Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 27.

den 19de Julii.

Magazin for almeennyttige Bidrag til Kundskab om Indretninger og Forfatninger i de Kongelige Danske Stater. Udgivet af Justiceraad Carl Pontoppidan. Anden Deel. Til Indtægt for den ved Kongel. confirmeret Fundation under 2den August 1793 oprettede Enke-Casse for Skoleholdere og Kirkesangere i Sjellands Stift. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Seb. Popp. 522 S. i 8vo.

Denne Deel bærer Præg af møisommeligt Arbejde, og ufortrøden Flid. Den indeholder og mange interessante Efterretninger, fornemligen vedkommende Kjøbenhavns indvortes Forfatning, Oeconomie og Fattigesvæsen. Ordenen er chronologisk, hvorfor Hr. Forf. i Fortalen anfører til Undskyldning de meget antagelige Grunde, deels at Tidernes Aand og successive Modificationer best kjendes og studeres, og at altsaa Bogen bliver for den tilkommende Historiker et Materiale lettere at bruge, end om nogen anden Orden var fulgt; deels at den chronologiske Orden var Forf. lettere og hastigere, end om han skulde have ordnet Tingene i særskilte Afdelinger efter deres Forskjællighed. — Man finder endeel Oplysninger om vore offentlige Stiftelser: det almindelige Hospital, St. Hans Hospital, Opfostringshuset, Vaysenhuset, Sygevæsthuset og Assistencehuset ꝛc., end videre om Tugt- og Manufacturhuse, Fabrik- og Manufacturvæsen, Lotterier m. v.

Indholdet af de i disse sidste Aar stiftede rige Legater: det Bortmannske, Colsmannske, Møllerske, o. fl. er og omstændeligen anført. Og for saavidt Fattigvæsenet har haft Indtægt af Hitzebaner, Theater ꝛc., finder man Underretninger om slige Sædernes Gjenstande. Et af Bogens vigtige Stykker er en Extrakt af Kjøbenhavns Magistrats General-Regnskab over de under det Fattigesvæsen henhørende Stiftelsers og andre Indretningers Capitaler, samt Indtægt og Udgivt for Aaret 1791. — S. 22 forekommer en Berigtigelse i Riegels's femte Christians Historie. Hvorfor nævnes Hr. Riegels blot med Begyndelses Bogstaver og Prikker? Under Efterretningerne ere i Anmærkninger adskillige gode Ideer hensatte, for Ex. S. 44, 476 og 482 o. fl. St., men man finder og mange Ubetydeligheder i Bogen, som man bør overse, formedelst det meget Gode den indeholder. Det værste er 10 Blade foran i Bogen S. XLIII-LXII af Igjentagelser, som har til Overskrift ædelmodige Handlinger. Heriblant er en sjelden skjøn Handling af en Tjenestepige, som efterat have for Løn i 12 Aar tjent en Familie, der efter dette Tidsrums Forløb geraader i den yderste Armod, troefast vedbliver, da enhver forlader den af Sygdom og Modgang nedtrykte Familie, at tjene den uden Løn i 28 Aar, og opofrer til sin Huusbondes og Madmoders Pleje, ikke allene en liden Arv af 70 Rdlr., men endog alt hvad hun ved sine Hænders Gjerning var i Stand til at erhverve. Bemeldte 10 Blades øvrige Indhold er Anmeldelse af deels nogle gode Grundsætninger, deels Fortællinger og Handlinger, der neppe bør benævnes gode, men blot Hverdags Handlinger og mange aldeles ubetydelige, for Ex. at en Minister v. Titley gav 100 Rdlr. til Uddeling iblant Huusarme, Sengeliggende og Affældige — at Kofod Ancher skrev en Ansøgning for en fattig Huusmand paa Landet, som havde 7 smaa Børn at ernære — at Educations-Inspecteur Baagøe foranstaltede i Opfostringshuset Ære- og Skamtavler, samt Brot-Tavler til Demonstrationer ved Forelæsninger ꝛc. ꝛc.

π.

Fort-

Slutning af Recensionen over Vejledning til det danske Monarkies Statistik ꝛc. (See forrige No.)

§. 94. Regjeringsform og Grundlove. a) Historien af Arve-Enevoldsmagtens Indførsel i Danmark, tagen af første Udgave S. 135-137. Ikkun 1½ Side og dog fuld af Urigtigheder. „ I de ælderaldste simple Tider havde „ de nordiske Fyrster en Enevoldsmagt efter Tidernes „ Beskaffenhed “ De havde langt fra ingen Enevoldsmagt; de kunde ikke give Love, ikke udskrive Skatter, ikke føre nogen Angribelses-Krig uden Folkets Samtykke. „ Siden bleve de noget indskrænkede ved Stænderne, „ nemlig Raadet eller de fornemste Hoffolk og Almue. “ I de ældste Tider var der ingen Stænder, men ikkun een Stand Kongen deelte Regjeringen med, nemlig de frie Odels- eller Selveier-Bønder. Disse kan man ikke kalde Almue i Ordets nærværende Betydning, thi Bønderne vare da rige og anseete frem for nu. Raadet d. e. Rigens Raad blev først indført i den senere aristokratiske Periode, men til ingen Tid udgiorde det en egen Stand i Riget. Hoffolk, som hedde Herser, haandgangne Mænd havde vel Kongen paa den Tid, men de udgjorde ingen særdeles Stand og havde paa Folkemøderne ingen større Ret end andre Bønder, som de, denne deres Høiværdighed uforkrænket, vedbleve at være. Hvad nytter det at Rothe skrev sit herlige Værk: om Nordens Statsforfatning, naar man saaledes bestandig vedbliver at give os en ganske falsk Forestilling om vort Fædrenelands ældgamle Constitution! Det hedder videre: „ I Førstningen „ valgte alle Undersaatterne. Siden anmassede Raad og „ Biskopper sig denne Valgrettighed ene. “ Her adskilles Raad og Biskopper, ligesom ikke Biskopperne paa Grund af deres Værdighed havde siddet i Raadet. De havde endog det fornemste Sæde og Kanzleren var altid en Biskop. „ Efter Valget skedte Hyldingen o. s. v. Den „ skedte først paa de offentlige Tingsteder, senere hen ved „ Hyldingsbreve, og endelig opkom de berygtede Haandfæstninger. “ Hyldingen ophørte ingenlunde efterat Haandfæstningerne vare blevne indførte; endog den sidste valgte Konge Fredrik den 3die hyldedes baade i Danne-

mark og Norge efterat han havde underſkreven Haandfæſtningen. (See Holbergs Danmark Hiſt. 3die D. S. 43-47.) „ Den ſidſte Rigsdag blev holdt 1660". At den holdtes i Kjøbenhavn burde dog nok have været anført. Ligeledes burde have været erindret at Bondeſtanden ligeſaalidet mødte paa denne ſom paa nogen anden Rigsdag ſiden Reformationen, iſær da Bondeſtanden umiddelbar tilforn findes nævnet iblant Rigets Stænder. De vigtige nye Oplysninger, ſom findes i Henſeende til Souverainiteetens Hiſtorie i Suhms nye Samlinger og Riegels's Chriſtian den 5tes Hiſtorie ere ikke blevne benyttede, uagtet diſſe Skrifter udførlig citeres ved denne §. Overdragelſen af Arveregjeringen og af Souverainiteten ſiges at være ſkedte paa eengang.

b) Kongeloven en Grundlov S. 451-454. Noget af dens Indhold forvalles, men ſaare ufuldſtændig og blander med mange Urigtigheder. Alt hvad der henhører til Regjeringsformen, denne den vigtigſte Deel af enhver Stats og iſær af Fædernelandets Statiſtik, burde nok frem for alle andre Materier afhandles med Udførlighed og Nøiagtighed. Om Arvefølgen tales først. Det hedder: „ Mand af Mand er nærmeſt, dernæſt Qvinde af „ Mand, Mand af Qvinde og endelig Qvinde af Qvinde. „ I øvrigt gaaer en ældre for en yngere, og de, der ere „ den ſidſtregjerende nærmeſt i Linie, for de fiernere Linier." Der burde have været lagt til, at denne Regel angaaende Liniernes Nærhed uagtet, foretrækkes dog den fiærneſte Mand af Mand, fremfor den nærmeſte Qvinde af Mand o. ſ. v.; men at dette Fortrin ikke tilkommer en fiærnere Qvinde af Mand fremfor en nærmere Mand af Qvinde eller Qvinde af Qvinde. Adſkillige vigtige Ting i Henſeende til Arvefølgen ere forbigaaede, ſom at Moderen ikke behøver at være født Prindſeſſe, om og hvorvidt Legitimation kan give Adgang til Tronen, hvad Kongeloven har faſtſat i Henſeende til Ufødt o. ſ. v. Hvori Souverainiteten egentlig beſtaaer angives ikke; de, ſom ikke gjøre Forſkjel imellem Souverainitet og Deſpotisme, gjendrives ikke. At Kongen er forpligtet til at reſidere i de danſke Stater er ligeledes udeladt. Derimod anføres: at Kongen lader ſig ſalve af 8 Biſkopper. Dette

rettes

rettes i Trykfeilslisten til 3 Biskopper, hvilket er mindre feilagtigt. Egentlig er det ikkun een Biskop, nemlig Biskoppen i Sjellands Stift som forretter Salvingen, de to andre assisterer ikkun ved Handlingen, som man kan erfare af de trykte Salvings-Acter. At Dronningen, Kongens Moder, eller den nærmeste Prinds af Blodet, som tilligemed de 7 fornemste Raad føre Regjeringen i Kongens Mindreaarighed, har Titel af **Regent**, siges ikke; ikke heller at Prindsen af Blodet maae have fyldt det 17de Aar for at kunne være det.

c) Indfødsretten en Grundlov S. 455. At denne Lov, dens vise og velgjørende Hensigt uagtet, virkelig er en Grundlov, det tvivle alle vore oplyste Publicister om. I den første Udgave hedder det rigtigere: „Indfødsret„ten, som er givet den 15 Jan. 1775, skal efter dens „Ord ansees som en Grundlov."

d) Trykkefrihed S. 455-458. „Kongeloven og „Indfødsretten, siger Forf., ere vort Fædrenelands „positive Grundlove eller Statsconstitutionslove. Der „er og en naturlig Grundlov, nemlig Skrive- og Trykke„friheden." Skrive- og Trykkefriheden kan ikke selv være en Lov, men en Gjenstand for en Lov. Den er upaatvivlelig en Menneskerettighed, som Naturens Lov byder Regenten ikke at krænke, men at hævde og forsvare. Den Lov, som byder samme, kan efter den juridiske Talebrug ikke kaldes en **Grundlov**, som allene bruges om de positive Love, der bestemme Regjeringsformen, Regentens Rettigheder o. s. v. Der gives, foruden den Frihed at tænke og at meddele sine Tanker baade privat og offentlig, endnu andre ligesaa hellige og vigtige Menneskerettigheder, f. Ex. Borgernes personlige Frihed og Uafhængighed af alle andre end Statens lovlige Regjering. Man fik derfor mange saakaldte naturlige Grundlove og en betydelig Deel af den almindelige Statsret maatte behandles i Fædrenelandets særdeles offentlige Ret eller Statistik ligesom i enhver anden Stats, da dog disse Videnskaber efter deres Bestemmelse indskrænke sig til at vise de positive Love og Indretninger som virkelig finde Sted, og ikke dem som bør være og ere almindelige for alle Stater. Dette troer Rec. at være tilstrækkeligt for at vise Urimeligheden

af denne Paastand Der burde derimod have været erindret, at Skrivefriheden er meget mindre i Holsteen, hvor de tydske Rigslove gjelde, end i Kongens øvrige Stater.

Adskillige overmaade vigtige Materier, som paa dette Sted burde have været afhandlede, ere reent forbigaaede, som om Norges Forbindelse med Danmark, om Holsteens Forhold til de danske Stater. Om det hele holsteenske jus publicum findes ikke et Ord, saa at Læserne af denne Statistik ikke underrettes om at Holsteen er et tydsk Lehn, af hvad Beskaffenhed dette Lehn er, hvorledes Forlehningen gaaer for sig, at Kongen som Hertug af Holsteen har Sæde iblandt de tydske Fyrster paa Rigsdagen til Regensborg, at han maa i paakommende Rigskrig ligesom andre tydske Fyrster give sit bestemte Contingent enten i Folk eller Penge, at Rigslovene ogsaa gjelde i Holsteen, at der i visse Tilfælde kan appelleres fra de holsteenske Retter til Rigsretten o. s. v. Ligeledes forekommer der hverken her eller andensteds noget om Stridighederne med Hamborg og Lübek, om Grændserne og adskillige andre Rettigheder. Der anføres ikke engang at Hamborg tilforn har været en holsteensk Stad, og at Kongen først i Aaret har fraſagt sig sin Ret til samme.

Det vilde blive for vidtløftigt saaledes punktvis at gjennemgaae hele Forf.s politiske Afdeling; det synes ogsaa overflødigt, da man nogenlunde kan slutte fra disse saa vigtige Materiers Behandling til det øvrige. Rec. vil derfor ikkun udmærke nogle af de betydeligste Mangler og Vildfarelser.

§. 95. Collegial-Forfatningen S. 458-478, næsten som i den gamle Udgave S. 150-173. Departementet for de udenlandske Affairer er intet egentligt Collegium; ligesaa lidet kan det siges om Stadtholderskabets Departement. Der burde have været anført at Finanzkasse-Directionen er afhængig af Finanzcollegium og at den ikke har noget umiddelbart Referat til Kongen. Under denne Rubrik tales og særskilt om Actierne S. 476-478.

§. 96. Embedsforvaltningen S. 478-487. I Indledningen til denne Hjemles alle Embedsmænd til Stridsmænd, hvilket falder lidet pudseerligt. Borgerfolkets

Repræ-

Repræsentantere nævnes iblant dem; de ere dog ikke Embedsmænd i Ordets egentlige Forstand. Med samme Føje kunde Overformynder, Taxeerborgere, Stadsmæglere o. s. v. have været nævnte. Prokuratorernes Tal ved Høiesteret og Hof- og Stadsretten angives, hvilket er saa meget mere upassende, da i Danmark dog er ingen numerus clausus, som i Tydskland paa mange Steder, hvorfor Tallet daglig kan vore eller aftage. Derimod nævnes ikke Generalfiskalen eller Kammeradvocaten særligen, som dog ere bestandige.

Om Sportler hedder det ved Slutningen af denne Afdeling: „Saadanne Sportler ere just ikke hos os; men „ spørger man Fabrikanter i Henseende til bekommen „ Understøttelse og Haandværksmanden i Henseende til „ hurtig Revision eller Anvisning af hans Regninger, „ Bonden og Borgeren i Henseende til deres Anliggenders beste Befordring, om de have stedse været frie „ for Douceurers Ydelse og for kjerligen at betænke et „ eller andet Contoir, en eller anden Embedsmand, da „ skulde det saare glæde mig om man altid fik sit Spørgsmaal bejaet." Saadant et Udfald, der dog vist nok ingen anden Hjemmel har end løse Rygter, venter man at antræffe i vore Dages Pamphlets, men ikke i et Værk, som dette, der er bestemt til Veiledning for Embedsmænd og til Lærebog for de Studerende. Det synes at være kommen i Steden for det Angreb imod Commercecollegium, som findes i den 1ste Udg. S. 28. Som et Tillæg til denne Afdeling anføres den nye Amtsindretning i Dannemark, tilligemed de Grunde, som har foranlediget den S. 484 487. Den er en velkommen Efterretning.

§. 97. Justicevæsen. a) Lovene S. 487-494. En blot Fortegnelse over dem. b) Rettergangen. Birketing finder ikke allene Sted i de adelige og Lehns-Districter, men ogsaa paa de Kongelige Godser og forrige Ryttердistrikter. Ved Bestyrelsen af Høiesteret er indløben adskillige Fejl. Saaledes siger han: „Efter Loven burde „ i Danmark ingen Sager indstævnes til Høiesteret, uden „ de hvis Hovedstoel var af 66 Lod Sølv og i Norge af „ 200 Lod Sølv; men det er nu ei vanskeligt at see „ Sager af ringere Værdie for denne Ret." En saadan

Bevilling gives ikke uden af ſærdeles vigtige Aarſager. Videre hedder det: „Sager, ſom angaae nogens Liv, „Ære, Frihed og Boeslod indſtevnes lige for denne „Ret.“ Hvor urigtigt dette er veed enhver, endog den der ikke er Juriſt.

I Henſeende til de norſke Retter ſiges S. 496: „Fra Byefogden appelleres til Magiſtraten, derfra til „Laugtinget og ſaa til Overhofretten i Chriſtiania. I „nogle Tilfælde gaaes Laugtinget forbi. Naar Byen „har Magiſtrat, har den nu gjerne, om ikke altid, Laug„tingsret.“ Det er allene de civile Sager, ſom forſt maae appelleres til Overhofretten førend til Høieſteret; Delingvent-Sager gaae derimod efter Reſcr. af 30 Apr. 1783 Overhofretten forbi. — At Proceduren er mundtlig ved Overhofretten og Høieſteret, og at den derimod er ſkriftlig ved de andre Retter anmærkes ikke; endnu mindre at den ſkriftlige Procedure i viſſe Sager i nyere Tider er bleven ligeledes indført ved Høieſteret. Tiderne, Retterne holdes, angives ikke.

At Amtmændene altid have Sæde i Underretterne ſom Opſynsmænd i det Slesvigſke, er urigtigt.

c) Tugt- og Forbedringshuſe. Fængſler. Naar Fængſlerne og Arreſthuſene i Almindelighed og de Kjøbenhavnſke i Særdeleshed ſiges at være jammerlig indrettede, ſaa burde dog have været anmærket, at ved den nærværende Kongens Fogeds Virkſomhed betydelige Forbedringer ere ſkedte, og at i Chriſtiania Indretningen i den Henſeende er vpperlig.

§. 98. Landvæſens Syſtem S. 499-522. Det er ikke nødvendigt at det Hartkorn, ſom udfordres til en complet Sædegaard ſkal, ſom der ſiges S. 503, beſtaae allene af Ager og Eng; det kan efter Fr. 26 Jan. 1733 Artikel 38 ogſaa være Skov allene; 1½ Td. H. K. Skov regnes da mod 1 Td. H. K. Ager og Eng. Birkerettighed tilkommer ikke enhver privilegeret Perſon, ſom eier en complet Sædegaard, men allene i det Tilfælde Birkerettigheden har fra Arilds Tid lagt til Sædegaarden. Om diſſe ſiges videre, at de have nogle Jagtrettigheder. Hvor ubeſtemt: Man kunde heraf let forledes til at troe, at

at de Uprivilegerede, ſom eiede ſaadanne Sædegaarde, ſlet ingen Jagtrettighed havde.

c) Bøndernes Kaar S. 501-508. Vel kort. Huusmændene omtales ikke. De fortjene dog megen Opmærkſomhed. Hoverie, Fællesſkab, Tiendevæſen o. ſ. v. Her forekommer et Forſvar for Hoveriet, ſom ſtøtter ſig paa de ſædvanlige ofte igjendrevne Grunde. At der gives velhavende Hovningsbønder er ingen Grund for at vedligeholde Hoveriet. Diſſe Bønder, ſom Hoveriet uagtet kunde komme til Velſtand, vilde viſt være bleven langt rigere, derſom de havde været hovningsfrie og ſelv kunde anvendt al deres Tid og alle deres Kræfter paa deres egen Gaards mueligſte Forbedring. At der overhovedet er ſtørre Velſtand hos de Bønder, der have Retfærdigt Hoverie end hos de hoveriefrie, ſom her paaſtaaes, er urigtigt. Paa enkelte Gaarde er unægtelig de hoveriefrie Bønders Vilkaar maadelige; men det er en Følge af at ſaadanne Forandringer ere ſkedte for pludſelige og uden først at ophæve Fællesſkabet. At Bonden ikke ſkulde tilvejebringe ſaa mange Penge, ſom han maatte betale for Hoveriefriheden, kan man ikke antage i et Land ſom Danmark, hvor Pengecirculationen er ſaa ſtor, og hvor han ligeſaa let ſom i noget andet Land i Verden kan blive af med ſit Korn, efterat den nye Forord. om Kornhandelen er udkommen. Imidlertid vil viſt Regjeringen ikke ved noget poſitiv Kongebud ophæve Hoveriet, ſom Forf. ſynes at forudſætte. Den beſtemmer ikkun billige Grændſer for ſamme og ſøger at opmuntre til dens Ophævelſe, og dette er unægtelig overeensſtemmende med det Retfærdighed tilſiger. De nye Forordninger, ſom indbyde til frivillige Foreninger imellem Godsejerne og Bønderne, omtales ikke. — De vigtige Operationer, ſom fornemmelig i Jylland ere ſkeete med Sædegaardernes Udparcellering, og de Kongelige For. og Reſcr., ſom ſigte til at fremme dette, nævnes ikke heller.

At Skyldſætningen i Hertugdommenene fra Tid til anden forandres for at gjøre den overeensſtemmende med Jordernes nærværende Beſkaffenhed, burde have været anmærket.

§. 99. Landhusholdnings Gjenſtande S. 522-532. Kreditkaſſen udlaaner nu ikke lettelig uden imod 4 Proc.

§. 100. Manufacturer, Fabriker, Haandværker S. 532-565. Denne § er udarbejdet med større Flid end de foregaaende; imidlertid er der endeel at rette og forbedre. Om Fabrikationen af Vadmel, grønt Klæde og hjemmegjort Tøj paa Landet burde have været given nogen Efterretning. Klædemanufakturen i Fridericia nævnes; men der gives ikke mindſte Efterretning om ſammes nærværende Tilſtand. Der gives ogſaa fire Klædemanufakturer uden for Kjøbenhavn; en i Randers er nylig bleven oprettet, ſom er ſaa meget mere mærkværdig, da den fabrikerer temmelig fiint Klæde af indenlandſk Uld. At Handſke-Manufakturerne nu ganſke har aftaget i Randers er vigtig, men der burde være lagt til, at mange af Handſkemagerne have nedſat ſig paa Guddumlund. Om Sukkerraffinaderierne ſiges intet mere, end at Kjøbenhavn har 17 betydelige, og at der for Reſten i Dannemark ſkal være 5 til 6. Det er vel lidet om denne vigtige Artikel. Salpeterfabriken i Hillerød vides ikke for nærværende Tid at være til. I Varde er der ikke 1 men 2 Kardefabriker. Jørgenſens Uhrfabrik er ikke nævnet. Om vore Hattemanufakturer og Ølbryggerier kunde der have været ſagt noget. Det der er Hovedmangelen ved denne Artikel, er, at den er en tør Catalog uden Liv og Intereſſe.

§. 101. Handel og de dermed forbundne Gjenſtande S. 565-603, cfr. første Udg. S. 226-269 og S. 123-125. Om Handelens Hiſt. ſiges intet. I Dannmark nævnes foruden Kjøbenhavn, Helſingør, Aalborg, Colding. Colding er ingen Handelsſtad af nogen Vigtighed; det ſom har forledet Forf. er at det er et vigtigt Toldſted, ſom er en Følge af dens Beliggenhed paa de jydſke og ſlesvigſke Grændſer. Derimod er Randers udeladt, ſom for nærværende Tid uden Tvivl er den vigtigſte Handelsſtad i Jylland. Iblant de norſke betydelige Handelsſteder nævnes ikke Chriſtiania. Om vore indgangne Compagnier gives liden eller ingen Underretning, hvilket dog burde være ſkedt, ſida de have havt en ſaa vigtig Indflydelſe baade paa vor Handel og Statens Finanzer, og den forrige Compagniehandel endnu for det meſte fortſættes

sættes for Kongel. Regning. I denne § tales ogsaa om Skibsbygning, Lodsvæsen, Søofficerer, den Slesvig-Holsteenske Kanal (s. hvad derom er sagt forhen), Postvæsenet, Vejvæsenet, Kjøbstæderne, Banko- Mynt- og Pengevæsen, hvortil ligesom ved de forrige § om Landøkonomien ere tillagt blandede Anmærkninger, som just ikke vidne om en god Orden. Det havde været naturligere at tale om Kjøbstædernes Tilstand førend om Fabrikerne og Handelen. Det der siges om Kjøbstæderne er ikkun lidet oplysende; man ventede at finde Aarsagerne til deres Forfald angivne; men man skuffes i denne sin Forventning. Hr. Prof. Thaarup har ladet sig nøje med at lade aftrykke det der stod i den 1ste Udg. S. 123-126. I de blandede Anm. tales iblant andet om Børser. At der er en Børs i Altona anmærkes ikke.

§. 102. Politievæsens Formaale S. 603-626. Fattigvæsen, Hospitaler, Arbejdsanstalter, Enkekasser, Assistencehuse, Medicinal-Indretninger, Brandvæsenet o. s. v. S. 603-626.

§. 105. Ærens Gjenstand, Rang, Ordener og Adelskab S. 626-631. Her er begaaet den underlige Fejl, at Kammerherre-Nøglen anføres iblant Ridderordenerne. Om den Slesvig-Holsteenske Adels Privilegier meddeles ingen Efterretninger.

§. 106. Kirkeforfatningen S. 631-636. „Den „ evangelisk-lutherske Troesbekjendelse er den herskende.“ At dette er udtrykkelig bestemt i Kongeloven siges ikke. Om vore symboliske Bøger forekommer intet. Ikke heller angives der hvilke Religioner der tolereres hos os, og hvor store Rettigheder der ere tillagte enhver især. Dermod er det Forsvar for Maaden Geistligheden oppebærer sine Indkomster paa her aftrykt efter den gamle Udgave, uagtet i det mindste Stilen havde trængt til Forbedringer, f. Ex. „I Skrivefrihedens Periode blev en heel Deel „ Vaas og lidet got herom skrevet, som kan af Lysthavere „ læses blandt de andre den Tids Smaaskrifter.“

§. 107. Oplysning, Skolevæsen, Videnskaber S. 636-688. Forholdsvis vel udført.

§. 108. De skjønne tegnende og bildende Kunster S. 688-697.

§. 109.

§. 109. Skuespil S. 693-697. Denne Artikel kunde i en Statistik af Natur som denne gjerne have været udeladt.

§. 110. Musik S. 697 og 698.

§. 111. Finanzvæsen S. 698-725. Over Statens Indtægter meddeles en Liste tagen af et Stykke af statistisk Aarbog for Aar 1786. Den Gang beløb de sig til 6,802,216 foruden Renter af de active Fordringer og nogle faa andre Indtægter, hvis Beløb ikke angives. Over Udgifterne meddeles ufyldestgjørende Efterretninger. Gieldens Beløb angives som den var ved Udgangen af 1770 efter Gaspari; men siden den Tid har dette meget forandret sig.

§. 112. Landkrigsmagten S. 725-738. Her meddeles en interessant Tabel over Landkrigsmagtens nærværende Styrke, som efter Sigende er Forf. meddeelt af Generalitets-Collegium selv og altsaa er authentisk. Efter samme beløber hele Armeens Styrke sig til 74,634. Heraf er 1674 Stabs- og Ober-Officerer, 603 Under-Stabs og andre Betjente, og 72,267 Gemene. Af de Gemene ere med Underofficerer og Spillemænd 18,435 hvervede og 53,632 Nationale. Af de Nationale ere 8904 Landrekruter, 35,228 Landsoldater, 9060 Landværn (i Norge), og 640 Reserve. De reglementerede Udgifter til Landkrigsmagten angives at være 1,965,000 Rdlr. Læseren ønskede at være bleven underrettet om den vigtige Fond Generalitetet har under Hænder, i Følge den nye Indretning, at de forrige særskilte Regiments-kasser nu skyde i den fælles Kasse, og at Pengene, som tilforn laae ubenyttede for Staten, nu gjøres frugtbringende; men herom findes intet.

§. 113. Søemagten S. 738-748. Denne Art. er mindre vel udarbejdet end den forrige. Flodens nærværende Styrke angives ikke. Om Galleifloden siges intet andet, end at der i Friderikshavn 1757 anlagdes et Værft til en Galleiflodes Bygning. Om den nye Forandring med Soelægderne meldes intet. Ligeledes savnes Efterretninger om Tømmerleverancen til Søe-Etatens Brug, da der dog siges noget om Leverancen af Provisioner.

§. 114.

§. 114. S. 747. Fædrenelandets Forhold med fremmede Magter. Om denne Materie siges intet, men der henvises allene til Qvistgaards Fortegnelse paa de Traktater Dannemark har sluttet med fremmede Magter. Hermed vil Læseren vel ikke være fornøjet.

Adskillige Materier ere i nærværende Statistik udeladte. Nogle mindre vigtige Udeladelser har Prof. Thaarup selv anført i sin Fortale, andre af større Betydenhed ere allerede paa sine Steder blevne anmærkede i denne Recension, og flere kunde lægges til. Dersom Prof. Thaarup havde været mindre udførlig ved adskillige Materier, som enten uden Tab reent kunde forbigaaes, i det mindste behandles med større Korthed, saa havde der været Plads nok hertil.

Den literairiske Deel af Bogen synes Prof. Thaarup at have anvendt meest Flid paa. Den optager megen Plads, især da han tillige har anført de statistiske Haandskrifter han kjendte. Dette synes Recens. saa meget mindre passende, da der ere meget faa af Læserne som vil kunne overkomme samme. Da Forf. desuden agter at udgive en egen Bog over Fædrenelandets Statistiks Litteratur, er det at give Publikum to Gange det samme. Imidlertid rober ogsaa denne Deel paa sine Steder Mangel paa Skjønsomhed, som for Ex. naar en Philodani og Philocosmi politiske Skrifter nævnes midt iblant dem, som have givet os en statistisk Beskrivelse over Fædrenelandet (S. 10). Overalt synes Forf. at forvirre Politiken med Statistiken; thi man finder paa flere Steder saaledes politiske Skribentere anførte tilligemed statistiske. Storms Digt over Indfødsretten nævnes iblant Kilderne til denne Materie. Det havde denne værdige Digter nok ikke formodet, at dette hans Arbejde skulde citeres som en statistisk Kilde. Paa visse Steder anføres Skrifter, som slet ikke handle om den Materie, som de efter Hr. Thaarups Sigende skal give Oplysning om. Saaledes nævnes S. 455 Hertzholms Skrift: de præcellentia regni Daniæ og Ginheimers Discours sur la preeminence du Roi de Dannemarc, som Hovedskrifter over Regjeringsformen, og de tale allene om de danske Kongers Rang i Forhold til andre Europæs

Fyrster.

Fyrster. Vindingii or: de regno Daniæ hær. & elective 1640 anføres og ovenfor undersøges slet intet, om Riget førend Souveraniteterns Indførsel var et Valg- eller Arve-Rige. Paa endnu andre Steder ere Urigtigheder indløbne. Saaledes beklages S. 490, at Kongslevs Værk alene strækker sig til Personernes Ret. Hvilken Dansk Mand, som interesserer sig med nogen Varme for vor videnskabelige Ære, veed ikke at Tingenes Ret ogsaa af Kongslev er afhandlet? Desuagtet citeres rigtig begge de trykte Dele, og det med tilbørlig Roes. Af Nørregaards Værk siges sammesteds 6 Dele at være udkomne. Det er bekjendt i den hele Danske juridiske Verden, at man allerede længe har længtes efter den 6te Deel, men at Forfatterens andre Forretninger hidindtil har hindret ham i at opfylde dette Ønske. Tvende hinanden modsatte literairiske Synder er Forf. hengiven til, baade at citere de Skrifter, som han ikke bruger og at fordølge dem, som han virkelig bruger. Saaledes tillægges Rothes Bog om Nordens Statsforfatning S. 12 stor Roes og man skal desuagtet ikke kunne finde et eneste Sted i Bogen, hvor han havde ført sig sammes rigtige Resultater til Nytte.

Trykfejl er Bogen fuld af. Det værste er at Tallene paa adskillige Steder ere fortrykte, hvilket Forf. snarere burde have oplyst end de Trykfejl, som til Slutningen angives. Recens. vil ikke opholde sig herved, da han nødig vil gjøre sin Recension til en Trykfejls-Liste, som nogle have for Skik.

En heel Deel Blade ere i Følge den ved Slutningen tilføjede Anmærkning for Bogbinderne omtrykte. Hoved-Aarsagen hvorfor Bladet S. 11 og 12 er bleven omtrykt, synes at være, at den Roes han først havde tillagt Prof. Schlegels Statistik forekom ham for stor. Det hedder nemlig i det første Aftryk: „Saare ypperlig formedelst Righoldighed, Udførlighed, Orden og kritisk Aand, desuden har den mange før utrykte Efterretninger." I det sidste Aftryk er denne Roes derimod bleven indskrænket til: „Udmærket ved Udførlighed, Orden og en Deel før utrykte Efterretninger." Det lader til som om Schlegels Bog har tabt i Værdie i Prof. Thaarups Øjne i samme Forhold, som han har brugt samme.

I For-

I Fortalen siges, at der allerede er begyndt med en TyskOversættelse. Hvorledes dette iovrigen kan skee uden Prof. Schlegels Minde begriber Recens. ikke.

Samling af alle udkomne Kongelige Rescripter og Collegii-Breve, med videre det Publiqve betræffende siden Hr. Kammerherre Buchwalds Embeds Begyndelse som Stiftsamtmand for Fyens Stift i Maji 1789 og indtil 1790 Aars Udgang. Odense, 1790. Trykt hos Iversen. XXVII. 96 og 50 S. i 8vo, foruden Indholds Fortegnelse.

Hensigten med en Samling, som nærværende, for enkelte Stifter, er unægtelig meget god, og Nytten deraf er upaatvivlelig; men naar det engang kommer saavidt, at man kunde efter hvert Aars Forløb faae ligesaa fuldstændigt et Udtog af samtlige i det afvigte Aar udgivne Rescripter og Collegialbreve, som det, man har af Forordningerne, saa synes saadanne specielle Samlinger at være overflødige, ja endog for saavidt skadelige for den almindelige Samling, da dennes Kjøbere derved vilde formindskes. Desuden kan Recensenten ikke lade den særdeles sammerlige Tryk og den sluddervaarne Indretning af denne Samling upaaanket; ligesom og den foranstikkede Indholds-Fortegnelse er et Mønster paa Skjødesløshed, da den hverken befindes forfærdiget i nogen Orden, ikke heller indeholder tilstrækkelig oplyselige Anbrifer, ja ej engang, hvilket dog kunde været tilføjet uden synderlig Umage, Datum af Anordningerne. Antallet af Rescripter og Collegial-Breve er 40 fra 24de April til 18de Decbr. 1789 og 61 i Aaret 1790; men Samleren har, Gud veed hvorfor, betegnet de første 13 med Bogstaver fra A til N, hvilke gaae fra 24de April til 12te Septbr. 1789, og dernæst igjen begyndt med 18de Julii 1789 til 20de Maji 1790, (ventelig som Udgivningen af nærværende Stiftamtmands første Embeds-Aar, som Samleren synes at have valgt til Epoche for Rescripternes Afdeling) under fortløbende Numre No. 1. til 44., hvorpaa, under det andet Aar, følge 34 Numre fra 9de Maji til 31te Decembr. 1790.

Dame-

Dame-Bibliothek. Samling af moraliſke Fortællinger, ved et Selſkab. Tredie Bind; førſte og anden Hefte. Kjøbenhavn, 1793. Udgivet af Hr. P. N. Nyegaard paa hans Forlag. Trykt hos Chriſtenſen. 310 S. i 8vo.

Det førſte Hefte beſtaaer allene af fierde og ſidſte Deel af Betſy Tatleſſ; hvori hendes ſelvvoldte Ulykke ſtiger paa det høieſte, men ogſaa hendes Omvendelſe fuldføres og kommer til Faſthed, hvorved hun omſider endnu ſeer lykkelige Dage. Det er virkelig en god Roman, ſom gjør Farligheden af de Fejl meget beſkuelig, ſom ellers ikke regnes til Laſter, og dog kunne gjøre ſaa ſaare ulykkelig. Den viſer tillige ſaare ſkjønt, at den der er kommet paa Afvejen og føler ſig dybt nedbøjet ved de Ulykker den har ſtyrtet ſig i, ikke bør forſage, og ſkjønt ingen Redning ſees, kun i Tide og med Mod arbeide paa ſin alvorlige Forbedring, da endnu en blid Soel igjen kan oprinde. Det Modſatte viſes her ogſaa meget godt i de epiſodiſke Perſoner; Flora, Roquelair og Lady Mellaſin, ſom ved de ſamme Fejl Betſy har, ſtyrte ſig i Laſter og omkomme i Ulykke og Foragt, og i Mis Forward der vel endnu kommer til Erkjendelſe, men da alt hendes hele Lykke er ſpildt.

Det andet Hefte har 8 Nummere, hvoriblant: den Blinde og hans Hund; Proverne og den visnede Krands ere meget ſmukke, ſkjønt de to førſte nok mere høre til et Mandfolke-Bibliothek end til Damernes. Fortællingen: man kan aflægge Laſten, men aldrig tilfulde oprette (tilintetgjøre) dens Følger, er et mislykket Forſøg, baade i Materie og Form, og burde ikke ſtaae imellem ſaa mange mere eller mindre ſmukke Udarbejdelſer.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 28.

den 26de Julii.

Efterretning om den store Revolution i Frankerige, af Friederich Schultz. Oversat af det tydske. Anden Deel. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Hof- og Universitets-Bogtrykker J. F. Schultz. 310 S. i 8vo.

Endelig skjønt vel sildig fik vi da Oversættelsen af denne Deel, om hvilken omtrent kan siges det samme som om første, (s. d. Efterretninger for 1791 S. 666), dog er denne mærkelig bedre. Her er mere Forhold imellem de givne Efterretninger og ikke saa mange Taler. Heller ikke viser Forfatteren saa meget Had Side han helder til, undtagen hist og her ved smaae Stik af Persiflage, som vist ikke pryde hans Stil. Her findes en Deel ret gode Efterretninger, kjærkomne, især for dem der ikke have Tid eller Leilighed at læse stort andet end de tydske Aviser. Man forbavses over de Prøver af Patriotiskhed som fortælles om S. 64, som ogsaa over den udførlig fortalte fortvivlede Kontrerevolutionsplan af Marki Favras (fra S. 75 af). Det er utroeligt hvor et Menneske kunde anlægge paa sligt et halsbrækkende Foretagende paa saadanne chimeriske Forhaabninger, og hvor han fandt Folk der vilde indlade sig med ham i dette Vovestykke uden at see mere Sikkerhed for sig end den han viiste dem. — Omgangsmaaden med Familien Agasse, som fortælles lidt vel vidtløftig S. 92 f. er skjøn, og viser det Modsatte af den Kanibalskhed som man, i Mangel af andet, saa gjerne

vil ſværte det franſke Folk med. Kuriøs er hvad S. 125 f. fortælles om Neckers Adfærd. Han var en Genfer, men bar ſig ad i Frankerig ſom ſaa mange tydſke Mænd have baaret ſig ad i Danmark. Han handlede frem, uden at raadføre ſig med Omſtændighederne og Nationens daværende Stemming. Hvad enten der nu ſkede af Uvidenhed eller Ringeagtelſe for Nationen, ſom vare Kilderne til de benævnte Perſoners Fremgangsmaade hos os, eller af for megen Selvtillid og Stolthed, nok han handlede, at dømme efter de her angivne Data, ſaaledes, og maatte da falde dybt, da der var intet Hof mere der kunde holdt ham. Den Forklaring over Jacobinerklubbens Oprindelſe, og følgelig ogſaa Navnets, er juſt ikke noget nyt, men er ſaa kort og ſimpel og derved ſaa tydelig, at den fortjener at lægges Mærke til; den ſtaaer S. 182.

Foruden diſſe og mange flere gode Efterretninger, findes her ogſaa mere end i førſte Deel anbragt paa paſſende Steder Ræſonnements, ſom læſes med Fornøjelſe: ſaaledes ſiges S. 47 meget rigtig om Frankerigs Revolution: „de mindſte Stater ſom gave ſig en nye Forfatning, „ behøvede ti, ja tyve til tredive Aar, for at komme i „ Orden, og af denne, ſom er ſtørre og var mere forvirret, „ end nogenſinde en anden Stat har været, der ſaaledes for„ andredes, af denne fordres, at den inden et Aars Forløb „ ikke allene ſkal bringes i Orden, men endog give ſig en „ Organiſation, ſom i Aarhundreder ſkal opkaſte Volde og „ Dæmninger mod nye Uorden;" og S. 169: „Hiſtorien „ giver intet Exempel paa en indvortes Statsomveltning, „ ſom kan ſættes i Ligning med den Veſtfrankiſke. Den „ havde allene ſin Oprindelſe af et Forſæt om at afhjelpe „ Uordener. Men da Alt var Uorden i dette Rige, ſaa „ fulgte deraf nødvendigt, at Alt maatte forandres." Denne ſaa meget rigtige Maade at bedømme Tingen paa, vil endnu ingenlunde ind i vore Skrigere og det er derfor got, at det ſiges ſom oftеſt. Et Barn maa kunne begribe det, at derſom de uhyre Uordener og Misbrug ſom herſkede hiſt, ſkulde afhjelpes, ſaa maatte det ſkee ved ſaadanne radikale Midler, thi ellers blev Alting Palliativ, og det Onde blev ved, og naturligviis blev værre; kun maaſkee under andre Navne. — En ſmuk Bemærkelſe er det hvad S. 119 ſiges, i Anledning af Baillys og Fayet-

tes

tes Tavshed ved de Angreb der idelig gjordes paa dem, medens de endnu arbejdede ærligen i Revolutionens Begyndelse. „Den, som forsvarer sig, er altid i en ubehagelig „ eller tvetydig Forfatning, som endnu bliver farligere, „ naar han har at bestille med Folk, som have hverken „ Gods eller Ære at tabe, og kunne sikkert angribe enhver „ Retfærdiggjørelse med nye Angreb, fordi de, ledede af „ Grunde eller Ondskab, have hverken flere eller farligere Følger at befrygte." I hvor sandt dette kan være i den politiske Verden, saa er det dog endnu sandere i den litterariske: For, siger Pope, who can write as long as they can rail. — Nogle Steder i Bogen ere for den der nu først læser dem, meget mærkelige, da de ere som Spaadomme, om det der i de senere Tider er blevet virkeligt. Saadant et Sted er det S. 54: „da denne Beslutning „ (at National-Conventen havde befalet at Gouvernøren „ i Toulon skulde sættes paa fri Fod, tillige med de af „ Borgerne arresteerte Officerer) bekiendtgjordes, var „ Folket og en stor Deel af Borgerne endnu i en meget „ levende Bevægelse. Gouvernørens Forhold forekom dem „ endnu bestandig at have Hentydning paa dybtudtænkte „ Planer; og man sagde og var overbeviist om, at han „ stod i Forbindelse med Nationens Fiender, havde vundet Søetropperne for dem, og at disse kun biede paa en „ fiendtlig Flodes Ankomst, for med Ild og Sværd at „ rase blandt Borgerne i Toulon, og derpaa overgive Staden og Havnen til Fjenden." Tænker man nu paa hvorledes i Fjor Toulon kom i engelske Hænder, saa maa man undres over Rigtigheden af den saa længe forud yttrede Formodning; og deraf kan drages den Slutning, at naar man i Frankrig taler om Complotter som ere i Gjære, og vi Aviislæsere synes, det enten er kun blind Skræk, eller ved egennyttige Hensigter frembragte Opdigtelser, saa torde det alligevel være mere, og hvis Anlægget ikke standses i Tide, stadfæste sig, ligesom hiin toulonske Formodning. — Et andet lignende Sted er det hvor Forfatteren efter at have anført Prøver paa Patriotisk Hed siger: „at „ et Folk paa tyve Millioner med et saadant Sindelag, „ kan redde sig, er allerede reddet. Fire Millioner, som „ tænkte tvertimod (havde den modsatte Tænkemaade) maa

„ nødvendig fortrænges, om ikke saanske undertrykkes af „ en saadan Massa.“ Tiden har vist og viser endnu, at dette rigtig indtreffer. Vel gyse vi lykkelige Danske i Freds og Roeligheds Skjød, naar vi læse om Guillotinens Blodstyrtelser, om det ødelagte Lyon, om Blodhævnens Strenghed i Toulon, Marsejlle og Bourdeaux, men hvad er det Parti der saaledes ryddes af Vejen, og som endnu ikke nær udgjør en Million, imod de 24 Millioner, der skaffe sig disse Uroeligheds og Forstyrrelses idelige Opvækkere fra Halsen, paa en rigtig nok haard, men uundgaaelig Maade. Den Gang Souverajneteten indførtes i Danmark og Norge flød intet Blod, thi Nationen var for enig, og Adelen var ikke rig nok; men sætte vi at en Siettedeel af Folket havde hængt stærkt nok ved Aristokratiet for at gjøre Modstand og opvække Borgerkrig, havde da de fem andre Siettedeel ikke ogsaa maattet udrydde dem for at beholde en Constitution i Fred, som de nu havde besluttet at grundfæste; og vilde vi nu sige, vore Fædre gjorde ilde i at de lode saa meget Blod flyde for at vriste Septeret ud af Kongens Jernhaand, og give det i en Konges, der kjendte sine Pligter.

Hvad man kunde finde at erindre ved denne Bog, er Udeladelsen af det Manifest som Ludvig Capet efterlod sig, da han vilde flye til Grændserne. Det er saa mærkeligt et Dokument af den indtil den Tid brugte Tvesindighed, at det endelig maatte anføres heller end det ved synlig Frygt dikterede, efter hans nødtvungne Hjemkomst. Ogsaa en Deel Fejl i den ellers meget gode Oversættelse, hvoraf en Deel nok ere Trykfejl, støde Læseren, som: **Rivning** i Steden for Gnidning, Friktion — Beboerne af den tredie **Stand** — **En Trængsel af rørende Optrin**, i Steden for Vrimmel, om da endelig her skulde bruges Figur. — **Panniær** i Steden for Banner, Fane. — **Livre** i Steden for Liberie. — S. 200 staaer: „Mirabeaus Lig „ blev nedsat i den nye Kirke, som var indviet til den hellige Genevieve, og som var bleven Frankernes Patheon.“ Genoveve Kirke er vel intet mindre end nye. — **Den store Manege Tuilleriet** er nok Trykfejl, men hvorfor, **Manege**. Ridehuset i Tuillerierne, havde nok været Udtrykket. — **Marskalens Hæste**, er nok ogsaa Marstallens, men

men hvorfor ikke: Hestene i den kongelige Stald. — Caisse de's Compte maa læses Caisse d'Escompte. — Forklaringen S. 91 over det uartige faute Marquis, som Almuen raabte til Favras da han skulde hænges, er ikke rigtig. I en vis fransk Comedie siger en naragtig Marki, hver Gang han troer at noget Got venter ham, til sig selv: & faute Marquis! og dertil har man ventelig alluderet.

Dame-Bibliothek. Samling af moralske Fortællinger, ved et Selskab. Ottende Bind; første og andet Hefte. Kjøbenhavn, 1792. Udgivet af P. A. Nyegaard paa eget Forlag. 364 S. i 8vo.

De Fortællinger her findes ere af tydsk, fransk og engelsk, kortere og længere: 16 i Tallet, og ret got valgte for det meste. Den første: Henriette og Lucie udfører den herlige Lærdom, hvor ulykkelig et Fruentimmer gjør sig, naar hun giver efter for Elskov, og hvilken Ulykke hun derved kan føre over andre tillige; men ikke vel udført er Fortællingen, det er en ubehagelig Stil, som man vist ikke kunde udholde i et længere Stykke. Den anden: Coleste er overmaade smuk. Kun maatte man ønske at den smukke, dydige, forstandige, kort fuldkomne Coleste ikke tilsidst fik af en Farbroder i Indien en Million for at oprette det hun manglede i Kjøbel. Hun var nemlig en Kiøbmands-Datter. At man for en halv Snees Aar ikke torde ende denne smukke Fortælling, uden ved at flikke denne usle Lap paa den; det lader sig begribe bedre, end hvorfor den danske Oversætter ikke har udeladt denne Pilade. — Den engelske Anekdot som følger derpaa er ogsaa vakker, og ligesaa Elskeren adlet ved Kjerlighed, men ogsaa denne slippes ikke uden at faae et Adelsbrev — Den følgende Fortælling har til Titel: den sande Adel, og viser den ogsaa i en overmaade skjøn Handling, men begynder med den Naragtighed: „Fremont var intet uden en Urtekræmmers Søn i Paris.“ Fremonts Tanke- og Handlemaade havde adlet ham, om han havde været Søn af en Duc & Pair; hvortil altsaa det usle: intet uden? Var det maaskee ikke mueligt at have adle Følelser, uden at være Søn af en Rangsperson? Og om det en Gang behagede

en Konge at gjøre en Rangforordning, hvori Borgerne ſtode klaſſificerte efter den Nytte, de gjøre det borgerlige Samfund; hvor følgelig Urtekræmmeren dog nok kom i 6te Klaſſe, hvad da? ſkulde man da ogſaa endnu kunde ſige; han var intet uden en Urtekræmmers Søn. Det duer juſt ikke at en Overſætter byder ſig til at ville beſſermachen, og give os ſit behagelige Arbejde i Steden for dens han overſætter; men naar hans Autor har en Skidenhed, eller en Ugudelighed, eller ſaadan Dumhed ſom denne og de herovven for paaankede, ſaa bliver det nok Overſætterpligt, at forandre, iſær naar det, ſom her, kan gjøres ved at udelade et par Ord eller et par Linier, ſom ingen ſavne. Skal der mere Omarbejdelſe til, ſaa er det Tegn til, at den Bog bør ikke overſættes. — Den følgende er Florians Bathmendi, hvis Værdi er umiskjendelig, men den farlige Prove ſom følger efter den, kunde blevet uoverſat; Samlingen havde heller vundet end tabt ved Udeladelſen.— Peder: en tydſk Fortælling, overſat af det franſke, følger nu, og er ret brav, kun at Aimar og Gertrude og Louiſſon ere lidt vel franſke til at være tydſke Bondenavne. — Theodora er maaſkee for romantiſk ſammenſat til at behage ſynderlig, og Antoine og Roger ikke nær ſaa got fortalt, ſom i nogle tydſke Skrivter, hvor denne Fortælling ogſaa findes. — Det andet Hefte optages næſten ganſke af den første Deel af den engelſke Roman Betſy Tatleſſ, ſom ſkal male et ungt Fruentimmers Ubeſindighed og dens Følger. Dette Værk er nok meget vel ſtort for ſaadan Samling ſom denne, men det er got, og vilde end mere ſvare til ſin Henſigt, derſom Forfatteren ikke havde givet ſin Heltinde foruden Ubeſindighed ogſaa Erobreſyge og Flanelyſt, hvorved ſkeer, at Læſerinden, der føler ſig truffet af den første Fejls Skildring, men veed ſig fri for en af de to andre eller for begge, vil troe ſig ſikker for de farlige Følger Ubeſindighed fører med ſig. — Der ere endnu fem Anekdot-Fortællinger i dette Hefte, hvoraf de to ere bekjendte, men da de ere meget ſmukke, fortiente de alligevel her at indføres; de to: Hændelſer paa et Kaffehuus, og den Vilde og Europæerne ere meget ſkjønne; men den ſidſte: det lykkelige Jomfrue-Rov, burde ſlet ikke ſtaae her. Indholden er for ſtyg. Man forſøge kun

at

at ſætte Titelen hen ſom den egentlig burde være: den lyk-kelige Voldtægt, og ſee ſaa, om man ikke allerede havde Aarſag nok at ønſke Fortællingen ud af et Dame-Bibliothek.

Overſættelſen er for det meſte god, ſkjønt man ogſaa her finder nogle forunderlige Ting, ſaaſom: Liberie i Steden for: Livfarve; modſtride en Kjerlighed — Pagtere i Steden for: Bønder — Høſtnings Arbeide — den Onde i Steden for: den Ondſkabsfulde, det onde Menneſke. — Stiltienhed d: Tavshed — Alt hvad Kjønnet kan forſamle Tillokkende — Ak! Sire, hvad vil de foregive mig? — Elſkovs Heftighed fortærer Sjelen og leder den trappeviis fra Kjerlighed til Dyden. — En al for hørt Kjerlighed — en bred Pung fyldt med Guld — ſkjule en med Kys og Graad — beſtemte ſig dog til Fraſkillelſen — Adelsmand i Steden for det engelſke Gentleman — paadrage hende en ſkarp Eftertale — ledſage i Steden for: følge — Højtider d: Bryllupper — forbedre Strømper d: ſtoppe og maſke. — Kuriøs er det at en Note ſiger os, at de Vilde kalde det høieſte Væſen: ſtore Gud Hvad mon Europæerne kalde det da? — Sagen er, at her burde ſtaae: ſtore Aand.

Dame-Bibliothek. Samling af moraliſke Fortællinger, ved et Selſkab. Andet Bind; første og andet Hefte. Kjøbenhavn, 1793. Udgivet af Hr. P. N. Nyegaard paa hans Forlag. Trykt hos Chriſtensen. 330 S. i 8vo.

Dette Bind opfyldes, paa to ſmaae kjønne Fortællinger nær, gandſke endnu med Betſy Tatleſſ Hiſtorie. Straffen for hendes Letſindighed og Koketterie begynder her, og gaaer frem mere og mere Men lige ſaaledes begynder hun ogſaa mere og mere at komme til Erkjendelſe, ſkjønt hun dog endnu jevnlig falder tilbage til den Fejl der tildrager hende ſaa mange Ubehageligheder.

Overſættelſen er bedre end i første Bind, kun ſielden treffer man paa Ord eller Udtryk ſom ere urigtige, ſaaſom gentle hedder nok ikke adelig, men artig eller ſaadant noget. — Tillave en Sang — afrive ſig Haaret og desl. Godi Bath Bachmann ſkulde man troe var et indianſk

Navn, men det er en engelſk Bondekones, ſom nok bedſt havde preſenteert ſig i Danſken under Navn af Mutter Bertel Bachmans, eller man kunde give hende et Fornavn, og kalde hende Dorthe Bachmans, ſom vore Bonderkoner nævnes. At Bagnio og Bagnioman overſættes med Bad og Bader er nok heller ikke rigtig. Det førſte maatte nok kaldes et berygtet Huus, og det ſidſte: Værten. (*)

Den røde Hue, eller: Gjør det ej Godt, Ondt gjør det ej. Et Syngeſpil i 2 Acter af Vulpius, hvortil Muſiken er komponeret af Dittersdorf. Overſat af L. Knudſen. Kjøbenhavn, 1794. Paa Hofboghandler S. Poulſens Forlag, trykt hos Zacharias Breum. 91 S. i 8vo.

„Hvad man un omſtunder ikke gider ſagt, det ſynger man," ſiger Figaro i Barberen af Sevilla, og det er, ſom om det kunde være ſagt med Henſyn til nærværende Stykke. Hr. Vulpius — en af hine mange Tyſklands usle Smørere, — har her leveret et Specimen paa ſit Talent til at ſkrive for Theatret, ſom det danſke Publikum ingenlunde kunde have Aarſag til at ønſke ſig meddeelt; og hvorledes Hr. Knudſen — med alle de Fortrefligheder, Dittersdorfs Muſik end maatte have — har kundet troe ſaa umodent et Produkt værdt at overſættes, begriber Recenſ. ikke. Vel veed han, man i Almindelighed paaſtaaer, det juſt ikke maa regnes ſaa nøje med Syngeſtykker, men ligeſom hiin franſke Dame ſagde om Peliſſon, at han havde overtraadt det Privilegium, Mandfolkene have paa at være høslige ſaaledes kan man ſige om den røde Hue, det har overtraadt alle deslige Stykkers Privilegium paa Nonſens. Sandelig! det er et non plus ultra i ſit Slags. Og derſom kun endda Mangel paa ſund Menneſkeforſtand var det eneſte man kunde lægge det til Laſt! Men den pøbelagtige Forhaanelſe af et heelt Folks Religionsſikkre, ſom findes

(*) Ved en Redactions Fejltagelſe er Recenſionen af Damebiblotheket ikke bleven indført i den vedbørlige Orden. Det 4de Bind er bleven anmeldt i No. 26, og det 3die i No. 27 af diſſe Efterretninger.

findes i den berygtede Jødesang, er virkelig for slem til ustraffet at skulle kunne bydes Publikum.

„Ved Sladder sove man i Stedet for at høre! —
Men Ord som skurre stærkt i Ærbarhedens Øre,
Sting af en giftig Dolk, Sting i en følsom Sjel,
Ved den kan pibes godt, men ikke soves vel —
Den Forudsættelse af en forvoven Digter,
At en Tvetydighed, som spotter Dyd og Pligter,
At ublue Pøbel-Skjemt tør finde vort Behag;
Den er fornærmelig for meer end for vor Smag." —

lader Ewald Eraste sige i de brutale Klappere. Saaledes tænkte ogsaa det danske Publikum; — thi Dandsere og Politiebetjente høre dog vel ikke til Publikum. — Det henviste Stykket til sin egentlige Plads, Dyrehaven, og yttrede kjendelig en sit Misbag alle de Gange Theaterbestyreren fandt for godt at hjemsøge det dermed. Rigtig nok stødte Hr. Greven sig over, at den almindelige Mening ikke vilde give efter for hans, og klagede over nogle af de urolige Hoveder, som da ogsaa bleve mulkterte, paa Grund af at have forstyrret de Tilskuere, der maatte ville see Stykket, skjønt det just ikke er saa ganske begribeligt, hvorledes denne Grund — og nogen anden har man jo ikke? — kunde falde dem af de Skyldige, der blot gebe efterat Stykket var endt. Vel var det for dem, der ellers bestandig konversere højt eller synge Arierne efter i Logerne og for dem, der havde væbnet Hænderne med Hjorteleders Handsker for at klappe i Parket og Parterre, at man ikke traf dem; thi de gjorde uden Tvivl ligesaa megen Uroe, og ere altsaa ventelig blevne ligesaa flittig eftersøgte. — Saa meget om et Stykkes Skjæbne, der vist nok allerede burde været nedsynket i den Forglemmelse, der sikkert venter det, hvis ikke Vedkommendes sære Fremgangsmaade havde bragt Gemytterne i Gjæring, og hvis det ikke til det kjøbenhavnske Publikums Ære burde erindres, at det med velfortjent Strænghed behandlede noget Vaas, der i Hamborg var blevet opraget med Bifald. Kun eet endnu maa Recens. anmærke, førend han meddeler Læseren en og anden af røde Hues Skjønheder; — thi Fablen og Characterne blive ham vel skjænkede — og det er: at Stykket virkelig er saa slet, at Folkevennen forsvarer det, og angri-

ber det vittige Blad, Qvid juris, No. 1., der med megen Lune har tildeelt Synderne i denne Sag deres tilbørlige Løn. — Og nu nogle Exempler: malende Poesie, S. 8 Lin. 15:

Bo, borla, borla, borla, bo,
Gaaer i mit Hoved buldrende,
Bo, borla, borla, borla, bo,
Ret som i Gryden Erterne
Naar kaagende den staaer.

Ligeledes S. 46 Lin. 14:

Som Hammer slaaer mit Hjerte ret
Tap tapeta, Tap tapeta,
Ret som en Mølle klapper det
Tap tapeta, tap tapeta.

Hvilket meget ofte gjentages. Hr. Vulpius's Maade at raisonnere paa er ogsaa ret pudseerlig. Emmerik Landau, en invalid Husarritmester, som Hr. Vulpius har villet gjøre til en godhjertet raae Krigsmand, men som er blevet til en Slags Jakob von Tyboe, kun ikke saa interessant, siger til sin Broderdatter, Lina, der rejser med ham for at søge sin Kjæreste, en Lieutenant Felsenberg op; (han taler om den Mistanke, de har fattet til Fels., at han ikke skulde være Lina troe).

Lina. Men hvor kunde De vel —

Emmerik. Papierlapap! Det skal jeg strax kunne see. Og seer jeg og mærker jeg, hvad jeg ønsker hverken at see eller mærke, saa — maa han herud for Klingen, eller jeg er ikke din Onkel. Tusindelement! Jeg! en ungersk Adelsmand! jeg som har næsten været druknet i Tyrkeblod! (horribile dictu!) jeg skulde ikke vide at defendere min Broderdatters Rettigheder! da maatte jeg heller ikke være et Skud Pulver (o: Krud) værd.

Lina. Nej! Felsenberg kan umueligen bedrage mig.

Emmerik Ja! det er dog ikke saa sikkert at vædde paa.

Lina. Sikkerligt!

Emmerik. Hvor du kan snakke! — Imidlertid skal det være mig desto kjærere om du har Ret; og det skal glæde mig at see dig, som Felsenbergs Kone, siden denne Hr. Lieutenant dog engang er groet saa fast an til dit Hjerte. I have begge Penge og I kunde leve lykkelige.

Lina.

Lina. Ak! langt over Penge og Gods gjør Kjærlighed os lykkelige.

Emmerik. Jeg tager i Huset til Jer; og tusindelement! der skal jeg mangen Gang sidde ved Vuggen, og de smaa Spøgefugle skal trække mig i mit (n) Snurbart. Hører du! Lina! derpaa gjør jeg mig Regning. Siden jeg har ingen Janitskarhoveder mere at sable væk, saa vil jeg — vugge dine Børn. Det er ogsaa en Bestæftigeise, og i Grunden er den ene ligesaa nyttig som den anden. (!!!) Ubillig maa man ikke være! Tusindelement! Jeg har ogsaa haft mine gode Dage i Livet o. s. v. — Recens. formoder disse Prøver kunne være Læseren nok. Himlen bevare ham fra at anmærke alle Sottiserne deri! det er en sand Augias Stald, som der behøvedes herkuliske Kræfter til at rydde op. — Oversættelsen svarer i alle Maader til sin Original. Den vrimler af udanske Konstructioner, som for Ex. S. 16 Lin. 19 uden med nogen lang Marsch at strabasere mig, S. 23 Lin. 10: dersom min Onkel kun ikke kommer med ham i nogen Ulejlighed o. s. fr. Den taler om Pulver og Pulverdampe i Stedet for Krud og Kruddamp og mangfoldige andre saadanne smukke Sager. Om Forf. eller Overs. eller begge tillige have frembragt den sublime Strophe:

Nej! Hans Byefogd, det er galt!
Lykke fik min Svigerinde
Herredsmmet sig at vinde,
Gi'er det mig meer Gryn end Malt;

veed Recens. ikke, men det veed han, at almindelig Menneskeforstand fatter den ikke. For Resten ønsker han dem, Stykket maatte kunne moere, med Mariane (S. 40) at

Det maa vel bekomme,

men siger tillige med Lina (S. 39)

At undskylde mig, behag! λβ.

Papagøjen Skuespil i tre Akter af A. v. Kotzebue. Oversat af P. D. Faber. 75 S. i 8vo, uden Aarstal og Bogtrykkerens Navn.

Kotzebue er en af de Forfattere, der har havt den Lykke at komme i ikke ubetydelig og dog for største Delen ufortjent

tjent Reputation, og dersom man dersra skulde slutte sig til vor Tids herskende Smag — og det maa man vel — torde Resultater vel just ikke falde ud til dennes Fordeel. Rigtig nok har han, Grosse undtagen, der er hans Medbejler i Yndest, saa sine Lige i Frugtbarhed, men det er ikke alt Guld der glimrer, siger Ordsproget, og ethvert af hans Arbejder bærer derfor ogsaa de tydeligste Spor af Hastværk. Det lader som om han er en af de Forfattere, der, naar de have faaet nogen Credit, troe, den aldrig kan forspildes. Fra Menneskehad og Anger af, som maaskee fik større Bifald end det fortjente, og lige ned indtil nærværende Stykke, har Kotzebues Arbejder, som en af vore bedste Konstdommere meget rigtig anmærker, bestandig taget af i indvortes Værd, og i endeel hersker en Nyggesløshed og en Kaadhed — for at bruge det mildeste Ord — der paa ingen Maade vidne om den samvittighedsfulde Skribent. Endogsaa der, hvor han vil synes at tale Dydens Sag, er hans Moral ikke altider paalidelig; og med alt det findes han dog paa mange Damers Toiletter, hvis Yndlingsforfatter han er, men Aarsagen er saare begribelig. Hr. v. Kotzebue er det samme for visse Damers Dyd, som Sminkehandleren for deres Skjønhed, ved Hjelp af Sententser og nogen Følelse vil det være let at opfylde hans Fordringer, og hvem vil ikke gjerne synes dydig? — Papagojen er ellers et Beviis for den Sætning af Göthe: At Digteren intet skal skildre uden det han selv kjender til. Hr. v. Kotzebue, der saa gjerne vil lære os at kjende Mennesker, han selv ikke kjender til, har her paataget sig at vise os en Engelænderinde, der — saavidt man kan see af den fortegnede Kontour — med alle sine Landsmænds Besynderligheder skal forene hele sit Kjøns Elskværdighed og Delikatesse. Recens. vil afskrive en Scene og derefter kan Læseren selv dømme. Lady Amalia Bedford, en rig Enke, er bleven indtaget i den unge Georg Westerland ved nogle ædle Træk, hun har faaet at vide om ham, og træffer paa en Fisker, der roser ham med megen Varme:

Amalia. Skal jeg dømme efter den Maade, I roser dem paa, maa jer Gjest være et fortræffeligt Menneske?

Fiskeren.

Fiskeren. Det er han ogsaa. Dersom en ung rig Enke vilde gjøre sin Lykke. —

Amalie. Sin Lykke?

Fiskeren. Ja sin Lykke. Jeg veed nok, hvad jeg siger.

Amalie Virkelig? I skal have Tak Faer! M n — (Afsides) Qvindelighed! hvor vanskeligt er det at sætte dig tilside? (Undseelig.) Seer han godt ud?

Fiskeren. (smilende) Om han seer godt ud? Ha ha ha! Hvad gaaer det jer an, om han seer godt ud? Han er pukkelrygget, Madam, skeler med begge Øjne. M n Gud seer paa Hjertet. — Der kommer han selv. Nu kan I see paa ham saa meget I lyster. Om han seer godt ud! Ha ha ha! som om Hjertet sad i hans Udseende.

Amalie. (seer nysgjerrig paa ham langt fra) Fuldkommen som jeg ønsker det. —

I næste Scene tilbyder hun Georg sin Person, og hendes Maade at gaae frem er ikke bedre end her. O Qvindelighed, hvor mishandlet er du ikke! Bedre kan man aldrig føle, hvad Lessing var ogsaa i Henseende til Finheden af qvindelige Karakterers Behandling, end naar man seer dette Fuskerier. Man tænke sig Minna v. Barnhelms Scene med Major Tellheim ved Enden af dette. — — Dog! det er virkelig næsten Synd at erindre sig Lessing, naar man skal sige sine Tanker om Hr. v. Kotzebue. — Recensenten i algemeine Lit. Zeit. har uden Tvivl Ret, naar han siger, en vis Naiveté i Udtryk og Følelse ikke kan nægtes Kotzebue, men at han sjelden er naturlig, naar han vil lære Menneskene, hvorledes de burde være. Endogsaa her finder man et skjønt Sted, hvor den gamle Vesterland vises bort med Haan af sin ældste Søns Tjener: „Gamle Mand! vaagn op af din slemme Drøm," siger han, da Tjeneren er gaaet bort: „adsig den ikke, den Forbandelse, som svæver paa dine Læber. Det var jo ikke min Søn, kun en lejet Karl med en nedrig Sjel, som, naar han har spiist sig mæt, staaer op og ikke engang siger: Tak for Mad! — Men det er en pannus Purpureus der kun tjener til at gjøre den øvrige Armod desto fjendeligere, og Recens. vil ærligen tilstaae, han troer ikke Hr. Faber har gjort Fædrenelandet nogen Gave af synderlig Værd med denne Oversættelse, som dog for Resten ret vel

lader

lader ſig læſe. Adſkillige Sprogfejl findes der ikke deſtomindre, ſom for Ex. S. 5 Lin. 8 nogen i Stedet for nogle. Smauſe (S. 22 L. 11) er for uædelt Ord paa det Sted; men da Recenſ. ikke har Originalen ved Haanden, maa han lade det ſtaae derhen, om ikke Kotzebue ſelv har givet Anledning dertil. „Saa finder J det dog roligere og bedre hos os," (S. 33 L. 13) for: men nu ꝛc. En beſynderlig Strophe findes S. 37 L. 12 o. f.:

J Elfkovsgarn der ſpørges Troe,
Ved Smigger ſidder man i Roe.
Ved Stores Bord og fraadſer friſt!
Men jeg — jeg fanger bare Fiſk.

Den har megen Lighed med det bekjendte Leverrüm:

Leveren af en Høne og ikke af en Prokurator,
Ultra poſſe nemo obligatur!

S. 40 Lin. 15: „Saadan Velſtand bringer ingen Lykke. Sviret og ſpillet alting bort," for: De har ſviret og ſpillet alting bort. λγβ.

Bekjendtgjørelſe.

Det Kongelige Videnſkabernes Selſkab udſætter en Guld-Medaille af 100 Rdlrs. Værdie, ſom en Præmie for den bedſte Beſvarelſe af ethvert af de efterſtaaende Spørgsmaale:

1) Præeunte Honorio III Pontifice apud Raynaldum Contin. Annal. eccleſ. Baronii ad Ann. 1223 verbis: „Regnum Daciæ ſpecialiter ad Romanam ſpectat eccleſiam, & ad ſpecialis ditionis indicium ei noſcitur eſſe cenſuale." Daniæ hac ex parte ſtatum ſub Valdemaro II ejusqve prædeceſſoribus & ſucceſſoribus definire, & comparatione cum Anglia inſtituta illuſtrare, ſimulqve ſatisfacere qvæſtioni: utrum Norvegia & Suecia Pontificibus Romanis pari ratione tributariæ fuerint, nec ne?

2) Qværitur, an vires repulſivæ electricitatum heterogenearum reales ſint an modò apparentes, nec non qvomodo ſint explicandæ? ſolutio qvæſtionis experimentis imprimis novis eſt corroboranda.

3) Cum

3) Cum lux & calor ſæpe conjunctim ſæpe ſigillatim ſenſus afficiant, qværitur, utrum ab eodem profecta principio, an pro diverſis habenda ſint elementis. Prioris ſententiæ patronus oſtendat, qvid cauſæ ſit, cur agens illud principium ſeorſum nunc lucem det, nunc calorem; qvidqve porro efficiat, ut idem hoc elementum & luceat & calefaciat. Deſideratur ſolutio hujus problematis non tantum veritatibus jam notis ſuffulta, verum etiam novis & ad rei documentum idoneis experimentis ſuperſtructa.

4) An & qvatenus undarum a vento excitatarum altitudo & latitudo pendeat a profunditate & latitudine aqvarum, in qvibus generantur?

5) Lege qvadam generali determinare minimam diſtantiam, in qva maſſa qvævis ferrea ab acu magnetica, ratione magnitudinis, figuræ, imprimis verò vis, qva imbuta eſt, magneticæ definitâ, debeat eſſe remota, ut nulla mutatio ſenſibilis in acu inde oriatur. Experimentorum, qvibus ſolutio hujus problematis nitatur, exacta & diſtincta reqviritur deſcriptio.

De Præmieæſkende, hvoriblant Selſkabets her værende Medlemmer ikke maa findes, vilde behage inden Udgangen af Junius 1795 poſtfrie at indſende deres Afhandlinger ſkrevne paa Latin, Danſk, Tydſk eller Franſk til Selſkabets Sekretær Conferentzraad og Højeſte-Rets-Aſſeſſor Jacobi. I Stedet for at navngive ſig, ombedes de, at lade følge med Afhandlingen en forſeglet Seddel, hvori deres Navn og Opholdsſted findes. Seddelen betegnes med en Deviſe, der ogſaa maatte ſkrives paa Afhandlingen.

Kjøbenhavn, den 27de Junii 1794.

*** *** ***

De Efterretninger om Bibliothekerne i Kjøbenhavn, ſom ſtaae indrykkede i diſſe lærde Efterretninger No. 50. for forrige Aar, ere blevne indførte i Intelligenzblat der Literaturzeit. No. 60. Ved en Forſeelſe er der, hvor der tales om Antallet paa de fra det Suhmſke Bibliothek udlaante Bøger, det ene Nul bleven glemt, ſaa der ſtaaer, at der paa en Gang ere udlaante henimod 200 Bøger, i Steden for der ſkal hedde 2000.

Sub-

Subſkriptions-Plan.

Uagtet den Nytaarsgave for Damer, ſom udkommer paa Hr. Hofboghandler Poulſens Forlag, fuldkommen kan ſættes ved Siden af de beſte udenlandſke aarlige Nytaarsprodukter, ſaa ſynes det dog ikke overflødigt, om vi ved Nytaarstid fik flere Stykker af lignende Slags, da andre Nationer have en ſtor Overflødighed deraf under mange forſkjellige Navne. Et Bidrag, til at fremme Moerſkab og Underholdning i blandede Selſkaber, vil desuden viſt ikke mangle Bifald. Undertegnede har derfor beſluttet til Nytaar 1795 at udgive:

Almanak
for
Hiſtorie og Selſkabelighed.

Dens Indhold ſkal blive 1) Dagenes Følge i Aaret. Da en kongelig Forordning forbyder alle Prognoſtika, ſaa vil man, i det man udelader alt ſligt, ſamt alle de Helliges Navne, derimod ſøge at finde til hver Dag en vigtig Tildragelſe, ſom er ſkeet paa den, og følgelig der med ſit Aarstal anføres i Korthed. Mærkværdige Menneſkers, iſær Landsmænds, Fødſelsdage ſkal bære deres Navne. 2) Omtrent en Snees Viſer, paſſende for alle Selſkaber. 3) Adſkillige Selſkabslege og ſelſkabelige, ſaa kaldte Konſter, ſom ikke ere almindelig bekjendte.

Hvis dette Foretagende finder Yndere nok, bliver Almanakken prydet med et Kobber. Typographiſk Skjønhed ſkal viſt ikke mangle. Prisen ſkal ikke komme til at overſtige 4 Mk. for et uindbundet Exemplar. Subſkription ſtaaer aaben til November Maaned, og de, ſom befordre ſamme, nyde ſædvanlige Fordele. Subſkription modtages paa alle Hovedſtadens Boglader og hos Udgiveren Jens Smidth,
i lille Grønnegade No. 210.

Kbhavn, den 12 Julii 1794.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 29.

den 2 Auguſt.

Kammerherre og kongel. Hiſtoriograph. Jo. Peter Friderich Suhms ſamlede Skrifter. 10de Deel. Kjøbenhavn 1793. Paa Poulſens Forlag. Trykt hos Popp. 422 S. i 8vo.

I denne Deel findes Admiral Ulrich Friedr. Suhms (Kammerherrens Faders) Levnet; Karakter af Prof. Friderich Sneedorf; dernæſt blandede Tanker; fire hiſtoriſke Underſøgelſer; og Efterretninger om Bøger.

Af Forerindringen ſees, at Admiral Suhms Levnet er ſammendraget ud af en tydſk Bog ved Hr. Dekan. Od. Wolf. Dog har den tydſke Autor faaet ſine Efterretninger af Hr. Kammerherren ſelv, og ſaa ſtaaer Stykket her endda paa det rette Sted. Den Modgang Admiral Suhm havde, bersres kuns kortelig, og den ſidſte ubehagelige Begivenhed er endog enten ved en Udeladelſe eller af anden Aarſag bleven utydelig; da man S. 9 ikke kan ſee hvem der omtales i næſtſidſte Linie. — Sneedorfs Karakter er den ſamme ſom med ſaa megen Bifald og Deeltagelſe er læſt i Minerva Julii 92. — De blandede Tanker ere ſkrevne i Aarene 1791, 92 og 93, og give os først Efterretninger, Anekdoter og Karakteriſtiker over endeel Videnſkabsmænd ſom Hr. Kh. har kjendt, ſaaſom Prof. Markus Wøldike, Biſkop Wøldike hans Broder, Prof. Ancherſen, Prof. Kraft, Biſkopperne Hersleb og Harboe, Prokantzler Cramer, Prof.

Scheidt, Geheimeraad Stampe, Biskopperne Gunnerus, Pontoppidan og Nannestad, Professorerne Holm, J. C. Kall og Munthe, Geheimeraad Hielmstierne, Prof. J. H. Schlegel, Conferenzraad Klevenfeld, Digteren Ewald, Jomfruerne Biehl og Lange, Biskop Rottboll, Brandmajor Berlin i Trondhjem, Grev Otto Thott, Grev J. H. E. Bernstorf, Prof. Schytte, Etatsraad Temler, Prof. Møllmann, Landsdommer Scherewien, Provst Hwid. — Derefter følge Betænkninger, Betragtninger, Indfald, Anekdoter, Efterretninger ꝛc. ꝛc. Ogsaa nogle temmelig udførlige Stykker, saasom S. 75-78 en naiv Fortælling om Hr. Forf. Ungdoms Undervisning, som er meget interessant og lærerig. Man seer hvad der maa være Ynglingstanken i den Unges Sjel, naar stor Mand skal vorde. — Her findes ogsaa endeel Træk, som ere ellers betydelige Bidrag til den pædagogiske Semeiotik. Den Griskhed efter Læsning, og solid Læsning; den Ulyst og Ubeqvemhed til blot legemlig Færdighed, hvor behøvende den tilkommende Lærde. Den Lyst i den allerførste Ynglingsalder at ville udtyde Spaadomme ved Nutids Begivenheder, hvor let kunde den forædles til pragmatisk Granskning i Historien; den modnere Ynglings nødtvungne Deeltagelse i det selskabelige Livs Adspredelser, hvor siensynlig aarsagende den dybforskende Lærdes Befrielse fra Pedantiskhed. — Fra S. 96-108 findes en sammentrængt ræsonnerende Historie om Menneskehedens Fremgang til Kultur, til Udartelse, til Ophøielse, og S. 121-131 en i visse Maader dermed sammenhængende Udsigt over Europas Fordele, Mangler, Forhaabninger. Hvor gehaltige disse Afhandlinger ere, kan man, uden at det her behøver at siges, slutte sig til, naar man veed, at Historikeren Suhm er Forfatteren. — Mærkelige Efterretninger findes mange af, hvilke maaskee for den Historiekyndige kunne være bekiendte, men dog saare kiærkomne for os andre Lægmænd, som f. Ex. den S. 67, at i den første Christenkirke Levende døbtes i de Afdødes Sted, der ei havde annammet Daaben; S. 110. Om Molesworth, hvilken Anekdot er bleven omtalt i disse Efterretninger No. 25, og som man ikke kan undgaae at erindre sig ved,

hvor

hvor ublu Engelsmanden Wraxall skrev om de meest ophøiede Personer i Danmark, og hvilke Grovheder Junius (hvis rette Navn er bekjendt nok) gav af sig 1772 i et med de naragtigste Urimeligheder opfyldt Brev, der staaer i et engelsk Magasin; og hvori vor Konge og hele Nation bliver uden Omsvøb ligefrem udskjeldte og forhaanede; og hvor aldeles intet fra Danmarks Side foretoges mod disse Autorer. — Herhid høre ogsaa endeel moersomme og lærerige Anekdoter, som findes her indstrøede, som f. Ex. om de tydske Præster her i Kjøbenhavn, der overgave en døende Mand til Djevelen, fordi han i Vildelse sagde noget de ikke syntes om; Datteren blev mistrøstig derover, men oprettedes ved Holberg, der meente: „Det „kan bitterdød hænde, at vor Herre tænker anderledes „end de tydske Præster" — om Dronningen, der tugtede sin Hoffrøken med Riis, og saadanne mange flere. Ogsaa rørende Anekdoter findes her: f. Ex. om Bondekonen, der takkede Gud at hendes syv Drenge vare døde, eftersom de dog skulde blevet Landsoldater; om Klokker Lauritz Schow, der som Skolediscipel, hver anden Dag bragte den Mad han hos adskillige havde fri, til sin Moder, medens han selv sultede den Dag, og alligevel foregav for hende, at det kun vare hans Levninger hun fik. — Af mærkelige, nye eller dog smukke enkelte Tanker er her en rig Høst. Her kun nogle til Prøve: S. 53: „Det er lettere for en Konge at indtage et Land, „end at erhverve en eneste Ven." S. S. „Ministrene „ville gjerne selv regjere, og de have bragt det saavidt, „at mange, endog fornuftige Folk sige, at det ikke er „tjenligt, Konger selv regjere; men saa behøvede man „jo ikkun Raadet. I Grunden ere desuden mange Monarkier ikkun Aristokratier, og da værre end Aristokratier; thi de ere da det de ikke skulle være." — S. 55: „Fordi vi længe have taget Fejl, derfor er det ikke sagt, „at vi skulle altid fejle; nogle Ting overgaae vel vort „Begreb, og dem naae vi aldrig til Bunden af; men „hvo tør for Resten sætte Grændser for menneskelig „Forstand." Dog Rummet tillader ikke her at anføre alle saadanne Steder, altsaa kun nogle faa endnu, for deres udmærkede Sandheds skyld. S. 62: „Mange af

„ slige Skrifter (Aviser, Uge- og Maanedsskrifter,
„ Oversættelser, Kalendere, Samlinger) ere vel slette
„ nok, men i det Hele bidrage de mere til almindelig Op-
„ lysning, end det er mueligt at forestille sig." — S.
109: „Kritiker over sine Skrifter bør man aldrig be-
„ svare; det gode i dem, bør man rette sig efter, og
„ forandre efter dem i andet Oplag, eller i nye Skrif-
„ ter; og det vrange og slette besvarer sig selv. Des-
„ uden ere vi kun saadanne smaae ubetydelige Punkter i
„ det Hele, baade i Henseende til Tid og Rum, at vi
„ ved Besvarelser og Forsvarsskrifter intet vinde hos Ef-
„ terkommerne, og i nærværende kun gjøre os latterlige."
S. 117: "Saa længe Verden sætter Priis paa Pomp,
„ prægtige og rige Klæder, Juveler, Perler, Giestebu-
„ der, Optoge, stort Følge, Rang, Titel, arvet Adel,
„ saa længe er den endnu i en Stand af Barbarie og
„ Barndom." — S. 133: „Mange hælde til Demo-
„ kratie, fordi de troe at det er ret, og mange til Ari-
„ stokratie, fordi de tænke derved at finde deres egen For-
„ deel." — S. 141: „De nye Franker strøbe efter
„ igjen at blive Mennesker, men vise sig stundom som
„ Fæe; maaskee man maae gaae den Vej, for at erlange
„ forloren Værdighed." — S. 148: „Hvortil de
„ mange Retter, som kun opholde og forvirre Sagerne?
„ — I hvert Laugdømme i Norrig er kun een Laug-
„ mand: hvorlænge skulle Birkerne fra de barbariske Tider
„ vedvare?" Mange saadanne betydelige Steder vil en opmærksom Læser finde i disse blandede Tanker, iblandt andre S. 78, 79, 134, 143, 147 og fl. St. — At her ved den store Forskjellighed af Materier et og andet forekommer, som ikke hver Læser vil være enig i med den store Forf., er ganske naturligt, og kan siges uden at overtræde Beskedenheds Love. Saaledes kan det letteligen mistydes naar S. 58 Hr. Kh. siger: „Jeg føler mere
„ ved Luthers og Povel Gerhards kraftige Sange, end
„ ved Gellerts stirlige, fattelige og fornuftige; overalt,
„ det man skal føle stærkt ved, maa ei være for tydeligt
„ fremsat, men noget overladt til Følelsen og Tanken."
Ved udførlig Udvikling og Forklaring kan den sidste Sætning indeholde Sandhed, men hvor let kan den ellers mis-

misbruges til at besmykke det smagløseste uforstaaeligste, al Følelse qvælende Væv, der saa tidt er givet, gives og vil fremdeles gives os for Andagtssange. Ligesaadan Mistydning er Stedet S. 86 underkastet: „Naar vi „ville være oprigtige, saa maae vi næsten alle tilstaae, „at ingen Fornøjelser i vor Manddom eller Alderdom „svare til dem vi nøde i vor Barndom, da vi vare frie „for nagende Bekymringer og egne Bebreidelser. Men „heraf følger, at vi ej stedse gaae fremad; tvertimod „den Ældgamle, hvis baade Legem og Sjel er i For„fald, synes at være gaaet meget tilbage.“ Hvor mange have ikke brugt samme Argument for at bevise Sjelens Død, og hvor vilde de triumphere, kunde de faae os til at troe, at en Suhm hældede til deres Side, hvilket han dog, som vi alle vide, er saa langt fra. Og hvad siger det i Grunden, at Sandseligheds og Letsinds Fornøjelser forlade os, ja om endog Hukommelsens og Indbildningskraftens og Grandskningens Fornøjelser forlade os ligesaa; beholde vi ikke Glæden over hvad Ret og Got er, Glæderne over det uendelige Væsen, Glæderne over Udsigten paa hiin Side Graven. Og regne vi Sandseligheden fra, som rigtig nok forlader den Aldrende, og Hæld os at den gjør det: saa maatte nok spørges om den Ældgamles Glæder ikke i Intensitet svare til Barnets og Ynglingens, om de ikke overgaae dem deri. Og er da virkelig altid den Ældgamles baade Sjel og Legem i Forfald. At Menneskет kan degradere, deteriorere sig i Henseende til begge, det er en sørgelig, al for tidt mødende Erfaring, men saa er det jo ikke Menneskет, det er jo kun det vanædlede, det fordærvede Menneske der gaaer tilbage. Hvad endelig Bebrejdelserne angaaer, da er det jo atter ikke i Menneskets Natur, at det skal gjøre sig Bebrejdelser, og er der ved Menneskenes egen Skyld kommet did, at ingen Dødelig mere kan undgaae disse de værste af alle Plager, saa viser jo Religionen en Vej paa hvilken man omsider kan befries for deres Forfølgelser. — Efterat S. 90 er talt om de mange Fabler man har holdt for sande, og hvis Falskhed nu indsees, sluttes med de skrækkelige Ord: „Det lader at Vildfarelse og Drømme ere Menneskets „Lod, thi nye Drømme ville vist komme i disse gamles

„ Sted.“ Sandheds og Lysets varme Elsker maatte synke i den dybeste Modfaldenhed, hvis han kom til Overbeviisning om denne Sætnings Sandhed. Lader det endskjønt saaledes, saa er det dog vist ikke saa. Og see vi ikke tydelig Dagsgryet, der bebuder os, at det store Ord: vore Lys, skal opfyldes i sin hele Udstrækning. — Ikke mindre gyseligt er det der læses S. 133: „ Kjerlighed „ findes kun i Romaner og Komedier.“ Vee os om det var saa. Hvad var da denne Følelse i os, der efter flere Lustrers Nydelse endnu binder os saa fast til den elskede Gjenstand, lader os henføre alt til den, lader os raffinere for at udfinde Fornøjelser for den og afværge hver Ulyst fra den, endog med Opofrelse og Selvfornægtelse. Hvad er det, hvis det ej er mere end Elskov, hvis det ikke er Kjerlighed. Men den højagtværdige Forf. vil ventelig ikke heller have disse Ord saaledes forstaaet. Hans Mening er formodentlig den: Kjerlighed saaledes som den findes i Romaner og Komedier, findes kun i Romaner og Komedier, og hvo vilde ikke give ham fuldelig Ret deri.

De historiske Undersøgelser ere 1) om Patzinakerne (fra 1766, siden forøget). Dette mægtige, nu ganske forsvundne Folks Boested og Bedrifter angives her formedelst møisommelige kritiske Undersøgelser og Sammenligninger. — 2. Hvad Gelæ hos Mamertinus have været for et Folk (1771). Her vises at de ere Plinii Gelæ, hvor man skal sætte dem, og hvad Historien fortæller hist og her om dem. — 3. Om Slaverne, deres Herkomst og ældste Steder (fkr. 1778). De have først boet østen og sønden for Donfloden. — 4. Om Gallicia og Ludomiria (fra 1783). Disse polske, men siden 1773 østerrigske Provindsers Udstrækning og Skjebne undersøges, især bestemmes Ludomirien eller Wlodimir. Disse Afhandlinger, som ellers have været trykte før i det Kjøbenhavnske Videnskabs Selskabs Skrifter, og i de Kjøbenhavnske Samlinger, men her ere paa nye gjennemsete og forøgede, ere vel egentlig mest for dem, der gjøre Historien til deres Hovedsag, men læses ogsaa med Fornøjelse og Nytte af andre, ej allene fordi man deraf lærer at kjende store Folkeslag, hvis Navn man her hører

første

første Gang, men ogsaa for de frugtbare Tanker denne Læsning foranlediger, naar man seer Folkeslag hvis Navn er forsvunden paa Kloden, hvis Sted endog maa udgranskes med største Møjsommelighed, engang at have været store, mægtige, frygtede, havende Indflydelse rundt omkring sig, m. v. Naar man derved lærer at sætte mere og mere den rette Priis paa Tingene, saa læres det samme ogsaa i andre Henseender af den Erfaring, at den lærdeste, omhyggeligste Historieforsker ikke kan fortælle andre Mærkeligheder om saa store Folkefærd, end det at de nu og da og atter nu fore frem som Alpernes og Pyrenæernes Ulvesflokke, og ødelagde Land og Mennesker, saa langt de kunde naae. Intet Spor om hvad hos dem gjordes eller stræbtes for at gjøre, til Indretninger hvorved Mennesket kunde sættes og betrygges i den Stand, at henleve som en lykkelig Jordens Beboer; men derimod intet andet end Ødelæggelse, Mord, Rov og Voldtægt. Havde vore Tider intet forud for de fremfarne Aarhundrede, uden dette ene, at man nu finder endeel andre Ting som mærkelige hos et Folkeslag, saa var det allene værd at være skjønsom for den Lykke, at leve nu frem for den gang. En betydelig Nytte endnu, som Lægmanden kan drage af disse Værker, er den, at man indseer hvormegen Læsning, og hvormegen Dømmekraft der udfordres, naar Historien, naar kun et enkelt Sted i den, som maaskee ikke udgjør mere end en halv Snees Linier, skal fremsættes som fuldkommen Sandhed. Det lærer os at sætte tilbørlig Priis paa hvad de Mænd gjøre, der opofre en heel Levetid paa at gjennemvade Krøniker og ildeskrevne Historier, for at give os omsider, ved deres forenede Bestræbelser, kort, lys, fattelig Sandhed om Fortiden.

Efterretningerne om Bøger begynder S. 354 under Rubrik: Slette nye Bøger. Man veed allerede fra 7de Deel af, at Hr. Kh. under nye Bøger forstaaer dem der ere udkomne i dette og de to næst foregaaende Aarhundreder. Slette Bøger kalder han dem, som indeholde ikke paalidelige Ting, unyttige Kompilationer, Skrifter mod Religionen eller mod gode Sæder, og endelig dem hvis Skrivemaade er al for slet. Af saadanne omtales her et par hundrede Stykker, hvis Bedømmelse er optegnet i

Aarene 1761, 62 og 65. Deriblandt findes rigtig nok endeel hvoraf mange gjøre en Delice, ligeſom af ſyltede Oldenborrer og Spanſkfluefaucer; men ſom dog ikke hindrer man jo giver den hæderlige Forf. Ret i, at de bør indføres under Rubriken af ſlette Skrifter. Det er værd at læſe diſſe ſtundom udførligere, ſtundom i tre Ord affattede Domme, da det, ſom Hr. Kh. i Forerindringen ſiger, har ſin ſtore Nytte at vide hvilke Bøger man ikke ſkal ſpilde ſin Tid paa, hvad enten man i Læsning ſøger Underviisning eller Moerſkab, eller begge Dele tillige. Tak være den ædle Mand, der anviſer os det Slette han traf paa under ſin uhyre Læsnings Fremgang. Ogſaa her findes en alphabetiſk Fortegnelſe paa de omtalte Bøger, hvorved Brugbarheden meget forhøjes.

Saa rigt er dette Bind paa nyttige og fornøjende Ting, og allevegne fremlyſer det der gjør den ſtore Forf. ſaa elſkværdig, hans ſynderlige Beſkedenhed i et og alt. En mærkelig Prøve derpaa er hans ærlige og ukonſtlede Roes over andre Skriftforfattere, hvilken her jevnlig findes, iſær S. 77 over Gram og Holberg, S. 157 over T. Rothe og Rahbek, og S. 154 over Rekt. Boye og Mag. Bloch.

Vignetten foran denne Deel foreſtiller Begyndelſen af den Idylfortælling Amymone i første Deel, tegnet af Hr. Lorenzen og ſtukket af Hr. A. Flint. De to Anſigter kunde man ønſke at være lige ſaa got udførte ſom Væggen, Vinduet og Sengen.

En Efterretning i Forerindringen bør endnu meddeles, at nemlig den i 9de Deel indførte Tidsregning (omtalt i diſſe Efterr. No. 36. 1793), der af Hr. Kh. kun var ført til 1773, er ført indtil vore Tider ſaaledes ſom den findes i omtalte 9de Deel af Hr. Decanus Odin Wolf.

Indianerne i Engelland. Et Lyſtſpil i tre Acter af Auguſt von Kotzebue. Overſat ved S. Sønnichſen. Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Morthorſtes Enke. 8vo. 152 S.

Indianerne i Engelland er baade ældre og bedre end Papagøjen.

pagsien. Det har endeel morende komiske Situationer og ikke sjelden taler Forf. paa en rørende Maade til Hjerteet. Men nogle Characterer synes dog at være overdrevne, som f. Ex. Mistriss Smith, Samuel og Visitøren. I Mistriss Smith har han vildet tugte Adelstolthed og latterlig Fornemhed, men det er blevet en bondestolt Jesabel, og derved er Hensigten forfejlet. Rec. veed heel vel, at Thalias Speil er huulslebet, men at træffe den rette Brændepunkt er den vanskeligste Kunst, saare Faa kjende. For at give Læseren et Begreb om Stykket, vil Rec. gjøre et kort Udtog deraf. Sir John Smith — en ødelagt Kjøbmand, en jevn ærlig Mand, der idelig plages af sin Kone og Podagra — har to Sønner; Samuel, Toldinspector — en mistænkelig varsom Person, hvis Forstand er ligesaa indskrænket som hans Hjerte; Robert, Skibs Capitain — af en aaben Character — og en Datter Liddy — den ømmeste beste Pige og hendes Faders Yndling. Hans Kone, Mistriss Smith — en fattig tydsk Froken af adelig Herkomst, der forgifter alles Dage omkring sig ved sin Arrighed og Hovmod — gjør ogsaa den stakkels Sir John Livet surt i hans kummerlige Omstændigheder. Kabardar, fordreven Nabob af Mysore — en Mand af Menneskekundskab, som har lært at kjende Tingene i Verden og deres Værd ved en Række af Lidelser — tilligemed Musaffery, hans gamle Fortrolige — hvis Længsel efter sit Fædreland og Smerte over at see sin Fyrste fornedret til Privatmand har udbredt en mørk Alvorlighed over hans hele Væsen — og Gurli, Kaberdars Datter — med det ufyldige, endnu ufordærvede Hjertes yndige Naivitet — boe til Leie hos Sir John. Kaberdar, der har seet Liddys datterlige Kjerlighed, elsker hende og tilbyder hende sin Haand, som hun modtager for at kunne formilde sin Faders Skjæbne, dog ikke uden efter en haard Kamp, da hun i Forveien allerede elsker Fagir, en ung Indianer, der er borte med hendes Broder Robert. Samuel frier ogsaa til Gurli, efterat han har faaet at vide hvor riig hendes Fader er, og hun giver ham sit Ja, fordi Liddy havde sagt, det vilde være hende kjert. Kaberdar samtykker ogsaa deri. Men i det samme komme Robert og Fagir hjem, hvilket giver Sa-

gen en ganske anden Vending. Man kommer efter at Fagir er Kaberdars Søn, som Robert har reddet og bragt til Europa omtrent paa samme Tid, de andre kom over med et andet Skib. Kaberdar afstaaer ham Liddy, og Robert faaer Gurli. Enhver Characteer har sin Contrast i dette Stykke; endogsaa de to Notarier, Samuel af overvættes Forsigtighed bestiller for om den ene skulde faae Forfald, stikke af imod hinanden. I Særdeleshed more Samuels pedantiske Formaliteter og Gurlis Uerfarenhed og simple Natur meget, hvor de komme sammen, men med alt det er der dog maaskee for megen Haardhed i Contouren og for liden Overgang fra Lys til Skygge. Den dramatiske Digter maae tegne stærkt, fordi han i nogle Timer skal lære os at kjende Mennesker, hvis Characterer vi behøvede længere Omgang for at udfinde i Livet, men kun saamange Træk maae han opsamle, kun saamange Situationer og Omstændigheder maae han bringe sammen, som behoves dertil; dersom han gaaer videre, overdriver han og bliver unaturlig. Til saadanne Urimeligheder regner Rec. det Sted i Slutningen af første Acts fierde Scene, hvor Mistriss Smith lader som hun falder i Afmagt, da Sir John erklærer den Pige for højvelbaaren; der er velskabt, og en pukkelrygget Froken for højvanskabt. Gurli synes ogsaa at byde sig lidt for meget til. En vis undseelig Tilbageholdenhed er dog nok Kjønnets Signum characteristicum, og desuden er Gurli dog ikke heller ganske raae. Ikke heller er det rimeligt, at den Robert, der, som Liddy strax i første Acts første Scene siger, slakker omkring paa Søen af Kjerlighed til sin gamle Fader, skulde komme tomhændet hjem, fordi han havde givet alt hvad han havde (5000 Pd. Sterl.) til en Skibbrudden. Han burde udentvivl betænkt, at hans Fader ogsaa havde Ret til hans Gavmildhed. Saadanne Ting have for lidt Sted i Livet, til at ikke de fleste Tilskuere skulde føle, det er urigtigt. Ellevte Scene i første Act har efter Recs. Formening mange skjønne Steder. Kun synes det ham stridende mod Costumet, at Musaffery, en Tilhænger af Bramænernes Religion, taler der om at ofre en Koe. Ligeledes er det udentvivl ogsaa urigtigtigt, at den gamle Smith, der saa ofte taler om

sin

sin borgerlige Stand, kaldes Sir, da denne Titel kun tilkommer Baronetter og Riddere. — Overſættelſen er god, ſkjønt man finder P. 44. L. 12. talt om Lynildsſtraaler, der hvine iſtedet for: knittre eller hvisle. P. 45. L. 3. ſnart brækker Syenaalen iſtedet for: ſnart brækkes Syenaalen, eller: ſnart gaaer Syenaalen itu. P. 139. L. 4. ſaa er den arme Fagir allerede længe død, for: ſaa har den arme Fagir allerede længe været død. At der P. 8. Lin. 8. nedenfra ſtaaer vende iſtedet for vænne er formodentlig en Trykfeil. λβ.

Anmærkninger ved den anonyme Forfatters Apologie for Hr. Theaterbeſtyreren, Hofmarſchal Greve af Ahlefeldt, under Navn af Notabene ved Hr. Traslateur Heibergs Klage til Publicum over Skuespil-Directionen. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Sebaſtian Popp. 8vo. 29 S.

Et ſandt Ord, ſagt i rette Tid og paa rette Sted! Det der frembragte diſſe Anmærkninger var en Stridighed imellem Translateur Heiberg og Grev Ahlefeldt. H. havde efter Grs. Anmodning indleveret et een Acts Stykke: Hofſorgen, hvilket Hr. Greven ikke deſtomindre ſendte ulæſt tilbage med den Erklæring, at det ikke kunde opføres. Denne ſære Fremgangsmaade gjorde naturligviis H. opbragt, han gav ſin Mening tilkjende om den Urimelighed at bedømme et Drama, man (i det mindſte implicite) erklærte ikke at kjende noget til, og der blev verlet Stridsſkrifter desangaaende paa begge Sider. Forf. til Notabenenet begyndte ſin Brochure med at fortælle, hvorledes den danſke Skueplads nuomſtunder fremmer Oplysningens Udbredelſe, det phyſiſke Ondes Formindſkelſe, Induſtriens Befordring, Sædernes og Tænkemaadens Forædling, Dyd, og lader os, ſom nærværende Forf. ſiger, ved ſit o. ſ. v. gjætte Reſten. I diſſe Anmærkninger gjennemgaaes nu hver Poſt iſær: a) Oplysningens Udbredelſe, ſiger vor Forf., er imellem Acterne ſaa ſkjærende, at jeg altid ønſker den ſaa kort ſom muelig. b) Det phyſiſke Ondes Formindſkelſe. Dette benægtes, da den Vind, Hr. Grevens nye Indretninger gjøre,

er

er høiſt ſkadelig for den, der kommer ud fra den ſtærke Varme og imellem ſem aabne Døre maae bie efter ſin Vogn. c) Induſtriens Befordring. „ Ved Theatre „ beſtaaer den i Almindelighed meeſt i Kabaler, og have „ diſſe ikke hidtil havt al ønſkelig Fremgang?" d) Sæ-dernes og Tænkemaadens Forædling. „ Her kunde „ man vel tage Dydens Fremme med. — Derſom Ca-„ lypſo med hen[illegible] Nymphser, hvis Profeſſion er be-„ kjendt nok, og Boccaccios forherede Træe kunne li-„ drage til Dyd og gode Sæder, ſaa tilſtaaer jeg, den „ og de her have fundet deres Forædling og Fremme; „ iſær vil jeg indrømme, at Dyden ved diſſe Stykker „ fuldkommen er bleven forenet med penchants aimables." Forf. er ikke uden Vittighed, og Sproget lader ſig uagtet det maaſkee paa ſine Steder kunde være mere flydende og rigtigt, dog meget godt læſe. λβ.

Meine Abendſtunden, von Ludewig Luplau. Kopenhagen. Gedruckt bey N. Chriſtenſen 1794. 8vo. 53 S. med Motto:

Rebus anguſtis animoſus atqve
Fortis appare: ſapienter idem
Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

Horat. Lib. II. Od. X.

Hr. Luplau leverer her en Samling af Smaaſtykker i Vers og Proſa, hvis Værd han meget rigtig beſtemmer i Fortalen: „Glaubet nie," ſiger han, „das Meiſterſtück „ eines großen Geiſtes in dieſem Buche zu finden. Die „ geringe Muſe ſingt oft' ſchlechte und einfache Töne.' — Hverken Materien eller Formen er god. Matte hverdags Tanker, ſlet fremſatte og indklædte i et urigtigt Sprog, er alt hvad man finder deri. — Hymne til *** er det første Stykke. Hr. L. maae have et eget Begreb om Hymner, i Almindelighed bruges de kun naar man beſynger Guddommen. Her tales om:

Des Lebens Morgen (s) allerſüſte Stunden,

Man ſtøder paa følgende nette Strophe:

Und

Und nun, wo seyd ihr meine besten Freuden?
Wo bist du jetzt Zufriedenheit?
Auf ewig bist du mir auch nun vertrieben!
Und Ruhe! — Ach wo bist doch du geblieben? o. s. v.
Hvor plat! Og ligeledes den Linie:
Wenn sich dein unschuldvollen Blick thut zeigen.
Die Ewigkeit (ein Traum). Dersom Allegorier skal behage, maae de være Mesterstykker, og dem kan Hr. L. neppe frembringe. Det eneste mærkelige ved den er, at da Dødens Engel viser Forf. Menneskets Tilstand i det andet Liv, seer han blandt andet „Die Seele des Wollüstlings, hager und gelb," som maae være et meget besynderligt Syn. — Trost im Leiden. Følgende Strophe er noget af det bedste i hele Samlingen:

Das Blumchen, welches du zertreten,
Verwelkt und dörrt (?) geschwind,
Das kan kein Thau und Regen retten,
Das kühlt nicht mehr der sanfte Wind.
So hilft dir auch dein Weinen nicht,
Wenn einst das Unglück deine Freuden bricht.

Die Nacht. Ubetydelige Betragtninger over Natten i Prosa. — Das Grab. Begynder saaledes:

O Grab! des Todten stille Wohnung,
Die meinen kalten Leib einst deckt,
Wie bist du schön? Wie voll Belohnung?
Für dem, der sich in dir gestreckt.

Recs. uforgribelige Mening er, at ingen finder sig vel i Graven, saalænge han kan strække sig i den. — Gedanken am Grabe eines meiner besten Lehrer. — Ballade. Et Stykke, der ikke indeholder nogen Handling, men kun Betragtninger over de Franskes Elendighed. — Der Zufriedne (Eine freye Uebersetzung). Et ret godt Stykke. Dog forekommer det Rec., som om der er en Skjævhed i følgende Udtryk:

Freuen will ich mich so lang ich lebe,
Keine Klage würzt das Leben mir,

Ordet: würzt siger det modsatte af det, Forf. har vildet sige. — Die Hoffnung. Atter et urigtigt Udtryk! „Den Missekhäter, der schon das Schwerdt des Scharfrichters blitzen sieht," siger Forf., "verlässest du (die „Hoff-

„Hoffnung) doch nicht: er ſchaut dich mitleidig an, und „fühlt die Furcht des Todes nur halb.“ — Man burde dog virkelig i det mindſte kjende Bemærkelſen af de brugeligſte Ord i det Sprog, i hvilket man vil ſkrive for andre. **Gedanken eines Freydenkers am Abend.** Kan ogſaa være ethvert andet Menneſkes Tanker paa hvilken Tid af Dagen det ſkal være. — **Das Schickſahl, ein Morgenländiſches Drama.** I enhver Henſeende uſſelt. Hvorfor det kaldes et øſterlandſk Drama begriber Rec. ikke, da det ganſke er i den arkadiſke Conſtume. — **Der Tempel der Tugend** (ein Traum) og: **An meinen Freund**, proſaiſke Stykker af ingen Værdie. — **Eine Ode**, ſom viſer hvorledes en Ode ikke ſkal være. — **Abſchieds Ode** ſlutter Bogen. Den har følgende ſmukke Strophe:

Und fällt ein Thränchen auf dich hin,
Das für die Unſchuld floß,
So freue dich, den (n) dein Gewinn
O Büchlein! iſt ſehr groß.

Følgende Strophe underſkriver Rec. i et og alt:

Die Muſe, die dein Leidchen ſingt,
Iſt — — gering und klein,
Und ihre ſchlechte Leyer klingt
Nur ſelten hell und rein.

Men naar Forf. ſynes at troe, ingen andre end Venner har Ret til at bedømme ham, fordi han ſang kun for Venner, maae Rec. erindre ham om, at den Bog, ſom ſælges offentlig, har enhver Ret til at ſige ſine Tanker om. — Underligt er det, at Hr. L. beſtandig ſkriver ſanfte (Adv.), regete, beſchäftiget, fuhrete, herſchete, folgete, geneußt ſchleußt, Helt, Gefehrte, Teuſchung o. ſ. v., hvorved Sproget viſt nok ikke vinder.

λβ.

*** *** ***

I No. 195 af Allgemeine Literatur Zeitung recenſeres Hr. Kammerherre Hennings's **Gedanken über Adelsgeiſt und Ariſtokratism**, ſom ſiges at indeholde „Gemeinpläze, Deklamationen, Anekdoten, wovon freylich manche

manche wahr und treffend ſind, aber noch mehrere falſche Säze, ſchiefe Behauptungen, und unrichtig angewandte Thatſachen." — „Der Vortrag iſt weitſchweifig, ungleich, oft in einem ſeltſamen Geſchmack koſtbar, und dann wieder äuſſerſt vernachläſſigt." — „Indeſſen haben wir auch verſchiedene Anekdoten und hiſtoriſche Züge gefunden, die hier ganz an der rechten Stelle ſtehen, um das Verderbliche der Anmaaſſungen des Adels und das Lächerliche ſeines Dünkels in das verdiente Licht zu ſezen."

I No. 215 af ſamme Tidende recenſeres ſamme Autors Schilderung des Einfluſſes der Hofhaltungen auf das Verderben der Staaten, aus dem Schleswigſchen Journal beſonders abgedruckt. Recenſionen begynder ſaaledes: „Das Gemählde, welches der Verfaſſer dieſer unterhaltenden Schrift von Höfen aufſtellt, iſt zwar hie und da mit etwas grellen Farben aufgetragen, es vereinigt aber doch im Ganzen viele ſehr richtige und treffende Züge, deren Originale man in unſerm lieben deutſchen Vaterlande nicht ſo gar mühſam zu ſuchen braucht."

I Ndo. 230 af Allgem. Literaturzeit. recenſeres og roſes 1) Ueber die wahre Lage des alten Oſtgrönlandes durch H. P. von Eggers. 2) Politiſk og phyſiſk Magazin for 1793. 3) Topographiſk Journal for Norge, I-III Hefte.

Subſkriptions-Plan.

Reinhards Syſtem der chriſtlichen Moral er efter Skjønneres Dom en Bog, der foredrager Chriſtendommens Sædelære tydeligere, fuldſtændigere, og fra en rigtigere Synspunkt, end man i noget anden hidtil bekjendt Syſtem finder den udviklet. Af de academiſke Lærere anbefales den i denne Henſeende meget til Brug for tilſtundende Folkelærere. At ogſaa andre, ſom attraae en grundig Kundſkab og Overbeviisning om den chriſtelige Morals Ypperlighed kunne med Held benytte ſig af dette Skrifts Veiledning, er upaatvivlelig. For at gjøre dette Værk mere bekjendt i Danmark, iſær da Originalen

ofte

ofte forgjeves ſøges i Bogladerne, har undertegnede aftalt med Hr. Boghandler Buch at udgive en danſk Overſættelſe deraf i tvende Bind, derſom et tilſtrækkeligt Antal Subſcribenter melde ſig. Hvor det uden at ſkade Tydeligheden lader ſig gjøre, agter Overſætteren at beſtitte ſig paa mueligſte Korthed, ſaa at Bogens Størrelſe udentvivl vil blive noget formindſket imod Originalens, ſom er lidet over 3 Alphabeter. Prisen bliver 3 ß. Arket Trykp., og 4 ß. Arket Skrivp. for Subſcribenterne, ſom behage at tegne deres Navne hos Hr. Boghandler Buch paa Nørregade No. 245. M. F. Liebenberg,

Præſt til Tugthuſet i Kjøbenhavn.

Trykfejl i No. 25, 26 og 27.

S. 393, Lin. 9 fra oven, Hørſæd, læs: Hirſer. S. 407, L. 10 fra neden, 5¾ St, læs: 5¾ Sk. (Skind); L. 12 fra neden, 4¾ St, læs: 4¾ Sk. S. 410, L. 16 fra neden, indſkrænket, læs: indſkrænkede. S. 414, L. 14, Rigtighed, læs: Rimelighed; L. 17, angiven, læs: angivne; L. 25, Decientions, læs: Decimations. S. 420, L. 6 fra neden, Ufødt, læs: Ufødte. S. 422, L. 17, Rigsretten, læs: Rigsretterne; L. 22: Aarstallet 1768 er udeladt; L. 4 fra neden, Actierne, læs: Arkiverne. S. 423, L. 3, Overformynder, læs: Overformyndere; L. 13 fra neden, Amtsindretning, læs: Amtsinddeling; L. 6 fra neden, Beſtyrelſen af Høieſteret, læs: Beſkrivelſen af Høieſteret. S. 424, L. 2 fra neden. Om diſſe, læs: Om diſſe Sædegaarde; L. 1 fra neden: Efter ubeſtemt ſættes, i Steden for: S. 426, L. 6, grønt Klæde, læs: grovt Klæde; L. 10, fire Klædemanufakturer, læs: flere, eller rettere: adſkillige Klædemanufakturer. S. 427, L. 7, vidne, læs: vidner. S. 428, L. 6 fra neden, ſkyd, læs; indſlyde. S. 429, L. 12, Efter forbigaaes lægges til: eller. S. 430, L. 21, rigtige, læs: vigtige.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 30.

den 9 August.

I Høstgildet. Et Syngespil i een Act ved Thomas Thaarup. Kjøbenhavn 1790. Trykt hos Høpffner, 48 S. i 8vo.

II. Peters Bryllup. Et Syngespil i to Acter ved Thomas Thaarup. Kjøbenhavn 1793. Forlagt af J. F. Schultz. 60 S. i 8vo.

Læseren undres maaskee over, at disse vor Litteraturs første Mesterstykker i det lyrisk-dramatiske Fag anmeldes saa sildig? Et tua fata habent libelli! Tilfældige Omstændigheder, tildeels ogsaa den Overbeviisning, at Thaarups Arbejder, som visse Skjønheder, ikke blive gamle, have forvoldt dette Ophold. Medens Konstdommeren er nødt til, at skyde hundrede ephemeriske Flyveblade i Flugten, kan han roeligen lægge de sande Konstfrembringelser hen til belejlig Tid, uden at frygte for, at vort Publicum endog efter nogle Aars Forløb har glemt dem. Imidlertid kjøles det første Indtryks alt for levende Varme; og Konstdommeren seer sig i Stand til at dømme med upartiskere Rolighed. Rec. igjentager her eengang for alle en Undskyldning, som Læseren for Fremtiden i lige Tilfælde vilde have i gunstig Erindring.

Rec. har kaldet Høstgildet og Peters Bryllup vor Litteraturs første Syngestykker. Har han da glemt Balders Død og Fiskerne? Nødig vilde han overtræde den vise Regel, som forbyder at sammenligne tvende Gjen-

stande af sand Værdie, da slige Paralleler sjelden foretages uden paa den Enes Bekostning, Men her, troer han, finder i Grunden ingen Sammenligning Sted. Balders Død og Fiskerne blive hvad de ere, om man endog skjærer Sangene aldeles bort, hiint et fortræffeligt Sørgespil, og i Henseende til Planen udentvivl Digterens Mesterstykke, dette et rørende Drama, udmærket ved ypperlig Charakteertegning. Har Erfaringen ved offentlig og privat Opførelse ikke beviist denne Paastands Sandhed? Den critiske Litterator, som med Linnées skarpsindige Nøiagtighed vilde classificere vore Digterværker, maatte derfor nok sætte hine Stykker under de anførte Rubriker, da deres Sange, hvor skjønne de end ere i sig selv, ikke væsentligen høre til deres Oeconomie. Høstgildet og Peters Bryllup derimod ere sande Syngestykker. En simpel Plan frembringer her det menneskelige Livs interessanteste Situationer, hvor snart Sorg og snart Glæde henriver Personerne til motiveret Sang. Evald, som tilstaaer Sangens Muse kun en ringe Virkekreds, har sienligen lagt an paa stor egentlig dramatisk Virkning, og han har mesterligen opnaaet sin Hensigt. Thaarup har fra den dramatiske Konst ikkun laant ubetydelige Hielpemidler, til at frembringe en stor lyrisk Virkning; og han har lige mesterligen opnaaet sin Hensigt. Kort Thaarups Syngestykke, Høstgildet, kan i sit Fag ansees for lige saa classisk, som Evalds Sørgespil, Balder.

1. Hvo af os har seet og hørt Høstgildet første Gang, uden at opvækkes til den meest levende Deeltagelse, til patriotisk Glæde, til ædle Følelser, til en Sjels Stemning, hvori man synes ophøiet over det sædvanlige Livs Hverdagsgang? Hvo af os erindrer ikke, med hvilket lydeligt Bifald det hele Publicum eenstemmigen hædrede baade Digteren og Tonekonstneren ved hver Igientagelse; hvor gierne man fra Thronen til Hytten, i Hovedstaden og paa Landet, nynner og spiller og synger Stykkets fortræffelige Sange? Baade Digtet og Musiken er bleven en National-Eiendom. Læser man nu Stykket i Eenrum med critisk Grandskning, saa spørger man sig selv med Forundring: hvorledes var det mueligt, at Digteren med disse simple Midler, Musikens og Dandsens

Bidrag

Bidrag fraregnede, frembragte denne store vedvarende Virkning? Man læser igjen, for at finde det Særegne, Høstgildet har frem for vore andre sædvanlige oversatte Syngespil. Gid Rec. var Maler nok til at træffe nogle af dette ædle Physiognomie's meest charakteristiske Træk!

Høstgildet har faaet en stor National-Interesse derved, at Digteren paa lige saa ukonstlet som værdig en Maade har indflettet i Handlingen sin Tids haabefuldeste og vigtigste Gjenstande. Glade skylde og sige vi ham Tak, at han paa Dannemarks, Norges og Holstrens Vegne saa værdigen høitideligholder Fredriks og Maria's lykkelige Forening; og Himmelen har nu allerede bønhørt, hvad Folket den Gang sang og bad med Digteren. Glade træde vi med ham til Frihedsminder, raabe frimodigen:

Det frie Hænder satte hen,
og det rørte Hjertes Taknemmelighed bryder ud:
O Gud, velsigne Christian!
Thi Frihed, Frihed skjenkte han.

Glade høre vi paa ham, naar han opfordrer trende Rigers forskjellige Indvaanere, men

Een Faders Børn, een Konges Undersaatter
til Enighed og indbyrdes Kjerlighed: naar han opfylder hvert Hjerte med Fædrelandskjerlighed, med Mod og Viisdom; naar han kraftigen vækker Bonden og Landsoldaten, Husfaderen og hans Børn til gavnlig Daad og Pligternes troe Opfyldelse. Ved alle disse Fortrin har Stykket faaet en Mine af ædel Danskhed, som udmærker det frem for alle vore Syngespil; og alligevel forener det dermed sandsynlige Situationer, fortræffelig Charakteertegning og Lidenskabernes ægte lyriske Udtryk, d. e. Fortrin, som almindeligen interessere enhver Mand af Forstand og Følelse, enten han saa er Udlænding eller Indfødt. Lægger den fremmede Litterator blot Mærke til de sidste, saa ønsker han, at berige sit Modersmaal med et ypperligt Syngespil. Men et Øiekast paa hine charakteristiske Træk, og han tvivler om, nogensinde at kunne oversætte det. Componisten er her lykkeligere; hans Sprog er til en vis Grad lige forstaaeligt for alle Nationer. Rec. siger, til en vis Grad. Thi f. E.

Muſikens ſmagfulde, velcalkulerede Overeensſtemmelſe med Poeſien, og Declamationens frappante Skjønheder ere tabte for enhver Fremmed, ſom ikke kan ſtudere Tonekonſtnerens Værk med Digtet i Haanden.

Men, ſiger Læſeren maaſkee, den maadeligſte Digter kunde havt det Indfald, at benytte ſig af Dagens vigtigſte Tildragelſer, for udenfra at laane ſit Arbejde en Intereſſe, han ſelv ikke har Evner til at give det? Ganſke ſandt! dog, kunde en maadelig Digter ogſaa udføre ſit Indfald ſaa ypperligen, ſom Forfatteren af Høſtgildet? Her mødte ſtrax en ikke ringe Vanſkelighed, nemlig, at indflette hine Dagens ſkjønneſte Blomſter i Stykkets Plan, uden at forſtyrre dens Enhed: og er den ikke overvundet? I Sandhed, det er ingen let Rolle, naar en Digter frivilligen paatager ſig, at være paa en vis Maade Folkets Talsmand for Kongen; og vee! ham, om han ikke værdigen ſkiller ſig ved den! Jo høiere Æmnet, jo frivilligere hans Foretagende var, jo ſtærkere vil hans Formaſtelſe ſtraffes. Hældigen har Thaarup fundet Mellemvejen imellem en Boileau's frække Smigrerier og den alt for egoiſtiſke Stolthed, der ikke vover offentligen at bringe et Taknemmeligheds-Offer, for ej at udſætte ſig for den muelige Miſtanke om Smiger. Hvor Nationens Kjerlighed til Regenten, og Regentens Tillid til Nationen er ſaa grundet, ſom den Gud ſkee Lov! er hos os; der kan det anſees for Digterens høieſte Triumph, at være denne ædle Lue, ſom ſmelter og forener alle Hjerter til fælleds Lykſalighed.

Et andet Fortrin, der udmærker ikke blot diſſe vor Thaarups Syngeſtykker, men alle hans Digte, og ſom i Rec. Tanker giver ham en høj Rang paa vort Parnas, er en vis poetiſk Sandhed, ſom Naturen allene udſtyrer Geniet med, og ſom det blot vittige Hoved, var det end Voltaire og Leſſing, med al Anſtrængelſe af Vittighed ikke er i Stand til fuldkommen at efterligne. Denne Sandhed i alle Tanker, Følelſer, Billeder og Udtryk er den ægte Digteraands Hoved-Criterion, og forholder ſig til en bel etprirs Efterligning, ſom Vaarens Roſe til Fabrikens Konſtværk. Man ſammenligne de bedſte græſke Digtere med adſkillige af deres Diſcipler

blandt

blandt Romerne; man sammenligne de Gamle med de Nyere, og i Europas nyere Litteraturer igjen de første classiske Konstnere med deres Efterfølgere: overalt vil man finde, at det er netop denne umiddelbar af Naturens Kilde flydende Sandhed, som giver Homer Rang over Virgil, og Oberons Sanger over Forfatteren af Bliomberis o. s. v. Den yttrer sig ved helligen at iagttage Naturens Bud: ne quid nimis! ved at sige ikke meer og ikke mindre end Stedet udfordrer, og at sige det paa den eneste bedste Maade. De mindre hældige Digteres Synder imod dette Bud ere utallige. De have f. Ex. en rørende Situation at beskrive. Men deres Hjerte tier. Hvad gjøre de da? De sætte deres Phantasie eller Vittighed i Bevægelse; skjenke os konstige Lignelser og smukke Billeder i Stedet for Følelsens simple Udtryk; og synde imod den poetiske Sandhed. Endog de bedste Digtere, f. E. en Evald og en Baggesen, kunne undertiden forvildes paa denne Afvej, naar de enten i en uhældig Time skrive inuita Minerua, eller og ved et glimrende Mønster lade sig forføre til ikke at lyde deres egen Genius. I Fiskernes anden Act, første Scene, holder den omme Lise sin Svend, sin egen Svend tilbage fra det farlige Tog; og den højmodige unge Mand bebrejder hende med Heftighed den ædle Frygt for hans Liv. „Ha! lær mig ej at rødme ved min Elskov." Den hele Dialog er fuld af Liv og Kraft og Pathos. „Ha, svage Lise, raaber han,

Fejg er den Sjel, som haaber meer af andre,
End den med Lyst tør give dem; og usselt
Den Piges Bryst, som egennyttig vejer
Sin kjelne Frygt, sin muelig spildte Kummer
Med Brødres Liv og med sin Elskers Ære."

Kan hans ædle Vrede endnu sige noget stærkere? Man venter nu, at han iler bort, bort til Stranden. Men nej! han bliver for at synge en kold Arie, hvis første Strophe indeholder en eneste Lignelse, som desværre! alt for konstigen anvendes i den anden Strophe.

Fra Merset seer en søetrøt Skipper
Fortryllet brede Granne-Skygger,
Som spaae Forfriskning, Lyst og Roe.
Ak vee ham, om hans Haab betrygger,

Om han ei tidlig ſeer de Klipper,
De blinde Skiær, hvorpaa de groe!

O Elſkovs Tolk, o Smiil! du fryder;
Men varlig, ſom i ſlukke Vande,
Men-frygtſom vil jeg nærmes dig!
At, om det Sind, hvoraf du flyder,
Har Kroge, hvor min Pligt kan ſtrande,
Jeg da i Haſt kan redde mig.

Hvor koldt det Hele imod og efter hine ſtærke Udbrud af Lidenſkab. Var Sangen end ſkiøn i ſig ſelv, ſom den neppe kan kaldes, ſaa er den paa dette Sted dog en ſtor poetiſk Uſandhed; thi aldrig taler Hjertet i den heftigſte Bevægelſe ſaaledes! I Baggeſens elegiſke Digte ſiøder man ikke ſjeldent midt iblant Hjertets rørende Klager paa Phantaſiens unaturlige Kramperæk. Digterens Seline er reyſt bort — (Poeſier, tredie Samling, S. 71.) Et heelt Aar ſkal han ikke ſee hende. Enhver, ſom nogenſinde har elſket kan letteligen ſætte ſig i hans Situation: og det kan ikke falde Digteren vanſkeligt, at røre os, i Fald han ſelv er rørt. Man høre!

Hvad Mørke for min Sjel udbreder ſig!
En lang og frydløs Nat forfærder mig;
Alt ſvæver den mig nær paa ſorte Vinger,
Og Skræk og Qval og Død dens Komme bringer.

Saa ſkiøn denne Begyndelſe under andre Omſtændigheder end vilde være; ſaa havde man her dog ventet Hjertets første Udbrud, og man ſeer ikkun Digterens Phantaſie ſyſſelſat med at male ham en frydløs Nat. Skiønne, de eneſte ſkiønne Vers i Digtet ere de følgende fire, da de i det mindſte fremſtille ſand Følelſe. Men fra nu af er næſten ethvert Vers et Exempel paa det, Recenſ. har kaldet poetiſk Uſandhed. Da han anfører Ewald og Baggeſen, ikke for at kunne dadle, men for at forklare ſin Mening, og tillige for at advare yngere Digtere, ſaa gaaer han Reſten af Elegien forbi, og nøies med et af de frappanteſte Steder af dette Slags.

Men nu fra hende ſkilt knap trende Dage
Et Aar blev i den første lagt tilbage,
Et Sekel i den anden ſkent henſkreed,
Den tredie mig alt er Evighed.

Er

Er her mindſte Spor af poetiſk Sandhed? Røber denne Climax et rørt Hjerte, og kan den røre os? Hvor lange anderledes ſynger den ſamme Digter, naar han med Erindringens Veemod ſkildrer os ſin Barndoms uſkyldige Dage! Det er derfor ingen uvigtig Roes, naar man med Rette ſiger om Thaarup, at han blant alle vore Digtere nok er den, ſom bliver den poetiſke Sandhed meeſt troe.

Til Høſtgildets Fortrin hører ogſaa en vel vedligeholdt Charaktertegning. Vi ſamles her med ſande Menneſker, med ſande Danſke; og alligevel er deres Skilderie idealiſeret efter Konſtens Tarv, ſaaledes, ſom Leſſings Conti ſaa fyndigen foreſkriver det. Hvor vanſkeligt det er, under Udførelſen at forene Pſychologiens og Konſtens ſtridige Fordringer, det kan ikkun en Digter af egen Erfaring vide.

Og nu Planen? Den er ikke dramatiſk nok, ſige adſkillige Kjendere; og Recenſ. har ſelv en Tid lang hældet til denne Mening. Skulde den være rigtig? Det egentlige Drama, det være ſig Sørge- eller Luſtſpil, ſkildrer os intereſſante Charakterer i en Række af Handlinger, ſom forvikles og udvikles, og tilſidſt danne en eneſte Total-Intereſſe. Er man berettiget til at forlange det ſamme af Syngeſpillets indſkrænkede Rum? Den første væſentlige Egenſkab, Eenhed i Planen, kan Syngeſpillet viſt nok ligeſaa lidet undvære, ſom ethvert andet Drama; og den mangler Høſtgildet heller ikke. Men en forviklet Plan, og Charakterer, der ſkildre ſig ſelv for vore Øjne i en lang Række af Handlinger, bør man her ikke vente. Syngeſpillet ſkildrer os Charakterer i Situationer, der ikke trænge til en vidtløftig Expoſition, hvor en eller anden herſkende Følelſe efter Sjelens Natur kan udbryde i Sang; og enhver Plan, ſom ukonſtlet frembringer ſlige Situationer, (forudſat, at den har den første uundværlige Egenſkab, Eenhed) kan kaldes god, fordi den ſvarer til Syngeſtykkernes almindelige Hensigt. Høſtgildets Plan er i Grunden ikkun en enkelt Situation, en lille Misforſtaaelſe imellem to gode Fædre og deres gode Børn. Men har den ikke Eenhed, var den ikke tilſtrækkelig for Digteren, til at vise os intereſſante Characterer i lyriſke Situationer, og tilſidſt at virke en Total-Intereſſe. At det var mue-

ligt, for Thaarup selv mueligt, at forene alle Høstgildets sjeldne Fortrin med endnu interessantere Plan, det kan gjerne tilstaaes. Men Recens. er ogsaa overbeviist om, at det er langt lettere, at opfinde en fortræffelig Plan til en Epopee, til en Tragoedie eller Comoedie, end til et Syngespil, som med Rette kunde fortjene dette Navn.

Høstgildets øvrige Fortrin, denne ædle kraftige Diction, disse velklingende Jamber, disse classiske Sange behøver Recens. ikkun at nævne, da de ere i Alles levende Erindring. Le Poëte est rare, les rimeurs sont nombreux, siger la Harpe; og denne Sandhed beviises især ved de ti tusinde Stympere, som fra Neapel til Kjøbenhavn og Stockholm have sat sig i Besiddelse af det lyriske Theater. En enkelt Thaarup hos os, en enkelt Jacobi hos vore Naboer staaer isoleret iblant dem, som Noah iblant utallige Skarer, d. e. — eene levende, medens disse Herrer druknes i deres egen Syndflod. Saa længe de fleste Skuespilyndere ikke have Sjeleevner og Kundskaber nok, til at nyde de forenede Konsters ædleste Product, saa længe de af en Oper og Operette ikke forlange noget videre, end at Ørene kildres, og for deres Penge synes berettigede til, at see deres Smagløshed tilfredsstillet; saa længe Componisterne selv sætte Musikens misforstaaede Selvstændighed i at vise deres Talenter paa fornuft- og smagløse Rimerier, saa Poeten ikke kan tilegne sig noget af Parterrets Klap; saa længe vil ogsaa den sande Digters og den sande Tonekonstners Mønster blive uden al Virkning. Held os, at vi i det mindste eje et Par Syngestykker, der bevise Mueligheden af Musikens og Poesiens søsterlige Forening.

11. Om Peters Bryllup kan Recens. fatte sig kortere. Det er, som bekjendt, en Fortsættelse af Høstgildet, og i alle Maader et værdigt Pendant dertil. Overalt de samme Fortrin, en stor National-Interesse, ægte lyriske Situationer, fortræffelig Charaktertegning, et ædelt Sprog, en lykkelig Versification, og næsten en større Rigdom af classiske Sange, især af ypperlige Romancer. Ikkun i Henseende til Planen, som nok mangler den fornødne Eenhed, staaer Peters Bryllup under Høstgildet. Neger Martin for Ex. er en aldeles episodisk Person; og

Ind-

Indtrykket af hans Historie synes saa meget mere ubehageligt, som den ikke blot er en hors-œuvre, men ogsaa netop fremstilles, da Stykkets egentlige Handling efter Fædrenes Forsoning og Fredriks Troloverse er fuldkommen endt. Dog — Een af Critikens Fædre, Horaz, byder Recens. at tie efter Lovens bekjendte Sprog ubi plurima nitent &c.; og han følger den gjerne, endog for sin egen Interesses Skyld. En Skribent, der forstaaer sin Fordeel, bør ikke sige alt, hvad der kan siges om en Gjenstand. Thi

Le secret d'ennuyer est celui de tout dire.

A—s.

Franz W* der Mörder, ein merkwürdiges Opfer der Schwermuth und des religiösen Aberglaubens; mit psychologischer Hinsicht auf die Moralität seiner Verbrechen. Für Psychologen und Prediger von Karl Christian von Gehren ewangelisch-reformirtem Prediger zu Kopenhagen.** Aus dem Journal für Prediger Bd. 27. St. 3. Halle 794. 58 S. 8vo.

Efter en kort forudskikket Indledning om Nytten af at fremstille merkværdige Forbryderes Karakteer og Sindsforfatning, og psykologisk og moralsk at oplyse deres Forbrydelse og det som nærmest forledte dem dertil, giver den snilde Forfatter 1) Sid. 5-15 et kort Udtog af Frands's Liv. 2) Sid. 15-26 skildrer han Morderens moralske og religiøse Karakteer. 3) Sid. 26-41 undersøger han Kilden og Aarsagen til Frands's Forbrydelse. 4) S. 42-53 handler han om hans Fangeskab og Henrettelse; og 5) ytrer Forfatteren nogle Ønsker og Bønner, foranledigede ved Frands W***, som et Offer for Tungsindighed og Religionsovertroe.

Da Recensenten ønsker, at denne lille Bog maa komme i ret manges Hænder, og med Flid blive gjennemstuderede af alle dem, hvis Kald det er at erhverve sig grundig Menneskekundskab, saa vil han ikke betage Bogen noget af dens Nyehed ved her at udtegne mere af dens Indhold. Han legger allene til: Forfatteren har efter hans Dom vist sig ej allene som tænkende Theolog men og som skarpsindig Psykolog, og ingen der med Eftertanke

læser Bogen, vil nægte hans Indsigter eller Erfarenhed eller velgjørende Hensigt fortjent Højagtelse.

Hvor glad vilde Recensenten ikke være, hvis han her kunde nedlegge Pennen; men om han end aldrig havde læst:

„ An Herrn Karl Christian von Gehren, jüngeren
„ Prediger der evangelisch-reformirten deutschen Ge-
„ meinde zu Kopenhagen den Verfasser der Abhand-
„ lung: Franz W*** u. s. w., von Johann Ga-
„ briel Maurenbrecher ältern Prediger der evan-
„ gelisch-reformirten deutschen Gemeinde zu Kopen-
„ hagen. 1794 gedruckt bey den Hofbuchdruckern
„ N. Möller u. Sohn. 8 S. 8vo.“

saa maatte han dog efter sin fulde Overbeviisning have paaanket det unævnte Udfald, Hr. von Gehren S. 43 og 44 har gjort paa sin værdige og almindelig yndede og ærede Kollega. Besynderligt og næsten aldeles uforstaaeligt er det, at en Mand, der saa redelig nytter sine Talenter til at befordre det Sande og Gode, der af billig Skaansel i nysnævnte Afhandling dølger en offentlig Forbryders Navn, og efter Pligt dømmer saa mildt om en ham vedkommende Gejstligs Uforsigtighed, som skeet er S. 22; dog har Hjerte til at behandle sin Embedsbroder, og saadan en Medbroder, med en til Haan nærgrændsende Ligegyldighed. Recensenten vil nødig dømme haardt, og vil derfor ikke tænke sig Kaadhed, Ondskab, Brødnid eller Avind over alt for heldig medbejlende Talenter, som Bevæggrundene til denne utilbørlige Adfærd; men mange andre, som tillige med ham harme sig over dette Skridt, vilde uden Tvivl let falde paa at udlede det af hine smudsige Kilder. Thi Recensenten kan med fuld Grund erklære, at Hr. von Gehrens Opførsel almindelig misbilliges, især da mange, der ligesom Recensenten, Fjende og elske Maurenbrecher og von Gehren næsten allene af deres Taler eller og for deres Skrifters Skyld, have gjort ham opmærksom paa dette ubehagelige Skridt af den sidste. Hr. Maurenbrecher, der har skrevet til sin Kollega med lige saa megen Sindighed, som dyb og let forklarlig Følelse af den tilsvede Uret, har

skaanet

kaanet Recensenten for den Ubehagelighed at fremstille alt det Krænkende, som ligger i det paaankede Sted. — Dog tager han ikke med Maurerbrecher det Udtryk „seiner so genannten Bekehrung," som noget stiklende mod ham, men forklarer sig det hvasse i Udtrykket af Hr. von Gehrens Ord S. 4, og finder det ikke upassende. I øvrigt har Hr. von Gehren aabenbar fejlet efter Recensentens Dom. Thi lad endog være, hvilket er indtil videre Recensentens Forklaring over Sagen, at Hr. v. G., alderles sysselsat med sit interessante Emne, har overseet det Fornærmende i hans Udtryk og Fortælling, og altsaa uden Overlæg, ja mod sin Villie udsat sin Medbroder for det læsende Publikums Ringeagt, saa formindsker dette kun Brøden, men kan ikke fyldest undskyldes hos en Mand, der er saa meget øvet i Eftertanke, og besidder saadan en Skarpsindighed.

Men — at fejle er menneskeligt, christeligt er det at tilstaae sin Brøde og hæderlig Pligt at give sin krænkede Broder al muelig Oprejsning. Med Længsel seer derfor Recensenten Hr. v. Gehrens offentlige Erklæring imøde.

Giver saa, begge Jndmærkede Præster! hinanden atter Venskabs Broderhaand, og arbejder, som hidtil, med Held paa eders Brødres Oplysning og Lyksalighed, vandrende uden Anstød ad den fælleds Vej og erindrende vor fælleds Mesters ligesaa oplivende som vigtige Formaning ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου — Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. e. π.

* * * * * *

Til Hr. V. K. Hiort.

Min Herre!

Jntet er i Tvistigheder mere almindeligt, end at de Tvistende misforstaae hinanden; Deres Tilsvar til mine Anmærkninger, indført i No. 7 af disse lærde Efterretninger, beviser det.

Jeg menede, i mine Anmærkninger at have talet saa tydelig, og, skjønt om en Parabel, saa uparabelsk, at

at mine Ord umueligen kunde have faaet mere end en Udlæggelſe — Men jeg har bedraget mig — Jeg maae have været utydelig — Jeg ſkulde ellers ikke (ſom nu) have fundet mig tvungen til det kedſommeligſte af alt Arbeide: at commentere ſig ſelv; og det for en Mand af megen Oplysning og megen Sandheds-Kjerlighed, Egenſkaber, ſom Deres Tilſvar deels roser, deels forſikrer mig at De beſidder.

Jeg har ikke, min Herre! jeg har ikke paabyrdet den paaankede Recenſions Forfatter perſonlig Ondſkab mod Hr. Brun, ikke ſigter ham for lumſk Avind eller underfundig Skadelyſt, jeg har endog med tydelige Ord frifundet ham derfor; men jeg har anmærket det, ſom en Uforſigtigheds-Fejl, at en ſaa haanende Recenſion med Hr. Brun udkommer netop paa ſaadan Tid. Jeg kan have havt Uret i Anmærkningen, men De Hr. Hjort har ſikkerligen Uret i at fremſætte den i ſaa hadefuldt et Lys, at De behøver at tale lempeligen for at kalde det mit Forhold: Fremfuſenhed. Dette var en Misforſtaaelſe.

Man ſkulde af Slutningen i Deres Tilſvar formode, at jeg havde opfordret den paaankede Recenſions Forfatter til at nævne ſig. Det har jeg ikke, og jeg veed virkeligen ikke hvortil det ſkulde nytte. Hvad jeg har ſagt om Navnloshed er almindeligen ſagt og vedkommer Recenſentvæſenet ſelv og ikke hiin Recenſent, ſom nu vides at være Dem. Havde De nævnet Dem under Recenſionen ſelv, jeg havde da rigtig nok ſaa meget tidligere havt den Krænkelſe at vide at den tilhørte en Mand, om hvis baade Forſtands og Hjertes Egenſkaber jeg har havt meget høje Begreb og vilde være glad ved at beholde dem; men jeg havde da og vundet noget, jeg havde da ſikkerligen udeladt eet og andet umildt Udtryk, ſom jeg da, efter det Begreb jeg har havt om Dem, ſkulde have anſeet unødvendigt; men De vil tilſtaae mig, at der er en himmelhøj Forſkjel imellem at ſkrive mod en vis Perſon og en uvis Nogen, og at den ſidſtes Arbeider er det allereneſte hvoraf man kan uddrage ſig noget Begreb om ham — og forlad mig Hr. Hjort! om jeg ikke kunde tænke mig noget meget agtværdigt under hiin Recenſions Forfatter. Nu nævnede De Dem, nu havde jeg den før

nævnede

nævnede Krænkelse, uden noget til at modveje den — og dette, mener jeg, ogsaa fordi de misforstod mig.

Og nu et Par Ord om de Grunde hvormed De søger at forsvare hiin Recension. „Faste Regler, siger De, „ mase den, som vil forklare det nye Testamentes Lig„ nelser, enten lære eller danne sig.“ Tilstaaet. Men den første Regel bliver da nok denne: **Kom ihu at det er en Parabel.** Men da mener jeg Hr. Hjort, at just det, som de kalder urimeligt, nemlig: „at søge Troper „ der, hvor man heel vel kan komme ud med Ordenes egentlige Forstand“ er netop det allerrimeligste, paa Grund af en Parabels Natur; og dersom Jødernes Undskyldninger i den omtvistede Parabel intet Særdeles betegne, saa ere de overflødige, saa havde det været nok at sige: de undskyldte sig, de kom ikke, de vare endog uhøflige imod de udsendte Tjenere. Desuden lad mig fremsætte nogle Spørgsmaal til Deres nærmere Overveielse: Har det nye Testamente aldeles ingen Parabel, hvis hver Deel betyder noget Særdeles? Ernesti, hans Discipel, De, vil dog vel ikke bøskylde Jesum for, udsøerligen at have haarkløvet sin egen Parabel om de 4 Slags Sædejord — men saa vil De heller ikke forhaane dem, som i Udlæggelsen af andre Parabler følge dette Fodspor? Vil De fragaae Hr Hjort, at den Parabel, hvor hver Deel lempeligen lader sig hentyde paa en vis Deel af den Ting, den haver at skaffe med, jo er fuldkommere end den, hvor dette ikke kan skee? Vil De afgjort sige, at det er aldeles umueligt, at Hr. Bruns Udlæggelse kunde være den rette? Men saalænge dette ikke med mathematisk Vished er afgjort, hvor ligger da Brøden i saa at troe? saalange Fortolkningen er rimelig, hvor er da Grunden til at forhaane Fortolkeren? kan De godtgjøre, at Hr. Bruns Udlæggelse vanærer Jesus og anretter ubodelig Skade for hans Lære, eller, naar den det ikke gjør, monne da ikke hiin Recensions Haan være ufortjent og Iveren i Deres Tilsvar spildt. Jeg nedlægger derfor endnu den Paastand: at hiin Recensions Udtrykke, som de selv kalder djerve, maae tillige, som aldeles usømmelige, ganske henfalde.

Havde De godtgjort, at Aoristerne i denne Parabel bør oversættes som Futura, Seieren havde unægteligen været

Deres;

Deres; men jeg indseer hvor vanskeligt det er at sublimere dette Argument til et afgjørende Bevis.

Jeg kan ikke lide, Hr. Hjort! at De sigter mig for at bruge Kneb. Dersom jeg, i den første Post, har givet det, som De sagde om Hr. Bruns Udlæggelse for vid en Udstrækning, saa er Skylden Deres, som i hiin Recension ikke talede bestemt nok; og, i Henseende til den anden Post, saa mener jeg at Tankegangen i en Tale er nogen, men Magtsprog og Uartigheder aldeles ingen Ledetraad for Læseren. De burde ikke kalde min Villies Redelighed i Tvivl, omendskjønt De ynkede min Forstands Svaghed, hvilken De nok ganske vil beklage, naar jeg nu siger Dem, at jeg ikke kan indsee, hvorfor det af Hr. Bruns Tale, som De har anført i Tilsvaret, ikke ulastet kunde finde Sted i en christelig Religions-Tale, med mindre det var en fast Regel at jeg ikke, naar jeg vilde advare en Normand mod en Daarlighed, maatte tage mit Exempel af den danske Nation.

Jeg overlader det til Dem selv Hr. Hjort! ved koldere Eftertanke at dømme, om de Grunde, De har havt for at paabyrde Hr. Brun den saa vanvittige Udlæggelse af Ageren og Oxerne, som hiin Recension har, kan frie Dem fra den Mistanke, at De vilde gjøre en fortjent Mand latterlig; ligesom jeg henstiller det til Dem selv at afgjøre, om saadan Fremgangsmaade, mod en Mand som Hr. Brun, er sømmelig, om Sandheden og den gode Sag vinde derved, og om det overalt ikke vilde have gavnet mere og klædet bedre, hvis De, i Stedet for den Haan, som er hiin Recensions Aand, havde der stredet med de Grunde, som Deres Tilsvar til Anmærkningerne indeholder.

Jeg ynker Dem virkeligen, dersom De er nødt til at luge i Homiletikens Ager; men jeg undskylder Dem ikke, dersom De, i ondt Lune derover, oprykker, eller nedtræder en Kornplante, og jeg troer De gjorde bedre i slet ikke at luge, dersom de ikke er koldblodig nok til blot at oprykke Ukrudt.

Gjerne tilstaaer jeg Dem, at den agtsomme Læser kan see, at den vanvittige Udlæggelse, som paabyrdes Hr. Brun i hiin Recension, ikke findes i Hr. Bruns Tale, men De selv har misforstaaet tydelige Ord i mine Anmerk-

merkninger, og jeg veed at De ingen Tosse er, eller uvidende i vort Modersmaal. Desuden kan De ikke fragaae, at De jo saaledes har fremsat dem, at Deres Læsere skulde mene, at Hr. Brun var Mand for at udlægge saaledes; og vend da Sagen hvordan De vil, saa har De, uden ringeste Anledning dertil, uforsvarligen fornærmet en hæderlig Mand. De siger i Begyndelsen af Deres Tilsvar: „At lastes for virkelige eller paadigtede Vildfarelser er altid ubehageligt.“ Behøvede De mine Anmerkninger for at indsee dette, eller hvis de for indsaae det, hvi forsøgede De denne Ubehagelighed for Hr. Brun, ved en Bitterhed, som, alt vel vejet, var uforskyldt; og overalt De som er en saa varm Ven af Selvstændighed, hvorledes forener De Tonen i hiin Recension med den Besvarelse De i Tilsvaret har givet paa dette Spørsmaal i Anmærkningerne: Er det Vinding for vor Kristendom at J. N. Brun lier?

De vil ikke underskrive min Kritik — jeg kan intet have derimod, jeg underskriver ikke Deres. De har ingen, som er Deres Folk; men vilde De, i Tilfalde at en af Deres Venner havde skrevet denne Hr. Bruns Tale, netop have fældet saadan Dom og i saadanne Udtryk? Dette lad Deres eget Hjerte besvare.

Jeg er Dem ellers forbunden for den venskabelige Tone, som i Henseende til mig hersker i Deres Tilsvar. Jeg har optaget alt hvad De der siger mig i den beste Mening, omendskjønt jeg ikke tvivler paa at jo en og anden vil forstaae det ironisk; men det maatte da være Haan; og den var jeg mig bevidst jeg ikke fortjente, og jeg troede ikke, at De vilde byde mig den.

Dette har jeg fundet nødvendigt at sige, De maae ikke derfor dømme mig at være en trættekjer Mand. Jeg var misforstaaet, og saaledes at det vanærede min Karakteer. De søgte med Grunde, som ikke vare tilstrækkelige, i det mindste ikke for mig, at vedligeholde, i al sin haanende Strenghed en Recension, der angik en Mand, som jeg har den største Høiagtelse for. See her Aarsagerne for disse mine Indsigelser mod Deres Tilsvar, og begge mener jeg ere saadanne, at de ikke kan berøve mig Deres Agtelse, lige saa lidt som denne Twist vil kunne

hindre

hindre mig i at agte Deres Indſigter og den roesværdige Karakteer, ſom Rygtet har ſagt mig De beſidder.

Lye Præſtegaard den 5 April 1794.

Jens Zetlitz.

For de faa Læſere, ſom erindre mit Svar i No. 7. af d. C. eller ville behage at eftерſee det, er det uden Tvivl let at dømme mellem Hr. Z. og mig. Af denne Replik, ſom lidet eller intet berører Hovedtingen, eller indlader ſig i at gjendrive mine hiſt anførte Grunde, finder jeg mig ikke tvungen til videre Svar. Et legaer jeg til: Pag. 13, Lin. 12-14 i Hr. Zetlitz's første Anmærkninger ſtaaer den haarde Opfordring til at nævne mig, tydelig nok.

V. K. Hjort.

*** *** ***

Det andet Hefte af Det Danſke Krigsbibliothek er udkommet, ſtort 8-Ark. Det indeholder (foruden de tilkomne Subſkribenters Fortegnelſe) Slutningen af Hr. Oberſt v. Lønborgs Afhandling, om en belejret Fæſtnings Fornødenheder. — Militair Underviisning, hvorledes den gives i det Danſke Artilleriekorps. — Tvende Spørgsmaale om et Par Greb i Gevær-Exercicen. — Militair Brevvexling forſat; om en Officeers private Oekonomie, naar han lever blot af Gagen. — Om Rekrut-Exercering af Hr. Lieutenant v. Rode, med et Kobber. — Konventionen mellem Dannmark og Sverrig til Neutralitetens Betryggelſe. — Nærmere Underretning om den Kongel. Svenſke Flode. — Om Landrecies Erobring, af en Danſk Officeer ſom var tilſtede. — Brev til Udgiverne om Bygningstømmer. — Militaire Skrifter udkomne hos os i 1794. Denne Gang Sophron, og de Anmærkninger, ſom en Anonym udgav over dette Skrift, ſamt hans Erklæring i Anledning af de ſidſte. — Poeſier af de Herrer Hertz, Kapit. Abrahamſon, Haſte, Paſt. Hiort og Lieut. P. v. H. — Forandringer i Armeen i dette Aars første Qvartal.

Almindelig Titel til hele Aargangen følger med dette Hefte.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 31.

den 16de Auguſt.

Udſigt over det brittiſke Folks Hiſtorie for Aaret 1790. Af J. W. v. Archenholz. Tredie Bind. Kjøbenhavn, 1793. Paa Hegelunds Forlag, trykt hos Hof- og Univerſitets-Bogtrykker J. F. Schultz. 502 S. i 8vo.

De to første Dele af denne Overſættelſe ere anmeldte i diſſe Efterretn. i No. 19. for 1790 og i No. 37. for 1793. Nærværende Bind, ſom indeholder Originalens 4de og 5te Bind, er ligeſaa rigt paa lærerige og underholdende Efterretninger ſom de forrige, og Overſættelſen af dette Værk fortjener da al muelig Opmuntring; thi endſkjønt den udkommer noget ſildig, hvorover endeel føre Klage, ſaa betager dog dette dem ikke noget Betydeligt af deres virkelige Værd; thi det var en ganſke urigtig Synspunkt om man anſaae dem for Aviſer eller en politiſk Journal. Tvertimod forhøjes, fra en Side betragtet, diſſe Efterretningers Værd ved denne deres Ælde. Det er en behagelig Moerſkab for Tænkeren, naar han her læſer hvorledes man den Gang foreſtillede ſig Tingene, hvad Anlæg man gjorde, hvad Forhaabninger man havde og ſaa fremdeles, og hvilken anden Vending Tingene ſiden have taget. Ligeſaa intereſſant er det i mange Ting, at finde her deres første Anledning og Oprindelſe og ſammenligne dem med det de nu, i Følge Dagens Hiſtorie ere. Det var Chikane, om af det her Sagte man vilde udrage den Mening, ſom

paastodes, at man da kunde udsætte Oversættelsen af dette Værk saa længe man vilde; at de her omtalte Personer leve for det meste endnu, at Tingene endnu have Nutidens Interesse for os, det er det, som giver him omtalte Behag, som naturligviis taber sig mere og mere, naar andre Personer betræde Skuepladsen, og Tiden henriver vort Øje til andre Begivenheder.

Indholden er ordnet meest som i de andre Bind. 1) Det brittiske Senats Historie eller hvad vigtigt der er foretaget i Parlamenterne. At her findes saare mærkelige Ting, det vil man allerede formode af de forrige Binds Indhold, og saaledes er det og, ligesaa at man finder her stor Bekræftelse paa det gamle Ordsprog, at det ikke alt er Guld som glimrer. Saaledes læses her S. 6: „ Ministrene og deres Tillængere afmalede den franske „ Revolution med sorte Farver; og talede derimod med „ de mildeste Udtryk om Belgiernes Rebellion. Det hed„ te ikkun, de havde oprejst Uafhængigheds-Fane." Dette bliver ydermere bekræftet S. 84. Hvis denne Efterretning (som ogsaa at man i England havde saa travelt med, som fortælles S. 208, at forsyne de oprejste Belgier med Vaaben) forekommer Nogen uforklarlig, saa tør man kun ved at betænke, at den franske Revolution ophævede al arvet Adelskab, hvorimod Arveadelen var det store Hjul i Belgiens Sag. Antaster et Folk kun ikke sin Adel, saa kan det foretage mangfoldige Ting indenørs før andre Folkefærd blande sig deri. — Fremdeles findes her igjen Negersagen, og den i Parlamentet derover upaaanket fremdragte bittre Spot. En Alderman Newnham meente, at denne Sag var drevet af de svage Hoveder, og en Hr. Gascoyne, at blind Nidkjerhed og andægtigt Sværmerie havde indtaget saa mange for Sagen, men nu vare Menneskene kommen til deres fulde Forstand igjen; og en Lord Penryhn at de som af Religions-Iver arbejdede paa denne Handels Afskaffelse, maatte være forblindede til en vis Grad af Vanvittighed. En dansk Mand kan neppe tænke det som rimeligt, at sligt kunde høres paa med Taalmodighed i det brittiske Senat. — At Menneskehandelen ikke blev afskaffet, forstaaer sig. — Fremdeles, vigtige Forhandlinger om Parlaments-Reformen (egentlig kun

om

om en mere ligelig Repræsentation). Mærkelige Taler i den Anledning, iblant andre følgende, uimodsagte Yttrelse: „Kronens Indflydelse leder ikke allene Adelen, men „ endogsaa de fleste Stæder, hvilke ikkun vælge slige Re„ præsentanter, som Hoffet (ikke Kongen altsaa, men „ Hoffet, d: en halv Snees saa kaldte Ministre) vil have." De vigtigste Ting sagdes i det brittiske Senat over denne saa høit vigtige Sag, men Ministeren Pitt meente det var nu ikke den belejlige Tid dertil, og saa blev ikke engang stemmet paa denne Nationalsag. — En Accise var lagt paa Tobakken, og alle Tobaks-Fabrikører og Handlende derved underkastet Accisebetjenternes vilkaarlige Behandling og at dømmes uden Eedsvorne og uden Appell i Bøder. De kraftigste Vidnesbyrd fremførtes, en vældig Tobaks-Fabrikør, der ellers aarlig forarbejdede halvfemte hundredetusinde Pund Tobak, beviser, at han har maattet i tre Maaneder betale ved 4000 Rigsdaler i Bøder, blot for Luftens Foranderligheds Skyld. Alt dette uagtet samtykke de fleste Stemmer i det brittiske Senat, at Accisen skal vedblive. Her findes desuden disse mærkelige Ord: „Ved alle „ disse Vidneforhør, som varede i mange Dage, vare ikkun faa Parlaments-Medlemmer tilstæde. De fleste „ fandt Materien for tør og da de ikke selv ejede „ Tobaksfabriker, saa var Akten dem (det brittiske Se„ nats Medlemmer) ganske ligegyldig. De havde i Sin„ de, at naar der skulde stemmes om dens Vedblivelse „ eller Afskaffelse, saa vilde de ligefrem følge Ministe„ rens Godtbefindende." Af halvsjette hundrede Medlemmer, som Underhuset skal bestaae af, vare ogsaa kun 338 tilstæde, da denne saa vigtige Sag omsider afgjortes med 44 Stemmers Fleerhed for Accisens Vedblivelse. — Af saadanne Træk findes her flere, især i de følgende Afdelinger, saasom i 2) om den brittiske Regjerings Historie. Her læses S. 91, at Pairs-Værdigheden (den Rettighed at være Nationens fødte Lovgiver) solgtes i Irland, at dette blev paaanket i Parlamentet, men Undersøgelsen afslaaet ved 67 Stemmers Fleerhed. — En Lord Cloemell Overdommer i Irland, erklærede offentlig: „ Han haabede endnu at opleve den Dag, da ingen trykkede Skrifter om Regjeringens Forholdsregler længere

„ skulde taales." — S. 93 læse vi Seldons Ord (som ikke just ere til megen Ære for Menneskeforstanden): „Vi ære de gamle Lords, fordi vi ikke kjende deres Oprindelse," og nu følger den Efterretning, at i de tre sidste Kongers Regjering ere gjort 535 nye Lords, altsaa i dette korte Tidsrum givet saa mange Familier det Fortrin for deres Medborgere, at den ældste Søn i hver af dem er Nationens fødte Lovgiver, i hvordanne hans Sæder eller Kundskaber kunne være. — Saare mærkelig var i forrige Afdeling den dokumenterede Efterretning, at Gesandterne til Spanien allene havde i 7 Aar kostet Nationen ved to Tønder Guld danske Penge, uden at regne hvad de andre Mennesker ved Gesandtskabet havde kostet, som beløb sig til lige saa meget og mere. Og det allermærkeligste derved er, at i disse syv Aar kun en eneste af disse Gesandter var i Madrid i et Aars Tid, (hvorfor han ved Tilbagekomsten fik en aarlig Pension af over 12000 Rdlr. dansk). De andre vare aldrig kommet til Spanien. Regningerne findes her S. 79 detaillerede og ere kuriøs at læse. Men ligesaa mærkelig er i denne Afdeling de to Efterretninger S. 150 f. om Englands Stats-Indkomster under hver Konge, siden Wilhelm Erobrers Tid til nu, og om Storbrittaniens Krigsomkostninger i de sidste hundrede Aar, hvoraf udkommer, at dette Rige har maattet anvende paa sine Krige allene, det ene Aar i det andet, 18 Millioner Rdlr. i danske Penge og derover. Syvaarskrigen, efter hvilken England omsider vandt Kanada i Nordamerika, kostede ved 600 Millioner Rdlr. dansk, og den amerikanske Krig, hvorved de 13 Provindser og Minorka tabtes, kostede over 700 Millioner Rdlr.

3die, 4de og 5te Afdelinger indeholder Nationens Historie. De første to give megen Fornøjelse, ved de mange store Foretagender man her læser om, hvoraf de fleste gjøre den menneskelige Virksomhed, mange ogsaa den menneskelige Følelse, Ære. Men saa kommer man til det tredie Stykke og finder der en udførlig Efterretning om Parlamentsvalget i 1790, som overstiger næsten al Troværdighed; men de her forekommende vidunderlige Ting bekræftes desvær ved saa mange engelske Skrifter, ja omtales saa tidt mere eller mindre tydelig i Parlamenterne

selv,

ſelv, at man vel faaer at troe dem. S. 261 har en fuldſtændig Liſte over alle engelſke Grevſkabers Folkemængde, Stæders Antal og Repræſentanter i Parlamentet, hvoraf den uhyre Disproportion ſees, over hvilken alle redeligſindede Britter klage ſaa idelig ſom ynkelig, og hvis Afhjelpelſe dog ſtedſe forkaſtes af Parlamenterne. Saaledes ſender Cornvall for ſine 165,600 Mennesker og 27 Stæder 44 Repræſentanter til Parlamentet, og Devonſhier for ſine 337,860 Indvaanere og 38 Stæder ikkun 26. — Flere end 500 Stæder i England blive ſlet ikke repræſenterede i Parlamentet. — S. 266 findes en Fortegnelſe paa 30 Valgſtæder og hvor mange Valgmænd findes i hver. Deriblant ere to, hvori kun boer en eneſte Mand i hver, ſom har Stemmerettighed, og alligevel ſender hver af diſſe to Stæder 2 Repræſentanter til Parlamentet. Den ene af diſſe to ſaa kaldte Stæder beſtaaer kun af en uſſel Hytte. Ubegribeligt er hvad S. 265 fortælles: „En ſaa kaldet „ Ejer af en Bye, ſom Søen har opſlugt for længe ſiden, „ farer hvert ſyvende Aar (hver Gang et nyt Parlament „ vælges) med ſine Venner i en Baad, til det Sted, hvor „ Byen fordum har ſtaaet, og her vælges med alle Formaliteter to brittiſke Lovgivere.“ Men alt dette er kun lidet imod hvad fra S. 269 af fortælles om, hvorledes Valget ſelv ſkeer; hvor ubluelig Stemmerne kjøbes, hvilke Voldſomheder udøves. Følgerne maa da naturligviis være ſaadanne, ſom alt heroven for er givet Exempler paa. Hvor lidet ophøjet de ſaaledes Valgte tænke, kan ogſaa blant andet ſees af det vi her finde S. 313. Den Rettighed ſom Parlaments-Medlemmerne have, at de ikke betale Poſtpenge for deres Breve, „brugtes til at give „ deres Venner Frieſarter for Poſtamtet i hundredeviis.“ Hvor ſmaat, hvor uſſelt ſmaaligt Forſlaget blev gjort at ophæve denne ſaaledes ſkammeligen misbrugte Rettighed; „ men Miniſteren vidſte, at denne Afſkaffelſe vilde drage „ mange af hans Tilhængere fra hans Partie, og altſaa „ blev der ikke videre handlet om Sagen.“ Hvor ſultne maatte de Mennesker være, der kunde forlade et Partie, fordi de ikke mere kunde ſkrive poſtfrit. — Saaledes ſees da, at her findes mange mærkelige Ting, hvoraf endda her kun ere nævnte nogle faa. Mærkeligt er hvad i Un-

derhuset sagdes: „At Englands Konge var egentlig Natio„nens første Tjener (S. 42),“ og at dette, i det mindste fordum har været saa, bekræftes ved en Anekdot (S. 471) at denne Konges Farfar vaigtes til Kirkeværge og kunde ikke undslaae sig for at forrette dette Embede, hvilket han dog i Følge Lovens Tilladelse gjorde ved en Deputeret. — Mærkelig er S. 62 Burkes ubestemte, vaklende Tale i Parlamentet imod Menneskerettigheder; S. 76 Fores Distinktion imellem politisk og upolitisk Krig; S. 85 Sammenligningen af Frankerigs og Amerikas Revolutioner med den i Belgien forsøgte; ligesaa S. 98 f. imellem Frankerigs nye Forfatning og Englands nærværende; S. 100 Cazales vægtige Ord om Pitt og Fox; S. 275 Efterretninger om den berygtede Horne Tooke, som i vore Dage igjen vil spille Rulle, men af det her fortalte sees ikke at være Mand dertil. S. 358 Storkanslerens Svar, da man begjerede hans Tilladelse (som Oberformynders) at kjøbe en Garder-Officeers-Plads for 6000 Rdlr. til et ungt Menneske paa 18 Aar. Denne engelske Storkansler meente: „Iblant alle de Forfatninger, hvori „en atten Aars Yngling kan sættes, var denne den vær„ste. Vil han blive General, sagde han, uden at være „Soldat? Han kan ikke blive Soldat i Garden, da her „er ingen egentlig Tjeneste. Ønske Forældre eller For„mynderе at forderve unge Mennesker for bestandig, saa „er der intet bedre Middel til at udvirke det i en Hast, „end at sætte dem til Garden. Her have de Lejlighed at „løbe op og ned ad Gaderne i London, og at blive et „Offer for alle de Laster, der kunne ødelægge Sjel og Le„geme.“ Dog Rummet tillader ikke at anføre flere saadanne enkelte Steder, der især ere værd at lægge Mærke til.

6te Afdeling indeholder **Tribunal-Begivenheder**, som ere nogle til Skræk og nogle til Latter, især ved det forunderlige Hang i Lovens Bogstav, hvorved som oftest de groveste Forbrydere slippe, og Uskyldige maa lide. Prøver paa de engelske Spidsbubers store Opfindelseskraft mangle heller ikke her.

7de Afdeling. **Litteraturens Historie** (udarbejdet af sal. Georg Forster) omtaler en stor Mængde Bøger, hvoriblant endeel meget vigtige, især i Naturkyndighed,

og

og Bidrag til Kundskab om Jorden. — Konstens Historie forbigaaes denne Gang, fordi Aaret ikke havde været frugtbart paa Konstværker; hvad det har frembragt skal omtales tilligemed følgende Aars Frembringelse i fierde Bind.

8de og 9de Afdeling. Sædernes Historie. Her igjen en Mængde Særheder. Den ubegribelige Synderlighed i et sædeligt Land, at en Mand tør offentligen sælge sin Kone til en anden Mand, hvis Kone hun da bliver, findes her igjen nogle Exempler paa; endog at Børnene ere solgte med, ja at Kirkeværgerne solgte en Almisselem saaledes. Prisen er fra en Rigsort og derover indtil 8 a 9 Mark. Naar man læser sligt saa undres man mindre, at Slavehandel finder saa mange Patroner i England. — Yppighedens rasende Fremfart, og den naturlig dermed forbundne Fattigdommens Tiltagelse, læses her gyselige Beviis paa.

Af det lidet her Anførte vil da skjønnes, at dette Bind ligesom de forrige er værd at læses og læses mere end en Gang; forstaaer sig, alt med behørig Forsigtighed imod Hr. v. Archenholzes Arrogans, Inkonsequens og Uefterrettelighed, som ved de forrige Binds Anmeldelse allerede er viist og beviist, og her ikke heller savnes. — Blant de Efterretninger, som ere megen Tvivl undergiven, er den S. 218 om Skib drevet uden Sejl ved Dampmaschine, og blant dem som ere utilstrækkelige indtil Piinagtighed, er den S. 319 om det opdagede Druidetempel.

Oversætteren har lagt nogle faa Anmærkninger under Texten, hvoraf de vigtigste ere et Par, der reducere engelsk Maal og Vægt til dansk. Forunderligt er, at i Noten S. 15 ikke er henviist til Shakespears Shylok, som viist var det Taleren alludeerte til og som jo ogsaa nu er hver dansk Læser bekjendt ved den Rosenfeldtske Oversættelse.

Oversættelsen selv er troe og flydende, altsaa god. Vel kan hist og her gjøres nogle Sproganmærkninger, men de ere ikke mange. S. 3 og S. 24 findes Loddet (Sors) som nok burde være Lodden — S. 11 Forrettighed, hvorfor dette tydske, da Rettighed siger det samme. — S. 18 som han var Huset skyldig x: som han skyldte Huset. — S. 20 betale Naturens Skyld, maatte nok

være: Gjeld. — S. 26 skatterer o: agter, sætter Priis paa — S. 61 sat o: siddet, dog findes denne Fejl ikke allevegne. — S. 69 kjøre i Parlamentshuset o: til Parlaments-Huset. — S. 89 formedelst deres Handel o: for deres Handels Skyld. — S. S. af en Mening o: af een Mening. Denne Fejl findes tiere og hindrer Læseren. — Den Olie S. 165 burde nok i Dansken være Tran. — Det lede Ord Tuskhandel findes paa samme Side og flere Steder. — S. 167 Jisskjøller o: Jisskytter, Jisslager. — S. 249 ønsker ved sin Tak at befrie sig for sin Forbindtlighed derfor, burde efter Originalen nok hedde: ønsker at vise (bevidne) sin Erkjendtlighed ved sin Tak. — S. 255, 257 og flere Steder sydværts fra, nordværts for. o: sønden fra, norden for ꝛc. — S. 292 Kanonernes Lager o: Stedet hvor Kanonerne staae (Kanonpark). — S. 304 Den Mængde Linnedvævere, burde nok hedde: De talrige eller mandstærke Linnedvævere. — S. 311 St. Georg Fælde, burde være enten Mark eller med det engelske Fjelds (hvilke Udtryk ogsaa begge findes brugte længere hen. — S. 352 En stor Bøder, vi bruge dette Ord helst i Flertallet, det enkelte er Bod. — S. 466 Soesnidder kaldes nok bedre: Svinegilder. — S. 469 at Mennesker, krænkede og bestemte have sønderbrudt Slaveriets Lænker; dette bestemte skal udtrykke det tydske entschlossen, som nok helst oversattes her ved: kjække, med Mod, uforsagte ꝛc. — S. 481 fik han Sproget igjen o: fik han Mælet igjen, kunde han mæle igjen. — S. 494 mangen et dygtigt Slag o: mangt et; her havde ogsaa Drag været bedre end Slag. — At. S. 479 findes Tilkuere ved en Konsert, i Steden for Tilhørere er Originalens Fejl, (man skulde ellers troe det var Satire paa vore Sæder). — Ligesaa er den Latona S. 341, som ventelig skal være Lucina og det Amidet S. 436, som neppe er andet end Amulet, Originalens enten Tryk- eller Skrivfejl; men den dobbelte Plural S. 87, Corteſſer er Originalen uskyldig i. Der staaer ihre Cortes o: deres Cortes. Singularet hedder Corte. En mærkelig Fejl er ogsaa den S. 422, hvor man skulde troe, at det der omtalte geographiske Archiv var et offentligt Institut, hvorimod Originalen siger, at Dalrymple eier det, hvilket gjør en Forskjel som er betydelig.

P. M.

P. M.

Da jeg i No. 15 af de lærde Efterretninger ganske udtrykkelig, skjønt paa en meget komisk Maade, er indstevnet for dette litteraire Tribunal at gjøre Rede og Rigtighed for min til Skolernes Brug omarbejdede Verdens Historie, og man dog har afsagt Dommen, førend a) Stevningen blev forkyndet mig, og uden at jeg fik Tilladelse at rette for mig, saa venter jeg, at denne Dom vil komme under Publikums Revision, og sender derfor dette Indlæg med Begjering: at samme maatte føjes til Akten, og forundes et Rum i de lærde Efterretninger.

Dersom Forfatteren af denne Recension over min Historie har giort sig det Haab dermed at skade mig, saa vil han uden Tvivl forfejle sit Øjemeed hos den Deel af Publicum, hvis Agt og Bifald jeg ønsker mig; thi hans Recension, som Recension betragtet, savner jo aldeles dennes væsentlige Egenskaber. Enhver anden Recensent pleier dog, naar han laster et Arbejde, i det mindste at nævne dets Fejl, og, dersom han er ærefør, ledsager han dem med Beviser; men denne Recensent vil slet ikke have hermed at bestille, ja er endogsaa bange for, at man skulde vente det af ham, at han strax og reent ud erklærer, at han ikkun vil befatte sig med Formen og Hensigten af dette Arbejde — vel siger han, at han vil gjemme de historiske Fejl, indtil Hr. Prof. Kall kunde komme ham til Hjelp med sit belovede Synderegister, men dette har han jo virkelig taget med og anmeldet, og endda vovede han ikke at lade sin egen Stemme høre. Derimod har han den b) mageløse Dumdristighed, at han aldeles fortier mit, 6 Uger tilforn udgivne, Bevis, at hiin Synderegister er falsk og ugte. Hvorfor legger han da Dølgsmaal paa et Hoveddocument, og som just er det der mordede Sagen, saa at en Recensent kunde bestige sit Tribunal, og ære sig selv ved at afsige en Dom. Da nu denne Recensent har overtraadt sit Embeds første Pligt, og oven i Kjøbet taget sin Tilflugt til det sorte Forræderie, at anmelde den ene Parts Beskyldninger som beviste, men forsætlig fortie, at de allerede af Modparten vare afbeviste, saa er det aabenbar, at det ikke var hans Hensigt

at ſkrive en Recenſion, ſom nok ikke heller i denne Materie var hans Lyſtighed, men at han ikkun vilde betiene ſig af de lærde Efterretninger ſom en Forhøjning, hvorpaa han kunde ſpille ſin Harlekinade for Publicum. Dog det er og bliver nu min Hiſtories Skiebne, at den ſkal laſtes uden at man vil vise eller beviſe dens Fejl, og ſkulde det komme til flere Betænkninger om den, vil man venteligt recenſere Boatrykkeren og Papiret, eller got og vel om ikke til Slutningen Skriftſtøberen og Kludeſamlerne.

Alligevel maae jeg tilſtaae, at jeg er ikke lidet bange for denne Recenſent, og at han ſkal kunde ſige til mig ſom Pope til ſin Tids Dosmere: det I anſeer for Fejl det er kun et Krigspuds, og Homer ſlummer ikke, men I ere Drømmere. Uagtet dette ærlige Menneſke ſaa høſtidelig havde proteſteret imod, at han ikke vilde befatte ſig med de hiſtoriſke Fejl, ſaa kommer han dog paa en anden Kant, og pakker min ſtakkels Hiſtorie an. Han har anført hele 7 Sætninger ſom jeg har været ſaa eenfoldig at udelade, og hvis Savn, efter hans Formening, gjør min Hiſtorie ubrugelig for de lærde Skoler. Jeg har nemlig ikke medtaget af Hr. Prof. Kalls Hiſtorie: 1) At Gud var ſaa god at indrette Jorden til Beboelſe for han ſatte Menneſker derpaa. (Hos hvem ſkulde den Tanke opſtaae, at Gud kunde ſætte de første Menneſker paa en Jord, ſom var ubeqvem til Beboelſe?) 2) At Menneſkene befordre deres egen Lykſalighed ved at befordre Guds Ære. (Dette ſtaaer bedre i en Religionsbog end i en Hiſtorie; men overalt er Sætningen ſaa ſmuk, at jeg ønſker at den ſtod over alle Døre eller bedre i alle Hjerter.) 3) At vi ifær paa den ſyvende Dag ſkal opløfte vore Hjerter til Gud. (Har da Rec. glemt det tredie Bud?) 4) At Paradiis maaſkee ligger i Perſien. (Rec. var ſaa ærlig ſtrax ſelv at tage dette tilbage.) 5) At Gud tilkjendegav Menneſkene, deres Liv efter Faldet ſkulde blive møjſommeligt. (Dette veed ethvert Barn, og denne Lærdom ſtaaer han ſidſt Fare for at glemme.) 6) Hvo Cain og Abel vare, og 7) Hvad det er ſom man kalder Syndflod. Diſſe tvende ſidſte formoder jeg, at Rec. dog vel ikkun har anført for at komme til ſyvtallet; thi derſom han for Alvor ſkulde paaſtaae: at dette ikke forud

vides,

vides, men først skal læres og forklares i de latinske Skoler, saa fortjente han selv en følelig Definition paa en Vandflod over sit eget Hoved c).

Man seer af disse vigtige Indvendinger, at Recensenten ikke mangler Gaver til sin Konst, og at det var en stor Lykke for mig, at han ikke i andet og mere vilde bruge sin Styrke; ligesom han og lader mig slippe med denne milde Dom: Han sendes bort fra vor Tribunal som immaturus. Nu det kalder jeg en meget naadig Dom, og som jeg er færdig til at underskrive, om ikke just fordi Recensenten fældede den, saa dog fordi den efter min egen Overbeviisning er rigtig, og fordi enhver, jo større Fremgang han gjør, jo mere føler han, at han er og stedse vil blive immaturus. Ellers er det besynderligt nok, at man fra dette samme literaire Tribunal for 10 Aar siden (see nyeste kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager No. 42 for Aaret 1784) afsagde en ganske anden Dom over mig.

Disse faa Erindringer skulde jeg aldeles ikke have givet Recensenten, dersom han ikke havde tvunget mig til at svare paa to Usandheder, som ikke staae i Forbindelse med en Recension, men som hans dog har maattet tjene til et Vehikel for, og da det ikke kan være mig ligegyldigt, at disse Usandheder debiteres til, og troes af alle dem, som læser de lærde Efterretninger, saa maae selv Bestyrerne af disse finde det billigt, at Usandheder imødsiges paa det samme Sted, hvorfra de ere udbredte.

Recensenten har nemlig opkogt den tilforn udbredte Mistanke: at jeg havde Raadgivere som jeg stolede paa, og at andre brugte mig for at tilsøje Hr. Prof. Kall Ubehageligheder. Denne Mistanke har kostet mig mere Uroelighed og Harme end alt hvad jeg ellers maatte lide; thi dersom det jeg har skrevet skulde erkjendes forkloveligt og forsvarligt, saa havde jeg, jeg tilstaaer det oprigtig, ikke Lyst til at dele Æren derfor med nogen anden, og dersom det gjorde mig Skam, saa burde denne allene falde paa mig selv og ikke paa uskyldige og agtværdige Mænd, som maaskee vel kan kjende mig, men dog hverken mundtlig eller skriftlig har havt Deel deri, ligesom jeg og indtil denne Time er uvidende om, hvem de Mænd ere som

man

man mistænker. Saasnart derfor denne Mistanke blev yttret, imodsagde jeg den offentlig i Aviserne, og erklærede ved min Ære, at den var falsk. Det samme skede siden i min udgivne Oplysning, og nu skal jeg endda see denne Mistanke paa nye opkogt og udbredet ved de lærde Efterretninger. For da engang at faae den qvælet, udlover jeg en Belønning af 100 Rdlr. og Navnets Fortielse til den, som for Recensenten eller hvem han dertil committerer, beviislig angiver, at nogen enten har raadet mig til at skrive, eller havt den mindste Deel i noget af det som jeg har skrevet, eller at der har været ført nogen Correspondence, hvori denne Gjenstand har været berørt. Det forstaaer sig, at jeg herfra undtager min Correspondence med den, som har besørget mine Skrifter trykte. Og da jeg saaledes giver den udstrakteste Leilighed til Undersøgelse, saa er det umueligt andet, end at man jo maae opdage Beviser imod mig, saafremt de virkelig ere til; men skeer det ikke, saa har Publicum fuldkommen Forsikring om, at dette Rygte er falsk d).

Den anden Usandhed, som Recensenten har tilladt sig om mig, angaaer mit Embede og min Stilling. Han formoder, at jeg er blot Degn og ikke tillige Skoleholder, og paa denne Formodning gjør han mig tillige til et Fødenød og en Dagdriver, der ikkun har Arbejde een Dag om Ugen, og at jeg har skrevet min Historie allene for at dræbe den saa byrdefulde Tid. Jeg tør aflegge Regnskab til Recensenten for min Stilling og Tidens Anvendelse, og jeg tør gjøre ham selv til Dommer. Hans Formodning, at jeg ikke er Skoleholder, er urigtig; thi jeg er det virkelig og forestaaer det med den skyldige Troskab. Tvivler Recensenten om dette, skal jeg gotgjøre det med Beviser fra alle mine Foresatte. Men foruden dette, har jeg i en halv Snees Aar bestandig havt 2 a 3 Børn at give Undervisning til Academiet, og Recensenten indseer dog nok, at om jeg end vilde være saa uredelig at blande denne med den offentlige Undervisning, saa kunde det dog ikke lade sig gjøre i Timlen af 20 til 30 Bønderbørn at forklare en Qvintilian og en Horaz, en Herodot og en Homer. Ventelig er han allerede fornøjet, og troer at han nu selv kan gjøre den øvrige Regning, men jeg maae

dog

dog sætte hans Regnekonst paa Prøve. Hvorfra tager han nu den Tid i hvilken jeg har skrevet min Historie? og naar jeg legger til, at jeg til mine egne Kundskabers Udvidelse daglig anvender 5 à 6 Timer, saa overlader jeg til ham at udfinde hvilke disse ere, og da spørger jeg ham, om han vel misunder mig min Tid, eller den smukke Løn jeg faaer for sammes Anvendelse e).

Ellers er jeg Recensenten al Tak skyldig for den Advarsel han har givet i Henseende til den af mig lovede Udsigt over Menneskelighedens Historie i Europa; thi det er virkelig ædelt at advare sin Næste, naar man mærker, at han af Uvidenhed eller Enfoldighed vover sig til det, som han ikke kan udføre; dog kan jeg til Recensentens Beroligelse forsikre ham, at jeg ikke tager Ordet Menneskelighed i nogen saa besynderlig Bemerkelse, men snarere, som det synes, i samme Bemerkelse som han selv, da alt det han henregner dertil, paa Moden og Sygdommene nær, net op hører til min Plan, og endda noget mere. Hvorvidt jeg nu kan, eller, efter Recensentens Mening, ikke kan udbrede mig over dette, vil Tiden lære; men sikkerlig kan jeg ikke, saalænge min saa indskrænkede Tid endnu mere skal betages mig ved at oplyse spidsfindige Indvendinger og igjendrive falske Rygter.

Torverd den 24 May 1794.

H. Petersen.

Svar.

a) Saasnart Degnen Petersen fik at vide disse Efterretninger vare til, var Stevningen ham allerede forkyndt; eller rettere: da han udgav sin Historie fremstillede han sig selv for vor Domstoel. Han kom ukaldet. Tilladelse at rette for sig har han ærligt nyttet ved sine dokumenterede Oplysninger, Avertissementer, Beviser ꝛc. og benytter sig utrætteligt af den endnu ved dette plumpe Promemoria. Hvortil da denne Sladder om komisk Indstevning, om nægtet Tilladelse at rette for sig? Og overhovedet: hvortil denne megen Skraal over et Udtogs Udtog? Kan noget være mere kiedende end at have at bestille med en saa trættekjer Mand,

Mand, der ved Grovheder og Usandhed retter saalænge for sig, at man tilsidst, hvis hans Ordre skal lystres, maae tilsidelægge alt Arbejd for allene at give sig af med Petersens Udtog af Kalls Historie! Ret og sidste Ord vil Petersen have.

b) Recensenten havde indsendt sin Recension over Petersens Historie længe for Degnens Bevis udkom. Beskyldningen, som Petersen med saa megen Grovhed og magelss Frækhed her gjør os, falder altsaa tilbage paa dette Blads Redaktør, der formedelst sin Fraværelse i Sommer ogsaa er Skyld deri at dette Promemoria saa sildigt blir besvaret. Formodentligt er Petersens Udtog i vor danske Litteratur ikke af samme Vigtighed i Redaktørens Øine som i Forfatterens.

c) Jeg har i Rec. gotgjort, og endnu er det ikke gjendrevet, at Petersen skrev sin Historie uden at have mindste Hensyn til det han i Fortalen kalder den sande Synspunkt af sit Arbejd. At gjentage Beviserne her er decis upassende (disse Blades sande Synspunkt er ej at være Vehikel for Petersens Trættelyst) og tillige unyttigt (thi skjønt Petersen er i sit Hjerte overbeviist at det var Gallimathias han skrev i Fortalen, saa er han dog for fræk til nogensinde at tilstaae sligt med Munden). Han vil give Recensenten en Vandflod over sit Hoved som en Definition paa en Syndflod! — Havde Petersen da han skrev sit Udtog brugt mere end Fingrene, havde der i hans Hjerne opstaaet mindste Begreb om hvad Syndfloden var for et Mirakel; at den var et større Underværk end næsten Kloden selv (naar Moses's Fortælling tages bogstaveligt) at den var mangfoldige Oceaners ny Frembringelse for at drukne de smaa Mennesker paa denne ille Jordbold, saa havde han baade nævnet denne saavelsom de andre for Hukommelsen kontrebande sex Punkter, og ikke havde han attet prostitueret Usselheden her ved at bære sin Vandspand hen ved Siden af Oceanerne for at slaae den over Hovedet af en Recensent der bruger andre Argumenter. Rusticitæt maae man taale af denne Landsbydegn; men dumdristig Kaadhed af en Halvlærd fortjener den skarpeste literaire Irettesættelse.

d) Jeg

d) Jeg forlanger ikke Degnens 100 Rdlr., skjønt jeg allerede har fortjent dem. Her siger han at agtværdige Mænd have ikke havt Deel i hans Arbejd som Raadgivere: og i hans Til Publikum S. 7 siger han, at hans Arbejd er for længe siden seet af mange lærde og agtværdige Mænd, som have billiget og opmuntret ham til at udgive det. Degnens Færd med Usandhed er ligesaa sjensynlig som hans Driftighed i at forsvare den er magelos.

e) Langt fra at Petersen behøver for mig at fremlægge Beviser fra hans Foresatte paa skyldig Troskab i Skole-Embedet. Kan vel være han er en god Skolelholder. Hvorfor vil han da kalde sig Degn? Denom natio fit a potiori Men at han læser for 20 a 30 Bønderbørn, underviser 2 a 3 Deposituros, at han tillige læser 5 a 6 Timer dagligen for sig selv, samt udarbejder Udsigter over Menneskehedens Historie (thi Udtoget af Kalls regner jeg for intet) det kan man skrive hen blant hans øvrige Usandheder. Men for ikke at spilde ham Tiden med at oplyse vore Tvivlsmaal, for ikke at forstyrre ham i hans Flid, skjænke vi ham det altsammen, og dimittere ham som en remore litigatorem, som en Mand vi lige saameget ønske at undgaae, som man paa offentlige Gader skyer at give sig af med tunicato popello. I slige Disputer er den kjækkest som har mindst at tabe.

For Fuldstændigheds skyld maae vi endnu anmelde:

Henrich Petersens Bevis at S. T. Hr Prof. Abr. Kall har Uret i Henseende til de af ham opgivne Fejl udi den omarbejdede, forkortede, og med synchroniſtiſke Tabeller forsynede almindelige Verdens Historie. Refuter des critiqves eſt un vain amour propre; confondre la calomnie eſt un devoir. Voltaire. Khavn 1794. Trykt hos Seest. 8vo. 23 S.

Guldbergs og Schrøcks Værker vil Petersen skal være Reglerne hvorefter Sandt og Falsk i denne Strid skal afgjøres. Vi have ingen af dem ved Haanden. Tilmed er Sagen af for liden Interesse til at vi nu skulde sætte os ned og efterslaae hvo der rigtigst har udskrevet. Og om Prof. Kall har nu og da paa vigtige Steder veget af fra disse

disse to Værker, om han stundom har øst det rigtigere af de gamle Kilder, som efter saa mange Aars Bekjendtskab maae ligge ham ligesaa nær ved Haanden som Bækkene, saa bliver vel derved det han i Fortalen angiver gjort til Usandt, men hvo kjører sig om det naar Sagen selv derved har vundet? Meget gjerne tilstaae vi, at Petersen kan med større Troskab have fulgt Guldberg, Kall og Schrock. Han havde maaskee dertil stor Aarsag. Men naar ovenmeldte Tilfælde traf ind fortjener han derfor slet ingen Tak. Thi det er ikke Guldbergs, ikke Schrocks, ikke Kalls Fejltagelser, men det er Sandhed Ungdommen i Skolen skal lære: og i vigtige Ting at være den utroe, blir stedse en Fejl saavel i et Udtog som i et Udtogs Udtog.

(Indsendt.)

Da et her i Staden udspredet Rygte fortæller, at den af mig forfattede Sømandssang har været bestemt for nogen særdeles Højtidelighed paa Escadren, men at den ikke er bleven tilladt dertil at bruges, saa finder jeg det fornødent at erklære dette Rygte, i det mindste for en Deel, usandfærdigt; med Tillæg, at Sangen er af mig forfattet, efter en Vens Anmodning, for at synges ombord paa Orlogsskibet Tre Kroner, hvor den ogsaa skal være afsjunget nogle Dage førend nogen Højtidelighed paa Escadren fandt Sted. Det er allerede længe siden jeg lod den Tanke fare, at et Arbejde, der var betegnet med mit Navn, kunde være behageligt ved Højtideligheder. Jeg veed, at mit blotte Navn er contrabande; jeg har følgeligen aldrig enten tilladt eller samtykket i, at bemeldte min Sang maatte foreslaaes til en saadan Højtidelighed, hvor jeg var forud forvisset om at den ikke blev antaget, med mindre jeg vilde krybe ind under Anonymitetens Maske, hvilket jeg en Gang for alle har erklæret at stride imod mine nu værende Grundsætninger. Har altsaa min Sang været foreslaaet til nogen anden Anledning, end til det lille Selskab paa Orlogsskibet Tre Kroner, hvortil den var bestemt, da er det skeet aldeles imod mit Vidende.

Kjøbenhavn, den 7de Augusti 1794.

P. A. Heiberg.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 32.

den 23de Auguſt.

Denkwürdigkeiten der franzöſiſchen Revolution in vorzüglicher Rückſicht und Politik, von Chriſtian Ulrich Ditlev von Eggers, der Rechte Doctor und Profeſſor auf der Univerſität zu Kopenhagen. Rerum pandere cauſas. 1ſter Band. Kopenhagen bey C. G. Proſt, Sogn und Compagnie. 479 S. 8vo, foruden XXXII S. Fortale.

Varede det længe før der i Danmark kom noget retſkaffent ud om denne vore Dages den ſtore Begivenhed, ſaa blev det ogſaa deſto vigtigere. Endnu har vi intet Verk ſeet om den franſke Revolution, hverken paa Tydſk, Franſk eller Engelſk, der gik ſaaledes i det Store, var anlagt efter ſaa vidt omfattende en Plan, og lovede ſaa grundig en Udførelſe i alle Stykker, ſom nærværende Denkwürdigkeiten. Afgaaer nu end vort Sprog den Ære, at ſaa vigtigt et Verk ikke ſkrives paa danſk Tungemaal, og ville maaſkee tydſke Recenſentere efter gammel Viis ikke undlade at kalde Autor, da han har ſtuderet ved tydſke Univerſiteter, der unſrige, ſaa tilkommer Danmark dog Bersmmelſen for at Autor her uden mindſte Hinder har kunnet forſyne ſig med alle de Skrifter og Documenter, hvoraf Efterretningerne maatte hentes, og tillige uden Skye tør ſige og ſkrive hvilkenſomhelſt Sandhed han troer at have udfunden; et Requiſitum for en Hiſtorieſkriver, der, ſaa ſimpelt det end er, dog ikke tilſtaaes

ham i Stockholm eller Petersborg, i Hamborg eller Wien.

I Fortalen godtgjør Autor sit Kald til at skrive, deels af sine Studia, som slaae ind i Jus publicum og Finantsvæsenet, deels af sin borgerlige Stilling, da han er Professor i den almindelige Statsret og Cameralvidenskaberne, deels af den Pligt som paaligger enhver nogenlunde duelig Skribent, at opløfte sin Stemme i disse vanskelige Tider, da Frihedens den gode Sag formedelst dens uhyre Misbrug løber saa stor Fare.

Forf. fremsætter S. XX sin Plan saaledes: først vil han udvikle Anlægget til Revolutionen eller de nærmeste Begivenheder som gik forud og de Aarsager som forberedede Revolutionen; dernæst Revolutions-Litteraturen i Frankrig, England og Tydskland i Danmark venter Rec. vil ventelig blive tilføjet i et lidet Appendix). Derpaa følger saa Revolutionens Historie i sig selv og dens Kritik, (Rec. seer ikke, hvorfor de to Ting adskilles; Kritiken kan jo og vil formodentlig gaae ind under, og forenes med, Historien). Revolutionens Historie indtil Aarets Udgang 1793 agter Autor igjen at afdele i 6 mindre Afsnit efter sex vigtige Begivenheder, som hver for sig gjør Epoche i Revolutionen. Det første Afsnit indbefatter det Tidsrum fra Stændernes Sammenkaldelse, indtil Kongen den 6te October 1789 blev bragt til Paris.

II) Fra Kongens Indsperrelse i Paris indtil hans Flugt den 20 Junius 1791.

III) Fra Kongens Tilbageførelse til Paris, indtil den 30 Sept. 1791, da den constituerende Nationalforsamling skiltes ad.

IV) Fra 1ste October 1791 til 10 August 1792, da Constitutionen blev kuldkastet.

V) Fra 10 Aug. 1792 indtil den 31 Maj 1793 eller Girondepartiets Undergang

VI) Fra 31 Maj 1793 af o. s. v.

I ethvert af disse sex Tidsrum vil Autor først fremstille et almindeligt historisk Malerie, for at Læseren kan lære at kjende de fornemste handlende Personer og tillige overskue Begivenhedernes Sammenhæng. Dernæst skal

de

de betydeligſte Foranſtaltninger i enhver Epoke nøjere blive beſkrevne under deres viſſe Rubriqver; f. Ex. conſtitutionelle Foranſtaltninger, Kamp imod den udøvende Magt, Emigranter, Finanzer, Kirkeforfatning, borgerlig Lovgivning criminelle Lovgivning o. ſ. v. Ved enhver iſær vil han baade underſøge quid Juris, og tillige viſe hvorvidt man maa tilſkrive diſſe Foranſtaltninger ſund Politik eller andre urene Kilder. Ved ſaaledes at prøve og randſage mener han at kunne være iſtand til med nogen Grad af Sandſynlighed at kunne faſtſætte: hvorvidt man i det borgerlige Selſkab kan gjøre Fordring paa Frihed; ved hvad for Midler en viis Regjering, uden nogen voldſom Ryſtelſe, vil kunne opnaae det Maal; og hvad Forſigtighed, ſaavel Regjering ſom Underſaatter, naar Uroligheders Storm begynder at kule, maa anvende, for at ikke den engang begyndte Revolution ſkal medføre alle de uudſigelige Ulykker, ſom den franſke har fremavlet. Dette Reſultat, ſom Forf. vil ſøge at ſamle under een Synspunkt af alle Præmiſſerne, ſkal endelig ſlutte dette Verk, hvis vaſte Plan Rec. vilde mistvivle om kunde udføres af nogen anden end juſt Forfatteren, der til det Forraad af Subſidier til Hiſtoriens Beſkrivning, han er i Beſiddelſe af, medbringer den meeſt ufortrødne Flid, ſtræng Upartiſkhed, og Færdighed i politiſke og hiſtoriſke Materiers gode Foredrag.

Det ſom foruden Planens Storhed og Vidtløftighed i ſig ſelv end ydermere anſeelig vil forøge Bindenes Antal er Autors Forſæt at give ſit Verk en diplomatiſk Værd ved at tilføje vigtige Actſtykker og Documenter. Saa priſelig nu den Idee end er, og hvormeget end enhver Hiſtoriker af Profeſſion, eller hvo der ret fra Grunden af vil ſtudere den franſke Revolution, vil være Autor forbunden derfor, ſaa lidet vil dog formodentlig Mængden af Læſerne og Kjøberne ſynes derom allerhelſt naar Bilagene, ſom er Tilfældet med det 1ſte Bind, optage mere end den halve Deel af Tomen, meddeles baade paa Franſk og paa Tydſk, og trykkes med lige ſaa ſtor Stiil ſom det øvrige i Bogen. At diſſe Materialiers Anſkaffelſe har, ſom Autor anfører Pag. XXVII, koſtet ham ſtore Sum-

mer, vil Rec. gjerne troe, men seer deri ingen Grund hvorfor Læserne skulde bebyrdes med at kjøbe dem. Det er Forlæggernes Honorarium der skal godtgjøre ham Materialiernes Indkjøb. Da Rec. for Resten er overbeviist om, som ogsaa Autor samme Sted anmærker, at alle de til Revolutionens Histories Oplysning henhørende Acter og Documenter, som A. har forskaffet sig, ikke findes samlede paa noget offentligt Bibliothek, saa var det Skade, om de ikke bleve Publicum meddeelte, men det kunde efter Recs. Formening best skee paa et af Sprogene, enten Fransk eller Tydsk, og med mindre Stiil end Texten. Rec. har ellers ogsaa tænkt paa, at foreslaae en Urkundenbuch eller en selvstændig Samling af Documenter i en Række af Bind, som baade kunde sælges under et med Denkwürdigkeiten, og tillige efter Kjøberens Godtbefindende skilles derfra. — Det er saa meget desmindre af Vejen at udtænke al mulig Besparelse, da Autor ved mange vigtige Lejligheder agter at henvise Læseren til Girtanner, hvoraf følger, at man foruden de 20 Bind, der vel kan blive af de Eggerske Denkwürdigkeiten, ogsaa er nødt til at anskaffe sig en Snees Bind Girtannerske Historische Nachrichten und politische Betrachtungen.

Saa meget om Fortalen. Det første Afsnit i det første Bind har til Overskrift Erforderniſſe um über die französische Revolution zu urtheilen, og afhandler hvor vanskeligt det maa være at være upartisk i denne Revolutions Beskrivelse, og hvor lettelig religieuse eller politiske Fordomme og allehaande Forbindelser er istand til at omtaage endog den klareste Forstand, og Autor ender med at forsikre Læseren om sin Bequemhed til at være, fremfor mange andre, Revolutionens Beskriver, samt henvender sig til sin Svigerfaders sal. Münters Manes, hvilket alt virkelig er meget smukt, kun vilde Rec. have kaldet det Indledning og ikke 1ster Abschnit.

2ter Abschnit. Charakteristik der französischen Revolution er fortreffelig udarbejdet. Autor stiller her Revolutionens Nativitet i de 6 her oven for anførte Tidsrum.

3ter Abſchnit. Entfernter Einfluß franzöſiſcher Skriftſteller auf die Revolution. Fenelon og Montesquieu, Rouſſeau og Voltaire, Diderot, D'Alembert og Helvetius, Mably og Mercier, og endelig Phyſiokraterne, fremſtilles, ſom dem i hvis Skrifter den Sæd findes nedlagt, hvoraf Revolutionen for en Deel fremſpirede.

4ter Abſchnit. Sittliche Urſachen der Revolution, nemlig Kongernes Slethed, de Stores Skjændigheder, den fornemme Geiſtligheds grændſeløſe Yppighed, Dommerembedernes Tilfalshed, Politiets Deſpotisme, Afgiſternes unaturlige Fordeling og byrdefulde Hævelſe, Deeltagelſe i den americanſke Krig, og endelig en almindelig udbredt Immoralitet.

5ter Abſchnit. Fehler der Regjerung als politiſche Urſachen der Revolution. Dertil regner Autor Parlamenternes Indſættelſe paa nye, Miniſterii hyppige Omſkiftning, Dronningens Indflydelſe, Nordamericanernes og de hollandſke Patrioters Underſtøttelſe.

6ter Abſchnit. Wirkung des Finanzzuſtandes auf die franzöſiſche Revolution. Det ſtørſte Rum i denne Afdeling er medgaaet til en baade paa Franſk og Tydſk aftrykt „Verfügung des Staatsraths wodurch „auf drey Jahre ein Verſuch gemacht werden ſoll, „die Frohnarbeit bey den Landſtraſſen in eine „Geldabgabe zu verwandeln, datirt Fontainebleau „den 6 Nov. 1786," ſom, i hvor intereſſant den end er, dog nok burde have havt Plads bag iblant Bilagene og ikke midt i det hiſtoriſke Foredrag.

7ter Abſchnit. Geſchichte der Notabeln bis zu der dritten Sitzung, am 12ten Martii 1787.

8ter Abſchnitt. Authentiſche Beylagen zur Geſchichte der Notabeln während der drey erſten Sitzungen; fra Pag. 210 til Pag. 479 eller Bogens Ende.

Prediaten zur Beförderung des Wahren und Guten unter nachdenkendern Kristen, von K. K. v. Gehren evangelisch-reformirten Prediger in Kopenhagen. Dritte und letzte Samlung. Kopenhagen und Leipzig, bey A. Nitschke 1794. 316 S. g. 8vo.

Med dette Bind, som er tilegnet Doctor Olshaußen, Præst i Oldesloe, slutter Forfatteren denne gode Samling af Prædikener. Dog vil han derfor ikke ophøre at gavne med sine Skrifter. Han har derimod givet det Løvte — hvis Opfyldelse vil glæde enhver hans tænkende Læser — at han Tid efter anden vil give os enkelte Samlinger, i hvilke een Hovedgjenstand i Religionen udførlig skal vorde betragtet for sig selv, og enhver tilsammenhørende Materie, saavidt mueligt, udtømmet. At denne Fremgangsmaade kan og maae vorde langt frugtbarere i det Hele, end enkelte Prædikener over særskilte Pligter eller Sandheder, ville neppe mange tage sig paa at negte. I det mindste er det efter Recensentens Tykke soleklart, at de saaledes anstillede Betragtninger upaatvivlelig maa vinde i grundig Udarbejdelse, og deraf flydende gavnlig Fuldstændighed. Saa meget des kjærere er det Recensenten, at den driftige Forfatter har lovet at gjøre Begyndelsen med en Samling af Taler om en hensigtsmæssig Opdragelses Vigtighed og Beskaffenhed, da derved hans Ønske, yttret i Recensionen over denne Samlings anden Deel, vil gaae i Fylde.

Nærværende Bind kan allerede for en Deel tjene til Bevis paa Fordelen af saadanne sammenhængende Afhandlinger. De første tolv Taler ere udarbejdede efter een Hovedplan og anvise: „hvorledes Sandhed og Dyd „ kan og bør videre udbredes af og iblandt Kristendom„mens eftertænksommere og mere oplyste Bekjendere," og et kort Indhold vil bevidne, at Forfatteren, som han plejer, er sluppet vel fra dem. I den første, som handles der hohe Werth des vernünftigen Nachdenken. Først udvikles tydelig, at Eftertanke egentlig er: med Sjælanstrængelse at fæste sine Tanker paa en værdig Gjenstand, og betragte den saalænge, indtil man, om mueligt, har lært at kjende den fra alle dens forskjellige Sider.

Siden

Siden vises haandgribelig Nytten af fornuftig Eftertanke, og endelig anpriſes nogle Midler til at lette og ſkjærpe Eftertanken. Recenſenten gad vidſt Aarſagen, hvi den tænkſomme Forfatter i Stykket om Eenſomhed ſlet ikke berører den høitidelige og ligeſaa blide ſom alvorlige Stilhed i Naturens Skjød, der dog viſt mere end det eenligſte Lonkammer indbyder til fornuftig og lærerig Eftertanke. Han maatte tage merkelig Fejl om det ikke ſtod i Forfatterens Magt af egen Erfaring at have ſagt meget ſandt og ſkjønt derom.

Den anden Tale viſer Beſkaffenheden af **Eftertanke over Religionens Sandheder**, godtgjør dens ſtore Nytte, og anviſer Hjelpemidler til ſlig gudelig Eftertanke. Af diſſe ſidſte vil Recenſenten, til Afverling give et lidet Stykke. I Anledning af den Fordom, at det ſkulle være ſkadeligt og utilladeligt at prøve og fælde Dom over Religionsſandheder, ſiger Forfatteren S. 29: „Es war ein, „ gleichſam als von einem böſen Feinde erſonnener, ſchlauer „ Kunſtgriff, deſſen man ſich bald nach der erſten Ver„ breitung des Evangeliums zur Aufrechthaltung der Fin„ ſterniß, und zur Verdunkelung der Strahlen der Wahr„ heit bediente, wenn man dem ſo benannten Layen durch „ eine Art von Kirchengeſetz alles eigne Denken und „ Urtheilen über Gegenſtände der Religion, als etwas „ unnützes und ſchädliches unterſagte, und es wirft nicht „ das vortheilhafteſte Licht auf die Menſchheit damahliger „ Zeiten, daß ſie, durch päpſtliche und prieſterliche Macht„ ſprüche in Furcht geſetzt, ihren Nacken gutwillig unter „ das Joch der — anmaaslich untrüglichen Kirche beugte. „ Leider aber, ſind die Ueberbleibſel des dadurch erzeug„ ten Verurtheils, als ob es ſchädlich oder unerlaubt „ ſey, über die Religion ſelbſt zu denken und zu urtheilen, „ auch unter ſolchen Bekennern des Kriſtenthums, die „ das päpſtliche Joch zerbrochen, weniger ungewöhnlich, „ als ſie es ſeyn ſollten! Eine gewiße Aengſtlichkeit, eine „ vielleicht auf unſchuldigen, obwohl ſeichten Gründen „ beruhende Bedenklichkeit ſcheint Manchem auch in un„ ſern Tagen noch die Befugniß oder den Nutzen des „ eignen Nachdenkens über die Religion zweifelhaft zu „ machen. Was iſt doch aber wohl Religion ohne Ver-

„ nunft! — Noch kennen wir keine Thiergattung, die „ für irgend eine Religion empfänglich wäre! — Was „ ist Vernunft ohne Denkkraft? Was ist das Vermögen „ denken zu können, ohne die Befugniß denken zu dür„ fen? Widersprüche ohne Zahl und Ende entstehen „ daraus, sobald man das Recht über religiöse Gegen„ stände selbst denken zu dürfen in den entferntesten Zweifel „ ziehen wollte. Und was den befürchteten Schaden des „ religiösen Nachdenken betrift, so erinnere ich euch nur „ an den vielfachen Gewinn desselben, die wir im Vor„ hergehenden erwogen haben und — setze keine Wort „ hinzu, als die allgemeinein bekannte Bemerkung: ein „ ächtes und wahres Kleinod verliehrt durch die Probe, „ worauf man es setzt, so wenig von seinem innern oder „ äußern Werthe, daß vielmehr dieser Werth nur um so „ viel einleuchtender wird, je sorgfältiger und unpartei„ scher die Prüfung ist, der man es unterwirft."

Den tredie Tale skilderer en eftertænksom Kristens Karakteer, den Alvorlighed hvormed han behandler alt hvad der angaaer Religionen, hans Lyst til stedse at udvide sine Religionsindsigter, den Grundighed han søger at skaffe sin Kundskab, den gode Vandel, hvormed han godtgjør Religionens Kraft paa hans eget Hjerte, og endelig den Sagtmodighed og Beskedenhed, han forbinder med alt dette, som det ubedrageligste Kjendetegn til en lykkelig Religionstilstand. No. IV. fremstiller Opmuntringsgrunde til fortsat Eftertanke over alt, hvad der efter Kristendommens Grundsætninger er sandt og godt, og disse tale lydelig saavel til Forstanden som til Hjertet.

Hidtil har Forfatteren fornemmelig karakteriseret dem han tænkte sig under det Navn „nachdenkender „ Christen." Nu følger, efter hans egne Ord, i de fire næste et kort Udkast af hans egne vigtigste Religionsoverbeviisninger, samt tillige en indskrænket Beskrivelse over det, som nødvendig forudsættes hos dem, der selv ville tænke og domme over den kristelige Religions Værdighed og herpaa grunde deres Overbeviisninger i denne vigtige Sag.

No. V.

No. V. over 1 Kor. 2, 14. bestemmer altfaa, hvem en gyldig Dom over den christelige Religions Værdighed ikke tilkommer, og viser, at den Vankundige, og den af Fordomme Forblindede, og saavel den Lastefulde i Almindelighed, som i Besynderlighed den Egennyttige og Ukjerlige umuelig kan sige noget tilforladeligt om Jesu Religions Værd eller Uværd. Recensenten har nylig anført et Stykke af den smilde Forfatters Foredrag. Dog kan han ikke bare sig for her igjen at give et lige saa smukt som træffende og gavnligt Sted. S. 70 siger han: „Man scheut sich nicht, über Religion und „ Christenthum ein absprechendes Urtheil zu fällen, oft „ ohne auch nur die ersten Grundwahrheiten derselben zu „ wißen. Denn — man untersuche nur bey manchen, „ die sich etwas darauf zu gute thun, heller, wie sie es „ nennen, als andere zu denken, und verjährten Religionsvorurtheilen entsagt zu haben, man untersuche „ den wahren Zustand solcher Menschen in Absicht auf „ Kenntniß und Wissenschaft von Religion: und welch „ ein leeres, auf Sand gebautes aus den zweckwidrigsten „ Baumaterialien errichtetes Religionsgebäude wird man „ da nicht zuweilen antreffen! In der zartesten Kindheit „ vielleicht einige dunkle, von mennschlichen Dingen entlehnte, Begriffe von Gott und Religion eingesogen; „ in spätern Jugendjahren mit einigen nicht verstandenen „ Wörtern und Sätzen das Gedächtniß angefült; im reifern Jünglingsalter sich mit einem höchst unvollständigen Religionsunterricht begnügt, und es kaum vor der „ Mühe werth gehalten, über religiöse Gegenstände „ selbst nachzudenken, und den empfangenen Unterricht „ durch fortgesetzten Fleiß sich nützlich zu machen; in den „ Jahren der eignen Prüfung und Beurtheilung vielleicht „ diese oder jene, nicht für den Unvorbereiteten, nur für „ den, deßen Beruf es ist, als Religionsgelehrter, tiefer „ in den Geist der kirklichen Religion einzudringen, bestimmte Schriften gelesen, aus solchen, an sich vielleicht nützlichen, immer aber für den, dem es an den „ nöthigen Vorkenntnißen fehlt, gefährlichen Schriften, „ die Schwache des einen oder des andern Beweises für „ einzelne Religionslehren kennen gelernt; hieraus leicht-

„ sinniger Weise den Schluß gemacht auf alle, selbst auf „ die unwiederleglichsten Religionswahrheiten, und nun „ endlich, weniger vielleicht aus Zweifelsucht, als aus „ einem Hange zum Sonderbaren, aus Stolz, Eitelkeit, Selbstgenügsamkeit die Fürtreflichkeit der christlichen Religion angegriffen, ihre Göttlichkeit geleugnet, an ihrem wohlthätigen Einfluß auf Tugend und „ Sittlichkeit verzweifelt. — Dieses, m. Z scheint mir „ der wahre Hergang der Sache bey vielen so sich nennenden Freydenkern zu seyn. Unwißenheit ist die „ Quelle ihres wankenden Religigionsglaubens, Unvollständigkeit und Unrichtigkeit ihrer Religionskenntniße „ der Grund ihrer religiösen Zweifel, aus freymüthigen, „ für sie aber nicht bestimmten, Schriften aufgefangene „ Einwürfe gegen einzelne Religionswahrheiten sind die „ bunt glänzenden Federn, womit sie sich schmücken, „ und in deren lichtem Glanze sie sich das Ansehn geben „ von besonders helldenkenden Köpfen." Mon ikke mangen lethovedet Religionsspotter i dette kunde gjenfinde sin egen halvtomme og halvforvildede Hjernes Historie? Forfatteren og alle de, som blotte slige Uslingers Nøgenhed, og holde dem Sandheds skarpslebne Spejl for Øjnene, fortjene Tak.

Den sjette Prædiken fastsætter de fornemmeste Egenskaber hos dem, som ere istand til at fælde en gyldig Dom over den christelige Religions Værd. Disse beviser Forfatteren at være: „ Besiddelsen og ubegrændset Brug af den sunde Fornuft, fuldstændig „ Kundskab i den christelige Religion, fordomsfrie Vellvillie til at antage Sandhed og forkaste Vildfarelse, et „ smt og menneskekjerligt Hjerte, som afskyer Last og „ øver sig i Dyd." Nu kommer Forfatteren i No. VII. til sine Religionsoverbevisninger, hvor da Hovedspørsmaalet er: Hvad erkjender en Christen for Sandhed, saavel i Almindelighed, som især med Hensyn til Religionen. Havde Recensenten skullet udarbejde dette Thema, hvorde han upaatvivlelig deelt det til tvende Prædikener. Det saare smore Rum, i hvilket Forfatteren har indknebet sig, har f. Ex. bragt ham til at forbigaae den store trøstefulde og urykkelige Sandhed om Forsynet,

synet, hvilken sikkert havde fortjent Plads ved de trende her godt afhandlede Fornuftsandheder: Guds Tilværelse; den menneskelige Villies Frihed; og Menneskets Bestemmelse til salig Udødelighed. — Rom. 12, 2, giver Forfatteren Anledning til at betragte i No. VIII. a) de Midler, vi bør anvende, for at komme til Kundskab om Guds Villie, eller, skaffe os Visshed om det, som er sand christelig Dyd. b) Nogle Kjendemerker, af hvilke vi kunne skjønne, om vi eje eller mangle Dyd og om den er ægte eller uægte. Saadant et Sprog, som Math. 5, 39. 40., om hvis Anvendelse paa alle Kristne der saa meget kan tvistes, og der dog i det mindste allernærmest har Hensyn til Apostlernes særegne Stilling, som tilkommende Udbredere af Jesu Religion, havde Recensenten ej ventet hos en saa kyndig Religionslærer i et almindeligt Udkast af Jesu Dydelære. Det staaer S. 126.

I de fire sidste af disse sammenhørende Prædikener har Forfatteren bestræbt sig for at gjøre opmerksom paa den beste Maade, hvorpaa det Sande og Gode kan udbredes af os blandt vore Medmennesker, og hertil at give den fornødne Vejledning. Til den Ende viser han i den niende Tale over Jak. 5, 19. 20. saavel hvad der forudsættes hos os, naar vi ville haabe med Held at kunne opfylde den vigtige Pligt at udbrede Sandhed og Dyd blandt vore Medmennesker, som og hvor vigtig en Pligt det er. Den tiende Prædiken afgiør, at Menneskets Sandselighed, en urigtig Opdragelse, Vane og Fordom, urigtig Betragtning af Religionen og en til Modbydelighed nær grændsende Ligegyldighed imod Sandhed og Dyd ere de fornemste Hindringer for Udbredelsen af det Sande og Gode. Den ellevte Prædiken angiver de Hjelpemidler vi efter vor almindelige og særdeles Stilling i Livet bør anvende til at formindske og overvinde hine Hindringer. Uden Tvivl havde Forfatteren her atter gjort sig selven betydelig Tjeneste, om han havde, ved at dele sin Text i tvende Foredrag, skaffet sig større Plads til at udvikle alt det Gode og Vigtige han her har maattet sammendrage. Den sidste af disse sammenhørende Taler fastsætter de rette Grændser for den

Iver

Iver vi bør vise for at befordre Sandheds og Dyds Udbredelse i Verden.

Recensenten har opholdt sig saalænge ved at gjennemgaae denne fortløbende Afhandling, at han nu maa være des kortere med at anmelde de 6 øvrige Taler, der som et Anhang ere lagte til Bogen. Han hidsætter altsaa allene Titelen: 1) Einige Züge eines Gemählde einer gewissenhaften Obrigkeit. 2) Ueber das Verhältniß rechtschafner Unterthanen zu ihrer Obrigkeit. Ved denne har Forfatteren givet en kort Parafras over Evangeliet paa fem og tyvende Søndag efter Trinitatis. 3) Die Pflicht der Schonung im Urtheil über die Zeiten der Gegenwart. En god Nytaarsdagsprædiken. 4) Quellen, Folgen og Hebungsmittel des Argwohns. 5) Laune und Empfindlichkeit, over Evangeliet paa anden Søndag i Faste. En Prædiken, som fortjener at tages til Hjerte af mange. 6) Der Sternenhimmel von seiner lehrreichen Seite betrachtet. Denne Prædiken er holdet næste Søndag efter Soelformørkelsen i forrige Aar. Hvo der vil, kan sammenligne den med Zollikofers Betrachtungen über den gestirnten Himmel. Zoll. Pred. 6 B. S. 263. Materien er uden Tvivl sat i en naturligere Orden hos denne sidste, men begge ere skjønne Prædikener.

Naar Recensenten forsikrer, at ingen, som det er om grundig og opbyggelig Religionslæsning at gjøre, vil fortryde de Øjeblikke han anvender paa at gjennemtænke disse Taler, saa siger han allene sin egen ærlige Overbeviisning om dem.

Ved denne Lejlighed anmelder Recensenten tvende enkelte Taler Forfatteren har udgivet.

Das Erndtefeld von seiner lehrreichen Seite betrachtet in einer den 11 August 1793 gehaltenen Gottesvereh(r)ung von Karl Kristian von Gehren. (Zum Besten einer sehr hülfsbedürftigen Familie.) Kopenhagen bey N. Christensen. 30 S. 8vo.

er Titelen paa den første Tale.

Et Brev fra en Præst i hine Rhinegne, der saa længe og saa skrækkelig hjemsøges af Krigens Elendigheder, foranledigede Udgaven af denne Høsttale, og Recensenten ønsker

og

og haaber, at baade Forfatteren og den nødlidende Familie maa have indhøstet mange Glæder saf den.

Den anden er:

Die sittliche Freyheit ein wesentliches Stück christlicher Würde. — In einer am 1sten Ostertage 1794 vor dem Könige der Dänen, der königlichen Familie und einer ansehnlichen Versamlung gehaltenen Predigt von Karl Kristian von Gehren, ev-ref. Pred. Kopenhagen bey A. Nitschke. 30 S. 8vo.

og fortjente at holdes for vor ædle **Kongelige Familie**, som ved alle sine Idrætter viser, at den ynder og beskytter al sand Frihed og altsaa og befordrer den vigtigste: „sæ„delig Frihed." *a. π.*

*** *** ***

Freymüthige Betrachtungen eines Weltbürgers, som forrige Aar bleve udgivne her i Kjøbenhavn, beretter Gothaische gel. Zeit. No. 49., at være bleven forbudt i det Schlesiske som en Pasqvil.

† † †

Erichsens Gravminde, et Kobber 11½ Tomme højt, 9 Tommer bredt; tegnet af Olavsen, stukket af Sehusen; 1794.

Hr. Prof. Olavsen, Lector ved Biergsaminaret i Kongsberg, har ved dette af ham inventerede og tegnede Kobber, søgt at hædre en Mands Amindelse, der var ham kjer, som Landsmand og Ven, og ærværdig som Velynder, og som en virksom Befordrer, baade af Videnskaber og af deres fælles Fæderne-Provindses Fremtarv. Fra denne Side betragtet fortjener da Bladet al Opmærksomhed og Bifald, men ogsaa fra Konstens Side kan det vente at ansees med gunstige Øjne.

Gravmindet viser sig fra Forsiden, som er deelt i tre Dele. I den mellemste sees foroven den Afdødes Billede i Profil, og under samme, staaende paa Sokkelen

kelen en stor Grav-Urne, paa hvis Laag hænger en Laurbærkrands. Langs op ad de trende Afdelinger paa hver Side, staae tvende obeliskformige Stene af lysaaret Marmor. Paa den ene følgende Skrivt: Fuit Johannes Erichsen Professor Juris, in publico regnorum ærario Quatuorvir, cetera. Natus Ao. MDCCXXVIII die 31 Aug. Denatus Ao. MDCCLXXXVII die 29 Martii. Og paa den anden: Nascentem Islandia, Adolescentem Norvegia, Adultum & Florentem Dania, suscepit, fovit, amavit. Exstinctum congemuerunt omnes. Eheu quantam vim & aciem ingenii, in rebus gerendis dexteritatem atque fidem, in Regem & Patriam fidelitatem hora lugubris præripuit. Under dette paa en liden Forhøjning af mørkere Marmor en Merkurshætte, som Handelens Symbol, under hint Islands Vaaben. Over det Hele et Arkitrav, hvor over Billedet i en Fylding læses: Cineribus Ericiani sacrum, og over hver Bautasteen en Laurbærkrands med to gjennemgaaende Palmegrene. Mindet staaer paa en høj Sokkel, hvori under den mellemste Afdeling en Hvelving med deri hængende Gravlampe. Under Obeliskerne Triglypher med Tænder over. Sokkelen staaer ud paa begge Sider, og paa disse Udspring sidde to sørgende Figurer, en Minerva og en anden qvindelig Figur med et Kornneg ved Siden af sig.

Det Hele falder meget godt i Øjnene ved sine gode Proportioner, og en vel anbragt Omdeling af de lyse og mørke Partier. Undersøges det nøjere, saa findes ogsaa at Opfindelsen er brav og svarende til Hensigten, samt at Sammensættelsen er passelig. Saaledes finder man Billedet paa det rette Sted, hvor det just drager Øjet tilbørligen paa sig, uden dog at betage Bygningen for meget af den Opmærksomhed den kan fordre. Ideen med de to Sidestykker, der føre til saa levende Erindring om vor Oldtids Bautastene, er hældig og har Nyhed, og giver desuden det Hele en Slags Storhed, der forhøjer Mindets Værdighed.

Vel finder man ved samme Undersøgelse ogsaa et og andet man kan gjøre Erindringer ved, men det er kun ved Enkeltheder, hvilke i en fornuftig Bedømmelse aldrig op-

have det Heles Godhed og Skiønhed, høit kan de siges at forringe noget denne sidste. Her tales ei om at de to Figurer ikke ere hældige, at Minerva er for sammentrængt og overalt for feer, og den anden for uskiøn, dette kan være foraarsaget ved indløbne Fejl i Tegningen og Kopieringen. Men at begge disse Figurer ere vendte til een og samme Side, at de begge hælde til høire, have begge den høire Arm med bøiet Haand og overhængende Klæde i Vøiret med Ansigterne hældende paa samme, det er en Monotonie der ikke kan behage. I Henseende til det Emblematiske havde man maaskee ogsaa kunnet ønske nogen Forandring. Tanken er nok: Eriksens Død var Tab for Videnskaberne og for Islands Handel og Landbrug. Til at udtrykke dette findes her fire Tegn; de to store sørgende Figurer og de to smaae Emblemer, Handelens og Islands. Da Handelens Sindbillede staaer ved Minervæ Side og er et lidet enkelt Tegn, saa drages det ikke vel over til den store Figur paa den anden Side med Øiet, saa man vanskelig læser: Handel og Landbrug. Man kunde da synes, det havde været bedre at lade den anden sørgende Figur forestille Island, formedelst dets bekiendte Vaaben, og at sætte Landbrugets Symbol lige over for Handelens, paa Spidsstenen. Derved var da ogsaa vundet, at de to Tegn paa Stenene havde bedre symmetriseret med hinanden, end nu det høie kronede Vaabenskiold med den lave Merkurshætte. Dog ogsaa ved denne Anordning blev Emblemet endnu ikke klart nok. Ønskes kunde da, at Mandens Fortienester af Videnskaberne og af Island vare tydelige skilte ad, saa at paa den Cippus hvor Minerva sidder ved, var forestillet hvad han gjorde for Videnskaberne, maaskee ved Bog og Fakkel, og paa den anden Side ved det sørgende Island, Landbrugs og Handels Mærke. Et andet Spørgsmaal var, om Kornneget er det vigtige Emblem, naar just Islands Landbrug skal betegnes. — Vil man lægge Mærke til Smaating, saa kunde siges, at Laurbærkrandsen paa Urnen er lidt vel stiv, og ligger saaledes paa Knappen af Laaget, at den maa glide ned. Ogsaa Triglyfherne i Sokkelen kunde forekomme os noget usædvanlig, da de for det meste kun findes i Arkitraver. De

opvække

opvække desuden en Idee ſom er ufordeelagtig. Ved deres Stilling, under det Sted hvor Mindets Maſſe har en forøget Tyngde, formedelſt de to Obelisker, saa kan Ideen ikke lettelig undgaaes, at de staae der for at støtte under disſe Steder, hvilket de dog ſom blotte Sirater ikke vel kunne. Der giver Forvirring i Tilſkuerens Foreſtillinger, ſom tage paa det Behag man ſkulde føle ved Beſkuelſen. Den ſkakke Slagſkygge oppe i Arkitravet imellem Kragſtenene, synes ikke at være naturlig, den burde nok gaae lige, ſom det Legem der kaſter den.

Bladet er ſtukket af Hr. Seehuſen med megen Flid i den af Prof. Kleve indførte Maneer, der forener Gravſtikkens og Roulettens Brug med hinanden.

Underneden læſes følgende Vers af Hr. Juſtitsraad Thorlacius (af hvem ogſaa Paaſkriſterne paa Mindet ere):

Gratia, forma, genus, tituli, nummata poteſtas
Formidant leges, mors inamata, tuas.
Cetera dum fugiunt, virtus poſt fata perennat:
Non perit ille, boni qvem periiſſe dolent.
Donec honos meritis, dum laus virtute paratur,
Ericii Nomen fama loqvetur anus.

Over ſal. Dr. og Prof. Smiths Grav, ude paa Søefolkenes Kirkegaard, ſkal reiſes et Gravminde, hvortil hans Skole- og Kirketilhørere ſamt andre Venner bidrage. Mændene Biſkop Balle, Juſtitsraad Wadum, Kapt. Abrahamſon og Kapt. Sneedorf ſamle Bidragene og beſørge Mindet reiſt under Hr. Prof. Raverts Beſtyrelſe og efter hans Tegning. Subſkriptionsblade ere ikke udgivne, men hvo ſom vil bidrage at hædre en ved almeennyttig Virkſomhed velfortjent Medborgers Minde, kan ſende ſit Bidrag af een, to eller flere Rigsdaler til een af de fire nævnte Mænd. — Stenen reiſes endnu i dette Aar, og Regnſkab aflegges offentlig.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 33.

den 26de Auguſt.

Kammerherre og Kongel. Hiſtoriographus Peter Friderich Suhms ſamlede Skrifter. Ellevte Deel. Kjøbenhavn 1793. Paa Poulſens Forlag. Trykt hos Seeſt. 406 S. i 8vo.

Indholden er: Nogle de Gamles Biographier — Korte Efterretninger om Samlingerne til den danſke Hiſtorie — Hiſtoriſke Skrifter, og Efterretninger om nye Bøger.

Biographierne, ſom have været trykte før i adſkillige af Khs. Skrifter, bør ikke betragtes ſom en Fortælling af alle en Mands Levnets-Omſtændigheder. Det var ved de fleſte umueligt. De ere en Samling af alt hvad en Mand af den udbredteſte Læsning har kunnet finde af Efterretninger om Ælianus, Arrianus, Frontinus, Polyænus, Pythagoras, Publius Syrus og Phædrus. Foran de fire førſtes Levnetsfortælling (ſkreven 1749) ſtaaer en overmaade læſeværdig og lærd Forerindring om alle de græſke og latinſke Forfattere, der have ſkrevet om Krigsſager, baade dem hvis Skrifter ikke mere haves og dem ſom endnu findes enten i Haandſkrift eller trykte. De tre ſidſte Biographier ere forfattede 1750.

Efterretningerne om Samlingerne til den danſke Hiſtorie ere meget nyttige for dem, der ikke eje dette Værk, da de fra Bind til Bind angive Indholden af ſamme, og hvad man fornemmelig finder i hvert enkelt

Stykke. Ved denne skjønne Anviisning kan man da strax i en eller anden Bogsamling tye til det Bind i Værket hvor man kan finde den Oplysning man just nu trænger til. Vi finde her ogsaa dette saa brugbare Værks Historie, hvori Hr. Kh. med sin sædvanlige Beskedenhed tillægger Mændene Sandvig og Nyerup al den fortjente Berømmelse for det de have gjort til disse oplysende Haandskrifters Udgivelse. Efterretningerne gaae kun til 2det Bind af de nye Samlinger, og man bør for den omtalte Nyttes skyld ønske og haabe, at de fortsættes i det følgende.

I Anledning af den danske Oversættelse af Grev Steenbocks Levnet (1790) vises denne Bogs Nytte, og omtales med Roes Rothes Tordenskjelds Levnet og Scheels Indledning til fjerde Fredriks Krigshistorie.

De historiske Skrifter ere 1. Om den danske Konges Svend Tveskjægs Dødsaar (skreven 1759 og gjennemseet og forbedret 1782). Efter en møjsommelig Undersøgelse og Sammenligning af mangfoldige Skribenter sættes dette Dødsaar 1014. — 2. Anmærkninger over Saxo Grammatikus (1762). Her oplyses og drøftes mange Steder baade i Texten og i Stephanii Noter, hvis Udgave her er fulgt. Lærerige ere disse Anmærkninger i mange Henseender baade som givende Lys hvor Saxo er mørk og Stephanius raadvild, og som indeholdende mange interessante Ting, der ved den lærde Anmærkers Flid ere udfundne og her indførte, hvoraf blandt andet Forklaringen over Iden af Saxo nævnede Hellespont kan være et Exempel. Man kunde ønske at den store Lærde i disse tredive Aar havde havt Lyst og Lejlighed til at tage disse Anmærkninger end eengang for, da man nok havde fundet adskillige Tvivl opløste, som nu kan haves ved een og anden af disse Forklaringer. Saaledes naar S. 137, Grandvik (det hvide Hav) her siges at have sit Navn af Gan d: Troldom (da det ogsaa jevnlig skrives Ganvik) og da denne Derivation forenes med den af Granda d: at skade, fordi Troldom er til Skade, kunde man synes det var lidt for langt hidhentet. Man skulde antage Hidledningen af Skade, man henføre Benævnelsen til den naturlige Aarsag, at de ældste Nordboeres usle Fartøjer

som

ſom ofteſt kom til Skade paa dette indelukte og ſaa tidt og længe med Jis opfyldte Hav. Imidlertid kunde man ogſaa falde paa at troe Granvik at bemærke Grændſebugten, da man ſaa ofte finder dette Hav omtalt ſom de nordlige Landes, ja de nordlige Oceaners Grændſe. At Granne fordum hedte Naboe, Grend, Nærhed, er bekjendt, og at Ordet Grændſe, der nu har fortrængt det fordum brugelige Mark, kommer af Granne og Grend, det lader ſig vel ikke nægte. — Den Forklaring S. 142 at Grams Sigende at være ſendt fra Grip, ſkulde bemærke han ſorte-Grip o: Koſtbarheder med ſig, kunde vel ogſaa være nogen Tvivl underkaſtet, ligeſom det der ſiges ſamme Side, at Søgurne kalde Odinianerne Dverge. En Deel af Aſerne omtales i Søgurne tvertimod ſom velvorne Folk, ja Thor endog hiſt og her ſom Riſe. Loku allene ſynes man at have tænkt ſig ſom lav, men ingenlunde ſom Dværg. Saxos Ord paa dette Sted giver heller ikke Anledning til andet end til at tænke ſig Odins Følgeſkab ikkun af mindre Statur end de af dem forefundne Indbyggere, der hyperboliſeres til Riſer. — Tellemarken, eller ſom Saxo ſkriver det hvor han nævner det første gang: Thialamark, paaſtaaes S. 163 at være det ſaa tidt omtalte og ſaa meget omtviſtede Thule. Ja her gives en Etymologie til Thule, udaf det cambriſke Sprog. Dette torde ikke være ganſke overbeviſende for enhver. Dersom fremmede Søefarende havde tillagt Norrigs Kyſter dette Navn, ſaa lader det ſig neppe tænke at Landets Indfødte ſkulde nævnet en Provinds ſaaledes, hvilken ikke engang kan være den, hine Phønicier og Britanier først fik Øje paa, med mindre man vilde ſige at Tellemarken havde fordum ogſaa indbefattet Liſter og Mandals Fogderie, hvortil dog ej ſees Grund. Rimeligere ſynes Tellemarken, Thelamork, at have faaet ſit Navn af ſine Skove, ſom de der først kom til den Kan maaſkee fandt tykkere end der hvor de kom fra. — At efter S. 164 ſkulde læſes Gubbo iſteden for Grubbo, og Ordet da ikke ſkulde være Proprium men Appellativ, kunde ligeledes være nogen Tvivl undergiven, da en gammel Mand i det ældre Sprog nok kaldtes Karl; det vel ikke heller lader ſig tænke at den ſaa ængſtelig latiniſerende Saxo ſkulde her

ſat et nordiſk Ord ind i ſit pyntelige Latin. At Navnet Grubbe ikke juſt forekommer i de gamle Hiſtorier kunde nok ikke allene berettige til denne Konjektur, da vel flere Navne kun mødes een gang, og desuden Saxo gjerne kan have pyntet lidt paa Navnet, der maaſkee oprindelig har været Kroppr. I Landnama findes endog en Gunnolfr Kroppa. Saaledes kunde ogſaa den S. S. omtalte Fraccus nok være et Mandsnavn, enten Fræke, Frækr (driſtig) eller Fratkr (raſk) da det ej synes meget rimeligt, at fra det fjerne Franken eller Frakland nogen ſkulde være kommen iblandt de Nordens Kjæmper paa de Tider. Ogſaa det paa S. S. omtalte Navn Floccus kunde nok iſteden for det nordiſke Floke være det ſlaviſke Pulk, Plok (en Skare, en Hob), hvilke Ord findes jevnlig i Navne, ſaaſom Svanteplok, Svetopolk, Jaropolk, (man kunde formode at Svante ſom er det ſamme ſom Svietoi vare Tillæg, maaſkee indførte ved Chriſtendommen). Alle diſſe Navne have rigtig nok lidt latinſk Phyſiognomie hos Saxo, men det have ſaa mange andre. Hans Rotho er nok intet uden Raud, ligeſom hans Ungvinus ſjenſynlig er Yngve. — Haagen Jarls Sønneoffer under Jomsvikinge Slaget, drager den lærde Forf. S. 177 i Tvivl, men det torde maaſkee dog være Sandhed, da dette nederſtyggelige Offer omtaltes i alle Traditioner, og Haagen var afgudiſk og ond nok til det, iſær da han her troede ſig i ſaadan Knibe, at en Mand af hans Tænkemaade vel kunde troe Liv og Rige var ikke for dyre kjøbt ved at lade ſlagte et Barn af flere han havde. Naar Hr. Kh. her ſiger; at denne Fortælling ikke findes hos Snorre, ſaa ſkal det ventelig ſaaledes forſtaaes, at denne Skribent ikke indfører det ſom en Begivenhed han holdt for beviiſt; thi han nævner den virkelig i T. I. p. 241, men ſom et Sagn. Han taler ogſaa kun om een Søn der ofredes; flere tales heller ikke om i Jomsvikingeſlagets Fortælling i den ſtore Hiſtorie om Oluf Tryggeſen. — Billige Læſere ville ikke anſee de her anførte Tvivl, ſom Indvendinger eller Rettelſer man vilde give ſig Anſeelſe af at gjøre ved det en Suhm har ſkrevet; men for det de ere, for Tvivl en opmærkſom Læſer ønſkede oplyſte.

Det

Det tredie hiſtoriſke Stykke i dette Bind er: Genealogie af det danſke Kongehuus i det tiende Seculo (ſkrevet 1764). Dette ſaavelſom det følgende: om Finnerne, deres ældſte Sæde og Herkomſt (ſkrevet 1765, gjennemſeet og forbedret 1787) vidne igjen om den ſtore Lærdes megen Kundſkab og Kritik, ſamt om den uhyre Taalmodighed han anvender paa ſine lærde Underſøgelſer, og ſine Beſtræbelſer at tænde ſnart her ſnart der Lys i Hiſtoriens de mørke Egne.

Dette Bind ſluttes med Efterretninger om (over 200) nye Bøger, ſkrevne fra 1771 til 76. Af den lille Forerindring ſees, at her ingen Bøger ſkal omtales der ere reent ſlette enten til Indhold eller Stiil. Diſſe Hr. Khs. Bedømmelſer over hans ſtore Læsning ere allerede i Anmeldelſerne af 7 og 10de Bind anpriſte ſom de fortjene. Hvo der vil læſe ſig til ſand brugbar Kundſkab bør ej forſømme at efterſee hvad her og i hine Bind er ſagt om de betydeligſte Bøger i mange Fag af Litteraturen. Derved vil den Vidlyftne ſpares for en ſtor Deel Tidsſpilde, og det ſom mere er, for en Hoben Kundſkaber, han uden denne Forſigtighed kunde faae i Hukommelſen, og ſiden maatte gjøre ſig Umage for at bortrydde igjen ſom uefterrettelige. At man for Reſten kan ſynes nogle Skrifter (ſom her Wielands Dialogen des Diogenes og Evalds Rolf Krage) at være for udlideligen bedømte, og andre derimod, ſom Leſſings Mis Sara, for meget ophøjede det er naturligt, iſær i Skrifter af det ſkjønne Fag, da den lærde Forf. umuelig altid kan have anvendt megen Tid paa ſaadant et Skrifts Læsning, og det ved dette Slags Bøger ſaa meget kommer an paa, i hvad Stemming Læſeren juſt er ngar han gjennemløber dem, om de ſkulle behage eller miſſage ham.

Vignetten paa Titlen, tegnet af Hr. Torvaldſen og gandſe vakkert ſtukken af Hr. A. Flint, forestiller den Scene af (den i 3 Deel ſtaaende Fortælling) Gyrithe, hvor de ſaxiſke Udſendte tale til denne Prindſeſſe, og hun ſvarer dem med Høihed. Ordføreren er en meget intereſſant Figur.

Samleren. Et Maanedsſkrift. Første Aargangs første Bind, Januar-Junii inclus. 1794. Kjøbenhavn. Trykt med M. Svares Skrifter, og paa H. L. S. Windings Forlag. 449 S. foruden 3 S. Indhold i 8vo.

De to første Hefter af dette Maanedsſkrift ere allerede tilforn anmældte (S. 116-120). — I Martsheftet leverer Hr. J. Bloch, i Viseform, en Opregnelse af hvad han lider og ikke lider, ſom Recenſ. maa tilſtaae, han ikke lider, da han ej finder noget deri til at lide; Noget om Brand-Aſſurance Directionens Forhold, (S. 171-4) ved i Adreſſe-Aviſen at lade indrykke, hvorſtunde nogle Perſoner vilde forlede Intereſſenterne til at underſkrive noget Brandkaſſen angaaende, et Forhold, ſom her erklæres for meget ubetænkſomt, ligeſom og hint noget Brandkaſſen angaaende, nemlig: Indbydelſe at bidrage af bemeldte Kaſſe til en Kongeboeligs Opbyggelſe, her meddeles aftrykt; en Sang paa Landet, i hvilken Sangeren taler om Stjerners gyldne Kjedebands, ſamt aander Gud i Roſens Duft og ligeledes lader Vaarens milde Luft ſuge Gud o. desl. m., og: Ydermere om Univerſitetet ved Sev. Longrandſker (S. 185-192), ſom denne Gang fremfører grundede Erindringer imod den nu brugelige Maade at give Characterer paa ved Embeds-Examen, og udkaſter en Plan til Forandring heri, ſamt tillægger nogle ſande Ord til Univerſitets-Journalens Udgiver i Anledning af den Uſkik ogſaa at navngive de, ſom reſiceres. Overſat findes her: En Afhandling om Lovene udaf den berømte Iſelins Tråume eines Menſchenfreundes, med Anmærkninger af Overſætteren Hr. M. C Bruun (S. 141-59), hos hvem man ikke burde træffe: Herkomſt, for: Vedtagt S. 152), at forfare varſomt (ſ. S.), Bemøjelſer, (S. 153) hvilket Hr. B. ſynes at holde ret meget af) o. ſ. v.; Propheternes Skjebne; (S. 159-62) flaut Spotterie, uddraget af Voltaires Diction, philoſ., hvoraf og Lovtalen over Eremiten er tagen; Lyſimachus af Opuſcules de Montesquieu (S. 165-70) ved Hr. Bruun, fra hvis Haand og er: Degnen og Bonden, en hældig Efterligning af Pfeffel,

og:

og: Disputatsen, en Anecdote af Candide (S. 182-6); Lilien og Rosen, Paramythie af Herder, ene Smule skjødesløst oversat ved Hr. S. L., især stoder Ynder, (Retzen) som Fleertal af ynde; (4) pudserlige Anecdoter, tagne af Legende einiger Musikheiligen, hvoraf Oversætteren Hr. L. Petersen agtede ved Hjelp af Subscription paa Dansk at give et Valg, hvorpaa de her aftrykte Anecdoter skulde tjene til Prøve; Villien efter Gleim; og endelig en svensk Sang med Overskrift: Svenska Sanggudinnan til den Danska, som den 29de Januarii skal være overleveret til den Danske Charge d'Affaires i Stockholm; den er og aftrykt paa Omslaget til Udl. Lit. for Marts. Til Opfyldelsen af det i den Anledning yttrede Ønske om literær Forbindelse mellem de to nordiske Stater, den man før uden synderlig Virkning gjorde nogle Skridt til, torde maaskee ellers nu, fremfor nogensinde, aabne sig lysere Udsigter. Den nye politiske Forening kunde muelig gen og bidrage noget.

I Aprilheftet undersøger Hr. M. C. B. paa tre Sider, hvorfor Smagen for Poesiens Værker i de saa kaldte philosophiske Tider taber sig, saa forelægges her og ironiskviis (S. 268-74) Udgiveren af Folkevennen nogle velskrevne Spørgsmaal, hvori leveres Prøver af den Uvividenhed og Uforskammenhed, som udmærker dette usle Blad. — Men saa have vi og, paa Historie-Artiklen nær, nævnt alt hvad af heelt igjennem originalt dette Hefte indeholder; thi Forf. af det svare interessante Stykke: Minos's Domme en Drøm (S. 247-56) tilstaaer selv, at have taget et Par Character-Skilbringer af Kleists prof. Aufsätze No. 1. I øvrigt er her, foruden Slutningen af Iselins Afhandling (S. 221-31) — hvori findes formindre, hensigtpassende, denne Kald — Arindas, en lærerig Fortælling (S. 232-45) af den afdøde Sophie Becker, Forfatterinden af Briefe einer Kurländerinn, og af nogle Digte, som tilligemed flere af hendes Landsmandinde, Grævinde v. d. Recke, ere samlede i Elisens und Sophiens Gedichte. (Hr. Oversætterens Forslag, at bruge Eenehoer for Eremit, er aldeles ikke nyt; men nogle af vore bedste Skribenter, for Ex. Rahbek, have allerede betjent sig af hint Ord). — Bibelfor-

tolkeren frit efter Pfeffel af Hr. Bruun. — Brødstuderingerne; et Fragment af Schillers prof. Schriften 1ste D. No. 2. (S. 256-62). Fortræffelig Udvikling af Forskjellen imellem den Brødlærdes og det philosophiske Hovedes Studereplan; men maa man ikke næsten vømmes (for ej med Overs. at sige ækles) ved saadanne Fordanskninger, som: forudahnet Fuldendelse, Blothedet, sin indre Fylde, Fejlslag o. m. sl.? — Endelig: atter efter et Stykke af Voltaires Dict. philos.: Ære være Gud, og nogle Anecdoter, hvorved Recens. ikkun i Anledning af hvad og her siges om Hendrik IV maa anmærke, at der dog maaskee turde et lidet Afdrag finde Sted i Forgudelsen af denne Konge, naar man tager til Eftertanke, hvad ikke blot Schummel, men og Meiners, om ham have skrevet.

Majhæftet har flere originale Stykker: Hanne en vakker Romance af H..... — Et Par gode Sproganmærkninger, om det mangtydige Ord Cultur som foreslaaes ombyttet, med Dannelse, Uddannelse og Fuldbannelse, om Forskjel imellem Retfærd og Retfærdighed, om alsted eller altheds, der anprises som analogt med altid, om nogle gode Ringeske Ord: klingert d: sonort (hos Venderne er dette dog endnu ikke af Brug), Skrent (Adjectivet skrent bruger i det mindste Rothe, for Ex. i Philosofies Ideer 1ste D. S. 36; og Recens. maatte tage meget fejl, om han ikke hos samme Forf. i Naturbetragtn. havde seet det som Substantiv, Dryssedraaber d: Støvregn; om almeen og almindelig. Denne Hr. Danskven kan man dog vel, uden at bestyldes for Haarkloverie, erindre om, ej at skrive kuns, for: kun, vores, for: vor, fortjenteste for: meest fortjente, een af vore Sproglærde, for: en, o. sl. — Og siden Recens. dog nu engang har begyndt paa at plukke op med den grammatiske Knappenaal, vil han anmærke, at Hr. Bruun i et Stykke: De 10 Slags Skjønheder, der neppe er over en Side stort, bruger det udanske Rivalinde, for: Medbejlerinde, engang iblant, for: undertiden, (ihvorvel Baden rigtig nok tillader iblant at bruges som Adverb,) upralerske Dyder, et selvklar Vard; lige saa lidet kan det være rigtigt: „Lad dit huldt Øjekast synke blyt.“ —

Under

Under Overſkrift: Bondekonen og Lieutenanten, faaer man en Anecdot, om en rødkjolet Smaadeſpot, ſom Recenſ. ikke ſeer, hvorfor den jo ſkulde kunne have tildraget ſig i Kjøbenhavn ſelv. Endelig findes her (S. 354-8) et iſær ved den røde Hue foranlediget raſk Brev til Theater-Directeuren ſom deri paa det bitterſte perſifleres. I Forbigaaende uddeles nogle Snært til et Par Andre, hvoriblant Recenſ. i Særdeleshed ej kan andet end unde Overſætteren af Grecourts (her per antiphraſin ſaa kaldte) Tydſke Fortællinger det, han faaer; — til Overſættelſerne høre Moſes's Sendelſe udaf Schillers proſ. Schrift. 1ſter Theil (S. 307-26), hvilket ſluttes i følg. Hefte (S. 379-95), ved Hr. Brunn, der her giver os Ord, ſom: Aandens Hævning, Underſkjelning, Leegerier, Beaandning, en Redder, at vorde til, at frahande ſig o. m. ſl.; — en Nordamerikanſk Vilds forunderlige Styrke og Mod, af Journ. encycl S. 328-34. — Noget om (o: imod)) ſtaaende Hære, i Anledning af den nu forevigede Schmettaus patriot. Tanker, udaf Archenholzes Minerva Novbr. 1793, ved H-ff. (S. 335-45). — Smaadigte efter Anakreon og Leſſing ved T. M. og den Franſke Krigsſang: Veillons au ſalut de l'empire! med en god fri Overſættelſe, hvori Recenſ. kun bør erindre, at i den Linie: „Fornedrede Europa I forlade," ſkulde man lettere falde paa at henføre, fornedrede til I end til Europa.

Juni-heftet har af Overſættelſer, foruden Slutningen af den Schillerſke Afhandling, Krig og Fred, af Iſſlins Draume (S. 399-414) med Anmærkninger, ved M. C. B., der her, ligeſaa lidt ſom andenſteds, kan friekjendes for at bruge udanſke Ord og Talemaader, ſom: at afmane en fra Krig, Staten maa ſøge at indſtyde Borgernes Hjerte de krigerſke Dyder o. ſ. v.; af Deſiderius's Bevis imod Archenholz (i Min. Maj 1794), at Skrivefriheden i Engeland ingen Uting er, fremføres her et af Monthl. Rev. taget Argument i Dan. Iſ. Eaton, ſom ingen Ulykke fik for ſin Folkepolitik — Smaadigte (S. 395-9) af E. T. M. og M. Rathje ere i det Hele upaaklagelige (dog turde det Udtryk: „at kjere ſig om noget," ikke bifaldes). — Underſøgelſen (S. 414-

23) om den nye franske Religion, er et luttret Afguderie hvilket, imod Rahbek benægtes, er upaatvivleligen vel skreven, skjønt Recens. dog ikke kan nægte det synes som Hr. H. . . . . i Sagen selv, virkelig ikkun sægter i Luften; men saare ypperligt er Brevet fra Fanden til Forfatteren af Folkevennen (S. 424-42), som deri faaer sin hele Operationsplan foreskreven af hans djævelske Majestæt. Saa haarde Sandheder, end-skjøndt adskillige af vore Skribentere have sagt hint foragtelige Ugeblads Forfatter eller Forfattere, er han dog neppe nogensteds truffet med skarpere Lud, end her. I Anmærkningerne har Indsenderen ved Henvisninger til Folkevennen søgt, at oplyse hvorlunde Fandens Raad virkelig nøjagtig ere blevne efterlevede. Men ogsaa til v. Schirach. Forfatteren af Kritik og Antikritik, Forf. af Iris's Historie-Artikel, (dog saae Recens. ikkun saare ugjerne Udfaldet paa denne fortjente Mands theologiske Meninger) og Baden naaer her den træffende Svøbe. Det Hele er et Mesterstykke af Persiflage; og Recens. troer at burde erindre den virtige Forf. om, ej at lade de belovede videre Underretninger om Frem- eller Tilbagegangen af Fandens og Folkevennens Planer udeblive.

Endnu findes i dette Maanedsskrift, som permanent Artikel, et historisk Overssyn hvortil Hr. M. C. Brunn i Martshæftet har erkjendt sig som Forfatter. Saa lidet Recens. har imod den talentrige Forfs. Nidkjærhed for Frihedens Sag, og saa roesværdigt han finder det, uden Persons Ansseelse, at forfægte Sandheden, kan han dog ikke nægte, at Forfs. Tone adskillige Steder forekommer ham (lempeligst talet) alt for rask. Neppe baader den gode Sag noget, ved at dens Fiender med et Slags Skin af Ret kan beskylde dens Talsmand for Petulans. Saa er Sproget heller ikke overalt holdet i Ære; her læser man, at udstryge Sejre, for: at gjøre Ord af, skinbar Fordeel o. m. sl. At gjentage Klagen over Tryk og Papir, er vel forgieves, ligesom og den Ramme, hvori man er falden paa at indfatte Titelbladet, svarer til det øvrige Udvortes.

J. K. H.

Andagts-

Andagtsbog for Kongens Søefolk af C. F. Hoyer, Søe-Etatens og Garnisons-Provst, og Sognepræst til Holmens Kirke. Med Kongelig allernaadigst Approbation. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos P. Horrebows Enke. 235 S. i 12mo.

At sige, at nærværende Andagtsbog (hvoraf der er trykt en halvtredietusinde Exemplarer til Flodens Brug) besidder betydelige Fortrin for de gjængse Andagtsbøger for Søefarende, saasom: Skippers Kiste, Heitmans Søemænds Sjæleroe, ja selv for de, som det paa Titelbladet hedder, paa nye igjennemseede og forbedrede aandelige Psalmer og Bønner til Hans Kongel. Majestæts Skibsfolkes Brug forordnede, dem man nu et heelt Seculum igjennem havde maatte være nøjede med paa Floden, var ikke just at sige meget til dens Berømmelse. I den nysnævnte anordnede Andagtsbog af 1781 (*) maa Englene alle Øieblik slaae Vognborg om Kongen og lejre sig om Hans Majestæt, Gud selv omfavne de Kongelige Printsesser, og være et Gjærde og en gloende Muur om det ganske Kongelige Arvehuus, ja i Skriftebønnen S. 127 beskylder Synderen sig selv for at have brugt allehaande Fordeel og Finants imod Næstens Kjærlighed, at være en Løgner og Bedrager, ukydsk og utugtig, gjerrig, hovmodig, hadsk, lad og forsømmelig, en Fraadser og Drukker o. s. v. Slige vrange og overspændte Begreb ere Bønnene i nærværende Andagtsbog aldeles fri for, og Foredraget afpasset efter vor Tids større Oplysning og mere rensede Smag. Det eneste man endnu kunde ønske nogen liden Forandring i, var, efter Recensf. Formening, en ostere Indskjerpelse af Retskaffenhed, en sædelig Vandel, og Pligternes Jagttagelse, i Steden for den alt for hyppige, og derved nok mindre frugt-

(*) Disse aandelige Psalmer og Bønner har Recensf. ogsaa for sig med Aarstal 1710, hvor det ligeledes heder: paa ny igjennemseete og forbedrede, saa at Forbedringen er skeet 1710 og ikke 1781. Denne Omstændighed gjør det vel begribeligt, hvorfor Andagtsbogen af 1781 ikke er bedre end den er, men ikke begriber man, hvorfor Vedkommende 1781 ikke vilde have den bedre.

frugtbringende, Gjentagelse af Christi Forsoning, Christi Fortjeneste, Christi Fyldestgjørelse, Christi Forløsning, Ord, der ligesom Fader vor, tilsidst maa blive en tom Lyd uden Virkning paa Forstanden og Villien.

Den samme Roes, som tilkommer Bønnerne for deres Hensigtsmæssighed, maa man ogsaa tilstaae Psalmerne, som ere vel valgte, og hvoriblant ere tolv nye originale, 8 af Hr. Pastor Hjort og 4 af Hr. Licentiatus Medicinæ Frankenau. Det eneste som ved disse tolv nye smukke Sanges Gjennemlæsning har stødt Recens. er Ordet Kryb, som Hr. Frankenau har baade i No. 51. og 56., og som ikke er adelt nok; S. 235 hedder det: „paa hvert et Fjed vi skride," men paa Søen kaldes det vel at skyde Fart men neppe at skride et Fjed. Blund S. 235 bør skrives uden d. Et Par Steder staaer Spurre for Spurve. Dog slige er virkelig Smaating,

Forsøg til en Fortegnelse over de udi Dannmark og Norge fra Bogtrykkeriets Indførsel til 1789 Aars Udgang udkomne Danske Skrifter, samlede af Claus L. Fasting, Collega ved Bergens Cathedral-Skole. Bergen, 1793. Trykt hos R. Dahls Efterleverske. 615 S. i 8vo.

Ved den Tidsbestemmelse paa Titelbladet skuffes lettelig Læserens Forventning. Man venter sig en i chronologisk Orden fremstillet Fortegnelse over danske Bøger (maaskee tænker man sig ogsaa saadan en Liste classificeret efter Videnskaberne) og finder derimod ikkun en alphabetisk Fortegnelse over Autorerne, og saa under hver Forfatter, han være Dansk eller Fremmed, de Bøger som haves af ham paa dansk Tungemaal. Titelen kunde altsaa med mere Føje have heddet: „Udtog af Worms lærde Lexicon, med Forøgelser, især hvad Norske Forfatteres angaaer, samt med Fortsættelse til Aar 1789." Denne Fortsættelse og disse Tillæg vilde have været al Ære værd, og Hr. Forf. vilde vel blot at lade dem aftrykke, have fortjent sig Tak af enhver Ynder af den danske Litterairhistorie, som nu synes ikke uden Grund at kunne spørge, hvorfor han skal beby rdes med atter at kjøbe det, som han engang har i sin

Worm.

Worm. — Hr. Forf. har for Reſten, hvilket er meget at roſe, tilføjet Bogernes Priis og Arketal, hvor han har vidſt ſamme; men Skade, at han ved de ny tilkomne (danſke) Forfattere, ſom ikke haves hos Worm ikkun har givet os de bare Navne, og ſlet ingen Levnets-Omſtændigheder tilføjet.

Det var om Bogens Plan. Hvad Bogen ſelv angaaer, da gjør den Forfatterens Flid og Vindſkibelighed Ære. At der ved Samlingen og Sammenſkrivningen af ſligt et Verk paa et Par Alphabeter, ikke deſto mindre kan være indløben adſkillige Fejl, er meget begribeligt. Recenſ. vil anføre et Par ſmaa Urigtigheder, ſaaledes ſom han ved Bogens Gjennembladning er ſtødt paa dem. Adolph S. 6 er ingen Autor, men kun en Romanhelt. Cant S. 107 ſkrives paa Titelbladet af Bogen om verdslig Øvrighed, Chant Cytræus S. 124 ſkal hedde Chytræus. Under Heiberg S. 218 ſtaaer Euſebius, ſom et originalt Skrift, og det ſom værre er, Heibergs ſyge Muſe, angives han ſelv ſom Autor til. Ved en Tryk-fejl er S. 163 to Gange ſat Fadere, for: Fødderne; S. 422 kaldes Minerva et Ugeſkrift. Rahbek ſiges S. 428, at have overſat den unge Darby af tydſk. S. 431 ſtaaer Randers Marſk. i Steden for: Randers Marſch. Gellerts Levnet af Cramer burde ikke ſtaae S. 176 blant Gellerts Skrifter.

*** *** ***

I No. 246. af allgem. Litteraturzeitung findes følgende Recenſion over de første to Bind af de paa Boghandler Heins's Forlag udkomne Efterretninger om udenlandſk Litteratur: „Et meget nyttigt Foretagende, at meddele det danſke Publicum de almeennyttigſte Efterretninger om andre Nationers Litteratur. Udgiverne, et Selſkab Lærde i Kjøbenhavn, ſynes og, ſaavidt man kan dømme af nogle originale Recenſioner, at være dette Arbejde vorne, og Redacteuren, Hr. Bibliothek-Secretair Nyerup, er formedelſt hans Flid og Indſigter ſærdeles godt ſkikket til ſlig en Forretning. Til Øjemeets Opnaaelſe var det nok ellers væſentlig nødvendigt, at beſtem-

me

me Planen noget nøiere, paa det, at paa den ene Side intet virkelig vigtigt almeennyttigt Verk blev forbigaaet, og mindre betydelige, som for Ex. Dumouriez redux a la jaffe voleur, anmeldtes; og paa den anden Side nogle Recensioners alt for store Udførlighed forvoldte ved andre en skadelig Sparsomhed. For Resten tages de fleste Recensioner af tydske, franske, engelske, og svenske Journaler, med Angivelse af Kilderne; dog findes der ogsaa i hvert Hefte originale Recensioner. Iblant dem have følgende især gefaldet os: den over l'Ami des loix, **Kotzebue vom Adel**, **Eberhard über Staatsverfassungen**, Briefe über den Sectennamen Lavaterianismus, **Kochs Odeum Friedrichs des Grossen**, Skrifter af de Studerende i Upsala, (i hvilken Anledning man tillige faaer interessante Efterretninger om Skrivefriheden Tilstand i Sverrig), **Voss's Musenalmanak for 1793**, **Herders Briefe zur Beförderung der Humanität**, **Ewald was sollte der Adel jetzt thun?** Desuden findes i Slutningen af hvert Hefte kortere Efterretninger og litterairiske Anecdoter, deels af Breve, deels af Journaler, og andre Skrifter. Adskillige af disse Artikler ere ret interessante, især Domme som ved Lejlighed fældes over enkelte mærkværdige Steder i de nyeste Skrifter. I Decemberstykket S. 382 bliver Skriftet: **Friedrich Graf von Stirrensee, oder das dänische Blutgerüst**, med rette gjennemhegelet som noget elendigt Smørerie; det er ubegribeligt, hvorledes slige Jammerligheder har kunnet gjøre nogen Opsigt. Om den svenske Litteratur, der destoværre ikke engang har en eneste egen Journal, kunde man billig fra Naberiget af have ventet fuldstændigere Efterretninger. Det frapperte os derfor meget, at see Anmeldelsen af **Witterhets-Historie- og Antiqvitets-Academiens Handlingar** at være taget af Esprit des Journeaux!"

Subskriptions-Plan.

Repertorium til Moersk Lovs og nyttig Publicitets Befordring, især for danske og norske Geistlige.

Under denne Titel agter jeg paa Hr. Agent Gyldendals Forlag

Forlag at udgive et Qvartal-Skrift, hvortil ved Subskription indbydes, og som skal indeholde følgende Afdelinger: Afhandlinger, som egentlig vedrøre Religions-Læreren i Henseende til Stand og Embeds Førelse, og alle derhen hørende Materier. — Om Fattig-Væsenet, baade saavidt samme vedkommer de danske Stater, som og hvad til dets Fremmelse i andre Stater er foretagget. — Om Skolevæsenet i Dannemark og Norge, og de derhen hørende Indretninger til Almuens og Borgerstandens Oplysning. — Smaae exegetiske Afhandlinger over enkelte Skriftens Steder, saasa Oversættelser i Udtog af indenlandske Lærdes exegetiske Arbejder, hvilke ere gaaede i Forglemmelse. — Afhandlinger henhørende til Literair-Historien, hvorved jeg ønskede at udbrede et og anbet til almindelig Nytte og Moerskab, som jeg i tvende Vinter-Forelæsninger over denne Videnskab har fremsat. — Skrifters Bedømmelse, hvilke egentligen vedrøre Skole- og Fattigvæsenet. — Endelig og alle slige Stykker, som kunne svare til det Øjemed, som Værkets Titel benævner.

Ethvert Bidrag til dette Værks Fremmelse af vore Lærde, vil ikke allene være mig kjærkommen, men udbedes og ærbødigst herved, og modtages med Taknemmelighed. Ikkun maa jeg tillige bede, at Breve og Pakker, som fra Provindserne i denne Anledning mig tilsendes, maatte af Assenderen være frankerede. Nødvendigheden og Billigheden i denne Anmodning vil enhver let indsee. At tilsaae Honorarium er jeg derimod villig, om nogen det maatte forlange. Især beder jeg de Herrer Geistlige, eller andre Skolevæsenets Ynbere, at meddele mig Efterretninger om de Skolers Tilstand og Fremgang, og om de Planer, som i samme følges, hvilke deres Tilsyn ere betroede. Mine meget ærværdige Embedsbrødre ville paa denne Maade finde en bequem Lejlighed til at fravel.. dem en i vor Tid yttret Tvivl, at Skole- og Underviisnings-Væsenet ikke lykkedes ved Geistlig Mands Bestyrelse. Lyste om nogle Bidrag i denne Materie har jeg allerede af nogle agtværdige Mænd imodtaget. Det staaer ene til hver Forfatter og Indsender, om han vil have sit Navn eller et Mærke sin Afhandling tilskjet; men Afhandlinger, som intet Navn eller Mærke medfører, indrykkes med den

Til-

Tilføjelse: **Indsendt.** Alle andre Stykker, hvorved slig Bestemmelser og Mærker ikke findes, have dette Værks Udgiver til Forfatter. Mine Meninger paanødes ingen, som om et eller andet kunde tænke anderledes end jeg. Ikkun christelig Bedømmelse fra hines, som christelig Frihed fra min Side, udbeder jeg mig. Ikke heller staaer jeg som Borgen for andre Forfatteres Meninger, hvis Arbejde i mit Repertorio indføres. Dette maa man derimod altid forøre og vente af mig som en helligt Pligt, den jeg under ingen Omstændigheder lader mig friste til at overtræde, at gjøre Brug af Publicitet inden de Grændser, dem mit Kald som godmodig Borger og Christen foreskriver.

Aarlig skulle 4 Hefter udkomme, hvoraf hvert formodentlig vil udgjøre et Alphabet. Om noget større eller mindre kan ikke saa bestemt forudsiges, da ingen Afhandling i et Hefte afbrydes; men over 3 ß. skal Arket ikke koste Subscribenterne. Paa Skrivpapiir trykkes ikke flere Exemplarer, end saa mange, som ved Subscription maatte forlanges, som koste 4 ß. Arket. At forbinde mig til et Hestes Udgivelse ved hvert Qvartals Begyndelse eller Slutning, kan jeg ikke. Mit Embede nægter mig det at binde mig til saadan bestemt Tid; men i hvad Tid end et eller flere Hefter udkomme, skal ved Aarets Slutning 4 være udgivne. De Herrer Amanuenses i begge Rigers Stifter ombedes, for at spare Brevvexlings Udgifter, ved denne offentlige Indbydelse at bidrage til Værkets Afsættelse mod sædvanlig Provision. I Januarii-Maaned 1795 udkommer det første Hefte. Subskription modtages indtil September-Maaneds Udgang.

P. Hansen,
Dr. Prof. Theol. og Sognepræst ved Helliggeistes Kirke, Medlem af det Hertuglig Weimarske Latinske Selskab i Jena.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 34.

den 30te Auguſt.

Poetiſke Samlinger, udgivne af et Selſkab. Førſte Bind, tredie Stykke. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Schultz. 94 S. i ſtor 8vo.

Endelig ſkjenker det agtværdige norſke Selſkab os igjen et nyt Bidrag til ſine yndede Samlinger. — See! ſagde Rævinden til Dyrenes Dronning, hvilken Frugtbarhed! tre, fire Fostre hver gang! og du? Jeg, ſvarede Løvinden ſmilende, Jeg føder ikkun faa, men det — er Løver.

Omtrent ſaaledes kunde det ærede Selſkab ſvare, om nogen af vore hundrede utrættelige periodiſke Forfattere vilde undres over dets tilſyneladende Ufrugtbarhed. Rigtig nok frembringer det ikke hvert Aar eller hver Maaned nye Alphabeter; men derfor er dets Gave ogſaa en udvalgt Samling af ſtore, tildeels gode, tildeels endog claſſiſke Poeſier.

Nærværende Samling, der i alle Henſeender fortjener en Plads ved Siden af de tvende ældre, indeholder følgende Stykker: 1. Til Cleon, en Satire af Jens Zetlitz. 2. Den førſte Morgen, en Sang til Eliſe den 1 May 1791, af ſamme. 3. Damynt, eller den forulykkede Digter, en Satire af Søren Monrad. 4. Ved Weſſels Grav, en Elegie af Jonas Rein. 5. Hagen Adelſteen, ved Claus Friman. 6. Laurbærlunden, et Syn, ved Rahbek. Rec. agter i mueligſte Korthed at

fremſætte ſin Mening om ethvert af diſſe Bidrag. Vel veed han, at Kritiken, ifald den mærkeligen ſkulde gavne, burde udbrede ſig ligeſaavel over Skrifternes enkelte Dele, ſom over det Hele. Men han veed ogſaa, at diſſe Blade ere beſtemte til en almindelig Overſigt over vor hele Litteratur; og at det vilde ſtride mod denne Hensigt, om det æſthetiſke Fag allene vilde tilegne ſig det hele Rum. Dette er uden tvivl en tilſtrækkelig Grund, hvorfor man ikkun ſielden kan give Detail-Kritik. Den nærværende Samlings Vigtighed berettiger nok imidlertid Rec. til nøjagtigen fra Alpha til Omega at igiennemgaae i det mindſte eet Stykke; og dertil vælger han ſtrax det første, da det, ſom en poetiſk Satire i Boilau's Maneer, er en virkelig Sjeldenhed i vor Litteratur.

1. Til Cleon, en Satire, fra S. 3 til 14. Naar en poetiſk Satire ſkal fortjene Navnet af et Konſtværk, ſaa maae den, ligeſaavel ſom ethvert andet Digt, udgjøre et Heelt, og følgeligen have en Plan. Her, hvor Digteren taler i ſin egen Perſon, og meddeler os ſine Tanker om en vis Gjenſtand i en horaziſk Sermo, behøves ikkun, at een Hovedtraad forbinder de enkelte Blomſter til en fuldſtændig Krands. Desuden ſpørger man: er Æmnet vigtigt? ere Tankerne ſande? ere de fremſatte med Satirens uundværlige Salt, enten det ſaa hører til Juvenals bidende, eller Horatii finere Sort? Alle diſſe Spørgsmaale vil Læſeren til ſin egen og Digterens Fornøjelſe kunne beſvare med: Ja.

Tankernes Gang i en kort Skizze er omtrent følgende: „Man ødſler med Alting, med Troe og Salighed, „ med Liv og Ære, iſær — med Papiir. Hvortil nytter alt dette Skriverie blandt os? Hvad gavnede vel „ Hejbergs og Riegels's Frimodighed, Rothes Dybſindighed o. ſ. v. Nei! min Ven, ſkriv ikke, man leer ad „ din ſtrænge Moral; og lever, ſom før. Men Æren? „ Ja en ædel Konſtdommer roſer dig maaſkee; og hundrede krigeriſke Blade forhaane dig. Til dit Forſvar „ reiſer ſig muligen en Ven; og ſkader dig mere, end „ dine Fiender. Dog vil du endeligen til Rygtets Tempel, ſaa følg Voltaires Bane. Søg at perſiflere „ Bibel og Chriſtendom; og du bliver navnkundig. Du

„ kan

„ kan det ikke, og elsker din Roelighed? Nu — saa tie.“
Skulde denne lucidus ordo ikke glædet Fader Horaz?
Nu til Digtet selv!

Ja, Cleon, du har Ret, hvor fattigt Landet er,
Saa er vor Ødselhed dog næsten uden Grændser.
Vi, som har neppe Raad at lønne en Barbeer,
Vi fødes, gifte, og vi dø som Excellentser.

Digteren baner sig Vejen til sit egentlige Æmne paa en Satiren værdig Maade, med Lune og Vittighed. I de to første Vers synes Rec. det fattige Land ikke at være den rigtige Modsætning imod en Ødselhed uden Grændser. Billedet af en Ødselhed uden Grændser, leder Phantasien naturligvis til et Land af liden Omkreds. Havde Digteren nævnet Folket, i Stedet for Landet, saa kunde Læseren ikke have ventet her en Modsætning i Ideerne. Rimene, er og Barbeer, ere neppe rene. Efter det jambiske Stavelsemaal maatte Tonen i 3 L. ikke falde paa som. Men man glemmer alle disse Smaaeting over det ypperlige fjerde Vers:

Jeg vil ej tale om den Sum, som fraadses bort,
Vor Gane, dette Svælg for hele Millioner,
De Penge, Kjøbenhavn af Landet taer for Kort,
For Attestats til os, og Stads til vore Koner.

Fortræffeligt! denne Periode er saa fuld af kraftigt Salt, saa rig paa Tanker, at den allene kunde legitimere Hr. Zetlitz som Satiredigter. Skade, at dens Bygning synder imod den paa Logikens Regler grundede Grammatik; Hovedsubjecterne, hvortil dens eneste Verbum refererer sig, forandres uden Grund. Læseren oversætte den kun i Prosa, saa vil han letteligen fatte Rec. Mening. Burde Ideerne ikke følge saaledes paa hinanden? Jeg vil ej tale om de Summer, der fraadses bort, de Millioner, vor Gane, dette Svælg, opsluger, de Penge o. s. v. I sin nærværende Skikkelse er Perioden mørk og tvungen.

Nei, tag et Læs Papiir, og kræv en Evighed,
Om mod vor Ødselhed du vil satirisere;
Thi nævn mig kun den Ting, vi ikke ødsle med,
Vor Troe, vor Salighed, vort Gods, vort Liv, vor Ære.

Hænger det sidste Vers efter Sprogets Regler rigtig sammen med det foregaaende?

Saa ſtort et Emne ej min Aande ſtrækker til,
Og Dagen blev for kort, til dette at opregne.

Dette matte Vers burde udſlettes! Hvad er Dagen imod den Evighed, Digteren krævede forhen? Hvor proſaiſk er Udtrykket, til dette at opregne? Boileau gjorde ſig engang til af, at have lært ſin Ven Moliere den Hemmelighed, at ſkrive kraftfulde Alexandriner. Hans Arcanum beſtod nemlig deri, først at gjøre de ſidſte Vers, hvori Hovedtanken ledes til Maalet, og ſiden at finde den fornødne Indledning og Rimene dertil. Saaledes ere virkeligen i hans Digte de første Vers, tidt ſkrevne for de følgendes Skyld, der indeholde Braaden af hans epigrammatiſke Vendinger. Hr. Zetlitz ſynes rigtig undertiden at have benyttet ſig af Boileaus Arcanum; og hint proſaiſke Udtryk findes her nok blot for Rimets Skyld.

En ringe Bagatel jeg her kun nævne vil,
Hvormed der ødſles ſtærkt, og ødſles allevegne,
Papir. Hm! — ſiger du — Papir? Jeg gjetter alt,
Det Banquen gjelde ſkal, og vore ſkrevne Penge.

En ſaare vittig Vending!

O intet mindre! før min Skrøder er betalt
Jeg ærlig ſparſom ej en Hvid til F. ſkal ſlænge.

Skulde alle Læſere forſtaae diſſe Vers foruden Note? En Satyriſt kan, ſom bekjendt, ikke undgaae Alluſioner til Dagens Omſtændigheder, til ephemeriſke Daarligheder o. ſ. v., og diſſe Alluſioner maae naturligviis med Tiden blive uforſtaaelige. Som en Følge deraf er det, desværre! endog en Butlers Skjæbne, at beholde ſit Navns Udødelighed, men at tabe ſin Intereſſe for Efterverdenen. Dog Hr. Zetlitz kan fra denne Side være roelig. Han fare kun fort paa den her begyndte Bane, han ſøge kun at opnaae Boileaus claſſiſke Fuldendelſe i de enkelte Dele ſom i det Hele; og han vil i ſin Tid viſt ogſaa finde en Broſette, der med venſkabelig Iver og Nøiagtighed ſamler alle til Oplysning fornødne Anmærkninger.

Nei, klog jeg ſeiler klar Publicitetens Skjer,
Og tager Seilet ind for Kaadheds Kaſtevinde,
Tallotteriet ſelv hos mig uſkyldigt er,
Og i mit ſimple Vers gaaer Staten ej i blinde.

Fortræffeligt! det kalder man hældig og træffende Ironie!

Jeg

Jeg veed det alt for vel, hvor ſtærk en Kobbermuur
Om Daarlighedens Borg fra Arrilds Tid ſig reiſer,
At R. og H. omſonſt mod Misbrug gaae paa Luur,
At, alle Anfald trods, i Skye dens Tempel kneiſer.

Skulde ikke det ſlemme Riim atter have Skyld i Udtrykket, gaae paa Luur? I det mindſte ſtemmer det ikke overeens med de aabne Anfald, det følgende Vers taler om. Kan man ſige, alle Anfald Trods?

Og om jeg ivrede mod Landets Daarlighed,
Og bejled i min Harm til ſelv Paſkillens Muſe,
Hvad vandt da jeg, og hvad vandt Landet vel derved?
Er nogen Skurk ſaa ſvag, at Ord ham kunde knuſe?

Paſkillens Muſe? Muſernes Navn burde være alt for helligt for en Digter, ſom Hr. Zetlitz, til at pryde Pasquillens Furie med. Og at bejle til denne Furie? Burde en ædel Digter endog i en ironiſk Figur tillade ſig Tanken om denne Mueligheed. Svælget imellem den evig afſkyelige Pasquil og den til Dydens Forſvar, til Laſtens Skræk beſtemte højmodige Satire kan aldrig befæſtes dybt nok, iſær ſaalænge endnu tuſind ukyndige Læſere beſtandigen forveexle beage Begreber.

Har Weſſels Herremand, ſom engang ſovned hen,
Vakt milde Følelſer i haarde Brødres Hjerte?

Exemplet er uheldigen valgt! Weſſels bekjendte comiſke Viſe eller Fortælling (2 Deel, S. 5.)

En Herremand ſov engang hen o. ſ. v.

hvorom Pram fortaller os en intereſſant Anekdot (Minerva, Januar, 1786. S. 77 var ikke beſtemt til, at opvække milde Følelſer o. ſ. v. Kan man ſige, han ſovned hen?

Og han, ſom dyppede i Galde hvaſſe Pen,
Og ſkildred Kjøbenhavn — Spørg, om han ikke lærte,
At Tid og Harm var ſpildt? Spørg, om til nogens Gavn
Hans Hjertes Billighed er problematiſk blevet?
Spørg, om det Speil, ſom han forærte Kjøbenhavn,
Tvang det at vaſke ſig, og hvorfor han har ſkrevet?

Det ſidſte proſaiſke Hemiſtich er ligefrem Fyldekalk, og bør ikke finde Naade, naar Digteren engang omarbejder

denne Satire, for at give den al den Fuldendelse, den fortjener.

Just dette Skriverie er, hvad jeg ivrer mod,
Og denne tykke Green paa Dydselhedens Stamme
Er det, jeg hugger paa. Mon ikke Verden stod
Foruden al Moral, og blev omtrent den samme?
Hvor meget godt Papiir er ikke ødslet bort,
Paa Klager mod den Rod, som vore Laster nære,

dette Vers synes Rec. lidt tvungen, og virkeligen, som før er anmærket, med Boileaus Smildhed lempet efter Periodens sidste Vers og Rim,

Der vist omdannet i Hr. Dreslers Haand til Kort,
Sin Autor havde gjort langt mere Gavn og Ære.
Tag med Ærbødighed og lærelysten fat —

Tør Rec. her ytre en lille, vist nok ubetydelig Sproganmærkning? Det Adjectivum lærelysten paa dette Sted sidder hans Øre, og synes at synde lidt imod den logiske Følge af Ideerne. Thi da Digteren har begyndt med Ærbødighed, saa venter man efter Conjunctionen et andet Substantivum, der styres af samme Præposition. Dog — Rec. beder om Forladelse for denne maaskee alt for minutiøse Note til en heelt igjennem ypperlig Tirade. Man høre!

Tag med Ærbødighed og lærelysten fat
Philosophiens Veg, den dybe Rothes Skrifter,
Hvor Visdom lyser frem igjennem Sprogets Nat;
Beregn den Sum af Gavn, som den i Landet stifter;
Naar du erfarer da, hvad let erfares vil,
At ingen Dydelig derved er bedre blevet,
Og at hans Skrifter er, (ere) som de, der ej var til,
Saa vyk hans Fingre for hver Linie, han har skrevet.

Kun dette hele Sted ikke kaldes classisk? Den strængeste Kritik finder her neppe noget at laste, i det høieste den Bagatel, at Cæsuren i det sidste Vers paa en ubehagelig Maade falder paa Præpositionen for.

Du elsker Norge — let jeg ikke glemme kan
Din norske Sjels Triumph, din Tale fuld af Varme,
Og Ilden i dit Smiil, som mig og tændte an,
Den Gang du kyssted mig i vennehulde Arme,
Og sagde: glæd dig, Ven, og deel mit Hjertes Fryd,

Læs

Læs diſſe Fordringer, og tænk de blide Dage,
Naar Norge, leder hen til Held af mandig Dyd,
Sit Navn, ſin Velſtand, og ſin Styrke faaer tilbage.
Jeg ſværmede, ſom du; ſom du, jeg reiſte talt
Paa Dovres ſtolte Ryg en Støtte til hans Ære,
Som havde Landers Tarv til Landets Sønner, talt,
Og vovet faderlig ſelv Fyrſten at belære.

Atter et ſkjønt Sted, fuldt af Ild og Liv! Man mærker det ved de henſtrømmende Vers, at Normanden under Arbejdet er bleven varmere, end Digteren var før. I øvrigt vil undentvivl om nogen Tid en tilkommende Commentator nødes til at meddele Efterretning om det Skrift, Digteren har ſigtet til.

Saa var min Glæde ej, da for mit kiære Folk
Sig trænged mandig Røſt til Kongeſtannens Øre;
Kun ſpurgte jeg; hvi lev en Fremmed Norges Tolk,
Hvi ſkal tvetydig Mand vor gode Sag fremføre.

Foruden at diſſe Vers ere lidt proſaiſke, ſaa indeholde de ogſaa en uriktig, ja, nadel Tanke. Digteren taler her nok om Folkets Røſt til Kronprindſen, han kalder den mandig, og har hørt den med Glæde. Kan da en god Skribent (og ſaaledes characteriſerer Hr. Zetlitz ſin Mand) anſees for fremmed, for tvetydig? Den ædle Bonde Hans ſiger:

Kun Skarns Folk, den Feige og den Lade,
Og den, ſom vil ſit Land og Konge ilde,
De være fremmede i Kongens Riger.

Nu. har ikke læſt den her omtalte Afhandling, og kjender endnu mindre Forfatteren. Begge ere i dette Øieblik ikke Gjenſtanden for hans Opmærkſomhed. Kun dette erindrer han, at hiin Forfatter aldrig har nævnet ſig offentligen. Da nu her tviſtes om en almindelig moralſk Grundſætning, ſaa ſpørges: kan Hr. Zetlitz anſee det for tilladelig, med det Udtryk, en Fremmed, at pege paa noget Individuum, ſom ikke har villet være bekjendt, ja, endog at kalde dette Individuum en tvetydig Mand?

O vee! jeg ſværmede, ej ſaae, hvor klogelig
Og viſt de handlede, de Hædersmænd i Landet,
Der tang ſom Natten, og med Patriotens Skrig
Det latterlige Skrig ei ſine Klager blanded.

Dette Udtryk jeg ſværmede, ej ſaae, ſynes Rec., maaſkee uden tilſtrækkelig Grund, lidt tvungent, Kan Landet og blandet anſees for rene Rim?

Hvo, ſom i god Behold har endnu ſine fem,
Vil male for en Blind, og ſynge for de Døve?
Men hvem er ſeende hos os? hvem hører? drag ham frem,
Viis ham vor Tilſtand og den Daarlighed, vi øve,
Og han ſkal ærgre ſig, og døe af Grændmelſe,
Og Landet jorde i Triumph en leed Cynikker,
Som præker ſtræng Moral, naar vi har Lyſt at lee;
Og nævner Bondens Sveed, naar Herremanden drikker.

En ſand ſatyriſk Vending! det tredie Vers med ſine ſyv Fødder er et lille Beviis paa en tilgivelig incuria, dog kan det letteligen forbedres: Digteren behøver ikkun at udſlette i Midten hos os. — Da Ordet Grændmelſe er en egentlig Dactylus, ſaa burde dets ſidſte Stavelſe ikke bruges lang, og heller ikke rimes med lee. Denne Skjødesløshed, ſom herſker temmelig almindeligen blandt vore Digtere, har Hr. Prof. Tode allerede gjort Vedkommende opmærkſomme paa. — I de to ſidſte Vers kan i Rec. Tanker de anmærkede tempora praeſentia ikke vel finde Sted. Landet har allerede jordet den leede Cynikker; og det burde derfor nok hedde, ſom prækede o. ſ. v. Dette Slags Nøjagtighed i Udtrykket har intet Sprog øvet med ſaa megen Held og Iver, ſom det franſke før Revolutionen; og det kan i denne priſelige Correcthed antages til et følgeværdigt Monſter for hele Europa.

„Men Ven!" Kjære Ven, det Navn af Moraliſt,
Af Statens Vægter, og mod ryggesløſe Sæder
En Cato, kjøbes dyrt; ſnart tabes; og tilſidſt,
Af Ondſkab efterſtræbt, din Daarſkab du begræder.

Finder Læſeren denne Periode ikke lidt tvungen? Her ere tre Epitheta dyngede paa hverandre; og det ſidſte, ſom allene udgjør mere end et Hemiſtich, er ſkilt alt for langt fra det ſtyrende Subſtantivum, da desuden Hovedtanken, en Catos Navn kjøbes dyrt, og tabes ſnart, er overmaade kort udtrykt; ſaa giver den lange, ſlæbende Indledning intet ſmukt Forhold i Periodens Bygning.

Sat,

Sæt, at en Recenſent godhjertet taabelig
Med Varme roſer, hvad hans ædle Sjel bifalder,
En varm Taksigelſe dig bringer offentlig,
Ophøjer, hvad du ſkrev, og dig vor Skytsgud kalder.

Alt for megen Tavtologie, ſom er ſaa meget mere utaalelig, da vor Digter ellers ſkriver med udmærket Kraft og Fynd.

Saa tag din Nectar fat, og lad den ſmage dig;
Men ſnart din Ruus forgaaer; hver Laſt, ſom du antaſted,
Beſkyttes af en Hær, meer tyrk- og folkeriig,
End den, nys Peſt og Rus i Dødens Strube kaſted.

Hvilken Energie imod de fire foregaaende Vers!

Hver Preſſe ſveder alt til din Forhaanelſe;
Før Phøbus Sønnen ud af tunge Øjne gnider,
En Sætter, flittig til dit Hjertes Græmmelſe,
Alt ſmiſkende har ſat to ondſkabsfulde Sider.
Din Ungdoms Daarlighed — (Og ſiig, hvo feiled ej?
Hvo ſeer med Bifald paa hver ſvunden Stund tilbage?
Hvo var det, ſom ej gleed paa Pligtens ſlibrig Vei,
Og lænked Klogſkab til enhver af ſine Dage?) —
Din Ungdoms Daarlighed fra Glemſomhedens Grav
Staaer dobbelt heslig op, gjengangerviis at ſkremme
Den ærlig ſvage Flok, ſom dig ſit Bifald gav,
Men nu ſit Mistroe til din faderlige Stemme.

Sandt og ſkjønt! Kun Parentheſen indeholder atter for megen Gjentagelſe, der paa dette Sted desuden opholder Hovedtankens raſke Gang.

I ſneſe Blade og i ſneſe Skikkelſer
Du metaphoriſk ſtaaer til Pøbls, og Daaren gaber,
Den Viiſe ærgrer ſig, den Ondſkabsfulde leer,
Sin Styrke Sagen, du dit gode Rygte taber.

Fire meſterlige Vers! De Rim, Skikkelſer og leer, give atter et Exempel paa den forhen laſtede poetiſke Skjødesløshed.

Omſonſt indvender du, du dem blant Venner ſeer,
Som ſunde Fingre har, og Lyſt og Trang at ſkrive;
At alt i Manuſcript din Ære reddet er,
Og at i Morgen den paa Brænt ſkal reddet blive.

Det første Vers, eller egentligen dets ſidſte Hemiſtich er nok lidt tvungen udtrykt. Rimene ſeer og er kan neppe

holdes for aldeles rene. Dog slige Smaaeting kan, haaber Rec., forbigaaes, og blot med større Stil udmærkes.

For Himlens Skyld, min Ven, stands, om du det formaaer,
Den Overvommelse af krigeriske Blade;
I Lidenskabens Storm til Grunde ofte gaaer
Fornuft, og hvad vi sidst af alting burde tabe,
Vor Sindsroe og vor Dyd. — Een vil beskytte dig
Mod Uretfærdighed, og uretfærdig bliver;
Een gaaer med stolte Ord i overlegen Krig,
Og dig det værste Stød ved selv sit Forsvar giver.
Men alle egge de din Fiende op mod dig,
De hvæsse kun det Spyd, som til dit Hjerte meder.
Nei neddæmp Venners Raab, saa døves Fienders Skrig,
Og døer omsider, som din korte Autorhæder.

Det Hele lige saa sandt, som syndigen fremsat! Hvo erindrer ikke i vor egen Litteratur bedrøvelige Exempler, der stadfæste alt hvad Digteren her har sagt til Advarsel for sine Staldbrødre? Hvor dybt sank ikke i Tydskland den for saa højt agtede, og med Rette agtede Ridder Zimmermann, da hans Venner, og blandt dem især den unge Kjæmpe Kotzebue sandt fornødent, at træde frem til hans Forsvar. Gid, hans gode Genius havde hvidsket ham i Øret:

Nei, neddæmp Venners Raab, saa døves Fienders Skrig.

Dog videre!

Men sig, hvad Mørke har indhyllet din Forstand,
Og hvilken fiendtlig Haand forledt dig til at tænke,
At Ærens Vej var lagt igjennem Sandheds Land?
At selv foragtet hun dig Hæder kunde skjenke?

Kan en Haand forlede til at tænke? Er denne Tropus rigtig?

En Fanatiker som i hendes Fodsvor gaaer,
Martyrens Lidelser, men ej Martyrers Ære,
En brudden Pande han, men ingen Laurbær saaer;
Han er forhaanet, og fortjener det at være.
Nei, vend i Tide om, at dine Venner ej
Skal sætte Vagt om dig, og dig umyndig gjøre.

Man

Man siger, ligefrem gaaer Sandheds jevne Vei,
Til Kruses Sogner (*) den dig ligefrem skal føre.

Det hele Sted, især de to sidste Vers, ere fortræffelige! Dog kunde man nok ønske det andet og tredie Vers mere utvungen Lethed.

Ej at misundelig jeg vilde kyse dig
Fra Rygtets Tempel, fra de sjeldne Aanders Sæde;
Nei, da den Helligdom er evig lukt for mig,

Som en rhetorisk Figur kan Digterens Beskedenhed ikke lastes. Men ellers haaber Rec. til vor skjønne Litteraturs Gavn og Ære, at den her tager fejl.

Da Selv jeg er for svag paa denne Stie at træde,
Er det min Stolthed, naar jeg et og andet Navn,
Som klinger hæderligt fra Rygtet Landet over,
Blant Venner regne kan. Saa er det selv mit Gavn,
At du blir stor, men ej, at du for meget vover.

Det første Vers er atter en Gjentagelse af det foregaaende, og ovenі Kjøbet langt svagere udtrykt.

Der er en anden Vei til Rygtets Helligdom,
Som Frankerig stak af, og Tydskland siden jevned,
Paa hvilken mangt et Navn til Efterslægten kom,
Der syntes født blot for at svinde bort unævned.
Det Persiflagen er; Voltaire i Caros
Og magelig paa den til Evighed aged.
Candide endnu er beundret selv hos os;

Selv den, der afskyer Candide, denne aabenbare Pasquil paa Guds Forsyn, fra sin moralske Side, kan gjerne med Wieland beundre den, som Vittigheds Arbejde, og som den Vise, der undertiden forvandler de giftigste Planter til Lægemidler, tye til dens rige Vald af Menneskekundskab.

Og hør det, selv af dem, som hans Zaire vraged,
Pucellen mere sørgt, end Henriaden er.

Til disse Folk, der heller læse Pucellen, end Henriaden, hører Rec. ogsaa. Denne comiske Epopee er nok Voltaires største Genievært, fuld af overstrømmende Vittighed og

(*) Min Ven, Hr. Kruse, Pastor til St. Hans Hospital, skal tilgive mig, at jeg heller siger Kruses Sogner, end Daarekisten, hvilket sidste er alt for lavt.
Forfatterens Anmærkning.

og træffende Menneſkemalerie, hvorimod Henriaden med alle ſine velfilede Vers, med alle ſine ſkjønne Sentenzer og unaturlige Maſkiner ſynes et ſaare koldt Væſen, der røber ſit Fødeſted, Baſtillen. Hvo kan og vil forſvare Pücellens Synder imod de rene Sæder? Men her tales om Perſiflagen; og gid den gamle franſke Spotter havde aldrig brugt dette hans giftige Vaaben paa en uædlere Maade end i hans comiſke Jomfrue-Epopee, hvor den ikke rammer Religionen, men Overtroen, ikke enkelte ædle Mænd, ſom Shakeſpear ꝛc., men Munke, Konger, og Adelen. Rec. troer med Digteren, at Voltaire blandt alle dette Aarhundredes Skribentere er den, der meeſt har gavnet og meeſt har ſkadet det hele Europa; at alle hans ſande Fortjeneſter opvejes ved den forbandelſesværdige Perſiflagetone han iſær har angivet og udbredet iblandt de fornemme Menneſkeklaſſer, denne Perſiflage, ſom forjager alle tydelige Begreb om Ret og Uret, Sandt og Uſandt, og dræber alle levende Følelſer for Dyden. Det er iſær denne Letſindigheds Aand, der f. E. i Frankerig har ſtyrtet de fornemmeſte Familier og Cirkler i en næſten utrolig Afgrund af Ryggesløshed. Men desuagtet troer han endnu, at Digteren ikke ganſke heldigen har valgt ſit Exempel, og at Pücellen ikke indeholder det Slags giftige Perſiflage, her ſigtes til, nemlig Perſiflage over Bibel og Chriſtendom.

Kort ſagt, det afgjort er, at den, ſom kunde ſkrive
Mod Biblen — ene meer, end alle andre ſeer;
Hans Skrifter læſes og hans Navn ſkal evig blive.
Laan Bahrdtes Pen, hvormed han har os overſat
Den Bog, ſom Grunden er til vores Troe og Lære:
Lys med Fornuftens Lys i Overtroens Nat;
(Jeg kjender Sproget) og du vinder Navn og Ære.

Voltaire's over hele Verden udbredte Navnkundighed kunde rigtig forføre en Ærgierrig. Men ogſaa Bahrdt's tvetydige Celebritet? — Og endnu et Spørgsmaal! Bahrdts Overſættelſe roſes af kyndige og orthodoxe Theologer ſom meget brugbar. Fortjener han da, ſom Bibel-Overſætter, at ſtaae ved Siden af den franſke giftige Spotter?

„ Jeg ſkjelver, — ſiger du — for Pynder, Gud mig gav
„ Til Aager, hvile ſkal ubrugt i Jordens Gjemme!

„ For

„ Før ukiendt og ulæst jeg synker i min Grav!
„ Nei, alt for tydeligt Samvittighedens Stemme
„ Er vant at tale i mit Hjerte — bliv du ved
„ At styre min Fornuft, og mine Trin veilede,
„ At vække, naar jeg sov, og reise, naar jeg gleed;
„ Vær stedse som min Ven og min Regent tilstede,

At rejse uden det Substantivum eller Pronomen, som hører dertil, synes her tvetydigt. Min Regent er paa dette Sted neppe det passende Udtryk.

„ Saa skal trods Vanheldς Skye min Himmel ofte klar,
„ Om ikke skinnende, dog milde Dage skienke;
„ Om ingen kjendte mig, dog kiendt af Gud jeg var,
„ Alt mod mig, han kun med — Min Roe skal intet krænke."

Ven! for din Vres Skyld og i Voltaires Navn
Skiul dette Vers, som du fra Bondestanden laaner!
En tolv Aars gammel Viis i Kongens Kiøbenhavn
Vil ynke din Forstand, om han den ei forhaaner.

Fortræffeligt! Det er et af de frugtbare Steder, den danske Tilskuer kunde meddele os en Commentar over.

Hvad er Samvittighed mod det at peges paa,
At kaldes Philosoph og Tænkeren i Norden,
Forgyldt paa Snittet i Bogsamlingen at staae,

Dette hele Vers er ikke flydende.

Og flyve oversat i alle Sprog paa Jorden.
Ven hænger du endnu i skimlet Overtroe,
Og heller Himlen og dit Hjerte vil behage
End vor Tidsalder og dog ældes vil i Roe,
Og tælle i din Kreds en Række blide Dage,

Conjunctionen og møder her for tidt, og støder Øret, især da Cæsuren i to Vers efter hinanden falder derpaa.

Saa vær viis, for dig selv, og skiul en ærlig Mand,
Skriv intet, eller skriv en ringe Ting, som dette:
Den tænker stolt, som troer, han Prisen vinde kan,
Den bindegalt, som troer, han Publicum kan rette.

Læseren vil tilgive, at disse Anmerkninger overalt kun indeholde Smaaeting; og han vil finde Grunden dertil i Digtet selv, der ikke giver Anledning til at laste vigtige Fejl. Gid Recensς. Stemme nu havde Vægt nok til

at

at opmuntre vor Digter til videre Fremskridt paa den satyriske Bane, hvor rigtig nok ingen Medbejler gjør ham Horatii paa m fine pulvure stridig. Han tage sig da selv Horaz, Boileau, Pope, eller Stollberg til Medbejlere; og vore Tiders Genius vil forsyne ham med vigtige, aldeles nye Æmner. Saa længe den ahnerigeste Art, Daarernes ældgamle Slægt, ikke endnu er uddød iblant os; burde den ædle, frimodige Satyre heller ikke sove. Kun det eneste Ønske vover Recens. at yttre: Skulde Digteren i Fremtiden ikke ville vælge et mere velklingende Versemaal, end disse monotoniske Alexandriner, der i Længden trætte og kjede Øret, og ikke sjelden forlede til at bruge Fyldekalk? Maaskee femfødde Jamber, med eller uden Rim, der i det mindste have mere Afvexling i Cæsuren og en raskere Gang?

2. Den første Morgen. En Sang til Elisa, i Maj 1791, af Jens Zetlitz, S. 15-20. Recens. vover at tælle denne ypperlige Sang blant vor Litteratur skjønneste lyriske Stykker, uagtet vi deraf eje en stor Rigdom. Han har heller ikke læst noget Digt af Zetlitz, der udmærker sig ved saamegen Correkthed. En sand Fornøjelse kan Konstens Venner nyde ved at sammenligne vor Digter med Thaarup, der i Evas Skabelse synger om samme Gjenstand. Dog er dette Æmne her bleven nyt ved Sangens Indledning og den skjønne Vending i Enden, da Digteren taler til sin Elisa:

Elisa! denne Morgenstund,
Hvor skiøn og festlig den fremtræder,
Elisa! denne unge Lund,
Hvor riig den er paa nye Glæder,
Hvor skiønt Naturen pryder sig,
Dog var den øde uden dig.
Ja, Vaaren kun er skiøn ved dig,
Du Slet og Dal og Høi opliver,
Du aior hver Møje let for mig,
Og Braadden fra min Kummer river;
Ved dig jeg føler, seer, og troer,
At Gud er kierlig, viis, og stor.

Kun et Sted finder Recens., hvor han kunde tvivle, om Digteren ogsaa rigtigen har holdt sig til Naturen. I sjette

te Strophe vaagner Adam, og seer med Bedrøvelse, at hans Drøm ikke er opfyldt:

Det fierne Field gientog hans Skrig,
Og Jorden saae sin Herre grøde.

Skulde dette Udbrud ikke være for stærkt, efter det Billede, Paradises Beskrivelse giver os om Adam? I 8de Strophe støder det første Vers:

Til Sejer snart faldt Kampen ud,

som saa let kan mistydes.

3. Dampynt, eller den forulykkede Digter. En Satire af Søren Monrad, S. 21-40. Denne store Satyre er nok Samlingens mindst hældige Bidrag. Skulde den virkeligen have Eenhed i Planen? En Fader spørger Forfatteren til Raads, om hans Søn ikke kan blive Poet. Cleon advarer; men desuagtet opmuntrer Eraft sin Dampynt, Naturen til Trods, at betræde den brede Vej til offentlig Forhaanelse. Saavidt gaaer det i Stykkets Titel anmeldte Æmne, og man troer nu Satyren endt. Dog nej! Forfatteren falder i en didaktisk Tone, og ender med en egentlig lang Afhandling mod alle rimfrie Vers:

— — — — amphora cœpit
Institui; currente rota cur urceus exit?

Den danske Muse vil neppe glædes ved dette Forsvar for Rimene i flæbende, tildeels heel prosaiske Alexandriner; thi enkelte skiønne Vers, som rigtig nok hist og her findes, kan ikke kuldkaste Recenss. Dom over det Hele. Og nu Forfatterens Ban over de stakkels rimfrie Vers! Hvad skal man sige dertil? En Poet burde dog vide, at man baade med og uden Rim kan skrive slette Vers, og at det ikke blot er den mechaniske Deel af Konsten, der udgjør Poesien. Han mener, det var egentlig Rimets Vanskelighed, der forledte Digterne til at afkaste dette forhadte Aag; og veed følgeligen ikke, at velklingende Hexametrer eller andre efter Sprogets Natur dannede rimfrie Versemaal udfordre langt større Studium og Konst, end vore sædvanlige jambiske eller trochæiske Vers med Rim. Han fortæller, at det var den om Frihed skraalende Brikke, og især Shakspeer (Shakespeare), der først trodsede Rimets Tyrannie; at den efterabende Tydsker tog imod

denne

denne nye Mode; at vor Landsmand Ewald har indført den hos os; og den nyere Litteraturs Historie viser, at vor Forfatter ikke synderligen har studeret den. Skulde Læseren iblant andet sande hans Dom over Ewald og denne Digters Mesterstykke, Balders Død?

En heldig Digter dog; thi Medynk ham bevæger,
Tilsidst et Syngespil med dette Stempel præger.
Var det hans Muse værd? Mit Øre siger: Nei!
Thi Adams Sanger jeg i Balder kiender ei.

Kort, var Satyrens polemiske-didaktiske Deel end indklædt i mesterlige Vers, saa kunde den dog ikke ansees for skjøn, da den mangler den didaktiske Poesies første væsentlige Egenskab, Sandhed:

Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable.

4. Ved Johan Herman Wessels Grav. En Elegie af Jonas Rein, S. 41-50. Et skjønt Stykke! Begyndelsen har rigtig denne Vemods Tone, som Digterens Motto (præcipe lugubres cantus, Melpomene!) anmælder, og Elegien udfordrer. Dog troer Recens. i Midten mere at finde en Hædersang til Wessels Minde, end en Klagesang over hans Tab; og da denne Deel af Stykket bringer den udødelige Digters Fortjenester i levende Erindring, da ingen Læser letteligen kan undlade, ved denne Leilighed at huske paa et og andet af hans i højeste Maade comiske Vers, saa forstyrres derved tilfældigviis det Heles rørende Indtryk. Tilfældigviis, sagde Recens., dog nej! Denne Forbindelse af Ideerne er her nok væsentligen grundet i Tingenes Natur. Det synes næsten umueligt, at røre os til Taarer ved en Digters Mindesmærke, hvis magelsse fyndige Originalitæt i comiske Træk og Vendinger, uudsletteligen har præget sig ind i alle Læseres Hukommelse. Er Recenss. Formodning rigtig? Eller er den et Paradoxon?

(Slutningen følger.)

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 35.

den 6te September.

Johan Clemens Todes samlede danske prosaiske Skrifter. Første Deel. Moralske og satiriske Afhandlinger. Kjøbenhavn, 1793. Paa S. Poulsens Forlag. Trykt hos Matthias Seest. 394 S. i 8vo.

Med sand Fornøjelse har Rec. læst dette hele Bind af prosaiske Afhandlinger, især da de alle vare nye for ham; og Læseren, der allerede kjendte dem af flygtige periodiske Blade, vil gjerne see sine forhen adspredte Venner samlede paa eet Sted, og befinde sig vel i deres Selskab. Alt hvad der charakteriserer Tode frem for vore andre Autorer, finder man her i højere Grad, end i hans poetiske Skrifter, nemlig, en saare original og ægte Humor forenet med ukonstlet Popularitæt. Enhver Litteraturkjender veed, at ægte Humorister overalt ikkun findes overmaade sjelden, at man imod en enkelt Sterne, imod en enkelt Claudius kan tælle hundrede blot vittige, eller blot følsomme Skribentere; ja, at man, saavidt Rec. veed, blandt Grækerne ikke kjender en eneste, blandt Romerne ikkun Horaz, der i sine Epistler nok kan ansees for den første Humorist, Verden har havt. Hvorledes forklarer man dette psychologiske Phænomen? Her have vi neppe Stunder til at spørge vor Tids utallige speculative Philosopher til Raads, skjønt det i øvrigt bør formodes, at de a priori have undersøgt, hvad Humor og Lune er. Desuden troer Rec., at det ikke kan være

saa vanskeligt for den simple sunde Forstand, naar den lader Erfaringen til Hjelp, a posteriori at finde Nøglen til hin psychologiske Natur-Merkværdighed. Lad os forsøge det! Man tage fat paa Sternes følsomme Rejse, paa vor Asmus omnia sua secum portans, eller, for at have det lettere, paa Todes Afhandlinger, hvor man næsten overalt finder Exempler paa sand Humor. F. Ex. S. 244.

„ Sørgelige Betragtninger have undertiden deres „ Yndigheder; ulykkelige Elskere i Sørdeleshed finde en „ stor Behag i alt hvad der opvækker bedrøvelige Fore„ stillinger. Men det gaaer med dette indbildte Søde, „ som med det Naturlige: jo mere man gotter sig der„ med, jo mere lider Helbred.

„ Den Bevidsthed derimod af en god Handling, af „ en Gud behagelig Tanke, yder en langt større, langt „ ædlere Sødhed, som opmuntrer og opliver Sjæl og „ Legeme, og styrker Nerverne mere, end den beste Kina „ paa Jorden. Ak, vidste Verden ikkun, hvor „ sundt, hvor sundt det er, at handle ædelt, at „ gjøre vel, at tænke vel! Maaskee mangen een „ vilde falde til Ydelmodighed, som til en For„ aarskuur.“

Behøver man mere end dette ene saare humoristiske Sted, for at komme paa rette Spor? Og hvad er da her det Særegne, hvorfor vi troe at kunne kalde det humoristisk? Den Betragtning, at en ædel Sjæls Stemning bidrager til Legemets Sundhed, fylder vor Lægemenneskelige gode Hjerte med Varme; og pludseligen, næsten ufrivilligen bryder det ud med et Ønske til sine Brødres Vel. Men i dette Udtryk af Følelse blander sig tillige et Indfald, der synes heterogent, et reent Product af Vittighed, som paa samme Tid opvækker et Smil. Var dette Indfald fremsat foruden hint Udbrud af Følelse, saa vilde vi kalde det anførte Sted blot vittigt; var Forfatterens Ønske udtrykt foruden den vittige Lignelse, saa vilde vi her blot finde Hjertets Sprog. Nu derimod, da Følelse og Vittighed paa en forunderlig Maade blandes, nødes vi til at finde den hele Vending humoristisk. Hvorfor skulde vi ikke ligefrem, uden al

Vidt-

Vidtløftighed, gaae over til Resultatet, især da vi ikke agte at skrive en fuldstændig Afhandling? En Forfatter har følgeligen Humor naar Følelseevne og Vittighed findes saa heldigen forenede hos ham, at de eendrægtigen virke paa samme Tid. Psychologen veed, at begge disse Sjeleevner ere saare stridige. Hvor Vittigheden hersker, som hos Voltaire, der taber Hjertet med Tiden sin Muskelkraft, og faaer sjelden Lov til at vise sig. En Digter derimod, som Forfatteren af Werther, der maler Lidenskabernes voldsomme Strøm, tillader den smilopvækkende og følgeligen aldeles heterogene Vittighed aldrig, at strøe sine Blomster deri. Kort, uagtet begge Sjeleevner findes hos enhver æsthetisk Konstner i en vis Grad; saa pleier dog den ene gjerne at udelukke den anden i sin Virksomhed. Men forenede skulle de arbejde hos Humoristen. Skulde denne Omstændighed ikke være tilstrækkelig til at forklare denne ædle Naturgaves Sjeldenhed? Det lykkes saa at sige kun overmaade sjeldent for vor gode Moder Natur, at blande hine stridige Sjeleevner i en udmærket Organisation saa heldigen, at de kunne komme til at yde os deres vederqvægende Vald af een Urne. I øvrigt er Lune efter Recs. Mening i det Væsentlige, eller i denne Forening af Følelse og Vittighed, det samme som Humor. Eftersom den ene eller den anden af de forenede Sjeleevner viser sig virksomst, kaldes den samme Sjelsstemning snart Lune, snart Humor, det første, hvor Vittigheden arbejder i Samsund med Hjertet, det sidste, hvor Hjertet yttrer sig tilligemed Vittigheden. Begribeligt er det nu, at denne besynderlige Forening kan frembringe den frappante og forunderlige Combination af Ideer, hvorved Lune og Humor sædvanligen udmærke sig. Begribeligt er nu deres mere behagelige end stærke Indtryk paa Læseren; paa samme Tid, da de opvække hans Smil, røre de hans Hjerte med lette Stød, og sætte hans Sjæl i en ganske usædvanlig vaklende Mellemtilstand. Begribeligt er tillige det bekjendte Phænomen hos Humoristen, at hans personlige Charakteer nødvendigen maae komme til at vise sig uden Skjul og Sminke. Overalt i disse Afhandlinger lyser Todes Bonhomie og Jovialitæt frem i al sin naturlige Skjønhed. Sandeligen,

hans Lune og Humor er en saare sjelden og veldædig Naturgave, og vi bør takke ham, at han saa godt anvender sit Pund. Thi da han dermed forener en høj Grad af Popularitæt, da han afhandler interessante Æmner i en let for alle og enhver forstaaelig Tone; saa kan det ikke slaae Feil, at han jo maae finde mange Læsere, og fornøje dem alle lige saa meget, som han kan gavne den mindre underviste Classe. Saa tørt end et blot Register kunde synes, saa skylder Rec. dog sine Læsere, at anføre Samlingens Indhold, at de selv derefter kunde bestemme deres Forventning. Det vilde være for vidtløftigt, at fremsætte sin Mening over enhver enkelt Afhandling. Læseren finder i dette de prosaiske Skrifters første, og de samtlige Skrifters femte Bind: 1. Ægtestandens Berømmelse. (Saare humoristisk, og maaskee det første i Rang, som i Sted!). 2. Om store Genier, Enthusiasme og Raptus. 3. Noget om Hjertet og Naturen. 4. Kjerlighed betragtet som en Sygdom. 5. Om Skole-Disciplin. 6. Om Fornøjelighed. (Et overmaade interessant Stykke.) 7. Om Giftermaal. (Et Pendant til den første Afhandling.) 8. Om den Mands Lykkelighed, som selv seer Fattige 9 Om National-Skaaler. 10 Aftensmaaltider (Forfatterens Lune og Popularitæt synes her ret at være i deres Element.) 11. Om Medynk med andres, og Sindsrolighed i egen Ulykke. (I det Hele et fortræffeligt Stykke.) 12 Om mange Lys i et Værelse. 13 Om de Dødes Begravelser i Kirkerne. (Undersøgelsen er mere theologisk end medicinsk.) 14. Om Sjæle i Fisk og om Menneskeædere. 15. En Sammenligning af vore Kjøbenhavnere med de gamle Romere. (Pudseerlig nok!) 16. Om Smænke. 17. Theologiens og Medicinens fælles Skjæbne. (Temmelig ubetydelig.) 18. Om vore Fruentimmeres Aftenpromenader. 19. Noget om Fængsler. 20. Noget om Klædedragten. 21 Et artigt Forslag at afvende den Fare, som følger med Barselfærd. 22. Noget om Børn og Genier. 23. Satirens Skjebne. 24 Har en Poet Nytte deraf at han [illegible] gaaes de Store? 25. Om National-Liigfærd. [illegible]

Sophies

Sophies og Steffens ynkelige Tildragelse. (Fortællingen begynder som en comisk Epopee, og ender med en gyselig tragisk Katastrophe. Netop derfor har Rec. ikke læst den med Fornøjelse.) 27. Noget om Rys.

Uden just at gaae dybt ind i en Materie, veed Forfatteren at behandle endog bekjendte Ting paa en moersom Maade, og derfor læser man ham gjerne, endog hvor man ikke kan sande hans Paastand. Overalt seer man den Mand, der ikke som et livløst Organ for hundrede andre Autorer blot giver os Frugten af sin Læsning; men den, der selv har tænkt, selv har iagttaget som Læge, Borger og Menneske. Da nu hans humoristiske Genius desuden er en sand Capriccio, der umueligen kan binde sig til bestemte Love; saa viser han sig bedst til sin Fordeel i slige Afhandlinger, som disse, hvor han frit kan sværme omkring, uden at kunne lastes for Overtrædelser af Konstens ueftergivelige Regler. A—s.

1) Reise nach Maynz (zur Zeit des Bombardements) von Adam Moltke (Graf). 1ster Theil. Altona und Leipzig in der Kavenschen Buchhandlung. 1794. 250 S. 8vo.
2) Tagebuch einer Reise von Kopenhagen nach Wien von E Bozenhard, kayserlich-königlichen General-Consul in Dännemark. Kopenhagen 1794. 132 S. 8vo.

Uagtet den Lighed, der er imellem disse to Skrifter i Henseende til Sproget, Indholdet, Formaten (de er begge lille Octav) saa er dog forresten Forskjellen paa dem saa stor som paa Nat og Dag. No. 1. rejser heel underlig i Cramero-Baggesenianske Fodspor, og kommer i denne 1ste Deel ikke længer end fra Noer til Hamborg. No. 2. derimod kommer jævnt ordentlig afsted. Læseren kan følge den Rejsende fra Station til Station lige til Wien og tilbage igjen. No. 1. beskriver nøjagtig (S. 69) Beværtningen i Hedekroen, hvor Melk og Grød, og Ost og Smørrebrød smagede ham ret godt ved Siden af Krockonen og hendes Børn; i No. 2 faaer man derimod Beskrivelse over Rasoumoffskyske Assembleer i Wien, og Tractemen-

ter hos Fyrst Kauniz. I No. 1 er en heel Hoben Allotria i Vers og i Prosa; Politik og Følsomhed, Signa exclamandi og Tankestreger, og et heelt stort Capitel fuld af Persiflage over Adelen, under Titel: Recepte und Mittel zur Unterstüzung des jezt hülfsbedürftigen glorreichen Adelstandes. I No. 2 derimod er lutter slige Efterretninger, som man kan vente af en der reiser fra Kjøbenhavn til Wien, naar han nemlig har saa interessante Bekjendtskaber og saa god Leilighed til Adgang i de fornemste Huse, som Hr. Consulen har havt, og naar han fremdeles ligesom han med Opmærksomhed vil tage alle Seværdigheder i Betragtning, flittig gaae i Comoedie og paa Bibliotheckerne, og uden Affectation nedskrive sine Annotationer i sin Dagbog.

Efter det som allerede er sagt, venter Læseren vist ikke nogen nærmere Angivelse af Indholdet i No. 1, men af No. 2 vil Rec. anføre en og anden Efterretning eller Bemærkning; S. 6. I Itzehoe besøgte vor Reisende den berømte Müller, Forfatter til Siegfried von Lindenberg og de mange andre med saa stort Bifald optagne Romaner, og fandt hans Omgang ligesaa behagelig som Læsningen af hans Skrifter. S. 11. I Altona talte han med Schirach, som forsikrede, at Oplaget af hans politiske Journal er paa 6000 Exemplarer (hvoraf man seer, at Manden nok kunde leve om han end mistede noget af den aarlige Pension, som han trækker fra Danmark). I Prag gjorde han, S. 39, Bekjendtskab med Meißner, som der i philosophisk Rolighed nyder de skjønne Videnskaber, hvori han er Professor. S. 59 berettes, at der i Wien for nærværende Tid er 150 Bogtrykkerpresser i Gang, hvoraf Trattner har 20, Schonfeldt 17 o. s. v. S. 60 beskrives Audientsen hos Fyrst Kaunitz saaledes: „ Klokken 9 om Aftenen den 16 August begav jeg mig „ efter Aftale hen til Grev Calenberg og kjørte med ham „ til Mariahülf, til Kaunitz's Have. Fyrsten var endnu „ ikke staaet op fra Middagstaffelet, da han ikke gaaer „ tilbords før Klokken halv otte; men i Selskabssalen „ vare allerede en stor Deel Damer og Cavalerer, og „ deriblandt næsten alle fremmede Ministre, forsamlede. „ Ret længe varede det ikke, saa kom Fyrsten frem; da

„ da

„ da han traadte ind blev jeg ham præſenteret af Grev
„ Calenberg, og meget naadig modtaget. Han var
„ ganſke ſort klædt, i Silke, hvilket ſaae godt ud til de
„ mange Brillanter, ſom hans Ordener ere beſatte med.
„ Da han havde hilſet alle de Tilſtædeværende, vendte
„ han ſig til den engelſke Geſandt Eden, med Spørgs-
„ maal, om han ingen Efterretninger havde om Floden.
„ Forreſten blev talt meget om Dagens Nyheder, og
„ talde de Perſoner, ſom ſtod omkring Fyrſten, temme-
„ lig højt, da han nu paa et Aarstid ikke hører ret godt.
„ Jeg troer ikke, man kan tale med mere Anſtand og
„ Værdighed end Kaunitz; hans Taler fortjente at blive
„ opſkrevne; overhovedet føler man den ſtørſte Ærefrygt
„ for denne 84 Aars Olding, og det er rørende at ſee,
„ med hvilken Ærbødighed de her forſamlede Miniſtre
„ og andre Store ſtaae for hans Stoel. Der ſpilles ikke
„ meget i dette Selſkab, og blot Grevinde Clary og
„ Baroneſſe Baſſewiz, Moder til Grevinde Calenberg,
„ ſaae dem et Partie. Det ſyntes mig var en artig
„ Skik, at der i Salen var en Boutique med Galan-
„ terievare, ſom et ganſke kjønt Fruentimmer opvartede
„ med. Jeg hørte ſiden at det ligeledes var Brug hos
„ Fyrſt Colloredo og hos Grev Hazfeld. Ved Siden af
„ Kaunitz's Selſkabsſal er en Billard, ſom der af og til
„ blev ſpillet paa. Alle Værelſer hænge fulde med de
„ koſtbareſte Malerier, og man regner til at han i alt
„ er Eyer af 600 Stykker. Omtrent Klokken 11 tog
„ jeg hjem med min Ledſager."

S. 70-72 beſkrives kortelig det berømte chirurgiſke Academie i Wien, og S. 79 det almindelige Hoſpital. Forreſten er Theatrerne allevegne en Gjenſtand for Hr. Forfatterens Opmærkſomhed; i alle de ſtore Stæder, han opholdt ſig noget i, Hamborg, Berlin, Dresden, Prag og Wien, beſøgde han dem flittig, og anfører her i ſin Dagbog ſine korte Bemærkninger ſaavel over de ſpilte Stykker ſom over de fornemſte ſpillende Perſoner. Paa National-Theatret i Wien ſaae han blandt andet opføre:
„ et ganſke nyt Stykke af Kratter i Lemberg, kaldet
„ Pigen fra Marienborg. Det kan ſættes ved Siden af
„ Strelizerne, om det ikke er bedre. Megen Handling,

„ ſom holder Tilſkueren beſtandig opmærkſom, et ſkjønt „ Sprog, og fortræffelig anbragte Sandheder for Fyr„ ſter og Hofmænd, er Hovedfortjenesterne ved dette „ Skuespil. Publicum var overordentlig vel tilfreds, og „ de usædvanlig mange ſom vare tilſtede gav eenſtemmig „ deres Bifald tilkjende. Hr. Lange og Madame Adam„ berger triumpherte igjen i Dag; og det er virkelig „ umueligt, at Peter og Catinha kan ſpilles bedre af „ nogen end af diſſe Konſtnere.“ (Den Roes, ſom her tillægges Mad. Adamberger, er ſaa meget deſto mærkeligere, da man Pag. 121 ſeer, at hun er 42 Aar gammel. Af Dagbogen ſees, at Hr. Acteur Schwarz ſamme Tid opholdt ſig i Wien, og ſaa har man da Anledningen til at dette Kratterſke Stykke er kommen paa vor Skueplads.)

I Berlin ſpiſte Hr. Forf. ved ſin Tilbagereiſe den 21 October til Middag hos den ruſſiſke Geſandt Grev Neſſelrode, i Selſkab med den ſvenſke Miniſter, en Baron Carosier, en Baron Thun, en Maltheſerridder, de keyſerlige, engelſke og pfalzbayerſke Chargés d'Affaires, og tvende ruſſiſke Oberſter. Som noget ſjeldent lagde Hr. Forf. Mærke til, at der ved Taffelet ſlet ikke blev talt Franſk, og uagtet det var forſkjellige Nationer taldes dog for det meſte kun Tydſk. „Ueberhaupt, ſiger Autor, „ fand ich auf meiner ganzen Reiſe, daß die franzöſiſche „ Sprache in Teutſchland würklich gegenwärtig weit „ weniger als ſonſten gebraucht wird, und aus vielen „ Häuſern ganz verdrängt iſt. In Wien hörte ich, daß „ faſt alle fremde Miniſter Teutſch reden konnten.“ — I Grev Moltkes Reiſejournal fortælles det ſamme S. 166-68, men med Gloſſer. Rec. vil anføre Stedet til Prøve paa Hr. Grevens Maneer. „ In Wien, ſagte die Zei„ tung, werden ferner nur privilegirte Buchdrucker ge„ litten — und jeder Buchhändler muß zehntauſend Gul„ den angeben, wenn er ſeinen Handel führen will. Die „ franzöſiſche Sprache iſt aus allen Geſellſchaften ver„ bannt — und weil dennoch der Hof, und was ihm „ zugehört, ſich zu ſehr in Gleichheit mit dem Bürger „ und der niedern Einwohnerklaſſe der Oeſterreichiſchen „ Monarchie ſetzen würde, wenn er die Mutterſprache

„ zum

„ zum Gebrauch in der geſellſchaftlichen Unterhaltung
„ aufnähme, (wie denn überhaupt der Gebrauch einer
„ gleichen Sprache für die höhern und niedern Stände,
„ ohne Widerrede, der gefährlichſte Schritt zu jenem
„ teufliſch franzöſiſchen Syſteme iſt) — ſo hat der Hof
„ beſchloſſen, und allerhuldreichſt verordnet, daß die
„ Kalmukiſche Sprache, ferner die Hof- und Sprache
„ der vornehmeren Stände ſeyn ſoll. Dies letztere ſteht
„ freylich noch nicht in der Zeitung; aber kann ich auch
„ dafür, daß es ihre Art iſt das Wichtige zu verſchwei-
„ gen, indeß ſie das Unwichtige ausposaunt! Die fran-
„ zöſiſchen Köche, die franzöſiſchen Barbirer und Fri-
„ ſeure, ſind gleichfalls aus dem Lande verwieſen und der
„ Adel, nach dem Exempel ſeines Monarchen, läßt ſich
„ alle ſeine Friſeure aus Croatien kommen. Was aber
„ die unendliche Sorgfalt des Oeſterreichiſchen Landes-
„ herrn ganz vorzüglich an den Tag legt, und ein väter-
„ licher Zeuge iſt, wie ſehr er ſeine geliebte Unterthanen
„ vor der franzöſiſchen Peſt zu bewahren ſucht, ſagt fol-
„ gendes uns: daß ſogar durch ein landesväterliches Edict
„ vom 16ten des Heumonats 1793, auch die franzöſi-
„ ſchen Scharfrichter abgedankt und befehligt worden
„ ſind, das Reich innerhalb vier Tagen zu verlaſſen;
„ doch haben Se. Majeſtät jedem mit 4 Souverains aller-
„ gnädigſt beſchenkt. Zur Nachricht für meine Leſer, die
„ mit der Criminalpolizey der öſterreichiſchen Staaten
„ nicht ſo genau bekannt ſind, wie ich mich damit be-
„ kannt zu machen Gelegenheit gehabt, dieſes: daß die
„ franzöſiſchen Scharfrichter einzig und allein für die
„ Majeſtätsverbrecher des hohen Adels gehalten wurden.
„ Da Ihro kaiſerliche Majeſtät ſich ſolcher Verbrecher
„ nicht mehr zu verſehen haben, indem der Adel gewiß
„ ſtets der treuſte Theil ſeiner Unterthanen bleiben wird,
„ ſo haben Allerhöchſtdieſelben, anſtatt der vorigen fran-
„ zöſiſchen, aus Conſtantinopel türkiſche kommen laſſen,
„ welche denenjenigen unnatürlichen Untherthanen vom
„ Leben zum Tode verhelfen ſollen, die zu Gunſten des
„ franzöſiſchen Ungeheuers ein Wort zu reden ſich unter-
„ fangen werden. Bey dieſer weiſen, würklich landes-
„ väterlichen Verfügung, thut es dem deutſchen Bie-

„ dermann, der ſein Vaterland über alles liebt, und „ deſſen wahres Wohl will, äußerſt leid, daß das ganze „ Deutſchland noch nicht unter Einem Kaiſerhute „ ſteht, dadurch denn eine ſolche Verfügung ihrer wohl„ thätigen Wirkung in allen Winkeln deſſelben ſicher „ wäre.

Philotas. Et Sørgeſpil af **Gotthold Ephraim Leſſing.** Overſat af det Tydſke ved **Georg Chriſtian von Scheel.** Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Chriſtenſen. 38 S.

Philotas har aldrig gjort nogen ſynderlig Senſation i Tydſkland, uagtet Leſſing, en Ven af Preuſſens Tyrtæus, Gleim, der havde hædret ſine Landsmænds Sejervindinger ved høiſtoriginale Krigsviſer, en Ven af den ædle Kleiſt, hvis levende Ønſke, at dø for Fædrenelandet, ſiden blev opfyldt, ſkrev dette lille Sørgeſpil til en Tid, da den ſtore Frederik ved Viisdom og eget Exempel havde opvakt et Slags patriotiſk Heltemod blandt ſine Tropper. Aarſagen er begribelig. Denne krigeriſke Patriotismus, der med ſaa levende Farver ſkildres i Philotas, er ikke noget National-Charaktertræk hos os, ſom hos Grækerne; og vi kunne derfor ikke vel ſymphatiſere med en ung Helt, der opofrer ſit blomſtrende Liv, for at tilvinde ſin Fader en hæderfuld Fred. Var Helten ikke en Prinds, ſaa kunde Stykket for nærværende Tid maaſkee opvække ſtærkere Deeltagelſe i Frankerig. Men hos os? Og hvorfor da overſætte et af Leſſings mindſt intereſſante Arbejder, ſaalænge hans øvrige mere til vort Tarv paſſende Meſterverker ikke endnu ere fordanſkede? Vore Overſættere burde ſandelig mere tage vor Litteraturs ſande Berigelſe end deres egen Smag i Betragtning. Overſættelſen ſelv naaer nok ikke overalt Originalen i ædelt Udtryk. Skulde Leſſing ſtrax i første Scene brugt det uhøviſke Ord Maitreſſe?

Sørgetale

Sørgetale i Klagetanker ved den i Live almindelig elskte, stedse ærede, forstandige, virksomme, redelige og sagtmodige Justitsraad, Viceborgemester, Raadmand og Hospitalsforstander Christian Magnus Olricks Grav, som uden foregaaende Sygdom uventet, pludselig paa skrøksomste Maade i Døden nedsegnede den 3 Maj 1793. Væmodigst fremsatte den 10de derpaa i St. Olai Kirke for et saa højanseeligt som talrigt Liigfølge efter sammes Tilskyndelse og flereś i Trykken udgivne af A. Volcherſen, Præst til St. Olai Kirke og Hospitalet i Helsingør. Kjøbenhavn 1793. Trykt paa Waisenhuset. 24 S. i 8vo.

Har du, kjære Læser, ikke nok af denne forfærdelige Titel, saa behag at skaffe dig Sørgetalen i Klagetanker. Der vil du da paa de første 12½ Sider finde meget udførligt beskrevet den store Qvide, som General Abners Mord forvoldte Kong David og alt Folket. Der vil du finde, at det Korps, Asael stod ved, kan vel lignes ved vore Tiders lette Infanteriſter; og mange andre kuriøse Efterretninger. Overvinder du al denne Jammer, saa læs trøstig det øvrige om Olricks Død og Jordefærd. Recensenten veed i Forvejen, hvad du svarer Forfatteren paa hans naive Spørsmaal S. 19: „Er alt dette ikke rørende?" Alvorligt — Forfatteren har uden Tvivl meent det vel nok; men han bør ikke ostere lade sig forlede til at udsætte sig for fortjent Daddel, ved at lade slige uordentlige Tanker trykke. a. n.

Die Pflicht der Christen ihren Nebenmenschen ihre Fehler zu vergeben. Eine Predigt über das Evangelium Math. 18, 23., gehalten in der St. Petri Kirche zu Kopenhagen am 27sten October 1793 von Michael Gottlieb Birckner, Kapellan zu Korsør. Kopenhagen. Gedruckt bey J. F. Schultz. 23 S. i 8vo.

Recensenten har med Fornøjelse gjennemlæst denne Prædiken, der først viser, hvad Gud egentlig fordrer af os, naar han befaler os at tilgive vore Medmennesker, og dernæst

dernæſt fremſtiller Bevæggrundene, Chriſtendommen giver os til at opfylde Forſonligheds Pligt. Derſom ſunde og chriſtelige Tanker, fremſatte ordentlig i et jevnt Sprog, bidrage til at gjøre en Tale og dens Forfatter yndet, ſaa bliver dette vist Hr. Biræners Løn. Om man ellers ikke kan læſe ſig til, at den værdige Forfatter er langt mere øvet i at tænke og ſkrive paa Dansk, og maaſkee derfor hist og her kunde finde en Vending eller Talemaade, ſom den indfødte Tydſker ei havde ſat, vil Recenſenten overlade, beſtemt at afgjøre, til dem, ſom ere ſkarpere Dommere, end han, i den Sag. *a. n.*

Slutningen af den i No. 34. afbrudte Recenſion over det Norſke Selſkabs poetiſke Samlinger. 3die Stykke.

5. **Hagen Adelſteen, ved Claus Frimann, S. 51-84.** En ſtor og værdig Hædersſang til denne ædle norſke Konges Minde. Uden at høve ſig højt, vedligeholder Digterens Begeiſtring en vis mandig Gang, der ſaare godt paſſer til hans Æmne. Enkelte matte, enkelte haarde Vers overſees, hvor det Hele fængsler Læſerens Opmærkſomhed. Kun i Henſeende til Verſificationen har Recenſ. en eneſte Anmærkning. Digtet er lyriſk; og det valgte Verſemaal kunde kaldes ſkjønt, derſom det ikke havde behaget Digteren, at indføre tvende Alexandrinere i hver Strophe, der igjen ophæve de øvrige raſke Verſes Virkning, og med deres langſomme, krybende Overgang ſynes at ſtride mod ſammes lyriſke Sving. Læſeren tage den første Strophe, han vil, for at kunne dømme imellem os:

Du (Bretlands Konge, Adelſteen) rakte ham din Overnebider,
(Dig ei til Skam han brugte den)
Men Brug og Tid og Ruſt det bedſte Staal forſlider,
Til Støv paa nye den ſmulner hen;
Det ædle Navn, du bød ham bære,
Det ſtaaer, og hædret ſkal det ſtaae,
Og før ſkal Norge ſelv forgaae,
Før Ruſt og voldſom Tid ſkal kunne det fortære.

Hvo ſom har Øre for Melodie i Vers, for deres harmoniſke Overeensſtemmelſe med Indholdet, maa iſær finde Alexan-

Alexandrineren i Enden, med qvindeligt Rim oven i Kiøbet, heel utaalelig, heel upassende til Strophens ellers saa mandige Skridt. Hvor rask iler ikke det næstsidste Vers frem:

Og før skal Norge selv forgaae,
og hvor prosaisk slæber nu Alexandrineren sig bag efter
Før Rust og voldsom Tid skal kunne det fortære.

Og nu et heelt langt Diat, hvor man ender hver Strophe med det ubehagelige Indtryk, af denne aldeles umusikalske sexfodede Jambus! For endnu stærkere at føle det, sammenligne man dermed for Ex. det kraftige Tonefald i følgende Strophe af Thaarup:

Ære sin Øvrighed, elske sin Lige,
Trofast mod Land og mod Konge og Møe!
Saa tænker alle, og før vi skal svige,
Før skal vi døe!

6. Laurbærlunden. Et Syn af K. L. Rahbek, S. 85-93. Saare ypperlig er denne allegoriske Elegie, hvori Digteren hædrer Mindet af sine Venner Edvard Colbiørnsen, Fasting, Wibe, Meyer, Wessel o. a., der som Medlemmer af det norske Selskab, meest have biedraget til denne Laurbærlunds Fremvæxt. Hældig er Ideen, og endnu hældigere er Udførelsen. Sand poetisk Aand herskер fra først til sidst; og i Henseende til Versenes Velklang og Harmonie, kjender Recens. ikke mange Poesier, der kunde sammenlignes med nærværende Digt. Det valgte trochæiske Versemaal stemmer fortræffeligen med Æmnet, og flyder saa blidt, som, i Sangen selv, Gratiernes Taarer ved Fastings Grav. Kun et eneste Sted til Prøve; Digteren klager i Laurbærlunden over et nyt Forliis. Camenen stiger ned og vinker, han følger og hviler med hende ved hver en Mindesteen:

Nu ved tunge Vandrings Maal hun dalte,
Ved Colbiørnsens friske Grav hun stod,
Og en Vaar, saa skiøn, som den, han malte,
Blomstred' under Pieridens Fod.
Fra Olymp nedsvævende Gudinder
Lyste over Graven himmelsk Fred,
Stride Taarer randt paa deres Kinder,
O! som end forskiønnedes derved.

„Ret-

„Retfærd, Uſkyld, alle Dyder grøde —
Tog Camenen Ordet — for min Skiald;
Denne Grav, ſom ſlige Taarer vade,
Aldrig, aldrig Blomſter ſavne ſkal. o. ſ. v.
A — s.

*** *** ***

I Andrew Duncans *Medical Commentaries for the Year* 1793, udkommen hos Robinſons 1794 i 8vo, er indførte 4 Afhandlinger af danſke Læger, tagne af *Acta Regiæ Societatis Medico Havnienſis*, Volumen II; nemlig: 1) *Buchhave* de Roborantium in Rheumatismo arthritico neceſſitate, hvorom der ſiges i *Critical Review* for Maji: „The deſign is to recommend the united efficacy of evacuants and tonics, a practice ſufficiently rational, but the idea is not purſued with propriety; for the only medicines, recommended, are the geum urbanum and the guaiacum." 2) *Calliſens* Obſervatio de diarrhœa cum obſtructione alvi haud infreqventi connubio, hvorom det loc. citato hedder: „is not very important." 3) *Buchhave's* Experimenta circa radicem Atropæ Belladonnæ in tuſſi convulſiva & aliis qvibusdam morbis, „are more valuable." Endelig anfører Recenſ.: 4to) „From the Copenhagen Transactions we alſo find an Attempt to eſtabliſh the uſe of opium in ſyphilis, by M *Schonheyder;* but the various, accurate trials, by many of the moſt able practitioners, have decided againſt it. There can, however, be no impropriety in having numerous facts collected on each ſide."

I No. 129, af Göttingiſche Anzeigen recenſeres Hr. Cancellieraad Eggers's Skrift über die wahre Lage des alten Oſtgrönlands.

Subſkriptions-Plan.

Ved det endeel Exemplarer af de første Dele af Aſſeſſor Schous Chronologiſke Regiſter ere blevne defecte, og nu

nu ingen complette Exemplarer af dette Skrift ere at bekomme, har Forfatteren beſluttet deraf at beſørge et nyt Oplag.

I det væſentlige bliver denne nye Udgave ligeſom den forrige. Ikkun i Henſeende til Indretningen vil, for at gjøre ſamme deſto bequemmere og brugbarere, deri blive gjort følgende Forandringer:

1) Alle Anordningerne blive deri anførte i nøje chronologiſk Orden. Den Ulejlighed vil derved undgaaes, ſom man hidtil har haft med at finde Anordningerne, ved det de vare indrykkede i ſamme Orden, i hvilke de ere indførte i Samlingen af Forordningerne.

2) I ſamme Orden anføres tillige alle de trykte Anordninger, ſom ikke ere indrykkede i Samlingen af Frr., nemlig: Konge-Loven, Laugs-Artiklerne, Krigs-Artiklerne, Kirke-Ritualet, Søe-Krigs Art. Brevene, Høieſte-Rets Inſtrux, m. fl., hvorpaa i Slutningen af det Alphabetiſke Regiſter S. 238 og følgende er givet Fortegnelſe, ſaavelſom endeel andre, der ſiden ere blevne Forfatteren bekjendte; og af diſſe gives et Udtog paa ſamme Maade, ſom af de øvrige Frr.

3) Ved Titelen af enhver Anordning, der ſom gjeldende er udmærket, anføres tillige (ſaavidt det har været mueligt, enten af Fr. ſelv eller af Collegiernes Regiſtranter, at erfare) igjennem hvilket Collegium, for Ex. Cancelliet, Rente-Kammeret, General-Toldkammeret ꝛc., den er udfærdiget.

4) Ligeledes bliver, for deſto lettere at kunne efterſee Forordningen ſelv, ved Titelen af enhver Anordning anført det Pagina, hvor den findes i Samlingen af Frr.

5) Endelig bliver ved enhver Anordning anmærket de betydeligſte Tillæg og Forandringer, ſom ved de ſenere Anordninger indtil nærværende Tid ere ſkeete i ſamme.

Det hele Værk vil udgjøre 10 Bind af ſamme Format og ſamme Tryk, ſom det første Oplag; og haabes at 2 til 3 Bind ad Gangen kan blive færdige fra Preſſen.

Men paa det de, ſom eje den første Udgave, tillige kan erholde de i dette andet Oplag ſkeete Tillæg og Forbedringer, bliver ſom et Anhang til det første Oplag ſærſkildt udgivet: Chronologiſk Regiſter over de fra 1670 af

af udkomne trykte Anordninger, som ikke ere indrykkede i Samlingen af Frr. tilligemed et Udtog af de endnu gjeldende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge; hvortil og komme de trykte og endnu gjeldende Anordninger, som før Christian Vtes Tid ere udgivne. Ved Slutningen af samme skal tillige følge en chronologisk Fortegnelse over alle de i det nye Oplag, som gjeldende, anførte Anordninger hvorved og skal blive anmærket de betydeligste Forandringer, som i samme indtil nærværende Tid ved senere Anordninger ere skeete, tilligemed det Collegium, hvor igjennem de ere udfordigede, og endelig ved Pagina henvises til den Side i Udtogets første Udgave, hvor enhver af dem er at finde. Dette Anhang vil udjøre omtrent et Par Alphabeter.

Det Alphabetiske Register fortsat til nærværende Tid, vil slutte Værket. Det bliver særskildt overladt saavel dem, der eje det første, som dem, der vil anskaffe sig det nye Oplag.

Saasnart Trykningen af dette er færdig, udkommer Udtoget af Frr. for 1793, der vil udgjøre det XI Binds 1ste Stykke. Samme bliver indrettet efter foranførte i det nye Oplag brugte Orden, og vil altsaa være Fortsættelse saavel for dem, der eje den gamle, som den nye Udgave.

For desto bedre at bestemme Oplagets Størrelse, især af de Exemplarer som skal trykkes paa Skrivpapiir, udbedes den Godhed af dem, som ville anskaffe sig enten den nye Udgave eller Tillægget til den gamle at subscribere hos mig underskrevne inden September Maaneds Udgang.

Prisen for Subscribenterne bliver for Alphabetet paa Trykpapir 4 Mk., paa Skrivpapir 5 Mk. 8 ß. For dem, som ikke subscribere, bliver Prisen siden noget forhøjet.

Og da jeg er vis, om alle de, som eje den gamle Udgave, tillige ville have foranførte Anhang dertil, nemlig Chronologisk Register over de trykte Anordninger som ikke ere i Samlingen, saa ville især disse have den Godhed derom at melde sig; da ingen flere Exemplarer af dette sidste blive trykte, end de, som ved Subscription blive forlangte. Gyldendal.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 36.

den 13de September.

Frederik Sneedorffs samlede Skrifter. Første Deel, som indeholder Breve fra Göttingen (Erfurt) og Leipzig i Aarene 1783 (egentlig 1784) 86, og Breve paa en Reise igjennem Tydskland, Schweiz Frankerige og Engelland i Aarene 1791 (og) 1792. Kjøbenhavn, 1794. Trykt paa Gyldendals Forlag (hos hvem?). LIV og 581 S. foruden 2 S. Indhold og 1 S. Rettelser. 8vo. — Uden Forfatterens Kobber, skjønt med henved 450 Subskribenterne.

Paa sin korte Vandring her havde Frederik Sneedorff vundet sine Medborgeres Agtelse og Yndest, da i et fremmed Land en voldsom Død bortrev ham i hans fejreste Alder; men hans Minde burde ikke dø. Vel vare hans Fejlbemærkninger førstedelen allerede bekjendtgjorte i Minerva, og der med almindeligt Bifald læste, men de stode dog der adspredte i flere Aargange, og hans Forelæsninger vare, paa den lille Indledning nær, ikke trykte, kun Tilhørerne havde nydt umiddelbart Gavn af disse; men deres fordeelagtige Domme syntes at love, at de offentliggjorte ved Trykken ogsaa maatte kunne forøge Sneedorffs Hæder og skaffe det læsende Publikum Fornøjelse og Nytte. En bifaldsværdig Beslutning var det derfor af Sneedorffs og Videnskabernes Ven Suhm, at indbyde til Understyttelse af en Udgave af den saa tidlig

tabte Mands ſamlede Skrifter, ved dennes Venner Hr. Prof. A. Birch, Hr. Sekr. Birch og Hr. Sekr. Nyerup. En talrig Mængde underſkrev Indbydelſen, og Rec. har af de fire Bind, Samlingen ſkal udgjøre, det første for ſig.

I Forerindringen (S. III-VI) gjør denne Deels Udgiver Hr. Prof. A. Birch Regnſkab for et og andet ved denne Udgave, ſamt tillige hvorfor Sneedorffs paa Reiſen i Norge førte Dagbog ikke, i Overeensſtemmelſe med det Publikum givne Løfte, følger med. „Ved en „ nærmere Underſøgelſe befandtes denne ikke i den Til„ ſtand at den, ſaaledes ſom den var, kunde gives i „ Trykken.“ Saa lidet ukjert det nu er Rec., at man herved har ſørget for Sneedorffs Ære, mener han dog, at det havde været forſigtigere, om man havde anſtillet tilſtrækkelig Underſøgelſe før Indbydelſen; et Løfte var vel da ikke blevet gjort, man ſiden fandt ej at burde holde. Naar i øvrigt Hr. Prof. B. (S. III) antager, at man med ſtørre Intereſſe vil læſe Forfs. Bemærkninger ſamlede, kan Rec. ikke være ſaa aldeles enig med denne agtværdige Lærde, da Nyhedsintereſſen vel upaatvivleligen bidrog ſit til de enkelte Breves gode Modtagelſe, og mangen læſer med mere Fornøjelſe, naar han har nogle faa Ark, end naar han har et Bind paa meer end halvandet Alphabet for ſig. „Imidlertid“, hedder det dog videre, „ er der ingen Tvivl om, at jo diſſe Efterretninger ville „ kunne nyttes paa en anden Maade, hvor de ville vorde „ ligeſaa gavnlig for Publikum, ſom hædrende for For„ fatteren.“ Rec. ſavner her Underretning om denne Maade; thi at enten Hr. Prof. Schlegel i Fjn allerede i Fjor udkomne eller Prof. Thaarup i ſin nyere Statiſtik ſkulle have nyttet ſamme, er ikke at formode, da ingen af dem, ſaavidt Rec. veed, har ladet ſig forlyde med ſligt.

Herpaa følger (S. VII-XXIII) Forſøg til en Karakteriſtik over Frederik Sneedorff af A. Birch, ſom dog ſtrax erklærer ſig ikkun at ville „optegne nogle enkelte „ Træk, han ved otte Aars fortrolige Omgang har havt „ Lejlighed at bemærke“, da Overſkriften ſynes at berettige til her at fordre en „ fuldſtændig Overſigt over Sneedorffs

„ Sneedorffs Karakteer." Imidlertid fortjener Hr. B. Tak for de, paa nogle faa Sprogfejl nær, velskrevne Bidrag til sin Vens Karakteristik han her har meddeelt, og Rec. troer at kunde heraf, især og af det ogsaa her (S. XXXV-XL) aftrykte Stykke: Frederik Sneedorff af Peter Friderich Suhm (*), hvori Mandens varme Hjerte saa kjendelig har styret Pennen, udtegne Grundtrækkene til Sneedorffs Levnet.

I sit fierde Aar (1764) mistede Frederik Sneedorff sin Fader, den saa saare fortjente Jens Schelderup Sneedorff; men hans værdige Moder sørgede efter yderste Evne for sine Børns Opdragelse. I Begyndelsen af den modne Alder troede man ikke at opdage Stemme hos ham, ikke desmindre kom han tidlig fra Skolen til Universiteret, og udmærkede sig her ved alle sine Examina paa fordeelagtigste Maade. Han nød først Kloster og Regenz, saa Borchens Collegium, hvor han forsvarede en Afhandling, hvis Emne var: Quanto doctrina morum Christi præstiterit philosophiæ veterum Gentilium (**), reiste 1783 med Stipendium til Göttingen, derfra, efter et Ophold paa henved 3 Aar, (Brevene S. 59, anderledes Birch S. IX) til Leipzig, og saa i 1786 tilbage til Fædrelander med forsøgede Indsigter og Verdenskundskab, og en Heynes, en Gatterers, en Feders, en Spittlers og flere sine berømte Læreres Ynde. Efter sin Hjemkomst forsvarede han den 29 Nov. 1786 for den philologiske Magistergrad, imod Hr. Mag. Worm og Hr. A. Birch, som ordentlige Opponentere, og Hr. Nyerup ex auditorio, en under Heynes Vejledning udarbejdet og i samme Aar i Leipzig trykt Afhandling: de hymnis veterum Græcorum (***), der i disse Efterretninger for 1787 blev anprist som Mønster for unge Lærde, hvorledes de græske Klassikere bør læses og forkla-

(*) Strax efter Tidenden om Sneedorffs Død gratis uddeelt fra det Berlingske Contoir, siden indrykket i Minerva 92, Julii S. 108-111, samt i Suhms samlede Skrifter.

(**) See Gudenrath i Iris 91 94 B. S. 170, hvor vel Aarstallet 87 maa være en Trykfejl.

(***) See i de hos Schultz udgivne ugentlige Tidender for 1786 S. 546 f.

res. Før Udenlandsrejsen havde han med megen Iver studeret Theologie (Br. S. 166), ogsaa havde han temmelig Lyst til Historien, og Opholdet paa de tydske Universiteter blev helliget den græske og historiske Muse; men Klio rev, efter hans Hjemkomst, snart Scepteret fra hin. I Vinteren 1787 holdt han offentlige Forelæsninger over de tre sidste Aarhundredes Historie for et Antal af — 136 Tilhørere af forskjellige Klasser. „Maaskee „ det eneste Exempel", siger Hr. Prof. Birch, „i Uni„ versitetets Aarbøger, at en Privatdocent, uden at staae „ i Forbindelse med Universitetet, havde saa stort et „ Antal Tilhørere." Som Indledning til disse Forelæsninger var det han lod trykke en Udsigt over Tilstanden i Europa ved Slutningen af det 15de Aarhundrede, hvilken med Bifald blev anmeldt i Kritik og Antikritik. Og nu blev han i Aaret 1788, uden videre Konkurs, overordentlig Prof. i Historien her ved Universitetet, og var en af de meest yndede Lærere. I 1790 gjorde han en Reise til Norge, hvor han opholdt sig i fire Maaneder, og, som derpaa en Leilighed til med taalelig Bekostning at bereise Tydskland, Schweiz, Frankrige, det ham saa kjære England, og Holland, tilbød sig ham, tiltraadte han, nu forsynet med flere Forberedelseskundskaber, denne Reise; men Sneedorff skulde aldrig mere komme tilbage; i et ulykkeligt Spring fra Postkareten, da Hestene vare blevne lybske, i Nærheden af Penruth (den 13 Junii 1792) fik han et Stød paa Hjernen og døde den 15 Junii. Elskelig Mildhed, stedse voxende Beskedenhed, som Overbærelse vare Sneedorffs Egenskaber. Han var en trofast Ven (cfr. Br. S. 58), en varm Patriot, stolt af at være Dansk (iblant mange Exempler i Brevene, see S. 63, 267 o. m. fl.). Om hans ufortrødne Flid og derved erhvervede Indsigter vidne hans Arbejder. Han erkjendte sit Fags sande Bestemmelse (Br. 377). Iblant Klassikerne synes Euripides at have været hans Yndling (Br. S. 79), og Bibelen og Pope om Mennesket ansaae han som de Bøger, hvoraf den bedste Kundskab om Gud og sig selv kunde øses (S. 542). Iblant Historikerne satte han Livius, Gibbon, Lagerbring, Rapin, og Hume høit (Br. S. 432). Men Philosophie, især Metaphysik,

var

var neppe hans Styrke (Br. S. 146). Han forstod den Kunst allevegne at gjøre sig yndet, derom vidner og den gode Modtagelse han overalt nød. (Hvor saare meget hans gøttingske Lærere elskede ham, det veed Rec. af deres egen Mund.) I Gøttingen blev han optaget som Medlem af det historiske Institut, i Paris var han den eneste Fremmede Feuillonterne gave Sted imellem sig, i London var han Korrespondent af Gentlemans Magazin.

Ved den rædsomme Tidende om hans Død ilede Yndere at strøe Blomster paa hans tomme Gravhøj. Et Par slige Stykker af **Suhm** og af Højesterets-Assessor **Sporon** (*) meddeles her. I det **Suhm**ske finder Rec. den skjønne Simpelhed, han saa ganske savner i Hr. Assessorens, hvis søgte og kunstlede Klage begynder med **Phaeton** og **Ithys**, og slutter med et, uden Tvivl her saare upassende, Ordspil. Derimod kan Rec. ikke andet end højligen undres over, at man ej her læser ikke blot det Stykke i Samleren, da jo dog alt skrevet til hans Minde var lovet; men selv den nydelige Elegie hvormed **Rahbek** sluttede første Bind af sin Tilskuer for 1792. Saa meget sønderligere er denne Udeladelse, som det ikke tør formodes, at denne som den der stod i **danske Tilskuer**, kunde være Hr. Udg. ubekjendt, imidlertid haaber Rec., at det dog i følgende Bind, som billigt er, vorder indhentet. Endnu har Hr. Udg. meddeelt **Udtog af Sneedorffs Betragtninger over sig selv** (S. XXIII-XXX), samt **Adskillige Dyders og Lasters Væsen** (S. XXX-XXXIV); men som dette af Sneedorff ikke var bestemt til Trykken, tier Rec. og haster til Brevene selv. Dog forudsender han sin Mening i Hensyn til det Hele. — At disse Breve, uagtet Forf. kun et Par gange ryger sin Pibe, indeholder adskillige Ubetydeligheder, lige til elendige Emigranters Uhøviskheder imod Fayette (S. 227), at en stor Deel af Bogen bestaaer af statistiske og historiske Efterretninger, dem Forf. tildeels ikke havde behøvet at hente i Paris eller London, er vel unægteligt, at Historikeren hældede til Partie før han betraadte Frankrige, tilstaaer han selv (S. 260), at han der af Feuillanterne lærte at see Modstandernes Fremgangsmaade i det mindst

(*) Minerva 92, Junii, S. 446 og Julii S. 111.

fordeelagtige Lys, er ſaare ſandſynligt, at han følede og ſtedſe havde følet en Kjerlighed for England, der viſte ham det meſte her fra den ſkjønneſte Side, fremlyſer af flere Steder, (f. Ex. S. 61, 422); men ſaa finder man og her mangfoldige intereſſante Efterretninger, man lærer nøjere at kjende mange vor Tids ſtore og berømte Mænd, man faaer om de nyeſte Dages Begivenheder i Frankrige og Tydſkland Oplysninger, der deels ere tilforladeligere, deels fuldſtændigere end andenſteds, og man angrer ikke at have gjennemlæſt Bogen. Hvad Formen angaaer, er Spreget i det hele flydende, ikke overalt rigtigt, og franſke Ord, iſær Gjeningsordene paa ere, ſ. diſpenſere, infermere, engagere, recommendere (S. 140), o. m. fl. træffes vel hyppigt.

Diſſe Anmærkninger ſtaae ikke her for i mindſte Maade at bryde paa Agtelſen for vor fuldendte Broder, nei; uforglemmelige Sneedorff!

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

„ Men Sandhed har og ſit Alter, og dine Fuldkommenheder trænge ikke til at man ſkulde ſkjule dine Ufuldkommenheder. “

Brevene fra Göttingen (Erfurt) og Leipzig (S. 1-84) ere, otte i Tallet, ſkrevne deels til M. Worm, deels til M. Nyerup. I Minerva leveredes de i Aarg. 1787 Apr. S. 1-40, Maj S. 129-59, og Junii S 265-96. Efter en Indledning, om det Urimelige i, ved ſin Hjemkomſt, blot paa Grund af ſine Rejſer, at tørde i vore Dage ville opløfte ſig over andre, foretager Forf. ſig at give rhapſodiſk Efterretning om Tydſklands Lærdom, og i Synderlighed om Göttingen, og handles da i første Brev iſær om Leſs og Koppe, ſom geiſtlige Talere, om den da nys afdøde Walch — ſom i Følge S. 4, efter ſin Død, iblant de andre levende Profeſſorer, hørte Leſs prædike. Havde man efterſeet Minerva 87, Mai, S. 159, hvor Walch a: St. erklæres ſom Trykfejl for: Waldeck, kunde ſligt været undgaaet, ſaavelſom den Feil S. 7 L. 5: Lys for Løb — om vrangtforſtaaet Oplysning, om de tydſke Tidsſkrifters uhyre Mængde, og om tydſke Skribentinder, la Roche, Reiſkes Enke, Philippine Engelhard o. ſl. Det ſees i

øvrigt deels af Efterretningen om Walchs Død, der indtraf i 1784, deels af det, der meldes om Bastholms Bog om den udvortes Gudstjeneste, at dette Brev ikke er skrevet før 1785.

II Brev indeholder en Beskrivelse over det gøttingske Universitet, og da om dets rige og nyttige men ufordeelagtig opstillede Bibliothek — Rec. talte her for et Par Aar siden omtrent 500 til dansk Hist. og Geogr. henhørende Skrifter; grundet Forsvar for det Honorarium af tre Louisdors, Heynes Forelæsninger koste; Lærernes Flid og Forelæsninger, til hvilkes Ypperlighed han anseer den her almindelige Skik at betale Forelæsningerne forud, som en af de vigtigste Aarsager, ogsaa de Studerendes Flid og den herskende rosværdige Tone; faa Renomister, men mangfoldige Opvartningspiger! — Ligesom det ikke er let at fatte, hvorfor i første Brev Bastholms Navn kun betegnes med B....., da han dog ellers gjøres kjendelig nok, saaledes begriber Rec. ikke, hvorfor de Danske, hvoriblant tre Stykker Grævet, der her anføres som Heynes Tilhørere, ikke nævnes med fulde Bogstaver. Skulde nogen af dem vel med mindste Føje kunde havt noget derimod; men for vor Literærhistorie var den fulde Navngivelse ikke overflødig. Dog disse ere ikke de eneste Steder, hvor Forf. forunderligen hemmelighedsfuld, synes uden Grund ligesom at have baade villet og ikke villet lægge Skjul paa sligt, see S. 54, 136, 146, 197 o. m. fl. Steder.

III Brev (S. 21-33), skrevet i Erfurt, ikke i Gøttingen, som Overskriften lyder, indbefatter en Reise fra Gøttingen til Erfurt. I det Gothaiske Møntkabinet fandtes iblant de danske Mønter Sølvmedaillen i Anledning af Slaget ved Kjøge 1677. I Erfurt viste Bogtrykker Schlegel vor Sneedorf megen Tjenstvillighed. Historien om Græven af Gleichen med de to Koner (S. 25) er vel almindelig Sagn, men neppe beviist. Her besøgte Sn. Bernhardiner-Nonneklosteret. Ved Universitetet beløb Antallet paa de Studerende sig da ikke over 66. Iblant Lærerne nævnes med Udmærkelse Losius og Agricola. Her opholdt sig og den berømte Friherre af

Dalberg, ſom kan kaldes den anden Herzberg, og Timme, Forfatter til Faramonds Familiehiſtorie.

IV Brev (til S. 44). I Gotha gjorde han Bekjendtſkab iblant andre med Stroth og Galletti. Forf. meddeler en Afſkrift af en Deel af et Brev fra Englands Henrich VIII. til Saxens Hertuger, Joh. Fred. og Georg, i Anledning af Luthers Svar paa hans Bog. Exeartheuſeren Stumph, oekonomiſk Forfatter. Hertugen er Elſker og Kjender af Videnſkaberne, ſær Phyſik, og Phyſikeren Hofraad Lichtenberg, en Broder til ham i Göttingen, udgjør hans kjereſte Selſkab. General Superintendent Schneider i Eiſenach. Til Slutning ſom Exempel paa Mørket i Bajern (cfr. Hvid S. 53), Fortælling om Weishaupts Forfølgelſe der.

V Brev (S. 49). Göttingens Hiſtorikere, Gatterer, Spittler, Plank og Schlözer, hvilken ſidſte for Aarket af ſine gavnrige Statsanzeigen faaer 22 Rdlr. i Honorar. Om Efterretningernes Skadelighed og den tydſke Boghandel, tildeels med Dyks (Dycks) Ord. Franſkmændenes og Englændernes Fordomme mod den tydſke Literatur tabe ſig.

VI Brev (til S. 54). Tydſkernes Rejſelyſt og dobbelte Patriotismus. Mængde af tydſke Skrifter imod Religionen. „I Berlin trykkes alting.“ Det var i anden Friderichs Dage! nu hedder Preuſſens Konge Friderich Wilhelm. Og — Quantum mutatus ab illo! maa man vel ſige med Sneedorff (S. 113). „I Wien „begynder man heri at følge Berlins Exempel.“ Dette bevidner Friedels Breve. Da diſſe Breve ſandſynligviis dog nu ere komne til Danmark, kunde maaſkee i denne Udgave det af dem uddragne Overſlag over Gejſtlighedens Rigdomme i Europa, tilligemed de Summer, ſom vandre fra de katholſke Lande til Pavens Skatkammer, uden Tab været bortladt.

VII Brev, til Mag. Nyerup (S. 54) er næſten ganſke opofret til rhapſodiſke Efterretninger om den ſtore Heyne.

VIII Brev (S. 66), ſom ſandſynligviis atter er ſkrevet fra Erfurt og ikke fra Leipzig, kan juſt ikke roſes ſom rigt paa Indhold. Forfs. Imaginationsſpil paa

Rejſen

Reiſen fra Göttingen er endda det beſte; men Quinteſſentſen af Samtalen med Schlegel, ſom han i Gotha igjen traf, vilde Læſeren neppe have ſavnet.

IX Brev (S. 75). Fra Erfurt igjennem lykkelige Egne til Leipzig. „Univerſitetet her er for nærværende „ligeſaa meget under Göttingen i videnſkabelig Geiſt og „Flid, ſom det er over ſamme i lokkende Adſpredelſer", og dette ſøger han ved en Sammenligning at beviſe. Morus, Reiz, Leſke, Dathe roſes. Platners Aphorismer vidne om et ſtærkt Hoved, men om hans Philoſophie i det Hele fører til Sandhed og Lykſalighed, og om hans Foredrag og hele Individ har mere virkelig Værd end Pomp, lad det ſtaae derhen. Imod Univerſiteters Anlæggelſe i ſtore Stæder.

Endelig ſluttes denne første Samling med det X Brev, hvori Forf. ſøger at gjøre Læſeren bekjendt med nogle af de da levende Lærde i Leipzig, Zollikofer, v. Blankenburg, Udgiver af Sulzers Theorie der ſch. Künſte, (der med megen Varme talede om Kapitain Dahl, ſom paa en Reiſe til Ægypten nogle Dage opholdt ſig i Leipzig), og Adelung, denne „Coloſſ i den tydſke Litteratur", ſom Sturz kalder Johnſon i Henſyn til den engelſke, og leverer Forf. da her, for at viſe hvormeget en eneſte Mand kan udrette, en kort Fortegnelſe paa hans vigtigſte Verker. „I en Landsbye, en Miil fra Leipzig, „boer Anton Wall, hvis egentlige Navn er Heyne, „Forf. af Bagatellerne. Han er (1785) nogle og „tredive Aar gammel, og lever fuldkommen a la Rouſſeau, beſkieftiget med at ſtudere ſig ſelv og den Deel „af Naturen, ſom omringer ham. For ikke at glemme „ſig ſelv, hverken i Selſkaber eller i Bøger, har han „lejet ſig diſſe Værelſer, og kommer høiſt ſjelden til „Byen." Her findes og noget om Forholdet imellem de Gamle og de Nyere.

Dette Binds anden og ſtørſte Hovedafdeling er: Breve paa en Reiſe igjennem Tydſkland, Schweiz, Frankrig og Engeland, i Aarene 1791 og 1792, indførte i Maanedſkriftet Minerva for bemeldte Aar (1791, Junii S. 369-95, Julii S. 19-53, Aug. S. 178-218, Sept. 341-88, Oct. S. 71-95, Nov. S.

185-217, S. 263-88, Dec. S. 459-79. 1792, Jan. S. 85-116, Febr. S. 183-237, Marts S. 355-377, Apr. S. 104-37, Maj S. 243, Junii S. 379-381), under den Opskrift: Breve fra en dansk Rejsende. Det var disse Breve, som især læstes med den Begjerlighed og Interesse.

I Til Kammerh. Suhm (S. 87-98. Hamborg. Der den agtværdige Læge Reimarus, og det gavnrige Selskab til Kunsternes og nyttige Haandteringers Befordring. Her saae Forf. igjen sine gottingske Venner, Sagføreren Bartels og Architekt Arends, en Hamborger, som i Kjøbenhavn lærte sin Konst paa Charlottenborg, hvorfra han tog sit Genies og sin Flids Belønning med sig i begge Guldmedailler. Forf. meddeler os noget af sin Læsning om Brandenborgs to Stiftere. Berlin. Herzbergs jevne Mine og fortrolige Tone satte Forf. i Forundring: (Hans Spørsmaal til en dansk Professor i Historien: Sprechen sie deutsch? satte Rec. i Forundring.) Oelrichs sagde, han havde været Langebek meget behjelpelig, da han søgte Diplomer i Stettin og Pommern; men et Exemplar af Scriptores, han havde lovet ham, havde han ikke faaet; og da ingen i Berlin ejede dette Verk, selv det Kongel. Bibliothek havde ikke mere end de 3 første Tomer, havde han ofte savnet det. Til 7de Tome og Waldemars Jordebog glædede baade han og Herzberg dem, som Pendant til Carl IVs Catastrum, Herzberg har udgivet. Herzberg vilde ved Lejlighed sende en Samling, i Lybek fra 12 til 15 Aarh. udstedte og den holst. Historie meget oplysende Diplomer til Bernstorff, at Suhm kunde see dem. (Om H. har ladet det beroe ved Villien, skal Rec. ikke kunne sige.) Schulenborg, Alvensleben og von Hardenberg.

II (S. 111) Til Secr. Nyerup. Fornyet Bekjendtskab med Storkantsler Carmers Søn, som Stn. i Göttingen havde lært Dansk. Dennes Dom over Mirabeaus Verk om Preussen. Her og en Samtale med ham om Toget i Sverrige og Forbindelsen med Rusland, i hvilken Henseende her (S. 101) findes Sætninger, Forf. neppe i vore Dage havde vedkjendt sig. — I Videnskabernes Academie, til hvis Historie her henkastes nogle

nogle Grundtræk, hørte han forelæse en Afhandling paa Tydsk af Oberconsistorialraad Silberschlag, over et Schuppenthier, en dansk Missionær havde sendt til Halle fra Trankebar. Büsching erindrede med Fornøjelse sit Ophold i Sorøe; men var misfornøjet med vor Indfødsret. Den engelske Minister Eden fortalte Forf., at Bibliothekartjenesten ved brittiske Museum, med 2000 Rdlr. aarlige Indkomster, havde været Prof. Thorkelin tilbudet.

III. (S. 122). Til Prof. Birch. Betragtninger over Friderich den Andens forskjellige Maade at indføre Tolerance og Justits paa i sine Stater. I den pommerske Landsbye Czarnidamero, hvis Jorder vare meget sandige, fandtes i Friderich IIdens Tid 12 adelige Familier, som udgjorde 59 Personer; Rygteren og en anden Person vare de eneste, som ikke vare adelige, men de vare dog gifte med Frøkener. Venskabstemplet, i Nærheden af Sans-Souci, af Friderich II. opført til Erindring af hans Søster, Markgrevinden af Bayreuth.

IV. (S. 237). Ved Philantropinet i Deßau er nu kun 20 Elever. I Torgau er et af de mange saxiske Slotte forvandlet til et Tugthuus, hvori dog ikke blot grove og letsindige Forbrydere, men og alle Melankolske, saa[l] kaldes de Syge enten paa Sjel eller paa Legeme, stedse leve meellem hinanden. Om Saxens Gjeld og Statspapirspenge. Den Bestemmelse Forf. ved Hjelp af Lünigs Codex giver i Hensyn til Successionen i Lausitz, turde især nu under forandrede Udsigter neppe være almeen-interessant. Churfyrsten besidder mange Kundskaber, fornemmelig i Botanik. I den fortræffelige Dresdenske Bogsamling, hvori Bøgerne fra Stifteren Augusts Tid (1678), fordi hans Gemalinde var dansk Prindsesse, have det danske Vaaben paa den ene Side — fandt han den Orden, hos Bibliothekarerne den Høflighed, kort: alt hvad han maatte savne i Musernes Tempel i Berlin. (Slutningen følger.)

Topo-

Topographiſk Journal for Norge. 6te Hefte. Chriſtiania, 1793. 144 S. i 8vo.

Heftet indeholder 2 Stykker: I. Begyndelſen af en Beſkrivelſe over Idde Præſtegjeld med tilhørende Annex Enningdalen af E. Hoff. S. 1-51. II Sporrings Relation angaaende Finmarken, overladt Selſkabet af afdøde Hr. Hans Hammond, Sognepræſt til Racheſtad, paa Vilkaar, at naar det Ord for Ord er trykket i Journalen, det da afleveres til den Deichmannſke Donation, og med Erklæring, at han efter al Correſpondence ikke vidſte hvad denne Sporring var eller det mindſte om hans Levnetsløb. Stykket er forfattet 1734 og giver nogle gode Oplysninger om bemeldte Land. Paa Heftets Omſlag er Fortſættelſen af Liſten over de Haandſkrifter man har om Norge.

Topographiſk Journal for Norge. 7de Hefte. Chriſtiania, 1794. 124 S. i 8vo.

I Fortſættelſe af Idde-Præſtegjelds Beſkrivelſe. S. 1-96. II. Underretning om Melboſtadſke Rhabarber af Juſtitsraad og General-Conducteur Chriſtopher Hammer. S. 97-100. Juſtitsraaden har udſaaet Rhabarber-Frøe i Melboſtads Have, og Ager paa Marken og Udmarken, for at ſee, at gjøre den vildvoxende og ganſke at naturaliſere den i Norge til Nytte og Brug i Landet. III. Noget om et norſk Natural-Kammer, ved ſamme Forfatter. S. 101-107. Intet betydende. IV. Forſøg og Erfaring om Rensdyr-Moſen til Brød, ved H. Møller Dr. S. 108-118. Endſkjønt Udſigterne for tilſtrækkeligt Forraad af Kornvare i Norge ere nu bedre end i fremfarne Tid, baade formedelſt udvidet og forbedret Agerdyrkning, ſamt Kartoffelavl, ſaa og formedelſt den frie Kornhandel, ſaa kan dog ej allene Misvæxt og mange andre Omſtændigheder i kortere eller længere Tid tilintetgjøre diſſe Udſigter, men det er desuden en ligeſaa unægtelig ſom beklagelig Sandhed, at uagtet et Land, det være hvad for et det vil under Solen, kan have temmeligt Forraad af Kornvare, ſaa kan der dog gives enkelte fattige

fattige Familier, til hvilke denne Forraad ikke ſtrækker ſig, og ſom i deres trykkende Nød ønſke, at det var dem givet at forvandle Stene til Brød. Enhver nye Opdagelſe af en Føde, hvorved Livet i Nødstilfælde kan opholdes, ſynes derfor ingenlunde at bør forkaſtes eller foragtes. Diſſe vel uſædvanlige Fødevare kan man anſee, ſom man anſeer Vaaben imod enhver anden Fjende; „man ønſker aldrig at komme til at bruge dem, men er dog glad ved, om en Fiende ſkulde møde, at have dem.“ Hr. Doctoren bekjendtgjør et nyt Forſøg og Erfaring om Rensmoſens Brug i Brød. En fattig Enke af Hvidøre Hovedſogn malede Rensmoſen til Meel og brugte den hele Sommer 1785 i ſit Brød, ſaaledes at Brødet indeholdt allene $\frac{1}{4}$ Bygmeel, men i noget var $\frac{1}{2}$ Bygmeel. Sikkerlig ſkulde og, ſiger Hr. Doctoren, Rensmoſen kunde anvendes til anden Føde end Brød, paa den Maade ſom Hr. Profeſſor Strøm har foreſkrevet om den islandſke Moſe. V. Udtog af Meteorologiſke Jagttagelſer paa Eger for det ſidſte halve Aar 1792. S. 118-124.

Topographiſk Journal for Norge. 8de Hefte. Chriſtiania, 1794. 120 S. i 8vo.

I. Fortſættelſe og Slutning af Idde Præſtegjelds Beſkrivelſe. S. 1-34. Beſkrivelſen indeholder mange Ubetydeligheder, for Ex. Inventarier over Kirkernes Ornamenter, ſaa og almindelige Anmærkninger om Sognets Dyr, Planter og øvrige Producter, ꝛc., men desuagtet ſkyldes Hr. Forfatteren Tak for ſin Flid, Nøjagtighed og patriotiſke Villie. II. Forſøg til en Beſkrivelſe over Liſter og Mandals Amter ved Hr. Etatsraad og Laugmand P. Holm. S. 35-114. Recenſenten tilbageholder ſin Mening om denne Beſkrivelſe, indtil den er fuldendt. III. Anhang til Digtet Eegenæs, indført i Journalens 5 Hefte; af Digtets Forfatter. π.

*** *** ***

I No. 259. af allgem. Litteraturzeit. er Maanedſkriftet Dana recenſert, og i No. 263. Aargangen 1793 af Iris.

I An-

I Anledning af det ſidſte Skrift hedder det om Hr. Profeſſor Todes maanedlige Udſigt over Europas Tilſtand: „ſie ſcheint an Werth mehr zu verlieren als zu gewinnen."

(Indſendt.)

I No. 17. af de Kjøbenhavnſke lærde Efterretning for dette Aar findes en Anmældelſe af det nylig udkomne lidet Skrift: En kort Hiſtorie om en Onanit o. ſ. v. — Denne Anmældelſes Gjennemlæsning gav en af mine Venner Anledning til i et Brev at fremſætte nogle Tvivl og Indvendinger, hvoraf han har tilladt mig at meddele bemeldte Efterretningers Redacteur Hovedindholdet til Indrykkelſe. I bnævnte Anmeldelſe yttres nemlig det Ønſke, at Opdragere vilde lade denne og andre lignende Bøger, om den Materie, ligeſom uformærkt falde i Ungdommens Hænder; thi, ſiger Anmelderen, de ville da med Begjerlighed læſe, og i Tide ſøge at undgaae den beſkrevne og i ſine Følger ſaa ulykkelige Laſt. Det første, at den Unge nemlig vil læſe ſaadan Bog med Begjerlighed, indrømmer min Ven, der i nogle ſin Erfarenhed i Opdragelſes-Væſenet ikke er en ucompetent Dommer heri; men desmindre gjør han ſig Haab om, at den anden Følge ſkulde finde Sted, den nemlig, at det unge Menneſke ſkulde derved lære at undgaae Laſten. Tvertimod frygter han for, at det maaſkee snarere end noget andet kunde forlede en Yngling paa denne bedrøvelige Afvej, og det af følgende Grund: Barnets og den Unges Sjel er endnu saa godt ſom aldeles ſandſelig; derom ere alle Menneſkekjendere enige. Naar der nu gives ham i Hænderne og overlades til hans frie Valg en Blanding af ſandſelige Billeder og abſtrakte Ideer, ſaa er der ingen Tvivl om, at han jo hefter ſin Opmærkſomhed udelukkende til de første; derom kan vi desuden overbeviſes ved den første den bedſte Fortælling, Hiſtoriebog eller Digt, man giver ham til Læsning. Handler nu Bogen om den omtalte Materie, da maa den nødvendig have ſaadan Blanding, hvilket ogſaa de bedſte derom forfattede Skrifter af Erfarenhed bevise. Lad da endog Bogen være ſkreven nok ſaa forſigtig, lad den afmale Forbrydelſen med nok ſaa afſtrækkende Farver,

den

den vil dog ikke kunde forhindre Indbildningskraften fra at hefte ſig til det ſandſelige, og med Tilſideſættelſe af det hvad Bogen for Reſten indeholder, at overdrage allene dette, eller dog fornemmelig dette, til Hukommelſen. Vil man indvende at Beſkrivelſen over Laſtens Følger, ligeledes ere ſandſelige Billeder, da maa man betænke, at ſaadan Beſkrivelſe hverken for Nysgjerrigheden eller for Indbildningskraften kan have den Grad af Tillokkelſe, ſom Billedet af Gjerningen ſelv. Ja endog det Dunkle, ſom Sommelighed og Forſigtighed kræver at iagttage ved Laſtens Beſkrivelſe, men hvorril der ingen Grund er ved Udviklingen af dens Følger, bidrager ikke lidet til at beſtemme Overvægten.

Et af to Tilfælde maa ved ſaadan Lejlighed finde Sted. Enten er den unge Læſer heldigen endnu ubekjendt med Laſten, eller og bekjendt med den. I førſte Tilfælde drager den, Menneſket medfødte Nyſgjerrighed ham uimodſtaaelig hen til diſſe ham ganſke fremmede og derfor med al Nyhedens Tillokkelſe udruſtede Ejenſtænder. I det andet Tilfælde er hans allerede antændte Indbildningskraft ved ſaadan Lejlighed ſnart oppuſtet, ligeſaa ſnart ſat i fuld Flamme, og mon da ikke Udfaldet ofte vil blive, at den Ulykkelige ligeſom med aabne Øjne ſtyrter ſig i nye Udſvæveſer? Man har jo ogſaa virkelig ſeet Breve bekjendtgjørte, fra ſaadanne, ſom tilſtaae, at de med Tiſſots Bog for dem, har begaaet Forbrydelſen; og min Ven er kommen efter et lignende Exempel med Salzmanns. Dette beviſer, at om end Naturforſkere maaſkee have ſagt Uſandhed, naar de berette, at Fugle og andre Dyr, ligeſom fortryllede ile ſelv ind i Rangleſlangens aabne Svælg, ſaa er det dog en ſørgelig Sandhed, at Menneſket, naar dets Indbildningskraft førſt har faaet et urigtigt og unaturligt Sving kan ſaaledes ſendes Blind være ſin egen Velfærds Mørder. Viſt nok er det, at man ogſaa har Tilſtaaelſer fra andre, ſom ved Hjelp af ſaadan en Bog, der tilfældigviis er kommen i deres Hænder, har faaet Øjnene aabnede, og i det mindſte ere blevne opmuntrede til at kæmpe imod Laſten, om ikke ganſke at udrydde den. Men da har det ogſaa jo det meſte været ſaadanne, ſom allerede havde begyndt at føle de onde Virkninger af Laſten, og

altſaa

altſaa ved denne Forberedelſe været lettere at bringe til Eftertanke. Ogſaa bør det for den redelige Opdrager uden Tvivl være nok at vide, at Midlet ligeſaa ſnart kan have den modſatte Virkning, til at vogte ſig for, med frit Forſæt at lade ſin Lærlings Velfærd komme an paa ſaa uſikker og farlig en Prøve.

Min Vens Paaſtand er altſaa, at ſlige Bøger, langt fra at paaliſtes Børnene, bør meget mere omhyggelig holdes tilbage for dem, aldrig overgives til deres vilkaarlige Brug, og aldrig betroes dem til Læsning uden ved Lærerens Side, under hans Vejledning, og mueligſt forſigtige Behandling. Da kan de unegtelig tjene til at bekræfte hans mundtlige Foreſtillinger, ſom uforbigjængelig bør gjøre Begyndelſen. Men endog efter at Læreren ſaaledes ſelv har gjort Ynglingen bekjendt med Skriftet, maa det ingenlunde overlades i dennes egne Hænder. Atter kunde ſpørges, om da ikke de ſamme Ulejligheder og Farer var at befrygte af Lærerens mundtlige Foreſtilling om Sagen; men herpaa kan med rette tvivles, naar han ikkun er ſin Poſt voxen, og forſtaaer at drage Lærlingens Sjel og Hjerte med ſig hen til den Synspunkt, hvorfra han vil have Sagen betragtet. At rette ſig efter nogen trykt Forſkrift og Formular, maatte man vel i dette Tilfælde for alting fraraade ham; hans Følelſe og Overbeviisning maa tale, og da er det at haabe, at det mundtlige Foredrag, ſom i enhver Henſeende og i ethvert Tilfælde, naar det gjelder Ungdommens Dannelſe, har ſaa meget forud fremfor alle Bøger og Skrifter, ogſaa i denne ſaa vigtige Sag vil gjøre gavnlig Virkning, og rigelig lønne den ſamvittighedsfulde Lærer for hans anvendte Flid.

Diſſe min Vens Betænkninger troer jeg mig beføjet til her at meddele offentlig, forvisſet om, at enhver Retſindig vil indſee, at de hverken ſigte til at fornærme Anmelderen, eller til at nedſætte Bogens virkelige Værd. Men Sagen er høiſt vigtig for Menneſkevel, derfor bør alle Grunde fremſættes, prøves med Koldſindighed, og modtages med Velvillighed M. U. af B.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 37.

den 20de September.

Nye Samling af det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs Skrifter. Fjerde Deel Kjøbenhavn, 1793. Trykt hos Johan Rud. Thiele. 600 S. i 4to.

I No. 14. af disse Efterretninger for 1790 ere allerede de mathematiske Afhandlinger i dette Binds 1ste Hefte bleven anmeldte, da det nu er saa længe siden den mathematiske Deel af dette Binds Recension standsede, og et Par Hefter allerede ere udkomne af det 5te Bind, har man troet ikke længer at burde dvæle med Anmeldelsen af Resten af dette Binds Indhold, og bliver da herved for det første angivet hvad for historiske og antiqvariske Afhandlinger der zire Bindet.

At Østersøen, da Stammefolket for Norge og Sverrig er kommet fra Asien, har været anderledes beskaffen end nu, ved T. Rothe, S. 137-168. Denne Afhandling er visselig ikke den mindst betydelige i dette Bind. Den udbreder meget Lys over vort Nordens ælste Historie og Geographie, den hjemler de Danske, Norske og Svenske Nationer deres Ælde og viser meget Godt, at disse Lande ikke ere først befolkede af Kolonister fra Germanien. Disse vore gode Naboer ere i denne Henseende i en forunderlig Vildfarelse. De ville endelig, at vi skulle erkjende Germanien for vor Moder. Recens. veed ikke at udlede denne Paastand fra andet, end en falsk National-Stolthed; thi det vilde være for haardt, at antage, at

Uvidenhed var Aarſagen; denne Uvidenhed vilde være utilgivelig. Endog hos den i ſaa mange Ting, ſaa og i Sagaerne om Folkenes Udbredelſe ſaa kyndige Herder, har Recenſ. med Forundring ſeet denne Paaſtand fremſat paa en ſaa fornem og afgjørende Maade, ſom om Tingen var uimodſigelig. Hvad Godt diſſe Nationer have, have de, efter hans Paaſtand, tilfælles med Germanerne. Tales der om noget Betydeligt, de have udrettet, ſaa kaldes de Germaner, tales derimod om Handlinger, ſom ej vare ſynderlig ærefulde, ſaa hedde de Danſke og Norſke; ſee Ideen zur Phil. der Geſch. der Menſchheit 4ter Theil paſſim. Skulde imod Formodning Uvidenhed dog være Aarſagen, vilde vi ønſke, at Forf. af nærværende Afhandling, ſom hor den Ære, at være kjendt og agtet af diſſe vore Naboer, vilde i en egen Afhandling fuldſtændig underrette dem i denne Henſeende. De vilde maaſkee da lade den moderlige, undertiden ſtedmoderlige Formynder-Tone fare og erkjende nordiſke Nationer for Søſtre til de Germaniſke. Og nu til Afhandlingen.

Forfatteren antager at et Folk har boet i Norden før Odin kom der, ſom har haft en ikke ringe Kultur og været ædle i flere end een Henſeende. Diſſe gamle Nordboer tænkte ſig et eene Væſen, ſom Gud, ſom Alfalder, Aldefadur o: Tidens Fader. Han anfører mange Beviſer for ſin Paaſtand, hvoraf iſær nogle ſynes os aldeles uforkaſtelige, for Ex. det om Vaftrudner S. 144, det af Eddas 48 Fabel og af Bartholini Antiqvit. Dan. anført S. 147. Noget havde denne Adel tabt i ſin Reenhed, da det lykkedes Odin at trænge ind, faae Thor og Loke paa ſin Side, og indføre et Slags Dalailamaiſk Religions-Syſtem, ſom efterhaanden fortrængte den gamle renere. Odins og Odinianernes Character og Opførſel ſkildres. Prøver af deres Religions-Syſtem gives. De Midler, de betjente ſig af, for at bringe den gamle Religion, og den gamle Nation i Foragt, angives. Nu gaaer han over til at beſvare Spørgsmaalet: ad hvilken Vej dette for-odinſke Folk er vandret ind i det veſtlige europæiſke Norden? Først viſer han, imod vor Schøning, at det ikke kan have gaaet norden om den Botniſke Bugt. Paa denne lange og moradſige Vej, ſaa højt mod Nord, maatte

det

det have udartet og blevet Finsk-mongolisk, og hvorledes kunde Trønder og Guldbrandsdalkarler og Telemarksmænd, Østgothlænder, Dalekarler og andre, stamme fra en saadan udartet Nation? Til at rette Udartning kræves længere Tid, end til at skasse den. For det andet viser han mod Schlözer og andre, at det ej er kommet fra Germanien. Han spørger, om det er rimeligt, at en til at udvandre tvungen Hob skulde være ypperligere, end Moderstammen? Hos de egentlig gamle Nordboer findes noget mere vedvarende, characteristisk, simpelt og en høj Alder forkyndende, end hos Germanerne. Hvor finder man hos Germanerne Traditioner, hvis Gjenstand og Indhold tabe sig i Bagtiden? Denne sammenhængende Kjæde af Fabler, og Mindesange og Skaldedigte; dette Glimt fra den fjerneste Oldtid, ved hvilket vi skimte Ideer om en ene Gud, en Alfader; et usynligt Væsen; den store Geist; et Gimle; og andet mere? Men hvo begriber da, at Nordboer skulde være de Yngste, og at de skulde være eet med Germaner; at de skulde været Germaners Afstamning; at de skulde først med sig fra Germanien, hvad de ejede af Ideer og Sæder og Character?

Dette Folk maa være kommet en kortere Vej; men det kunde det ej, naar Østersøen var, som den nu er. Forfatteren søger nu at bevise, at Cattegatet er et ved en stor Revolution foranlediget Indbrud af Havet, at de ældste Indbyggere i Norden er gaaet over det Strøg, hvor nu er Hav, omtrent ved Aland eller Gulland. Beviserne for denne Revolution og dette Havets Indbrud finder han deels i historiske, deels i Natur-Mindesmærker. Det vigtigste af hine, og hvorpaa han meget bygger, er Massilienseren Pytheas's Reise til Britannien og maaskee til Thule, hvorved, efter Forfs. Mening, bør forstaaes den Bergenske Kyst af Norge. Denne Reise omtaler Strabo i hans Geogr. 1ste Bog. I disse Beretninger spores ikke, at han har kjendt Cattegattet. Den lærde Murrays Paastand, at det er utænkeligt, at Phoenicier eller Pytheas har været i Østersøen. Men deraf slutter Forf., at ingen Cattegat var til. Det vilde vist synes for vidt gaaet, naar ej Sammenhængen var, som den er, og naar ej andre Sagner og især Naturphænomener understøttede og

berettigede til denne Slutning. Saadanne Sagner er den i Edda: at Troldqvinden Geſion pløjede Sjelland fra Skaane, og iſær den ſikre hiſtoriſke Efterretning om Cimbrernes Udvandring formedelſt en Vandflod, Pytheas's Udſigende at Brittanien var 20,000 Stadier lang, altſaa fire gange ſtørre endnu, Sagnet at de jydſke og holſteenſke Kyſter have ſtrakt ſig langt videre mod Veſten, end nu. Det beſte Bevis, efter vor Formening, er Kyſternes Udſeende omkring Oſterſøen. De vise kjendelige Spor af en ſtor Natur-Revolution. Som Exempler anføres Faxøe Kalkbjerg, Stevens Kridtbjerg, Bornholm, Egnene ved Øresundet, de veſtlige Kyſter af Oſterſøen, lavtliggende og ſammenſkyllet Sand, de øſtlige Kyſter, intet Steen og høit Land, Oſterſøens Arkipel, hvor faſt Overgang før har været. Alt dette maa efterlæſes hos Forfatteren ſelv, og ſaa vil uden Tvivl den fordomsfrie Læſer føle ſig overbeviſt. Og ſaaledes have vi anført det vigtigſte af denne lærde Afhandling. Maatte dens Læsning have den moraliſke Virkning paa vore Landsmænd, at de, opmuntrede ved Tanken om Forfædrenes Ypperlighed, vilde ſtræbe at tilvinde ſig et høit Sted blandt Europas Nationer! Dette ville være en ſtor Belønning for den patriotiſke Forfatters Flid og Arbejde. H.

S. T. Thorlacius om det gamle nordiſke Lovſprog ſamt nogle derudi forekommende Ord, iſær om Hemfærth og Tilgave. S. 169-218.

Da man uden at være bekjendt med de gamle Love ikke tilſtrækkelig kan forſtaae de ny, ſom for en Deel ſkylde hine deres Oprindelſe, og da man ved at læſe og ſtudere diſſe vor Oldtids ſaa vigtige Mindesmærker, hvoraf vi hente Kundſkab om Rigernes ældre Forfatning, om Forfædrenes Tænkemaade, om det almene Væſens Beſtyrelſe, idelig og idelig maa ſtandſe ved de mørke uforklarlige, af Oſterſon, Jhre, Anker og andre Antiqvarer uforklarte Ord og Talemaader, fortjener vor ſtore Oldgrandſker Hr. Juſtitsraad Thorlacius al Ros for nærværende vigtige Bidrag til adſkillige Steders bedre Forſtand i vor gamle Lovgivning.

Hem-

Hemfærth forekommer i den jydske Lovs I Bog 15 Cap. og betyder Medgift, paa Latin dos profectitia, det som med Bruden farer eller føres hjemmenfra, (ikke hjem) i Christ. IV norske Lov i Regisseret Hjemmenfølge, i Christian Vtes Los Brylluvs Udflytning. I de gamle norske Love findes Ordet Hejmfærd ogsaa, men i en ganske anden Bemærkelse. Her er det det samme som Hejmsøkn, Hejmrejd, Hejmgang, som Paus i Udgaven af de norske Love oversætter ved fjendtlig Hjemsøgelse. (Naar Autor her siger: „I Christian Vtes „danske Lov kaldes Gjerningen, de foranførte Ord be„tegne, Huusfred;" da er det temmelig dunkelt for Rec. hvad Meningen skal være; thi det Sted som Autor, i Følge Conterten, sigter til, er VI Bogs 9, og der heder vel Rubriken Huusfred, men den Adfærd i den første Artikel: „Hvo som far med oplagt Raad til anden „Mands Huus eller Gaard, og der dræber hannem ꝛc.", eller som det heder i den gamle sjellandske Lov hos Kofod Anker: „Hwilkän Man far hem til annærz Manz ok „dræpær hanum" ꝛc., den kaldes ikke Huusfred, den siges i den gamle Lov at være Ordotœmaal, og i den ny er den halsløs Gjerning.)

Tilgave forekommer meget ofte i Norges ældre Love, ogsaa somme Steder i Christiani IV:norske Lov. Inden Autor kan forklare hvad Ordet egentlig betyder, finder han det fornødent at forudskikke nogle Efterretninger om vore Forfædres Giftermaals- og Jaords-Contracter, hvilke juridisk-antiquariske Undersøgelser vel kunde synes at falde noget i det tørre og indviklede, men lønnerigelig Granskeren ved det Lys som Autor tænder ved mangt et obsolet Udtryk og uforstaaelig Talemaade. Efter en mosssommelig Udvikling af Mund (oprindeligviis det samme som mundus, Mundur, og som i gamle Love har Betydningen af Kæstensgave, hvoraf igjen Formynder) af det svenske Omynd, (efter Autors Mening det samme som Hejmänmund) af Mäle (den Medgift, Hjemgift, som af Konens Fader eller Givtingsmand blev tilsagt og givet under de Vilkaar, at naar Ægteskab ved Død eller frivillig Skilsmisse, dog uden Livsarvinger, blev ophævet, skulde den ubeskaaren igives

tilbage til Konen eller Arvinger) kommer Autor omsider S. 201 til at erklære sig angaaende Tilgaven, at „den „ var et stipuleret Tillæg til Konens Måle eller Hjemgivt, hvilket, foruden Konens Måle, af Mandens „ Boe skulde udlægges til hende eller Arvinger.“

Foruden disse tvende Ord Hemfærd og Tilgave, hvis Brug og Betydning saa udførlig forklares, oplyser Autor ogsaa til Besluttning kortelig følgende forældede Ord: a) Hasti af Hår, en Roerpind) det samme som remex. b) Mokkefrue (i den skaanske Lov Arvebalken Cap 45 og 46, samt i Kong Waldemar 1stes sjellandske Lov Lib. I Cap. IX og X) deriverer Autor af hnika eller hnoka, som er at vige for eller give efter, fordi Moderen efter Loven maa give efter eller lade sig nøje med lige Ret og Arv med Døttrene. c) Unninghæ eller som det og skrives Undinge viser Autor betyder undløben, undromt, og er Ordet dannet af Partikelen undan, ligesom Forunge, en Formand, af Partikelen for. d) Gylvin i Hagen Adelsteins Gulatings-Lov i den Balk om Tingbud i det 8de Cap. siger Autor var et Oqvedins (uqvems-) Ord, og kommer af gilia, adulterare, og er beslægtet med det danske Ord gejl, falax. e) Ymel i Christ. IV norske Lov; er rimeligviis det samme som Ymæle d: rundtalende. Heraf at ymle eller ymle om noget. Incidenter erindrer Autor S. 218, at, thrælbard i jydske Lov III, 32. er bleven til trælbaaren i Christ. V danske Lov VI, 7. 9., „ hvorved den Forskiel imellem at berie, ferire, og at „ bære, ferre, er bleven saa ukjendelig, at man snarere „ vilde kalde den trælbaaren, der var avlet af en Træl, „ end den som var bleven slaget og mishandlet som en „ Træl, hvilken dog vaa anførte Sted i Loven skal være „ Ordets Bemærkelse.“

Den spanske Inqvisitions Oprindelse og Fremgang, af Doctor Moldenhawer. S. 352-367.

Hr. Professoren lover en Række Afhandlinger angaaende den spanske Inqvisitions Oprindelse, Fremgang og Aand. Til Hjelp ved disse Afhandlingers Udarbejdelse betjener han

han ſig af Samlinger, ſom han ved ſit andet Ophold i Madrid var ſaa heldig at komme i Beſiddelſe af. Før han begynder paa Hiſtorien ſelv om Inqviſitionen, vil han forudſkikke en almindelig Udſigt over de Udlændingers Forfatning, hvis Opſætſighed imod de Chriſtnes Omvendelsesiver, forenet med det Had man ſaa længe havde baaret til dem, gav nærmeſte Foranledning til dette Tribunals Stiftelſe. Det er nemlig Jødernes Hiſtorie i de ſpanſke Lande, ſom giver den fornemſte Oplysning om den ſpanſke Inqviſitions Oprindelſe og Beſtemmelſe. Denne almindelige Udſigt leverer Hr. Forf. i nærværende Afhandling Begyndelſen til, en Begyndelſe der i høj Grad opvækker Begjerlighed efter mere, og lover et Verk, ſom vi, naar det bliver fuldført, driſtig vil kunne ſætte ved Siden af Schillers Hiſtorie om 30 Aars Krigen. Til nogen Prøve paa Autors Foredragsmaade afſkrive vi et kort Sted S. 360: „Toledo, Jødernes kjereſte Opholdsſted efterat de vare blevne fordrevne fra deres Fødeland, ſkulde nu ogſaa erſtatte dem Manglen af deres Tempel. Paa den veſtlige Side af Tajo, i en Egn hvor Øjet forlyſtes ved den meeſt indtagende Udſigt over Strømmen og de ſtejle Bjerge paa den modſatte Strandbred, viſer ſig en Bygning i langagtig Firkant, og indvendig ſeer man en livagtig Afbildning af Templet i Jeruſalem. Endnu ſtaaer det Hellige, det Allerhelligſte, og Qvindernes Forgaard aldeles ubeſkadigede med deres Zirater og Ornamenter, og de andre Forgaarde finder man de kjendeligſte Spor af i Ruinerne. Ikke engang Murernes Haand har det vildet lykkes ganſke at udrydde de rundt om paa Veggene anbragte Indſkrifter, ſom et heldigt Blik valgte af Pſalmerne og Propheterne. Bogſtavet trænger ſig frem, og giver en alvorlig og høitidelig Paamindelſe om Stedets første Beſtemmelſe, og den underlige Omverling menneſkelige Indretninger ere underkaſtede. — Her er ikke Stedet at opholde ſig ved denne Gjenſtand med den Udførlighed, ſom den i meer end een Henſeende fortjener; mit offentlige Regnſkab tillader og fordrer den." ꝛc. Under dette offentlige Regnſkab forſtaaer Hr. Forfatteren

ventelig Beſkrivelſen over ſine tvende Reiſer til Spanien, hvis Udgivelſe Publicum med Længſel ſeer imøde.

Beviis at de Iriſke ved Oſtmannernes Ankomſt til Irland i det 8de Aarhundrede fortjene en udmærket Rang blant de meeſt oplyſte Folk i Europa paa de Tider. Af G. J. Thorkelin. S. 550-82.

Dette Beviis fører Hr. Juſtitsraaden med megen Grundighed, og Afhandlingen gjør hans Flid og Erudition Ære. Han viſer hvor ſtorlig Hume har feilet, naar han i ſin engelſke Hiſtorie taler ſaaledes om Irland: „De „ Iriſke have fra de ældſte Tider befundet ſig i den vil„ deſte Tilſtand, og lagt (ligget) begraven i den dybeſte „ Vankundighed. Da de aldrig vare undertoungne af „ Romerne, fra hvilke den veſtlige Verden modtog ſin „ ſædelige Forfatning, vedbleve de beſtandig at leve i det „ meeſt ukonſtlede Selſkab, og udmærkedes kun ved de „ Laſter, hvilke den menneſkelige Natur, der ikke er „ tæmmet ved Opdragelſe eller ved Love, altid er under„ kaſtet. De Fyrſtendømmer hvorudi Landet var ind„ deelt, udøvede uafladelig Vold og Rov imod hver„ andre; Indbyggerne ærede Laſter meer end Dyden; de „ vare ubekjendte med det daglige Livs allerſimpleſte „ Haandteringer, endog Jordbrug og Agerdyrkning vare „ aldeles fremmede for dem.“ Hvor lidet dette Skilderie er paſſende, bliver man var ved at følge Autor i ſine critiſke Vandringer igjennem de irlandſke Fortidens Skribentere, ſom bære Vidne om Linnedets Brug, i de ældſte Tider; om Gjærder, Grøfter og Indhegninger; om Plojning; om Skovfredning og Havedyrkning; om Haandverker og Bergverker; om Brodering og Syening; om Vandmøllet og Vejes Anlæg, ſamt Handel og Vandel. Irlændernes Handel og deres lange Søereiſer gav Anledning til Opdagelſen ſaavel af Island (thi de islandſke Hiſtorier komme overeens deri, at Landet paa ſine Steder har været beboet af Irlændere, før de Norſke Aar 870 ankom dertil) ſom af America, hvilket Autor beviſer af Landnama og Eirbyggia Saga, og lægger til: „Det

„ bliver

„ bliver da begribeligt, hvorfra de af Muur opførte „ Brønde, Leerkar og Teglsteen have sin (deres) Oprin„ delse, som de Svenske (efter Kalms Beretning) opda„ gede ved deres Ankomst neden for Salem langs med „ Delavarefloden. De Vilde kjendte ikke det mindste, „ ved Europæernes Ankomst, til Teglbrænderiet eller den „ Konst at gjøre Potter og Kar af Leer, og dog vidste „ de at sige, at disse Brønde havde været til længe før „ Colombi Tider. Naar vi kalde til Eftertanke, hvor „ let det gamle Grønland tabtes og blev ufindeligt igjen, „ undre vi os ikke over, at en irsk Colonie saa langt „ borte fra Moderlandet kunde forgaae og blive glemt. „ Sagen er i Korthed denne: De Irske bleve, efter den „ Tid vi handle om, indviklede i Borgerkrige, deres „ Skibsfart standsede, og de nedsunke efterhaanden i et „ uhørt Barbarie. Imidlertid have Nybyggerne mang„ let de Fornsdenheder, hvilke man plejede at tilføre „ dem fra Europa. De have derfor deels blandet sig med „ Indianerne, deels blevet af disse ødelagte.“

Sproget i denne Afhandling bærer somme Steder Præg af Hr. Forfatterens lange Ophold i Engelland. Hr. Forf. lover til Slutning ved en anden Leilighed at vise, at vore Forfædre have længe før det ottende Aarhundrede været bekjendte med de irske Kyster, og de Fordele, som Øens Beliggenhed kunde give deres Handel.

Den lille Voltaire. En Levnetsbeskrivelse for vort frietænkerske Aarhundrede, af Professor **Schummel**; oversat efter den anden forøgede og forbedrede tydske Udgave, ved **Niels Prahl**. Kjøbenhavn, 1794. Trykt paa Sebastian Popps Forlag. XXXII og 542 S. i 8vo.

Da de for det meste heldige Charactertegninger og interessante Situationer, som hyppig forekomme i den første halve Deel af denne Bog, more saa godt som nogen comisk Roman, og den anden Halvpart fremstiller et mærkeligt Exempel paa de farlige Følger af slette Selskaber og forførerske Bekjendtskaber, kan man her med god Føje anvende Phædri Ord: Duplex libelli dos est; quod risum

movet, & qvod prudenti vitam consilio monet. For Resten er Bogens Værdie meget godt bestemt i Allgemeine Litteraturzeit., hvor det i Supplementband zu 1786 S. 678 hedder: „Blant Schummels ypperste Producter hører dette Skrift nok neppe, saa meget Godt der end staaer deri og saa ærværdig endogsaa hans Hensigt er dermed. Fra den poetiske Side har det kun megen liden Fortjeneste, enten man seer til Characterernes Fremstillelse eller til Dictionen. Begge Dele fejler det paa Liv, for at kunne interessere. Fra en anden Side herskер der i Bogen en vis pietistisk-fromladende Tone, der ikke just er den beste Medgift imod Fritænkeriet, som Forf. gaaer til Feldts imod. Denne fromme Tone stikker ofte meget stærk af ved Siden af den burleske Maner, som egentlig er Hr. Schummels Talent, og som han ogsaa her ikke ganske har kundet lade; stundom jager han lidt for stærk efter Indfald. Dette fraregnet indeholder Bogen mange grundige og vigtige Sandheder, meget treffende Bemærkninger over Skole- og Universitets-Opdragelse, over Skole- og Universitets-Livet. Sandt og instructiv tegner Forf. den Vej paa hvilken den lille Voltaire efterhaanden blev til en determinert Fritænker."

Oversættelsen er i det Hele meget god og flydende, og kun sjelden støder man paa smaa Udanskheder, som S. 8 indstyde, S. 17 strække, S. 37 frygthar, S. 13 og 196 at komme over Bjerget, S. 120 Snurren, S. 465 afventede. — Indtil S. 431 er Bogen oversat af den, 1792 den 16de Maj afdøde Niels Prahl, og deraf har den veltænkende Hr. Forlægger taget Anledning at formaae Bibliothekssecretair Ekkard til, smaalig og mange Steder fra at samle nogle Efterretninger om denne flittige og strabsomme Lærdes litterariske Fortjenester. Denne biographiske Skizze geraader baade sin Forfatter og Prahl til Ære. Fortegnelsen paa Prahls Skrifter, smaa og store, udgjør ikke mindre end tre tæt trykte Blade.

Maanedsskriftet Iris. Udgivet af S. Poulsen. Kjøbenhavn, 1793. Paa Udgiverens Forlag. 12 Hefter, hvoraf hvert sædvanlig bestaaer omtrent af 7 Ark. 8vo.

Denne Aargang af Iris er ikke den brillanteste. Den poetiske Deel deraf er nok den beste, og en og anden enkelt Recension bidrager ogsaa til at holde den oppe, at den ikke skal synke for dybt ved det Ballast, som den undertiden er vel meget betynget af. De evige Kjævlerier om Helsingørs Hospital f. Ex. kunde tilsidst ingen ærlig Moders-Sjæl holde ud at læse, og om saa end Hr. Sandal var begavet med Engletunger, saa maatte han dog have betænkt hine Kong Salomoms vise Ord: der er Tid til at tie og Tid til at tale; eller som skrevet staaer: ne qvid nimis, det er udlagt: alt for meget er usundt. Dog, Recens. vil derfor ikke nægte, at der jo er adskilligt godt og læseværdigt hist og her, og skal nu Hefte for Hefte nævne noget af det vigtigste deraf, med Forbigaaelse af de tvende staaende Artikler af Hr. Prof. Tode, Kritik og Analyse, og Udsigt over Europa.

Januarheftet og med det samme Aargangen begynder med en Landsbypræstes billige Erindringer imod det Ubillige i Procurator Hansens Tanker om Bondestandens Oplysning for saavidt Siellands Landsbypræster derudi angribes. Disse Erindringer lade sig ret godt læse, og ihvorvel man ved adskillige Steder seer hvad Contra-Erindringer der kunde gjøres, saa glemmer man dem dog strax igien af Glæde over den Iver, hvormed denne ærværdige Mand søger efter sin beste Overbeviisning, at opfylde sit Kalds egentlige Pligter, og desuden i Følge S. 24 gjør sine Confirmations-Børn bekjendte med Magnetens Kræfter, og med sit lille Naturalie-Cabinet af Mineralier fra Norge, Bornholm, Island og Grønland; lærer dem paa sine to smaa Globi saa meget som de behøve at vide til at forstaae Planeternes Gang, saavelsom Aarsagerne til Formørkelser i Soel og Maane; viser dem i Kobbere alle bekjendte Dyr; foreviser dem Landkortet over hele Verden, Fødelandet og Naboelandene;

ne; viſer dem Maaden hvorledes levende Gjerder kan opelſkes endog med mindre Jords Spilde end efter Inſpecteur Trøjels Anviſning eller Fleiſchers o. ſ. v., og i Følge S. 26 paa egen Bekoſtning har ſkjænket ſin Menighed to Exemplarer af Haſſings Almuens Lærer, 8 Exempl. af Storms Jeſper Hanſen, Borrebyes practiſke Agerdyrkning, Fleiſchers Agerdyrknings-Catechismus, til hver af ſine Skoler 15 Exempl. af Rasmuſſens Abcbog, 10 Exempl. af Birchs bibelſke Hiſtorier, 8 Exempl. af den nye Lærebog, og er Exemplar af Rochovs Børneven. (For Reſten erindrer Recenſ. ikke at have læſt nogen bedre Apologie for Landsbypræſterne, end det ſom ſtaaer i Minerva for October 1793.)

Mere af Profeſſor Todes Rejſebeſkrivelſe indeholder blot hans Ankomſt til London, og endes paa det fjerde Blad. — Blant de poetiſke Stykker i dette Hefte forekomme et Par ret artige Drikkeviſer S. 57 og 59.

I Februarheftet møder man ſtrax et dejligt Digt af Hr. Hjort med Overſkrift: Oles Minde, hvori en Bondekone meget rørende beklager ſig over ſin Mands Død. Ihvorvel det Hele er ypperligt, ſaa er der dog et Par Steder, hvor Recenſ. ſynes at Svingene ere for høje for en Bondekone, om man ſaa end ikke tager denne Claſſe af vore Medborgere, ſom den nu er, men ſaa idealſk fuldkomne ſom Thaarup har ſkabt dem (og ſom Recenſ. er ſaa forvoven at haabe, de med Tiden, om et Par Seclers Forløb, noget nær vil blive). Det ene Sted er S. 117, hvor hun ſiger om Lægerne: „De Konſten uden Frugt udtømte.“ Det andet S. 118, hvor hun udbryder:

„Vor Herre ſaae miſkundelig,
Jeg var for ſvag til ſaadan Qvide;
Thi tog han min Forſtand fra mig,
At jeg ey dobbelt ſkulde lide“

forekommer ogſaa Recenſ. alt for ſøgt og romanmæsſigt, og det er unægtelig ikke vel overlagt, at foreſtille Aſſindighed og Forſtandens Berøvelſe, ſom en ſærdeles Gllds Godhed. Hr. Forf. bruger Vanſind for Vanſindighed, efter den i vore Dage tillagte nye Paragraph i Capitlet om Licentia poetica, hvis første Ophavsmand, om Recenſ.

mindes

mindes ret, Hr. Thaarup var, i Følge hvilken vore moderne Poeter sige Vankund for Vankundighed, Affind for Affindighed, Taalmod for Taalmodighed o. m. f., conf. Prof. Todes-Sprogspørgsmaale i Majheftet, hvor da Analogien fører til Sind for Sindighed, Lyst for Lystighed, Frist for Fristelse, o. s. v.)

Noget om Selvmord, i Anledning af det i Minerva for September Maaned f. A. indrykkede Forsøg om Selvmord politisk betragtet. Indeholder ret gode og sunde Tanker i et jævnt og ordentligt Foredrag.

I det næste Hefte er Professor Todes Selskabssang ved en Kalkunsteeg, og sammes Torskevise, indrykkede. (Det Udfald som af afg. Auditeur Trøsel er gjort mod dette Slags Selskabssange, har Hr. Prof. ikke givet sig af med at besvare, men har derimod nu paa en anden Side, i det første Hefte af Flora, dadlet Vuggeviser, som en smagløs og upassende Slags Sang).

Endelig bør endnu af dette Heftes Indhold udmærkes tvende Taler; den første, holden i Anledning af Kongens og Kronprindsens Fødselsdage for det forenede musikalske Selskab, af P. H. Haste, er overmaade veltalende, den anden, holden i et Selskab paa Kongens Fødselsfest, af Tode, udmærker sig ved det originale Indfald, heel igjennem at flette Vers af de bekjendteste Viser ind i Talen, omtrent som Sprog af Bibelen findes indvævede i en brochmansk Prædiken. (Fortsættelsen følger.)

Sange til Tidsfordriv for danske og norske Krigere. Kjøbenhavn, 1794. Trykt paa Gyldendals Forlag. 80 S. i 8vo.

Denne Compilation har det ikke kostet meget Hovedbrud at faae samlet. Det Hele bestaaer i de Gernerike Sange til Tidsfordriv for danske Sømænd, forsatte med norske Nationalsange tagne af Zetlitz's Poesier, og med Krigssange tagne af C. Frimans Almuens Sanger, hvortil endnu ere føjede et Par uhensigtsmæssige Viser af den Proftske Samling af Klubsange. Sangene ere i alt 49 i Tallet, og ere uden mindste Orden eller Sammenhæng kastede iblant hinanden; og saa er Registeret over dem

dem ikke engang alphabetisk ordnet. Da altsaa Samlingen er foranstaltet med saa liden Skjønsomhed, undres man ikke over, at finde Sange deriblant, som det ikke vilde være artigt at synge, naar der var Svenske med i Selskabet. Overhovedet havde Recens. ventet, at det ny prægtige Syn, at see saa stolt en dansk og svensk combineret Flode, skulde have opflammet Digterne, baade paa denne og hin Side Sundet, til at stemme Harpen ved saa heldig en Forening, men i denne Samling er Frankenau den eneste som har besungen Combinationen. Denne Frankenauske Sømandssang er skjøn, dog falder den vanskelig at synge, da den gaaer efter Marseiller-Hymnens tunge Melodie.

Endnu har Recens. dette at paaanke ved nærværende Samling, at han ikke finder Translateur Heibergs Vise: „Her vajer du o danske Flag" afstrykt med deri; thi den anonymiske Orlogssang: „Højt dansk og norske Orlogs-Flag," er senere udkommen, og kunde altsaa ikke haves. End ydermere vilde Recens. have lagt til, at det Hele saae ud til at skylde en merkantilisk Speculation sin Oprindelse, men nu siger Rygtet ham dog betids, at det ikke er saa, da Hr. Forlæggeren forærer Exemplarer deraf i tusind Tal til Floden.

Hoved-Nøgel til alle Slags i det daglige Liv ved Kjøb og Salg forekommende Udregninger, hvorved man med et Øjekast, som oftest uden nogen Sammenlæggelse eller foregaaende Regning, kan see hvad man har at betale eller imodtage, beregnede fra ½ ß. indtil 50 Rdlr. i Hensigt til Prisen, og fra 2 til 4000 i Hensigt til Varene. Tabellarisk forfattet af M. Hallager, Skoleholder. Kjøbenhavn, 1793. Trykt paa Boghandler Buchs Forlag hos Sebastian Popp. 228 S. i 12mo.

Ovenstaaende fuldstændige Titel sparer os Umagen med at fortælle denne Hoved-Nøgels Bestemmelse. Vi vil blot anmærke at vi troe, at S. Matthiesen var den første, som her til Lands udgav slige Tabeller, og det Anno 1696; de have oplevet adskillige Udgaver, hvoraf den sidste, af

Jochim

Jochim Schweder, trykt 1781, er forsynet med en gruelig lang Titel, og et Tillæg af Formularer til Kjøbmands-Breve.

Af dem alle ere nærværende Tabeller de, som ere meest nemme i Hast at komme afsted med, da man ved deres større Udførlighed sparer en heel Hoben Selvregning, som forefalder ved de andre. Dersom Hr. H. skulde opleve Bogens flere Udgaver, var det ikke af Vejen, at en Tabel over Rentes Regning blev tilføjet, hvilken findes hos dens Formænd, men savnes hos denne.

Diskonto, eller Rente-Tabeller fra 2000 Rdlr. indtil ½ Rdlr. og 3 Dage til 98 Dage med Anvisning, og en Dage-Tabelle efter Bankens Forhold. Nøjagtig beregnet og udgiven af B. C. Bull, Bogholder. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn. 32 S. i 8vo.

Denne Ting er af saare liden Betydenhed; det kan ikke skade, at den er til, men man havde heller ikke savnet den, i Fald den ikke havde været til; da den Umage der spares ved sammes Brug ikke kan komme i Betragtning hos den, der blot forstaaer den simple Regel de tri.

*** *** ***

Hr. Professor von Eggers's Denkwürdigkeiten der französischen Revolution, 1ster Band, findes recensert og roest i **Göttingische Anzeig. No. 104., Allgemeine Litteraturzeit. No. 220., og neue deutsche Merkur for Maj.** Gottingeren anmelder Verket kortelig, og siger, at han ikke er i Stand til at bedømme, hvorvidt Udførelsen fuldkommen vil svare til den lagte saare vanskelige Plan, da Historien i denne første Deel ikke gaaer længere end til Marts 1787. Jenenseren begynder sin Recension saaledes: „Wenn der vielumfassende Plan dieses „ Werks die Aufmerksamkeit des gesammten mit der fran„ zösischen Revolution beschäftigten Publicum erregen „ muß, so wird die Gründlichkeit, mit welcher der erste „ Band ausgearbeitet ist, und die Art und Weise, wie

„ sich

„ ſich der Verfaſſer in der Vorrede über ſeine Denkungs-
„ art und über ſeine Zwecke ausläſt, ſicherlich denjenigen
„ Theil dieſes Publikums für ihn gewinnen, deſſen
„ Gunſt und Beyfall ihn und alle ſeines Gleichen am be-
„ ſten oder eigentlich allein belohnen kann.“ Forfatte-
rens Plan angives med dette Tillæg: „en Forfatter maa
„ have æs triplex circa pectus, der ikke i viſſe Maader
„ gyſer ved ſaadan en Plan, og da man ſaa tydelig ſeer,
„ at Hr. von E. er ſaa aldeles frie for al litterairiſk Ar-
roganz og Charlatanerie, kan man ſikkert antage, at
„ han følte Vægten og Vanſkelighederne ved ſit Foreta-
„ gende, og det geraader ham virkelig til Ære, at han
„ var ſig en Iver og en Virkſomhed bevidſt, der lode
„ ham betræde en Bane af uoverſeelig Længde.“ Wie-
land udtrykker ſig blant andet ſaaledes: „Ein Werk über
„ die franzöſiſche Revolution von einem Manne geſchrie-
„ ben, der mit vorzüglichen Geiſteskräften und Talenten,
„ und mit einem hinlänglichen Apparat aller erforderlichen
„ Sachkenntniſſe, zugleich den Willen beſäße, den Gang
„ dieſer wichtigſten aller Revolutionen, die ſeit dem 4ten
„ Jahrhunderte ſich ereignet haben, aus dem einzig rich-
„ tigen Geſichtspunkte, nemlich in ihrer Beziehung auf
„ die möglichſte Vervollkommung der bürgerlichen Geſell-
„ ſchaft unverrückt zu ſehen und zu beurtheilen — — —
„ — ein ſolches Werk von einem ſolchen Manne, ge-
„ hört, meines Wiſſens, noch unter die guten Dinge die
„ uns fehlen, und iſt um ſo mehr zu wünſchen, da es
„ leider! vielleicht Alles ſeyn wird, was das Menſchen-
„ geſchlecht bey einer Revoluzion, die ſo unermeßlich viel
„ Gutes hätte bewirken können, und durch die Verkehrt-
„ heit der Menſchen ſo unermeßlich viel Unheil und Jam-
„ mer angerichtet hat und vermuthlich noch anrichten
„ wird, zu gewinnen haben dürfte.“ — — — Altſaa en
Bog af Profeſſor Eggers den eneſte Nytte, ſom det men-
neſkelige Kjøn kan haabe af den franſke Revolution!!! O
Wieland! Wieland!

Hr. Profeſſor Schows Udgave af *Johannis Laurentii Philadelphienſis Lydi Opuſculum de menſibus.* Lipſiæ. 1794. apud Weidman. 144 S. i 8vo, er recenſert i **Göttingiſche Anzeigen No. 127.**

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 38.

den 27de September.

Samling af de bedste og nyeste Reisebeskrivelser i et udførligt Udtog, hvori gives en nøiagtig Efterretning om adskillige Landes og Folks Religion, Regjeringsforfatning Handel, Sæder, Naturhistorie og andre mærkværdige Ting; sammendragen og oversat af forskjellige Sprog. 3die Deel. Kjøbenhavn, paa Gyldendals Forlag, 1790, 32 Ark i 8vo.

Da denne Samling nu er voxen til det 11te Bind, og dens forrige Recensent i disse Efterretninger allerede i 1790 S. 693 er standset ved den 2den Deels Anmeldelse: saa er det endelig Tid, at vi fortsætte hiint Recensions-Arbejde; allerhelst fordi der offentligen ankes paa Samlingens uhensigtsmæssige Indretning. Vi ville gjøre Rede for denne vor og andre kyndige Folks Dom, i det vi i Forvejen korteligen tale om andre foregaaende og mere hensigtsmæssige Samlinger.

En Londoner Boghandler begyndte 1744 med en almindelig Samling af Reiser til Vands og til Lands, som den Franske Polygraph Prévôt fra 1746 af oversatte, og Andre efter ham fortsatte indtil 26 Qvartanter, hvoraf den sidste udkom i Amsterdam 1784; hvilken Oversættelses mindre Udgave i stor Duodez, trykt saavel i Paris som i Dresden, udgjør 76 Bind. Samme Verk udkom siden 1747, tillige paa Hollandsk indtil 22 store Qvartanter, og [illegible]dsk indtil 21 saadanne Bind.

Bind. Efter den sidste Oversættelse lod en Kjøbenhavnsk Bogtrykker Verket oversætte fra 1748 af, og fortsætte indtil 1762 eller det 17de Bind. Ved denne Oversættelse savnes især det 18de Bind, som paa Tydsk indeholder betydelige Tillæg af den hollandske Udgave. Thi de 3 sidste Bind i det Tydske, som især indeholde Rejser i det Russiske Rige i Asien, samt et Par Rejser til Lapmarken og Jishavet, burde i det mindste nu ikke mere alene oversættes, men blot i Forbindelse med alle nyere russiske og nordiske Rejser.

Hiin store Samling, som med Rette i dens Tid kaldtes Rejsernes almindelige Historie, var saa hensigtmæssigen indrettet, at Rejser til visse Lande, og enhver Handels-Nations Opdagelselser og Colonie-Stiftelser fandtes i nogen Forbindelse; og desuden var hvert Bind forsynet med et fuldstændigt Register over Mærkværdighederne. Saaledes handlede Nationernes store Boghandlere og flittige Lærde i hiin gode Tid, da begge Delene havde Agtelse for det læsende Publicum, og ikke blot lode trykke, for at fylde et vist Arketal, uden at bryde sig om Udvalg og Orden.

Den derefter, fra 1765 til 1794 fortsatte Berliner Sammlung der beßten und neueßten Reisebeschreibungen, in vollständigen Auszügen, i 33 stor Octavbind, haver ikke mere saa ordentlig en Plan, som den forrige. Thi, at Rejser uden for Europa ere blandede med europæiske, røber mere Forlæggerens Egennyttighed, at paansde Kjøberne dobbelt saa mange Bind under eet, end dersom han havde adskilt tvende saa væsentligen forskjellige Slags Rejser. De fleste Rejser i Europa interessere meer med Hensyn til Statistiken og Lærdommens Tilstand; og Rejserne uden for Europa mere i Henseende til Natur- og Folke-Kundskab. Ikke at tale om, at mange Europæiske Rejser indeholde mere tørre Topographier og Beskrivelser over Oldsager, som ikkun ere vigtige for endeel Historieforskere: hvorimod Rejserne udenfor Europa ofte lade os see Naturen og Menneskene fra nye Synspuncter, hvoraf der ikke findes saa mange i de fleste Rejser gjennem Europa, naar vi undtage nogle faa af de allernyeste Forfattere overgaae deres

For-

Forgængere i den Kyne at betragte Tingene, og overalt at bemærke noget Nyt.

Titelbladene paa den omtalte Berliner Samling haver Hr. Agent Gyldendal, indtil hans 5te Bind, saa aldeles ladet oversætte, at ogsaa Ordene, oversat af forskjellige Sprog, ere beholdte; endskjønt dog alle i de hidtil udkomne 11 Bind, og især de første 5, oversatte Rejsebeskrivelser blot ere oversatte af det eneste tydske Sprog, som det, den største Deel af vore Oversættere alene synes at forstaae: fordi Ingen vover stoler paa, at Tydskerne vist ville levere os alle brugbare Engelske og Franske Skrivter oversatte; men om dette altid er skeet med Paalidelighed, bryde hverken Oversættere eller Forlæggere dem om.

Eftersom hiin Samling er bleven oversat indtil dens 5te Bind, og siden Planen aldeles forandret: ville vi nu igjennemgaae det 3-5te Bind, for at sige vor og Andres Mening om de deri oversatte Reiser. Uffenbach's topographiske Optegnelser paa hans Reise igjennem Nedre-Saxen, de forenede Nederlande og en liden Deel af England, i 1709 og 10, fortjende neppe mere, alene for sig, at bringes i Udtog; dersom ikke Oversætteren af endeel nyere Rejser i de samme Lande, vilde forøge hine gamle Efterretninger. Büsching's Jordbeskrivelse, og hvad salig Jonge deraf haver uddraget i hans store Geographie, samt Krebel's Europäische Reisen, indeholde tilfulde, hvad en Rejsende i Forvejen behøver at vide, førend han besøger et Sted. Men, dersom en Videlysten vil underrette sig af den store Europäische Stats- und Reise Geographie, hvis brugbareste og meget tykke 9 første Bind blot afhandle Tydskland: kan han erfare meget mere om Stædernes forrige Tilstand, samt deres gamle og nye Mærkværdigheder, end nogen Rejsende haver optegnet. Siden vi have dette store Verk, og Volkmann's saakaldede Rejser igjennem Europas betydeligste sydlige Lande, (som hidtil ere de brugbareste Compilationer, og hvert Lands Reise forsynet med Registre,) er det overflødigt, at Rejsende paa nye ville optegne, hvad de have seet, af gamle og bekjendte Mærkværdigheder; med mindre de derved have gjort nye

Jagttagelſer eller i ſaadan Anledning kunne give Læſerne nye Udſigter over Menneſkenes Tænke- og Handlemaade. En nøjagtig Rejſe-Topographie, ſom Krebel's er, fortjende langt mere at overſættes til Brug for vore tilkommende Reſſende, end den hele Uffenbachſke Rejſebeſkrivelſe. Men, hvad Naturkundſkaben og det Økonomiſke i enhver Stat angaaer; da er Normann's Handbuch der Länder Völker- und Staats-Kunde, ſom afhandler de Tydſke Stater i 5 Median-Octavbind, med almindeligt Regiſter, det allerførſte og ypperligſte Verk, ſom burde overſættes, dersom vore Landsmænd ønſkede at kjende deres Naboe-Stater. Af Uffenbach's gamle Rejſebeſkrivelſe lærer i det mindſte Ingen det nuværende Nedre-Saxen, ſom vore allernæſte Naboeſtater, tilfulde at kjende. Recenſenten haver her altſaa intet videre at gjøre, end til Erindring for vore Overſættere, ſom undertiden fordærve udenlandſke Navne, at udmærke et Par ſaadanne Feil, ſom maaſkee ogſaa blot komme at ſtaae paa en ukyndig Correctors Regning. Den Brunsvigſke Univerſitæt-Stad S. 28-32 hedder ikke Helmſtadt, men Helmſtædt eller rigtigere Helmſtæd. De Hannoverſke Landes Grændſefæſtning Hamelen er S. 51 f. to Gange kaldet Hammeln. Præſtekirken S. 53 er en gal Overſættelſe af Ordet Pfarrkirche, ſom ikke betyder andet end Sognekirke. Et Par Navne ere her S. 8 og 11 endnu ſkrevne med det barbariſke Dobbelbogſtav, Tydſkerne indtil Gotſcheds Tid misbrugde i nogle Ord, hvor Udtalen lige ſaavel ſom Afledningen udfordrer et enkelt Bogſtav. Goslar's Navn kommer af Goſe-Floden, og bør ikke ſkrives Goßlar. Klausthal bør ligeſaa lidet ſkrives Klauß, da dette Navn er Nicolaus. De nyere og fuldſtændigere topographiſke Beſkrivelſelſer, ſom Hr. Overſætteren burde have raadført ſig med, da han ſkulde overſætte ſaa gammel en Bog, ſom ikke i Alt kan være brugbar og paſſelig for vore Tider, kunde have lært ham det Rigtigere, dersom han havde agtet denne hele-Rejſeſamling ſaa megen Umag værd. S. 51 er ogſaa Skribenten Tentzel omſkabt til Tenzel.

Hverfor den gamle Venetianers, Marco Polo's Rejſer i 1269, til Perſien, Thibet, China, Japan, Java,

Java, Ceilan og Hindus-tan, S. 170-246, kom til at ſtaae imellem hine Uffenbachſke Reiſer og vor afdøde Capitaine Iſert's Reiſer til Guinea og vore Karibiſke Øer, maa vel Hr. Forlæggeren gjøre Rede for. Thi i den Berlinſke Samling følge Thevenot's lærerige Reiſer efter M. Polo's; og hine, ſom ere af 1652-67, kunde i det mindſte med ſamme Ret fortjene at overſættes, ſom den gamle M. Polo. Saadanne Spring i en Samling af udvalgte Reiſer røbe alt for tydeligen, at Hr. Forlæggeren aldeles ikke havde tænkt paa nogen Plan i Samlingen: da det i det mindſte vilde have været en let Sag, at finde nyere Efterretninger om de Lande, M. Polo havde beſkrevet, og at lade diſſe følge efter hine alt for gamle.

Men da nu M. Polo's Reiſer ſkulde overſættes, kunde dog i det mindſte fordres af Overſætteren, at han i Overſkriften vilde navngive de Lande, M. Polo gav nogle Efterretninger om; iſteden for at beholde Uvidenheds-Tidernes barbariſke Navn Tartarie, hvorunder dog vel ingen i 1790 vilde ſøge Thibet og China. Siden Büſching's Tid have dog de, ſom ville tale om aſiatiſke Nationer, lært ſaa meget, at ikke alle Nationer, ſom ei ere Chineſere og Hindus, bør kaldes Tatarer; og at Tartar er et barbariſkt Navn fra de Tider, da de Rejſendes Sprog-Organer og Øyne til at ſtave vare ſaa uſkikkede, at de forvandlede Milano til Mailand, Venezia til Venedig, Cadiz til Cadix, og Kjøbenhavn til Kopenhagen. S. 237 f. er ogſaa Navnet Ceilon ſat for Ceilan. Den første urigtige Stavemaade kommer deraf, at Englænderne udtale on ſom an og of ſom af; hvilken Galſkrivning Tydſkerne ogſaa have Ordet Coffee iſteden for Kaffee, og Tobak iſteden for Tabak, at takke for.

Hvad nu M Polo's Optegnelſer angaaer, da ere de vel nogenledes brugbare i Mellemalderens Hiſtorie og Topographie; derſom en kyndig Mand vil dechifrere nogle Stæders og Landes Navne, ſom Italiæneren ved ſin Stavemaade haver gjort ukjendelige: men ſaaledes ſtavede, ſom Navnene her ere aftrykte uden Forklaring, fortjene de intet Sted ved Siden af nyere Jordbeſkrivelſer. M Polo røber ingen Jagttagelſes-Øyne, giver os ikke engang Efterretninger om Folkenes Sæder og huuslige

Skikke, endnu mindre om deres Manufacturer og Klædebragter, Boeliger og Vaaben. Kort ſagt, hans Reiſebeſkrivelſer ere en fattig Ting i Sammenligning med de nyere Tiders Reiſe-Jagttagelſer. Overalt ere hine Optegnelſer ikke ſynderligt brugbare, uden Forbindelſe med Andres korte Reiſebeſkrivelſer af det 12te til 14de Aarhundrede, ſom Pierre Bergeron paa Franſk haver udgivet 1734 i et Median-Octavbind.

Ved enhver Bog, iſær de hiſtoriſke, kunne Trykningens Beſtyrere (derſom Forfatteren ikke haver tænkt paa det) forſkaffe Læſerne en ſtor Bequemlighed, ved at ſætte korte Indholds-Rubriker over Columnerne. At ſaadant var nødvendigt, vidſte nærværende Samlings Udgiver: men at Rubrikerne burde antyde, hvad der handles om i hvert Capitel, faldt ham ikke ind. Altſaa læſes alle Polo's Reiſer igiennem intet videre end det Almindelige, Reiſe igiennem en ſtor Deel af Aſien. Naar nu for Ex. S. 229 i Texten læſes Mangi og Quinſai, kunne de, ſom blade i Bogen for at ſøge noget om China, ikke ſee paa Rubriken, at her handles om China; thi overalt, ogſaa ved Japan, taler Polo om Chane, ſom om det hele Aſien ſtod under Mogoliſke Herrer; ogſaa Dalaj Lama's Navn læſes ikke ved Thibet. — Ligeſaa var forhen ved Uffenbachs Reiſer, fra S. 93 og 115 forglemt, i Rubriken blot at ſætte Nedrelande og England: men der læſes beſtandigen, at Reiſen gik igiennem Nedreſaxen, Holland o. ſ. v.

Den eneſte nye Reiſebeſkrivelſe, Hr. Forlæggeren haver behaget at meddele ſine Læſere paa Danſk, er ſalig Iſert's til Guinea og de Karibiſke Øer 1783-87, S. 247-510 eller Enden. Næſtefter Fabricius's Reiſe i Norge, ſom vi fik overſat i den 2den Deel, ere Iſert's naturkyndige Optegnelſer de brugbareſte, vi hidtil have faaet af alle vore udenlands Reiſende. Men ogſaa hans Jagttagelſer over de fremmede Folkeſlag, han i ſaa mange Aar levede iblandt, gjøre denne Reiſebeſkrivelſe til en af de læſeværdige. En Udmærkning af det Betydeligſte, Recenſenten haver lært af Bogen, vil vel ingen her vente: helſt da det ikke ſaa meget er Recenſent-Pligt, at udmærke noget af hver Bog, naar den allerede er bekjendt nok,

nok, ſom at gjøre Læſerne opmærkſomme paa viſſe Mangler og Fejl, ſom ikke blot bemærkes for Forfatterens Skyld, men endnu mere til Gavn for tilkommende Skribenter og Overſættere. Her vil altſaa Recenſenten blot i Forbigaaende paa nye erindre vore Overſættere om den ſlemme Tydſkhed, de undertiden ikke vogte ſig for, imedens de overſætte tydſke Bøger. For Ex. det danſke Fort Chriſtiansborg bør paa Danſk ej kaldes burg, den danſke Fredrik ej længere Friderik; ogſaa ved vore Navne bør vi altid erindre os, at vi have den Ære at være Danſke, en ſelvſtændig Nation, ſom ingenlunde afhænger af Tydſkheds-Patroner! En Skam er det ogſaa for vore Correctorer, at her neppe kan trykkes en Linie i et udenlandſkt Sprog, ſom ikke er vanſkabt ved nogle urigtige Bogſtaver. Saa er for Ex S. 489 i 5 engelſke Linier 4 Gange, iſteden for Capital-I, ſom hedder Jeg, ſat Conſonanten j, ſom paa Engelſk udtales ligeſom paa Franſk, men ej kan udtales uden Vocal.

Samling af de bedſte og nyeſte Rejſebeſkrivelſer i et udførligt Udtog, (den øvrige hele Titel overſat af den Berlinſke Samling, af hvis 5te Bind dette 4de er taget) 4de Bind, 1790, 48½ Ark i 8vo, med 4 Kobbere.

To og tyve Aar efter det Berlinſke 5te Bind ſkulde de Danſke endeligen blive ſaa lykkelige at erfare, at den ældre Gmelin 1733-43 reiſte igjennem Sibirien: men at den yngre Sam. Gottlieb Gmelin, netop da hiint Bind kom ud i Berlin, og indtil 1772, ogſaa reiſte i det ſydlige Rusland og det nordlige Perſien, det ſkulde de ikke vide: og Hr. Forlæggeren haver endnu ikke ſørget for, at de kunde erfare det, endſkjønt den paſſeligſte Lejlighed dertil havde været i det Kjøbenhavnſke 5te Bind. At ogſaa Iwan Lepechin og den ſtore Naturkyndige Pallas i de ſamme Aaringer undersøgde ſamme ſtore Lands Mærkværdigheder, og den ſidſte iſær beſkrev de der levende Nationers Sæder og Skikke, — alt dette ſyntes Hr. Forlæggeren, behøvede de Danſke endnu ikke at vide: fordi Udtogene af diſſe Reiſer ikke findes i den Berlinſke

Samling, ſøreno det 12te, 19de og 20de Bind. Af alle diſſe Reiſebeſkrivelſer havde der kundet blive et ſærſkilt Verk, derſom det Udtog var lagt til Grund, ſom Krigsraad Merk haver givet af Pallas's Reiſer, Frankfurt 1776 ff. i 3 ſtore Octavbind; og derſom de betydeligſte Mærkværdigheder om de forſkiellige Ruſſiſke og Sibiriſke Nationer paa behørige Steder vare indførte, ſom Pallas og Georgi have bekiendtgiort. Diſſe Mænd, iær Pallas, der ſaa flittigen haver ſtudeert ſine forſkiellige Medborgeres Sprog, kunde allerede for mere end 15 Aar have underrettet vore danſke og norſke Landsmænd, derſom nogen kyndig Mand havde vildet giøre Udtog af de omtalte Bøger, uden først at vente efter Hr. Agent Gyldendal's Votum, om ogſaa diſſe Bøger fortiende at overſættes.

Fordi Kraſcheminnikof's Beſkrivelſe over Kamczatka og dets Indbyggere Kamczadalerne fandtes i det Berlinſke 5te Bind; og Steller's ligeſaa vigtige, endſkiønt ældre Efterretninger om ſamme den Gang endnu ikke vare trykte, da hint Bind udkom: ſaa maatte ogſaa den Gyldendalſke Samlings Kiøbere i 1790 nøies med et Udtog af den førſtnævnte Bog, og fik intet af den ſidſtnævnte. En Kamczadalſk Sommer- og Vinter-Hytte findes her i meget usle Kobberſtik tilføiede: men et Par Kamczadaler, tegnede efter Georgi's Nationer, ere Kiøberne med Rette forfredelige over at ſavne her; da de Menneſkeligninger ſom ſtaae og ſidde her i Hytterne, give alt for utydelige Begreber om Nationen, til at den derefter kunde ſammenlignes med Samojederne, Finlapperne og Grønlænderne, hvilket dog vilde have været intereſſant for Danſke og Norſke. Thi, da vor forrige Boghandler Heins i ſin korte Løbebane lod overſætte en Begyndelſe af Campe's Udtog af Reiſebeſkrivelſer, tænkde han dog i det mindſte paa, at lade en Samojed og en Samojedinde ſtikke i Kobber efter det Georgiſke Verk. Hvorfor juſt her til diſſe Siberiſke Reiſer ere kobberſtukne 4 Manczuriſke og 4 eller 5 Chineſiſke Ord eller Charakterer, er vanſkeligt at indſee; da vi jo paa ſaadanne Figurer ikke have Mangel, men meget mere paa Afbildninger af fremmede Nationer, deres Redſkab, Vaaben og Afguder.

Dette

Dette 4de Binds ſtørſte Deel indtage J. Chardin's Rejſer igjennem Mingrelien og Armenien til Perſien i 1664-69, fordi de ſamme findes i det Berlinſke 5te og 6te Bind. Denne Rejſebeſkrivelſe er rigtigt nok, næſt efter vor Adam Olearius's, endnu den fuldſtændigſte i det Hele: men da den dog nu 120 Aar efter, paa nye ſkulde overſættes efter det tydſke Udtog, burde den dog paa mange Steder være ſammenlignet med J. Strüys's Rejſer i Aſien, ſom i alt varede fra 1647 til 1673; da denne Mands Efterrettelighed ogſaa deraf kan indſees, at han var den førſte, der leverede et rigtigt Caart over det Kaſpiſke Havs Strækning fra Norden til Sønden, ſom Geographerne for hans Tid havde ladet ſig ſtrække fra V. til Ø. — Blandt de Rejſer til Perſien, ſom ere libt nyere end Chardin's, bør heller ikke glemmes Malerens Corn. le Brün, hvis Evne til at fremſtille østerlandſke Skikke udmærker ham frem for alle andre Rejſebeſkrivere, ſom ej vare Malere. Indtil den nyeſte Tid, da vi fik nogle ligeſaa gode Tegninger af østerlandſke Anſigter, i Niebuhr's Rejſebeſkrivelſe, fandtes ingen Bog, hvori diſſe Nationer vare rigtigere ſkildrede med deres originale Anſigtstræk. — Men da det ſydlige Perſien, formedelſt vedvarende Krige, er blevet mere ubekjendt for Europæerne; og en Tydſk Læge i Ruſſiſk Tjeneſte, J. Jak. Lerche, i 1736 ff. haver optegnet mange Efterretninger om det nordlige, hvoraf Ruſſerne have taget nogle Strækninger: ſaa burde denne Rejſebeſkrivelſe, ſom netop udkom 1791, ſtrax efter Chardin's være overſat, og ſammenlignet med de Jagttagelſer, den yngre Sam. Gtlieb Gmelin gjorde her og i Czerkaſſien i 1768-72.

At Hr. Forlæggeren bekoſtede 2 Kobbertavler for Ispahans eller Jsfahans Skyld, (hvoraf Broen nok er den mærkværdigſte; men ellers vel havde kundet findes mærkværdigere Gjenſtande i Perſien, vare det end kun Mennesker i forſkjellige Optrin efter Corn. le Brün,) det ſkede viſt i den Forudſætning, at hiin Stad, ſaavel efter Prohl's, ſom efter Sommerfeld's Jordbeſkrivelſe, endnu, ligeſom forhen i det udeelte Rige, ſkulde være Hovedſtaden. Men da denne Herlighed haver taget ſin Ende, og ſaavel Tebris ſom Derbent og Ræſht nu

ligeſaa godt, ſom Handelsſtæder, kunde fortjene at ſtikkes i Kobber, eller endnu mere den ſtore Handelsſtad Kabul, og den nyere øſtlige Reſidents Herat, (hvilken af diſſe Stæder nu end kunde være at finde i ligeſaa gamle Rejſebeſkrivelſer, ſom denne, hvoraf Isfahans Proſpect er tagen): ſaa burde vel den ſydlige Hovedſtad Schiras, eller det fordum berømte Perſepolis, (hvis Tempelruiner endda havde været mærkværdigere, end de paa den første Tavle i Kobber ſtukne Charakterer,) eller ogſaa Handelsſtaden Bender Abas, derſom Proſpecter af den findes, her være tilføjede til en Bog af 1790. En Grundtegning af en og anden af de uhyre østerlandſke Stæder, (hvoraf nogle findes i *Haſii* Phosphorus Hiſtoriarum, i Folio,) havde maaſkee endnu mere været lærerig for mange Læſere.

Endnu maa Recenſ. bemærke, at Overſætteren til denne Deel, S. 264, enten ikke forſtod Græſk, eller ikke havde lært af Sommerfeld's Jordbeſkrivelſe, at Bosporos (ſaa meget ſom Ochſenfurt paa Tydſk) ikke bør ſkrives med ph.

Fortſættelſen af den i No. 37. afbrudte Recenſion over Maanedſkriftet Iris.

I Martsheftet giver Præſten Hr. P. D. Faber Efterretning om nogen iblant Bønderne herſkende Overtroe; og fra en anden Præſt haves en Skrivelſe i Anledningen af de billige Erindringer i Januarheftet. Denne mærkelige Skrivelſe indeholder Tanker, ſom vel burde komme i Betragtning paa høiere Steder, da der meget indlyſende beviſes de ſkadelige Følger af Brændeviinsbrændens Ophævelſe paa Landet: men den er trykt; det kan da vel ikke ventes, at der af Vedkommende bliver taget Notice deraf, ſiaſom Collegierne ſkulle have for Skik blot at bekymre ſig om hvad der ſkriftlig andrages.

I April er der Fortſættelſe af Prof. Todes Reiſebeſkrivelſe. Fortſættelſe af den i forrige Aargang begyndte Plan til en Religionslærebog for opvoxende Chriſtne, og Noget af Hr. Prof. Tode, i Anledning af det udkom-

ne

ne første Prøvehefte af omarbejdede og nye Psalmer. I dette Noget tager Hr. Prof. dogmatiske Psalmer i Forsvar, og mener, at et Udtog af den Augsburgske Confession kunde være en ganske kjøn og opbyggelig Psalme.

Majheftet er vigtigt. Det indeholder først Hr. Reserve-Chirurgi Herholdts Betænkning om Midlerne til at forekomme tilsyneladende Dødes Begravelse. Hr. Confessionarius D. Bastholms Opfordring bliver her nøje drøftet, og adskillige velgrundede Betænkeligheder derimod anbringes. Hr. Herholdt holder for, at „Frygten for Halvdøde Begravelse kunde høves, naar det blev befalet, at „ingen Død maatte føres til sit Hvilested, førend en be„kjendt autoriseret Læge havde givet hans efterlevende „Venner eller hans Vert et skriftligt Bevis, at For„raadnelsens første Kjendemærker havde viist sig.“

Derpaa følger et Stykke i samme Materie med Overskrift: Er det, at blive levende begraven, virkelig saa skrækkeligt, som man forestiller sig? Er det saa almindeligt? Er ingen (intet) sikkert Middel derimod? Hr. Udgiveren erindrer, at, endskjønt Oversættelser i Almindelighed ikke faae Plads i Iris, har han dog troet, at kunne gjøre en Undtagelse i Henseende til denne Afhandling. Han har Ret; Afhandlingen er skreven med megen Lune og Vittighed, og røber tydelig nok den nu afdøde Grev Schmettows Aand. Ved Enden af Afhandlingen gaaer Oversætterens Hr. Staals Navn, som om han var Autor.

Slutningen af Brevet til Forfatteren af billige Erindringer ꝛc., fra S. 148 til S. 174, er overordentlig kjedsommelig, hvorover Recens. saa meget desmere forundrer sig, da Begyndelsen i Martsheftet var saa godt skrevet.

Hr. Professor Tode leverer i Juniheftet Fragmenter af sin Rejsebeskrivelse, som ere meget interessante, og udførligere end de pleje. Det er hans Ophold i Paris, som her beskrives. Noget om de pinlige Straffe, af Hr. Doct. Böttcher, gaaer især ud paa at vise, at den Straf at sidde paa Vand og Brød meget let kan være farlig for

Helbred,

Helbred, ja for Livet, og at den følgelig burde modificeres, for Ex. Vandet varmes, eller bedre, noget af den beſtemte Portion Brød koges i Vandet, at det blev ſom en Art Suppe.

Efterretning om en Landsbye-Højtid i Juliiheftet geraader den unævnte Præſt, ſom foranſtalter den, til megen Ære. Det er en aarlig Feſt i Præſtegaarden for begge hans Sogners Tjeneſtetyende, ſom have tjent troe og ſkikkelig paa eet Sted i 6 Aar og derover. — En ſaa kaldet Skriver i Sjelland leverer nogle begrundelſesværdige Anmærkninger over Hr. Byefoged, nu Borgemeſter, Badens Skrift: Tabet af Oldtidens Agt for Tingene. Den Beſkrivelſe ſom S. 36-38 gives over et Herredstings Beſkaffenhed og Rettens Pleje, ſom Autor var ſelv Øjenvidne til, er ſkrækkelig. Paa hvor dybt et Trin maa Menneſkeheden ikke ſtaae, hvor ſligt et hogarthſk Karrikaturmalerie kan ſiges at være copieret efter Naturen.

Diſſe den Sjellandſke Skrivers Anmærkninger fortſættes i Auguſtheftet; men uagtet der her ogſaa ſiges noget Godt, ſaa er det meſte dog kun Perſiflage mod Hr. Byefogeden, for hans Udfald mod den geiſtlige Stand, da Skriveren, ſom upaatvivlelig er en Præſtemand, med vel megen og kjedende Vidtløftighed tager Standen i Forſvar.

I September møde først to ſmaae Frimurertaler af Hr. Kammerherre B. Anker; den ene holdt 1784 over Digteren Tullin, og den anden 1785 over Conrad Clauſon, Ejer af Bærums Jernværk. I den ſidſte Tale hedder det, S. 232: „Højſkoler og offentlige Indretninger til at udbrede Konſters og Videnſkabers Republik, ere her fremmede Navne; Selſkaber til at fremme Lærdom og Flid ſkimte neppe i Dæmringen; Opmuntringer fra Tvillingſtaten, i hvis Skjød alting er kaſtet, have hidindtil ikkun været uddeelte med ſparſom Haand."

Derpaa følger en lang kritiſk deels Underſøgelſe, deels Anmærkning, opvakt ved Tanken om en Højſkole, ſom ſkyldes Kongeriget Norge, med Hensyn til Selſkabets og ethvert Individs nu fordring (paa)

nu

nu Forventning af saadan Indretning, ved Jacob Juſt Gudenrath. Hr. Secretairen fremsætter tre Spørgsmaale: 1) Skylder Norge sig selv en Høiskole? 2) Siden det synes rimeligt, at Konster og Videnskaber forene Ubegvemmelighed med Fordele: hvilke ere da de Midler som forhjelpe Selskaber til Frugten af alle videnskabelige Fordele, uden at det føler enten Lidelse eller Ubegvemmelighed, som hidtil har indsneget sig under Videnskabernes Behandling? 3) Bør ikke ved Constitutionen af Norges Høiskole, Norge betrygges for de Mangler, en lang Tids Erfaring har overbeviist os om, at den Kjøbenhavnske Høiskole har? Bør ej alt ved denne Constitution indrettes med Hensyn til Statens Vel? Bør ikke Almeenvel i vore Stater, fornemmelig Kongeriget Norges Opkomst og Vel, hvortil hører Landets Productters Forædling, være Centret i Undersøgelsen om den beste Constitution for en Høiskole i Norge?

Kun de to første Spørgsmaales Besvarelse bliver Autor i dette Hefte færdig med. Strax i Begyndelsen gjøres nogle vittige Indvendinger imod Hr. Etatsraad Tranto Maade at begynde Undersøgelsen om et norsk Universitet paa. Hr. Etatsraaden siger nemlig i Junii Maaneds Minerva 1793, at Spørgsmaalet skal fremsættes saaledes: Om det er nyttigt, at der anlægges et Universitet i Norge? „Jeg seer ugjerne, siger nu Autor, „ Spørgsmaalet: Hvad er Pligt? eller: Hvad bør „ skee? forbyttet, forandret, og saaledes paaklædt: Hvad „ er nyttigt? En Tyv, en Røver, en Erobrer — er det „ andet end Begreb om Nytten, som forvilder disse frygtelige Herrer? Det er Nytten, som frister den Eene til at „ angribe Proprieteten (hvorfor ikke Ejendom?) hemmelig, den Anden til at gjøre det aabenbar, og den Tredie, som er den værste, fordi han aldrig formodes dreven af Hunger, til at opsøge Borgeres Blod, og til at „ røve fremmed Land og Folk. Uden Tvivl var det ogsaa „ Nytten som bestemte den philosophiske Cathrine til „ den Skifteforretning, hun nylig holdt med Pohlen. Det „ er ogsaa mere troligt, at de Tydske Magter, som nu „ saa mægtig forstyrre Frankerig, drives af samme Motiv, end at de skulde i Hjertet være saa bekymrede for

„ Fran-

„ Frankerigs Roe, som det læses i tydske Aviser. Overalt „ hvor den Stærkeres Ret gjelder, (og den synes nu gjeldende „ over hele Kuglen) der er det Nytte, som har bedraget. „ Vel skrev Marcus Tullius Cicero hele Bøger imod den „ Nytte, og vilde trukket Anstændighed frem; men han „ skrev forgjæves." Alt det er ret godt sagt, men hvad beviser det dog imod Trant? Tingen løber dog ud paa det samme; thi naar Autor vil bevise Norges Forpligtelse til at anlægge et Universitet, saa skeer det jo ved at vise Nytten for Norge, af at kunne have sin studerende Ungdom i Nærheden og under Opsigt; af at de Studerende kunde høre gode Forelæsninger over Physik, Oeconomie, og Handel; af at en Deel af Landets Formue blev sparet, som nu deels forødes, deels er tabt for Landet; af at de 756 Norske Betjeninger, da kan besættes med studerte og videnskabelig oplærte Mænd; af at Forbindelsen imellem Højskolen i Norge og Embedernes Besættelse blev lettere, tryggere og stærkere end hidtil er skeet hos os; af at Rivalisation imellem Højskolen i Danmark og den i Norge kan befordre begge Rigers Perfectibilitet o. s. v. Enten jeg siger: man bør — thi det er nyttigt; eller jeg sætter Nytten først og deraf udleder Forpligtelsen, saa kommer jeg jo lige tidlig til Maalet.

Ved det andet Spørgsmaals Besvarelse, om Videnskabernes Gavnlighed og Skadelighed, forsvarer Autor Rousseau mod Meiners, som i sin Vergleichung der Sitten des Mittelalters ꝛc. vel haardt har angrebet Philosophen fra Genf, og ender omsider S. 287 sine Undersøgelser denne Punct angaaende med det Resultat, at Universiteter skjenke Fordele, som overveje de dermed forbundne Mangler og Ubeqvemmeligheder; og fremsætter nu nogle Midler, hvorved Universiteters Ubeqvemmelighed noget lettes.

1) En ædel og opvakt Aand, usmittet af Vellyst, fri for Pengegjerrighed og Herskesyge, maa styre Universiteret. Den maa yndes og befordres.
2) Rene Sæder, vise Love.
3) Alle Videnskabers Lod lige.
4) Yppighed maa forebygges.
5) Læremaaden maa indrettes saa, at al den Kundskab som meddeles er nyttig.

Nagtet

Uagtet Autor commenterer en Smule over hver Post især, saa er alting alligevel i saa generelle Udtryk, saa aldeles taget fra Moralens Overflade, og hans Principier saa aldeles loci communes, at Recens. ikke skjønner, at de Mænd som skulle udkaste Constitutionen for det nor. Academie, kunne have saa meget som den allermindste Vejledning af disse 5 Requisiters Opstillelse; thi at der skal holdes over rene Sæder, at Læremaaden skal være fornuftig, og Yppighed forebygges, det behøver vel ingen at forbedceres: men Maaden, hvorpaa sligt best iverksættes, det hører der en stærk Portion af Menneskekundskab og local Kundskab, samt Oversyn over Videnskabernes indbyrdes Sammenhæng i hinanden og Trang til hinanden, til at udfinde.

Autor har unægtelig mange stærke og gode Steder: men mangler den lucidus Ordo, den Forbindelsesgave i Overgangen fra en Idee til en anden, som var nødvendig for at gjøre hans Foredrag behageligt. Derfra de mange Parentheser og Udskejelser; og derfra de side-lange Noter, som undertiden handle om noget ganske andet end Texten, og ofte ere mere interessante, da de indeholde mangen artig Anecdote. Hertil kommer endnu det fatale Egoisterie, altid at trætte Læseren med Fortælning om sig selv, om sine Fata, og sine Meriter, hvilket venteligen maa hidledes fra den Skik, som Autor S. 252 siger han har, at han taler gjerne om smukke Folk. S. 240 faaer Publicum den vigtige Omstændighed i den danske Litterairhistorie at vide, at han har været Opponens ordinarius ved Magister Gudmundsens Disputats paa Borchens Collegium; S. 250; at han har vejledet de Herrer Chirurgos Herholdt og von Saldern i det latinske Sprogs Studium; S. 262; at han ved tvende Sorenskriver-Embeders Besættelse er bleven sat tilside og har maattet vige for Ustuderede; S. 280, at han er fortrolig med Alderdommen; ja han lægger til: at alt hvad han har skrevet, roser Valg og Smag!!!

(Sluttningen følger.)

J. H. Campe

J. H. Campes Samling af Rejsebeskrivelser. En underholdende (paa dansk morende) og lærerig Læsebog for Ungdommen. 2det Bind. Kjøbenhavn, 1794. Trykt paa Hofboghandler S. Poulsens Forlag, hos N. Christensen. 322 S. i 8vo.

Det første Bind af disse Campiske Rejser er blevet anmeldt i No. 18. af de lærde Efterretninger for forrige Aar, og har Anmelderen der anpriist dette nyttige og interessante Skrifts Læsning. I en Forerindring til dette Bind beretter Hr. Poulsen, at Hr. Heins, paa hvis Forlag første Deel udkom, har afstaaet til ham: 1) Oplaget af første Deel, 2) hvad der var aftrykt paa den anden Deel, og 3) Forlagsret til de øvrige, saa at dette Verk for Fremtiden ikkun udkommer fra hans Boghandling.

Nærværende Bind indeholder Cooks første Reise omkring Jordkloden, i Aarene 1768-71. Om Engelændernes nyeste Opdagelser i Sydhavet, i de tvende Decennier fra 1760-80, haves nu i danske Bøger følgende Efterretninger. I almindelig dansk Bibliothek for 1778-79 staaer et kort Udtog af Cooks 2den Reise. I det Hirschfeldtske Bibliothek for Menneskeslægtens Historie 1ste Bind, udkommen paa dansk 1781, gives Efterretning om Byrons Reise 1764, samt Carterets og Wallis's 1766. Nu haves her Campes Efterretning om Cooks første Reise 1768; og af den Gyldendalske Samling af Rejsebeskrivelser indeholder det nylig udkomne 10de Bind Cooks 2den Reise, da han gik ud 1772. Naturligviis ønskede den danske Læser nu snart at faae Cooks tredie eller sidste Reise, hvorom der blev meddeelt en kort Underretning i de Fastingske Provincialblade for 1781 No. 26-27.

*** *** ***

I Skaldestycken, satte i Musik, udgivne af Kammeraren Hr. Ålström, Stockholm, 1794, findes Oversættelse af en og anden Dansk Vise, især af Baggesens og Rahbeks. See Stockholmsposten 1794 No. 204.

Trykfejl i No. 37.

S. 588 Lin. 5, for Hasings, læs: Hasses.

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 39.

den 4de October.

Om Agerdyrkningsſkolen paa Corzelitze i Falſter ſamt dens Lærer, til Landhuusholdnings-Selſkabet, af Riegels; Høiet i Falſter den 25de Martii 1793. Kjøbenhavn, trykt hoc C. Fr. Holm. 8vo.

Denne lille Piece beſtaaer kun af 20 Sider, og afhandler da naturligviis meget kortelig de vigtige Emner: Skolens Indretning, ſamt hvad og hvorledes der bør læres. Dog vilde unægtelig ſamme Rum have indeholdt en Deel mere, derſom ikke Repetitioner og unødvendige Digreſſioner havde fyldt en Deel af Siderne, og derſom Tankerne havde ſtaaet i en nogenlunde taalelig Orden. Forreſten viſer Forfatteren adſkillige Steder Kundſkab til diſſe Ting, og giver adſkillige Vink, ſom med Nytte kan bruges ved Skolens Indretning. I Stedet for een Lærer foreſlaaer Hr. Riegels to, hvoraf den første ſkulde lære Jorddyrkningen, Skovopelſkningen, Geometrien og Mekaniken, og kunde efter hans Mening være en Gartner, der tillige var Mekanikus ſamt praktiſk Geometer. Den anden Lærer ſkulde foredrage Haugedyrkningen og Qvægavl. Hvorfor Hr. Riegels ikke giver Haugedyrkningen til Gartneren ſynes ikke let at begribe; forreſten er uden Tvivl tvende Lærere nødvendige til at beſtride alt det ſom ſkal læres.

Læreren i Qvægavlen maatte gjennemgaae for Eleverne Dyranatomien og Dyrlæge-Videnſkaben, tillige

maatte han nogle Timer om Ugen holde Forelæsninger over Bondens Fordomme, hvoraf Hr. Riegels citerer nogle, dem Rec. dog ikke kan antage alle for ſtricte at være det. F. Ex. Hejre og Klinte er bedre end intet; Gjødning er Gjødning; Ujord er ikke værd at pløje; naar man ſaaer meget, kan man vente at høſte meget; at grave Vand bort, tager Hegning og Græs bort. For den anden Lærer mener han at Beſtyrerne af det claſſenſke Fidei-Commis i Forening mtd Selſkabet for Naturhiſtorien vil finde Udveje til Løsning.

Forſøg til en Beſvarelſe paa det kongelige Videnſkabernes Selſkabs udſatte Priisſpørgsmaal: Om den beſte Plan til en practiſk Agerdyrknings-Skole, i Henſyn til hvad og hvorledes der bør læres, af Carl Gotlob Rafn, Lærer i Naturhiſtorien ved Borgerdyds-Selſkabets-Skole. (Kronet den 1ſte November 1793.) Audacibus annue coeptis. Kjøbenhavn 1794. Trykt paa C. L. Buchs Forlag. 72 Sider 8vo.

Til Beſvarelſen af dette vigtige Spørgsmaal, ſom krævede philoſophiſk Aand og Sag-Kundſkab, Bekjendtſkab med Bondeſtandens Characteer, og Iver for dens Oplysning, bleve kun nogle faa Maaneder givne; lige ſaameget ſom Recenſ. den Gang beklagede denne Skynding, lige ſaameget beundrer han nu den Flid, ſom denne Afhandling røber, og han maae tilſtaae, førend han nøjere søger at beviſe dens Værd, at det ved at læſe den aldrig har kunnet falde ham ind, at den var ſaa kort en Tids Arbejde. Skjønt den i Henſeende til Størrelſen ikke kan kaldes betydelig, ſaa anſeer Rec. det dog for ſin Pligt udførlig at anmelde den formedelſt Æmnets Vigtighed, og den Orden, Indſigt og Varme den er ſkrevet med. I Indledningen, ſom Forfatteren tilſtaaer, er noget forandret fra den indgivne, afhandler han kortelig Bøndernes Skjebne i Almindelighed og her i Særdeleshed. Oplysningens Tilſtand og Formaal, ſamt de Indvendinger ſom gjøres imod den. Omendſkjønt man i denne Indledning finder mange rigtige Tanker, ofte ſkjønt og energiſk

udtrykte,

udtrykte, kan Rec. dog ikke nægte at man jo træffer paa Steder, som mere røbe Enthusiasme end Præcision, og et Sprog, som undertiden er mere blomstrende end kjernefuldt. „Har Bonden", siger Forfatteren Pag. 6, „end faaet Frihed, og havde han end overalt faaet Eien„dom, saa er dog ikke alt gjort; thi da man gav ham „Frihed, gav man ham blot Kraft til at virke, da man „anviste ham Ejendom, viste man ham det Sted hvor „han skulde virke ꝛc." Kan Frihed kaldes en Kraft til at virke? havde han ikke den Kraft før han fik Lov at bruge den? og er Ejendom ikke rettere det Sted hvor jeg kan end hvor jeg skal virke? Bondestanden er uendelig tilbage i Oplysning; denne Stiftelse skal hjelpe herpaa; men hvor liden vil dens Indflydelse være paa det Hele; Forfatteren mener derfor at man burde tænke paa flere Kilder hertil, og foreslaaer med Rette Sorøe som et bequemt Sted til at tænde Oplysningens Fakkel i disse Kundskaber; dernæst viser han den vigtige Indflydelse Skoleholdere, Præster og Proprietairer i denne Henseende kan have og tildeels og virkelig have paa Bondestanden. Spørgsmaalet, om hvorvidt Oplysning er gavnlig eller skadelig for Bonden, besvarer han ved at gjendrive dens Fiender, dog afærdiger han dette af Garve saa skarpsindig undersøgte Spørgsmaal, vel kortelig.

1. Kapitel, om hvad der bør læres.

Dette Kapitel indtager den største Deel af Afhandlingen. Efter en kort Udsigt over Bondens hidtil forsømte Opdragelse, meddeler Forfatteren os Hensigten af den Classenske Stiftelse: „Den skal, siger han, bibringe „Bonden de gavnlige Lærdomme, der ikke saa meget „skal danne ham til lærd, som til nyttig, til lykkelig „Borger i Staten. Han skal lære at blive fortrolig „med Naturen og dens Virkninger, han skal kære hvad „Konsten kan gjøre for at komme den til Hjelp." Physik, Naturhistorie, Chymie og Mathemathik ere i Besynderlighed de Videnskaber, som kan gavne Landmanden; Physiken bør ikke læres i sin hele vide Omfang, men kun de Dele deraf som have Indflydelse paa Landvæsenet, hvoriblant den physiske Mekanik især er vigtig; af Hydrostatiken bør Eleverne kjende saa meget, at de med Nytte

kan anlægge Vandledninger; af Læren om Luften det ſom udfordres til at forklare adſkillige Maſkiner, for Ex. Hæveren, Pompen ꝛc., bevise den rene Lufts Nytte for Sundheden og hæve Overtroe; de maae vide det almindeligſte om Lyſet for at kunne forklare adſkillige Metheorer; af Electriciteten ſaa meget ſom kan overbeviſe dem om adſkillige Fordommes Urigtighed; og Magnetens Brug maae de kjende for at kunne prøve deres Jordarter. Naturhiſtorien maae temmelig udførlig afhandles; af Pattedyr maae de kjende dem, ſom de iſær have Nytte eller Skade af; de vigtigſte Indvolde bør de og kjende, ſkjønt de ikke behøve at være Anatomikere. Heri ſynes Rec. at Hr. Raſn burde have været mindre nøiſom; endſkjønt de ikke behøve at kjende Angiologien, Neurologien og andre af Anatomiens Grene i deres vide Omfang, ſaa maae dog en anatomiſk Kundſkab være dem meget nyttig til derefter at ſlutte ſig til deres Qvægs Sygdomme. — Da mange af Fuglene ere Huusdyr, er det naturligt at ogſaa deres Hiſtorie er vigtig. Amphibiologien er mindre nyttig; men da Overtroen vilde miſte en Støtte ved Kundſkaber i den, og adſkillige Amphibier beſidde Gift, bør Eleverne ikke mangle Kundſkaber deri. Fiſkenes Nytte er ſtørre, de burde derfor kjende de vigtigſte Arter, deres Legetid, Fangſt ꝛc. Af Inſecterne give nogle betydelig Nytte, andre anrette ſtor Ødelæggelſe, deres Hiſtorie er da alt for vigtig og deres Forvandling alt for intereſſant til at maatte forbigaaes. I en Anmerkning herved opregner Forfatteren adſkillige ſkadelige Inſecter, blandt diſſe kalder han Meelormen urigtig Podura plumbea, da det er Larven af Tenebrio molitor. Ormeklaſſen beſidder mange for Qvæget ſkadelige Skabninger, ſom Bonden burde kjende. Endnu mere vigtig for Landmanden er Planteriget; men vanſkeligt vil det blive at bibringe Bonden Kundſkab heri: Hr. Raſn mener at den linneiſke Methode, ſom den letteſte, burde beholdes; heri giver Rec. ham Ret, dog med adſkillige Indſkrænkninger; de naturlige Klaſſer maatte ſaa meget ſom mueligt forenes med de konſtige, Navnene maatte være populære og Kunſtordene ikke for mange; de Regler, ſom Linné dannede for den lærde Botaniker, beſtemte han nok ikke for den ukyndige Bonde.

Under-

Underviisningen heri vil iſær komme an paa Docentens Gaver. Bonden behøvede vel heller ikke at kjende alle indenlandſke Planter, iſær af Cryptogamiſterne, hvis økonomiſke Indflydelſe kun er ſaare ringe til at en ſpeciel Kundſkab ſkulde være nødvendig. Af Planternes Vigtighed følger Mineraliernes, ſom give Hefte-Sted og maaſkee og Næring for hine; af dette Rige bliver Jordarterne da de vigtigſte. Hvor uundværlig Chymien er for en tænkende Landmand viſes tydelig i § 6. Af Mathematiken mener Hr. R. at Eleverne burde kunne Arithmetiken, noget Geometrie og Jordſkiftnings-Lære; dog ſynes han at fordre for meget naar han paaſtaaer, at de og burde have Kundſkab om Prismaet, Keglen og Cirkelens Udmaaling. — Efter diſſe præliminaire Kundſkaber mener Forfatteren nu at Eleverne vare ſikkede til at modtage theoretiſke Kundſkaber i Landvæſenet. „Bonden er fri", ſiger han videre, „det første vigtige Skridt er gjort, „men og kun det første. Med Lyſt, med Iver og Kraft „vil han dyrke ſin Jord, da han veed at hans Børn, „naar han dør, ſkal høſte Frugten af hans Sved." Det ſidſte kan ikke ſiges ſom almindeligt, da Arvefæſter kun faa Steder ere uddeelte; men meget ſandt og rigtigt er det følgende: „Saalænge Jorddyrkeren ikke for„ſtaaer at opryddе ſin Grund, at indfrede den med Hegn „af levende Gjerder, at bortlede det overflødige Vand; „ſaalænge han ikke kjender den Jords Beſkaffenhed han „ſkal behandle, den Gjødning han bør blande den med, „og de Planters Natur, ſom han vil dyrke: kort, ſaa„længe han ikke følger de Spoer ſom Naturen, men „kun de ſom gammel Vane viſer ham, ſaalænge ſkal „Regn og Soelſkin forgjeves afvexle efter hans Ønſke, „han ſkal ikke kunne gaae fremad." At udtappe og frugtbargjøre Moſer, at beſaae dem med nyttige Græsarter, at ſprenge Steen, at plante levende Gjerder, at vide Jordens Beſkaffenhed, forbedre den ſlette, give den trængende Gjødning, kjende de forſkjellige Arter deraf, forſtaae at behandle og indrette en Plov og andre Redſkaber, vide Kornets Behandling ved og efter Høſt, Jordens beſte Drift, at kjende de beſte Kornſorter og Foderurter, ſom Ukrudet, ere vigtige Lærdomme for Eleverne.

verne. At Gjødningen ſkulde være ſkadelig for Jorden naar den kommer lige fra Kreaturet derpaa, ſom Forf. paaſtaaer Pag. 38, ſynes Erfaringen f. Ex. ved Malkepladſer at modſige, hvor man altid ſeer Kornet at ſtaae fortrinlig godt. — Han kommer nu (§ 10) til Havedyrkningen, ſom i Dannemark er langt fra at være det den burde; Mangel paa Kundſkab og Tid mener Hr. R. er Aarſag deri, hvortil han og kunde have lagt: Had til alt Nyt, der er en ligeſaa characteriſtiſk ſom ſkadelig Egenſkab hos Bonden. Eleverne bør kjende de vigtigſte Kjøkkenurter og deres Dyrkningsmaade, de Buſke ſom ere tjenlige til at indhegne Gange ꝛc. Frugttræernes Cultur er dernæſt en vigtig Green, ſom kunde give Bonden en betydelig Indtægt, hvilket adſkillige Egne bevise. Humlens Behandling er og for lidet bekjendt, men af alt intet mindre end Skovvæſenet. Forfatteren klager med Grund herover; dog kan man heri undſkylde Hoveriebondens Uvidenhed og Skjødesløshed, da han ikke har mindſte Magt over den Skov, ſom findes paa hans Grund, men maae finde ſig i Herremandens Behandling dermed. Den Kundſkab derfor, ſom Hr. R. ønſker udbredt heri, vil kun være til liden Nytte ſaalænge Bonden ikke har Eiendom, ſom kun er meget faa Steder. Huusdyrenes Behandling er en af de vigtigſte Gjenſtænder for Bonden; herpaa anføres adſkillige bevisende Exempler og vigtige Sandheder baade i Henſeende til Heſte- og Qvægavlen. Faarene nægter Forfatteren ikke ere jo til Hinder for den bedre Agerdyrkning, men de Fordele de give Bonden ere for mange og ſtore til at han kunde miſte dem; Udſkiftningen nøder ham til at indſkrænke deres Antal, men en forbedret Race og Pleje vil kunne erſtatte dette. Deres Nygt har hidindtil været uſſel. det er unægtelig, men at de ſædvanlig have været udſatte for fugtige Græsgange, ſom Hr. R. paaſtaaer, ſtrider i det mindſte imod Rec. Erfaring, ſom næſten altid har ſeet dem paa tørre Fælleder; engelſke, ſpanſke og eiderſtædſke Vædre burde forbedre Racen, ſom de og adſkillige Steder have gjort. Den angoriſke Geed, mener han, var paſſende paa de jydſke Heder, hvorfra han og mener at Stiftelſen kan vente en Eleve. Svinets Cultur, hvor nyttigt det end er,

er, synes man hidtil kun lidet at have bekymret sig om. Forfatteren troer at dets Race meget kunde forbedres; derimod beviser han hvor skadelige Ænder og Gjæs ere for Agerdyrkeren, men opgiver ingen Middel til at erstatte Fjedrene ifald man afskaffede disse Dyr. Hønsene mener han ere for nyttige til at de kunde afskaffes, og skade ej heller naar de holdes i Gaarden. Bieavlen behøver megen Opmuntring; man har hidtil ved Stadernes Sætning ikke havt Hensyn til om Egnen bar Mængde af honningdragende Planter, især til For- og Efteraaret; dette, samt Kubernes Dannelse, Biernes Økonomie, deres Fiender, Behandlingen af Vox og Honning burde nøje kjendes. I de mange Damme, som findes paa Bondens Marker, mener Hr. R. at han burde sætte Fisk, han erindrer ikke at disse høre med til Herremandens Herligheder, og at Bonden lige saalidet maae røre dem, som Dyret der æder og nedtræder hans Sæd.

2 Capitel, hvorledes der bør læres.

Omendskjønt Rec. i dette Capitel ikke kan miskjende Forfatterens sædvanlige Flid, Nøjagtighed og Orden, saa maae han dog tilstaae, at det mindre end det forrige har fyldestgjort hans Forventning; det er og virkelig vanskeligere end hiint, det forudsætter ikke blot nøje Kundskab til den danske Bondes Opdragelse, Tænkemaade og Vaner, men endog den sjeldne Gave at gjøre vanskelige Ting lette; men har Forfatteren ikke gaaet dybt nok i disse Undersøgelser, har han ikke udførlig nok udbredt sig derover, da har han i det korte Tidsrum Afhandlingen maatte gjøres færdig i, Undskyldning nok. Vi ville gjennemgaae dette Capitel, som det forrige. De Elever, som skulde vælges til Skolen, maatte have de beste Sjels og Legems Kræfter, samt en god moralsk Caracteer, om muligt burde de vælges blandt Selvejere, de maatte ikke være under 18 eller 20 Aar og ikke over 26, de maatte kunne læse, regne og skrive lidet, og for at øve dem mere heri, foreslaaer Hr. R. at antage en Skoleholder fra Blaaegaards Seminarium, der i en Aftentime kunde give dem Undervisning I mindre end 4 Aar kunde de ikke være ved Stiftelsen, i hvilken Tid de kunde nyde 2 Cursus af de praktiske og theoretiske Forelæsninger. Læ-

reren bør aldrig foretage noget practiſk, hvor han ikke forud havde afhandlet Theorien; men da han ved det practiſke nødvendig behøver Hjelp, foreſlaaer Forfatteren hertil 2de Avlskarle, en Gartner og en Hjulmand, ſom tillige forſtod noget af Snedker- og Tømmer-Profeſſionen, og en Smed. Naturhiſtorien, ſom den meeſt ſandſeelige, burde være det første ſom afhandledes, derfra maatte man gaae over til Mathematik, Phyſik og Chemie, og over diſſe Videnſkaber eller ſaa meget deraf ſom er viiſt at være fornødent for Eleverne, maatte Læreren forfatte en Lærebog. Til at lette Underviisningen maatte der ved Skolen haves en Samling af de vigtigſte Naturalier, en oekonomiſk-botaniſk Have ſamt nogle mathematiſke og phyſiſke Inſtrumenter. For at kunne gjøre Agerdyrknings-Theorierne anvendelige, var det fornødent at der til Stiftelſen laae en Avling af omtrent 150 Tønder Land, hvis Jord var af forſkjellige Sorter. Den ſkulde drives under 2 Gaarde; den ene uden at ligge brat med Stalddfoering, den anden paa den holſteenſke Maade med Kobler. Eleverne maatte ved diſſe Avlinger ſkiftes til at holde Bog over Indtægt og Udgift. De fornødne Redſkaber maatte Hjulmanden og Smeden forfærdige. For at ſkaffe Eleverne praktiſk Kundſkab om Huusdyrenes Behandling, maatte der ved Stiftelſen ikke allene være et Stutterie, Mejerie og Schæferie, men endog Anſtalt til Sviin, Fjederkræe, Bier og Fiſk. Mejeriet mener Hr. Raſn at Avlskarlens Kone kunde foreſtaae tilligemed Huusholdningen, efter de Forſkrifter, ſom Læreren gav hende i Henſeende til Brygning, Bagning ꝛc. Men denne hele Green af Landoekonomien ſynes ſnarere at burde læres i et Inſtitut for tilkommende Bondekoner. Af Bygningskonſten ſkulde Eleverne lære ſaa meget, at de ſelv kunde iſtandſætte deres Gaarde. Hvor Egnen tillod det burde anlegges en Teglovn. Foreleesningerne burde inddeles til Vinter og Sommer: til Vinteren fra September til Maj, hørte Naturhiſtorie, Botanik undtagen, Mathematik, Phyſik, Chymie og Læren om Huusdyrene; til Sommerforeleesningerne, fra April til October: Ager- Have- og Skovdyrkningen, ſamt Botaniken. For at holde desmere Orden i den ſaavel theoretiſke ſom praktiſke Under-

Underviisning, antager Hr R. at Eleverne burde deles i 2 Roder; i hver 5, hvoraf hver maatte have sine visse Forretninger og hver Uge skifte med hverandre. Hjertets Forbedring burde ikke sættes til Side for den videnskabelige Oplysning; det var godt om de og fik nogen Kundskab om de vigtigste Anordninger, samt at der til deres Moerskab i deres Fritimer fandtes ved Samlingen nogle nyttige Bøger. Her savner Rec. en anden Slags nyttig Moerskab, nemlig at styrke Legemet ved adskillige gymnastiske Øvelser; Forfatteren kunde her have taget til Model Indretningen paa Wolmars Gaard, som Rousseau har beskreven i la nouvelle Heloïse. For at anspore Eleverne til Flid, mener Hr. R. at det var godt om der hvert Aar i Forstandernes Overværelse blev anstillet Examen og til de Flittigste uddeelt Præmier. For at haandhæve Orden blandt Eleverne var et Reglement nødvendigt. Mange ville ville vist indvende mod denne Afhandling, at der fordres for meget og mere end en Bonde er i Stand til at lære; men den Vanskelighed vil nok høves naar man er lykkelig i Valget af Eleverne, og Læreren forstaaer den rette Maade at bibringe dem Begreberne paa. Hvo ønsker ikke Held til denne velgjørende Stiftelse, og at Theorie og Praxis, Oplysning og Flid snart der maatte bære heldige Frugter. Til Slutning maae Rec. erindre, at af de 4 Afhandlinger, som indkom i Anledning af det udsatte Prisspørgsmaal, er denne den eneste som hidtil er bleven skjænket det læsende Publikum. Vi takke derfor Hr. Rasn ikke allene fordi han har givet os et Beviis paa sin Flid og sine Kundskaber, men og fordi han har givet de øvrige Concurrentere et Exempel, som vi ønske de snarligen ville følge.

Fortsættelse af Recensionen over **Videnskabernes Selskabs Skrifters IVde Bind.** See No. 37.

Anmærkninger og Oplysninger til M Porcius Cato de re rustica af Conferenzraad **C. F. Rothøll.** S. 229-300. Efter at have fortalt hvad der bevægede Forfatteren til at læse de saakaldte Scriptores rei rusticæ, og hvorledes han derved blev bragt til at nedskrive og udgive

disse Anmærkninger, hvorfor enhver, der kjender og ynder disse Skribenters Læsning, er Forfatteren megen Tak skyldig, gives nogen Underretning om de forskjellige Udgaver Forfatteren har benyttet sig af, deres forskjellige Værd, og hvorvidt Forfatteren har troet sig berettiget til at følge dem eller afvige derfra, og lover tillige ved en anden Leilighed de forskjellige Læsemaader, Forfatteren har uddraget — (et Løfte, som Recensenten meget ønsker at see opfyldt).

Efter denne Indledning følge Anmærkningerne selv, og finder Recensenten næsten alle de Steder i Cato, som enten formedelst en fordærvet Text, eller den af Cato's korte Sprog foraarsagede Utydelighed, kunde foraarsage Standsning i Læsningen, af Forfatteren vedrørte og særdeles heldig oplyste. At bevise dette ved Exempler vilde være let, men tillige sætte Recens. i Forlegenhed med at vælge, eller og i den Fristelse at udskrive for mange Steder. Heller vil Recens. indskrænke sig til at anføre de enkelte Steder hvor han synes, den lærde og skarpsindige Forfatter har ikke ganske tilfredsstillet hans Forventning.

P. 241. Cap. 5. 4. synes Forf. Forklaring over det Udtryk: umbram per tempus habet, mindre fyldest gjørende — skulde det ikke ved at sammenligne nærværende med det anførte Sted af Varro, hvor det udtrykkelig heder at nogle Slags Vexter maae saaes locis umbrosis som corruda, kunde sluttes; at umbram per tempus habet kunde oversættes: har gjerne til en vis Tid (d: behøver) Skygge — og Meningen af det hele Sted blive: at saavel arundo som corruda begge til en Tid behøve Skygge og derfor kunde saaes paa samme Steder. Dog langt fra at Recens. tiltroer sig saa meget at vilde udgive sin Mening for den rette, kun som en Gisning er den fremsat. P. 248 vil Forf. istedet for Victorii ex signo manu pretium have de ældre Udgavers ex signo inani pretio. — At bestemme hvilken Læsemaade der er den rette vover Recens. ikke — kun være det ham tilladt at erindre, at Forf. Bevis for Bemærkelsen af signum inane — at man nemlig i Botaniken har signa plena & perfecta &c. synes ikke at være af synderlig Vægt.

P. 256.

P. 256. 33 Cap. 3 V. Umbram ab ſulcis removeto. Denne af alle Udgivere almindelig antagne Læſemaade troer Forfatteren at være falſk, og anfører 6 Grunde for at beviſe at umbra ikke kan være rigtig. Men diſſe Grunde ſynes Recenſ. ikke at beviſe hvad de ſkulde; thi umbra — betyder og den Skygge, ſom det hartig opvoxende Ukrud kunde foraarſage, og ſom vilde qvæle den nyelig plantede Viinſtok; og at det er den umbra Cato ſigter til paa dette Sted, ſynes klart ved at ſammenligne det med Virgilii Georg. Lib. 2. v. 400-411, hvor den ſamme Formaning, ſom her gives af Cato, indſkjærpes flere Gange. Dette Ukrud, ſom vilde qvæle Viinplanten, maatte ved Gravning (rimeligt hvad vore Land- og Have-Dyrkere kalde Hypning) udryddes — derfor ſiger ogſaa Cato, umbram a ſulcis removeto crebroqve fodito; thi denne Gravning maatte oftere igjentages. Recenſ. troer ſig altſaa beføjet til at foretrække den almindelige Læſemaade for den af Forf. foreſlaaede Forandring af umbram til imbrem.

Diſſe ere de eneſte Steder, ſom Recenſ. ved en nøje Gjennemlæsning har fundet noget at erindre ved. Det Hele roser, efter Recenſ. Dom, en Mand af dybe philologiſke og antiqvariſke Kundſkaber, og bidrage ikke lidet til at forøge den lærde Forfatters allerede almindelig erkjendte Fortieneſter.

Kollegialiſches Antwortſchreiben an den Herrn Paſtor J. G. Maurenbrecher von dem Verfaſſer der Abhandlung über Franz W*** den Mörder. „Jaget nach dem Frieden gegen jedermann — und ſehet darauf — daß nicht etwa eine bittere Wurzel aufwachſe und Unfrieden anrichte, und viele dadurch verunreinigt werden.“ Hebr. XII. 14. 15. (Zum Beſten einer Hülfsbedürftigen Familie.) Kopenhagen, 1794. Gedruckt bey J. R. Thiele. 8vo.

I No. 30. af dette Aars Efterretninger, S. 473 o. f. v. er Bogen og Brevet, ſom have givet Anledning til dette Collegialſke Beſvarelſes-Brev, anmeldede af Recenſenten. Hr. von Gehren har i dette ſøgt at godtgjøre ſin fuldkom-

ne

ne Ufyldighed, hans Medbroder har ikke fundet det fornødent at indlade sig videre i denne Sag; altsaa er den lille Fejde endt imellem de tvende Hædersmænd, og den blive stedse glemt af dem begge!

Men da Recensenten engang, som frie og uafhængig dømmende Mand har sagt sin Mening til Fordeel for den eene af disse ham ubekjendte Medbrødre, saa fordrer nu hans egen Ære, at han og her skal redelig erklære, hvorvidt han, som er aldeles uden for Sagen, finder sig overbeviist af Forfatterens Antwortschreiben. Hr. von Gehren behage nøje at lægge Mærke til, at det er allene for sin egen Skyld og i sit eget Navn Recensenten fremsætter sine uforgribelige Tanker, og at Attraae efter at retfærdiggjøre sin fældede Dom har ej saa megen Deel deri, som det redelige Ønske, ved frimodig Upartiskhed, at vise sig fremdeles værdig til Publikums og selv den værdige Forfatters Agtelse.

Hr. von Gehrens Svar er skrevet i en meget moderat Tone og viser i høj Grad Forfatterens Evne til at give den Sag, han ønsker, et saare behageligt Udseende. Recensenten vil allene holde sig til Hovedsagen og har derved følgende at erindre:

Naar Forfatteren S. 8 siger, at i det omtvistede Sted ikke findes der entfernteste Tadel der Sache og S. 11 stræber at bortvisse alt det Stødende i mehr leicht als zweckmäßig saa beder Recens. den ædle Forfatter blot at betænke, om han vilde have tænkt og sagt det samme, i Fald nogen offentlig, uden videre Bestemmelse, havde sagt om en Deel af hans Fremgangsmaade med Frands: dies scheint mir mehr leicht als zweckmäßig.

Naar dernæst Hr. von Gehren S. 15 fordrer af Maurenbrecher, at han, før han skrev, skulde have givet Forfatteren et Vink om de formeente Fornærmelser; saa fordrede Billighed og Pligt efter Recensentens Tykke, endnu langt stærkere, af Hr. v. Gehren, at han strax skulde have talt med sin Kollega, da Frands havde sagt ham den omtvistede Sag, eller i det mindste ej forbigaaet Maurenbrecher, da han havde Stedet om ham færdigt i Manuskript. Endog under det Tilfælde, at hvad han havde skrevet, forekom ham selv at være unbefangene Aeusserungen,

rungen, skal Forfatteren dog ej kunne nægte Recens. Ret; thi den der fordrer Fortrolighed maa selv vise den.

Endelig synes Recens., at den Undskyldning, at Forfatteren kun saae paa Tiden, naar den omtvistede Sætning skulde anbringes, da han erklærede Maurenbrechers formeente Fremgangsmaade for mehr leicht als zweckmäßig, virkelig kommer noget sildig her; thi, hvis die Treue und Gewissenhaftigkeit welche dergleichen Abhandlungen ihren Verfassern zur Pflicht machen, fordrede, at Hr. Maurenbrechers Bekjendtskab med Frands skulde omtales, saa tykkes Recens., at den samme billigen skulde have drevet Forfatteren til siden efter et Sted at berøre, at han i Frands's sidste Dage havde anbragt den forhen, som utidig, lastede Sætning. Overalt maa Recens. oprigtig bekjende, at von Gehren ved sit Svar ej har overbevist ham om, at man engang paa den af ham fastsatte Tid bør anbringe den forunderlige Trøst, daß der Missethäter durch Duldung der zeitlichen Strafe der ewigen entgehen werde. I det mindste finder han JEsu Ord Matth. XVIII. 8. her paa et aldeles uret Sted; thi kunde v. Gehrens Slutninger og Anvendelse i alle Maade holde Stik, blev det vel ej saare vanskeligt at forsvare adskillige Slags Selvmord af samme Sted. Recens. vil ligesaa lidet, som Hr. von Gehren i sit Brev, paatage sig en Lærers Mine; men han troer sig bestjet til altid at sige sin Hjertens Mening naar og hvor behov gjøres, og den er, efter alt det foranførte, at Hr. v. Gehren end ikke ved dette Brev har tilfulde afbeviist, at han jo har fejlet først i denne Sag.

Til Slutning gjentager Recens. sin engang givne Forsikring, at begge disse Mænd ere ham ubekjendte, da han aldrig har talt med v. G. og kun et Par Timer i et stort Selskab seet M. Hans Dom er altsaa aldeles en fri Mands uforgribelige Tanker, og af mange Aarsager, som det var utidigt at skrifte her, agtede han det for sin Pligt aabenhjertig at yttre dem. At for Resten denne Sag ej andensteds har havt Indflydelse paa Recensenten, troer han alt at have lagt for Dagen, ved den seeneste Anmeldelse af Hr. von Gehrens Prædikener. Og at han ikke har i Sinde at skifte et Ord mere herom, i Fald det kan

und-

undgaaes, vil man vel og troe ham paa hans blotte Forſikring. Hos den oplyſte og grundige Menneſkekjender, von Gehren, venter han med Vished den hos ham ſelv faſte Overbeviisning, at den Mand, der har Hjerte til at ſige os Sandhed, er en oprigtigere Ven, end den, der vil ſætte Sminke paa vore Skrøbeligheder.

a. π.

Slutningen af den i No. 37. begyndte Recenſion over Maanedſkriftet Iris. (See forrige No.)

I October er en lang Velmeent Epiſtel fra Landet i Anledning af Borgervennen, ſom ſkal forſvare den geiſtlige Stand, hvori Autor vilde være mere heldig, hvis han ikke ſaa ængſtelig ſøgde efter at være vittig, og tillige vidſte at fatte ſig noget kortere. Autor er formodentlig den ſelvſamme ſom ſkrev i Julius- og Auguſthefterne mod Byefoged Baden. Denne Gang ſkal det være Kammerſecretair Roſenſtand, ſom hans ved Haaret trukne Skoſer ſkal gjelde. — Det gode og med ſund Smag og ſand Critik forfattede ere de i dette Hefte indrykkede Erindringer ved den af en Commiſſion udgivne evangeliſk chriſtelige Pſalmebogs 1ſte Hefte. Autor, Hr. V. K. Hjort, har aabenbare Ret i de fleſte Punkter. Kun ſynes Recenſ. at han holder for meget paa de ſandſelige Udtryk og Billeder, og fordrer for ſtærk Accomodering efter hvad Almuen har været vant til. S. 80 tages Ordet lykſom i Forſvar, ſom Recenſ. ingen Grund ſeer til. Ordet Skurriglelyſt, ſom Hr. Forf. bruger S. 90, ſkurrer ogſaa ſtærk i Recenſentens Øre.

November. Her kommer Secretair Gudenrath i ſin ſaa kaldte deels Underſøgelſe, deels Anmærkning, ſom afbrødes i September Heftet, til den tredie Punct, hvilken Text, den han gjennemgaaer i tre fulde Ark og derover, lyder ſaaledes in extenſo: Kjøbenhavns Univerſitet er bygget paa kanoniſke Princips, og endnu vyger (det) af diſſe. Poſitiv og herſkende Religions Overformynderie har nu i nogle hundred Aar qvælet de andre Videnſkabers Fremgang, ligeſom Cenſur-

Aaget

Aaget (har) trykket Oplysning og hindret nyttige Kundskabers Udbredelse. Megen vilkaarlig Behandling har indsneget sig i saa lang Tid. Mangfoldig Svaghed er begaaet. Den Aand, som har styret vor (vort) heie lærde Væsen, synes altid at have været hierarkisk aristokratisk, og derfor har (den, eller samme) saa let kundet henglide til Forfølgelse. Bør da ikke ved Constitutionen af Norges Høiskole Norge betrygges for de Mangler, en lang Tids Erfaring har overbeviist os om, at vor Skole har? Bør ikke alt ved denne Konstitution indrettes med Hensyn til Statens Vel? Bør ej almeen Vel, især Kongeriget Norges Opkomst og Vel, være Centret i Undersøgelsen om den beste Konstitution for en Høiskole i Norge?

Hr. Forf. anfører 10 Mangelsposter ved Kjøbenhavns Universitet, som fremstilles til Advarsel, at vore Brødre i Norge kan søge at undgaae dem, og disse ere da følgende:

1) Vore Professorer have manglet skyldig Omhue for de Studerendes Vel.
2) Mangel paa skyldig Agt for de Studerende.
3) De offentlige Prøver, og det for vel aflagt Prøve meddeelte Hæderstegn er ej gjeldende nok.
4) Videnskaberne behandles oftest isolerede fra Selskabet.
5) De ordentlige Professorers faste Lønning med Corpora eller complette Hovedgaarde, er en Indretning ligesaa skadelig som kanonisk.
6) Det Anarkie ved Communitetet siden 1784.
7) Fortrinlig Flid har savnet Opmuntring.
8) De Love, som hidtil ere skrevne for vort Universitet, have aldrig været underkastede offentlig Bedømmelse, førend de ere antagne. Disse antagne og for Universitetet skrevne Love ere ikke holdte, da, naar deres Fordeel, til hvis Omhue Lovenes Varetægt var betroet, kom i Strid med Loven ꝛc.
9) Konsistoriums Resolutioner eller Betænkninger ere ofte snorrige ꝛc.
10) Bestyrelsen ved Kjøbenhavns Universitet har, saavelsom Lovgivningen, været noget tydsk.

Ved

Ved punctviis nøjere at igjennemgaae diſſe Mangler, ſiger vel Autor ſtundom en og anden dyrebar Sandhed, angriber undertiden rigtig nok en og anden fæl Misbrug, giver et og andet nyttigt Vink; men alt dette Gode ligger ſaa ſkjult og ſaa indhyllet i ſaa uordentligt og ſaa kjedſommelig overflødigt et Foredrag, i ſaadan en Mangfoldighed af tomme Ord og af intet betydende Phraſer, og er ſaa forſat med deels urigtige, deels eenſidige Domme og ſkjæve Reflexioner, at det des Aarſag ikke kan læſes med den Velbehag, ej heller ſtifte tiende Delen af den tilſigtede Nytte, ſom det ellers vilde være i Stand til. Ikke heller er Sproget alletider ſaa ganſke reent, for Ex. S. 147 ſtaaer: „at bildne Forſtanden" og „at gjøre Livet nydeligt" (det tydſke genießbar). Og ved den megen Øvelſe, ſom Hr. Forf. har i at ſkrive, er man berettiget til, omſider at vente Correcthed.

December. **Om Ægteſkab, et Bidrag til Qvindekjønnets Hiſtorie, af Hr. Doct. Philoſoph. J. Block.** Et dejligt Stykke, der leveres ſom Prøve af et Verk, ſom Hr. Doct. har færdig til Preſſen, og ſom der indbydes til Subſcription paa. Titelen ſkal være: Scener af Menneſkehiſtorien. Hans Maneer er, ſom han ſelv ſiger, og ſom den her aftrykte Prøve ogſaa viſer, ganſke og aldeles den Meinerſke. Recenſ. ſavner dog Citata, dem Meiners har, og ſom nok behøves, hvor det kommer an paa Facta.

Noget af det beſte i dette ſidſte Hefte af nærværende Aargang er **Brevet fra en ung rejſende Læge dater. Göttingen den 10de Septbr. 1793.** Thi al den Kiv og Strid imellem Byefoged Baden og den ſaa kaldte Skriver fra Sjelland, imellem Philaleth og Tilſkueren, imellem Riegels og Profeſſor Baden, er ingen ſynderlig Baade for Litteraturen. Brevſkriveren giver nogle gode Efterretninger om Hamburg, om Byens Gymnaſium, Theater, Peſthof, Menagerie o. ſ. v.

* * *

Med dette No. følger et Tillæg.

Tillæg

til No. 39.

af de Kjøbenhavnske lærde Efterretninger,

indeholdende

Professor J. F. W. Schlegels Svar

paa

Noget fra Professor Friderik Thaarup om hans Statistik samt om en statistisk Priisopgave.

Kjøbenhavn 1794. 8vo. 24 S.

Med den samme Ret, som Hr. Prof. Thaarup bedømte min Statistik i de lærde Efterretniger, kunde jeg bedømme hans. Ingenlunde holdt jeg det skjult, men tilstod det for alle dem, som spurgte mig derom, og sagde det frivillig til adskillige af mine Venner. Jeg skulde endog have sat mit Navn derunder, hvis det ikke stred imod Recensent-Vedtægterne. Derfor har Hr. Prof. Thaarup saa let kundet erfare hvem der var Recensenten. — Men efter nærværende Skrifts Paastand skal hans Recension vidne om reen Sandheds-Kjerlighed, min derimod om Dadlelyst og Iversyge. Hvem der upartisk vil gjennemlæse Recensionen over min Statistik i de lærde Efterr. No. 40, 47 og 52 for Aaret 1793 vil neppe sande denne Dom. Han vil finde at de ubetydeligste Fejl (forudsat at de virkelig ere det) gives et vigtigt Udseende, at Ord fordrejes for at tillægge dem Vildfarelser, som ikke findes, at Trykfejlene ikke nævnes som sædvanligt mod Slutningen med mueligste Korthed, men anføres heelt igjennem med en Udførlighed og med Tillæg, som bevise Recensentens Uvillie imod Forfatteren. Han tager imidlertid Fejl, naar han antager, at denne Recension skulde have bevæget mig til at hevne mig ved at nedsætte hans Arbejde. Den havde ingen anden Virkning end at jeg udarbejdede en Besvarelse paa de der fremsatte Indvendinger (*), der skal trykkes som Tillæg til den anden Deel af min Statistik. Han bedrager sig atter, naar han troer at jeg søgte at hæve min Statistik paa

)(hans

(*) Recensionens Uefterrettelighed i adskillige Poster er allerede ved Leilighed bleven viist i min Recension af Prof. Thaarups nye Statistik.

hans Bekostning, „fordi den (for at bruge hans egne Ord) i et af de beste kritiske Blade, Algemeine Litteratur-Zeitung, havde faaet saadan Nedtrykkelse, at den kunde behøve nogen fordeelagtig Anpriisning.“ Jeg vidste at dette Blads Recensioner over danske Skrifter staae i en ligesaa ringe Agt hos mine Landsmænd, som tydske Skrifter agtes høit, siden Roes og Daddel ikke i samme uddeles efter Fortjeneste, men efter et Parties Gunst eller Ugunst. Desuden var det allene Indledningen, der blev lastet; Danmarks Statistik, som der her allene kan være Spørgsmaal om, roses derimod af Recensenten. Hvi da søge nogen anden Aarsag, hvorfor jeg paatalte den mig tilføjede Fornærmelse at udskrive min Statistik, end Fornærmelsen selv? Den maatte krænke mig dobbelt, siden den var begaaet ved Misbrug af den Fortrolighed, jeg havde viist imod den, jeg holdt for min Ven, for min ædle Medbejler paa Videnskabernes Bane, og som nu var bleven min Collega, og det paa den samme Tid, som han ved en ufordeelagtig Recension søgte at nedsætte den Bogs Værd, som han brugte paa en Maade Forfatteren allene kan være berettiget til. Min Ulyst til at indlade mig i Stridigheder skulde maaskee endda have bevæget mig til at lade denne Forurettelse upaatalt, i det Haab, at den danske Læser tidlig eller sildig af sig selv vilde opdage den, hvis Hr. Prof. Thaarup ikke tillige havde anmeldt en tydsk Oversættelse. Naar Hr. Thaarups Statistik udkom i Tydskland forend min, som det var sandsynligt efter Anmeldelsen i Fortalen, saa vilde man der formode at jeg havde udskrevet den, da begge Statistikers Overeenstemmelse falder i Øjnene. For at undgaae en saa uretfærdig Mistanke nødtes jeg derfor til at tale, for om mueligt herved at bevæge Prof. Thaarup til at opgive dette sit Forehavende. — Skulde Tonen i Recensionen paa sine Steder synes for haard, saa vil den billige Læser, som sætter sig i min Stilling, viist undskylde det; men den Uret, der paatales, de Indvendinger, der fremsættes, vil han ved nøie Prøvelse finde grundede, og følgelig ikke sigte mig for Partiskhed. Prof. Thaarups Svar er i den Henseende min beste Retfærdiggjørelse; thi de Grunde, hvorved han søger at spække min Paastand, ere ingenlunde i Stand til at udholde Prøve.

I dette

I dette Svar nægter han ikke at have udskrevet mit Arbejde, men søger allene at gjendrive, deels at det er tilladeligt, deels at det ikke er skeet i den Grad, som Recenſenten har paaſtaaet. Hvad den første Punkt angaaer, da beraaber han ſig ſtrax i Begyndelſen paa, „at Fleiſcher har brugt de Lucs, Silberſchlags, Buffons og „flere Formænds Udtrykke, at i Holbergs Statiſtik er „indrykket hele Forordninger, Fundatſer, at Schytte „ofte bruger Holbergs ſom een af ſine Kilders Ord"— men Fleiſcher anfører altid med den ſtørſte Nedelighed og Nøiagtighed de Skrifter, han har brugt; at Holberg har i ſin Danmarks geiſtlige og verdslige Stat indrykket hele Forordninger og Fundatſer hører paa ingen Maade herhid, det kan ingen, undtagen maaſkee den, ſom har Privilegium paa at trykke Forordningerne, have noget imod; Schytte har vel, ſkjønt ſjelden, betjent ſig af Holberg, for ſaavidt denne havde bekjendtgjort nye Efterretninger, men uden at binde ſig til hans Ord; at han ikke paa hine Steder har citeret ham, kan ikke lægges ham til Laſt, da han ingenſteds angiver ſine Kilder. Dette Hr. Thaarups Forſøg at ſkjule ſig bag ſtore Navne er derfor ikke heldigt. „Fælles Kilders, iſær Forordningers og andre offentlige „Dokumenters Brug, hedder det videre, føder naturlig„viis en ſtor Overeenſtemmelſe af ſig." Det kan have Sted, naar man Ord til andet følger dem, men ikke, naar man, ſaaledes ſom jeg har forſøgt at gjøre i min Statiſtik, meddeler et frit Udtog af ſamme. Overalt er denne Indvending allerede i Forveien bleven tilſtrækkelig beſvaret i Recenſionen ſelv S. 411 og 412, hvortil jeg for Korthedś Skyld henviſer.

Den Overenſtemmelſe, der befindes imellem begge Statiſtiker, i Henſeende til Ordenen, vil Hr. Thaarup forklare deraf, at denne er den almindelige ſtatiſtiſke. Men intet er mere vilkaarligt end den ſtatiſtiſke Orden. Man ſammenligne ikkun en Achenwalls, en Tozens og en Remers Orden med hinanden, og Ugrunden af Hr. Thaarups Paaſtand vil falde i Øinene. At Ordenen i Henſeende til den danſke Statiſtiks Behandling ikke er mindre vilkaarlig, det vil man erfare ved at ſammenholde Holbergs, Schyttes, Thaarups første Udgave og min Statiſtik med hinanden indbyrdes.

dyrdes. Dersom den Orden, der er bleven fulgt af mig, er den almindelige, hvoraf kommer det da at Hr. Thaarup ikke har iagttaget den i den første Udgave af sin Statistik?

At begge Statistikers Overeenstemmelse i Henseende til Udførelsen ikke er saa stor, som der i Recensionen er bleven paastaaet, godtgjøres ingenlunde ved den Omstændighed, at min Statistik optager allene 520 Sider i liden Octav, naar Fortale, Indholdsliste og begge Indledninger fraregnes, men Hr. Prof. Thaarups derimod 747 Sider i stor Octav; thi denne Beregning er ganske urigtig. Den første Deel af min Statistik afhandler allene den physiske Beskrivelse af Hovedlandene tilligemed en physisk og politisk Beskrivelse af Bilandene; men den politiske Beskrivelse af Hovedlandene er bleven gjemt til den anden Deel, som nu er under Pressen. Den politiske Afdeling af Hr. Thaarups Statistik, som optager 304 Sider, nemlig fra S. 443-747, maae derfor først fradrages; dernæst optage alle de politiske Materier som Hr. Thaarup har afhandlet under den physiske Afdeling, som Bjergværker, Agerdyrkning, Qvægavl, Jagt og Forstvæsen og Fiskerie, men som af mig blive først afhandlede i den anden Deel, mange Sider i samme (See Recens. S. 387). Hr. Prof. Thaarup har paa flere Steder i sit Svar lagt en besynderlig Vægt paa den Omstændighed, at mine Sider ere smaae og hans store, men tælles Liniernes og Ordenes Antal, saa vil Forskjellen befindes saare ubetydelig, da Trykken i min Bog er langt tættere end i hans. Naar alt dette tages i Betragtning, saa er det saa langt fra at min Statistik skulde være mindre udførlig end hans, at tvertimod det modsatte finder Sted. Har end Hr. Prof. Thaarup paa visse Steder gjort Tillæg, f. Ex. den metallurgiske Beskrivelse over Cemanien paa Bornholm S. 31-35 (c. Recens. No. 25 S. 392), saa har han derimod paa andre, hvor Læseren snarere havde ønsket Udførlighed, som ved de guineiske, ostindiske og vestindiske Etablissementers Beskrivelse, været desto kortere.

Hr. Prof. Thaarup har ikke indladt sig i at besvare alle de Steder, som formedelst alt for stor Lighed med

min

min Statiſtik ere blevne paaankede i Recenſionen; han har iſær vogtet ſig for at berøre dem, hvor Ordlydenheden ved at lade aftrykke de til hinanden ſvarende Steder i Statiſtikerne er bleven gjort anſkuelig. Derimod beraaber han ſig paa nogle Steder, hvor Rec. blot har angivet Sidetallet, ſom efter hans Paaſtand ſkal tale til hans Fordeel — maaſkee i det Haab at Læſeren ikke ſkulde give ſig den Umage ſelv at efterſlaae. For at gjøre dem dette Arbejde beſværligere har han ikkun paa et Par Steder citeret Sidetaller i mit Skrift. Han opholder ſig længſt ved § om den ſlesvig-holſteenſke Kanal; dette maae han altſaa ſelv anſee for et Hovedſted. Det være mig derfor tilladt at gjennemgaae det nøjere; ved de andre ſkal jeg være deſto kortere for at undgaae al kjedende Vidtløftighed. „Schlegel", ſiger han, „har om Kanalen 4 Sider i liden „Octav, jeg 8 Sider i ſtor Octav." Men Kanalens egentlige Beſkrivelſe udgjør ikkun 4 Sider i hans Statiſtik ligeſaavel ſom i min, nemlig fra S. 583-586, og diſſe Steder ere, i Følge den ovenfor givne Oplysning, omtrent lige ſtore. S. 587 og 588 indeholder en udførlig Opregnelſe af alle de Indvendinger der ere gjorte imod Kanal-Anlæggets Gavnlighed for Staten, tilligemed en Anm. om Kanaltoldens Beløb og Maaden den oppebæres paa, hvilken ſidſte ikke kunde forekomme i min Statiſtiks 1ſte Deel, ſiden den henhører til den politiſke Afdeling, nemlig til § om Toldvæſenet. S. 589 og 590 endelig indeholder en omſtændelig Angivelſe af de Skrifter, ſom ere ſkrevne herover, hvoraf de vigtigſte dog allerede kortelig ere blevne anførte i min Statiſtik i Anm. S. 173. Heraf ſees, at Recenſentens Paaſtand ikke kan afviſes ligeſom a priori. Thaarup lægger til: „Burde jeg for„bigaae at anføre Kanalens Længde, Brede, Dybde, „Sluſernes Tal og Navne? Schlegels Statiſtik er hver„ken authentiſk eller tilforladelig nok til derfra at hente „ſlige Tal og Navne. Man gaaer naturligviis til „Bruyns Skrift. Men i den Ubetydelighed at indklæde „Tallene, kan Schlegels Ord være gode nok. F. Ex. „Schlegel ſiger Dybden er overalt 10 danſke Fod. Enten „jeg, eller andre, der ſkal give et kort Begreb om Ka„nalen, bruger netop de ſelv ſamme ſem Ord til Tallet

„ 10, og i ſamme Orden, eller Begrebet udtrykkes i „ en anden Orden med f. Ex. Adjectivet: dyb er aldeles „ ligegyldigt. Kun Smaahedsmænd holde ſig op derover „ o. ſ. v.“ Hvor ugrundet dette ſaa urbane Forſvar er, vil en Sammenligning af Stederne ſelv udvise:

Schlegel.	Thaarup.
... ſaa begyndte man i Julii 1777 virkelig at lægge Haand paa Værket, og i Sommeren 1784 var det fuldført. Kanalen tager ſin Begyndelſe ved Kielerfjord en ½ Miil fra Staden Kiel, hvor Levensaae falder i Fjorden, og herfra gaaer den til Staden Rendsborg i en Længde af 5¾ Miil. Den berører undervejs ved Landvehr den nordlige Ende af Flemhuder-Søen og ved Forth forener den ſig med Over-Eideren, ſom Skibene ſeile igjennem til Rendsborg, hvor Neder-Eideren begynder, ſom herfra fortſætter ſit Løb lige til Veſterhavet. Naar man derfor ikke vil regne Over-Eideren med, ſaa bliver Kanalens Længde ikkun 6850 Roder, hver Rod beregnet til 16 Fod, eller paa det nøjeſte 4¼ Miil; men da Kanal-Arbejdet desuagtet først endes ved Rendsborg, ſaa bliver denne Deel af Over-Eideren i Almindelighed anſeet for et Stykke af Kanalen. Kanalen er i Bunden 54 Fod, men paa Overfladen 100 bred. Dybden	I Julii 1777 begyndte man at lægge Haand paa Værket: og i Sommeren 1784 var det fuldført. Fra den oſtlige Side regnet tager Kanalen ſin Begyndelſe i Kielerfjord, en lille halv Miil fra Staden Kiel, der hvor forhen Levensaae havde ſit Udløb. Herfra gaaer den til Staden Rendsborg i en Længde af 5¾ Miil. Den berører undervejs ved Landsvehr den nordlige Ende af Flemhuder Søen, og ved Forth forener den ſig med Overeideren, ſom Skibene ſeile igjennem til Rendsborg, hvor Nedereideren begynder, ſom herfra fortſætter ſit Løb lige til Veſterhavet. Naar man derfor ikke vil regne Overeideren med, ſaa bliver Kanalens Længde ikkun 6850 Roder, hver Rode er 16 Fod; eller paa det nøjeſte 4¼ Miil; men da Kanal-Arbejdet desuagtet først endes ved Rendsborg, ſaa bliver denne Deel af Overeideren i Almindelighed anſeet for et Stykke af Canalen. Kanalens Brede er i Bunden 54 Fod, men

er

er overalt 10 danske Fod. Den kan bære Skibe af 70 Commercelæster og derover. Da Flemhuder-Søen, som Kanalen gaaer igjennem, er 27½ Fod højere end Østersøens Overflade, men 22 Fod højere end Nedereideren ved Rendsborg, saa maatte der opføres Sluser, hvorved Skibene efterhaanden kunde komme til den Højde, som er lige med Søens Overflade, og siden atter Sluser for at lade Skibene synke i det Forhold, som Neder-Eiderens Løb udkræver. Der ere til den Ende anlagt 6 saadanne Skibs-Sluser, nemlig 3 paa den ene og 3 paa den anden Side af Flemhuder-Søen. De tre første ere ved Holtenah, Knop og Rathmansdorf, hvoraf enhver hæver Skibet 9 Fod og 2 Tommer. De 3 sidste ere ved Kønigsførd, Clüvensick og Rendsborg, hvoraf de to første lade Skibet synke 8 Fod, og den sidste ved Rendsborg, hvor Forskjellen af Ebbe og Flod begynder at blive mærkelig, 5 Fod, naar det er Flod, men 7 Fod og 6 Tommer, naar det er Ebbe. Sluserne ere fortrinlig indrettede i Henseende til Mechanisme, Skjønhed og Varighed. De ere 117 Fod lange og 27 paa Overfladen 100 Fod, Dybden er overalt 10 danske Fod. Den kan bære Skibe af 70 Commercelæster og derover, naar deres Bygning er derefter indrettet. Da Flemhuder-Søen er 27½ Fod højere end Østersøens Overflade, men 22 Fod højere end Nedereideren ved Rendsborg, saa maatte der opføres Sluser, hvorved Skibene efterhaanden kunde komme til den Højde, som er lige med Søens Overflade, og siden atter Sluser for at lade Skibene synke i det Forhold, som Nedereiderens Løb udkræver. I den Hensigt er anlagt 6 slige Skibs-Sluser, nemlig 3 paa den ene og 3 paa den anden Side af Flemhuder-Søen. De tre første ere ved Holtenah, Knop og Rathmansdorf, hvoraf enhver hæver Skibet 9 Fod 2 Tommer. De 3 sidste ere ved Kønigsførd, Clüvensick og Rendsborg, hvoraf de to første lade Skibet synke 8 Fod, og den sidste ved Rendsborg, hvor Forskjellen af Ebbe og Flod begynder at blive mærkelig, 5 Fod, naar det er Flod, men 7 Fod 6 Tommer, naar det er Ebbe. Slusernes Indretning er fortrinlig god i Henseende til Mechanisme, Skjønhed og Varighed. Der er imel-

Fod brede. Naar Skibene ikke ere alt for store, kan to passere Sluſen paa eengang i en Tid af 8 til 10 Minuter. De yderſte Sider af Sluſen ere beklædte med hollandſke Klinker, Hjørnerne, med bornholmſke Sandſteen og Charnieren ved Sluſeportene er af norſk Marmor. Flemhuder-Søen, der ſtaaer i Forbindelſe med den ſtørre Veſten-Sø, forſyner baade Sluſerne og den øvrige Kanal for ſtørſte Deel med Vand i tilſtrækkelig Mængde. For at kunde aflede det overflødige Vand, ere Friſluſer anlagte ved Siden af alle Skibsſluſer, undtagen ved Rendsborg, hvor det ikke behøvedes. Da baade Neder- og Overeideren ikke overalt har den fornødne Dybde af 10 Fod, ſaa har man ved Kunſt forſkaffet den ſamme, og da den bøjer ſig i mange Krumninger, tvungen den til at tage et kortere Løb. Skibene maae trækkes med Heſte indtil Rendsborg, hvorfor der langs med Kanalen ere anlagte ſkjønne Trottoirs; herfra gaae de med Sejl til Veſterhavet. Regjeringen har ladet bygge egne Kanalſkibe af 60 til 65 Commercelæſters Drægtighed til Brug for de ſtore Handelsſkibe, ſom ikke kan paſſere lem Sluſe-Dørene 117 Fod 6 Tommer, altſaa kan Skibe af 100 Fods Længde have tilſtrækkelig Plads i den. Dens Brede udgjør 27 Fod 6 Tommer. Naar Skibene ikke ere alt for ſtore kunde to paſſere Sluſen paa eengang i en Tid af 8 til 10 Minuter. Sluſens yderſte Sider ere beklædte med hollandſke Klinker og Hjørnerne med bornholmſke Sandſteen, Sluſeports Charnieren er af norſk Marmor. Flemhuder-Søen, der ſtaaer i Forbindelſe med den ſtørre Veſten-Sø, forſyner baade Sluſerne og den øvrige Kanal for ſtørſte Delen med Vand i tilſtrækkelig Mængde. For at kunde aflede det overflødige Vand, ere Bi- eller Friſluſer anlagte ved Siden af alle Skibsſluſer, undtagen ved Rendsborg, hvor det ikke behøvedes. Eideren havde nogle Steder lave Grunde, og ikke overalt den fornødne Dybde af 10 Fod; derfor blev her ved egne dertil indrettede Muddermaſkiner foretaget Fordybning. Nogle af dens Bøjninger bleve igjennemſkaarne. Skibene maae trækkes med Heſte indtil Rendsborg. Derfor er langs med Kanalen anlagte ſkjønne Trottoirs; fra Rendsborg af gaae de med Sejl

Kana-

Kanalen. Der ere indrettede Pakhuse ved Kiel og Rendsborg. For at Communicationen til Lands ikke ved Canalen skulde hindres, har man opført flere Broer paa forskjellige Steder, tildeels over Sluserne. De fornemste af disse ere ved Surdorff, Landvehr og Rendsborg. Omkostningerne, som dette prægtige Værk har udkrævet, ere vist nok betydelige, thi de beløbe sig til 2,512,432 Rdlr.

til Vesterhavet. Regjeringen har ladet bygge egne Kanalskibe af 60 t 65 Commercelæsters Drægtighed til Brug for de store Handelsskibe, som ej kan passere Kanalen. Til Handelens Fremme og Bequemmelighed ere indrettede skjønne og rummelige Pakhuse, baade ved Kielerhavn og ved Rendsborg og Tønningen. For at Kanalen ej skulde hindre Communicationen til Lands, er opført Broer paa forskjellige Steder, tildeels over Sluserne. De fornemste af disse ere ved Surdorff, Landvehr og Rendsborg. Omkostningerne, som dette prægtige Værk har udkrævet, ere 2,512,432 Rdlr.

Efterses det af Hr. Thaarup paaberaabte Bruyns Skrift, saa vil man finde, at denne Overeenstemmelse ingenlunde rejser sig deraf, at vi begge skulde have udskrevet samme Bog. Som det forholder sig hermed, saa forholder det sig ogsaa med de andre Steder han beraaber sig paa. Undertiden søger han at hjelpe sig ved Ordfordreielser. „ Det jeg har (hedder det) om Danmarks Faareavl, siger „ Rec. at jeg har taget fra Schlegel. Ved Sammen„ ligning sees det urigtige heri.“ Efterseer man Recensionen, saa siges allene at Beskrivelsen over Faarene (nemlig den physiske) er tagen af Schlegel. Efterretningerne om Faareavlen kunde han ikke laane af ham, siden denne Materie forekommer først i den anden Deel som han ikke har havt i sin Besiddelse. Dog havde Rec. rigtigere udtrykt sig, hvis han havde sagt at den deels var tagen af Schlegel (S. 131) deels af Schytte. (s. hans Danmarks og Norges naturl. og polit. Forf. S. 65).

„ S. 72-78 hos mig, siger han at være udskrevet „ deels af Schlegel, deels af Schytte. Man have den

„ Gobhed at gjøre Sammenligning." Opfylder man Hr. Prof. Thaarups Begjering, saa seer man at det der siges om Svineavling er næsten Ord til andet taget af Schytte S. 66 og S. 67; om Hundene lige af Schlegel S. 132. I det han siger om Gjæs og Ænder, har han slikket Schlegels (s. S. 133) og Schyttes (S. 68) Ord sammen. Det han har om Fuglevildt Ord til andet af Schlegel S. 133, ligesaa om Bierne og om de skadelige Insekter (S. 133). At Stedet om Fiskene er bleven benyttet, sees af den i Recensionen anmærkede besynderlige Vildfarelse om Østersfangsten. — Den Sætning, at der findes en Deel Ulve i de jydske Heede-Egne, hører derimod Hr. Thaarup til, som heri lige har fulgt Pontoppidans Atlas. I min Statistik staaer at de nu næsten ganske der ere udryddede, hvilket grunder sig paa lokale Efterretninger.

Recensentens Paastand, at det Hr. Thaarup S. 90-100 har om Hertugdommenes physiske Beskaffenhed og Digevæsen er udarbejdet efter Schlegel S. 163-167, gjendrives ikke ved den Anm. at i den førstes Statistik optager denne Materie 10 Sider og i den sidstes ikkun 5; thi Ordene: udarbejdet efter giver allerede tilkjende, at Rec. tilstaaer at noget er hist og her bleven tillagt, men at alt det som findes hos Schlegel er bleven benyttet paa samme Maade som det øvrige.

Ved at anføre, at det jeg har om Hertugdommenes Produkter ikkun optager 6 Sider, men det han melder derom 18 Sider, søger han atter at blænde Læseren; men paa disse 18 Sider opfylder det som henhører til Bjergværkerne, Agerdyrkning, Havedyrkning, Frugttræeplanteskole, Skovvæsen, Stutterievæsen, Staldstudning, Faareavl en meget stor Plads, og alle disse Materier ere i Følge Recensentens Erklæring S. 387 og 393 udtrykkelig undtagne, siden de først i Følge den af mig antagne Orden vil afhandles i den 2den Deel under den politiske Afdeling; men at de egentlige Natur-Produkters Beskrivelse af Metal- Plante- og Dyrriget er for det meste tagen af min Statistik, vil nok ved Sammenligning befindes grundet.

Hvad Coloniernes Beskr. angaaer, som Rec. paaskjøt at være endnu mere øjensynlig tagen af Schlegels

Statistik

Statistik end Hovedlandenes, da har Prof. Thaarup næsten allene indskrænket sit Forsvar til, at han dog har tilføjet een eller anden Omstændighed. Dette er allerede bleven tilstaaet i Rec. selv, men herved bliver Hr. Thaarups Handling ikke mindre ulovlig; thi at udgive en anden Mands Arbejde med Tillæg eller Forbedringer, bør ingen gjøre uden dennes Minde. Naar Hr. Thaarup S. 7 anfører som et Beviis for at han selv har eftersect Kilderne, at han har angivet 60,000 Par Strømper, som den aarlige Udførsel for Færøerne i Aaret 1670, i Steden for 600, som der staaer i min Statistik, og at han saaledes har undgaaet en grov Fejl, som mit Skrift skal have mange af, saa er dette Exempel ikke vel valgt. Hans Debes formoder i sin korte Underviisning om Indbyggernes Handlemaade paa Færøe, Kiøbenhavn 1769, at Lucas Debesses Angivelse er en Trykfejl. Denne Formodning stemmer ganske overeens med den Omstændighed, at K. Christian den 5te, nogle Aar efter at Lucas Debes havde udgivet sin Færoæ reserata, søgte ved adskillige Midler at ophjelpe Strømpe-Fabrikationen, som ved at sende et Par Hollændere derover for at lære Indbyggerne at spinde, og ved at tilsende dem Modelhoser, hvilket aabenbar viser, at denne Fabrikation var den Gang i Forfald, og paa ingen Maade i den blomstrende Tilstand, som Tallet af 60,000 Par vilde forudsætte. Da der i den tydske Oversættelse af Debesses Skrift S. 274 læses 600 Par i Steden for 60,000 Par, saa ansaae jeg det for den rigtige Læsemaade. At anføre Grundene, hvorfor jeg fulgte den i min Statistik, tilstødte ikke den Korthed, som jeg gjorde mig til Regel.

Den Indvending, at Prof. Thaarup ikke har citeret mit Skrift, endog der hvor det indeholder nye forutrykte Efterretninger, gaaer han saaledes imøde, at de ogsaa havde været ham meddeelte. Forudsat at det forholder sig saaledes, saa burde han ligefuldt have anmeldt, at de allerede vare blevne bekjendtgjorte for Publikum. I det mindste har jeg troet at burde iagttage denne Regel; hvorfor der i Henseende til Steenkulbruddets paa Færøe ældre Historie henvises til Thaarups Vejledning i min Statistik (s. Tillæggene S. 605), uagtet jeg havde det

selv

selv samme Haandskrift i mine Hænder, hvoraf han havde taget disse Efterretninger. Uden man fristes til at tvivle om dette Foregivendes Rigtighed, naar man finder at Stederne, som indeholde disse nye Efterretninger, svare Ord for Ord til hinanden i begge Statistiker, uagtet jeg ikke har udskreven de Akter man meddeelte mig, men gjort et frit Udtog af samme. (Man sammenholde f. Ex. om Steenkuljærebrænderiet i min Statistik S. 342 med Thaarups S. 357). — Det skulde være besynderligt, hvis han lige saavel som jeg havde faaet med Bestemthed og Tilforladelighed at vide hvormeget den slesvigholsteenske Kanal har kostet, uagtet alle de, som hidindtil have skrevet herover, have angivet den blot efter Gisning, og uagtet vist overmaade faa kunde og vilde meddele ham denne Efterretning. — „Skulde jeg ikke have „ kjendt Handelsanlægget Fridriksvaag, siger Thaarup, „ uden fra Schlegel; hvorfor da citere ham som Kilde." Prof. Thaarup har ikke engang nævnet dette betydelige Anlæg i sin første Udgave, ligesaa lidet som nogen anden statistisk Skribent, uagtet det har existeret siden 1766 — men nu veed han alting.

„ En stor Brøde tillægger Rec. mig, nemlig at jeg „ fik Schlegels Statistik arkeviis ligesom den udkom. „ Det har jeg faaet af mange andre Bøger. Er det „ dadlværdigt naar Forf. samtykker det?" Det er ikke bleven lagt Hr. Prof. Thaarup til Last at have faaet Arkene, men at han misbrugte denne Forfatterens Fortrolighed til at udskrive hans Arbejde. „ Schlegel, siger „ han videre, fik og en stor Deel af Arkene; men der „ var Forskjel paa Maaden, paa hvilken jeg fik hans. „ Jeg udbad mig hans Samtykke, fordi ethvert nyt sta„ tistisk Product interesserer mig. Han forlangte ikke „ mine Ark — men fik Arkene hos een af mine Venner." Jeg har i alt laant de 16 første Ark af hans Bog, men vel at mærke, efterat den første Deel af min Statistik var udkommen, da jeg alligaa ingen anden Nytte kunde have deraf, end at see hvorledes de samme Materier, som allerede vare udarbejdede i mit Skrift, vare afhandlede af Hr. Thaarup. Jeg fordulgte det ingenlunde, men erklærede tvertimod til adskillige Personer, som Prof. Thaarup

staaer

ſtaaer i Forbindelſe med, at jeg paa den Maade, ganſke imod min Forventnig, var kommen efter en Overeenſtemmelſe imellem min og hans Statiſtik, ſom jeg ikke kunde være ligegyldig ved. Jeg har Grund til at troe, at Prof. Thaarup er bleven underrettet herom, men der var allerede trykt ſaa mange Ark af hans Bog, at de ikke uden hans eller Forlæggerens alt for ſtore Tab kunde omtrykkes. Det havde imidlertid, efter al Sandſynlighed, den Virkning, at nogle Blade bleve omtrykte, at han ved de oſtindiſke og guineiſke Etabliſſementers Beſkrivelſe, ſom da endnu var utrykt, var mere redelig, i at tilſtaae det Brug han gjorde af mit Arbejde, og at endelig den i Recenſ. anførte beſynderlige og tvetydige Erklæring, i Henſeende til Overeenſtemmelſen imellem hans og min Statiſtik, blev indrykket i Fortalen.

„Det Løfte han ſkal have givet Schlegel om, ikke „at udgive en udførlig Statiſtik i de første 3 Aar.“ (Recenſ. havde ſagt den Erklæring ikke at udgive en nye og udførligere Statiſtik) veed han ikke ret om han ſkal vedgaae eller nægte. — Hans Hukommelſe maa være overmaade ſvag. — Imidlertid mener han, at dette Løfte ikke er bleven brudt, ſiden han arbejder paa en udførligere Statiſtik. — Lægges Mærke til Recenſs. Ord og ere diſſe rigtige, bortfalder denne Undſkyldning.

Paa de Indvendinger, der ere blevne gjorte imod den politiſke Afdeling af hans Bog i Recenſionen, ſvarer Hr. Thaarup lidet eller intet. Han tilſtaaer endog udtrykkelig, at der i Henſeende til Regjeringsvæſenet — et vidt omfattende Ord — ere indløbne de Fejl, ſom Recenſ. har anmærket — men for at gjøre det godt igjen, lover han at ſkrive et heelt Værk over denne Materie. — Han er misfornøjet med at jeg har tillagt H. om Fabriker og Manufakturer Mangel paa Liv og Intereſſe. Men naar man læſer: „Hatte forfærdiges meget gode i Altona o. ſl. St. „Papirmøller en ved Flensborg, en ved Byen Kummerfeld i Amtet Neumünſter, (der ere flere, ſom ere glemte). Papirtapetmanufakturer 2 i Altona. Sæbeſyderier 2 i Altona. Sukkerraffinaderier 6 i Altona, et i „Huſum, 6 i Flensborg,“ og ſaaledes næſten heelt igjennem, ſaa kan man nok ikke kalde det andet end en Catalog.

Han

Han paastaaer at han ikke har anført Kammerherre-Noglen iblant Ridderordenerne men blant Adelsordenerne. Hvad Forskjel der er herimellem begriber jeg ikke. Saa meget er vist, at Kammerherrennoglen ikke kaldes en Orden i daglig Tale, og at den ikke heller i Følge sin Oprindelse er en Orden, men et Tegn paa et Hof-Embede. Den er ikke heller en Adelsorden i den Forstand, at allene Adelige skulde kunde faae den hos os; adskillige af Borgerstanden bære den, endog paa nærværende Tid. Deres Familier adles ikke herved, og de erholde i den Henseende ingen Forret fremfor andre Rangspersoner. Dette maa være nok om denne Ubetydelighed.

Ordenen, som er bleven fulgt i den litterairiske Deel af Bogen, nægter han at skylde mig, eftersom han allerede havde fulgt den i Forvejen i sit Haandskrift. Jeg erindrer meget tydelig, at han om Vinteren 1791-1792 paa et vist Samlingssted sagde mig: „at han bifaldt min „ Orden i at angive Kilderne og at han vilde optage den.“ — Men Hr. Prof. Thaarup har formodentlig nu glemt det.

At han har brugt den litterairiske Deel af min Bog søger han ligeledes at nægte; men man sammenligne ikkun Ogiers Levnets-Omstandigheder i hans Skrift S. 4 og 5 med mit S. 92, Molesworths og hans Antagonists Kings i hans Stat. S. 6 med min S. 94 og 95. Anm. over de la Porte S. 8 med min S. 99 Anm. over Urkunden und Materialien S. 13 med min S. 100 og 101 (at Grev Holstein døde som Amtmand over Tøndern er et urigtigt Tillæg af ham selv; thi han døde som Privatmand i Altona) o. s. v., og man vil finde Recens. Paastand grundet. — Ogsaa jeg har benyttet mig af hans litteraire Efterretninger som findes i hans Vejledning — men jeg har ærlig angivet det.

Jeg har oplyst i Recens. at Hr. Thaarup stundom har udskrevet mine Citationer, uden at efterslaae dem, men for at forandre noget indrykket dem i Texten, hvilket har givet Anledning til Fejltagelser. Herpaa svarer han saaledes: „I No. 26. S. 411 siger Recens. at jeg har „ citeret Danske Atlas, som Stedet hvor det skulde være „ anført, at et Stykke Rav af 28 Lod fandtes ved Harboe-„ ber. Jeg maa bede om, at min Statistik maa blive ef-

„ terseet

„ terſeet og man vil atter treffe Recenſ. i Uſandhed. Stigt
„ Citatum findes ikke, men derimod er anmærket, at Dan-
„ ſke Atlas 1ſte Deel S. 423-491 handler om mineralogiſke
„ Produkter" o. ſ. v Hr. Thaarup har her ſom paa flere Steder ikke anført Stedet, der ſpørges om. Det er S. 36 mod Slutningen og S. 37 paa Sidens Begyndelſe. Ordene ere følgende: „Rav eller Bernſteen findes paa de
„ Danſke Kyſter, iſær paa de Jydſke mod Veſterhavet,
„ dog ikke i Mængde. Endnu i Aaret 1626 blev efter
„ Danſke Atlas 4de (1ſte) Deel S. 23 Indſamlingen
„ bortforpagtet imod 50 Rdlr. aarlig Afgift til Rente-
„ kammeret. Ved Harboeøere fandtes engang et Stykke
„ paa 28 Lod, ſom foræredes Dronning Louiſe." (Ord til andet ligeſom i min Stat. Citationen undtagen der allene forekommer i Anm. tilligemed den af Wilſes Reiſe). Kan nu Recenſ. med Føje beſkyldes for at have begaaet et falſum, iſær da i Anm., intet andet Skrift nævnes end atter Danſke Atlas, undtagen Thuras Bornholms Beſkrivelſe, ſom dog umuelig kan være Kilden i denne Materie? Og hvorfor lægger Hr. Thaarup Dølgsmaal paa den vigtige Omſtændighed, at den Danſke Atlas er af ham bleven citeret i Texten ſelv?

At han ſkulde have anført Bøger, ſom han ikke har læſt, vil han unegtig tilſtaae. Rothes Bog om Nordens Statsforfatning, ſiger han ſelv ikke at have brugt, men mener dog man gjør ham Uret, naar man ſlutter deraf, at han ikke har læſt den. At han ikke har læſt Riegels Chriſtian den Femtes Hiſtorie eller Bidrag til Souverainitetens Hiſtorie, ſom han ligeledes citerer med ſaa megen Udførlighed, forsøigaaer han med Taushed; ligeſaa det Ubekjendtſkab han røber med Kongslevs og Nørregaards Værker o. ſ. v.

At Recenſ. har ved Lejlighed anmærket nogle af de betydeligſte Fejl, der forekomme i Hr. Thaarups første Udgave (helſt ſaadanne, ſom ikke vare anmærkede i Recenſ. over dette Skrift i de lærde Efterretn. for 1790 No. 34.) beſværer han ſig ogſaa over; men intet er mere almindeligt end at Recenſ. ſammenholder Forfatterens anden Udgave med den første, for at angive de Rettelſer og Tillæg

der

der ere gjorte. Dette havde ſnarere fortjent Tak end Daddel.

Hemmelig Beviſthed om, at dette Svar ikke var noget Svar, har maaſkee bevæget Hr. Prof. Thaarup til at true mig tillige i ſamme med Proces. Jeg haaber at han betænker ſig; imidlertid kan han læſe ſin Skjebne i Journ. for udenl. Litt. 3die B. 4de H. S. 380-387 (om Swintons Proces).

Efter dette Svar følger en Priisopgave: om Grændſeſkjellet imellem Statiſtik og Politik? Priſen er 16 Rdlr. ſom Hr. Thaarup gjør Regning paa ſkal udkomme af Salget af nærværende Svar. — Slutningen, hvori han indbyder mig til at bedømme de Priisſkrifter, ſom maatte indkomme, kontraſterer noget med Tonen ſom herſker i Svaret, den er ligeſaa fredelig ſom hiint er ſtridbart.

I øvrigt haaber jeg, at ved det ſom nu er bleven ſkrevet paa begge Sider om denne ubehagelige Sag, den er bleven ſaaledes oplyſt, at enhver ſom vil vide Sandheden kan udfinde den. Jeg holder det derfor for uforsvendent at ſvare paa den i Kritik og Antikritik No. . af en Ven af Hr. Thaarup ſkrevne Recenſ. over dennes Statiſtik og Stridsſkrift, ſom ſkal ſigte til, om ikke at forſvare Hr. Prof. Thaarups Handling, ſaa dog at undſkylde den.

Den 29 Sept. 1794. J. F. W. Schlegel.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 40.

den 11te October.

Magazin for Religionslærere med Hensyn til vore Tider. Udgivet af Lorentz Nikolai Falleſen (dengang) Garniſonspræſt i Kaſtellet Friderikshavn (nu Sognepræſt for Søeborg og Gilleleje Menigheder i Sjelland.) Første Bind. Αγαπητοι, μη παντι πνευματι πιτιυετε, αλλα δοκιμαζετε τα πνευματα, ει εκ τυ θευ εστιν. Johannes. Kbhavn 1793. Trykt paa Gyldendals Forlag. Fort. XVI S. Bog. 648 S. ſtor 8.

Forfatteren har virkelig Ret, naar han i ſin ſpøgefulde Fortale viſer, at ſiden vi have Magaziner eller Journaler for næſten alle andre Videnſkaber, ſaa burde ogſaa Religionslæreren, og iſær den unge Gejſtlige, have et Verk, hvor han paa eet Sted kunde finde det Vigtigſte af det, ſom han for ſin Videnſkab ønſkede at finde ſamlet. Fyns ſproglærde og virkſomme Biſkop Blok begyndte for nogle Aar ſiden paa et ſaadant Verk. Religionslæreren ventede dengang megen Frugt af et Arbejde under ſaadan en Mands Opſyn. Men ſnart glippede det behagelige Haab, og Bogen endtes med det andet Hefte. Hr. Falleſen har lagt en ganſke anden Plan, end Theologen havde, for ſit Magazin, og maaſkee juſt den anden Afdeling i dette Magazin, ſom hin aldeles ſavnede og ſom vigtig nok er den uvigtigſte i Nogles Øjne, bidrager meeſt

til dets Afhændelſe, og bør derfor anſees ſom et nødvendigt Onde. — Dog mere om denne Sag ſiden.

Udgiveren har ſelv beſtemt nøjagtig de Mænd, hvis Tarv han har havt for Øjne under denne Bogs Skrivning. Han tænkte deels paa den duelige og flittige Gejſtlige, ſom for Fraliggenhedens Skyld ej ſaa let kunde faae en god Bog at læſe eller komme til Kundſkab om det Nye, Bogladerne og Bibliothekerne i Kjøbenhavn fremſtille, deels paa dem, der tidlig og haſtig have maattet forlade Univerſitetet, modtage en Informatorplads, og naar de endelig komme i Kjolen kaſtes hen i en Afkrog — langt borte fra Bøger og Adgang til Bøger. For diſſe tvende Klaſſer troer han med Føje, at hans Magazin vil vorde kjærkommen, hvis ellers ej blot deres Embedsindtægter, men tillige Embedet ſelv er dem kjært.

Magazinets Indretning er følgende. Det beſtaaer af fire Hovedafdelinger. I den første ſkulle findes lutter Afhandlinger, deels om det, der i Almindelighed angaaer den theologiſke Videnſkab, men iſær angaaende Paſtoraltheologien. Den anden Afdeling, der efter Udgiverens Løfte ſtedſe ſkal udgjøre over det Halve af hvert Bind, er beſtemt til Homilier, og Prædikener over Epiſtler og Evangelier, Udkaſt til Ugeprædikener og Leilighedstaler. Den tredie ſkal ſtedſe være mere for Theologen end for Religionslæreren, og iſær indeholde Exegetik. Den fjerde Afdeling kalder Udgiveren den hiſtoriſke. Den ſkal indeholde Efterretninger om Litteraturen i Almindelighed, og lærde Anekdoter; men iſær lærde Mænds Levnet og Skrifter, og Anmeldelſer af vigtige Bøger med hoſføjet Bedømmelſe. — Saa meget om Bogens Henſigt og Plan, nu til dens Indhold. Alt i første Bind er Overſættelſe, paa en Deel Prædikener nær af Udgiveren. I den første Afdeling findes fire Stykker, ſom baade afhandle vigtige Materier og afhandle dem ſaare vel. I No. 1 viſer W. A Teller „hvad der bør ſkee for at kunne tale til Tilhørernes Forſtand." Det fortjener ej allene at læſes og gjennemſtuderes, men iſær i Henſeende til dets vigtigſte Fordringer, at udøves af alle de Lærere, der, efter Tellers egne Ord, „føle at de have med Mennesker at beſtille, ſom ved Religionen

ſkulle

ſkulle gjøres viſe til Lykſalighed, og ikke med Dyr, ſom de paa en kortere eller længere Tid ſkulle tæmme." Det andet Stykke er af Berger, ſom ſiden 1789 udgiver Allgemeines Magazin für Prediger nach den Bedürfniſſen unſerer Zeit, og handler om Hensigten og den hensigtsmæſige Indretning ved Sygebeſøgelſer. Af denne ganſke fortræffelige Afhandling giver Recenſenten et Par Stykker til Prøve, for at viſe af hvad Aand og med hvad Grundighed Manden taler. Strax i Begyndelſen hedder der: „Hvorfor beſøger Præſten den „ Syge? — For at tilberede ham til Døden, ville de „ fleſte ſvare. Hvad er altſaa Tilberedelſe til Døden? „ Man kan derunder forſtaae en ſaadan Behandling med „ den Syge, hvorved Døden bliver en ſalig Død, ſom „ den ellers ikke havde blevet, eller og en ſaadan Belæ„ relſe (Underviisning) hvorved Dødens Frygt betages, „ eller i det mindſte formindſkes. Skal det første være „ Hovedhensigten, ſaa turde ſamme nok vanſkeligt og i „ de færreſte Tilfælde opnaaes, undtagen man vilde „ kalde det Tilberedelſe til Døden, naar den Døende „ med driſtig Tillid tilegner ſig Jeſu Fortjeneſte, ſkrif„ ter ſine Synder, modtager Abſolutionen og den hellige „ Nadvere, og beder ſlittigen i ſine ſidſte Timer, eller „ lader ſig noget forebede af Præſten, ſom han med „ Munden eller i Hjertet efterſiger. Saadant kaldte „ man rigtig nok ofte en Tilberedelſe til et ſaligt Ende„ ligt, og roſte et ſaadant Menneſke, at han endnu før „ ſin Død havde kjønt omvendt ſig, og ſmukt tilberedt „ ſig, jo mere han havde talt om Jeſu Blod og Fortje„ neſte, om Guds Barmhjertighed og deslige. Ja man „ kaldte vel allerede dette Omvendelſe og Forberedelſe, „ naar den Syge paa Spørsmaalet: om han havde Je„ ſum i Hjertet, ſvarede Ja, hørte andægtig paa Præ„ ſtens Ord, og gjorde nogle fromme Sukke (Suk), om „ Jeſu Blod og Retfærdighed. — Men hvo der nogen„ ledes haver tænkt over Menneſkets Beſtemmelſe paa „ Jorden, over det nærværende Livs Sammenhæng med „ dtt tilkommende, over den der ventende Lykſalighed, ja „ ſelv over Bibelens udtrykkelige Belærelſer (Lærdomme) „ derom, han vil umueligen kunne tillægge hine Ting

„ den Værd og den Indflydelse, som man saa ofte har „ lagt deri" (tilskrevet dem).

„ Den rette og sande Tilberedelse til Døden be„staaer dog unægtelig blot deri, naar Mennesket har „ levet, som det sømmer sig for hans Bestemmelse paa „ Jorden, og ved at opfylde sin Stands, sit Kalds og „ alle øvrige Forholdspligter, stiftet saa meget Godt og „ forhindret saa meget Ondt, som det i hans Forfatning „ og efter hans Kræfter var ham mueligt. Det nærvæ„rende Livs Sammenhæng med det tilkommende er ingen „ anden, end at dette er en Fortsættelse af hint, og at „ de Færdigheder, Tilbøieligheder, Tanker og Grund„sætninger, som have været herskende i det jordiske Liv„net, i et andet Liv — saa meget som den forandrede „ Tilstand tillader det — ville yttre sig med samme Kraft, „ som de have havt i den første Periode af vor Tilvæ„relse. — Spørsmaalet: Kunne vore Sygebesøg bi„drage noget til at døe saligen, eller tilvejebringe dette, „ hedder altsaa saa meget som: Kunne vi ved vor Be„søg og vor Tiltale gjøre, at den Døende har levet som „ det passer sig for hans Bestemmelse, om det endog ikke „ virkelig er skeet? Kunne vi gjøre, at de Færdigheder, „ Øvelser, Tilbøieligheder, som han skal bringe med i „ den anden Verden, nu komme paa eengang, naar de „ forhen ikke have været der? Kunne vi gjøre, at han i „ hint Liv glæder sig over det Gode, som han i dette „ Liv ikke har gjort? At han høster anderledes end han „ har saaet? At han sættes over meget, naar han ikke „ har været troe over lidet?"

I saadan Tone gjennemgaaes alt hvad der henhører til Sygebesøg. Saare ønskeligt, for Religion og deraf flydende sandt Menneskeheld saare frugtbart, vilde det være, om de grundige og virkelig christelige Begreber, som denne Afhandling indeholder, vare saa lyse og levende i alle Lærres Hoveder og Hjerter, som de højligen fortjene.

No. 3 er en vigtig og efter Recensentens Dom skarpsindig Undersøgelse, for at faae det Spørsmaal besvaret: **Hvorved er Indtrykket af Jesu Moral bleven svækket, og hvorved kan det igjen faae Styrke?** Recensenten

ſenten anſeer ſig ikke for befojet til at afgjøre Udgiverens Spørsmaal ved Ordet Sittenlehre. Efter hans Formening forſtaaer den ſtørſte Deel af Landalmuen ligeſaa lidet hvad Pligtlære er, ſom „Moral, Sædelære," eller det herefter dannede Ord „Dydelære", hvilket nogle bruge. Men naar et af dem ved oftere Brug høres af Menigheden og forklares paa ſit Sted, f. E. ved Ungdommens Underviisning, ſaa ſeer Recenſenten ikke, hvi en Præſt ſkulde betænke ſig paa at bruge „Pligtlære" eller „Dydelære" naar Sædelære ej ſyntes ham udtryksfuldt nok.

No. 4 afgjør, om man til Prædikener og andre Foredrag bør benytte ſig af andres Arbejder. Den viſer tydelig, at de Grunde, ſom ej allene tillade, men endog gjøre det til Pligt for Præſten, at benytte ſig af fremmed Arbejde, ere overvægtige, og giver derpaa 5 Hovedregler for dets rette Brug.

Hermed ſluttes den førſte Afdeling. De anmeldte Stykkers Valg gjøre Udgiverens Smag og Indſigt Ære, og der er ingen Tvivl om, at naar Hr. Falleſen med lige Kyndighed vil fremdeles af vore Naboers ſtore Forraad udlede det meeſt paſſende til denne Afdeling, da vil han baade glæde og beſtyrke den duelige Religionslærer, og vel ogſaa opvække en eller anden Slendrianſmand af hans dogmatiſke eller aſketiſke Soveſyge.

Om den anden Afdeling maa det tillades Recenſenten at yttre nogle Betænkeligheder, til Udgiverens nøiere Overvejelſe. Recenſenten har ovenfor ſkriftet ſin Mening om Aarſagen hvorfor denne Deel ej aldeles, ſom den ellers burde, kan udelukkes af Magazinet. Men er det dog alligevel ſaa vel betænkt deels at indrømme Prædikener en ſaa overordentlig ſtor Plads, og deels at lade dem være allene over Evangelier og Epiſtler. Den Mængde vi allerede have af Originalprædikener, og ſom aarlig forøges, ſynes at lede lige til den førſte Deels Benægtelſe af dette Spørgsmaal. Og naar Forfatteren betænker, at vi nu med Guds Hjelp ſnart kunne vente en velgjørende Revolution i vort Kirkevæſen, og ved den faae de anordnede Texter afſkaffede, ſaa vil han vel ſelv føle, at Recenſenten har god Grund til at gjøre ham opmerkſom paa

denne Deels alt for store Vidtløftighed i hans Magazin. Endog blot for Bogens Afsætnings Skyld i Fremtiden vil det uden Tvivl være raadeligt at gjøre nogen Forandring heri. Og da vilde Recensenten give sin Stemme til disse 3 Forslag. a) I det høieste gives for Eftertiden kort Foredrag, Homilie eller Prædiken over de anordnede Texter. b) Lejlighedstalernes Antal forøges dog ikke derved, men c) det sparede Rum lægges til 1ste og 3die Afdeling paa et Par Ark nær, som anvendes til usædvanlige Prædikener, der fortjene mere og mere at blive gangse efter Tid og Lejlighed. Saadanne findes f. Ex. i **Nothankers Predigten**, iblandt hvilke nogle, paa Smaating nær, fortjene Hæder og Efterligning, i **Schlez's Landwirthschafts-Predigten** og andre flere, som Udgiveren vist veed selv ret godt at finde uden at trænge til Anvisning af Recensenten.

I denne Afdeling i det første Bind forefindes 14 Homilier og Prædikener og 14 Lejlighedstaler. Omtrent Halvparten af disse Foredrag er af Udgiveren selv. Recensenten har læst nogle af dem med særdeles Fornøjelse, og vil allene hidsætte Forfatternes, en **Salzmanns, Tellers, Herzliebs** og **Beiers** Navne, for at være vis paa deres Samtykke, som kjende disse Mænds Arbejder.

Den tredie Afdeling leverer Eckermans Afhandling **om Christi Rige og hans Tilbagekomst.** Her viser Eckerman først, hvad Jesus, saavidt han seer, forstod ved **Guds Rige**, og dernæst hvad Apostlerne have tænkt om **Guds Rige, og hvilke Begreber og Forventelser de have forenet med Jesu Tilbagekomst, som de saa ofte tale om.** Afhandlingen gjorde Opsigt da den udkom i Forfatterens Beyträge. Recensenten tvivler ej heller om, at jo mange, som her første Gang læse den, ville slaae Rynker paa Panden og Krylle paa Næsen over de mange splinternye Ting, de her finde, at der lade sig sige om Jesus, og hans Apostlers Lærdomme.

Den fjerde Afdeling begynder med nogle **Efterretninger om Tyrkernes Litteratur**, som ere laante af **Wielands Neuer Merkur 1790**, der ej læses uden

Behag.

Behag. Anekdoter til Eftertanke for Religionslærere staaer ogsaa her paa sit rette Sted.

De korte Levnetsbeskrivelser, som her gives, ere: Spaldings W. A. Tellers, Döderleins, Salzmanns og Niemeyers. Og de tre Recensioner ere over a) Speneri præfatio — de impedimentis studii theologici — seorsim typis exscripta, Lipsi. 736. b) Spaldings Ueber die Nutzbarkeit des Predigtamtes, og c) Niemeyers Handbuch für christliche Religionslehrer. Denne sidste agter Udgiveren at oversætte, efter S. 627, og Magazinets Forlægger at overlade til dets Kjøbere for en billig Priis. — Recensionerne ere af Teller.

Saaledes har Recensenten efter beste Overbeviisning anmeldt dette Religionsmagazin; men da dets andet Bind allerede er i hans Hænder, førend han har indsendt Bedømmelsen over det første, vil han og kortelig sige sine Tanker om

Magazin for Religionslærere. Andet Bind. Kbhvn. 1794. 668 S. 8vo. førend han slutter.

Den første Afdeling indeholder syv Stykker, af hvilke de tvende første, og for Præster meest gavnlige, ere tagne af Tellers Magazin: a) Nogle uforgribelige Tanker, hvorledes der ved offentlig Religionsforedrag, i Særdeleshed for Landsbyemenigheder, kunde anbringes nogen meer Mangfoldighed og Afvexling. b) Nogle Bemærkelser (Jagttagelser eller Anmærkninger) angaaende det Overspendte i de sædvanlige moralske Prædikener. No. IV vil upaatvivlelig ogsaa interessere mange. De øvrige, deels af Beyers Magazin, deels af Beyträge zur Beförd. d. v. Dennkens in d. R. forekomme Recensenten mindre betydelige end hine, især paa dette Sted. Hr. Udgiveren maa ingenlunde forglemme det givne Løvte ved første Bind, at hvert af de følgende Bind endnu skal faae mere Fuldkommenhed. Vil han ærlig og med fornøden Eftergranskningslyst udlede af andre Nationers Forraad, er der ingen Tvivl om, at han jo i alle Henseender kan holde sit Løvte, skulde endog Haabet om originale Bidrage slaae ham aldeles fejl. Recensenten troer, at denne Advarsel, endog ved et

mindre slet Stykke, ej kan ilde optages, da man er i Almindelighed vant til, at Udgiverne af store Samlinger, f. Ex. af de bedste og nyeste Rejsebeskrivelser, naar de først faae Verket i Drivt, ej vise synderlig Ærbødighed for det læsende Publikums Smag. Nu saadan Ligegyldighed formoder eller befrygter Recensenten rigtig nok ikke hos dette Magazins Udgiver; men efter det Foregaaende anseer han ej heller sin Anmerkning for overflødig.

I den anden Afdeling ere først 18 Prædikener og Homilier over Evangelier, derpaa 10 Prædikener og Udkast til samme over epistoliske Texter, og endelig 15 Lejlighedstaler, hvoriblandt den Hr. Udgiveren har holdt for sine Menigheder i Anledning af Christiansborgs Ildebrand, som upaatvivlelig henhører blandt de Gode, der udkom ved den Lejlighed. Kjert er det for Recensenten at Forfatteren ved egen nærmere Eftertanke har opgivet den Beslutning at fylde Magazinet ogsaa med Homilier over Epistlerne. Ovenfor har Recensenten yttret det Ønske, at denne Afdeling efterhaanden meget maatte indskrænkes; og tilføjet sine Grunde. Det vil nu komme an paa om de findes vægtige nok i Hr. Udgiverens Øine.

Den tredie Afdeling indeholder først Anmærkning eller Vink over følgende Skriftsteder og Personer i den hellige Skrift 1 Thimoth. 3, 16. Epf. 6, 12. 1 Kong. 17 K. 1 Mos. 28 og 32 K. Josva 10, hvorved Recensenten heller havde seet et Udtog af vor Plums Disputats, som efter Noten ej er Udgiveren ubekjendt. 1 Mos. 12, 11-14 og 20 K. 1 Mos. 6, 21. 24. 1 Mos. 29 uden Tvivl det ubetydeligste af dem alle — Propheten Jonas — 2 Kong. 20, 8-11 sammenl. Jes. 38 K. Sanheribs Nederlag — 2 Kong. 19 o. s. v. Dommeren Samson. De tvende første ere af de omtalte Beyträge og de 10 sidste af Beyers Magazin. Derpaa følge nogle Efterretninger om Evangelierne: a) om de apokryphiske, b) om Marcions Evangelium, c) om vore fire Evangelier. Hvad der her fortælles vil ganske vist more mange, som ellers ikke kjende synderlig til det N. Test. kritiske Historie. Men afgjort er det efter Recens. Tanker, at alle med særdeles Velbehag maa læse det sidste Stykke i denne Afdeling, taget af Beyträgen,

som

som indeholder Luthers Dom over nogle af det Nye Testamentes Bøger. Den Nytte Recensenten ønsker at dette og lignende Efterretninger maatte stifte og burde stifte er denne, at de skulde levendegjøre hos Religionslæreren den vørdige og gavnlige Overbevisning: at hvormegen sand Højagtelse Luther og andre Reformatores endog fortjene af Sandhedens Venner, saa bør der dog ikke blandes overtroisk Forgudelse deri, men deres Bestræbelser for at gaae frem til Sandhed bør især opmuntre os til at stræbe frem efter at naae samme Maal; da de hverken have bragt eller efter Tingenes Natur kunde bringe den tilsigtede Forbedring til Fuldkommenhed. Enhver, som har hørt eller kjender mange Religionslæreres besynderlige Forestillinger herom, vilde vel sige om hiin unægtelige Sandhed med Skoleholderen i Hulbye:

Ak at man med en Hammer denne Tanke
Dybt ind i manges Pander kunde banke!

Plancks Efterretninger om Unitarierne i Storbritannien, hvormed fjerde Afdeling begynder, vil være en kjærkommen Læsning for mange. I Levnetsbeskrivelserne har Udgiveren holdt det Løfte han gav i første Deel, om at meddele nogle danske Mænds Levnet og Skrivter. Her findes Adlers Balles og Basthólms og Münters, forfattede af Falleſen. Recensenten tilstaaer oprigtig, at han heller læser slig en Efterretning, udkastet af Manden selv, som Taubers Liv i Blochs synske Geistlighedshistorie, end saadanne Efterretninger som disse, hvor anden Mand skriver en levende Mands Levnet. Dog skal dette ikke i mindste Maade saa forklares, som om Recensenten fandt Grund til at sigte Udgiveren for Smiger; thi det var ufortjent. Men der ere vist flere som ere af samme Tanker som Recensenten. — Jerusalems Levnet og Skrivter findes og her.

Recensionen over fem udmærkede Bøger tagne af Tellers Magazin og A. L. Z. 1793 — og indenlandsk og udenlandsk Litteratur. Tvende nye Rubriker i dette Bind, som levere Fortegnelser, fundum korte Bedømmelser over nye udkomne Bøger, slutte Bogen.

Oversættelsen er for største Delen upaaklagelig. Sjelden støder man paa saadanne halvtydske Ord, som Belærelse, forglemmelig S. 87 2 B. for glemsom. Man seer af adskillige Spørsmaal Udgiveren har opkastet under Texten om Ords Oversættelse, at det er hans Ønske at gjøre sine Ting vel, og i det Hele er det lykkedes ham.

Uundskyldelig er derimod den Mængde Trykfejl, hvoraf Bogen vrimler, og som ikke alle ere angivne i det vedhæftede Blad. Hr. Forlæggeren maa endelig straffe sin Korrektør for hans utilgivelige Sluddervorrenhed.

a. π.

Vejledning til at opdrage en sund, fornuftig, duelig og lykkelig Afkom, af Frederik Julius Bech, Hospitals- og Tugthuus-Præst, Lærer ved Borgerskolen, og Medlem af det Kongel. Norske Videnskabers Selskab i Throndhjem. Throndhjem, 1792. Trykt i den borgerlige Skoles allern. privil. Bogtrykkerie. 216 S. i st. 8vo, foruden en Indledning paa 32 S.

Det var et særdeles priseligt Indfald af den duelige Forfatter, at samle denne Vejledning af de mangfoldige Opdragelsesskrifter, som andre Nationer, fornemmelig Tydskerne, i de seenere Aar have udgivet. De større Værker, som Revisionsverket, ere saa beskafne, at de ikkun kjøbes af faa og læses af endnu færre. Og blant de mindre kjender Recens. intet, der giver en saa hensigtsmæssig Vejledning, som nærværende Bog, hvilket uden Tvivl de fleste Læsere og vilde sande med, naar Bogens gavnlige Indhold her nøjere vorder udviklet.

Vilde Recensenten have bedømmet hele Bogen efter det første Stykke, eller først det ubehagelige Indtryk, som den første Fortælling, efter hans individuelle Følelse gjorde paa ham, med til de følgende, saa havde hans Tanker ej kunnet blive til Fordeel for Bogen; men hans Dom saa ikke heller upartisk eller retfærdig. Recensenten vil forklare sig nøjere. Efter sin inderligste Overbeviisning anseer han enhver Overdrivelse af Moralens Lærdomme eller Forskrifter for høyst forraadelig, og af de skadeligste Følger saavel for Sædelærens Indflydelse, som og des Aarsag

for

for Menneskets sande Tilfredshed og Lykkalighed. Men nu troer han, at han baade har Natur og Erfaring og philosophisk Christendom paa sin Side, naar han erklærer, at den Advarsel, som den første Fortælling i Indledningen indeholder, eller skal lede til, er aldeles overspendt. Rigtig forstaaet Moral byder alvorlig at advare mod alle Vellystens Udsvævelser og at afskrække fra enhver Selvsvækkelse i Ungdommen; men den kan neppe, uden fornuftstridig Overspændelse, udstrække sine Fordringer saavidt, at den skulde, uden Forskjel, afholde alle sygelige og afkræftede Personer fra Ægtestanden, der ofte er et sikkert og det eneste Lægemiddel mod Sygdommen og Svækkelsen. Da Forfatteren har beraabt sig paa kloge og redelige Læger, til Forsvar for sin Advarsel, vil Recens. og henvise til vor Todes samlede Danske prosaiske Skrifter, Første Deel S. 1 og især 176, hvor hans Paastand har en kyndig Lægens Medhold, og er videre udført.

Saa lidet Recens. var fornøjet med den første Fortælling, saa aldeles bifalder han de trende følgende tilligemed den hjertelige og lærerige Tiltale til Fædre og Mødre, som slutter Indledningen.

Nu følger Vejledningen selv under otte saa kaldte Optegnelser og ti besynderlige Regler. Den første Afdeling indeholder Moderpligterne under Svangerskabet. Herunder vises, hvor vigtigt det er for frugtsommelige Qvinder at leve i en sund og forfriskket Luft, de naturligste Næringsmidler for Svangre angives, deres Klædedragt omtales, samt den for dem saa nødvendige Bevægelse, og Varsomhed i Henseende til Lidenskaber indskjærpes. Den anden Optegnelse viser en Moders Pligt selv at opamme sit Barn, og meget strenge Forsigtigheds-Regler ved en Ammes Valg, tilligemed nogle Anmerkninger for Fødende og Diegivende. Der hører flere medicinske Indsigter, end Recens. har, til at indlade sig i, at tilraade eller gjendrive de enkelte Sundhedsforskrifter eller Lægemidler, som i disse tvende Afdelinger gives og foreskrives. Men saa meget maa han dog her tilstaae, at de næsten alle forekomme ham simple og naturlige, og da han til deels har læst det samme anbefalet af virkelige Læger, af hvis Skrifter Opdragerne, som Forfatteren følger, da og

har

har uddraget dette med skjønsomt Valg. Vi have jo desuden af een af vore egne bekjendte dygtige Læger Forholds-Regler for Svangre, med hvilke disse kunne sammenlignes. Den tredie Afdeling fremstiller Opdragelses-Pligterne i Børns første Leveaar. Svøbet og Vuggen forkastes. Der vises hvad Forsigtighed, man bør bruge, naar Børn vaagne. Koldt Vands idelige Brug til at toe dem i anbefales; hvorved Recens. dog vilde raade de Forældre, som kunde, at høre en fornuftig Læges Mening, da han har hørt en saadan Mand, til hvis Indsigter han har Tillid, med anførte Grunde at erklære, at det efter Barnets Legems Tilstand og Aarstiden, var stundum høist farlig, at vaske de spæde Børn, i den første Alder, med friskt koldt Vand. Naar Barnet fødes i de koldere Aars-Tider eller Kranter, bør Vandet vel lunkes uden derfor at varmes, indtil Glutten efterhaanden kan varmes til det friske, som da unægtelig er sundere. Den slemme Vane at holde Børn for varme vises. Om deres Mad og Drikke og tilstrækkelige Bevægelse, samt skadelige Indtryk paa deres Nerver, gjøres fornuftige Erindringer og Advarsler. Forfatteren kommer nu i fjerde Optegnelse til at bestemme: **Hvorledes et Barns Sjel i den første Alder skal dannes og dens Kræfter øves og styrkes.** Siden dog adskillige af disse Efterretningers Læsere vist ikke ugjerne vilde have en liden Prøve paa den gode Forfatters Foredrag, saa vil Recens. afskrive et Stykke af dette Kapitel, ikke som om det just var et af de bedste eller betydeligste, men deels fordi han kan give det heelt, da det er kort, og deels fordi det, som det indeholder, almindelig ansees for en meget ubetydelig Ting, hvilket det dog langt fra ikke er. Forfatteren siger S. 62: „**Man bør aldrig hindre Børn i deres egne Beskjeftigelser, eller føre dem paa noget andet, end hvad de selv finde for godt at gjøre, med mindre de falde paa noget, som er skadeligt, eller man har en vigtig Hensigt, hvorfor man vil rette deres Tanker paa andre Ting**"

„ Overtræder man denne Regel, vil man enten gjøre dem slaviske og uvirksomme eller stive og egensindige. Fri Selvvirksomhed befordrer baade Sjelens og Legemets

„ mets Styrke og Vext. Hindres derimod Børn ofte „ uden Nødvendighed i det de falde paa at gjøre, da bli„ ve de forbittrede, svæs i Vrede, Hevngjerrighed og en „ haardnakket Egensindighed; eller om de tidt maa give „ efter, blive til trøge og tankeløse Skabninger. Ligger „ der for Ex. paa en Gang for et Barn en smukt malet „ Dokke, (Dukke; thi en Dokke er navalia) og tillige en „ uberydelig Steen; Barnet griber efter Stenen og tager „ den; men en ufornuftig Moder eller Opvarterske skyder „ Stenen bort, og vil det skal lege med den smukkere „ Dokke. Finder nu Barnet for godt at lege med Ste„ nen, og man dog vil paanøde det Dokken, da vil det „ med dobbelt Begjerlighed stræbe sig efter Stenen, og „ om det endda bliver hindret, opbringes til Vrede, staae „ imod med Hænder og Fødder og sætte i et heftigt „ Skrig. Den fornuftige Moder vilde lade det lege og „ tumle med Stenen saa længe, det havde Lyst, og først „ naar det selv blev kjed deraf, skaffe det andet at bestille. „ De flestes Fejl bestaae deri, at de beskjeftige sig for me„ get med Børn, og foraarsage derved, at de selv be„ skjeftige sig for lidet. De behandle dem, som Aber, „ der blot skulle lære at gjøre efter, hvad andre gjøre for „ dem. Derfor skrige de og ere bestandig gnarvorne, „ (knar- eller gnav-) naar der er ingen, som gjør for dem, „ hvad man skulde lade dem selv gjøre."

I saadan fattelig Tone gjennemgaaer Forfatteren i dette og de tvende følgende Kapitler, det Vigtigste af, hvad der hører til Sjelens Dannelse, baade i den første og i den tiltagende Alder og tillige i Henseende til Legemets videre Pleje, hvorved da tales meget sundt og fornuftigt om Selvbesmittelsens Afværgelse. Den syvende Optegnelse handler om Religionen. Man maa vogte sig for, beviser den ædle Forfatter, at gjøre den forhadt eller modbydelig for dem, enten ved skrækkelige Begreber om GUD, eller Tjadderlæsning i Katekismus eller ved Bønners Oppladren — men derimod søge at gjøre den elskværdig i deres Øjne, hvortil han giver følgeværdig Underviisning. Den ottende Afdeling vejleder til at ove Børn i Dyden, og at befrie dem fra at vorde befængte med lastefulde Vaner, deels ved at lære dem at handle efter Overbeviisning,

deels

deels ved at gjøre dem opmerksomme paa de forskjellige Følger af et viist og daarligt, et dydigt og lastefuldt Forhold. Efter en kort forudskikket almindelig Advarsel om det, Forældre bør undflye, for ej selv at tilintetgjøre Frugten af de Formaninger, Lærdomme og Irettesættelser, de give deres Børn, sluttes nu Kapitlet med de besynderlige Regler, om Trodsighed og Lydighed, Løgn og Sandhed, Stolthed, Ubeskedenhed, Snakkesyge, Aabenmundethed; Ømhed og Velvillie, Føielighed og Selvbeherskelse; Slikkevorrenhed og Graadighed; Taalmodighed, Arbejdsomhed og Orden. Endelig handler Forfatteren tilsidst om Belønninger og Straffe, hvorved han giver mange vigtige og anvendelige Forholdsregler.

Recensenten veed ikke, at vi have nogen Bog i Modersmaalet der indeholder en mere practisk Anviisning til en fornuftig Opdragelse; thi Salzmans fortreffelige Bog om en modern Opdragelse, er mere satirisk og gavnlig Spot, end practisk Anviisning; og hverken Stuve om den physiske eller Zollikofer om den moralske Opdragelse, som ogsaa begge ere brugte af denne Forfatter, kunne efter deres Bestemmelse være saa gavnrige, som denne heldig samlede Vejledning. Recens. vil derfor have den ret hjertelig anbefalet til alle de Forældre, som ønske med Fornuft at opfylde deres store og velgjørende Kald, at opdrage deres Børn til gode Mennesker, duelige Borgere og retskafne Christne.

Og saa være da og den brave Forfatter hædret for hans Arbejde, og takket for hans velgjørende Hensigt, takket i de Forældres Navn, som vorde vejledte af hans gode Bog, og takket i de Børns Navn, som vorde bedre opdragne af deres ved hans Vejledning oplyste Forældre.

α. π.

Die christliche Theilnahme an den Leiden und Freuden unsrer Mitmenschen. Eine Predigt über Marc. VIII. 1.-10., zum Besten einer sehr bedrängter Familie, herausgegeben von M. D. J. W. Olshausen. Kopenhagen, 1793. Gedruckt bey S. Popp. 22 S. i 8vo.

Forfatteren, som siden er befordret til Præst i Oldesloe, havde

havde ikke haft nødig at fundskylde sin Prædikens Udgivning; thi den vilde endog, uden Hensyn til Forfatterens menneskekjerlige Øjemeed, finde Bifald. Han gjennemgaaer først rigtig hvorledes den christelige Deeltagelse i vore Medmenneskers Sorger og Glæder skal være beskaffen og hvorledes den bør yttre sig, og dernæst godtgjør han, at Guds og Christi Befaling, vor Naturs Indretning, som Skaberens Værk, og endelig vor egen sande Velfærd gjøre denne Deeltagelse til Pligt for os.

a. n.

Marmontels nyeste Fortællinger. Oversatte af K. L. Rahbek. Første Bind. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Johan Friderich Schultz, Hof- og Universitets-Bogtrykker. 28 Ark i 8vo.

Foruden at den berømte, endnu til l'ancien regime henhørende **Marmontels** Navn allerede, ved Ynkaerne, hvoraf **Pram** for meer end en halv Snes Aar siden leverede en Oversættelse, ved Belisar, og flere Stykker, er bekjendt i den danske Læseverden, har og vor skarpsindigste æsthetiske Kunstdommer, i udenl. Litt. 1ste Aarg., gjort Publikum opmærksomt paa Originalen af disse nye Fortællinger, som deres Forf. og havde tillagt den Benævnelse af moralske. Til hin Bedømmelse henviser nærværende Recens. saa meget hellere, da det vel dog egentlig er, som Oversættelse, at Oversættelser burde characteriseres i disse Efterretninger. Nøjet med saare at anbefale dette Bind, — hvori findes de fem Fortællinger: **En god Faders Vildfarelser, Palemon**, en Hyrdefortælling, **Eneboeren i Murcia, Aftenen** (egentlig en Samling af Fortællinger), og **den ærlige Britte** (d: Bretagner) — som en i høj Grad behagelig Læsning, iler han til Oversættelsen. At erindre, denne er god, maatte være overflødigt, da vel enhver Læser alt længe har erkjendt den udmærkede Ynde og Skjønhed i Hr. Oversætterens Maneer, og hans Indsigter i begge Sprogene. Mindre overflødigt maaskee, at pege paa nogle Smaapletter, som hist og her kunne opdages.

Faa Steder har Recens. stødt paa, hvor i Origin. synes ham at være anden Mening end i Oversættelsen, s.

S. 23

S. 23 „jeg trodsede hans Vrede," Origin. (Recens. har den Hamburgske Udgave af 1792 for sig) har S. 19: *il bravoit ma colere.* — S. 7: „Jorden er mindre vild og mindre utaknemmelig" efter Origin.: „Den meest vilde Jord er mindre utaknemmelig," S. 187: i Overs. forbyder den vise d'Ormesson, at sige for meget Ondt om sin Fader; i Origin.: forbyder han aldeles, at sige Ondt om ham (og skulde han ej her have Ret?)

Hist og her træffes et Udtryk eller en Talemaade, der neppe paa det nøjagtigste udtrykker Originalens, S. 69: „et prægtigere Syn, (Origin. har S. 63 Spectacle)?" Her hørtes jo og fortryllende Toner. „Det usikkre Maanskin" S. 126 udtrommer ikke Originalens la lueur incertaine *du croissant* de la lune. Godser forekommer Recens. at ville have et prægtigere Navn (S. 261) end Ejendommene. (Origin. har S. 240 ikke rimere end Domaines).

Et Par Ord ere blevne staaende uoversatte, lad være man vel kunde have ønsket Oversættelse, eller dog Forklaring. Saadanne ere S. 8 Ovincuny, S. 383 Vergers og S. 395 Perruches. Did kan tildeels henføres: S. 364: „imponerende" for: ærebydende, ærepaabydende, eller, som Tode fordanskr det, avende, og S. 394: „Maitresse" for: Frille, hvilket Recens. saa meget mindre havde ventet, som Danske Tilskuer selv for ikke længe siden talede for dette Ord. — Enkelte udeladte Ord og Sætninger savnes neppe. — Gallicismerne ere sjeldne, og det ikke stort betydeligere end disse: S. 10: „Jeg hørte tale i Verden (: dans le monde) om en Pige, og S. 261: „overtalte mig (til at troe) de fattedes intet." Men „at fortvivle om noget" (S. 178) skulde det ikke smage lidt efter det Tydske: an etwas verzweifeln? — Trykfejlene angives vel ved næste Bind; her gaae de frie.

Denne læseværdige Bog er af Hr. Oversætteren helliget hans mangeaarige Venner Hr. Mag. og Conrector Brorson og hans Hustrue, med et Par Stropher, som ere laante af Liebenberg, hvilket nok kunde have været anmærket. J. K. H.

* * *

Med dette No. følger et Tillæg.

Professor Thaarups Nødværge,
eller
Tillæg til de Kiøbenhavnske lærde Efterretninger 1794. No. 40.

Endskiøndt den af Professor Schlegel i disse Blade skrevne Bedømmelse over min Statistik frembærer saa mange umiskiendelige Mærker paa, at han lod sig af Daddelyst forlede til de mange Urigtigheder, han deri har sagt, og endskiøndt hans Fremgangsmaade er saadan, at den kunde fritage mig for at svare, saa har jeg dog troet at burde udgive nogle Anmærkninger til hans Recension, og det er skeet ved en liden Piece kaldet: Noget fra Professor Fr. Thaarup om hans Statistik; faaes hos Boghandler Buch for 8 ß. hvorom herved disse Tidenders Læsere underrettes, ifald de skulde ville have Piecen som Anhang til Recensionen.

Den Ild med Recensionens Indførelse tvertimod hvad der ellers i disse lærde Tidender sees at være Skik; — de grove Angreb imod mig — den Fordølgelse af det nye og det gode i min Bog — den Fremtrækkelse af Schlegels Bog til at vorde roset — den Fremtrækkelse af min Statistiks første Udgave til Daddel — den Udpilling af Ubetydeligheder, — de falske forsætligen hensatte Slutninger, som bleve udbragte af en Trykfeil ꝛc. — det Brouterie, der paa saa mange Steder er synderligen nærgrændsende til Naragtighed f. Ex. i Henseende til Inddelingen i §§ ꝛc. — de Fordreielser ꝛc. ꝛc., som udgiøre Recensionen fra Begyndelsen til Enden, alt dette laae saa klart for hver Mands Øine, at end ikke Schlegels Venner kunde andet end misbillige ham. Overalt i min Bog har jeg stræbt at hente de til enhver Gienstand hørende Efterretninger fra de beste Kilder for at giøre dens Indhold saa meget mueligt paalidelig og autentisk. Indklædningen troede jeg, og troer endnu, i en Bog af dette Slags, mindre betydelig end den i raisonnerende Værker er. Jeg troede det, og troer det ingen Feil i er saadant Værk, men vel en Fuldkommenhedsmangel, at levere Efterretningerne med hin eller denne anden Forfatters Udtrykke, naar kun Arbeidet i det hele er saadant at det viser, at det ei er eensidig

Ud-

Udſkrivning af enkelte Forfattere. Efter Tingenes Natur maae og bør en ſtatiſtiſk (NB.) Haandbog beſtaae af idel Udſkrivninger, være ſig af trykte Bøger eller haandſkrevne Sager. Anderledes faaes dog ikke de Optegnelſer, de Efterretninger, ſom i den kun ſkal ordnes, og høit Følger deraf udledes. De mundtlige Efterretninger eller ved Reiſer erhvervede Erfaringer, ſom i en ſaadan Bog første Gang lægges paa Papiret, kan kun udgiøre lidet (i en Haandbog), og Raiſonnementer kan ei være det væſentlige. Det er naturligt, at Schlegels Bog blev, blandt dem der handlede om Danſk Statiſtik, eller noget didhenhørende, den jeg iſær maatte efterſee, helſt da jeg, uagtet dens baade i Recenſionen og af andre anmærkede Feil, fandt den en i det hele god og brugbar Bog, hvilket jeg i Recenſionen nokſom har givet tilkiende. Naar jeg nu fandt, hvad jeg fandt hvert Øieblik, at han, for en ſtor Deel veiledet af min Bogs første Udgave, havde behandlet de Gienſtande, jeg forehavde at behandle, ſaaledes ſom jeg troede de burde behandles, fandt at han havde benyttet de ſamme Kilder jeg tildeels havde anviiſt og havde benyttet, men ei endnu ſamlet og formet Extracterne, fandt at der intet andet var at giøre end ſige det ſamme, han havde ſagt, hvorfor da ſpilde Tid og Møie paa at giøre Variationer, for at undgaae Brug af de ſamme Ord han har? Naar jeg da ikke udſkriver ham, men ſkriver ſtundum det ſamme ſom han; Dog hvert Øieblik, ſaatidt Sandheden og Henſigten fordrer det, anfører nye Kilder hvor de ere, forandrer Udtrykke der ſynes mig ubeſtemte eller overflødige eller urigtige, udelader og tilſætter, men hvor intet er at tilſætte, udelade eller forandre, lader mine Efterretninger beholde ſamme Form ſom de have i hans Bog, og ſaavel i Almindelighed ſom ofte paa ſærſkilte Steder erkiender at have benyttet hans Bog, har jeg da givet ham Grund til at beſkylde mig for Plagiat? Har jeg giort andet, end hvad han og andre Statiſtikſkrivere giøre. Og dog er det i Anledning af denne min Fremgangsmaade han foretager ſig at ville indbilde Publicum, at min Statiſtik, der er et heelt Værk, er en Udſkrivning af den Statiſtik, hvoraf han har leveret et Stykke. Jeg har i bemeldte

mit

mit Svar vist aabenbare uimodsigelige Beviser paa, at jeg selv har arbeidet paa, at det væsentlige hos mig ei skriver sig fra Schlegel; jeg eier selv næsten alle de Fædrenelanders Statistik vedkommende Bøger, altsaa maae Schl. eller andre for mig gierne have Bibliothekernes Bøger laante paa den Tid jeg bruger de samme Bøger. (see Krit. og Antikr. No. 19. S. 298.) Jeg har under min Statistiks Udarbeidelse ei forehavt ander end just dette Arbeide og den dermed forbundne nøisommelige Læsning, Leden, Sammenligning af de i min Bog citerede Skrivter, Afhandlinger og Piecer, hvilket den ei gier der blot udskriver. End videre har jeg vist, at Schl. har forebragt Publikum Usandheder, i den Forudsætning han strax i Begyndelsen af Recensionen angiver, at Læserne ikke have hans Skrift ved Haanden. Ved Sammenligninger mellem vore Statistiker, ved Erindring om at det er lige Gienstande vi begge have at beskrive, og for det meste lige Kilder, ved upartisk Bedømmelse af Schlegels Recension, mit Svar, Schlegels Giensvar sees at det ei er saare mange Steder jeg har benyttet Schlegels Ord. Lad det end være en Feil, det er da en Maaelighedes Feil, og kan ikke dadles uden af den, som maatte troe, at hans Ord, fordi de i hans Bog vare blandede med for mange og væsentlige Urigtigheder, ei fortiente at anføres, hvilket ikke var og ikke er min Meuing; men denne Feil bliver efter det ovenanførte stedse ubetydelig som uvæsentlig, og vilde ikke have fundet Sted, om ikke en i denne Sag mærkelig Omstændighed laae til Grund derfor. Her var aldeles Mangel paa statistiske Haandbøger, og en Haandbogs Tilveiebringelse var aldeles nødvendig. Jeg maatte som offentlig ansat Lærer i dette Fag underkaste mig den Nødvendighed, at lade Haandbogen strax udkomme, istedet for at jeg i min forrige Forfatning*) kunde lade det beroe 2 a 3 Aar, eller saalænge indtil jeg ved langsommere Arbeide og mere Brug af Fil-

 kunde

*) Som Fuldmægtig i Rentekammeret har jeg vist nok sagt Prof. Schl., at jeg lod det beroe 2 a 3 Aar med en omarbeidet Udgave af min Statistik, baade fordi jeg vilde stræbe at faae den nogenledes god, og fordi han ved sin Sta-

kunde have Haab om at give den nogen Grad af Fuldkommenhed. Ved de belovede Tillæg fik jeg Leilighed at kunne berigtige det feilagtige i Bogen; Stilen, med Ordenen kunde jeg ikke ſynderligen ændſe uden Tab for det væſentlige. Der er Oprindelſen til det jeg har ſelv ſagt at kunne være Feil, og ſom Schlegel over al Maade forſtørrer.

Jeg maae henviſe til bemeldte mit Svar, og her blot giøre nogle faa Tillæg og tillige medtage Schlegels Tillæg til No. 39., hvor Tonen vel er anſtændigere, men hvor man finder ſamme Fordreininger, ſamme Exaggeration ſom i det første, og hvor man ſeer, at ikke alt i mit Svar er bleven fundet ſaadant at han kunde opfinde Skin af Igiendrivelſe.

Schl. ſiger, at jeg har misbrugt den Fortroelighed, han viſte mig i at lade mig faae ſin Statiſtik arkeviis ligeſom den tryktes. For det første er der ingen Fortroelighed viiſt mig. Naar den der intereſſerer ſig ſaa meget for en god Bog i ſit Fag, at han ikke kan tilbageholde Ønſket om Bogens arkeviſe Meddelelſe, bliver af Forfatteren eller Forlægeren tient derved, ſaa er det ſom ſagt en Tieneſte, ikke nogen Fortroelighed. Manden af Ære giør, naar det ei er tilladt ved Meddelelſen, intet offentlig Brug af det meddeelte førend den hele Bog er offentliggiort. Da er den til hver Mands Brug. Jeg meddeelte min Statiſtik arkeviis til hver der vilde have den paa ſlig Maade. Vil man kalde det at jeg viſte dem en Tieneſte derved, har jeg inter derimod, men Fortroelighed var det ikke. For det andet: jeg har ikke giort Misbrug af den mig viſte Tieneſte. Jeg har ei giort offentlig Brug af Bogen førend næſten et Aar efter dens Udkomme, enhver havde da Ret at bruge den; hvorledes jeg har brugt den har jeg allerede viiſt. Schl. har iblant begangne litterariſke Misbrug een at ſvare paa, nemlig den

Statiſtik der var begyndt, afhialp Mangten, og fordi jeg ſavnede det fornødne Otium. Dette jeg har ſagt giør han til en Erklæring, at jeg ikke i de første 3 Aar ville udgive nogen udførlig Statiſtik. Hvorfor Fulde jeg paalægge mig ſaadant et Baand? Mit Forſæt med Udſættelſen af Udgaven maatte jeg forandre, da mit Kald giorde det til Pligt at afhielpe den værende Mangel.

den med Egenkierlighed forbundne Fremtrækkelſe af de kaſſerede og omtrykte Blade i min Statiſtik, hvorom jeg i mit ſærſkilte Svar har talt. Men jeg vil ei opholde mig ved denne Schlegels tilſyneladende ſtørſte Beſkyldning: Er der ingen Fortroelighed viſt mig, og er der af mig ei giort ulovligt Brug af en erholdet Tienſte, hvilke 2 Poſter jeg mener ei behøver udførlig Udvikling, ſom klare nok i ſig ſelv, ſaa forſvinder det Skin Beſkyldningen gaav fra ſig.

Schlegel begriber dog vel, at naar man vil tænke ſig en Claſſification af de ſtatiſtiſke Skrivter om Hertugdømmene, ſaa falder man naturligviis paa at tage førſt de almindelige Skrivter om begge Hertugdømmene, og derpaa de særdeles om hvert iſær, hvilke ſidſte atter grene ſig i de almindelige, der beſkrive det hele Hertugdømme, og de særdeles, der beſkrive et enkelt Diſtrikt, en Kiøbſted ꝛc. Saadan er Schlegels Claſſification. Saadan er min. Derfor er min ikke min men hans!! Ingen vove nu, endſkiøndt ingen lettelig falder paa at vælge nogen anden vel muelig Inddeling, at bruge denne, uden at tilſkrive Schlegel Æren derfor, eller uden at ſkrive til Indledning: Mærk, Læſer! at her kommer en Claſſification opfunden af den Statiſtiker Schlegel.

Endnu et Exempel paa Schlegels — Maneer er følgende: Ogier var ſom bekiendt i Geſandtſkabs-Secretairs Forretninger i Danmark 1634 i Anledning af Prinds Chriſtians Formæling. Det har Schlegel ſagt. Jeg har anført Ogiers Skrivts hele latinſke Titel, hvor bemeldte Omſtændighed er anmærket (Schlegels Titelanførſel er kortere). Og i en Anmærkning har jeg, foruden at anføre Hr. Prof. Badens Dom over Skrivtet, atter ſagt paa Dansk ved hvad Anledning Ogier var her. Schlegel ſiger jeg har heri benyttet ham. Det er aabenbare uſandt. Man behage at eftersee Krit. Journal 1774. Schlegel vilde formodentlig have havt et Tillæg ſaaledes: Denne vigtige Omſtændigheds Opdagelſe bør man tilſkrive Schl. endſkiøndt baade Skrivtets Titel, Skriftet ſelv, kritiſk Journal og vedkommende Bøger over Skribenterne underretter derom.

Literaire Tidender (iblant dem diſſe Berlingſke) havde fortalt, at Gaſpari ſkulde være Udgiver af Urkunden und Materialien. Greve v. Holſtein, der var 1771 Overpræſident i Kisbenhavn og ſiden Amtmand i Tondern, ſkyldes de vigtige Ting ſom bemeldte Materialſamling frembarer. Dette veed enhver, ſom bryder ſig noget om Fædrenelandets Statiſtiks Literatur. Schlegel har anført det hos ſig. Jeg maatte ikke underſtaae mig at anføre det uden at citere Schlegel, endſkiønt han ikke var den der underrettede mig herom! Jeg behøver ikke at dvæle med hvad jeg har ſagt om Moleſworth og de la Porte, Rothes Skrivt om Nordens Statsforfatning ꝛc. Om Schl. i at ſætte de veſtindiſke Øer (i hans Sprog Eilande) bag efter de oſtindiſke og guineiſke Eiendomme, har havt den gammeldags geographiſke Orden for Øine (ſee Recenſ. i Krit. og Antikr. S. 295.) veed jeg ikke, men at jeg har ſat dem i ſamme Orden kommer ikke af at enten Schl. eller nogen Geograph dertil har forledet mig, men fordi Fædrenelandet var i Beſiddelſe af oſtindiſke Eiendomme førend guineiſke, og guineiſke førend veſtindiſke, og i Henſyn til den veſtindiſke Handels Sammenhæng med den guineiſke, bør ſidſtnævnte først behandles efter min Mening, ſom er fraviegende heri fra Recenſentens i Krit. og Antikr. Min Orden heri er lige med Schlegels, altſaa kan den jo ikke andet end være taget fra ham! Hvilke Smaaheder Schl. har at giøre ſig til af.

Fordi Schl. har ſærſkilte §§. for hvad man ellers bør ſøge i Geographier, nemlig om Landenes Navnes Oprindelſe (hvilken Betydelighed!) ꝛc. der for er det ſaa herlig en Sag, med hvis Udeladelſe hos mig han ſiger, at mine Læſere neppe vil være tilfreds.

De Frugttræeſkoler og Pileplantager, om hvis Tilværelſe Schl. vil belære mig, har jeg havt nok med at beſtille i den Tid jeg var ved Rentekammeret, og Conferenceraad Hanſens Skrift kiender jeg ſaameget bedre, ſom jeg har ſtuderet det, hvilket Recenſionen i diſſe lærde Tid. 1791 No. 30 kan viſe. Altſaa behøver jeg ikke Schlegels Veiledning til bemeldte vigtige Skrivt, hvor Schl. har opdaget hvad jeg forud vidſte.

Jeg har ikke ſagt, at paa St. Thomas og St. Jan ei drives Sukkeravl, tvertimod har jeg S. 434 oplyſt Quantiteten af Udførſelen. Jeg ſiger blot, at man paa bemeldte Øer driver (iſær) Kattunavl og Fæavl (mere end paa St. Croix). Jeg har ikke ſagt, at Sager ſom angaae nogens Liv, Ære, Friehed og Boeslod, indſtevnes lige for Høieſteret uden at have været for vedkommende Underretter. Mine Ord ere rigtig nok ved den Sammenhæng de ere komne i med det foregaaende og ved den alt for ſtore Sammentrængthed ubeſtemte, og Schlegel har, ſom overalt, villet miſtolke mig; ikke viller ſige, at mine Udtryk vare ubeſtemte, urigtige paa dette Sted; nei, han har villet fornærme mig ved ubillige Slutningers Uddragelſe.

I det Prof. Schl. ſiger S. 135 om Oſters i 4 Linier, finder man 2 Anteqvelſer at gjøre i Henſeende til Beſtemtheden, og 2 Trykfeil. I min Statiſtik S. 78 burde jeg iblandt Danmarks Producter ei forbigaae at nævne Oſters i al Korthed, da de 2½ Linier hos mig nemlig: „gode Oſtersbanker falde fra Fladſtrand heel forbi „Riſet, ligeledes paa Jyllands Veſtkandt imellem Øerne „Føhr og Amrom," mener jeg ere tilſtrækkelige. Formedelſt Trykfeil ſtaaer Øſt iſtedet for Veſt. Denne formodentlig ved Sætterens Feillæsning af mit Haandſkrivt, og ved unøiagtig Correctur indſnegne, enhver i Øine faldende Trykfeil opholder Schl. ſig meget over, fordi den uheldigviis ligner en af hans 2de Skiødesløsheder. Ja ſaa ſaare vigtig forekommer denne Trykfeil ham at være, at den endeligen maatte igientages i hans Tillæg. O tre Gang hæld dig du vigtige Trykfeil, at en Univerſitets Lærers Tid og Pen 2 Gange har været anvendt paa at fremſtille dig og til ſin vigtige Henſigt finde dig brugbar. Denne Trykfeils Fremdragelſe bidrager og ſtrækkeligen meget til Recenſionens Henſigt.

Naar jeg S. 490 har ſagt, at i Kongslevs vpperlige Værk er ikkun Perſonernes Ret afhandlet, ſaa er Udeladelſen af de Ord: og Tingenes Ret — ſkeet enten ved en Trykfeil eller en Skrivfeil, hvilken af Delene veed jeg ikke, men Kongslevs Værk laae for mig medens jeg ſkrev

en ſtor Deel af min Statiſtik, og jeg kiender det maaſkee ligeſaa vaie ſom Lovkyndighedslæreren. Haardt er det, at blive for en Tryk- eller Skrivfeils Skyld offentligen anklaget for Ukyndighed; men da Feilen er af aldeles ingen væſentlig Vigtighed, ſaa er jeg ſikker paa, at Publikums retfærdige Dom over Prof. Schlegels Fremtrækkelſe af deme dte Feil vil blive mindre gunſtig for ham end mig. Daſaa med Norregaards Værk er jeg beſkyldt for at røbe Ubekiendtſkab. Agent Gyldendals Catalog for 1791 ſiger, at Norregaards Værk kan ventes færdigt i Begyndelſen af 1792. Da jeg ſik det 31 Ark af min Statiſtik trykt, havde man længe havt 5 Bind af Norregaards Værk og det 6te ventedes. Læt kunde jeg da have Haab om, at inden min Statiſtik blev færdig, vilde 6 Bind være udkomne. Dette er Grunden hvorfor jeg i min Bog henſatte 6 Dele (maaſkee rettere Bind) at være færdige. Norregaards Værk kiender jeg og bruger ligeſom Kongslevs. Er det ædelt paa ſlig Maade og af ſlige Ubetydeligheder ſom de benævnte, at udlede Grund til ſaadan Beſkyldning, ſom min Collega her har tilladt ſig. Hvad dømmer man om den Aand, ſom her har drevet ham? Hvad vilde Schlegel ſige om jeg anklagede ham for Ukyndighed eller Skiønſomheds Mangel ꝛc. ꝛc. ved enhver af de Tryk- og Skrivfeil eller Skiødesløsheders Vildelſer, hvoraf hans Bog er fuld. I mit første Svar forbigik jeg at tale om denne af Schlegel uddragne Slutning, fordi jeg vilde ſkaane ham for den Ydmygelſe at — men da han i ſit Tillæg atter igientager denne ſin nødle, af Trykfeil udledede, Slutning, ſaa ſeer jeg ingen Grund hvorfor jeg ved at tie, og at lade det gaae i med de andre mig viſte Fornærmelſer, ſkulde befrie ham for den Slutning enhver upartiſk Mand maae nødvendigen uddrage af hans Adfærd, ham til Miſfordeel. —

At han ved Venner har kundgiort mig, at han ved det af mit Arbeide, ſom han havde ſeet, ikke var ligegyldig, er en Uſandhed, ſom kunde beviſes, og altſaa tillige at de Slutninger, han deraf har uddraget, af ſig ſelv bortfalde.

Ved mit Svar har han seet sig overbeviist om, at han ikke sagde sandt i, at jeg S. 38 skulde have anført Danske Atlas som Autoritet for den Beretning, at et stort Stykke Rav engang fandtes ved Harboe-Øre, hvilket jeg har anført ganske uden Citation. Men langt fra at han skulde vilde tilstaae sin Feiltagelse, finder han paa i sit Tillæg at hentrække en kort ovenfor hensat Citation*) om Rav-Indsamlingens Bortforpagtning til ogsaa at gielde for hiin Beretning.

Ufeilelig vil han endeligen være; derfor finder man og i hans Tillæg det saare besynderlige Forsvar for Feilen i hans Statistik, 60000 istedet for 600.

Ved at jevnføre Schlegels og Thaarups Anførsler om den slesvigholsteenske Kanal har Schlegel burdet, men forbigaaet det, tillige i tredie Rubrik indrykke hvad der staaer i Heinzes kielisch. Magaz. 1 B., som var vores fælles Kilde. Men det vogtede han sig vel for, thi da kunde Læseren let falde paa at sige, at Schlegel havde giort best i at tie stille, siden hans var en Udskrivt fra Heinze, og Thaarups ligesaa, men med den Forskiel at indeholde nogle faa nøiagtigere Bestemmelser.

Schlegel spørger hvorfor Handelsanlægget Friderikshavn ei nævnes i min Statistiks første Udgave. Af den Slags Spørgsmaale har han giort mange ved den første Afdeling af min Statistik, hvor jeg og han har Fælledskab, men ved min anden Afdeling, hvor jeg og har mange i min første Udgave forbiegaaede Efterretninger har han ladet slige Spørgsmaale fare. Hvor man finder ham at anføre saadant et Spørgsmaal, var Diemedet stedse, at det skulde betyde at jeg ikke uden af hans Statistik vidste det omspurgte.

Schlegel veed overalt hvad der har forledet mig til dette eller hiint. Det er meget at vide! Han anseer det

*) Denne Citation er hos mig rigtig, nemlig til Danske Atl. 4de Deel S. 23. Schlegel vil rette det til 1 D. S. 23, hvilket er urigtigt.

besynderligt, at jeg har vovet mig til at faae Omkostnin-gerne af den holsteenske Canal at vide, uden fra ham. I min Statistiks anden Udgave er nogle nye Talefter-retninger, som han formodentligen enten kan have giort sig Umage for at have erholdet, endog førend min Bog kom ud, eller vel erholde fra vedkommende uden min Bog. Naar han da i sin anden Deel fremsætter saadant, skal jeg da fremkomme med stolte Fordringer om at de ere tagne fra mig?

At Cement ei har at giøre i en metallurgisk Bog — at Pontoppidans Naturhistorie ei har noget om Brug af Trop paa Agre — at Trykken i Schlegels Bog langt fra ikke er tættere end i min — at jeg ikke har sagt at den Schlegelske Statistik, saavidt den er udkommet, er mindre udførlig end min, er noget jeg blot erindrer som Berigtigelse ved den af Hastværk prægede Recension, uden at ophelde mig ved; ei heller ved det nye Ord han har giort, nemlig: Regieringsvæsenet, hvilket han selv kal-der et vidtomfattende Ord, ei heller ved Schlegels syn-derlige Udskrivelse af Pontoppidans Naturhistorie (see lærde Tid. 1793. S. 740.), eller ved at han af min Statistiks første Udgave lod sig forlede til at optage Ada-mi Bremensis Skrift blant Statistiske, da det hører under Historiens Fag, hvorfor det i min tydske Udgave vil blive udsletted — ei heller vil jeg andet end blot hen-vøge paa, at Schlegels Optællinger ere saa uesterrette-lige, at man ei kan stole paa dem, hvilket jeg har erfaret i den Post om Norges Areal.

Schlegel har angrebet mig. Jeg forsvarer mig. Det maae være Undskyldning for mine Udtrykke.

Dette er hvad jeg har troet mig forbunden til at lægge for Publicum i Anledning af Hr. Prof. Schlegels idelskabsfulde Angreb. Det er mit Forsæt intet mere at røre ved denne Sag, hvad end Hr. Professoren videre maatte fremkomme med. Da jeg, kied af denne saare ubehagelige Feide, herved nedlægger Forsvarsvaabenet, saa ønsker jeg naturligviis Fred, og ei videre at anfaldes

af

af en Modſtander, ſom har kunnet volde mig Ubehagelighed ved at nøde mig til at gribe til Modværge, men ikke, ſom jeg haaber Læſeren vil finde, kunnet ſaare mig eller giøre min Agtelſe ſom Lærer og ſom Mand i Staten noget Skaar. Ingenlunde har det været min Hensigt at give min Modſtander noget ſaadant Saar.

den 6te Oct. 1794.

Frederik Thaarup.

Anhang.

I.

Jeg lader mig ikke bevæge til at opgive mit Forehavende med Bogens Overſættelſe paa tydſk. Den er mit eget Arbeide. Den tydſke Udgave ſkeer i 2 Dele efter mit Haandſkrivt, og Overſættelſen har en ſom Videnſkabsmand bekiendt Lærd paataget ſig paa den proſtiſke Boghandlings Forlag. Naar Overſættelſen er færdig og udkommet (thi før kan den ikke drages frem til Bedømmelſe) vil Kyndiges Anmærkninger være mig kiærkomne. Ere de anſtændige og frie for uædle Hensigter, ſkal jeg takke derfor; i modſat Tilfælde uddrager jeg af dem den Nytte mueligt er, og forreſten ſtiltiende foragter dem.

II.

Hr. Prof. Schl. er ikke fornøiet med min Recenſion over hans Statiſtik. Læſerne har maaſkee ikke de Nummere ved Haanden, hvor Recenſionen findes. Jeg har ſagt:

Kiøbenhavnſke lærde Efterr. 1793. S. 625.

„Her have vi da for os et af vor nyere Literaturs „vigtigſte Frembringelſer, Begyndelſen til et Værk, der „bør

„bør være saa meget mere velkommen, da det er i en af „de Grene af Videnskaberne, hvorpaa vi ere meest fattige. „Saare vigtigt er det for den unge Mand, der har sat „sig til Maal, at vorde gavnlig, nidkier, virksom Em„bedsmand, at han kan have Veiledning til at faae Kund„skab om sit Fædreneland, og en saavidt muligt feilfri „Haandbog og Oversigt baade over fædrenelandske An„liggender, Fordele, Mangler, som og over mueligt nyt„tige pia desideria, som bie paa beleilig Stund eller paa „Mod ꝛc. ꝛc. for at iværksættes. Ogsaa Manden, der „er i Embede, og ved Erfaring og Øvelse i Forretnin„ger og Studering har erhvervet sig agtværdige Indsig„ter, kan have Nytte af slig en Haandbog, som Reper„torium betragtet. Slig en Veiledning eller Haandbog „savnede vi gandske, da Holbergs Danmarks Statsbeskri„velse er i visse Maader for udførlig, mangler derimod „mange Punkter, og er desuden for gammel, hvilket og „gielder om Schyttes ved hans Død afbrudte Skrift. „Thaarup gav da sin Veiledning ud, som uagtet dets „Hastværks Præg, dets Korthed, dets Feil og dets Man„gel paa Orden, dog modtoges med Begierlighed, som „det nyeste efter nye Plan udarbeidede Skrift i dette Fag. „Nu kommer Schlegel med Begyndelsen af et Skrift, „der anpriser sig ved Orden, Fuldstændighed og de nyeste „tildeels før utrykte Efterretninger, og da Thaarup strax „anmelder en nye omarbeidet Udgave af sit Skrift, saa „er derved og anmeldt en videnskabelig Kamp imellem „dem, om hvo der faaer leveret den bedste Haandbog over „Fædrenelandets Forfatning. De første Udgaver kan „kun vorde Forsøg. Efter nogle Omarbeidelser fra begge „Sider og fra flere Stridsmænd kan først noget fuldkom„ment ventes. Denne første Deel af Hr. Prof. Schle„gels Statistik bærer nogle Mærker af Skynding, og „har nogle Urigtigheder, nogle Mangler og alt for mange „Trykfeil. Dets Fuldkommenheder ere før nævnte. „Recens. vil her anmærke nogle af de Erindringer, som „ved Giennemlæsningen ere faldne, og som efter hans „Mening kunde ved en nye Udgave, der for Bogen bør „ventes, være værd at lægge Mærke til eller overveie. — „Men hvorfor ikke meddele Hr. Forfatteren Anmærknin-

„gerne

„gerne uden at offentliggiøre dem? Det ſkeer ikke her, „fordi det er Sædvane, thi ſaadant kunde være Uſkik, „men det ſkeer deels paa det at Bogens Eiere kunde an„mærke ſig vore Erindringer, deels at de maaſkee kunde „give Anledning til at andre gave Hr. Forfatteren Bie„drag og Rettelſer, der kunne være undſlupne Recenſen„ten, deels at de kunne gavne de andre Kiempere, ſom „vi ønſke at maatte udgaae i denne Leding."

S. 628.

„I § 37 ſiges at Søeſager, geiſtlige og militaire „Sager have gierne ſærdeles Retter, fordi deres Paadøm„melſe udfordrer ſærdeles Kundſkaber."

At en Lovkyndigheds Lærer ſkriver ſaa ubeſtemt, at han tillægger de geiſtlige Retter ſaadan Aarſag, at han udelader Bergværksſagers Retter ꝛc. kunde have givet en hadefuld Recenſent megen, og ikke ugrundet Anledning, til at udlede Slutninger der for hans Station ſom Lærer maatte være ufordeelagtige, ligeſom de han har i Henſeende til min Statiſtiks ſmaae Urigtigheder været ubillig nok til at fremkomme med. Min Anmærkning beſtod blot i de faa ufornærmelige Ord: „Bergværksſager har det ſamme Beſkaffenhed med." Man læſe min Recenſion heelt igiennem, man vil ei finde Spor af uretfærdige, fornærmende, haanende Udtrykke.

S. 820.

„Afdelingen om de Danſke Etabliſſementer i Oſt„indien er med ſaare megen Flid udarbeidet, og indehol„der mange før aldeles utrykte Efterretninger. Det „kunde vel fordres, at vi for at viſe denne Afdelings for„trinlige Værd forelagte her vore Læſere hvori diſſe før „utrykte Oplysninger beſtaae, og hvor meget de maa til„vinde Hr. Forfatteren Videnſkabselſkerens og Handels„mandens Tak, og Ønſke at Bogens Grændſer ei havde „forbudet udførligere Udvikling af de omhandlede Punk„ter, men ſligt ſkulde have ledet os til for ſtor Vidtløf„tig-

„tighed. Desuden har vore Læsere formodentligen Bo„gen, og denne Recensions Hensigt er blot at vi ved „smaaligen at udpille indlöbne Urigtigheder, og ved at til„lægge nogle faa Anmærkninger have villet meddele et „lidet Bidrag til en seenere Udgaves større Fuldkom„menhed.*) Vi gribe da atter Anmærkningspennen ꝛc.

Slutning S. 823.

Vore Anmærkninger ved Bogen have saaledes været „mange, men de bør aldeles ikke betage dette vigtige „Skrivt noget af sit Værd. Vi sige atter som forhen, „at disse Anmærkningers Hensigt er blot at tiene som Bi„drag til en anden Udgaves større Fuldkommenhed, og „vi tillægge, at nogle af de anmærkede Talfeil og nogle „Urigtigheder skulde vel ikke af Recens. været lagt Mær„ke til, naar han ikke havde selv været ifard med at skrive „en statistisk Haandbog. At skrive en feilfrie Statistik „over Danmark, efter de Materialier man nu har, er „ikke ret vel giørligt, med mindre dens enkelte Deele „igiennemgaaes af hver Greens Sagkyndige og Embeds„mænd, hvilket fordrer Tid, og Möie, og Lampen efter „ikke at möde for mange Afslag, ligesom og Filen ofte og „længe maae gaae over Skrivtet, da man ved hver Dags „Arbeide i dette Fag opdager noget at tilsætte det forhen „giorte, eller at berigtige det med, og naar, som i vort „Lands nuværende skiönne Periode, virksomme Collegier „udvirke forbedrende Statsindretninger og Anlæg, naar „Landets Patrioter med privat Kraft ved gavmilde Te„stamenter eller virksom Daad skaffe Statistiks Formaale „tilveie, naar politiske og oekonomiske Skribentere frem„sætte Ideer og Forslage og give udförligere Oplysnin„ger og Udviklinger om en eller anden Indretning, bli„ver da ikke inden det sidste Ark af en Haandbog er trykt, „Rettelser og Tillæg at give til de foregaaende. Ønske„ligt for Videnskabens Fremme er det altsaa, at Veiled„ninger

*) Han har lovet at vilde til Slutningen i sin anden Deel plage Læserne med et Stridsskrivt imod min Recension. Saadant Tillæg mener jeg snarere bliver Vanzir end Zir for Bogen.

„ninger og Haandbøger af flere end een Mand udarbei„des, og at Arbeiderne ei opsætte at udgive dem*) men „heller lade dem være mindre fuldkomne, end at lade „den Studerende og Embedsmanden for længe være i „Mangel af Veiviisning eller Haandbog. For feilfulde „Bøger i dette som i ethvert Fag bevare os Apoll, men „at forlange dem aldeles feilfrie er endnu for meget for„dret. Seer da Recens. Feilene, bør han hensætte dem „ei til Daarl**) over den nyttige Bog, men til Berig„tigelse, og for at andre ei ved Citationer og Uskrivter „skal igientage Urigtigheden, som paa den Maade kunde „komme til at staae i mange Bøger, hvilket man har „mange Exempler paa.

Saaledes er vor Mening i Henseende til dette Ar„beide. Hr. Prof. Schlegel har megen Fortieneste af „sit Skrivt, og vi ønske ham***) Held, Mod, og mange „Bidrag, samt velfortient Afsætning til Fortsættelsen."

*) Denne Grundsætning fulgte jeg ved min Statistiks første Udgave, see Fortalen. Ligeledes ved den anden.

**) Hr. Prof. Schlegels Recension viser, at han heri er ueenig med mig.

***) Han har offentligen viist, at han ønsker mig alt mueligt imodsat.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 41.

den 18de October.

Det nye Testamente oversat med tilsøjede Anmærkninger. Et Forsøg af Ove Høegh Guldberg. To Dele. Kjøbenhavn 1794. Trykt paa Gyldendals Forlag. 1 Deel 514 S. og XXV S. Fortale. 2den Deel 652 S. 8vo.

Det er for Recensenten saa meget desto behageligere at anmelde et Verk, han længe fuld af Forventning har seet imøde, og at aflægge et troe og taknemmeligt Regnskab for den Tilfredsstillelse, det har forskaffet ham, jo sjeldnere man finder de Egenskaber forenede, der saa særdeles udmærke denne Beriglese for vor Literatur. En Embedsmand, hvis Driftighed i den ham anviste Virkekreds er ligesaa ivrig som retskaffen, meddeler her sine Medborgere den modne Frugt af de Timer, som hans Arbejdsomhed vidste at skaffe sig tilovers, for i dem at leve sig selv, ved at anvende dem til at udvide og befæste sine vigtigste Overbeviisninger. I Besiddelsen af alle til heldige Undersøgelser udfordrende Kundskaber og Hjelpemidler, fortsatte han i en lang Række af Aar sin Granskning i Stilhed, og fandt sin Belønning i den ædle Næring, som derved forskaffedes hans Aand og Hjerte. Uden at kaste et selvtillidsfuldt Blik paa andre Fortolkeres Bestræbelser, gjorde han sig uafhængig af dem, han tagtog og sammenlignede selv, kort, han gik i sine Undersøgelser den Vej, som allene fører til fortrolig Bekjendtskab med

Forfatternes Sprog og Aand. Selv den i ſaa mangfoldige af Livets Forhold ſamlede Skat af Erfaringer blev ham her i meer end een Henſeende af Vigtighed. Den derved ſkjærpede Opmarkſomhed førte til Bemærkninger, der forene med Nyhed uden Støj, den Egenſkab af dybt følt Sandhed.

Efter, paa den Maade, i mange Aar at have ſtuderet de hellige Bøger, fremkommer denne Overſættelſe af dem. De Vanſkeligheder, ſom en Overſætter havde at kjæmpe med, overſkuede Forfatteren i deres hele Omfang, og beregnede dem med Nøjagtighed Det viſer følgende fortræffelige Sted i Fortalen S. 9: „Hvor hvert Ord, „ Udtryk, Talemaade af Grundſproget ſkal først nøje „ kjendes og ſiden vejes mod lignende i Modersmaalet; „ hvor Forfatterens Aand, Sindsſtemmelſe, Følelſe, „ endog Farve ſkulde beholdes; hvor ſamme Klarhed, „ ſamme Eftertryk, ikke vel ſtørre, heller ikke mindre, „ bør blive i Overſættelſen; hvor Jeſu Læres hellige Ud„ tryk bør, naar de erkjendes, gives ordrette, nøje „ bevares, og ſkarp adſkilles fra den almindelige Tale„ brug, ſom man har anden Raadighed over; og fra „ nogle hellige Talemaader, der med beviislig Sikkerhed „ kan omvexles mod andre tydeligere for os og dog lige„ vejende: hvor alt dette uophørlig maa paagtes; der, „ ja der maa det ſvage Menneſke aldrig formaſte ſig til „ at troe, at han ſtedſe har ſeet, ſtedſe vaaget; nej: „ tvertimod han maa vide, vide med Viished, at han ej „ ſjelden har blundet, ofte ej ſeet ret, ofte ej kunnet ſee, „ undertiden bleven af Vane endog fortrolig med de Fejl, „ han kunne have ſeet. “

Denne ſaa rigtige Angivelſe af Vanſkelighederne, der mødte Forfatteren, og Pligterne, der vare ham hellige, beſtemmer tillige den Synspunct, hvorfra han vil have ſit Arbejde betragtet og bedømt. Hans Hovedregel var Beſtræbelſe efter at fremſtille Originalen med den højeſte Grad af Troſkab og Nøjagtighed, og at udtrykke ſelv dens egendommelige Karakteer. Han ſtræbte efter almeenforſtaaelig Tydelighed, lige ſaa ſnart det lod ſig gjøre uden at træde den første Overſætterpligt for nær; men Omhue for hin var underordnet Agt for denne. Og

det

det ſkulde være Regel for hver den ſom foreſætter ſig dette almeennyttige Øjemeed, at fremme ved ſit Bidrag en nye Kirkeoverſættelſe af den hellige Skrift. Naar man ved ſin Prøvelſe gaaer ud fra denne Standpunkt, har denne Overſætteſe uſtridig udmærket Værdie. Recenſenten kjender ingen, hvori Indblanding af egenmægtige Fortolkninger heldigere var undgaaet. I Steder, iſær af dogmatiſk Vigtighed, hvor, uagtet de meeſt anſeete Fortolkeres Forſøg, Meningen endnu er ſtridig, lyder den ikke afgjørende hverken for den ene eller den anden Forklaringsmaade; da ſlutter den ſig ſaavidt det danſke Sprogs Genius tillader, ſaa nøje til Grundteksten, at den tænkende Læſer beholder Lejlighed til ſelv at øve ſin Dømmekraft. Hvor der derimod ingen Fare var for at foregribe andres Domme eller at overſkride Forſigtigheds Grændſer, der er den fri, dog altid med Maade; der er den i en høj Grad reen for Hebraismer i Vendinger og Talemaader; og der udtrykkes den med Tilforladelighed bevislige Mening fuldkommen klart og tydeligen. Et Par af første Brevet til de Corinthier tagne Steder, ſom tilbyde ſig for Rec. uden at han ſøger, godtgjøre tilſtrækkelig denne fældte Doms Rigtighed: Cap. 11, V. 1-4. „Da jeg, „ Brødre, kom til eder, for at forkynde eder den Guds „ Lære, traadde jeg ei frem med høj Talerkonſt og Lær„ dom; thi mit faſte Forſæt var, ikke at fremviſe anden „ Videnſkab iblandt eder end Jeſum Chriſtum, og han„ nem korsfæſtet; heller ikke gav jeg mig hos eder nogen „ Anſeelſe; men holdte mig beſkeden og vaerſom: og „ hvad mine Ord og Taler angaaer, da brugte jeg ikke „ den lærde Talerkonſts overtalende Sprog; paa det eders „ Troe ſkulde ikke grunde ſig paa Menneſkers Lærdom, „ men paa Guds Kraft." At Overſættelſen af diſſe Vers er ligeſaa ſprogrigtig ſom flydende, tilſtaaer vist enhver Kjender. Ypperligen er ogſaa det 8de Cap. ſammeſteds overſat, der hvor Paulus behandler det ham forelagte Spørgsmaal: om det var de Chriſtne af hedenſk Herkomſt tilladt at nyde af Offerkjødet eller at tage Deel i Offermaaltiderne i de hedenſke Templer, med den viſe Moderation, der ſkulde tjene til Mønſter ved lignende moraliſke Underſøgelſer:

„ Hvad nu det til Afguder ofrede angaaer, da ſkrive J:

„ Vi vide; thi vi have alle den grundige Indſigt"— Men denne Indſigt opblæſer; Kjerligheden derimod ſigter til Næſtens Bedſte. Om nogen har ſtolt Indbildning om ſin Kundſkab, da har han ikke endnu ſaaledes indſeet noget, ſom man bør indſee det; men den ſom elſker Gud, han har af Gud ſelv faaet grundig Indſigt.

Hvad da Spiisning angaaer af det til Afguder ofrede,

„ da vide vi (ſkrive J) at en Afgud er et Intet i Verden, og at der er ikke uden een Gud; thi om der end ere ſaa kaldte Guder (være ſig i Himmel, heller (eller) paa Jord, og ſaaledes ere der mange Guder og mange Herrer) ſaa have vi dog allene den ene Gud Faderen, af hvem alle Ting ere, og vi til hans Ære; og den ene Herre Jeſus Chriſtus, ved hvem alle Ting ere, og vi ved ham."

Men denne grundige Indſigt er ikke hos alle. Hvorover nogle for den Tanke, ſom hænger ved dem om Afguder, nyde lige indtil nu denne Spiſe, ſom et Afgudsoffer, ſaa de for deres ſvage Indſigts Skyld beſmitte deres Samvittighed. Vel er det ſaa, at Spiſe i ſig ſelv giver os ikke Nydeſt hos Gud; thi hverken vinde vi hos ham, om vi ſpiſe, ej heller tabe vi, om vi lade være: men det J nøje maa agte paa, er, om ikke den Frihed, J bruge, kunne vorde de Svage til Anſtød. Thi ſaafremt En ſaadan ſik dig at ſee; dig, ſom har den grundige Indſigt, at være til Gjæſt i Afgudshuſet, maa det ikke da ſkee, at han, uagtet ſin ſvage Kundſkab, overvinder ſin Samvittighed endog ſaa vidt, at han og vover ſig til at æde af det til Afguder ofrede? Saa kan da over denne din Indſigt denne ſvage Broder, for hvilken Chriſtus døde, gaae forloren; og ved paa ſaadan Maade at ſynde mod Brødrene, og ſaare deres ſvage Samvittighed, forſynde J eder mod Chriſtum. Skulde derfor nogen Spiſe blive til Anſtød for min Broder, ville jeg for aldrig ſpiſe Kiød, paa det jeg ej ſkulle blive min Broder Aarſag til Fald."

Allerede ved ſaa nøje at ſkille de Ord, ſom vare tagne af Corinthiernes Skrivelſe, fra Apoſtelens bevigtigende

tigende Tillæg, er der over det hele Sted udbredt et Lys, ſom de vidtloftigſte Commentarer ſnarere have forduntlet. Dernæſt ſvarer Overſættelſen ſelv ſaa nøje til Originalen, at der fra den Side intet videre bliver at ønſke; hertil kommer at den er ligeſaa tydelig og fattelig for den ſimpleſte Læſer, ſom den er troe. — Og den af diſſe Prøver kjendelige grundige Sprogkundſkab og klare Indſigt i Foredragets Sammenhæng viſer ſig aabenbare hele Verket igjennem; alt bærer Præget af Forfatterens modne Dømmekraft, faſte dannede Smag, og ſamvittighedsfuldeſte Omhyggelighed.

Med den ſelvſamme Sandhedskjerlighed, ſom fordrer denne Tilſtaaelſe, lod der ſig ogſaa udtegne et og andet Sted, hvor et hebraiſkagtigt Udtryk eller Ordføjelſe var bleven bibeholden, uden at Rec. bliver Aarſagen vaer, hvor Ordenes Mening efter hans Tykke ikke fuldkommen heldig var truffen, eller hvor en Læſemaade var bleven tilkjendt et Fortrin, ſom den for den ſtrengere Critiks Domſtol neppe blev i Beſiddelſe af; — men gives der ſligt et ypperligt Heelt, der ikke gav Anledning til ſaadanne enkelte Bemærkninger? og hvor let er det ikke, ſelv med middelmaadig Indſigt i de med ſligt et Arbejde forbundne Vanſkeligheder, at opdage enkelte Tilfælde, hvor blot den fra første Ungdom af begyndte Fortrolighed med viſſe Ord og Talemaader, hindrede Overſætteren fra at vælge mere paſſende, eller hvor Opmærkſomheden var ſaa levende ſyſſelſat med ſin Gjenſtand, at en mindre betydelig Sproganmærkning unddrog ſig ſamme.

Overmaade forhøjes dette Arbejdes Værdie ved de under Texten ſatte Anmærkninger. Ved de 3 Evangeliſter Matthæus, Marcus og Lucas ere der kun faa, hvortil der i Fortalen gives en meget fyldeſtgjørende Grund; deſto talrigere og udførligere ere de ved Johannes Evangelium og alle de andre Bøger. Efter deres egentlige Beſtemmelſe ſkulde de kun tjene den ulærde Læſer til Anviſning og Vejledning; Tanken paa hans umiddelbare Tarv har beſtemt deres Valg og Foredragsmaade. Men ſelv den øvede Skriftforſker, uagtet der ſaare ſjelden havdes Hensyn paa ham, vil i dem ofte forefinde uventet Belæring og betydelige Vink, ſom han kan nytte til at

beriigtige og udvide sine Overbeviisninger. For denne vigtige Fordeel fyldes dem ogsaa den varmeste Tak af Rec., der ifølge sit Kald og sin Tilbøjelighed har anvendt sit Lios fleste og beste Timer paa Bibelens Studium. Adskillige Gange havde han den inderlige Glæde, at møde en med hine ærværdige Skrifter saa fortrolig Kjender paa den samme Vej, som hans egne Undersøgelser havde ført ham paa, og at see sine Resultater understøttede ved saadant Medhold. Men selv der, hvor hans Synspunct var saa vidt adskilt fra den her angivne, at et Forenings-forsøg ikke vilde lykkes, fandt han dog forønsket Anledning til paa nye at prøve Rigtigheden af sin, og at give sine egne Ideer endnu større Fasthed og indbyrdes Overeensstemmelse. Enhver indsigtsfuld Læser, der vil give sig Tid til at overveje og nøje eftergrandske disse Anmærkninger, kan Rec. med Sikkerhed love en lignende Løn og Fordeel.

De fleste Anmærkninger ere slige Oplysninger, som vedholdende Studium af enhver af disse Skribentere og deres indbyrdes Jævnføring med hinanden ledte til. Hvo der er fortrolig med deres herskende Tænkemaade, med Gangen og Forbindelsen i deres Ideer, for den staaer Adgangen aaben til Kilden til de heldigste Forklaringer; af den øste vor Forfatter med Held. Da han oversaae enhver Skribents Øiemed, og tydelig kjendte hvad Forhold de enkelte Foreſtillinger stod i dertil; da han med et lyst Blik overskuede Gangen i Foredraget, Følgen i Beviserne, og de indflettede Digressioner; saa var det ham en let Sag, at fremstille alt dette for sine Læsere paa en tydelig og fattelig Maade. Hans nøje Bekjendtskab med Skrifterne, hvori Jesu egen Lære fremsættes, skjærpede hans Opmærksomhed ved at paaagte og gjøre opmærksom paa Harmonien imellem den og hans Apostlers Undervisning, saa at enhver tilsyneladende Afvigelse kun bliver passende Udvikling deraf og Anvendelse paa Tider og Omstændigheder. Og endelig som hans Hjerte er gjennemtrængt af dyb Ærefrygt for de christelige Religionsbøger, aabent for Sandhedens Stemme, og følsomt ved hver moralsk Ypperlighed, saa lykkedes det ham desto bedre, ogsaa at meddele sine Læseres Sjæle lignende Følelser, og

at

at ſtemme dem til Beundring af ſand Storhed og Høihed.

Som Godtgjørelſe for ſin Dom anførte Rec. i det mindſte een Anmærkning af hver Slags, og forſøgte paa at levere et Udtog af den ſkarpſindige og paa nye Bemærkninger og Combinationer saa rige Afhandling over Johannis Aabenbaring, hvormed det 2det Bind og altſaa hele Verket ſluttes, hvis diſſe Blades ſnævre Rum tillod saa ſtor en Udførlighed. Desuden har han Grund til at haabe, at denne Overſættelſe vil være i ſærdeles mange Chriſtendommens ægte Venners Hænder, og ſom et Befordringsmiddel hjelpe til at udbrede chriſtelig Indſigt og Tænkemaade. Gid dog den priſelige Forfatter nyde denne Belønning for ſit møiſulde Arbejde, en Belønning ſom han upaatvilelig vurderer uendelig høiere end enhver anden! Gid Mænd og Ynglinge, hvis Kald eller Beſtemmelſe fordrer, at de bør ſee Religionens Lærdomme og Forſkrifter af Kilden ſelv og ikke af hidledte Vandrender, lade den være deres Vejlederſke ved deres Studium! Og gid den endelig, i Forbindelſe med de andre lignende Beſtræbelſer af vore lærde Landsmænd, der hver for ſig efter deres Henſigt betragtede har og altid vil beholde deres Værdie, maatte bidrage til, at der deſto ſnarere blev foranſtaltet en nye Kirke-Overſættelſe, værdig at tjene til Mønſter, og rig paa Velſignelſer for vore ſeneſte Efterkommere!

*** *** ***

D. Baſtholms Philoſophiſke Breve angaaende Sjælens Tilſtand efter Legemets Død, og ſammes Den chriſtelige Religions Stifters Hensigt, er begge overſatte paa ſvenſk, og ſælges heftede i Bogladerne i Stockholm, den første for 28 ß., den anden for 24 ß.

I No. 149. af de Göttingiſche gelehrte Anzeigen er indrykket Udtog af nogle æſthetiſke maleriſke og meteorologiſke Jagttagelſer over nogle Luftſyn, iſær i Norge, ſom Hr. Profeſſor Wilſe havde tilſendt det Göttingſke Videnſkabernes Societet.

(Indsendt.)

Anke over en Recension i de lærde Tidender, indrykket i No. 38 og 39. Samme indeholder en uretfærdig Dom over min Undersøgelse om en Høiskole i Norge, en Afhandling, som læses i Maanedskrivtet Iris for Maanederne September og October.

Hr. Recensenten hilser paa min Undersøgelse med Prædikatet — lang. Tvende Spørgsmaal, det ene om et Rige, det andet om Konsters og Videnskabers Indflydelse paa den hele Menneskehed — Spørgsmaal af en saa vidtloftig Omfang — rummes paa Tre Ark og Fem Oktav-Sider. Det Tredie Spørgsmaal om vor Universitets formeente Mangler er inddeelt i Ti Hovedpunkter, og disse udførte, efter Hr. Recensentens egne Ord, paa tre fulde Ark. Jeg veed ikke, om Hr. Recensenten har nogensinde nedskrevet Mere af sunde Ting, eller samlet flere sunde Begreber paa lige stort Rum. Selskabets Fordring. Recensenten fordrer paa. Tingen, hvoraf Selskabet fordrer, kan underforstaaes. Derfor er Præpositionen (paa) ej nødvendig. Den støder her Øret og er imod Velklang. Ogsaa kan jeg sige: min Fordring af den Person eller Ting, ligesom jeg siger: fordre af; men ej at gjøre Fordring uden Præpositionen paa. Hr. Recensenten vil, at de Tvende Spørgsmaal, det: hvad er nyttigt; og det: hvad er Pligt: løbe ud paa Eet. Jeg skal ikke komme i Trette med Recensenten herom. Dog troer jeg at have beviist det Modsatte. Erfaring lærer daglig, at Mennesker, i det de jage efter Nytten, overtræde Pligt, og overtræde den ofte. Ogsaa tvivler jeg om, at Hr. Recensenten overfører enten filosophiske Lovkyndige eller lovkyndige Filosofer til sin Mening. Jeg var og endnu er af den Mening: at Spørgsmaalet burde fremsættes, ej fra den Side, hvorfra Hr. Etatsraad Trant i forbigaaende havde lyselig berøret det, men fra den Side: hvad er Pligt eller hvad bør at skee. Men Grunde hvorfor — som Hr. Recensenten her ærlig anfører, har jeg søgt at fremsætte indlysende. Af Recensionen kan det ikke heller skjønnes, enten Hr. Etatsraad Trant eller jeg har afhandlet de

Poster

Poster, som den over mit første Spørgsmaal opregner, og hvorom Spørgsmaalet handler.

Mit Forsvar for Rousseau ender S. 278. Derfra til S. 287 om Kilderne til den Skade, som urigtig tillægges Konster og Videnskaber. Dette Stykke forbigaaes ganske af Recensenten. Spring af Hr. Recensenten bør ei komme min Orden til Last!

Hr. Recensenten skjønner ikke, at de Mænd, som skulle udkaste Constitutionen for det norske Academie, kunne have saa meget som den allermindste Vejledning af disse 5 Reqvisiters Opstillelse. Fuldmagt fra Mændene synes her at mangle. Ikke heller har jeg, efter Hr. Recensentens Talemaade, vildet fordocere Mændene noget. Efter offentlig Indbydelse meddeelte jeg min Stemme i en almeen Sag. Jeg tilstaaer endog ydmygst: at min Dom har intet forud for ethvert Individs Mening. Mit Formaal læses: at fremsætte nogle Midler til at lette den hidtil befundne Ubeqvemmelighed. Da Hr. Recensenten i sin Bedømmelse udskeier derfra til noget ganske andet; da vil ingen billig Læser fordre, at jeg følger ham. Alting (i disse Reqvisiters Opstillelse) er saa aldeles taget fra Moralens Overflade. Jeg begriber ikke hvorledes Litteratur og Kritik, Videnskabens Behandling med Hensyn til Embedsforvaltningen, kun nyttige Kundskabers Meddelelse med mere, kan skjønnes tages fra Moralens Overflade. Vist er det, at Forbindelsen imellem Lærerne og dem der undervises, ved gjensidige Pligter og Rettigheder, hører til Moralen og ei andensteds hen. Er ogsaa Moralen Recensentens Hjem?

Hr. Recensenten bebrejder mig Mangel af lucidus ordo. Jeg er ikke Katechet, endnu mindre bruger Pegepind. Mine videnskabelige Afhandlinger ere ei bestemte til Brug for Børn; men Prøve for Mænd. Saadanne have fundet Orden. Hvorvidt min Orden er skinnende (lucidus) for Recensenten; det beroer meget derpaa, om denne kan eller vil see. Allerførst af Hr. Recensenten lærer jeg, at Parentheser og Noter ere Beviser for Mangel af Orden. Noter tilsvies, fordi

de, efter Hr. Recensentens egne Ord, *undertiden handle om noget ganske andet end Texten*, for at Texten ej skal afbrydes, og for at en god Orden kan iagttages.

Dog for den Deel af Recensionen, som angaaer Kundskab og mit Arbejds Udførelse, havde jeg ikke her taget til Gjenmæle. Men Recensenten angriber min moraiske Karakteer med usandfærdig Beskyldning. Han kaster Skygge hen paa den, og beskylder mig for *fatal Egoisterie* (Egoisme). Enten nu Recensenten, som Konstdommer, er Hjerters kompetente Dammer eller ei, bør jeg dog møde en Dom om mit Hjerte offentlig fremsat, og et offentligt Angreb imod det, især da Hr. Recensenten har strøbt at understøtte denne sin Beskyldning med Steder, som ere revne ud af sin Sammenhæng, nu lemlæstede, nu forsøgede, og som sammentrækkes, derfor, at de i bedste Positur skulle udrette dog noget.

En Egoist, er efter min Dom, den, som gjør sig selv og sig allene til Formaal for alt opnaaeligt Gode. Han tænker blot paa sig selv, ubekymret om Andre og ubekymret om Selskabet. Han tilegner sig det, som ej tilkommer ham, og udelukker Andres Ret, Værd og Fortjeneste. Hvorledes nu en Mand, som har opofret egen Fordeel for Oberbevisning, som ofte har forsvaret Uskyld, Frihed, de Undertrykkes og Lidendes Ret imod mægtigst Undertrykker, som har udrevet af Recensent-Haan, Hevn, Nid og Glemme mishandlede Lærde; hvorledes han fortjener Navnet Egoist, som handler stedse imod alle Egoisters Princips — den Hemmelighed er og bliver for mig uudgrundelig. Hr. Recensenten mener det maaske ikke saa ilde. Dommen er, mueligt! blot overilet, og Recensentens Udtryk lidt uheldigt. Han mener vel Selvkjerlighed. Det maa kjærligst sluttes af de Steder, Konstdommeren har revet ud og snørt sammen. Disse vedrøre deels en Agt som jeg har viist imod smukke Mænd, og et Vidnesbyrd, som skyldtes Sandhed, deels en Klage, som afvungen frembrød over at de Studerende s og blant disse min egen Ret var nedtraadt. Jeg skal nu igjennemgaae ethver Sted især. S. 240 *faaer Publikum at vide* (ej efter Hr. Recensentens lidt uredelige

uredelige Vending) nogen vigtig Omstændighed iden danske Litterair Historie, men en simp Omstændighed, som for Nøiagtighed og Orden ei burde forbigaaes: at jeg har allerede erindret den Sag om Norges Universitet før og hvad da blev erindret, dog ikke paa Borchens Collegium, efter Hr. Recensens vittige Tilsætning. Magister Disputatsers Værneting, ved Hr. Recensenten nok, er Studiegaarden. Endnu mindre fortælles den Omstændighed, som vigtig: at jeg var Opponens ordinarius, men af skyldigst Høflighed imod Magisteren siges det: at han indbød mig. I øvrigt vil Redacteuren af de lærde Tidender kunne underrette Hr. Recensenten om: at denne Indbydelse ei var den første. Nyerup, Friis, Cold, Høxbroe, Cramer, ved disses Disputatser har jeg mødt indbuden. End ikke ved de meest solenne Leiligheder har jeg bebyrdet nogen Litteratur-Artikel med saadan Antegnelse. Og nu rude donatus skulde jeg kunne høre et enkelt Møde med Kildren. Jeg formemmer, at man ikke sikkert for Hr. Recensenten enten kan vise Høflighed imod Andre, eller opfylde sine Pligter. Det samme Tilfælde, som her, møder S. 250, hvor det støder Hr. Recensenten, at jeg har vejledet de Herrer Chirurgos Herholdt og von Saldern i det latinske Sprogs Studium. Dette Sprogs Dyrkelse er blant Chirurgi ei almindelig. Foruden det, at jeg skyldte Begge den Pligt, som paa det Sted læses, det ogsaa fradraget, at Vejledning i det latinske Sprog hørte til mit Embede ved Akademiet; ansaae jeg egen Prøve og egen Erfaring for et ei ubetydeligt Requisit hos et Vidne. Hr. Recensenten burde tankt paa Noget af Alt dette, førend han nedskrev sin Beskyldning. Det fatale Egoisterie altid at trætte Læseren med Fortælning om sig selv om sine Fata og sine Meriter hidledes fra den Skik, som Autor S. 252 siger, han har at han taler gjerne om smukke Folk. Forbindelsen imellem de tvende Tanker, det fatale Egoisterie og den Skik at tale gjerne om smukke Folk, er for mig ubegribelig. Fatalt er det, naar en Recensent bebrejder en Forfatter lucidus ordo, og selv afsægger saa

slet

slet Prøve paa Forbindelses-Gave i Overgang fra en Idee til en anden. Fatalt er det, naar Skribenten, som Konstdommeren docerer for, kjedes og spilder Tid, jo længere han leder efter den Regels Efterlevelse, som stod overflødig der, hvor den var fremsat. Tvivler ellers Hr. Recensenten, om jeg taler om smukke Folk; da vil jeg nævne Hr. Recensenten en smuk Mand for dem alle. Manden er Hr. Sekretair Nyerup. Jeg har talet ofte om denne Mand og om hans Meriter. Disse vil Hr. Recensenten vist nok med nogen Betænkelighed bestride. Det er den samme Lærde, til hvilken jeg nylig henviste Hr. Recensenten, at han kunde blive bedre underrettet om Magister-Værdighed og om Magister-Disputatsers rette Sted. S. 280 støder det Hr. Recensenten: at jeg er fortrolig med Alderdommen, maaskee ikkun at det siges — Talen er der om Smag. Jeg anfører nogle Ulejligheder, som Forfinelse og Smag, især Hoffernes Smag, medfører. At jeg ej skal anses for angribe disse Følger, som en Fiende, af en reen, naturlig — god og forædlende Smag. — Beviset for den Sag føres saa: Selv har jeg været fortrolig med Aldommen, som lærer disse Ting (Æstetik og Smag) bedst. Beskeden forbigaaer jeg mit ringe Bekjendtskab med Smagens nyere Værker, hvorpaa vort eget Fædreneland ingen Mangel har. Maaskee Hr. Recensenten fordrer, at jeg, for at synes beskeden, skulde skrevet: for nogle Dage siden har jeg begyndt Bekjendtskab med Alderdommen. End ikke Hr. Recensentens Caution var mig Borgen nok, enten for Publikums eller for Efterverdens Dom; mindre hans individuelle Mening. Ja han lægger til: at Alt, hvad han har skrevet, ropber Valg og Smag!!! Her begaaer Hr. Recensenten en dobbelt Fejl. Først lægger han mig en Plathed i Munden, som jeg ikke har nedskrevet, og som følgelig ej bevidner min Smag. Dernæst kastrerer han, og som det synes, med Flid, min Sætning, for at kunne paatvinge den sin skjæve Dom. Efterat jeg har anført Alderdommen, som min Læremester i den gode Smag, skriver jeg: Er den Indbildning vel saa overspændt at alt, hvad jeg hidtil har skrevet, ropber Valg og Smag. Tanken kalder jeg en Indbildning.

ning. Beskeden spørger jeg: om den Indbildning er overspendt. Skade, at Hr. Recensenten ej har kundet udelukke røber og i dette Ords Sted indsætte et andet mere vægtigt. Jeg skrev Valg og Smag, da en Deel Recensentere finder Smag der hvor decorum savnes, og igjen nægter Smag, fordi decorum er iagttaget. Virkelig skrev jeg alt, da jeg ingensinde veed mig skyldig i Smørrerie. Allerede i Aarene 1782 og 1783 havde jeg en Lysdorphs og flere Kyndiges Dom for mig i denne Punkt og tre Exclamations-Tegn udgjøre ikke et eneste Bevis. Paa intet af disse anførte Steder har min Person været Formaalet for Talen.

Nu er tilbage et eneste Sted, hvor jeg taler om mig selv; thi jeg taler der om overtraadte Love og om min nedtraadte Rettighed. End ikke paa dette Sted er Talen indskrænket til mit Individ. Jeg taler om de Studeredes Ret til Embeder, og om det Hegn, Lovene have sat for denne Ret, som Magten ej ustraffet bør kunne nedrive. Skulde man troe det mueligt, at en Recensent, som ej formodes ustuderet, skulde af Hjertet kunne have Noget imod de Studeredes Ret, eller imod de Loves Jagttagelse, som understøtte den, og som bør formaae det. Det er mueligt. I Recensionen henføres til Egoisme: at jeg selv fortæller S. 262, hvorledes jeg ved Trende Sorenskriver-Embeders Besættelse er bleven sat tilside, og har maattet vige for Ustuderede. Det er vel ogsaa Egoisme, at jeg samme Sted ikke anfører et eneste Fortrin for Enhver Studeret; skjønt for længe siden tvende Laugmænd lige fra min Underviisning ere befundne duelige til det Sæde, de beklæde og beklæde med Ære. Forvovent er det, at jeg der anstiller Sammenligning imellem Stift-Amtmænds Fuldmægtige og mig; da disses Lykke staaer saa høit oven for min. I en Tid af Ni Aar har jeg søgt mine lovlige Rettigheder, søgt dem forgjæves, og fornummet Magt over Love. I den Tid har jeg maattet vige (undertiden indbuden) for Coid, Schlegel, Karse, Stiftamtmænds Fuldmægtige, for Eggers, a.s. Efter lang Tids Taalmodighed udbryder Klage, dog ikke blot for mit Individ. Landets Love tillade Klage og Kære til Tinge.

ge. Naar nu Klagen ej hører derhen, ej heller kan trænge igjennem ved Forestillingsvejen; saa er Publiciteten — kun den tilbage. Førend disse Midler ere forsøgte, træder den fornærmede eller mishandlede Borger ej med fuld Ret tilbage i den extraordinaire naturlige Stand.

Jeg har ikke arvet Fædrenejord, og ej kan pløje den med egne Øxne. Ogsaa have Mænd af Kyndighed, Menneskekjærlighed og Fortjeneste fundet min Klage vel grundet. Themistocles troer det, jeg undseer mig ved at igjentage, siden han just har nævnet mig. Flere troe med ham. Fri for Mishandling skulde jeg ikke bebyrdet Nogen med mine Fata. Jeg har maattet erfare, det ingen Læser har været tvungen til at læse. Og det skulde gjøre mig Ondt, om jeg nogensinde havde trettet nogen god Mand. Kan ellers mægtig Uretfærdighed indsamle — det være Trøst eller Opbyggelse — af Hr. Recensentens Opmuntring; eller Hr. Recensenten høste velsignede Frugter af sin ydmygste Bistand; da hverken skjær jeg Tænder, ej heller misunder.

Jeg troer nu at have beviist, og har maattet udførlig bevise, at den Daddel, Hr. Recensenten har tildeelt mig, er ufortjent, og at hans Dom fra den Side er uretfærdig. Jeg agter ikke at levere Publikum noget Arbejde, som skal kunne trænge til Skaansel; men uretfærdige Domme skal jeg møde og afbevise, indtil ogsaa det er unødvendigt. Jeg troer at have behandlet Hr. Recensentens Fejl og Dom med yderst Skaansel. Min Sikkerhed trænger ikke til ποινη. Jeg frygter end ikke dem, som siges at kunne skade par Excellence.

Hr. Recensentens Dom i No. 30. over den 3die Punkt af min Undersøgelse om vor Universitets befundne Mangler, indsluttes i sexten Linier. Naar Hr. Recensenten rykker frem med de Steder i min Afhandling, hvor jeg skal have gjort mig skyldig i de Fejl, Hr. Recensenten forekaster mig; da først kan det undersøges, om jeg har begaaet disse Fejl, eller de ere mig paadigtede af Hr. Recensenten. Nu, som de staae, øjner ingen Læser andet end løse Beskyldninger. Imidlertid naar Hr. Recensenten blot beviser fuldkommen een eneste intetsigende Phrase, da skjenker jeg ham aldeles Beviset for intet.

tetsigende Phrasers Mangfoldighed. Om jeg ogsaa skulde kjede Hr. Recensenten, og han ansaae det for overflødigt, naar jeg understøttede min individuelle Mening med andre Lærdes Domme yttrede før min, og bifaldte, og naar jeg især i mine Videnskabers Kreds, hvilke ej kunne interessere Hr. Recensenten, som formenes i dem fremmed, gik noget dybere ind; da maatte jeg her vente Tab af Hr. Recensentens Gunst, hvor kjær den ellers var, for at fyldestgjøre en større Pligt. Naar Hr. Recensenten anseer de Reflexioner, som jeg i dette Blad har igjennemgaaet, især den om Egoisme, for lige, da undrer jeg ikke over, at han anseer mine for skjæve.

Naar jeg læser Beskyldning for eensidige Domme, og at min Afhandling, formedelst de Fejl, Hr. Recensenten har opdaget, ej kan stifte tiende Deel af den tilsigtede Nytte; da lugter jeg strax, at Dommen er aftalt med en anden Hr. Recensent. Han truede med at recensere mine andre Afhandlinger, fordi han intet Ondt kunde finde om den af mine, han da bedømte. Han angreb Form af Skrifter, dem han formenes ikke at kunne bedømme. Han gebærdede sig i Angreb og Læremaade, som en vranten Landsbyeskolemester. Denne Lugt af aftalte Domme forbyder mig at takke denne Recensent for de $\frac{9}{10}$ af Nytte, han tillægger mig at have tilsigtet, men ikke opnaaet. Hvor stor denne Trop af Dommere er, veed jeg ikke. Jeg blot anmærker, at saadan Aftale er til, at ikke dette Echo skal bedrage Nogen. At bildne Forstanden er en Fejl. Hos en anden Forfatter var den anseet for Trykfejl. At bilde er det Rette. Hr. Recensenten kastrerer det Danske Sprog alt for meget, naar nyde og nydeligt ej faaer Lov at være det Dansk. Jeg erindrer ikke, at jeg nogensinde har skrevet noget saa Udansk, som naar Hr. Recensenten skriver: Alt dette Gode — er saa forsat med — Domme. For Resten takker jeg Hr. Recensenten for alt det Gode han har tilstaaet mit Arbejde, ogsaa for Rummet. Hr. Recensenten har ogsaa rigtig anmeldet dette mit Skrifts Indhold. Hr. Redacteuren imodtage Tak, fordi han imodtager mit Svar og Forsvar.

Jakob Just Gudenrath.

Den 9de September 1794.

Sub

Subſkriptions-Plan.

Det Bifald, hvormed mit Dame-Bibliothek er antaget, og den behageligſte Løn for mit Arbejde, ſkylder jeg den Opmærkſomhed mine gode Læſerinder hidindtil have værdiget mig.

Men har jeg under dette Arbejde gavnet og moeret Dem, ſaa tør jeg, i det jeg herved afbryder denne Samling der allerede er opvoxet til 6 Bind, gjøre mig Haab om, at De med ſamme Godhed vil modtage og underſtøtte en nye Fortſættelſe deraf, ſom jeg ſtrax agter at udgive under Titel af: Bidrag til Dame-Bibliothek, eller gavnlig Moerſkabslæsning for Mødre og Døttre.

Format, Indretning og Priis bliver den ſamme, men Indholden mere blandet, end den antagne Titel af mit Dame-Bibliothek vilde tillade.

At jeg fremdeles vil ſørge for at intet Stykke i denne Samling bliver optaget, ſom jo, baade fra Smagens og Moralens Side fortjener Sted i et Skrift man vil give Ufkyldigheden i Hænderne, det haaber jeg man tiltroer mig.

Subſcribenternes Navne indføres i 1ſte Bind. Subſcriptionen modtages i Chriſtiania hos Hr. H. E. Kinch, i Trondhjem hos de Herrer Th. & Chr. Jelſtrup, i Laurvigen hos Hr. Poſtmeſter Pind, i Aalborg hos Hr. Wandal, i Randers hos Hr. N. Bang, Fuldmægtig ved Toldkontoiret, i Grenaae hos Hr. Controlleur Nyegaard, og i Kjøbenhavn hos Hr. Agent Gyldendal i Klareboderne, Hofboghandler Poulſen i Antoniſtræde, de Herrer Proft Søn & Compagnie og Hr. P. Lunge paa Børſen, ſamt hos mig i Vigantesgaden No. 311.

P. N. Nyegaard.

Af diſſe Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 42.

den 25de October.

Samling af de bedste og nyeste Reisebeskrivelser, i et udførligt Uddrag, (og saa fremdeles den Berlinske Titel oversat,) 5te Deel 1791. 35 Ark i 8. med 1 Kobber. (See No. 38.)

Det Berlinske 4de og 5te Bind indeholdt Reiser gjennem Italien, tagne af a new Collection of Voyages, Discoveries and Travels, 1767, London, gr. 8. Men, fordi nu Frankestaten ved dens Revolution var bleven alle Samtalers og Skrivters daglige Gjenstand, troede Hr. Forlæggeren, at de Engelske Reise-Jagttagelser, som den Berlinske Samling leverede oversatte i dens 9de Bind, ret nu kunde være kjærkomne for Danske, som endnu ikke maatte have erfaret, at denne nye Fristat i 1790 var bleven inddeelt i 83 Departements, hvis Navne for den største Deel ere tagne af Floderne, som vande disse Departements og Districter, og tildeels tjene til dammes Handels-Forbindelse. Efter disse nye Inddelinger havde da allerede Carqvoin Chaussier beskrevet de Franske District Stæder; samt forudsendt en kort Statistik, med 6 Tabeller: men disse nyeste Efterretninger om den nye Fristat behøvede jo de Danske ikke; for dem kunde det være nok, i 1791 at erfare, hvad nogle Englændere førend 1770 havde optegnet om det forrige Frankerige.

Til Prøve paa, hvor magtpaaliggende det var, endeligen at oversætte disse Efterretninger, udmærke vi herfor Læsere, som aldrig have læst noget om hiint afskyelige Rige, at de S. 6 f. finde noget om den afskaffede Droit d'Aubaine; S. 7-10 om Adelen, som den var førend Nationens Befrielse, og S. 10-13 om den ydmygede Borgerstand og den saakaldte gemene Mand, eller de gode Folk, som føde sig selv ved duelige Mærers Arbeide. S. 60-103 gaae disse allernyeste Rejser langt tilbage i Oldtiden, samt i andre forbigangne Tider førend 1764. Her erfarede de uvidende Englændere noget om Fordumstidernes Faineans og Majores Domus, om den ubekjendte Salisse Lov, om Pairs og Parlementer, om den Franske-Katholske Kirkeforfatning og Jesuiternes Udrydelse; om Franske Love og Rettergang; om Skattevæsenet, og især om Law's Actiehandel, om Pengevæsenet, og de ophævede Handels-Selskaber; sluttelig S. 119 f. om de cassérede Ordener! hvorefter der endes med den Bemærkning, at den Franske Nation er mægtig; hvilket da ogsaa de Tydske Kaisere ofte nok have erfaret, da deres hellige Rige blot ved denne Nation er blevet formindsket, og nu paa nye trues med Tilintetgjørelse. Allersidst tales ogsaa om det Bourbonske Familie-Forbund af 1761: men ikke et Ord om Handels-Forbundet med Storbritannien i 1786; thi dette var for nyt for en Statshistorie af 1766.

Fordi i det Berlinske 9de Bind, paa hine nye og Europæiske Reise-Anmærkninger, følge 2 Engelske Caper-Capitainers, Woodes Rogers's og Steph. Courtney's Reiser omkring Jordkloden eller Verdenshavet, fra 1708-11: saa maatte de jo vel ogsaa følge her S. 121 244. Til Englændernes Krigshistorie mod de Franske ere disse Reiser ikke ubrugbare: men for Jordbeskrivelsen læres ikke Stort deraf. Først S. 164-70 findes en nøiere Beskrivelse over Handelsstaden Guajaquil i Quito, samt om Landet, dets Producter og Handelsvarer. (S. 165 bør læses 20000 Indbyggere.) S. 190 f. nogen Beskrivelse over Land- og Soe-Skildpadder, hvor S. 196 f. tilføjes noget om deres Æg og Udrugelse, som i hiin brændende Hede skeer inden 3 Dage. S. 198 f. noget

noget lidet om Kalifornierne (S. 204 vilde Oversætteren gjøre Udtalen af det Spanske nn tydelig ved ni; men det burde være nj.) S. 212-17 lidt mere om Kalifornien og dets Indbyggere. S. 223-26 noget om de Molukkiske Øer Rambava og Wanshut, men især om Øen og Staden Bouton. (S. 230 haver Oversætteren dannet et galt tydskdanskt Ord Durk-Løb istedenfor Bugløb eller Dysenterie.) S. 230-36 nogen Beskrivelse over Batavia, og over Javaneserne S. 234. Dette var alt, hvad der af disse Rejser fortjende at udmærkes, og som deraf havde kunnet uddrages, uden at bebyrde en almeennyttig Kundskabs-Samling med en Caperfarts Historie; hvoraf i det højeste kun det lidet kan være brugbart for tilkommende Søefarende i samme Vande, hvad begge Forfatterne have optegnet om deres Cours, om Vinden og Vejret, samt om nogle Kyster, hvor de kom i Land. S. 244-93 følger et kortere og brugbarere Uddrag af Capt. John Smith's Reiser og Begivenheder i alle 4 Verdens Dele: men som allerede var trykt i 1630, altsaa blot kan bruges for at sammenlignes med Samtidsmændenes Optegnelser. Oversætteren var saa skjødesløs, eller saa snu, ingensteds at sige, af hvilken Tid disse Rejser og Begivenheder ere.

Vigtigere er Uddraget af Capucineren Jeron. Marolla's Reiser til Brasilien 1682, S. 294-300; til Angola S. 301-7; Staden Sogno, samt Landet Kongo med Hoffet i Kakongo, S. 308-28. Dog, da disse Reiser allerede vare oversatte i Reisernes almindelig Histories 11te Bog i det 4de Bind, havde de her ikke paa nye fortjent en nye Oversættelse; blot fordi den Engelske Collection, hvoraf Berlineren havde taget dem, atter havde ladet dem aftrykke. — Det samme gjelder om Capt. Will. Dampier's Reiser omkring Jorden 1683-91, S. 328-407; som ogsaa allerede staae i Reisernes almind. Hist. 12te Bind; hvor Recens. ved denne Lejlighed ogsaa allerede finder Woodes Rogers's forhen omtalte Reiser. Men Lionel Wafer's Landreise til Landtungen Darien 1681, her S. 407-26, findes i Uddrag kun eengang i den Berlinske Samlings 9de Bind.

Engelb. Kämpfer's Beskrivelse over Japan, af 1712, var ogsaa oversat i Reisernes almind. Hist. IIte Bind; og endskjønt den hidtil var det Paalideligste, vi havde om hiin utilgængelige Ø, burde den dog ikke paa nye være oversat i Udtog, uden at tilføje det Allernyeste vi vide om Den, og som Professor Thunberg haver meddeelt i Philosophical Transactions, vol. 70, Part. I.

Bindet sluttes S. 510-56 med en Beskrivelse over Hindus-Tan eller Hindus-Landet, af den Londoner Collection af 1767; hvortil nogle nye Anmærkninger af andre Reisebeskrivelser siges at være tilføjede. Da Th. Roë's Reise, som den Engelske Samler siger at have sammenlignet med J. Hollwell's Efterretninger, paa Hollandsk er trykt i 1656: saa synes Englænder i Valg ikke at være det heldigste; allerhelst da Fr. Bernier's Efterretninger om samme Land fra det forrige Aarhundrede ere lidt nyere, og derfor ogsaa ere uddragne, saavel i Reisernes almind. Histories IIte Bind, samt i den Berlinske Samlings 14 og 15de Bind. Men ogsaa J. Otter's Reise til det østlige Persien, som nu er forbundet med det vestlige Hindustan, og hvis Efterretninger ere meget paalidelige, havde frem for andre fortjent at oversættes paa Dansk; endskjønt hiin Engelske, og dens Berlinske Oversætter ikke havde huskет paa ham. — Hvorfor just ikke andet, end en Kones Forbrændelse efter Mandens Død, her fremfor saa mange andre Seværdigheder er stukket i Kobber, maa Hr. Forlæggeren vide: dog rimeligvis haver han selv ikke tænkt paa, at levere noget af Betydenhed.

Samling af de nyeste og bedste Reisebeskrivelser i et udførligt Udtog; 6te Deel (Gesandtskabs-Cavalerens Bourgoing's Reiser gjennem Spanien i 1782-88, af det Franske oversat ved M. And. W. Brorson, Conrector ved den adelige Skole paa Herlufsholm.) Kbhvn. 1791. 8vo. 35 Ark, med et Landcaart over Spanien.

Fra dette Bind af haver Hr. Forlæggeren endelig forladt den planløse Berlinske Samling; og tænkt paa, at levere

Læserne

Læserne de nyeste Reisebeskrivelser, han kjendte. Hr. M. Brorson haver her ogsaa den første Gang skrevet en Fortale, hvorefter det synes, at han har oversat Bogen af Originalen; endskjønt han paa Titelbladet ikke udtrykkeligen siger det. Imidlertid vilde her Ingen fortænke ham, hvis han end ogsaa overalt havde raadført sig med den gode tydske Oversættelse: helst dersom han tillige havde betjent sig af Bertuch's Anmærkninger dertil, som vi ugjerne her savne; ligesom ogsaa Tillæggene af den Engelske Kunstkjender Rich. Cumberland. Thi, hvad her S. 130-38 siges om Paladset i Madrid og dets Malerier, S. 140-43 om Buen Retiro og Skuespillet sammesteds; endelig S. 426-58 om den Spanske Smag i Skriverne især i dramatike, samt om Theatret selv, er for lidet for en Kunst-Elsker. Derimod er i det 7de Binds S. 99-150 vor Gottingske Professor Tychsen's Anhang, om Lærdommens og Universitæternes Tilstand i Spanien, med Rette optaget af den Tydske Udgave. — At de første 6 Ark af det omtalte 7de Bind først levere Slutningen af Bourgoing's Reisebeskrivelse, er ubehageligt for alle Læsere, som gjerne vilde have hver Reise indbunden for sig selv. Og denne Læsernes Bequemmelighed burde dog billigen have Fortrinet for Forlæggerens; som rigtigt nok haver en Lettelse i sine Regninger, naar hvert Bind bestaaer af lige mange Ark, og derefter Prisen altid bliver den samme.— Det 7de Bind er desuden et Par Ark større end det 6te, og beriget med 2 store Qvarto-Kobbertavler. Havde Hr. Forlæggeren ladet blive de sidste 9½ Ark om Spanien, samt Kobberne, ved det 6te Bind: saa vilde vel ingen billig Kjøber have anket paa, dersom det 7de var blevet desmindre, og alligevel Prisen altid blevet den samme.

Landcaartet over Spanien viser blot Forfatterens Reiseroute, og er for saavidt bequemt for endeel Læsere, som ei kjende Stædernes Beliggenhed. De andre to Kobbertavler fremstille Synet af Gibraltar-Fjeldene og Bugten, samt Caartet over Cadiz- (ikke Cadix-) Bugten med dens trygge Havn, og med Forklaringen

vver Numerne, som her betegne Stadens Forts og Redouter.

Ved Slutningen af Hr. M. Brorson's Fortale læses saa besynderlig en Ydmygelse under Forlæggerens allerhøjeste Autoritat i Orthographien, at Recensenten, paa alle tænkende Scribenters Vegne, ei bør lade saadan en Yttrelse slippe uden Erindring. Er da en Dansk fribaaren Mand, blot fordi han arbeider for Honorarium, saaledes sin Forlægger's Despotie underkastet, at han maa tage sin Fornuft fangen under en Kjøbmands Autoritæt? Vi tilstaae, at en Forlægger vel maa gjøre Aftale med en Scribent, om en Bog, som han ønsker udarbeidet, eller bragt i Udtog, skal bestaae af omtrent 2, eller 1 eller omtrent 1½ Alphabeter: thi Kjøbmanden bør vide, om en stor eller en mindre Bog er lettere afsætlig, og i denne Henseende mere eller mindre overensstemmende med hans Handels-Speculationer. Men, om den ene Scribent afleder Skrivt af skrive, og ikke af det tydske Schrift; om En afleder negte af nej, og ikke af næi, saadant befordrer eller forhindrer ikke en brugbar Bogs Afsætning; og altsaa tilkommer det aldrig Forlæggeren, at foreskrive en Scribent en vis egensindig Orthographie; allermindst der, hvor den forhen antagne Kakographie rober Tydskhed, som patriotiske Danske overalt bør udrydde, hvor de see mindste Spor af den.

For Resten er denne og den følgende Deels udvortes Indretning, i Henseende til de af Recens. forhen savnede Rubriker over Columerne, endelig ogsaa føjet efter Læsernes Bequemmelighed. I saadanne hældige Tilfælde kan en Recensent altid spare den Umag, at fortælle Læserne, hvad en ordentlig Bog indeholder. Men hvad Hr. Oversætteren i sin Fortale gjør Læserne opmærksomme paa, at den ædle Franske Reisende, ligesaavel som den tænkende Rainal, (ikke Rainald,) haver skjønnet paa Spaniernes høje Syner og ædle Charakteer, som andre uskjønsomme Reisende og Satirici have miskjendt, — fortjener desmere at lægges Mærke til af Danske og Norske: fordi hiin ærekjære og godlidende Nation er vore Forfædres ædelste Afkom. Recens. kan aldrig uden Nationalstolthed tænke paa hine ældgamle

gamle Gother; hvilken Oplysning og Cultur, hvilken fornuftig Christendom de allerede havde, førend Paverne omskabde deres Præster, først til Romerske Orthodoxer, saa til Umennesker, og endelig til Automater. De Spaniere, som ei have fornedret sig til Præstestanden, fremstille os endnu et stort Mønster, hvad de Danske havde kundet blive, dersom aldrig Mønke og Tydske havde underkuet vore svage Forfædre, og berøvet os vor Selvstændighed. I denne Henseende have Danske Philosopher vist større Aarsag, at reise til det nordlige Spanien, end til England og Tydskland; allerhelst dersom Frihedsaanden i det førstnævnte Land endelig skulde finde Indgang.

Samling af Reisebeskrivelser, 7de Bind, (S. 157-580, Gebh. Fredr. Aug. Wendeborn's Stor-Britanniens Tilstand, oversat af det Tydske ved And. Winding Brorson) 1791. — 8de Bind, 1792. 55¼ Ark i 8.

Ligesom Bourgoing's Reise-Jagttagelser have faaet den statistiske Form: saa leveerde Hr. Oversætteren, i det 7de og 8de Bind, en blot Statistik, som neppe mere hører til Reisebeskrivelserne. Vel er det sandt, at Reisernes Hensigt for den største Deel bør være statistisk Land- og Folke-Kundskab; men en Bog som Volkmann's forskjellige Reiser, som virkeligen leder Læserne omkring i Landet, er dog brugbarere for tilkommende Reisende, end det blot efter Statistiken ordnede Verk. Havde Hr. Forlæggeren vildet sælge dette særskilt, saa vilde maaskee flere takke ham derfor: men at de nu tvinges til, for 3 særdeles brugbare Binds Skyld, tillige at kjøbe 5 mindre brugbare, og meget undværlige, denne Handlemaade vil kun en Kjøbmand undskylde, der haver for Skik, at blande Korn med Klinte.

I Fortalen siger Hr. M. Brorson, at den berømte G. Forster, da han endnu var Professor i Wilna, først uden Navn bekjendtgjorde Hr. Wendeborn's Bidrag til Kundskab om Storbritannien: men Forster kom først 1784 til Wilna, og udgav Bidragene allerede 1780, da han nyligen var bleven Professor i Cassel, og netop da

bragde disse Haandskrivter med fra London, hvor han efter sin Reise omkring Jorden havde opholdt sig med sin Fader, som da ogsaa havde faaet Kald til Halle. Det er bekjendt nok, at G. Forster 1788-92 var Bibliothekar i Mainz, blev siden Deputeret til National-Conventet i Paris, hvor han døde 1794 den 12te Januarii.

Vor Agtelse for Hr. Wendeborn som Statistiker grundes især paa hans 15 Aars Ophold i London; og at han som Præst havde mere Lejlighed til at omgaaes med Folk af alle Stænder, endskjønt hans Menighed kun er Tydsk. Hr. v. Archenholz derimod, der som Fremmed var nødt til, mere at opholde sig paa Kaffehusene end i borgerlige Sælskaber, kunde umueligen lære saa meget af Omgangen som af Skrivter, især af Englændernes mangfoldige Magazins. Og deri bestaaer for nuværende Tid Archenholz's Fortjeneste af vor Kundskab om Storbritannien og Nationen, at han omhyggeligen samler alle Træk, som kunne tjene til hans store Skilderies Udmalning; samt at han, med hans magesløse Fremstillings-Evne, bringer hvert Træk under den Synspunkt, hvor det allermeest falder i Øinene. Da der allerede findes en betydelig Mængde paalidelige Efterretninger om Storbritanniens nokſom bekjendte Statsforfatning, Magt og Rigdom: saa er det sandeligen mere magtpaaliggende for alle tænkende Mennesker, nærmere at kjende denne sælsomme Nation, hos hvilken alt mueligt Onde og alt mueligt Gode ofte findes nær sammen. Og naar vi fraregne, at Hr. v. Archenholz alt for meget ophøjer Englænderne, paa ædlere Nationers Bekostning, ere hans Fremstillinger i det Hele dog meget lærerigere, end Hr. Wendeborn's tørre og paalidelige Efterretninger.

Hr. Wendeborn's Orden i Materierne synes Recensenten at være bagvendt, ifald den skal hjælpe Læserne til Indsigt i Landets naturlige Rigdom, og i Nationens mønsteragtige Vindskibelighed og Kunstflid, hvorved allene den er alle andre Nationer overlegen. Allene heraf, og ikke af Statsforfatningen, udleder Recensenten med andre kyndige Folk hiint Riges udbredte Verdens-Handel; som ved den største Søemagt ei vilde have

bleven

bleven til hvad den er, dersom ikke Nationen var i den høieste Grad vindskibelig. Recensenten haver aldrig kundet overbevises, at en Statsforfatning som den Storbritanniske, hvor Repræsentationen er saa mangelfuld, hvor et rigt Adelskab og en egennyttig Geistlighed haver Stemmerettighed i Ting som angaae Almuens Vel, — hvor en Konge, eller i Mangel paa dens fornødne Evner, en Minister haver Lov til at underkiøbe saa mange reenrige Sjæle, som der naturligviis maae findes blandt et rigt og magtigt Adelskab og en egennyttig Geistlighed, — at saadan en Statsforfatning kunde ophiælpe den fattige Almue; og denne er det dog alene, som fortiener alle retskafne Menneskers Omsorg, og som under haldigere Omstændigheder, ved sin Vindskibelighed og Kraft, meget mere kan forfremme Statens Velmagt, end det hele Adelskab og den hele lærde Stand.

Efter at have fremsat hvad vi vide om den Storbritanniske Statsforfatning, S. 157-219, handler Hr. Wendeborn først om Land- og Søe-Magten; saa om Stats-Indkomsterne og Udgiverne, samt National-Gjelden, S. 233-70, og da først om Fattigvæsenet, førend han haver sagt noget om Almuens Vindskibelighed. Siden handler han om Folkemængden i England, S. 277-86; saa om Handelen, og derefter først (S. 358-87) om Manufacturer og Fabriker, som dog næstefter Agerdyrkningen og Almuens Vindskibelighed, udgiøre Grundvolden til en udbredt Handel. Derefter tales om Smughandelen paa de Engelske Kyster, som en Hindring for nogle Fabriker, og især for Compagniernes Handel og Told-Indtægternes Formering, S. 387-403.

Paa een Gang springer han over til den Engelske Ret, til Domstolene og Rettergangen, S. 403-36, uden at have talt om Almuens Opdragelse og Sæder, om Politiets og Religionens Indflydelse paa samme, om de herskende Laster, og om Nationens Charakter i Almindelighed; uden alle hvilke Omstændigheder hverken Love eller Rettergang kunne bedømmes.

Til Slutning af dette 7de Bind, S. 436-99, giver Hr. W. nogle Efterretninger om London, med endeel lærerige Anmærkninger over denne uhyre Stads

Sæder og Økonomie; som egentligen ere de brugbareste for en tilkommende Reisende. For disse er ogsaa det særdeles lærerigt, hvad Forf. S. 499-580 haver optegnet om Mærkværdighederne i og omkring London.

Herefter følger i det 8de Bind S. 1-65 noget mere Upartiisk om Englændernes Charakter, end hvad Hr. v. Archenholz haver behaget at give sine Landsmænd. Besynderligt og skadeligt for Menneskekundskaben er det, at næsten alle Reisende, ogsaa Hr. v. Archenholz, blot tale om Englænderne, og derover glemme de gode vindskibelige Skoter og Irlændere, hvoraf der dog findes saa mange i London, at de nok kunde fortjene en særskilt Betragtning. Det er allerede blevet anmærket af upartiiske Menneskekjendere, at egentligen den nuværende ædelste Deel af den Britiske Nation bestaaer af Scoter og Irlændere; hvorimod de egentlige Englændere ere nedsunkne til en Fordærvelse i Sæder og Religion, som bør gjøre dem til Afskye for andre Nationer. Findes der endnu hist og her ædle og talentfulde Mænd, saa vil det mestendeels findes, at disse enten ere Scoter og Irlændere, eller Americanere, eller i det mindste fra Nord-England og Wæles og opdragne udenfor store Handelsstæder. Saa magtpaaliggende er det, ved enhver Person, hvis Gjerninger omtales, at spørge, hvor han er fra, eller hvor han fik sin Opdragelse. Blandt den Storbritanniske Nations forskjellige Folkeslag kan ellers efter Navnet ofte gjettes, om han nedstammer af Scoter eller Irlændere, dersom hans Tilnavn begynder med Mac eller O.

Saa følge nogle Anviisninger for Fremmede, S. 66-80, hvorfor alle tilkommende Reisende skylde Hr. W. megen Tak: da ellers de fleste selv ere Skyld i, naar Ubehageligheder møde dem ved Ankomsten i et fremmed Land, hvis Skikke de ligesaa lidet kjende til, som til Nationens Sprog, som de forhen ei tilstrækkeligen have lagt sig efter. Den der vil føje sig efter en fremmed Nation, han modtages altid blidere, end den der ved alle Leiligheder støder an mod dens Skikke, og endda taler et fremmed Sprog, som hiin Nations største Deel ikke forstaaer. Heraf flyde som oftest de fleste ubillige

Domme,

Domme, som en Nations Reisende fælde over den anden: da ellers de samme Nationer, saasnart de lære hverandre nøje at kjende, og især forstaae hverandres Sprog, siden vel kunne lide hinanden.

Fra S. 80:404 handler Hr. Wendeborn udførligere, først om Religionens Tilstand i Almindelighed i Storbritannien, indtil S. 116; saa om den Bispelige eller saakaldte Høj-Kirke indtil S. 185, samt om de gode Methodister, som mere end hiin herskende Kirkes Geistlighed have bidraget til den praktiske Christendoms Fremme. Herefter tales S. 213:32 om Tolerancen, eller rettere Intolerancen, blandt hiin herskende Kirkes Geistlige, i forskjellige Tidsrumme. Saa om Dissenterne i Almindelighed, S. 233:38, og lidt udførligere om Presbyterianerne, indtil S. 257. Siden om nogle Secter i Scotland, indtil S. 267, om Independenterne indtil S. 276; om Baptister eller Anabaptister og andre indtil S. 288; lidt udførligere om Unitarierne indtil S. 306; om den nye Secte siden 1728, kaldet Sandemaniere, indtil S. 314. Saa først om Quækerne indtil S. 336. Om den Romersk-Katholske Religion indtil S. 352 saa om Atheister, Skeptikere, Indifferentister og Deister, indtil S. 368. Saa noget om Sværmerie og Overtroe, indtil S. 373; om Jøderne indtil S. 379. Saa først om de almeennyttige Evangeliske Brødre, indtil S. 387; og til Slutning om fremmede Nationers Kirkeforfatning i England.

Alle saadanne Efterretninger kunde frem for andre ventes af en Geistlig, der saa længe haver iagttaget disse mange Religions-Bekjenderes Sæder, Læreformer og Gudstjeneste, samt deres Forhold og Opførsel mod hverandre. Men om ikke 20 Ark om disse, for vor Tids Læsere ubetydelige, Gjenstande ere for meget spildt Papir; helst da Hr. W. ikke ligesaa udførligen haver talt om de arbeidende Stænders Opdragelse, Sæder, Levemaade, Forhold og Omgangsmaade med hverandre; dette overlades alle vore Medlæseres Overlæg. I Aaret 1752 ff. da G. W. Alberti udgav sine Breve over Religionens og Lærdommens Tilstand i England, da vare saadanne

saadanne Efterretninger endnu kjærkomne for mange Læsere, hvis Efterkommere nu ikke bekymre sig om Religionen, endnu mindre om Kirkeforfatningen. I hine Tider kjøbte ogsaa mange Geistlige de Bøger, som skreves til deres Efterretning: men hvor findes nu geistlige Mænd, der kjøbe mange Bøger, eller kunne taale saadanne Udgivter, siden vore Tider ikke længere ere Geistligheden gunstige?

Interessantere bliver Hr. **Wendeborn** for alle Lærde, hvor han taler om **Lærdommens** og Videnskabernes Tilstand i England, S. 404-502. Udførligen handler han ogsaa om Videnskabers-Sælskabets Historie, S. 502-16; siden om det Antiquariske og andre lærde Sælskaber, indtil S. 519. De offentlige saavel, som Leje Bibliothekernes Ufuldstændighed, og Mangel paa Almeennyttighed, ankes paa S. 520-24. (Om det Brittiske **Museums** Bibliothek havde han forhen talt i det 7de Bd. S. 513 ff. og 523 ff.) Anmærkningen til S. 523 i det 7de Bind rører nokſom, hvor samvittighedsløse Englænderne ere, i Hensende til Leverancerne til de offentlige Bibliotheker, som ved Loven ere budne, men af Vedkommende ikke holdes over.

Nu først kommer han til Skolerne, (S. 541-41;) som om alle Skolernes Hensigt blot var den saakaldte **Lærdoms** Udbredelse, og ikke hellere **Moralitætens** og de almeennyttige Kundskabers. Desuden er denne korte Afhandling lidet fyldestgjørende; da her ikke engang udmærkes Lærebøgernes mangelfulde Tilstand, som Hofraad Heyne udførligen have omtalt i det Gottingske **Magazin**. — Hvad de Lærde altid betragte som en Hovedsag, da det dog kun er en Bisag, og blot hører til det mindre Almeennyttige, ere **Universitæterne**, som Hr. **W.** her opofrer S. 541-86; og siden endnu handler særskilt om Oxford indtil S. 619, om Cambridge indtil S. 641, og saa om de Scotiske Universitæter indtil S. 646.

Herefter handles om **Kunsternes** Tilstand, S. 646-55; samt om Sælskaberne til disses og Manufacturernes Fremme, indtil S. 661. Siden om enkelte Kunster, om Maleriet S. 662-74, om Kobberstikkerkunsten

kunſten S. 674 ff., om Billedhuggeriet S. 677 80; om Bygningskunſten S. 680-85; om Gartnerkunſten S. 686-90; om Tonekunſten indtil S. 697; og om Skuepladſen indtil S. 714. Om alle diſſe Gjenſtande faae vi fuldſtandigere Begreber, naar vi flittigen læſe de Brittiſke Annaler; et Verk, ſom virkeligen er det Eneſte i ſit Slag, ſom af Nationens mangfoldige Journaler ſamler alle brugbare Efterretninger under viſſe Synspuncter, og tillige gjør os bekjendte med Nationens Sæder og Charakter.

(Indſendt.)

Reglement over de Timer, hvori Videnſkaber, Sprog og Øvelſer læres ved Sorøe Academie, fra den 1ſte October 1794 til den 1ſte October 1795.

Caſpar Abraham Berch Eloqv & Hiſtoriar. Profeſſor Publ. Ord., læſer offentlig Mandag og Fredag Formiddag, fra 9 til 11, over de vigtigſte Europæiſke Staters nyere Hiſtorie. Løverdag Formiddag fra 9 til 10 holder han Examinatorium. Samme Dags Formiddag fra 10 til 11 læſer han over Veltalenheden. — Privat tilbyder han ſig, at læſe enten over Fædrenelandets eller den almindelige Hiſtorie. Timerne vil han efter Aftale med Tilhørerne nærmere beſtemme.

Chriſtian Vogel. Steenſtrup, Juris Publici & Politices Profeſſor P. O., forklarer offentlig, fra 11 til 12, Tirsdag, Onsdag, Fredag og Løverdag Formiddag, den almindelige Selſkabs og Folkeret efter Achenwalls Jus Soc. & Gent., og holder desuden Examinatorium een Time ugentlig. — Privat læſer han over den almindelige Stats Ret og vil, efter Aftale med Tilhørerne, nærmere beſtemme Timerne.

Chriſten Müller Holſt, Theologiæ Profeſſor. P. O., læſer offentlig over Inſtitutiones Hiſtoriæ Chriſtianæ Recentioris Mosnemii per Millerum Torsdag og Fredag Eftermiddag fra 3 til 4, og Mandag Eftermiddag

fra

fra 4 til 5. — Privat vil han i tre andre Timer, ſom han efter Tilhørernes Begjering vil faſtſætte, læſe over Guldbergs aabenbarede Theologie.

Hans Nicolai Niſſen, Juris Naturæ & Civilis Profeſſor P. O., foredrager offentlig, fra 12 til 1, den danſke og norſke Perſonernes Ret efter Nørregaard. Een Time ugentlig holdes Examinatorium. — Privat tilbyder han ſig, at foredrage Naturretten efter Hufelands Lehrſätze des Naturrechts erſter und zweiter Theil, eller hvilken anden Deel af Lovkyndigheden, nogen maatte forlange. Fremdeles vil han anvende to Timer ugentlig til practiſke Øvelſer, naar nogen dertil melder ſig. Efter Aftale med Tilhørerne vil han nærmere beſtemme Timerne.

Johan Chriſtian Molbech, Philoſophiæ & Matheſeos Profeſſor P. O., læſer offentlig, Mandag fra 11 til 12, Tirsdag, Onsdag og Torsdag fra 10 til 11, over de theoretiſke Dele af Philoſophien efter Riisbrighs Prænot. philoſophicæ, og holder Examinatorium Løverdag Eftermiddag fra 3 til 4. — Privat læſer han over de practiſke Dele af Philoſophien efter egne Dictata, og vil beſtemme Timerne efter Tilhørernes Leilighed.

Tegnemeſter Pederſen informerer offentlig Mandag, Tirsdag og Onsdag Eftermiddag fra 3 til 4.

Fegtemeſter Cadet Supiot informerer hver Formiddag, ſaa længe Vinteren varer, fra 8 til 9, men ſiden fra 7 til 8, i ſamme Tid, ſom Staldmeſteren, da de Studerende dele ſig i tvende Partier, ſom vexelviis beſøge diſſe Øvelſer.

Staldmeſteren, Ritmeſter Witte, informerer hver Formiddag, ſaa længe Vinteren varer, fra 8 til 9, men ſiden fra 7 til 8, i ſamme Tid, ſom Fegtemeſteren, da de Studerende dele ſig i tvende Partier, ſom vexelviis beſøge diſſe Øvelſer.

Sprogmeſter Moreau informerer offentlig i det Franſke Sprog Tirsdag og Onsdag Eftermiddag fra 4 til 5, og i det Tydſke Sprog Torsdag og Fredag Eftermiddag fra 4 til 5.

Grev

*** *** ***

Grev Ad. Moltkes Reise nach Mainz er i Følge Intelligenzblat der Litteraturzeit. No. 109. i Wien kommen med paa Listen over forbudne Bøger.

Hr. Gottlob Heinrich Heinse, Boghandler i Zeitz, har i No. 111. af samme Intelligenzblat bekjendt sig som Forfatter til ikke mindre end 23, skriver tre og tyve, Romaner, hvoraf enhver næsten altid bestod af 2 Tomer, og som NB. alle ere skrevne fra 1786 til 1793, altsaa en 3 Stykker aarlig. Deriblant er:

Heinrich der eiserne, Graf von Holstein. Leipzig, 1790. 2 Theile.

Graf Adolf der Vierte, aus dem Schaumburgschen Stamme. Leipzig, 1791.

Siegfried der Däne, Graf von Orlamünda. Leipzig, 1791. 2 Theile.

Frau Sigbritte und ihre schöne Tochter. ibid, eod. 2 Theile. (Den har man oversat paa dansk.)

Kanut der heilige, König der Wenden. Leipz. 1793. 2 Theile.

Subskriptions-Plan

Paa en Oversættelse af Professor C. U. D. v. Eggers's Denkwürdigkeiten der französischen Revolution ꝛc. At Statsrevolutionen i Frankrig gjorde saa stærk Sensation, baade hos os og i det øvrige Europa, er let forklarligt, naar man betænker, at den angik ikke blot enkelte Borgerrettigheder i Særdeleshed, men indbefattede erhvert enkelt Statsindivids Rettigheder tilsammentagne, at den opstod hos en Nation, der i saa mange Henseender havde angivet Tonen for andre Folkeslag, og som formedelst sine naturlige Egenskaber og sin Kultur af mange andre Nationer ansaaes, og det maaskee med Ret, for den første i Europa, at den fremviste Scener, hvis Lige i Henseende til moralsk Skjønhed eller Høslighed, man i Verdens Aarbøger møisommelig skal lede efter, og at den, uden Tvivl paa Grund af Landets lykkelige Klima og

Na-

Nationens deraf flydende lette Bøjelighed, gik frem med en Hurtighed, som er uden Exempel.

Saa umiskjendeligt det er, at den franske Revolution, formedelst disse og flere dens Beskaffenheder, vil gjøre vor Tidsalder til en af Historiens mærkeligste Epoker, saa vigtig maa vel og en Beretning om den være, der med sand philosophisk Aand sætter den med Aarsager og Virkninger, saavidt nu mueligt er, i sit fulde Lys. At man, ved at have læst den første Deel af ovennævnte Hr. Professor v Eggers's Værk, med Sammenligning af denne Forfatters øvrige litterariske Fortjenester, har baade inden- og udenlands gjort sig den Forhaabning, at dette Skrift vil komme i Besiddelse af disse Egenskaber, er det danske Publikum allerede bekjendt. Det Ønske, at et saa vigtigt Skrift om dette Aarhundredes vigtigste Tildragelse maatte blive saa almindeligt, som mueligt, iblant os, har givet mig det Forsæt, at udgive en Oversættelse deraf, under Titel: **Mærkværdigheder ved den franske Revolution med særdeles Hensyn paa Stats-Retten og Politiken.** Men da den diplomatiske Værd, som Originalen har faaet ved de tilføjede Bilag af Acter og andre Dokumenter, kun synes af Vigtighed for dem, der vil studere denne Revolution ex professo, saa har jeg, for at gjøre Oversættelsen mere almindelig for danske Læsere, ved at spare dem mindre nødvendige Omkostninger, foresat mig at udelade disse Bilag. Oversættelsen vil deels af denne Aarsag, deels og fordi den bliver trykt med finere Stiil, ikke beløbe sig til Halvdelen af Originalens Størrelse, og første Deel skal ikke koste Subskribenterne over 48 ß. (andre Kjøbere betale 4 ß. for Arket) endskjønt Originalens Pris er 10 Mk. Trykningen begynder saasnart man ved Subscription seer sig skadesløs for Trykke-Omkostningerne. De, som paatage sig at samle Subskribenter, faae paa 9 Exemplarer det 10de frit. Subskription modtages og Planen faaes paa forskjællige af Stadens Boglader og hos Forlæggeren Hr. Winding i Store Kanikkestrædet No. 39.

Kjøbenhavn, den 17de October 1794.

Mathias Rathje.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1794.

No. 43.

den 1ste November.

Fortsættelse af den i No. 36. afbrudte Recension over Frederik Sneedorffs samlede Skrifter. 1ste Deel.

V. Kontrasterende Gjenstande i Meissen og Hubertsburg (S. 143). I Leipzig mødte han Mag. Schow, af hvem han hørte hans Levnet i de 13 Aar han havde været udenlands, hvilket Forf. kortelig fortæller igjen, upaatvivlelig denne agtede Lærdes Landsmænd til Behag (*); men hvorfor har man intet videre hørt til den literære Reise, Hr. Prof. Schov dengang arbeidede paa, og agtede at udgive paa Dansk? — Den berømte, nu afdøde, Bogtrykker Breitkopf.

VI. (— S. — 158). Sammenligning imellem Dresden og Berlin, til Forsvar for dette, imod de fleste Reisendes Dom. I Jena fandt Sneedorf Hornemann, med hvem han pro hospite hørte Reinhold, „der i en Time omstyrtede Grundvolden til hans hele Philosophie." I det Erfurtske Benediktinerklosters Bogsamling fandtes til den danske Historie — Molesvort. „Denne Bog er overalt. Efter den studerer man endnu i Tydskland vor Forfatning; efter den siger man, vi ere Slaver, pflegmatiske, uvirksomme; det eneste man ikke tager af den, er de hyppige Udfald paa vor Indfødsret og den

(*) De Sneedorffske Efterretninger kunne tildeels fuldstændiggjøres ved Gudenraths i Iris, Sept. 91, S. 273-76.

17 Januar. Selv Christian den 4de spares ikke". Til nyt Exempel paa dette, anfører han det Kapitel med Overskrift: Christian IV rettet die deutsche Freyheit nicht, i Gallettis Geschichte von Deutschland 5 B. Salzmann og Lenz i Schempfenthal. (S. 153 bør for det første Vest læses Kjole.) Fra Göttingen nye Efterretninger om Heyne, Michaelis, Theologernes Afstagende Udgaver af Pausanias og Aristoteles, og om Martens's Recueil des Traités. „I Aaret 1789 blev Martens Prof. ordinarius, Hofraad, adled, gift med en rig elskværoig Pige og vandt 6000 Rdlr. i Talloteriet. Til al denne Lykke havde han endnu den, at Rygtet sagde han fortjente den."

VII. (— S. 169). Om Kudsken Simon. Af danske Bøger fandt vor Rejsende i det Marburgske Bibliothek kun Holbergs danske Historie og Vitruv. I Maynz Lys og Mørke imellem hinanden. Der Voigt og Nau, (Forf. til den i Aar udkomne Geschichte der Franzosen in Deutschland und der Deutschen in Frankreich). Oplyste Katholiker, Blau og Dorsch. Winkop ikke agtet i Maynz; den Handling, Forf. fortæller om ham, er og høist vanærende.

VIII. (— S. 174). Til Kapitainlieutenant Snedorf. Om Emigranterne. Af (von Klauers) der Kreuzzug gegen die Franken udskrives her Beskrivelsen. I det Maynzske Bibliothek fandt Sn. af danske Bøger Hoirfelds og Holbergs danske Historie, Worms Monumenta, og flere; men de stode adskillige fra hinanden. Om den nu hedengangne G. Forster hedder der, at „han var en smuk Mand, en Mand af Kundskaber og af Verden, der engelske Folk og dets Constitution meget hengiven." Hans Enke er en Datter af Heyne. (cfr. Baggesen.)

IX. (— S. 179). Maynzs afskyelige Regjeringsform. Akademisk Promotion til Baccalaurigraden. Med den Roes over Bispen af Würzburg Bamberg stemmer overeens hvad der staaer i Allg. Lit. Zeit. for 94, 2 B. S. 369.

X. (— S. 189). I Maleriet af Maynz's guddommelige Egn savner Rec. dog Vi. indsloden. Beskrei-

delserne

delſerne imod Churfyrſten af Pfalzbayerns Statsforvaltning bekræftes f. E. i Enders's Samml. hinterlaſſener Schriften S. 224, ligeſaaledes Klagerne over det Heidelbergſke Univerſiteets Agonie ved hvad der er fremført i Udl. Lit. I Heidelberg den yngre Gatterer og Pater Kübel.

XI. (— 195). I det Ludvigsburgſke myntſeragtige Hoſpital for Galne af begge Kjøn vare iblandt 38 deslige ſyv Magiſtere, ſom overdreven Flid havde ſat i den Forfatning.

Ce n'eſt helas, qu'à ſes depens
Que l'homme parvient à s'inſtruire

maae man vel her med Grøven af Rantzau udbryde. I Stuttgard Prof. Peterſen, Hofpræſt Wergmeiſter, en anden Blau, og Hofraad Schott. Den prægtige Hohe Carls-Schule, hvor paa Gulvet af Mineralkabinettet ſtaaer en Samling nordiſke Mineralier, Hertugen i Kjøbenhavn ſik af vor Konge, og ſom han af Ærbødighed for Giveren har adſkilt fra de øvrige.

XII. (— S. 202). Vor Sneedorff betraadte Schweiz omtrent med ſamme glade Følelſer, ſom forhen Norge, hvilke Stater han beſluttede, hvor han kunde, at ſammenligne med hinanden, og henkaſter alt her nogle Træk. I Zürch, den ſkjønneſte Egn af Naturen, Hottinger og ſal. Gesners Enke. (Forf. meddeler her endog den bekjendte Tildragelſe med Diderots Fader og Teſtamentet).

XIII. (— S. 239). Saa langt dette Brev er, finder Rec. dog intet at udmærke, da han ikke driſter ſig til at modſige hvad Forf. (S. 240) ſelv tilſtaaer, at „han i diſſe ſine Breve fortæller ret meget, man let „kunde vide af andre, ſom have reiſt ſamme Steder,“ og det forekommer Rec., ſom i det mindſte endeel deraf, f. Ex. den ſtatiſtiſke Beſkrivelſe over Forfatningen i Zürich og dens Forhold til det øvrige Schweiz, Fortællingen om Anledningen til Schweizes Frihed o. ſl. m., bedre vilde paſſet i en Statiſtik eller Hiſtorie af Schweiz, end i deslige Breve.

Af XIV Brev (— S. 250) bør Rec. dog pege paa Bekjendtſkabet i Bern med Dohm: den aldeles Mangel

paa Trykkefrihed i Schweiz, og flere Diſſonantſer i den politiſke Forfatning der. Reverdil er nu Baillif-Lieutenant i Nyon, men kan aldrig blive Baillif; thi han er født i Pais de Vaud. Forf. ſammenholder Schweitzernes borgerlige Forfatning med vor, og ſlutter med at nævne nogle Skrifter om Schweiz.

XV. (— S. 262). Vor Reiſende beſøgte Oldingen Reverdil, ſom i nogle Aar har været gift med en ung Schweitzerinde. Han vidſte god Beſkeed om vor Landboeſags nyere Hiſtorie, ejende endog de vigtigſte nyere Skrifter, vort Landvæſens Anliggender angaaende. Geneves Hiſtorie kunde efter Recs. Mening, være ſkrevet ligeſaa godt paa denne Side af Eideren. (At Indbyggernes Affondring i forſkjellige Klaſſer ved dette Aars Revolution aldeles ophævedes, er vel i øvrigt nokſom bekjendt). Mallet lever ugift, frie for alle Forretninger, men ſvagelig, paa ſit Landſted uden for Geneve. — Det Ord falſk i Anmærkn. S. 261 er ſaare falſktrykt. Den rette Læſemaade er forſkjellig: ſee Min. Nov. 91, S. 211.

I XVI. (— S. 276) Brev foreſtilles Geneve ſom den reneſte Sædeligheds Opholdsſted. „Det ſmukke Kjøn er ingenſteds elſkværdigere end i Schweitz, og ingenſteds i Schweitz meer end i Geneve.“ Selſkabelighed der. Paa les delices Oldingen Tronchin, Rouſſeaus Modſtander, hos hvem hang Stykker af Juul. I Geneve Bertrand, Claparede og Mouchon. „Monod, ſom ved ſine Prædikener ſkaffede ſig ſaa udbredt Bifald i Kjøbenhavn, er Miniſter (et Slags Capellan, forſkjellig fra Paſteur) og lever paa et ham tilhørende nydeligt Landſted i Savoyen, en Miil fra Geneve. Han har intet Sted fundet ſig ſaa fornøjet ſom i Kjøbenhavn.“ I et Selſkab af Geiſtlige hørte vor Sneedorf Præſten, den næſten 80aarige Hr. Waldkirk af Eſprit des Journaux forelæſe en Beſkrivelſe eller Lovtale over vor Kronprinds. En danſk Mand, Ploz, har i 17 Aar udgjort Bonnets daglige Selſkab, og de anſeeligſte Tilbud have ikke kunnet drage ham bort. Han har opfundet en nye Art Pantograph, og har under Arbejde en Phyſiogeograph. Han tegner fortræffelig paa Email; og ved en ubekjendt Maade at præparere Elfenbeen

benet paa, udmærke hans Miniaturmalerier ſig i Skjønhed. Inſecterne i Bonnets Verker ere regnede af ham. Om Bonnet ſelv ſiger han: „Jeg har talet med ſtore „Mænd paa denne Reiſe, og deres Nærværelſe har „exalteret og virket meget paa min Ringhed; men ingen „ſaa meget ſom denne ſtore, gode, udødelige Mand.“ Fortællingen om de Rotheſke Naturbetragtninger — ſom neppe kunne kaldes **Commentarer** over Bonnets — glædede ham og gav hans Samtale Liv. Ikke langt fra Bonnet i Coppet boer **Necker**, ſom ſpurgte om, hvad Sprog man talede i Danmark (!), og hvorledes det gik med Bondeſagen. Han forundrede ſig over vor Trykkefrihed. De Svenſke, ſagde han, reiſte meer end de Danſke, oh man havde flere (franſke) Efterretninger om Sverrig end om Danmark. **Neckers** Udvortes imponererer ubeſkrivelig paa den der ſeer ham første Gang; det var hverken **Herzbergs** jevne Simplicitet, eller **Dalbergs** forekommende Høflighed. En ganſke anden Mand var **Mounier**, der ſpurgte meget om Danmark. Mallet havde han læſt; men beklagede at have fundet ſaa lidet der om Lønsvæſenets Oprindelſe, og bad Sneedorf ſende ham et Udtog eller Recenſion af Rothes — ham af Sneedorff nævnte — Værk, ifald man ikke kunde faae nogen til at overſætte det paa Franſk. Hos ham ſaae og Sneedorff **Lally-Tolendal**.

Med XVII Brev (—S. 182) begynder Reiſen i **Frankrige**. Til den danſke Hiſtorie fandt Forf. i det lyonſke Bibliothek den Baſelſke Udgave af Saxo.

XVIII. (—S. 291). Aftenen før Sn. forlod Lyon (26 Sept. 91) traf han der ganſke uventet ved Table d'Hote Lieutenant **Hohlenberg**, ſom netop et Par Timer i Forvejen var kommen dertil fra Paris, og agtede efter et Par Dage at gaae til Toulon og Marſeille. I Paris lærte Sneedorf ſtrax at kjende Ariſtokraterne **Mallet du Pan** (om hvem i Ubl. Lit.) og **Malouet** (Forfatter af Opinions), og Demokraterne **Bitaube** og den bekjendte **Gregoire**, Mulatternes Talsmand, ſom bad Sn. til et Værk om Jøderne, det han arbejdede paa, at kaffe ſig Data om deres Antal og Forfarning i Danmark, ſamt **Bentin**, Redaktør af Moniteur, et Blad ſom dog

gaaes af Le Logographe, Journal National, hvis Redaktør hed Hodey Fortællingen om et Par, den da nye Nationalforsamling lidet hædrende Optrin, saavelsom om Forsvarsvæsenets Tilstand, henhører til de Efterretninger der, som Hr. Prof. Birch i Forerindringen siger, ved Brevenes Trykning i Minerva vare blevne udeladte, fordi man da alt havde last dem i de offentlige Tidender. Af Landsmænd var der da, foruden Legationen, Lieut. Hoier, Kammerjunker Sames, og Conferentsraad Clasen.

XIX (—S. 303). Almindelige Betragtninger over Paris. Jakobinerklubben. Den Maade, hvorpaa Forf. omtaler Camille Desmoulins hvis Les Revolutions de France & de Brabant her kaldes et af de ublueste periodiske Blade, synes bevidne at han har miskjendt Manden. Med mere Fryd lastes maaskee Fauchet og Condorcet, hin fordeelagtigen, denne ufordeelagtigen udmærket ved sit udvortes Foredrag. Lempeligere fares der med Rœderer, Dubois-Crance, og den nu saa bekjendte Collot d'Herbois. — En grundet Anmærkning om Ministrenes Fonctions pénibles.

XX (—S. 315). Anmærkninger imod de 240 Deputeertes Declaration touchant l'Acte constitutionel & l'Etat du Royaume. Næst Voltaires og Mablys Skrifter, og især Rousseaus Contract social, har den endnu, som han paastaaer, ved Robespierre virkende Sieyes's Verk! Qu'est ce que le Tiers etat? bidraget meest umiddelbar til Revolutionen. Vor Rejsende saae Kongen og Dronningen i Capellet. — En stormende Dag (12 Nov.) i Nationalforsamlingen, tildeels i Anledning af Dåports Message med Kongens suspensive Veto mod Decretet imod Emigranterne. (Slutningen følger.)

*** *** ***

Hr. Confessionarius Bastholms Bog om den christelige Religions Stifters Hensigt, der, ligesom adskillige andre af denne Forfatters Skrifter, endnu ikke er recenseret i disse Blade, er ikke allene oversat paa svensk, under Titel: Afsigten med Christna Religionens Stiftares Bemø-

Bemödande för Werlden, Stockholm, 1794, hos Zetterberg, men ogsaa allerede bedømt i No. 234. af Stockholms-Posten hvor det hedder: "Enhver som kjender Hr. Bastholms tydelige og grundige Maade at afhandle en Materie paa (adskillige af denne tænkende Præstemands Arbejder have vi allerede i svenske Oversættelser) kan nok forestille sig, hvorledes han har naaet sit Øjemeed. Han overbeviser saa meget desbedre, da man ingensteds hos ham sporer den blinde og stolte Iver, der ved slige Materiers Undersøgelse vakker snarere Mistroe end Tillid. Naar han for Ex. undersøger, om ikke maaskee de hedenske Philosopher, i Henseende til Sædelæren, har lært det samme som Christus, saa finder han og tilstaaer oprigtig, at det er saa. Men han troer ikke, at Christi Sædelære taber noget derved, at Fornuften har kundet lære det samme, ligesom den heller intet vinder ved, at Fornuften forringes.

Sammesteds, i samme No., recenseres den svenske Oversættelse af samme Autors Philosophiske Breve angaaende Sjælens Tilstand efter Legemets Død (trykt i Stockholm hos Cronland 1794.) „Autor forestiller sig en Wän, som har den Olyckan at twifla om Själens Odödlighet, och af Hr. Bastholm i Bref söker Öfwertygelse derom. Man bör wäl tilstå, at denne Wännen ofta är lätt tilfredsställd, och at han äfwen ej gör de swåraste Inkast." Recens. anfører nogle af Forfatterens Hypotheser og Gisninger, og siger: „den som wil roa sig med flera dylika, bör läsa sjelfwa Afhandlingan, för at tillika se de Skäl, hwarmed Författaren dem understöder, och hwarigenom de ofta winna et Sken af Sannolikhet, som gör Läsningen nog interessant." Til Slutning roser Recens. Forfatterens sunde Philosophie deri, at han lader Troens Hemmeligheder beroe for det de ere.

(Indsendt.)

Saa ubehageligt et Arbejde det end er, at besvare Indvendinger, som ikke den sunde tvivlende, ikke den kolde vejende Fornuft, men Fordomme, Uvillie, den krænkede

Egenkjærligheds Harme have frembragt, ſaa ſeer jeg mig dog nødt til, at beſvare den Berlingſke Hr. Recenſent, ſom i No. 10. af d. A. Recenſioner har gjennemgaaet mine Oplysninger, i Anledning af Recenſionen over La Defenſe de la Monarchie, da han ſaa paatrængende fordrer det.

Hr. Recenſenten vil anſee ſig af mig fornærmet, vil have Leilighed at ſige Artigheder, og fremſætter derfore denne Syllogismus: „Jeg ſkal, efter Kammerherrens Beſkyldning, have røbet, at jeg ei biefalder den monarchiſke Regjeringsform; den danſke Regjeringsform er monarchiſk; ikke at biefalde og at være misfornøjet med, er det ſamme; Jeg ſkal altſaa aabenbare have lagt for Dagen, at jeg er misfornøjet med den danſke Regjering." Jeg ſvarer Hr. Recenſenten, om han end kalder det Dictator-Sprog, at hans Concluſion, er logiſk urigtig, qvoad materiam, & qvoad formam, og jeg beviſer det. Omſkrivningen af eller Paraphraſen over Propoſitio Major, er, om ikke aldeles urigtig, ſaa dog manglende, i det den tillægger Ordene en amplere Forſtand, end den der enten i daglig Tale, eller efter Sprogets philoſophiſke Cultur tilkommer dem; om end umiskjendelig røbe, ved det Verbo tillagte Adverb., kunde ſynes lige gjeldende med aabenbare at lægge for Dagen, ſaa kan dog, ikke at biefalde, og at være misfornøjet med, aldrig blive beſtemte Synonymes; dette er ikkuns ſmaa Ting; den væſentlige Fejl ligger i Syllogismen ſelv, da Concluſionen ikke allene indeholder mere, men virkelig noget ganſke andet, end Præmiſſerne.

Begge Præmiſſer tale om Regjeringsform; Major, jeg ſkal umiskjendelig have røbet, at jeg ei biefalder den monarchiſke Regjeringsform; Minor, den danſke Regjeringsform er monarchiſk; men Concluſionen: jeg ſkal aabenbare have lagt for Dagen, at jeg er misfornøjet med den danſke Regjering. Men, at Ordene Regjering, og Regjeringsform, betegne tvende ſærſkilte Jdeer, det er ſaa almindelig bekjendt, at jeg maatte kjede Læſeren, trætte hans Taalmodighed ved at oplyſe det (a). Det er ſaa umiskjendeligt for enhver, ſom ei frivillig lukker Øjnene for Sandhed, for enhver, qvi nodum in ſcirpo non qværit, at jeg har talt om Regjeringsform, og ei om Regjering, da jeg ſiger, at Recenſenten gjerne kunde ha-

ve

ve fremſat ſine Grunde: at man i vort oplyſte og tolerante Dannemark (til Beviis om, at jeg anſeer Oplysning og Tolerance, ſom nær beſlægtede, ſom Aarſag og Virkning,) ej allene uden Frygt, men, naar det ſkeer med Beſkedenhed, uden at tabe ſin Konges Naade, kan fremſætte den monarchiſke Regjeringsforms Ufuldkommenheder og Mangler: kunde dette vel have ladet ſig ſige, om der havde været talt om, eller allene henſigtet til den danſke Regjering? Hr. Recenſentens Opfordring er altſaa ugrundet, upaſſende, og ſom ſaadan af mig afviſes, da det ej kan paabyrdes mig, at beviſe Sætninger, ſom jeg ej har fremſat; uagtet altſaa Hr. Recenſentens Opfordring, havde jeg ladet ham ganſke ubeſvaret, om det ikke havde været mig vigtigere, at overbeviſe det ærede Publicum om, at det med denne Sætning ej var min Henſigt, imod Recenſenten at bruge noget Argumentum ab odio, eller paa tuſinde Miil nær at blande Regjeringen i vores Strid om Meninger, Kunſtgreb, ſom jeg foragter, og af ganſke Hjerte afſkyer.

Det er Hr. Recenſenten ikke nok, med den yngre Dionyſ. af Halicarnas, at ville omſtøde de ældgamle Skribenteres Herodots, Cteſiæ, Strabos, og Sematſiens Vidnesbyrd, men denne ſidſtes Tilværelſe nægtes endog (b), og ſkal ventelig være trukken af Fejltagelſe, ind af en Citation, maaſkee for Saumaiſe ɔ: Salmaſius in Plinium, og juſt i denne Anledning er det, Hr. Recenſenten ſpottende fremſætter ſine overbærende Principer: at han troede, at af en Adelsmand, ſom ville nedſætte ſig, ſom Borger i den lærde Verden, bør man ej fordre ſamme ſkoleſtrænge Accurateſſe, ſom af een, der fra Barnsbeen er opdraget i denne frie Stat; al denne Bravade, alle diſſe Sesqvipedalia verba af lærd Republicve, fra Barnsbeen opdraget, frie Staat, modſætter jeg den ſimple Sætning: Sematſien er en gammel bekjendt Chineſiſk Skribent, ſom tilligemed Faderen Semathan, har ſkrevet den chineſiſke Hiſtorie, omtrent 115 Aar, efter den af Kajſer Tſinchi-Hoamti foranſtaltede Bogbrand, og at hans Hiſtorie er ſaa berømt, at den har erhvervet ham blant hans Landsmænd, det Tilnavn af Taiſſe-Cong, eller Hiſtoriens Fader, og indtil denne Dag blant de Lærde er bekjendt, og

jeg beviser hvad jeg fremsætter. Hr. Recensenten behage da at eftersee det franske Academie des Inscriptions Tom. 15 pag. 543, saa vil han formodentlig blive overbeviist om Sematsiens Tilværelse, som Historieskriver; han behage at see Hr. Roux de Hauterayes Extrait de l'Histoir. Chinoise, indført i Hr. Goguets Skrifters 3die Deel S. 449, da vil han finde disse Ord: Le fameux Sematsiene auquel les Chinois ont accordé par estime le surnom de Taisse-Cong (*); det samme bevidner Hr. Professor Gußman i hans Beyträge zur Bestimmung des Alters unserer Erde 1ster Band S. 224, „der berühmteste Verfasser der chinesischen Geschichte Sematsien, welchen sie den Vater ihrer Geschichte nennen, giebt 3 Hoams an u. s. w." Det er denne af Recensenten ukjendte den chinesiske Historie Fader, som jeg i mit Skrift haver anført, og ej den mig ogsaa ret vel bekjendte Saumaise. Hr. Recensenten indseer nu uden Tvivl, hvor meget det havde været bedre og forsigtigere, om han havde udladt sig lidt mindre i den spottende Tone, mindre bidende, og om han aldeles havde udeladt den Sagen saa ganske uvedkommende Adelstand, siden det dog hændelsevis her var Adelsmanden, som vidste lidt mere af det end Konstdommeren. Det er dog en aabenbare litterariske Uskik, at hver Gang et Skrift recenseres skal man af Recensionen i spottende Tone erfare, at Forfatteren er Militaire, Adelsmand, Landsbye-Præst, Degn, eller Skoemager. Hvad kommer det alt Læseren ved? i den lærde Verden troede jeg dog disse evige odieuse Distinctioner, og de derpaa sig grundende Fordomme ophørede; at man her fandt den sande ufornærmende Frihed og Lighed, og at man her allene spurgte om, hvad er Forfatteren qua Forfatter, ej hvad han er i Henseigt til Stand eller Embede.

Jeg fortier her den overdrevne Ringeagtelse, Hr. Recensentens Gisning, at jeg skulde have anført en bekjendt Forfatter af det 17de Aarhundrede i Steden for en ældgammel Skribent, forraader: jeg skulde have citeret noget, uden at vide Reede dertil; nei dertil har jeg for liden Selvtillid, og for megen Agtelse for det læsende Publicum

(*) Goguet de l'Origine des Loix, des Arts & des Sciences in 4to Paris. Udgave 1758 findes det i 3die Deel S. 341.

blicum. Hr. Recensenten dømmer nok sine Folk lidt vel hastig; den sande Videnskabsmand var altid beskeden i Henseende til sig selv, vaersom i sine Domme om andre.

Af det af Hr. Recensenten anførte, imod min Mening om Øvrighedens guddommelige Forordnelse (*) sees det, at han hænger fast ved de Gamles: Unumquodque quando est, oportet esse, aut unumquodque siquidem erit, oportet futurum esse. Denne Prædeterminations-Lære er saa gammel, har opvakt saa mange Uroeligheder blant de Lærde, er saa meget sagt imod og for den at det skal være langt fra mig, her at ville bestride den. Hr. Recensenten maa derimod tillade mig, at hænge lige saa fast ved Tanken, om Handlingernes Frivillighed, følgeligen deres Moralite, og er dette rigtigt, da vil jeg, og Gud ske Lov! endnu mange med mig, anse Rebellion, og saa kaldet Tyranne-Mord, for Misgjerninger og Afskyeligheder, i hvilke al Viisdoms og al Ordens Gud ej kan have anden Deel, end den, at hans Viisdom ej fandt det tienligt, ved mellemkommende Almagt at afværge den. Hr. Recensentens Spøg om Satanas, som skulde spille Guddommen en Streg i Styrmandskabet, er jeg glad ved ej at have nødig at besvare, da Spotterier og letsindige Udladelser ere mig en Vederstyggelighed. Jeg har i mit Skrift ej med et Ord nævnet Satanas, eller den onde Aand, og veed ej hvort an han her er kommet i Spil. Skade for Hr. Recensentens physiologiske, og psychologiske Kundskaber, om han ej kan udfinde anden Kilde til onde Tanker og Handlinger, end den fule Aands Indskydelse, ingen anden Aarsag til Tingenes Gang herneden, end Prædeterminationen. Vi skulde dog vel ej med Manichæerne, antage tvende Grundvæsener, hvoraf det ene skal have frembragt alt det Gode, det andet al det Onde? For mig er det slet ikke nogen mørk Tale, hvorfra det Onde, hvorfra alle dets ulykkelige Følger udspringe; Letsindighed er det, Irreligion er det (og en vis Art af Philosophie, om jeg saaledes bør vanære Navnet, der fornedrer sig til at tjene disse Uhyrer); disse er det der styrte Menneskет, og i Sær-

(*) Hvor forandrer dog Verden sig: i 1700 Aar efter Christi Fødsel har denne Sætning af de berømmeligste og lær- este Mænd været antaget, og nu skal det være Daarekiste-snak!

Særdeleshed det ſig oplyſt kaldende Europa, i uoverſeelige Ulykker. Vi have ingen andre Djævle nødig. Hr. Recenſenten have ſin Frihed, at antage ſaa mange han vil. Uagtet jeg, ſom meldt, ej i mit Skrift har givet mindſte Anledning, til Hr. Recenſentens Indfald om Satanas, ſaa er denne Tirade dog bleven fundet ſaa vittig og vigtig, at den atter i en nyere Recenſion er bleven opkaagt. I øvrigt overlader jeg Hr. Recenſenten at afgjøre med de Kyndige i det græſke Sprog, om Ordet τεταγμενοι kan være det paſſende Ord, for at udtrykke en efter Recenſentens Formening forud beſtemt eller prædetermineret Ting. Efter Ordets Etymologie ſynes det at betyde forordnet, anordnet. Ligeledes ønſkede jeg at vide, efter hvilke critiſke Regler, det ſkulde kunde blive antageligt, at Apoſtelen Paulus med ſit αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν, kan have meent eller tænkt paa den almindelige Guds Beſtyrelſe, med hvilken han regjerer over alt det der er ſkabt. Naar ſaaledes det brugte Ord, den Sammenhæng det ſtaaer i, uden Omſlattring tages i Overvejelſe, da tør jeg frit appellere til hver fornuftig Mands Omdømme, hvorvidt det med ſaa megen Raſkhed, med ſædvanlig Ringeagtelſe af modſat Mening, i Anledning af Ordet τεταγμενοι Anbragte kan være paſſende, anvendeligt, eller ikke.

Det er en ſaare ſørgelig Jagttagelſe, hvilken Menneſke-Kjærligheden krymper ſig ved at antage, den Hr. Recenſenten troer at have gjort, at en Deel i diſſe Tider ſkulde være blevne Bibel-Forſvarere, ej allene af verdslige, men af ſkrækkelige, afſkyelige, gruſomme Aarſager.

Paa en Tid, da ſaa mange Nationer gjennemgaae Trængſelens Hede, da den chriſtlige Religion aabenbar og med Vold beſtrides, i et ſtort Rige ved den lovgivende Magt er afſkaffet, for at give Plads for en Fornuft-Religion, da de ſælſkabelige Forbindelſer fra deres Grundvolde ryſtes (*), da Mord, Brand, uhyre Misgjerninger, ſøn-

(*) Haver enhver Generation Ret til at omſtøde alt, hvad dens Formænd giorde, ſaa kan jo i egentlig Forſtand ingen Conſtitution mere have Sted, men ethvert Folk beſtyres ſaaledes, ſom Pluraliteten af den Generations Repræſentantere det ville, eller pragmatiſk rigtigere dømt, ſaaledes ſom nogle faa af de Vigtigſte det ville.

sønderslide et af Europæ mægtigste og dejligste Riger, da disse true med at udbrede deres Herredømme, alt viser de sørgeligste, de kummerfuldeste Udsigter — skulde det da være uantageligt, at maaskee stundom endog den Letsindigste kunde standse, og standsende gjøre sig det Spørgsmaal: quo ruimus? At han ved denne Betragtning, greben af Angest, kunde tage sin Tilflugt til Ham, som satte Havet Grændser, Ham som ene kan sige til Europas Ulykker: hidtil skulde I komme, ej videre. Ere i denne Tidspunkt Bibelens Forsvarere blevne flere, da vilde jeg ønske, at disse, og dem lige Bevæggrunde, ikke en nedrig Ondskab og Grusomhed skjulende Forstillelse bestyrede dem.

Mine Indsigter, dem Hr. Recensenten her behager at kalde umiskjendelige, saadanne som de ere, ere de min erhvervede Ejendom; Hr. Recensenten og enhver min Medborger maa derfore tillade mig, at anvende dem efter min Tilbøjelighed, naar det kuns (det Gud i Naade afvende) ikke strider imod Religion og Moralite. Mig skulde det være evig Lyst, om jeg endog ikkuns kunde lægge et Gran paa Vægten, til at befordre Religiositet, alvorlig Betragtning af paaliggende Pligter igjennem denne vor Vandring, Mildhed i Domme og Handlinger, Kjærlighed, Enlighed, Fred, det menneskelige Kjøns sande Velgjørere. Hemmelig og aabenbare, for Medborgere, men særdeles for en talrig Afkom, for hvilken det mildeste Forsyn bestemte mig til Fader, til Lærer, til Vejledere, skal jeg bekjende, og indskjærpe, den af vore gode brave Forfædre saa høit agtede Grundsætning: Frygt Gud, og ær Kongen. Ingen Aura popularis, og i Særdeleshed ingen Ardor civium prava jubentium, skal derfra afholde mig. Stedse skal jeg hidlede den sidste Pligt, fra den første; belees jeg da end af den yppervittige Skare, som finder det saa let, cum grano salis at bortforklare alle de Bibelens Sprog, som ere dem i Vejen, saa vil jeg være roelig og glad, ved min Samvittigheds Vidnesbyrd, ved mine Hensigters Bevidsthed.

Jeg haver nu besvaret nogle faa Punkter af Hr. Recensentens Sætninger imod mig. Hr. Recensenten behage nu (som han truer), at fremkomme med Folianter af Beviser for sin store Fornøjelse med den Danske Regjering,

og

og min rimelige Misfornøjelse med samme. De Berlingske Recensentere vedblive endnu i nogle paafølgende Aargange at zire og gjøre deres Blade interessante, med saadanne Udfald imod mig, som nu nys i No. 25., de vedblive at sætte mig i Classe med hver Enthusiast eller Drømmere, som paa deres Vej møder dem, saa have de nu her allesammen mit Ord: Verbum non amplius addam!

Morgenstierne.

P S. Ikke mindre end fire Gange har det behaget de Berlingske Recensentere, med fuldeste Styrke at anfalde mig, 1) da min Défense de la Monarchie recenseredes; 2) da Oversættelsen udkom, ved hvilken Lejlighed de havde saa travelt, med at angribe Forfatteren, at man ej engang maatte erfare, om Oversættelsen var læselig; 3) da mine Oplysninger recenseredes, og endelig 4) i Anledning af Ulrich Nicolai Kiærs Drøm. Det er en Art af ordentlig litteraire Persecution, og det hvorfor? Haver jeg angrebet Religion eller Moralite? Haver jeg angrebet nogen Stand, eller nogen enkelt Medborger? Haver jeg hykket for Nogen, han være hvo han vil? Dej! men jeg har troet, at den monarchiske Regjeringsform, i Særdeleshed i Hensigt til Folkenes Roelighed og Sikkerhed, var den lykkeligste. Jeg har troet, at Arvefølgen bevarede Folkene for indbyrdes Uroelighed, for udvortes Indflydelse og aabenbare Vold. Jeg har troet, at man ej vel kunde tilstaae enhver Generation Ret til at omstøde alt, hvad Forfædre have gjort. Jeg har troet efter Apostelen Poul: at Øvrigheden var en guddommelig Forordnelse, at Rebellion (en eneste meget sjælden indtræffende Fald undtagen) men saa kaldt Tyranne-Mord altid, var Afskyelighed og Misgjerning, og endelig [illegible] dolorem — jeg har roest den stridbare Adel under Ludvig den XIVde. Dette ere mine Forbrydelser, og denne er vort Aarhundredes udbasunede Tolerance, at man i Hensigt til Troe paa Gud, til Pligter med ham, kan tale og skrive hvad man vil; jo friere, jo dristigere, jo kjærere; men Vee den Mand! der i det Politiske tør vige en Fodbred, fra de yndede Meninger, tør understaae sig, det allerringeste at dissentere.

Recen-

Recensentens Svar.

a) Siden Hr. Kammerherren paa dette Sted holder mere af Ordet Regjeringsform end Regjering, saa vil jeg rette mig efter hans behagelige Villie; og beder ham da atter bevise, hvis disse Smaating endnu ikke have mættet ham: at jeg umiskjendeligt har røber Mishag med den monarkiske (og ligesaa ogsaa den danske) Regjeringsform. Med Hr. Kammerherrens egne Ord har jeg allerede bevist, at han enten er misfornøjet med den danske Regjering, eller at han selv elsker Intolerance i Religion og Politik ꝛc.

b) Jeg nægter Sematsiens Tilværelse? — O Hr. Kammerherre! Hr. Kammerherre! naar skal vi faae Ende paa denne Strid? — Jeg nægter Se-ma-tsien's Tilværelse! Jeg har jo allene sagt, at De anfører ham som en gammel Auktor! Og da jeg anseer Se-ma-tsien med alle de andre Sinesiske os for største Delen af Jesuiter paabundne aldgamle Kroniker fra Yking og Tschuntsiu af lige ned til de Lærde der have skrevet 30000 Karakterer over de to første Ord i Shuking, eller til den gyselige Samling sinesiske Folianter, trykte i Peking i 30 Bind, hvert Bind fiorten Tommer langt og syv Tommer bredt, hvilke bevares i Bibliotheket i Lyon (i Fald Sansculotterne ej have ædt dem, og Beretteren ellers farer med Sandt): da jeg anseer, siger jeg, den største Deel af disse sinesiske Efterretninger for Jesuitisk Tant, ligesaa paalidelige, som den om Sinas store Folkemængde, saa maatte det naturligviis forbause mig, at finde Sematsien ved Siden af de gamle ærværdige paalidelige og dagligt stedte Herodot, Diodor, Strabo ꝛc. Derfor sagde jeg i Recensionen, det jeg siger endnu: „at Sematsien anføres som en gammel Auktor „ og er ventelig af Fejltagelse trukken ind fra en „ Citation" Tog jeg Fejl, Herre Gud, er den Forbrydelse da saa megen Harme værd?

Nu vil jeg ligesaa lidet tilstaae med Hr. Kammerherren, at Sematsien er en gammel bekjendt Skribent, som jeg vil beedige ham nogensinde har været til.

Men

Men bedste Hr. Kammerherre! hvor i Verden har jeg alligevel nægtet hans Tilværelse?

Dog Smaating er alt dette. Det øvrige, som jeg har yttret om Dionys, om Sansculotter, om τεταγμενος, om Slagbommer og Ludvig den Fiortendes store Adelsmænd, det staaer endnu urokket. Og Hovedsagen for hvis Skyld Kammerherren skrev sin Examen, Tvistens Æble mellem Kammerherren, Paine, og mig, det har han vaersomt skudt til Side, saavel i dette Indsendte som i sine Oplysninger. Det øvrige ører jeg derfor ikke Tiden paa. Ja jeg kunde gjerne taus forbigaaet dette Indsendte; thi alle Kammerherrens Beskyldninger, saasom Forfølgelses-Aand, Spotterie, odiøse Distinktioner, Prædestinationer, Bravade, Sesqvipedalia verba, krænket Egenkjærligheds Harme ꝛc. ꝛc. ꝛc. findes ligesaa lidet i min Recension som i min Tænkemaade. Hr. Kammerherren maa altsaa enten have skabt sig en Modstander, eller sigter til en anden. Ugjerne blander jeg mig vel i uvedkommende Ting. Men hvad skader det at gjette? Og gjetter jeg ret, saa ere disse Beskyldninger stilede mod Hr. Kammerherrens Recensent i Jenaernes Allg. Litteratur-Zeitung der udtrykker sin Dom med disse Ord: „Forfatteren kan vel være en „ dygtig Kammerherre; men som politisk Skribent er „ han i Bund og Grund fordervet." Men skal jeg lide for Jenenserens Skyld? Jeg har blot recenseret, aldrig beskyldt. Jeg er intet Menneskes Fiende.

Den sande Studerende, den rette Videnskabsmand, som forsker Natur og Aarbøger og Kunst, for at berolige sig selv og gavne Næsten og fortjene sit Underhold, ham er enhver Modsigelse kjærkommen som tjener til enten at komme Sandhed eller Konstens Ideal eller begges Udbredelse blant Almuen nærmere. Jeg selv har fundet mig tjent med saadanne Modsigelser. Jeg troede Kammerherren kunde ogsaa. Men Modsigelse at taale faldt ikke i enhvers Lod.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 44.

den 8de November.

Broderkysset. Et Friheds-Digt med Figurer; tilegnet de Herrer politiske Kandestøbere, af Friderik Olesen P--s. Aarhuus, 1794 Trykt hos Niels Lund. 88 S. i 8vo.

(Over dette Digt er der til Redacteuren af disse Efterretninger, fra tvende hans Venner, indløbne tvende Recensioner, hvoraf den ene er skreven efter — og den anden uden — Anmodning. De indrykkes her begge, da den ene dog alligevel kun er kort, og ikke tager megen Plads op.)

A.

Her have vi en anden Jydsk Digter; og uagtet man vel ikke kan tillægge ham den Art Originalitet, som mueligt tilkommer Anton Franks Just, saa kan man dog ikke heller nægte ham en anden, denne nemlig: at det er vanskeligt, at blive klog paa, hvad Forfatteren egentligen har vildet sige med disse 88 fuldtrykte Sider.

Af Titelbladet og Tilegnelsen at slutte, skulde man troe, at han var en Hader af alt, hvad der kan kaldes Frihed, Lighed, Fyrste-Pligt og Borger-Rettighed Ikke destomindre skal det maaskee ikke endda blive saa meget ugjørligt at bevise, at han igjen andre Steder har talt saaledes, (Gud veed efter hvilken Aands Indskydelse!) at han i en monarkisk Stat langt snarere fortjente, at komme under Fiskal-Tiltale, end — — —.— Da denne Art Arbejder ere sjeldne uden for Hovedstaden, end sige saa langt fra den, kunde det vel være værdt, at tage Sagen under nogen nøjere Overvejelse.

Paa Titelbladet findes en Vignet, som er en mislykket Løve med et Koe-Ansigt og et Zepter i den venstre Forkloe. Under denne staaer: Frygter Gud! Ærer Kongen!

I sin Tilegnelse til de politiske Kandestøbere opholder Forfatteren sig over, at der gives somme, der føle hos dem det høje Kald til at dadle Kongernes Anordninger og Handlinger, og til at skjænke Folkeslægterne de tabte Menneskerettigheder, tilligemed den sunde Forstands Brug.

Herpaa følger en Opmanelse over de i Digtet handlende Dyr, og blant disse finder man — som efter Forfatterens Tænkemaade er en Synderlighed — eene af alle mueligе Stænder og Arter Adelen hensat mellem lutter ærværdige Dyreslags, som dette Register i øvrigt bestaaer af.

Nu følger en Indledning, en forunderlig Indledning, som er skreven i Aarhuus den 30te Julii 1794.

Endeligen kommer da Digtet selv, hvis Indhold er forteligen dette: Nogle Dyr, der troe sig fornærmede ved Eenevoldsmagten, forsamle dem og tale pro og contra om dens formeente Nytte eller Skade.

Anmæld. troer, at hans Læsere nok omtrent have fattet af Titelbladet og Tilegnelsen, hvad Forfatteren her ønsker at sige, og hvad man altsaa kunde vente sig, men ikke destomindre skal de faae at see, at han dog har, hvordan det saa end er gaaet til, sagt ganske andre Ting.

S. 5 bliver følgende meget vigtige Dom (quod felix faustumque sit!) afsagt: „at hverken Adner eller Titler skal herefter give Fortrin; men kun Talenter udmærke Borgeren, og at Arve-Adel, der ene tjener til Haan for Slægterne, skal ansees som en Skamplet, nemlig: for den Usling, der vil bygge paa den, som paa nogen grundet Fortjeneste.“

S. 6 vover samme Forfatter, der skrev dette, at sige om Mængden: „at dens Blod er vanhelligt.“ Hvad er dog dette for et vanhelligt og vanhældigt Ord?

S. 7 siger han: „at Mængden er ikke til for Kongen; men Kongen for Mængden; at Efterslægten er ikke bundet til den Regjeringsform, der var ansee for god i fordums

fordums Tid; at det er kun Hykleren, der paaſtaaer, at Kongernes Børn fødes med ſtørre Klogſkab, end andre Børn i Chriſtenheden; og at Ariſtokraten vil gjerne bebyrde Mængden med ſtolte Bud og ſtrænge Skatter; ſkjøndt han ſtedſe undtager ſig ſelv meget viſeligen."

Man tillade Anmæld. at udſkrive følgende, ikke ſvage, Sted, ſom findes S. 14:

„Hvad dømmes da om den Tyran,
Der ej kan lade Naboe være?
Men af en vild Erobrings-Lyſt
Uſkyldigt Folk og Land bekriger?
Og æſker ud til blodig Dyſt,
Kuns for han efter Skatte higer?
Og, naar han har det i ſin Magt,
Brandſkatter, brænder, Blod udgyder,
Og Guderne kuns til Foragt,
Et ſpotteligt Te Deum yder?
— — — —
Er han ej Røver, ſaa er ingen."

S. 31 ſiger Forfatteren med ikke liden Grund:

„Og den, ſom Drømme har forgjort
Om Fødſel, ſom bør Fortrin give
Til Embed, ſom er feedt og ſtort,
For den ſig von og van kan ſkrive;
Og Dosmeren, der og vil med,
Og hæve ſig ved Skjørtets Vælde."

End videre ſamme Side:

„Spørg Præſt, Soldat og Toldbetjent
Og Hofdyr med, naar Aar er omme,
Hvormed har J nu Staten tjent,
Fordi J lettede vor Lomme?"

S. 33 læſes følgende:

„En Høſt, ſom forhen Amtmand var,
Men nu med Penſion benaader,
Af bedſte Race, ſkjøndt ſorgn Nar
Han over Amtet havde raadet."

Endnu læſes S. 36, 71, 72 Taler af ſamme Art.

Maa det nu ikke forundre enhver agtſom Læſer, at Forfatteren paa ſlige Steder er ſtærk og fyndig, ikke juſt fordi han er det; thi mangen Tale af et eller andet lyſt

Franſk Hoved kunde, naar den var læſt og fordøjet, ſkjænke ham denne Egenſkab; men fordi han er det, han, med hvis Plan det ſynes ſaa aldeles ilde at være overensſtemmende.

Læſeren ſkal ſnart erfare, hvor mat og ſvag han i modſatte Tilfælde findes.

Saaledes læſes S. 9 følgende:

„— — Stat er en Familie,
Som bør beſtyres af en Fader,
Hvem aldrig bedſte Villie
Og Omhu for ſin Stat forlader."

Hm! det har man dog ſeet i Verden.

End videre S. 21:

„Staten er et Legem, over hvis mange Lemmer Naturen har ſat et Hoved, ſom faſtſætter diſſes Virkekraft." (Deres Virkekreds har man ſeet dette ene Hoved faſtſætte; men deres Virkekraft ikke; thi det er phyſiſkt og moralſkt umueligt.)

„Men hor det flere Hoveder,
Man ſligt et Legem Monſtrum kalder, ! ! ! ! !"

End videre S. 40:

„O hvilken Kraft i Broder-Kys
Mod Daanelſer, ja ſelve Peſten!"

Notabenet. Her er ingen Peſt tilſtæde. Hvor underligt overalt, at Forfatt. ſlet ikke kan begribe, at dette Broder-Kys, han vil gjøre latterligt, er ſkjønt og Brødre værdigt, og at det betyder ikkun en Hilſen? Hvorfor ſpottede han da aldrig, naar Herrerne i Cancelliet eller Rentekammeret, eller ogſaa Præſterne ved Landemode (dette har dog en Provintsmand ſeet) hilſede hinanden ved at krumme Ryggene?

S. 45 taler Forfatteren om Monarkerne og ſiger:

„Man ſlaaer ſig let paa dem til Ridder."

Og videre:

„ — — hvor er da den Tyran,
Som gjør, at Land og Dyr forſmægter?
Viis os Uhyret om du kan!"

Og videre S. 46 og 47:

„Tilfældet ſkulde være ſært,
At han, ſom fødes og opdrages

Til

Til Kongemagt — —

— — — — —

Han dog saa reent udarte skal,
Og en Despot for Fader blive."

Om Dyre-Kongen siges end videre S. 47:

„— — han er over Lov ophøjet."

En skjøn Lære! og vee den Fyrste, der turde troe, at ingen Lov var for ham, men at han kunde gjøre og lade efter Behag og Indfald!

Endnu S. 50 hedder det;

„For Publikum bør Reede gjøres,
At derom kan i hver en Kroe,
Ja hele Verden Sladder føres."

O, min Hr. Forfatter! den Fyrste, hvis Handlinger ere retfærdige, hvis Indretninger ere gavnlige, hvis Love ere vise, kan gjerne gjøre Folket Rede for sin Daad; thi da bliver ikke Sladder, men Roes og Taknemmelighed, hans Løn. Og Folket kan ikke med Rette nægtes lovligt Krav til at fordre Regnskab. Den gode Fyrste er ogsaa ikke bange for at aflægge det; thi han erkjender sig selv for Statens første Regnskabsfører, hvis Handlemaade skal være Mønster for de Underordnede.

Hvo der endnu lyster at læse mere af denne Art Daarlighed, behage at efterslaae S. 51, 52, 53, o. s. v Ikke kan det nægtes, at det jo lader, som Forfatteren paa disse Steder har talt mod, naar han paa hine Steder har talt efter sin Overbeviisning. Pro og contra maatte der efter Planen tales; men hvad bliver Slutningen paa al denne Passiar? Slet ingen! S. 83 veed man lige saa meget som S. 1. Oplosningen fattes, Følgerne blive ikke fremstillede for os. Recens. veed ikke, men det forekommer ham, som Forfatteren har havt til Hensigt, at forvilde sine mindre skarpseende Læsere ved sit Blandingsgods, og lokke dem uformærkt over til det Partie, der uimodsigeligen fører de stærkeste Beviser. Om dette i vort saa vel og faderligt regjerede Danmark er ædelt, gavnligt, menneskekjærligt og en offentlig Skribent værdigt, maa hans egen Samvittighed besvare. For endnu mere at bevise sin Paastand, maa Rec. anføre følgende: Piecens Priis er besynderlig liden; den koster, uagtet sin Størrel-

se og sine Figurter, kun 12 Skilling. For det andet maa der anmærkes den Tale, som Elephanten, der er af modsat Mening med Mængden holder til Slutning. I denne alluderes der, uden at nævne noget udtrykkeligt, paa den tydeligste Maade til vort Fædreland. Der er det, — naar vi skal slutte, som der bør sluttes, nemlig efter Data, og ikke efter Magtsprog, — at Oprøret befrygtes og er begyndt. Kan man vel nægte det, naar man læser med klare Ord saadanne Beviser? Løven (Kongen).

„— — — skjænkede enhver:
At den maa frilig tale, skrive,
Dog andre ej at gaae for nær,
Og Frihed ej til Ondskab drive."

Løven har end videre:

„De smaa Despoters Plagerie,
Og Slaveriets Lænker brækket."

End mere:

„Han bandt og ej Samvittighed. (?)" Dette skal vel forstaaes om forskjellige Religioners fri Øvelse; thi ellers er der ingen Mening, da Kongen har i dette Fald slet intet med Samvittighed at gjøre.

Og endnu den halve Side af 86.

Men hvor skjandigt, at besøre sine Landsmænd! hvor skammeligt, at ville forføre de mere Frygtsomme, der af Mangel paa Kundskab og Sluttekraft, ansaae Drenge-Sammenløb og Poge-Skrig for Udbrud af Borgeres Misnøjelse! og hvor værdigt vilde det ej være Fyrsten, engang at lade slige Basun-Engle afstraffe! Saa har da Hr. Forfatt. glemt, hvad han selv siger S. 49 om Kongen?

„Dog agter han ej hver en Laps,
Som ham Angivelser paatvinger;
Thi den fortjener vist nok Klaps,
Som ej Beviserne medbringer."

I Sandhed! denne Legio af skraalende Trompetere kan virke større Ulykke, end man ved første Øjekast formoder; og selv kan bør forebygges.

Man bør ellers tilstaae, at Versene i dette Digt ere temmeligen flydende; dog findes mange Steder Udansk, og slet Ortographie, samt Rimer-Kneb.

S. 1 rimes agtes med opvaktes; findes bævet for kontr. bæved'; S. 4 indfattes for indbefattes; stimlet for stimlede, hver bliver tys for tavs; S. 5 spør for spørger; S. 17 bosat for bosat; S. 18 abgesmagt; S. 25 smuk Skjæg for smukt; S. 35 findes 9 Stavelser, hvor der, som ellers i det Hele, kun burde være 8te, nemlig: At præsse Paalæg, Tiende, Skat; S. 36 immerfort; S. 38 herunter; S. 39 Skjælems, for at vinde en Stavelse mere; samme Side forsvand for forsvandt da det skal rime sig med Vand; S. 53 det saa haarde: ja prøk og prat og af dig bræk; S. 59 at forkeere Statens Skik; S. 67 mage paa at; S. 83 hver Landets Skald, var den (han) en (end) graa, o. s. v.

Man vil ogsaa finde Svinkheder som dog vel ikke burde findes, for Ex. S. 72: „Og kysser ham, dog paa et Sted, hvor han var for hans Tænder sikker." Da Forfatteren frygtede for, at denne Tanke var saa høj og hævet, at man ikke vel skulde mærke det Fine, den indeholder, har han endog ladet det meget naturligt fremstilles for vore Øjne ved det 10de Træsnit: Qvodcunqve ostendis mihi sic, odi.

I øvrigt fortjener Papiret, Trykken og Træsnittene at roses; og det saa meget mere, som Aarhuus ikkuns i 1, eller højst 2, Aar har været begavet med Bogtrykker. Det er blot en Skam, at, da den dog nok i længere Tid har havt Hoveder, og kundet hente Lærdom, Oplysning og Evner til at bruge den saa nødvendige Fiil, at da dens Hjerne-Produkter ikke kan i det Hele veje op mod Pressens.

α — μ.

B.

Strax paa Titelbladet møder Læseren en Vignette i Træsnit, som forestiller en barsk Løve med Krone paa Hovedet og Septer i Lallen; neden under staaer: Frygter Gud og ærer Kongen! Recens. troede i Førstningen, dette skulde være sanseulottisk Spot over de enevældige Mennesker. Ved at læse videre, finder han tvertimod, at Forf. har villet gjøre den franske Revolution latterlig. Villien har den kjere Aarhusianer god nok, kun synes det

at mangle ham, det hvor det mangler alle disse Antigallikaner — paa Evnen. Neppe troer Recens. nogen Mand af Smag vil tilkjende dette saakaldte Digt mere poetisk Værd, end der er dramatisk Skjønhed i Republiken paa Øen, eller Fornuft og Moderation i Folkevennens Blade. Her fortælles os nemlig paa maadelige jambiske Riimvers og i en vaasende sammenvrøvlet Stiil (der formodentlig skal være naiv, populair eller Gud veed hvad for noget) en Historie om en Art af Nationalforsamling i Behirien, et med lutter Dyr befolket Land. Her holdes nogle Taler pro et contra, men Plan eller Sammenhæng i Tildragelserne kan Recens. ikke udtegne her, eftersom han ikke har været saa heldig at finde nogen deri. Kun een fast Regel kan han mærke, at Forf. har antaget, og denne er: altid at lade de dummeste Dyr sige temmelig fornuftige Ting, og derimod de hidindtil for kloge anseete Dyr vaase undertiden saa urimeligt og flaut, at man næsten skulde troe, Forf. ikke havde gjort andet end at sætte den nordenfjeldske Militairs Brev i Folkevennen paa Vers.

Om da Fridrich Olesen P - - s er Versemager, skden han ikke er Poet?

Et apodiktisk Nej kan Recens. ikke svare herpaa. Tælle Stavelser kan Hr. P - - s og Qvantiteten iagttager han nogenledes; hvad Rimene angaaer, da behandler han dem stundom cavalierement og rimer f. E. andre med Landet: men nu Sproget! — Her er nogle Ord til Prøve paa Forfatterens Styrke i det Danske; at skindes for at flaaes, Smigr for Smiger, afgesmagt for urimeligt, Skjelems for Skjelms, (for at fylde Versét) forsvand i Steden for forsvandt, (for at faae et Riim) Drank for Drik, Vænningen for Vanen, Utsy, der indsuuler sig i Staten, udlirke for udliste, svadse for vaase; dog det er nok, meer end nok om denne Hr. P - - s og om hans Broderkys!

Lad dem nu begge svømme hen paa Lethe
Og ikke blive mere søete!

Til Hr. Lunds Ære maa det anmærkes, at den Deel han har i dette Produkt, nemlig Trykken, Papiret og Træsnittene, er lovlig godt besørget.

Slutning

Slutning af Recenſionen over Frederik Sneedorffs ſamlede Skrifter. 1ſte Deel. (See No. 43.) XXI

Brev. Haarde Beſkyldninger imod daværende Nationalforſamling (— S. 384). Carra, Mercier, Desmoulins, Briſſot, kaldes her Paſkillanter, hvis Blade ingen god Borger kan læſe uden Vkkel (o: Væmmelſe)!! (cfr. S. 399). — Vaublanc opløftes (ogſaa S. 421). Efterretningen om Feuillanternes Klub er ſaa meget mere intereſſant, da denne Klub ikke var ſaa bekjendt ſom Jakobinernes, og da Sn. ſelv var ivrig Feuillant. En raſk Tale af Sedillez i Nat. Forſamlingen. Det uretfærdige Dekret af 1 Dec. imod den ubeedigede Geiſtlighed, og dets Følger. Forlyſtelſerne gaae deres vanlige Gang. 27 Theatre. Forf. ſaae Previlles: Le Philoſophe ſans ſcavoir paa Theatre de la Nation. En Prolog fra forrige Aarh., ſkreven ud af Dulaure. Til dette Brev er føjet den Tale Kongen holdt i Nat. Forſamlingen den 14 Dec.

XXII. (— S. 364). Tvende Kunſtens Yderligheder, Palais Royal, Hovedſtaden i Paris, og Salpetrieres. Partiernes Stilling, og mere om Feuillantklubben, ſamt Jakobinernes Kabaler imod den. Anmærkning om Club de 89. Anſøgning til Nationalforſamlingen fra Lyonerne af 18 Dec. De af Aſſignaterne flydende Fordele og Mangler. Exempel paa Skatternes Formindſkelſe. Repræſentanterne forſvarede mod den Beſkyldning, at de havde overtraadt deres Fuldmagter. Clermont Tonneres Benægtelſe af Sætningen: Les hommes *naiſſent* & demeurent libres & *egaux en drois* droſtes. Stemning for Conſtitutionen. Om Domſtolenes ny Organiſation i Frankrige og La haute Cour nationale. Merlin, Chabot, Bazire, Fauchet — ſom Forf. ovenfor har kaldet den mindſt chriſtelige, mindſt biſpelige Mand, han nogentid har ſeet, hørt eller læſt om — laſtes, Cheron, Montesquieu og den forhadte Barnave roſes i dette Brev, ſom ſluttes med Efterretninger om Maury, denne vir tenax propoſiti, og om Mirabeau.

XXIII. (— S. 388). Bibliothekaren i Abbediet St. Germain, Don Patert, en Benediktiner, maatte vor Reisende vinde ved Tilsidesættelse af Høflighed. Nu følger en Udsigt over de franske Benediktineres Fortjenester af deres Fædrenelands Historie, men som turde være mindre interessant, for de fleste Læsere, end den maaskee var for den Literator, til hvem Brevet er skrevet, ligesom Indholdet i det Hele er saare literarisk, s. om de franske Historieskrivere, Digteren Delisles de la Landes, l'Evesques og Cournands Oplæsninger paa College Royal, Mangel paa Universiteter, den ny Udgave af Encyclopedien. „Neppe nogen Lærd i Frankrige be„sidder saa udbredte Kundskaber i vor gamle Historie, „og saa god en Samling af dens Kilder, som Cheva„lier du Theil" — hvis Bekjendtskab, et af sine fordeelagtigste i Frankrige, Sn. skyldte Villoison. — „Dronning Ingeborgs Giftermaal bragte ham først paa „at studere den. Nysgjerrig efter at vide, hvorfor „Philip August havde søgt sig en dansk Prindsesse til „Dronning, stødte han paa Knud VI's og Valdemarernes og Absalons glimrende Periode, som gav ham Lyst til „at gaae videre. Han har skrevet en, endnu ikke trykt „Afhandling om Frankriges Forbindelser med Dan„mark i de ældre Tider, som blev læst i Acad. des „Inscr.' I det kongel. Bibliothek fandt han iblant andre Smaating nogle som sædvanlig charakteristiske Breve fra Christian IV. til Ludvig XIII. og Richelieu. Om to Revolutionsstykker: Carl IX af (Martin Joseph de) Chenier og Le Club des bonnes Gens af Cousin Jacques (hvis egentlige Navn Louis Abel de Reigny, Forf. ikke angiver). Et Par Skrifter af den nu afslivede Chemiker Lavoisier. Anmærkning (S. 379) om Foretagender til at opsøge la Peyrouse.

XXIV. (— S. 407). Om Forandringen med Gejstligheden i Revolutionstiden. Atter imod Jakobinerne. Betragtninger over de Farer, der omspendte Constitutionen. (At det franske Fruentimmer dog kan leve uden Markier og Ordener, har Tiden lært.) En Gautier Chevalier de St. Michel, som havde opfundet en Maskine til at gjøre Franklins Tordenafleder, i Daarekisten! Ministeren Turgot nævnes endnu med Ærbødighed.

XXV.

XXV. (— S. 416). Mannels Frimodighed. Bertrand roses paa Delessarts Bekostning. Med den danskfindede La Roy besøgte Sn. Helvetius's Enke. Resten er for det meste bekjendte Sager; men et virkeligt Bidrag til det menneskelige Hjertes Historie er Anekdoten om en afsød Prof. ved Veterinærskolen, Vincet, som havde forandret sin ham bersvede og derover af Kummer bortsøde Elskedes Legeme til et Skelet, som han satte paa Skeletet, hvorpaa han smykkede hele Gruppen med Silkebaand.

XXVI (— S. 437). Corai, en Læge fra Smyrna. Prindsen af Conde havde 1800 Tjenere i Liberie; og var dog elsket og savnet?? Forf. spørede ingen Ubøflighed, ikke mindste Uorden paa hele Reisen til Boulogne. Forf. forlader Frankrige. I London fandt han tre gamle Venner, sine Landsmænd, Lieut. Høyer og Dr. Müller, hvilken sin anseelige Praxis uagtet, dog længtes hjem, samt Englænderen Dr. Fryar igjen. Om det russiske Armement. Desangaaende i Underhuset Debatter, hvorved Whitbread, Jenkinson og Grey udmærkede sig. „Intet, siger Sn., af hvad jeg har hørt „ i Frankrige, kan sættes i Ligning med dennes Velta„ lenhed.“ John Sinclair, Joseph Banks og Gilly — Englands Stilling i Henseende til Ostindien og Irland. „I London ere tvende ægte danske Huse: Am„ bassadørens, Grev Wedels, og Hr. Collets,“ og i Slutningen af

XXVII Brev (— S. 458) skildres Grevinde Wedel, som i hver Henseende en af de agtværdigste Damer. I dette Brev fremsætter Forf. sine Grunde mod Municipaliteternes Indretning i Frankrige, og oplyser i den Anledning disses Pligter og af hvilke Personer de bestaae. En Engelskmand forsvarer sit old England. Sneedorff saae Mistris Siddons spille Dronning Marias Rolle i Mary Queen of Scott., et Sørgespil af St. John, og „ lige til hvad han saae den Aften, havde han ikke seet, „ selv ikke af Mlle Raucourt i Paris.“ Et Gjæstebud i den londonske Smag beskrives. I en Note Mandtallet i Nordamerika. I Newgate et rørende Optrin. Der besøgte han Lord Gordon, i hvis Tale eller Adfærd han

intet

intet heftigt fandt, men Kulde og Betænkſomhed. La Chevaliere de' Eon fandt han ſlet ikke intereſſant; hun er en reen Soldat i Fruentimmerklæder. Forf. ſiger, at havde han været i Figaros Sted, vilde han have erklæret how do you do og wery well for Hovedſagen i det engelſke Sprog.

XXVIII. (— S. 469). Betragtninger over de nyeſte Begivenheder. Forfs. Spørgsmaal: Hvad kan man vente af Miniſtre, ſom begynde deres Miniſterium med Nathuen (ɔ: Jakobinerhuen) paa? ſynes Rec. ſaare ſkiævt. Det politiſke Phænomen, Klubberne. Om Fædrelandſkhed og Almeenaand. Den danſke Kirke i London. Paine ſynes Forf. ikke at have været gunſtig. Den lovede Catalogue raiſonnée over alle engelſke Skrifter i Anledning af den franſke Revolution, fik man aldrig.

XXIX. (— S. 482). Efter en Indledning om Aarſagen til Englændernes ubillige Domme over de tydſke Univerſiteter, Beſkrivelſen af hans Reiſe til Cambridge og Opholdet der. Her ſaae han Senate-House, den Sal, hvori vor Konge blev kreeret til Doctor Juris, en Feſt, med hvis Hiſtorie endnu Fremmede underholdes, og i hvilken Anledning Hs. Majeſtæt forærede Univerſitetet Regenſus's Conchilie-Værk, der roſes for alle ſom en af Bibliothekets Koſtbarheder. Af danſke Bøger fandtes ene Holbergs Indledning til den alm. Hiſt. paa engelſk, og Svaningii Nebucadnezars Coloſſus i Trinity-Collegii Bibliothek. Sammenligning imellem dette Collegium og Lyceet i Paris. I Cambridge Simeon, Botanikeren Relham, og Ramsden, græſk Digter.

XXX. (— S. 496). Authentiſke Efterretninger om Sierra Leona Compagniet; i den Anledning om Slavehandelen. Her taler Forf. om fem Millioner, ſom ere ſlæbte fra deres Fødeſtavn til Amerika; efter Andersons Beretning (ſee S. 448) var det ikke mindre end ni Millioner. Rec. veed ikke, om Vedkommende have lagt Mærke til de Ord af Kongen af Naimbanna, ſom her læſes S 490: „Der ere tre af min Familie nu i „ Veſtindien, ſlæbte bort af en Capitain paa et „ danſk Skib; deres Navnes ere Coloro, Banna og „ Morbour; de bleve tagne ud af min Flod Sier-

„ ra

„ra Leona, og jeg veed ikke hvorledes jeg skal „faae dem tilbage;" men dette veed han, at Ordene kan ikke gjentages for tidt, indtil Vedkommende, for Nationens Ære og Menneskeligheden, undersøge den Sag. Forqvakling af Forordn. 16 Marts 92 i Morning Post for 19 April. Folkevennernes Selskab. Pitt og Fox, Shakspeares (*) Gallerie, det polygraphiske Societet, og Ophævelsen af Gibraltars Beleiring malet ved Copny.

XXXI. (— S. 505). Bond-Stremt, i vis Maade hvad Palais Royal i Paris, St. Lukas- og London-Hospital. I det første forholder de galne Fruentimmers Antal sig altid til Mandfolkenes som 3 til 2.

XXXII. (— S. 524). Tre Maader at reise paa i England. I Oxford hørte Forf. sin göttingske Ven Sibthorpe i en botanisk Forelæsning rose Flora danica, og beklage det Uheld, der havde fulgt den lærde Reise til Arabien: med Tillæg: at efterat have faaet Wahls udgivne Symbolæ af Forskåls Samlinger, maatte Botaniken dobbelt savne, hvad der var tabt, dobbelt ønske at kunne faae mere fra samme Haand. D. Ford, Chef for Magdalene-Hall, læser og dansk, eiede almindelig dansk Bibliothek, og var bekjendt med vor nyere theologiske Literatur. Hvids Dagbog ønskede han at see; de tydske Recensioner havde, saa ufordeelagtige de end vare, givet ham Lyst til at læse Bogen. Birchs Udgave af det nye Testament talede og han om med Roes. Hos Winstanley fandt Sn. Adlers Abulfeda opslaaet. Englændernes Fortjenester af Aristoteles's Poetik. Bogsamlingerne. Dette Brev sluttes med en Fortegnelse paa (83) Danske, som (fra 1682 til 1783) have studeret i Oxford, eller opholdt dem saalænge, at de for med Fordeel at kunne nytte det Bodleyanske og andre Bibliotheker, have svoret den akademiske Eed, og indskrevet deres Navne i Bibliothekets Protokol. I Malergalleriet hænger Griffenfelds vel malede Billed i hæderligt Selskab.

Hertil

(*) Denne Digter skrev selv ikke altid sit Navn eens, dog er nok denne Skrivemaade rigtig; mener Eschenburg i Bogen: über Shakspeare. Zürich 1787.

Hertil gaae de forhen trykte Breve: de følgende, saavelsom de afbrudte Bemærkninger, der slutte Bindet, fordi de ikke staae i Sammenhæng med Brevene selv, fandtes for det meste henkastede paa løse Blade, og Hr. Prof. Birch har samlet dem til et sammenhængende Foredrag; dog saa, at ikke een Tanke jo tilhører Forfatteren: en Umage, de skjønsomme Læsere sikkert vil vide den lærde Udgiver Tak for.

XXXIII. (— S. 570). Reisen gik fra Oxford til det fabrikrige Birmingham, hvor han af Dr. Fryav var anbefalet til Dr. Pearson. Her levede til 1791 Priestley. S. 538 loves „noget af en virkelig interessant „Samtale," og man faaer at vide at „der blev talet „om Amerika, Payne, Pitt og Giftermaal." Om Kedleston, sammenlignet med Blenheim House. Hos Mr. Hornby, Præst i Winvich, og hans fortræffelige Familie lærde vor Sn. at kjende det engelske Landlevnet i sin Behagelighed. Forskjellighed i Tænkemaade mellem Manchesters Indvaanere, som afskye Slavehandel, og Liverpols, der tænke som denne Hertug af Clarence, og derfor hade den værdige Præst Damet, Menneskelighedens Talsmand!! Foruden denne var Sn. anbefalet til dennes politiske Antipode, men gode Ven Roscov, en oplyst berømt Advocat, som førte ham til en ganske merkværdig saa kaldet Jakobinerklub, som bestaaer af ti valgte Mænd. Man seer her af S. 567, at England og har sin „Folkeven"; men man seer og at det er et Tidsskrift, Mænd som Roscov kunne være varme Venner af.

XXXIV. (— S. 573). Kort, og indeholder intet mærkeligt. Derimod troer Rec. at burde udtegne Slutningen af det XXXV. „Vist ok var det eneste Sted af alle dem, jeg har seet, som kunde erstatte mig Tabet af Fædrelands Venner og Modersmaal; der var noget hos Menneskene, noget i Naturen, og maaskee noget hos mig selv den Dag, som stemmede med alt hvad jeg saae i saa høj en Grad, som jeg ikke har følt siden jeg forlod mit Fædreland; lige overfor mit Værelse laae en Række af klippefulde Bjerge, begroede med Skov og Moes. Paa Toppen af dette Bjerg vilde jeg boet, og skulde det hænde

sig,

ſig, at Naturens fortryllende Skjenhed, Egnens Arbejdſomhed, Folkenes jevne Høflighed, og maaſkee en Pige, lode mig glemme dig elſkte Fædreland! da ſkulde diſſe kunde bebrejdende kalde mig tilbage hvad jeg havde glemt." Saa ſkrev han, den Ædle! faa Dage — og — han var ikke meer. J. K. H.

*** *** ***

I Anledning af Hans Kongel. Høihed Arveprindſens Fødſelsdag den 11 October er fra Videnſkabernes Selſkab i Trondhjem, hvis Præſes han er, udſtædet et dansk Programma, eet Ark i Folio, forfattet af Selſkabets Vicepræſes Hr. Biſkop Schønheyder. I dette Programma indbydes Trondhjems Indvaanere til Deeltagelſe i ugentlige videnſkabelige Møder paa Selſkabets Høreſal, under Navn af Academier. „Der ere, heder det, iblant „ os de ſom have beredet ſig paa, at viſe den ſkabte „ Naturs beundringsværdige Rigdom og Herlighed, i de „ Naturalier af Mineral-, Vexter- og Dyre-rigerne, „ hvoraf vort Muſeum har Samlinger; hernæſt at for„ klare den almindelige Indretning eller Love for de le„ gemlige og ſandſelige Tildragelſer og Virkninger i Na„ turen, ſom viſes i Experimenter ved Hjelp af de In„ ſtrumenter og Redſkab ſom ere i vor liden Forraad. „ Her er altſaa for det ſørſte to Timers Underholdning „ til hver Academiesdag, een af Naturhiſtorien og een „ af Phyſiken eller Naturlæren." o. ſ. v. Diſſe Academier ſkal være jet ſluttet Selſkab. Hvo der ønſke at deeltage deri, melde ſig enten hos Selſkabets Vicepræſes eller hos dets Secretair. Da Lysning, Varme og andre Fornødenheders Anſkaffelſe medføre nogle Udgifter, ſaa maa til diſſes Beſtridelſe ethvert Medlem erlægge 1 Rdlr. aarlig.

I Neue Biblioth. der ſchönen Wiſſenſchaft. 51ſter B. Pag. 350 recenſeres afdøde Kammerjunker Grev Wolf Karl Heinrich von Dernaths Opuſcules: „Man kan, heder det, dieſen jugendlichen Verſuchen eine ziemlich gute und flieſſende Verſification nicht abſprechen, auch ver-

verrathen verſchiedene derſelben einiges Dichtertalent." Det er nu altſammen godt og vel; men naar det nu videre hedder: „Der Verfaſſer hat ſein Büchelchen der Prinzeſſin von Würtemberg zugeeignet, die er in der Dedication Diſciple aimable d'Epicure nennt!!" er der indlsben en ſtem Trykfeil, da det kun er til Printſen af Würtemberg den er dediceret, og ikke til nogen Printſeſſe, Recenſenten kunde derfor have ſparet i det mindſte det ene af ſine Exclamationstegn.

Af Adreſſe-Contoirets Efterretninger No. 270. dat. d. 3die Novbr. „Det Kongelige Storbritanniſke Agerdyrkнings-Collegium udſætter en Præmie af 50Rdlr. for den beſte Efterretning om Landvæſenets nærværende Tilſtand i Danmark. Afhandlingerne indſendes poſtfrie i det engelſke eller franſke Sprog, inden Aarets Udgang. Nærmere Oplysning gives efter Præſidentens Begjæring af Juſtits-Raad Thorkelin i Nyehavn No. 22."

I Neue Biblioth. der ſchön. Wiſſenſch. 51ſter Band, findes fra S. 284-300 Extract af adſkillige Recenſioner i diſſe lærde Efterretninger for 1792 over Bøger, henhørende til de ſkjønne Videnſkaber.

I Intelligenzblat der Litteraturzeit No. 110. bekjendtgjør Hr. K. Chr. Langsdorff. i Gerabron, at han vil foranſtalte en tydſk Overſættelſe af Krafts Hydraulik, om han ellers kan faae nogen Boghandler til at forlægge den. Han ſiger, at Overſættelſen af ſamme Autors Mekanik var bleven modtagen med ſtort Bifald.

I Sprengels und Forſters Neue Beiträge zur Völker und Länderkunde. 13ter Theil, udkommen 1793, forekommer til Slutning: Beſchreibung von Finnmarken nach L. Pontoppidans Finnmarkſke Magazin; og Nachrichten von Neu Grönland nach Egede, Stanning, Dalager, Pontoppidan und andern däniſchen Schriftſtellern.

Kjobenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 45.

den 15de November.

Danſk Ordbog, udgiven under Videnſkabernes-Selſkabs Beſtyrelſe. Førſte Tome. A-E. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Møller og Søn. 709 S. i 4to.

Dette er da Begyndelſen til det Værk, man ſaa længe har ønſket, ſaa længe ſeet imøde, og haabet om, at det omſider ſkulde bidrage ſtorligen til at give Sproget den Faſthed, det endnu er ſaa langt fra. Da baade i Ordenes Brug og i deres Retſkrivning ſaa tidt maa tyes til Authoriteter, ſaa var dog nok den mindſt beſtridelige, den et agtet Selſkab i ſaadant et Værk kunde give. At imidlertid Selſkabet ikke har villet, Bogen ſkulde bruges ſaaledes, ſees af Planen, for ſaavidt ſamme er bekjendt eller kan ſkjønnes af Værket ſelv. Fortale er her ingen, i hvis Sted altſaa man maa henholde ſig til det hvad Arbejdets nuværende Beſtyrer Hr. Prof. Elert derom bekjendtgjorte i Minerva for Febr. 93, hvor han fortæller Foretagendets Hiſtorie, og noget om Planen, hvilket herved meddeles Læſeren. — Begyndelſen er gjort for 19 Aar ſiden, og da blev ſal. Etatsraad Strøm i Roeskilde ſat til at foreſtaae dette Arbejde, og Hr. Prof. Elert ſamt Hr. Weinwich beſkikkede til Medarbejdere, hvorfor de ſidſte fik 300 Rdlr. og den førſte 200 aarlig. Af Selſkabets Medlemmer ſattes en Reviſions-Kommiſſion beſtaaende af Geheimeraaderne Lüxdorph og Carſtens,

Kammerherre Suhm, Konferentsraaderne Erichsen, Müller og Jacobi. I de tre Afdødes Sted ere igjen indgangne: Hr. Justitsraad Thorlacius, Hr. Professor Fabricius (Sognepræst ved Christianshavns Kirke) og Hr. Dr. og Professor Abildgaard. Siden 1782 da Strøm døde har Hr. Prof. Ekert forestaaet Arbejdet, og siden Hr. Weinwich har ophørt at være Medarbejder, ere de Hrr. Olaffen, Secretair Nyerup, og Hr. Schiellerup igjen indgangne som Medarbejdere. Disse have Bogstaverne F, G og I under Arbejde, medens Hr. Prof. Ekert udarbejder H. — Værkets Sinkelse forklares her ved den let begribelige Seenhed Arbejdet i Begyndelsen maatte gaae med, (endskjønt alligevel Bogstavet A allerede udkom 1781) og ved en Hindring der afholdt Hr. Prof. Ekert, uventet i syv Aar, fra at anvende saa megen Tid paa det som han ellers havde ønsket og kunnet.

Om Planen giver Hr. Prof. følgende Oplysning. Man har i det Hele rettet sig efter Johnsons Dictionary of the English Langnage. London 1773 Folio. Ordene følge i alphabetisk Orden (dog er W indført imellem Ad og Af) med hosføjet kort Hidledning, eller Slægtskab med andre Sprog. Ordets forskjellige Bemærkelser udvikles og oplyses med Exempler. Bekjendte og egentlige Bemærkelser først, dernæst figurlige, da technisk e og endelig hvorledes det bruges i ældre Skrivter. Authoritet anføres kun ved gamle og ubekjendte Ord, eller naar de uden anden Authoritet findes i Moths, Rostgaards eller Langebeks Sprogsamlinger.

Det vigtigste Spørsmaal er: hvad er det man har optaget i denne danske Ordbog? Det besvares af Hr. Prof. E. saaledes: „Det er kun gamle danske Ord, eller „ rettere af den egentlige danske Dialekt af det gamle „ nordiske Sprog, her vil finde Sted, enten juridiske „ eller og andre, som formedelst deres Skjønhed og „ Styrke kunde fortjene igjen at optages i Sproget, „ skjønt de tildeels kan være gangne af Brug, eller og „ endnu bruges i een eller anden af Landets Provindser. „ I Henseende til Konsord, da vilde det blive for vidtløftigt, at anføre alle dem, som bruges i enhver Konst

„ eller

„ eller Haandtering, da man dertil behøvede at ſtige ned „ i Gruberne og vandre om i alle Verkſteder, ligeſom „ ogſaa diſſe Ord for ſtørſte Delen ere tydſke, hollandſke „ eller engelſke. Men her venter man at finde de almin„ deligſte, der tilhøre Sproget ſelv, ogſaa ſaadanne, „ ſom forekomme og bruges i Metaphorer; ligeledes de „ bekjendte Dyrs og Fiſkes og Planters Navne, og ſaa„ danne Skibs-Termini, ſom ere danſke og kan forklares „ uden Tegning.“ — „Af det norſke Sprog benytter „ man ſig omtrent ſom af det gamle Islandſke, hvor „ man nemlig deri kan finde Stammen eller Grunden „ til adſkillige brugelige danſke Ord, eller og man kan „ finde ægte gamle danſke Ord, ſom deri ere bevarede.“ Her findes et og andet, ſom nok kunde ønſkes nærmere oplyſt. 1. Hvilke ere gamle danſke Ord, hørende til den danſke Dialekt af Nordens gamle Sprog? Skal hertil regnes hvert Ord der findes hos en Skribent der levede i Danmark? Er hvert Ord, der findes f. Ex. hos Hvidtfeldt eller Wedel, ſaadant et Ord. Naar hos Hvidtfeldt findes ſætte d: agte, ſætte Priis paa, er ſaa det et danſk Ord? Hvo og hvad affiger her Kjendelſe! 2. Ord ſom bruges i Landets Provindſer, ere de alle i Ordbogen, eller kun ſaadanne, ſom findes tillige i ældre Skrivter? Det førſte ſynes ikke at loves her, og antages det ſidſte, bliver da ikke ſaadant et Ord dømt til ydermere Forglemmelſe, da vi dog maaſkee høſligen trænge dertil, og blot fordi vi ikke kjende det, nødes at gjøre Laan hos Tydſker, Franſkmand eller Romer. 3. Nu de techniſke Ord: Viſt ere de tillige med Arbejderne komne ind fra andre Steder, men hvor er den Grændſe, der udelukker et Ord af Ordbogen? Det ſom indførtes for fire hundrede Aar ſiden, Ambolt f. Ex., og det ſom indførtes i vor Levetid, have de ikke maaſkee lige Ret til at henregnes til Sproget? Hvo driſter ſig at angive Tiden, ſom giver Ordet Indfødsret? At det blev for vidtløftigt, kan aldeles ikke komme i Betragtning, da her jo ikke handles om en Gloſebog til nødtørftig Skolebrug, men om en danſk Ordbog, hvori vi vente at finde alle de Ord, ſom vi møde i Skrivterne. Desuden er der endnu ſtort Spørsmaal, om endeel af vore Konſtord (iſær Sømands-

sproget) ikke ere oprindelig nordiske, optagne af Engelsmænd og Hollændere, og siden formedelst vor synderlige Efterlignelseslyst brugte af vore Medmennesker med den Omskabelse Ordene fik hos hine Folkeslag? — At det koster Umage, at faae technische Ord samlede, kan heller ikke tages i Betragtning, da man vel bør finde sig i, at gjøre hvad som udfordres til at faae det gjort man har paataget sig at gjøre. — 4. I Bøger tale vi med hverandre fra Vardøehuus indtil Skie. Normandens Ord ventes da i en dansk Ordbog forklarede, da ellers hans Skrivter som oftest ikke forstaaes af Danske, dem de dog ogsaa skrives for. Hvis jeg finder i norske videnskabelige Skrivter: Alfsteen, Blaster, Dragsue, eller maaskee endog en Digter bruger disse og andre Ord, og, hvilket kun sjelden skeer, Autor ikke sætter Forklaring hos, hvor skal jeg da tye hen til Oplysning, da jeg troer at læse en dansk Bog, men ej finder disse Ord i den danske Ordbog? Og saadanne norske Ord findes i hundredetal i Bøger, der dog unægtelig skrives for at vorde læste af danske Mennesker.

Af fremmede Ord siger Hr. Prof. har man kun optaget saadanne i Ordbogen, som, naar de skrives med deres egen Orthographie, kunne udtales af Danske efter Bogstavernes danske Udtale, saaledes at dog Ordet beholder samme Udtale som i det oprindelige Sprog, eller at de allerede have faaet en dansk Udtale. Derfor findes her Conseil og Citron og mange flere, men ikke Ambassadeur eller Envoye. Hr. Prof. vil heller at saadanne Ord, naar vi ikke have ligebetydende, skulde bagefter tilføjes i en egen Fortegnelse. Men saadanne dobbelte Ordbøger ere umagelige, og det sees ikke rettere end at jo saadanne Ord (forstaaer sig kun de nødvendige) stode bedre iblandt de danske, kun at ved dem maatte tilføjes hvorledes de udtales. Vel ere de anførte, som ogsaa de to Hr. Prof. anfører, saa bekjendte, at neppe nogen for deres Skyld opkaster Ordbogen, men der ere nok andre ikke slet saa bekjendte, saasom Depesche, Dispacheur, Genie og flere der dog idelig bruges. Fremdeles siges os her, at „nygjorte Ord af fremmed Herkomst, skjønt de „ maatte findes i een eller anden trykt Bog, med Rette

„ for-

„ forvises.“ Her kommer det vel meget an paa igjen at bestemme Tiden der skal afgjøre hvilke saaledes optagne Ord ere nygjorte, og det torde have sine Vanskeligheder. Hr. Prof. anfører Ordet Lidenskab; nu er rigtig nok det tydske Leidenschaft et uhældigt Ord, som ikke udtrykker Tingen det skal bemærke; men udtrykker det franske Passion bedre Begrebet? Og det bruges jo af dem der ej ville bruge Lidenskab Sindslidelse vil man dog ikke give os istedet. Ordet kan ikke undværes, det maa haves etsteds fra, hvorfor da ikke lige saa gjerne laane hos den nærmere Naboe som hos den fjernere, hvis Sprog slet ingen Lighed har med vort. Desuden er Ordet vist i mere end i een og anden Bog, der er nok i de steste, der handle om philosophiske Ting. Endnu mere trænger man til Ordet naar man vil gjøre rigtig Forskjel paa Lidenskab og Affekt, hvilket sidste Ord heller ikke findes i Ordbogen, fast det kan læses rigtig af den Danske, om det end skrives med c, lige saa godt som det her ikke udeladte Confect. — Slige Ord ere udeladte, siger Hr. Prof., „især naar de stride imod Sprogets Analogie,“ og derpaa er da Lidenskab et Exempel, hvilket man kunde lade staae ved sit Værd, endskjønt Videnskab (som vel neppe udelukkes) kunde indvendes. Men naar her til det andet Exempel anføres Gjenstand, saa er dog nok dette Ord ikke saa unalogisk, da det har det unægtelig originale Gjenboe for sig. Og endelig hvorfor den Haardhed imod disse nyttige Ord, i hvis Sted vi kan ikke sætte noget Fyldestgjørende, da man i Ordbogen har været saa lempfældig mod andre meget slettere. Det unødvendige bestræftige og det endnu værre bestræfte findes her, ligesom det saa ler forvirrende bedrage (det bedrager sig til saa meget) og saa mange andre. Slige Ord staae her fordi de findes i een eller anden gammel Lov, skreven i Tider da man behandlede Sproget med den afskyeligste Skjødesløshed, og af Magelighed indkilede det ene tydske Ord efter det andet, fordi det var det første der just nu indfaldt Koncipisten der var vant til idelig at høre Tydsk, ved og omkring Hoffet. Skal disse tildeels vederstyggelige Ord gives Borgerret i Ordbogen, hvorfor da ikke ogsaa dem der i nyere Tider ere indførte, fordi man

sjeelsynlig trængte til dem for at udtrykke tilfulde hvad man havde at afhandle. Alder allene kan dog ei adle et Ord som en Familie, det gjelder dog vel især om at Ordet bruges fornemmelig i Bøger, og da bør dog nok et Ord der bruges i nogle Snese Bøger, som ere i hver Mands Haand, have fuld saa megen Authoritet for sig, som eet der af Uvidenhed eller Skjødesløshed er sluppet ind i en Forordning eller i en Artikel i Lovbogen.

Orthographien synes at være den, sal. Langebek brugte. Nu har denne Authoritet rigtig nok Vægt, men det er dog kun een Mands! Et heelt Selskabs Authoritet vilde veje meget mere; især om hvert Medlem af dette talrige Selskab brugte selv den Retskrivning som antages i Ordbogen. Her siges ellers, at man i tvivlsomme Tilfælde vælger den der nærmer sig til den meest vedtagne Brug — fremdeles: at Ordbogskriveren bør rette sig efter Brugen, og Brugen ikke efter ham. Dette forudsætter, at allerede Orthographien er fast og findes eens i alle Bøger, men at dette ikke er Tilfældet viser jo desvær den daglige Erfaring, og erkjendes ogsaa af Hr. Prof. E. selv naar han siger: det er at beklage, at man ikke kan komme til nogen Eensformighed i Orthographien, især i Henseende til de lange Vokaler; og naar han længere hen ønsker: Skribenterne maatte herefter blive enige i at gjøre de behøvende Forandringer. Men hvorledes skal dette gaae til? Det sees ikke. Meget rimeligt derimod er det, at naar i Selskabets Ordbog antages de rimeligste Regler for Retskrivningen, grundede paa en sund kritisk Forening imellem Sprogbrug, Etymologie og Analogie, med Hensyn til det gamle Nordens Sprog, og med hvad overalt Sprogets Art og Natur tilsiger, da Skribenterne inden kort Tid (allerede i den tilvorende Generation) vilde rette sig derefter, da de nu havde baade Fornuft og Authoritet for dem, og den Magelige endogsaa med Føje kunde paaberaabe sig den sidste uden Anke. Men, indvender man, Selskabet vil ikke tiltage sig nogen Myndighed over Sproget, det giver kun hvad det foresinder. Det er ganske priisværdigt, men ogsaa Beskedenhed kan drives for vidt. Selskabet, som Ordbogforfatter, udstæder jo ingen Lov, intet Bud, at saa og ikke anderledes

bør

bør ſkrives. Det bruger ſin Orthographie og overlader det til Bogſkriverne, om de vil indſee at ſaadan Orthographie er den rigtigſte. Desuden naar Selſkabet troer ſig befoiet at udelukke Ord der dog findes i ikke faa Bøger, hvi ſkulde det ikke tage ſig den mindre vigtige Frihed at bruge en Ortographie, der dog altid havde nogle Skribenters Medhold, og meget ſnart fik Fleres. Alle diſſe Tvivl ſynes at trænge til Oplysning og Opløsning, ſom ogſaa den, hvi paa den danſke Ordbogs Titel findes det uforsøgne Ord Tome iſteden for Deel, Bind eller Afdeling.

Anmærkninger ved Værket ſelv, da man her kunde ønſke tydeligere Forklaring, der en Tvivl opløſt, her igjen en anden Orden valgt i de forſkjellige Bemærkelsers Fremſættelſe, der atter en Artikel eller Plural-Endelſe tilføjet; fremdeles hvor man ſavner et Ord, ſom endog efter den vedtagne Plan burde findes her, ſaadanne og flere Anmærkninger burde nu vel følge her, men Hr. Prof. E. ſiger, at ſligt ikke burde indſtrøes i Flyveblade, men indſendes til Selſkabet umiddelbar; og endſkjønt man ikke kan vide om diſſe Efterretninger henregnes med til Flyveblade, ſaa bliver det dog nok bedſt at holde ſig dette Vink efterrettelig, og ikke give ſaadanne Anmærkninger Sted her; ſaa meget mere, da man bør troe at flere af Selſkabets Medlemmer, at de ſom egentlig arbejde ved Ordbogen, at overalt enhver der elſket Sproget og ønſker det Faſthed, vil jevnlig gjennemgaae denne Deel, og herefter de følgende, for at give Værket den Fuldſtændighed det bør have.

Detailleret Plan til en lærd Realſkole i Odenſe. Ved H. J. Gottſchalch Mag. Phil. og Sognepræſt ved Paarup og Odenſe-Hoſpitals Menigheder. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos Höecke. 8vo. 100 S. med 2 Tabeller.

Forfatteren begynder ſin Afhandling meget ſyſtematiſk. Han definerer en Realſkole ſaaledes: „Ved en Realſkole „ forſtaaer jeg en Skole i hvilken der hos de Unge læg„ges omtrent ligeſaa megen Grund i den ene ſom i den „ anden af de almindelige Videnſkaber, der udfordres

„ til at give dem de fulde i videste Mening tagne borger-
„ lige Dueligheder til Statens betydeligere Bedste.
„ Denne kan altsaa være 1) enten en borgerlig Real-
„ skole, som igjen er enten en Kjøbstæd- eller Landsby-
„ Realskole; og Kjøbstædrealskole er atter enten en saa-
„ dan i snævreste Forstand, eller en Militærskole, eller
„ Navigationsskole, og alle disse kan enten være høiere
„ eller lavere. Eller 2) en lærd Realskole, som egent-
„ lig kan være en lærd, som den er hos os, forknyttet
„ (forbunden) med en Realskole saaledes, at Ungdommen
„ enten a) undervises først i Realskolens Ting og siden
„ tillige i den lærdes: eller b) langs igjennem i begge til-
„ lige." Nu antages at Odenses Realskole skal være en lærd Skole forbunden med en Realskole i snævreste Forstand (ɔ: hverken Militær- eller Navigationsskole) i hvilken først Realskolens Ting læres; og siden tillige den lærdes.

Saaledes begynder Forf. sin Afhandling. En Deel kunde indvendes mod denne Definition og Inddeling. En Realskole for Ex. „ i hvilken der lægges ligesaa megen
„ Grund i den ene som i den anden af de almindelige
„ Videnskaber" kan ikke være Genus hvorunder en Militærskole, en Navigationsskole, en lærd Skole kan indbefattes. Fulde borgerlige Dueligheder kan heller ikke naaes ved blot de almindelige ɔ: Elementær-Videnskaber. Og skulde, end videre, fulde borgerlige Dueligheder erhverves i en saadan Skole, saa maatte Undervisningen gaae saa langt ud i Detaille og Varighed, at Skolerne bleve Akademier og Værksteder af ældere Art; hvilket dog ikke er Forfatterens Mening — dog, at drøfte disse Præliminærer for nøie er uskjønsomt mod en Forfatters Flid og gode Forsæt: kun burde man fordre at denne grundige og systematiske Tone var vedligeholdt i Planens Udarbejdelse. Definitionens Urigtighed blev da ikke anseet.

Men allerede i næste §, hvor han nærmere bestemmer „ de Sprog, Konster og Videnskaber, hvori der deels
„ i den borgerlige og deels i den lærde Skole bør gives
„ Undervisning" er denne systematiske Tone reent forsvunden. Hvad og hvorledes der skal læres er dog Anstaltens Hovedsag. Derpaa beroer Ungdommens ganske

Dan-

Dannelſe til Borger i Staten, til lykkeligt Menneſke, derpaa beroer det kultiveerte Menneſkes timelige og evige Vel (om der ellers imellem diſſe er nogen Forbindelſe). Hør nu hvorledes denne Afhandlingens Hovedſag, i Forbund med foregaaende lærde Definition, blir fortſat og underſøgt!

„ Der maa, efter mine Tanker, gives forholds-
„ mæſſig Underviisning i Dands, Sang, Muſik, Skriv-
„ ning, Praktikregning, Bogholderie, borgerlig danſke
„ Ret ꝛc. ꝛc.“ — Efter mine Tanker! og forholdsmæſſig! ſørgelige Grunde at bygge paa! Efter en andens Tanker kunde koptiſk og ſineſiſk og at kaſte Gryn gjennem et Naalesie ogſaa doceres i Skolerne. Trøurigt hvis for denne vigtige Sag ikke ſolidere, og ſaa at ſige abſolute Grunde i Tingene kiv vare at finde! Skulde der for den menneſkelige Sjæls Kultur til Lykſalighed og Statsborger ikke en paalidelig Anviisning være givet af Naturen?

Dog vor Forf. har ikke gjort mere end hvad en ſtor Deel, ja den langt ſtørre, af hans Forgjængere have gjort. Faſt ingen har villet konſulere Naturen i denne allervigtigſte Sag. At underſøge hvad Menneſkets Sjæl var og er, hvorledes Naturen har fremdraget hele Slægten fra dyrlig Raahed til nu værende intellektuelle Kultur (et Faktum der endnu kan tydelig ſpores i gamle og ſenere Aarbøger, og er tillige ſaa veiviſende for det enkelte Menneſkes Opdragelſe) det er for tidsſpildende et Arbejd for blot at gjøre Udkaſt til et Inſtitut. Til Skolevæſenet at forſtaae behøves ingen Indſigt. Dette Studium har endnu intet Laug. Enhver Laicus og Klericus, ſom har faaet Navn af Skole-Inſpektor, troer ſig i Stand til at bedømme Skoler og Methoder og Lærere; og berettiget til at give Erklæringer i dette Fag, ſom af alle Affærer og Anſtalter er den paa hvilken Fuſkere meeſt have forgrebet ſig.

Lidet er der alſaa i dette vigtige Stykke af Skoleplanen at reſonnere over. Forf. har ikke givet og vil derfor nok heller ikke tage Grunde. Efter at have opregnet Docenda kommer han til at beſtemme Doctores, hvis Partes han paa en beſynderlig Maade ſlaaer ſammen.

Kantor, Muſicus og Dandſemeſter ſkal være een Perſon; og denne duelige Perſon findes allerede ved Skolen. Skrive- og Regnemeſteren ſkal underviſe i de første Grunde af Lovkyndigheden. Phyſikeren ogſaa i Konſthiſtorien. Naturretten (og altſaa ogſaa Dyds- og Pligtslæren) kan gjerne udſættes til Univerſitetsaarene: Philoſophen underviſer i Logik, Ontologie, Pſychologie (Kant har da intet her at beſtille). En Lærer i det danſke Sprog ſkal, foruden at docere Engelſk, Franſk, Tydſk, ogſaa lære de Unge „at forſtaae det ſæregne ſkjønne og ſmukke, fyndige og ſtærke, vittige og høje i de forſkjellige Smagens Arbejder, ovr dem i Efterlignelſer, Fortællinger, Hiſtorier, Breve, Gaader, Fabler i og uden Vers ꝛc.“ Denne Mand allene og Diſciplene med ham kan næſten fylde Læſetimerne. I det latinſke og græſke Sprog vil han derimod have fire Lærere!

§ 4. Af nu værende **Vicerektor** og de andre ved Skolen og Gymnaſium værende Lærere anſeer han det ikke allene raadeligt men ogſaa nødvendigt at oprette „et beſtyrende Kollegium under Skoledirektørernes Overbeſtyrelſe. Og finder dette Forſlag ej Bifald, ſaa vil „den nu værende Skolens **Konrektor** forhaabe ſig nærmeſt til Æren af denne Beſtyrelſe og tillige være den „ukoſteligſte Rektor for Skolen.“ Hvor kjerligt enes ikke diſſe to Mænd om Pladſerne!

I § 5. overvejes den nu værende Skolebygnings Omſtødning til Underviisnings-Pladſer for Realſkolens Lærere.

I § 6. afgjøres hvo der ſkal nyde got af denne Underviisnings-Anſtalt. „Ingen ſom er af den ringeſte „Stand ꝛc. De ſkal være 9 Aar gamle: kunne læſe „vanſkelige Navne — (det maa de ſagtens kunne naar „de end videre ſkal kunne) — enten en paſſende Forklaring over Luthers Katkekismus eller i Stedet for ſamme „en liden hiſtoriſk fortællende Lærebog — ſkrive læſelig „latinſk og danſk Sammenſkrift, og regne de fire Spe„cies.“ Og ſelv diſſe, der i 9de Aar have gjort denne betydelige Fremgang (ſom Gud veed hvor ſikkelige Folks Børn ſkal gjøre den uden i Fattigſkolerne) „maa ikke til„fulde antages uden de i et Fjerdingaars Prøvetid give

Haab

„ Haab om at de ved Skolens Underviisning kan blive „ Staten til Nytte.“ Ja det kan de sikkerligt alle naar Realskolen bliver det den skal være og en oplyst Mand ellers er et nyttigere og lykkeligere Statslem end en Dosmer. „ Ere de ældre da maa de nyde den Underviisning „ i Realskolen som Rektor og Direktører finde tilstræk„ kig.“ Haarde Vilkaar! Skal da andre kunne foreskrive hvorvidt jeg eller mine Børn maa gaae i Oplysning? Dog dette er endnu besynderligere, at ingen maa antages i den lærde Skole før han har gaaet Realskolen igjennem.

§. 7. handler om Lærebøgerne. Cramers eller Søndergaards Regnebog anprises. En Samling af de første almindelige Begreb om Systema Universi skal sættes foran Udtog af Sphærica og tjene strax forud ved Geographien. I Mathematiken et Udtog af Wolf eller Clem (den sidste er selv et kort Udtog, og skjønt i det findes Säulenordnungen temmelig omstændeligt afhandlede, skal dog i Realskolen tillige læses) Vignola over de 5 Bygningsordener! Her skal end videre bruges en Brevbog, en Fabelbog, en Samling af Poesier, en Samling af Taler; kort, Auktores iberegnede, vil neppe 40 Skolebøger forslaae; og dog ivrer Forfatteren selv mod de alt for mange Lærebøger!

I §. 8. handles om Timernes Uddelelse. Den lærde Skole findes her separeret fra Realskolen, som ovenfor er meldt: dobbelt Moje og dobbelt Bekostning.

§. 9. Om Methoden. Nemlig: „ Læreren kan ikke „ nok mistroe Disciplens Fatteevne. Han maa aldrig „ foredrage noget nyt før Regnskab for det forrige er for„ dret, og Hullerne deri udbedrede. Historien læres „ først af Lærerens Mund paa Tabeller ꝛc.“ Let sagt, og ogsaa let gjort, naar for Ex. en Professor i Videnskaben har 3 a 4 Elever i samme at undervise. Vigtigere Ting findes ikke berørte om Methoden.

§. 10. Om Kirketjenesten. §. 11. Om Stipendier og Kostpenge. §. 12. Opmuntring og Belønning for Skolelærere. Forfatteren mener, at Skolelærere skulde frem for andre være berettigede til at forfremmes til Professorater. I denne Forudsættelse og i dette Haab beregner

regner han nu, hvorledes de nu værende Underlærere ved Odense Skole skal opflyttes til Overlærere, og derfra altsaa siden til Akademiet. De øvrige Skolelærere i disse to Riger komme ikke her i Betragtning, hverken i Hensyn til Forflyttelse ved Odense's Realskoles Oprettelse (Forfatteren har allerede besat Pladserne) eg heller ikke siden ved Universitetet. (Pladserne bleve besatte med de nu værende i Haab om Forfremmelse til Professorater). De øvrige Skolers Lærere ere da af Forf. bestemte til at være ligesom les enfans perdus ved Armeen.

Af hvad Aarsag Historikeren der skal lære Verdens Historie fra sig mundtlig, uden Lærebog, blot ved Hjelp af synkroniſtiske Tabeller; og ligeledes Læreren i det danske, tydske, franske, engelske Sprog, og som desuden skal lære de Unge at forstaae det tunge og lette, det høje og lave, det føre og klejne i Smagens Værker ꝛc., hvi disse to Lærere med næsten mere end Professor-Indsigter og den sidste for et umaadeligt Arbejd skal kun have halv Gage mod de andre, ere ikke let at begribe.

§. 13. Om Disciplinen. Korporlig Revselse er nødvendig.

§. 14. Om Skole-Examen og Dimission til Universitetet paa rette Aarsens Tid, samt om mindre høitidelige Qvartal-Examiner.

§. 15. Om Skolekassens Bestyrelse. Ved denne Lejlighed gjør Forf. et i Recenſ. Tanker meget illiberalt Udfald paa Auktor til Skriftet: Ueber Schulen und Schul-Anstalten in Dännemark. „Det skulde være underligt, „ dersom en Tydsker eller en anden Fremmed skulde komme frem med et Projekt hos os, og han ikke skulde takke os haade for de Oplysninger han har faaet hos os „ om vore Indretninger, og for alt det øvrige Gode han „ har nydt hos os, med at ville vende op og ned paa alle „ Ting, ophøje sig over vore egne klogeste Mænds Planer og vore viseste Kongers Foranstaltninger, med at „ demolere vore Fæstninger, for Ex. delogere vore faa „ Pengefonds, vi endnu kunne have, o. s. v.“ For det første er Forfatteren til dette tydske Skrift, saavidt Recenſ. veed, en Holstener og ingen Fremmed. Og for det andet; var han end Tydsker, saa er det jo mueligt, at en

Frem-

Fremmed kan have et bifaldsværdigt Indfald, som en Dansk endnu ikke har havt, og rimeligt, at en Nation af ti Millioner seer mere end een af to. Hvis Hr. Gottschalch i Stedet for Ueber Schulen und Schul-Anstalten havde læst Herschel über den Bau des Himmels; eller endnu mere: hvis Engelænderne, da de i deres philosophical Transactions læsde denne blant dem boesatte Tydskers ny Himmeltheorie, vilde falde nd i samme Declamationer over Herschel, som Hr. Gottschalch nu over sin Landsmand, der skriver i et fremmet Sprog, burde man ikke da raabe Britanni hospitibus feri! En lærd Mand bør ikke indskrænke sin Beskuelses-Kreds til den usle Plet Jord han staaer paa; han bør frem for noagen anden ansee sig som Borger i Verden. Hele Menneskeslægten er hans Landsmandskab. Hvad nyttigt der opdages i Kundskaber bør han ansee som fremlagt in medium, ikke først bekymre sig om hvo Auktors Moder er. Hvad Sagen selv angaaer, „das Vermögen sämmtlicher Schulen und des „ Odenseer Gymnasii zusammen werfen, einen besondern „ Fond daraus errichten ꝛc.," da finder Recens. den ganske rigtig; thi alle Undersaatteres Børn har lige Ret til offentlig Understøttelse i Undervisning; ikke een Provinces, een Byes Børn meer end en anden. Dernæst finder Recens. det ogsaa billigt, at Skolelærere ved en Skole skal ikke trælle mere og for ringere Løn end de ved en anden. Paa disse Grunde er den Plan bygget, „Das Vermögen sämmtlicher Schulen zusammenwerfen." Og om den derpaa gjør slige Forslag skulde man nok ikke sige: han demolerer Fæstninger eller ophøjer sig over de vieste Kongers Foranstaltninger ꝛc., men snarere: at han ophøjer sig over Fordomme.

I §. 16. forsvares Gymnasium. „Hovedaarsagen, „ siger han, til den liden Nytte Gymnasium har gjort, „ er, at Gymnasisterne ved Universitetet have været tagne paa lige Fod med Skolens andre Disciple og ej agtede uden som en af disse. — Gymnasisterne skulde deels „ formedelst deres fuldkomne Forberedelse i Videnskaberne „ og de lærde Sprog her i Odense, deels formedelst deres „ Stipendium af Gymnasium og Kost af Communitetet, „ forunden hvad Gymnasisterne nu alt selv ved Time-Con-

„ ditio-

„ ditioner kunde erhverve ſig, have den Fordeel frem for „ denne og andre Skolers Candidater, at de ſtrax, naar „ de kom til Univerſitætet, ſkulde enten allerede have „ gjort et Skridt forud, eller dog da paa en Gang gjøre „ 2 Skridt, til at kunne des viſſere og lettere blive ved „ Univerſitætet, og udholde de i Kjøbenhavn udfordren„ de og for et unat Menneſke betydelige Bekoſtninger til „ at gjøre de øvrige.“ — „Det er øjenſynligt, ſiger han, „ af Gymnaſii Fundazer, at dette er den Kongelige Stif„ ters ꝛc. Henſigt.“

Om Gymnaſiſterne pleje at komme til Univerſitætet fuldkommnere forberedte end andre Kandidater, det maa Examens-Protokollerne udvise; og om de vilde komme fuldkommnere forberedte, hvis de agtedes højere end andre Kandidater, det kan være et Problem. Men at Gymnaſiſterne ſkal præfereres ved Univerſitætet, kunne gjøre to Skridt ꝛc. for at de des lettere kan ſoutenere ſig i Kjøbenhavn, og det af den Aarſag, at de allerede i deres Skolegang have nydt ſaa overordentlig Underſtøttelſe af det Offentlige; det ſkulde man ikke troe var en kongelig eller privat Teſtators Hovedhenſigt, naar det ikke her blev fortalt. Fornærmelſe mod andre Skolers Kandidater var ſaadan Præference aabenbart. Og, kan een af vore viſeſte Konger have havt til Hovedhenſigt at ville gjøre een vel ved at fornærme en anden?

Da Forfatteren var kommen til Ende med ſin Plan fik han at høre, Communitætet ſkal aarligen afgive 2000 Rdlr. til det i Fyen oprettede Skoleholder-Seminarium. Der laae den hele Viſion. Var denne Odenſe's rige Stiftelſe et følende Subject, hvilken Glæde maa den ikke føle over dette, at den nu ikke allene kan være en Velgjører mod Kjøbſtædens Ungdom, men ogſaa over den mere talrige og ligeſaa vigtige Landsbye-Ungdom!

Planens Stil er meget flæbende og uharmoniſk. Prædilektion for Odenſe's Skole og dens nu værende Lærere har havt mærkelig Indflydelſe paa Forfatteren, der ſelv har været Lærer ved Skolen. Menneſkeligt er det at elſke ſig ſelv først; men videre har den bragt det, ſom elſker ligeſaa meget andre.

For-

*** *** ***

Fortegnelse over de Forelæsninger, som i indeværende Aar 1794, og mæste Sommer, holdes paa det Kongelige Chirurgiske Academie, og strax efter de tilendebragte Examina tage deres Begyndelse.

1. Justiceraad **Callisen** læser i denne Vinter Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag Eftermiddag fra 1 til 2 over de chirurgiske Operationer paa Cadavera i Forbindelse med den anatomiske Afhandling af de Dele, paa hvilke Operationen skeer. Næste Sommer læser han i de samme Timer over Medicina forensis.
2. Professor **Winslow** læser Mandag, Tirsdag, Onsdag, Torsdag og Fredag Eftermiddag fra 2 til 3 over Splanchnologien i Forbindelse med Physiologien og Pathologien, saavelsom over Adenologien, Angiologien og Neurologien. Næste Sommer over Chirurgia theoretico-practica med de chirurgiske Operationer, og continuerer ligeledes sine cliniske Forelæsninger om Løverdagen fra 3 til 4 paa Friderichs Hospital.
3. Regiments-Chirurg **Schumacher** fortsætter, som Adjunct ved Academiet, i Vinter fra 5 til 6 om Eftermiddagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag sine Forelæsninger over Splanchnologien, Angiologien og Neurologien; og naar Tiden tillader det, begyndes ogsaa Myologie, samt næste Sommer over de officinelle Planter forenet med Materia pharmaceutica, hvorved han iligemaade agter at anstille botaniske Excursioner. Ligeledes læser
4. Regiments-Chirurg **Schumacher**, som Lector og Demonstrator Chemiæ, Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag Aften fra 6 til 7 over Chemien, og forbinder, saa meget mueligt, dermed Materia medica og Mineralogien.
5. Reserve-Chirurg **Thulstrup** læser i næste Sommer fra 10 til 11 om Formiddagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag, over Osteologia capitis.

6. Re-

6. Reserve-Chirurg Müller læser i næste Sommer, Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag imellem 3 og 4 over Bandagernes Application og alle de Dele, som henhøre til de chirurgiske Forbindninger.
7. Reserve-Chirurg Wisch læser i næste Sommer, Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra 4 til 5 over Osteologia trunci & extremitatum.
8. Reserve-Chirurg Colsmann giver i denne Vinter paa Academiets Anatomie-Kammer hver Sogneformiddag Undervisning i Dissectionen.

Et Par Erindringer.

At Samlerens Recens. i disse Efterretninger (S. 522) dog virkelig ikke har beskyldt Forf. af det histor. Overskyn i bemeldte Maanedsskrift for Petulants eller udpeget ham som tillige Forf. af Brevet til Folkevennen, dette er alt, hvad jeg maatte erkjende nødvendigt og anstændigt i Anledning af Lampenhederne i Kritik og Antikritik No. 25., at erindre, havde jeg end ikke af en Hændelse faaet Visshed om, at den Mand — det Menneske, vilde jeg sige — der i hint Nummer saa hæftigen kaster om sig med Væggelus o. s. v. ingen anden er, end — Kapellanen Jens Winther Benzon, allerede meer end nok kjendt af sin Opførsel imod P. Paludan, Bastholm, Gamborg o. m. fl. Ethvert Svar maatte være for stor en Ære for et saadant Angreb i et saadant Blad af et saadant Væsen.

J. R. Høst.

Af disse Kjobenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 46.

den 22de November.

Hemmelige Efterretninger om Satans Hof med en Indledning af Anton Frantz Juſt. Viborg 1794. 100 S. i 8vo.

Forfatteren til diſſe hemmelige Efterretninger er ikke uſeet tilforn i Literaturen. Vi have en Samling Digte af ham, og den burde unægteligen med alle ſine Mangler være mere bekjendt, end den er. Allerede ved dens Udgivelſe raadede man ham, noget ſtrængere at anvende Filen; men det har juſt ikke hjulpet ſynderligt. Genie, forgvaklet ved Haſtværk, finde vi derfor ogſaa i dette hans Arbejd, ſom i det foregaaende. Han er ſaa langt borte fra Hovedſtaden, og den daglige Lejlighed til der at danne ſig efter Smagens ſvede Dyrkeres Raad og Mynſter, at han med end ſtørre Flid burde vaage over ſit Hoved og ſin Pen. Derfor anſeer Anm. det ogſaa for ſin Pligt, nøjere, end ellers, at gjennemgaae dette hans Produkt, og viſe ham med lige Billighed det Gode og Slette.

Det første ſlemme Spørgsmaal, man kan gjøre en Forfatter, er nok, hvad Hensigt han monne har havt med at ſkrive det, han har ſkrevet? Inden Forfatt. kommer til de hemmelige Efterretninger beſkylder han i en Indledning paa 50 Sider Satan for adſkilligt Onde, der findes paa Jorden, for at være Stifteren til Krige, Overtroe, Byggepragt, Ædepragt, Klædepragt, nye Religioner,

Myntvæsenet, Skibsfarten og Nyhedssygen. Men da velbemeldte Satans Herredømme over os Mennesker og Tingenes Gang her paa Jorden i de senere Tider har lidt saa voldsomme og saa fortjente Stød, at selv gamle Kjellinger neppe værdige ham en dunkel Erindring om hans formeentе Magt, saa kan det dog nok knap have været Forfatrs. Hensigt, at bestride dette, blandt alle andre endnu meest afskyelige Tyranuie, hvilket Jordens Børn, bedragne ved uvidende og herskesyge Præster, dog i rum Tid underlagde dem.

Imidlertid findes i denne Indledning et og andet, som vel fortjente at anmærkes. Saaledes siger Forf. Pag. 14: „at man kan kalde et Land sit, skjønt det ikke er saa rigtig med Skjøder og Adkomster, beviser Polen os endog i Aaret 1793, og Polakkerne ere dog hverken Ulve, Heste eller Tigre efter Bomares Naturhistorie." Pag. 15 anmærker han: „at der for en Konge er fra hans Statskasses Side Meget imod at klække en Hofyngel ud, naar han ikke har rige Chatoller at made den af." Pag. 17: Naar Laban vil sende Jakob et Manifest, fordi han har flere Faar end han, saa kjender du strax den første Krigs usle Aarsag." Hvo tænker ikke paa nærværende Krige, naar Forf. Pag. 18 kalder en Krig „flere tusendes Forening (Forening aldrig, hvor der er Tvang) om at banke een enkelt Mands Fiender."? Angaaende den Værd, som prægtige Klæder give os i Narres Øine, siger Forf. Pag. 27: „at da Menneskene begyndte at pynte dem, saa kunde en smuk Kjole udtrykke det samme ved sin Farve (og sit Snit), som en fjorten Dages Samtale tilforn." Han mener ogsaa Pag. 29, „at Kain, der formedelst sin salige Broders Skyld ikke gad kjendtes ved sig selv, var den første, der opfandt nye Moder, for saaledes stedse at blive endog sig selv ukjendelig." Og hvor rigtigt siger han samme Pag.: „Der skeer mangen Uretfærdighed for at faae en ny Kjole, og mange Sukke samles i et Par nye Støvler." Pag. 35 siger han om hans Kinesiske Majestæt: „at han nedgraver Europæernes Sølv og Guld i Jorden, hvorfra det er kommet, for at det ikke skal mere cirkulere til Menneskets Bryderie." „Det er rolige Borgere" — siges

Pag.

Pag. 40 — „der æde meget. Ti Retter Mad, en Flaske Viin og friske Tænder indvikle Menneſket i et Opiatliv, ſaa han ikke ſeer Krigshære, Undertrykkelſe, og hidſige Febere an for andet, end en Avis, ſom hver Uge trykkes to Gange.“ Endnu vittigere finder Anm. det at være ſagt Pag. 42: „Ulykkelige Dag, da man først greb i Lommen efter Penge! og endnu ulykkeligere den anden, da man greb efter dem og ingen fandt! paa den første Dag havde Satan oprettet den første Banke, og paa den anden lærte han den forlegne Mand at ſkrive en Obligation.“ Som og i Anledning af Handelen ſamme Sted: „Naar man paa Landkortet ſeer den dydzirede Jomfrue Europa ſidde i Bad i det ſtore Hav hos de tre Kavalerer, Aſia, Afrika og Amerika, ſaa mærker man let, at der vil komme et nøje Bekjendtſkab eller noget mere ud af denne Fortrolighed.“ Meget rigtigt ſiger Forf. Pag. 45 om de Herrer Geiſtlige: „Præſter fortalte Verden, det var mod ſund Sands at bruge Sjælen uden for ſine gamle (de af dem engang faſtſatte) Enemærker.“

Saa vittig er vor Forf. ſtundum: men ligeſaa flau er han og andre Steder, ſærdeles naar han vil politicere; fordi ogſaa han ikke tør andet end være af Fordeels-Syſtemet. Derfor har han Pag. 29 ſammenjaſket noget om Lighed, noget der er en ſtyg Plet paa hans Arbejd. Et af de ſtærke Beviis for denne Sag er dog nok ogſaa dette, at alle de got Folk, der vil tale eller ſkrive mod den, altid bruge forſlidte Hverdags-Sætninger, falſke Vendinger og de meeſt ſtymperagtige Udflugter. De kan ikke begribe, at Lighed kan være og være ønſkelig; fordi den, der ønſker den, dog juſt ikke derfor kan finde ſig i, at — at — at nyde Forfriſkninger f. Ex. paa Komoediegangen blandt Larſer og andre Janhagler, o. ſ. v.

Forfatteren kommer endeligen til de hemmelige Efterretninger ſelv. Beſkrivelſen over, hvorledes diſſe ere komne til Verden, læſes Pag. 51, og er den forunderligſte Galimathias, Anm. mindes at have læſt. Men Forfatteren har ej mærket, at naar det er hans Henſigt, at de Franſke ſkal holde Lyſet for ham, bliver der intet af; men han kommer gjerne til at holde det ſelv, ſom

Darausſerne nu i ſaa mange ſamfulde Aar have erfaret. I et Brev fra Helvede beſkrives her: Landevejen til Helvede, Volden, Porten, Mellemrummet, Stakitter, Landdyrkere, Forſtaden, Broen, det egentlige Helvede, deres Skikke, Hoffet, Aſtronomie om Morgen- og Statskabinettet, Helvedstraffene, og endeligen gives Brev fra Gehejmeraaden ved det ſataniſke Hof.“

Denne Deel af Bogen er nok den, der med al ſin Beſynderlighed er den vittigſte. Anm. haaber derfor, at det ikke tages ham ilde op, om han dvæler noget ved dens Betragtning.

Erindringen om vor jordiſke gode eller onde Daad, ſom uden Tvivl følger med os, hvis vi ellers leve efter Døden, og nok egentligen er det, der udgjør vor Lykſalighed eller Ulykſalighed i det andet Liv, udtrykker Forfatteren Pag. 55 paa en ikke ilde Maade: „Enhver af Helvedes Livegne“ — ſiger han — „er forbunden til at udhugge ſine verdslige (begangne) Daarligheder paa Slotsvoldens Kolonner, der (hvilket) er ligeſaa ſtor en Pine for dem, ſom det i Verden har været en let Sag at begaae dem.“ Pag. 59 fortælles os, at de, ſom have været Krigere her paa Jorden, miſte der deres Vaaben, deres Dræbeſyge og det overflødige Stive, og faae et uoverſeeligt Land under Arbejd, der ſkal exerceres med Plougen, Spaden og Fingrene.“ I Anledning deraf gjør Forf. Pag. 60 den meget moerſomme Anmærkn.: „man kunde her begvemt lære, hvortil man i Fredstid kan bruge ſtaaende Armeer, og hvorledes et øde Land i kort Tid kan blive et Dukkeſkab.“ Forf. lader Pag. 62 ſin Brevſkriver komme til et Sted, „hvor han kunde ſee, hvor ofte Champagne beſluttede en Krig, Madera forkyndte den, og Brændevin udførte den.“ Paa ſamme Sted foreſandt Brevſkriveren et Malerie, ſom jeg troer, at ingen af mine Læſere vil fortryde paa, at jeg, uagtet der vel kunde være et eller andet at udſætte paa det i Henſeende til Udførelſen, her har udtegnet: „En Fmants-raad ſad over en tom Skuffe. Forved ham laae en Plan til en Krig der koſtede 16 Millioner, og 190 Planer, der foreſloge nyttige Indretninger i Landet for 5 Millioner. I Baggrunden ſtode Landets Provindſer, og over

hver

hængte en tom Pung; desuden var en stor Malmhane anbragt i Maven paa hver. Manden paa Skuffen tog sig nogle Priser Tobak af en stor Guldbaase, som den fiendtlige Konge havde ladet ham sende; fordi han ej maatte sye Freden sammen. Han saae snart til Planerne, snart til Provindserne, og snart til Skuffen. Planerne om de 5 Millioner krydsede han derpaa sammen, og klemte dem i en Kasse under Bordet. Han tog sig nok en Prise og ringede med en forgyldt Klokke. Derpaa sprang nogle Væsner frem, der saae saa gustne ud som gode Regnemestere, (Staternes Regnemestere ere dog sielden enten gustne eller magre) og disse fordeelte sig omkring paa Gulvet. Nu viste han dem Planen om de 16 Millioner, og drejede Hanerne paa Provindserne; Provindserne vrede sig som en Aal, man vil skille ved sit Skind; men det hjalp intet. Han drejede væk. Nu kom der Sølvpenge ud af Hanerne, af nogle meer af andre mindre: men det ville dog ej ret til at løbe, førend han viste dem en stor Prygl; da løb det got, og der kom tilsidst Heste, Køer, Smør, Ost, Kalve, Stude, Faar, Lærred, Hvede og al Slags Korn ud af Hanerne. Nu bleve Pengene opsamlede af Regnemesterne, og alt, hvad der ej var Penge, blev der skrevet paa „at det skulde sælges, om endog for halv Værdie, føres ud af Landet og Pengene betalt.“ Strax kom der nogle Sneese Skibe frem imellem Provindsernes Been; de kjøbte Varene, og de fleste af dem lovede at sende dejlig Papir til Patroner i Betaling: de andre leverede Apothekervare til de Soldater, der skulde gjøres syge i Krigen, og Sælskind til Officerernes Kufferter og Vadsække.“

Pag. 74 og 75 findes unægteligen Brugen af Smørreres Hjerneprodukter meget heldigt bestemt; men derimod er Pag. 76 fyldt med utallige Flauheder, som og Pag. 82, 83, 84 og 85, hvor Forf. er vred over denne Frankernes Fornuftighed, at de have mynted Penge af adskilligt unyttigt Kirkestads. Pag. 87 vanker derimod ret gode Ting i Anledning af de ved Gejstligheden fastsatte Helvedstraffe. Ved i en Note at tale om Oplysning og Manglen paa originale Mænd blant Oplyste kommer Forf. til at tale om Secretair Gudenrath; fordi denne

ogſaa engang har meldt noget om det ſamme. Men Tanken om denne Mand leder ham igjen meget naturligt til at ſpørge: om den Oplyſte ſkal nogen være Videnſkabsmand? Forf. beſvarer meget rigtigen dette Spørgsmaal med „Nej!“ „Man ſkal“ — ſiger han — „ſøge ham; Livet ſkal gjøres ham let; fordi han er værd at leve og at arbejde.“ Men Forf. burde ogſaa have anmærket, at in praxi beſvares det ſom oftest med „Ja!“ Fordi den Oplyſte kan arbejde, befrygter man, at hans Duelighed vel meget vilde blotte de fornemmere Kollegers mindre Duelighed, blandt hvilke han blev indſat, og derfor gaae Skriverkarle frem, naar han ſtaaer tilbage; thi de ere nu engang i den lykkelige Vane, at vente Ordre, inden de begynde; og en beſtjernet Præſes's Veje ere dem, ſom Guds Veje, uſporlige og uranſagelige.

I Brevet fra hans Excellence, Kong Satans Gehejmeraad, hvilket Brev indeholder blodige Forſlag til at forværre Krigens Grufomhed og adſkilligt om Krudtets Opfindelſe, findes ogſaa nogle gode Steder. Saaledes ſkriver Manden Pag. 98 til ſit Overhoved, Satan: „Bonden vil man tage til Soldat i Landet: ham vil man ſætte ude om Dagen i Blæſt, lægge ude i den vaade Nat, og give ham 6 ß. daglig og ſkimlet Brød, for at lade ſig ſlaae ihjel: iſteden for hans magelige varme Trøje og Træſkoe, vil man gjøre ham pæn i en ſnever Kjole og Skoe uden Soller.“

Nu fortæller han os da ogſaa, „at den Mængde Soldater, der udfordres, vil ikke kunne kommanderes uden af glimrende Mænd; og dette er en ſkjøn Grund til at ſkabe den legemlige Adel.“ „Denne Adel, indſeer Deres Majeſtæt let, vil blive ſom Stjernerne i Mangfoldighed. Deraf vil følge Stolthed, en Foragt mod hvad der ikke er af ſamme Klaſſe, ſaa at endog den rige Vinhandler maae nødes til at ſkaffe ſit Legeme adlet, for at kunne med Eftertryk kræve Regninger ind hos den vinfortærende Adel.“ Dog, hvad hjælper alle diſſe Stød til Adelen? Den læſer hverken lærde Efterretninger eller Anton Franks Juſts's Bog; og paa Natborde eller i Aſſembleer kan man ikke anbringe dem; thi til at beſøge diſſe hører adelig Overflødighed paa Tid.

Endeligen

Endeligen ender Brevſkriveren Pag. 99 med at fortælle Haus Majeſtæt, „at blændende Armeer maae have blændende Lønninger og Equipager. Landmanden bør da underholde dem: derved vil han ødelægges, uden at vinde andet ved Krigen, end ſtørre Paalæg. Kort, Sire! — hedder det — „Landmanden ſkal gjøre Armeen, underholde Armeen, udhungres af Armeen, og endda regne det for en Lykke, naar han beholder de Tarme, hvori der i 4 Dage intet har logeret andet end Vand og ſkimlet Brød.“

Dersom Planen havde været lykkeligere anlagt, kunde ogſaa Forf. med ſtørre Held og til ſtørre Gavn have øst af ſin Vittigheds rige Kilder. Selv ſiger han i Fortalen, at han ſkriver ikke af Sult. Anm. har derfor end ſtørre Grund til at raade ham, hereſterdags efter ordentlig Plan og med Henſigt at arbejde langſomt, at veje og file. Ogſaa vilde noget mere Læsning og Kundſkab ikke ſkade. Kun har Anm. gjort denne Recenſion ſaa vidtløftig, for at vise, hvormegen Vittighed og komiſk Styrke Forf. har i ſin Magt. Men det er ubehageligt midt iblandt diſſe at træffe Flauheder og ſkjæve Slutninger, iſær naar man kan miſtænke den, der nedſkrev diſſe, for Frygt eller Higen efter uædel Fordeel. Dette blive bedre hereſter!

Man finder heller ikke overalt det bedſte Danſk eller den rigtigſte Orthographie. Saaledes Pag. 7 nangenemme; højloulig; ſiſte; gouvernere; indrettede ſig denne Idee; Pag. 9 Sukkerplankaſier; Pag. 21 betænkt ſig paa andre Lejligheder til at ave Verden paa; Pag. 51 det Sagde for det Sagte af ſiger; Pag. 77 gandſke ofte; Pag. 94 i Moren for i Morgen.

Papiir og Tryk ere upaaklagelige.

α —μ.

Triſtram Shandy, Gentleman, hans Levnet og Meninger. Ταρασσει τκς ανθρωπκς ε τα πραγματα αλλα τα περι των πραγματων δογματα — 1 Bind. Overſat af det Engelſke efter den tiende Udgave ved Chriſtian Magnus Zetlitz. Kjøbenhavn. Trykt hos Møller og Søn 1794. 8vo. 181 S.

I Dedikationen til de danſke Recenſentere har Herr

Zetlitz forlangt Anticipations-Bevilling. Han ønsker sit Arbejd jo før jo heller optaget til Doms, for efter vore Rettelser, hvis de ere grundede, at kunne forbedre de øvrige til Trykken færdigt liggende Dele. Vi kan ikke andet end bevilge Begjæringen. Og hvad Rettelserne angaae, da skal de blive saa grundige som vor Indsigt i Originalen og begge Sprogene vil tillade.

Begjærligt greb Recens. efter denne Oversættelse. Han har ofte ønsket sig Lejlighed til at fordanske denne Bog, der saa meget har moeret ham; og hvis Oversættelse han troer i mere end een Henseende vil gavne. Den vil forbedre Smagen i Moersomhedslæsning. Naar man har læst og tænkt med Sterne kan man siden vanskeligt tage til Takke med romanske Novellen. Sterne havde en yperlig Menneskekundskab. Enhver af hans Karakterer ere tegnede med Mesterhaand; ligesaa interesserende som stedse sig selv lige. Hvor vigtig gjør han ikke i dette Bind sin Farbroders Kjæphest? Hvor rimeligt gjør han det ikke hvorledes han kom til den? Og nu den godtroende Yorick! Hans punktuelle spekulerende Fader, der dog med alt sit Ovægsvæv i Aarerne beholt stedse Hjertet eftergivende og aabent for Medmenneskeet! og Korporal Trim, der var sin Herre ligesaa værdig som Herren var ham! Og disse sammensmeltende Personers Historie gjennemvævet med Skiemt og Alvor, med klog Galskab, i een alvorlig Tone, blandet med mangfoldig Kundskab, som den belæste Sterne var i Stand til at strøe imellem!

En saadan Bog er værd at oversætte med Flid. Og det som her træffer ind, den er det ligesaa meget for Materien som for Sproget. Man træffer hos Sterne en Overflod af Vendinger, en Rigdom af Afvexlinger i Periodebygninger, en harmonisk Strøm af Ord, der næsten henriver Læseren saa fast, at man neppe faaer Tid til at begrunde Sagen: og det uden Affektation, uden børnlig Jagen efter Figurer og Troper, som han selv beleer; men med en Simpelhed, der kan lære overdaadige Skribentere hvad fortræffelig Aand og Kraft der kan gjemmes i et jevnt og dagligt Sprog. Hvo der ikke har gjort sig bekjendt med et dagligt Sprogs Skjønheder, han kan vist ikke oversætte Sterne.

Ofte

Ofte har Recenſ. af Kjerlighed til Modersmaalet ønſket at vore Skribentere og Overſættere vilde læſe og efterligne (hvis de endeligt ſkal efterligne) det engelſke Sprog noget mere. Vort Maal er længe fordærvet ved det tydſke. Vore Skribentere og Overſættere læſe næſten ikke andet. Man kan nu faſt ſige, at hvad got der er ved det Danſke det har det af ſig ſelv, og Fejlene har det faaet af det Tydſke. Derom mere et andet Sted.

Hvormegen Lighed der er mellem det engelſke og danſke, hvor let det enes Vendinger lar ſig overføre i det andet, hvor meget begge Sprog kan tjene hinanden til Beriqelſe, det kan erfares ved et Forſøg af denne fordanſkede Sterne. Hans ſimple men eftertrykkelige Sprog kan neppe overſættes i noget andet europæiſk ſaa let ſom i Danſk. Jeg undtager de engelſke Latinismer.

Om denne vor Overſætter nu har opfyldt ſin Pligt: Om han har nok ſtuderet ſin Autor, har tilſtrækkelig Kundſkab i beage Sprogene og givet ſig fornøden Tid; det vil nogle jævnførte Steder med Originalen vise.

For at kunne overføre og forklare en Autors Skjønheder og Styrke maa man ſelv kunne føle dem. Ingen Tvivl Hr. Zetlitz har denne Evne. Men om han ſtedſe har givet ſig Tid til at fatte Originalens Mening og Eftertryk, derom kan man bære nogen Tvivl. Naar man træffer paa urigtigt overſatte Steder, hvor en lille Eftertanke vilde opdage Fejlen, ſaa beſtyrkes Formodningen.

Vanſkeligt at opſøge ſaadanne Steder var uhøfligt. Et Sted falder Recenſ. nu ind hvor maaſkee en Fejltryk af a iſtedet for e i Hr. Z's Original kan tjene ſom Undſkyldning. Men en lille Eftertanke vilde dog have opdaget Fejltrykken.

Kap. 22. „Det er ſlemt for en Mand at herſke over ſig ſelv.“ 'T is an abominable thing for a man to commend himſelf: Herſke over ſig ſelv (command) har ſlet ingen Forbindelſe med det følgende. Det har paa dette Sted ingen Mening. Sterne vil roſe ſin kyſtige Digreſſion: men han føler Vanſkelighed i denne Selvroes, og beſtyrkes deri ved diſſe Biſkop Halls Ord: „Det er en afſkyelig Ting at roſe ſig ſelv.“

Det derpaa følgende Stykke ſynes ogſaa at forraade Jil. „Og dog anſeer jeg det paa den anden Side fuld„ komment ſaa ſlemt, naar en Ting, ſom man har tænkt „ det ikke var mueligt at udfinde, meſterlig vel er bleven „ udarbejdet, at da Manden der udfandt det, ſkulde „ tabe Æren derfor og med Tanken om at det maatte „ døe i Fødſelen, forlade Verden. Det er juſt min „ Forfatning.“

” And yet, on the other hand, when a thing is ” executed in a maſterly kind of faſhion, which thing ” is not likely to be found out, — I think it is full ” as abominable, that a man ſhoud loſe the honour ” of it, and go out of the world, with the conceit of ” its rotting in his head. This is preciſely my Situa- ” tion. ” Maaſkee mere træffende ſaaledes:

„ Og dog paa den anden Side, naar en Ting der „ er ſaa vanſkelig at opfinde, blir udført i en overmaade „ meſterlig Maneer — ſaa er det i mine Tanker ligeſaa „ afſkyeligt, at Opfinderen ſkulde tabe Æren derfor, og „ gaae ud af Verden med den Tanke, at Opfindelſen ſkal „ raadne i hans Hoved.“

Saaledes ogſaa Side 44. „Naar Læſeren (jeg kan „ ikke lide jere Derſommer) har tilſtrækkelig Kundſkab „ om den menneſkelige Natur ꝛc.“ „*As* the reader, for „ I hate your *Ifs*, has a thorough knowdlege of hu„ man nature &c.“ Det er en Kompliment, ſom Sterne her vil gjøre ſine Læſere. Han tvivlet ſlet ikke at Læſeren jo har den fornødne Kundſkab om ſin egen Natur. Han ſiger derfor: „Siden Læſeren, thi jeres derſom „ kan jeg ikke lide, har en fuldkommen ꝛc.“

Og Side 7. „Saaſom mit Levnet ſynes at ville „ gjøre nogen Støj . . . . bliver ikke med mindre Be„ gjerlighed læſt end ſelv Pilgrims Progres og tilſidſt „ viſe ſig ſaadan en Ting ſom Montaigne frygtede „ hans Eſſays ſkulde blevet, det er en Bog for et For„ gemak-Vindue.“ — Be no leſs read than the Pil- grim's Progress itſelf, and in the end, *prove* the very thing which Montaigne dreaded his eſſays ſhou'd turn out, that is, a book for a parlour-window &c. — „ blive med ikke mindre Begjerlighed læſt end Pillegrims-

Frem-

„ Fremgang selv, og til Slutning vorde just det som Mon-
„ taigne frygtede hans Essays skulde blive — en Bog
„ for Forgemaks-Vinduet."

Langt fra vi have jævnsort Oversættelsen Side om Side med Originalen. Det Arbejd troe vi Hr. Zerlitz's curæ posteriores vil gjøre. Kun hvor vi ved at gjennemlæse Oversættelsen stødte paa Steder som vi enten mistroede, eller ikke kunde forstaae, eller hvor Originalens Ord svævede os i Tanker, dem efterslog vi, og derfor kan der let være Steder hvor Oversætteren har arbejdet endnu med større Iil.

Saaledes fandt vi endeel Steder, der vel ikke kan siges at være urigtigt oversatte hvad Meningen angaaer; men i Eftertryk, Numerus, ꝛc. følede vi dem temmeligt under Originalen. Nogle lagde vi strax Mærke til. Saasom:

S. 72. „ Nu see det kan jeg lide — At naar vi
„ ikke kan faae hvad vi ønske — aldrig at tage til Takke
„ med det næst bedste. — Nej det er høist beklageligt. —
„ Her er ikke mere end en Uge siden fra nu i Dag, da
„ jeg skriver denne Bog til Oplysning for Verden — som
„ er 9 Martii 1759 — at min inderlig dyrebare Jenny,
„ i det hun stod og betragtede et Stykke Silketøj til 25
„ Shilling Yarden, mærkede jeg saa lidt alvorligt ud —
„ sagde til Kjøbmanden det gjorde hende ondt, hun havde
„ gjort ham saa meget Bryderie — og paa Øjeblikket
„ kjøbte sig en Yard hvidt Stof til 10 Pence. — Det
„ er et Billede paa den selv samme Sjelens Storhed."
— Bedre maaskee saaledes!

„ Nu det kan jeg lide. — Naar vi ikke kan faae
„ den selvsamme Ting vi ønske os — aldrig at tage til
„ Takke med den næst bedste efter den. Næ: det er yn-
„ keligt over al Beskrivelse (pitifull beyond description)
„ — Det er nu kun 8 Dage fra denne Dag af, da jeg
„ sidder og skriver denne Bog til Verdens Opbyggelse
„ (for the edification of the world) da min dyrebare
„ Jenny, mærkende jeg saae noget alvorligt ud ved
„ det hun stod og pruttede paa et Stykke Silke-
„ tøj til 25 Rixorter Alen (as she stood cheapening a
„ silk of five-and-twenty Shillings a yard) — sagde til

Kræm-

„ Kræmmeren: det gjorde hende ondt hun havde ulyſtiget „ ham — og ſtrax gik hun ſelv hen og kjøbte et Stykke „ grovt Tøj til 20 Skilling Alen — Det er et Gjenſvar „ af een og ſamme Sjælens Storhed (' Tis the duplication „ of one and the ſame greatness of ſoul) &c.

S. 166. „ Skjønt min Fader var en god naturlig Philoſoph — var han dog tillige i nogen Maade „ en moralſk Philoſoph; og desaarſag havde han da hans „ Tobakspibe gik af paa Midten — ikke havt fornødent „ at gjøre andet end taget begge Stykkerne og ſmukt kaſtet dem i Ilden — Saaledes gjorde han ikke, han „ ſlengte dem bort med ſtørſte Heftighed; — og for at „ give Handlingen mere Eftertryk, ſprang han op paa „ begge Benene for at gjøre det." — Maaſkee bedre:

„ Vel var min Fader en god naturlig Philoſoph — „ men han var dog noget af en moralſk Philoſoph ogſaa. „ Desaarſag da hans Tobakspibe brak i Midten; var for „ ham ſom en ſaadan intet at gjøre uden at tage begge „ Stumper og kaſte dem ſaa lempeligt ind paa Ilden. — „ Men han gjorde intet af ſligt. — Han ſlengte dem „ med den ſtørſte muelige Heftighed i Verden. — Ja! „ for at give Handlingen endnu mere Eftertryk; han „ ſprang paa begge Benene op for at gjøre det."

Sammeſteds. „ Broder Toby! Du kunde ved „ Himlen ſætte en Jobs Taalmodighed paa Prøve: og „ jeg mener jeg har allerede Plage nok om ikke dette „ kommer til." Rigtigere er maaſkee dette:

„ Ved Gud, Broder Toby, du kunde friſte en „ Jobs Taalmod. Og jeg mener jeg har hans Plager „ allerede ſkjønt dette ikke kommer til." (I have the plagues of one already)

S. 164. „ Hvis derimod min Oncle Toby ikke „ ganſke var til Ende med ſin Periode — er Verden den „ pludſelige Bortkaſten af min Faders Tobakspibe, for- „ bunden for et af de netteſte Exempler paa den prydende „ Figur i Talekunſten; ſom Talekunſtnere kalde Apoſio- „ peſis. — Himmel! hvor beſtemmer ikke dette poco „ piu og poco meno hos de italienſke Kunſtnere: — dette „ umerkelig Mere eller Mindre, den akkurate Skjøn- „ hedslinie ſaavel i en Meening ſom paa et Malerie!

„ hvor-

„ hvorledes kan ikke den simple Anrørelse af Huggejernet,
„ Penselen, Pennen, Fiolbuen ꝛc. frembringe den san-
„ deste Forhøjelse, der udgjør den sande Behageligheds ꝛc.
— Eller

„ Hvis derimod min Farbroer Toby var ikke ganske
„ til Ende med Perioden, saa er Verden min Faders
„ Tobakspibes pludselige Itubrækning forbunden for et af
„ de netteste Exempler paa hin zirlige Talefigur, som
„ Kunstnere kalde Aposiopesis. — Retfærdige Himmel!
„ hvor kan ikke dette poco piu og poco meno hos de
„ italienske Kunstnere; dette umærkelige Mere og Mindre
„ bestemme hin fine Skjønhedslinie i Talen saavelsom
„ Statuen! O hvor kan ikke de lose Strøg af Meiselen,
„ Penslen, Pennen og Buen ꝛc. frembringe den rigtige
„ Fylde, som udgjør den sande Fornøjelse! ꝛc. "

Ibid. „ Pokker heller — svarede min Fader, Docto-
„ ren maa have den samme Betaling, enten han forretter
„ noget eller intet, — om ikke bedre — for at holde ham
„ i Lune." — Eller

„ Bagatel, svarede min Fader: Doctoren skal beta-
„ les ligesaa meget for ingen Opvartning, som for no-
„ gen — og ja maaskee mere — for nemlig at holde ham
„ i Lune."

Og S. 176: „ Da Doctor Slop traadde ind i Bag-
„ værelset, hvor min Fader og Oncle Toby talede sammen
„ om Fruentimmernes Natur — var det vanskeligt at be-
„ stemme — om Doctorens Figur eller hans Ankomst sat-
„ te dem meest i Forundring; thi saasom Tildragelsen
„ traf saa nær Huset, at Obadias ikke fandt det Umagen
„ værd at sætte ham paa Hesten igjen — bragte han ham
„ ind, ligesom han var, utoet, upudset, urenset, med
„ alle sine Pletter og Overstænkelser paa. — Han stod ved
„ Døren i Værelset i fulde halvandet Minut (Obadias
„ holdende ham ved Haanden) ligesom Hamlets Ghost,
„ uden enten at bevæge sig eller tale, med den vældige Ho-
„ ben Skarn paa sin Bagdelen, hvorpaa han faldt,
„ ganske besmurt — og enhver anden Plet paa ham saa
„ overdækket, at man (uden Reservatio mentalis) kunde
„ svøre paa hvert et Øre af deraf havde truffet ham."

De vigtigste Ord i Texten lyde saaledes: „Obadiah had led him in as he was, *unwiped*, *unappointed*, *unanealed*, with all his stains and blotches on him. — He stood like Hamelet's ghost motionless and speechless for a full minute and a half at the parlour door, Obadiah still holding his hand, with all the Majesty of Mud. &c. &c."

Sterne travesterer et Sted i Shakespears Hamlet, hvor Gjenfærdens egne Ord blive her anvendte paa Doktor Slop.

— — — at once dispatch'd,
Unhousel'd, unappointed, unaneal'd,
No reckoning made, but sent to my account
With all my imperfections on my head

„ d: med eet sendt ud af Verden, uden Sakramente,
„ uden Skrifte, uden sidste Olie, uden aflagt Rigtighed,
„ med alle mine Synder over mit Hoved."

Saaledes siges her om Doktor Slop: „Obadias
„ fremledte ham urenset, uskriftet, uden sidste Olie,
„ med alt sit Dynd og sine Pletter paa sig. Han stod
„ der lig Hamlets Gjenfærd, uden Bevægelse, uden Tale
„ i halvandet Minut (Obadias stedse holdt ved Haanden)
„ i Mudrets hele Majestæt." — Doktor Slop var en Katholik.

Ogsaa anmærkede vi ved Gjennemlæsning følgende: S. 29: „Han mærkede han tog stærkt af! he found
„ himself going off *fast in a consumption*. Ibid. Tusende løierlige og ret passende Aarsager, fifty humorous
„ & *opposite* reasons. S. 51: satte hele Taffelet i Bevægelse, to set te table *in a roar* d: satte hele Bordet i Skoggerlatter. S. 118; Overfladen af min
„ Oncle Tobys grillefulde Karakter d: Outlines. S. 142:
„ i Arthurs Tid, at Arthurs d: hos Arthurs: hans
„ Kaffehuus, ꝛc. ꝛc.

Det øvrige at efterse maa vi overlade til Hr. Zetlitz selv, som vi ønske vil anvende den Flid paa dette Værk, som dets Originalitæt fortjener. Naar han vil umage sig med at studere Auktors Sindelag paa hvert Sted, saa er det let for en Mand af hans Evne, at simulere dette Sindelag; og da vil Udtrykket komme selv.

Kundskab

Kundskab om alle Slags veneriske Tilfælde og deres fortrinligste Lægemidler. Udgivet af Dr. Johan Daniel Hock. — Oversat af det Tydske. Kiøbenhavn, 1792. Trykt hos Niels Christensen. 110 S. i 8vo.

Hr. Forfatterens Øiemeed ved at udgive denne lille Bog er prisværdigt, da han nemlig Tid efter anden vil bringe de nye udkomne Skrifter over den practiske Deel af Lægevidenskaben i fuldstændige Udtog. Her gjør han Begyndelsen med Hr. Girtanners Afhandlig om de veneriske Sygdomme, og fremlægger dette Udtog som en Prøve, af hvilken Planen for de tilkommende Udtog kan bedømmes. Den Lettelse, som fornemmelig den unge Practicus finder, ved at have Sygdommene, ei alleneste kort og tydeligen beskrevne, men endog ved at finde de nyere Helbredelsesmaader og Lægemidler anførte, er ubetalelig, da han herved forkorter den lange Vej, der fører til dette Maal, og undgaaer de møjsommelige Eftersøgninger, som han ellers maa foretage sig, naar han, for at finde disse Ting, maatte igjennemløbe tykke Octaver, ja Quarter, hvilke sidste dog, Gud skee Lov! nu efterhaanden temmelig forsvinde. Vi ville forteligen angive Indholdet.

Bogens Afdelinger ere: Kort Historie om Sygdommens Udbredelse. Beskrivelse over den veneriske Sygdom ved dens første Udbrud i Europa. Om den veneriske Smitte, hvor Forf. paastaaer, at Giften ikke smitter ved Sveden eller Uddunstninger, ei heller ved fælles Drikkekar, Klæder eller Senge, hvilket ganske strider imod Erfaringen. Om Drypperten, og de af den opstaaende Tilfælde. Denne inddeles i tvende Arter, nemlig: 1) den sande ægte Dryppert, og 2) den ægte eller Glansdrypperten, hvilket sidste Tilfælde dog aldrig bør kaldes med dette upassende Navn, da derved hverken er nogen Udflydning af Urethra, ei heller er den nogen Tid af veneriſk Natur. Her gives en god Beskrivelse paa den ægte og dens Forskjellighed fra andre lignende Sygdomme, saasom Sliemdrypperten og Blærecatarrhee. Helbredelsen skeer meest ved Indsprøjtninger, indrettede efter den lidende Deels Beskaffenhed; i heftigere Tilfælde ved Blodigler, Aareladning m. m. De tilstødende Tilfælde benævnes

nævnes ligeledes, og Helbredelsesmaaden anviſes med en Grundighed, der viſer den erfarne Mand. — Om Dryppperten hos Qvindekjønnet. Den veneriſke Gift kan i nogle Maaneder ligge ſkjult uden at viſe ſig ved udvortes Kjendetegn. — Om de veneriſke Saar eller Schanker. — Phimoſis og Paraphimoſis. — De veneriſke Vorter, Udvexter og Haardheder. — De veneriſke Kirtelhævelſer Fordelingen af diſſe holdes for at være fordeelagtigere end Buldningen. — Den almindelige Lyſtſyge. Her fremſættes en Cuurs ordentlige Fremgangsmaade paa en kort, men dog tydelig Maade. Iblant Mercurialmidlerne bliver Mercurius cinereus her allene anpriſt, og adſkillige Afkogninger anbefalede, ſom, fornemmelig i de nyere Tider, ere brugte med Nytte. — Om nogle af Lyſtſygens Tilfælde hvilke udfordre en ſærdeles Behandling. — Om den complicerede Lyſtſyge. — Om den veneriſke Sygdom hos Børn. Her anføres adſkillige Sætninger, ſom ikke almindeligen ere antagne, ej heller, i Følge mange Erfaringer, kunne antages. Hr. Forfatteren paaſtaaer for Ex. at en veneriſk Fader ikke kan avle et veneriſk Barn, og det paa denne Grund: at da veneriſke Perſoners Spyt, Blod og Melk ikke ere ſmittende, kan Sæden heller ikke være det. I det følgende tilſtaaer han dog, at Blodets Lymphe er gjort urecent af denne Gift, hvoraf man ſeer, at der i diſſe Sætninger ligger en aabenbare Modſigelſe. At udvikle dette nøjere er her ikke Rum til.

*** *** ***

I Göttingiſche Anzeigen No. 172. recenſeres den tydſke Overſættelſe af Hector Weſts Beſkrivelſe over St. Croix. „Der Verfaſſer, ſaaledes begynder Recenſionen, iſt ein feiner Beobachter, deſſen Beobachtungen aber und die daraus gezogenen Schlüſſe, nicht immer die Beſtimmtheit und Zuſammenſtimmung haben, wie die eines Labat, Eſtwick, und anderer bewährten Beſchreiber der weſtindiſchen Eilande.“

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 47.

den 29de November.

Forſøg til en praktiſk Afhandling om Længdens Beregning til Søes ved Maanens Afſtand fra Solen eller Fixſtjernerne. — En Overſættelſe af Forklaring over Brugen af Nautical Ephemeris, tilligemed endeel af Tavlerne i de engelſke Requiſite Tables med deres Forklaring og hvorledes ſamme er at bruge ved Længdens Beregning efter Lyons, Dunthornes, Dr. Maſkelynes, Witchells, Wilſons og Ridder de Bordas Methoder m. m. Oplyſt ved Exemplers Beregning af Obſervationer tagne paa egne Søereiſer, af Carl Chriſtian Peterſen, Skibs-Capitain. Kjøbenhavn 1792. Trykt paa Gyldendals Forlag. 356 Sider i 8vo.

Denne Bog indeholder, foruden en noget omarbejdet Overſættelſe af Tables requiſite to be uſed with the nautical Ephemeris for finding the Latitude and Longitude at Sea, 3de andre Maader at finde Længden paa, een af Wilſon, een af Wirchell, og een af Ridder de Borda; hvilke forſkjellige Methoder ere oplyſte ved Exempler tagne paa Forfatterens egne Reyſer. — Foran for alt dette er føjet en Indledning til Bogen, og en Overſættelſe af en Anviſning til at bruge de af Tabellerne i den engelſke Nautical Almanac, ſom ere nødvendige for Søemanden.

Indledningen gaaer fra Side 1 til 8, den indeholder en Beretning om de forſkjellige Midler man har til at beſtemme ſin Længde til Søes; ſamt en Forklaring over hvad Bogen indeholder.

Denne Indledning er i det Hele ret vel udarbejdet; dog kunne vi ikke være enige med Forf. naar han mener: at en af Maſkelyne angiven, og af ham anført Maade at beregne Tiden paa ombord, er bequemmere end den af Profeſſor Lous angivne; da man til den første maa bruge 4 forſkjellige Slags Tabeller, og kaſte 6 gange op, naar man kun bruger et Slags Tabeller og kaſter 5 gange op til den anden.

Lige ſaa lidet kunne vi være enige med Forf. naar han Side 7 ſiger: „at Requiſite Tables" (ſom han kalder dem) „ere beſtandige og uforanderlige Hjelpemid„ler, ſom enhver maa have naar han vil beregne Læng„den efter Diſtance-Methoden;" thi vor flittige og af den danſke Søefarende ſaa meget fortjente Profeſſor Lous, har ſaa fuldkommen afhjulpen den danſke Søemands Trang til denne Bog, at han aldeles kan undvære den; det eneſte han heri finder, ſom ikke findes hos Lous, er Proportional-Logarithmerne; og diſſe føre dog ikkun det Gavn med ſig, at de ſpare ham en ringe Proportions-Regning,

Der hvor Forf. taler om Søe-Uhre, havde det vel ikke været upaſſende, om de Danſke med et Par Ord vare bleven nævnte, ſiden der nævnes engelſke Søe-Uhre.

Bogen ſelv har Forfatteren deelt i fem Afhandlinger. Første Afhandling gaaer fra Side 9 til 160. Af den Underretning, ſom findes bag i hver Nautical Almanac om Brugen af de i ſamme værende Tabeller, er i den 1ſte Afhandling fra Side 9 til 24 givet en Overſættelſe af den Deel deraf, ſom kan være nødvendig for Søemanden. Valget i ſamme er got, og Overſættelſen er temmelig nøjagtig.

Den øvrige Deel af 1ſte Afhandling fra Side 25 til 160 beſtaaer af 22 forſkjellige Tabeller.

Diſſe ere alle de ſom findes i Tables requiſite &c., undtagen de Tavler ſom bruges ved Bredens Beregning ved 2 Soel-Højder uden for Meridianen, og naturlig Sinus-,

Loga-

Logarithme- og Logarithme Sinus- Tangens- og Secans-Tabeller, hvilke Forf. i Fortalen siger: at han har udeladt, fordi de findes i den af Professor Lous udgivne Styrmandskunst og Marine-Calender. Af disse Tabeller findes Tab. I, II, III, IV og V hos Lous; i Tab. II og V havde vi ønsket, at der istedet for engelske Fod var sat danske i Oversættelsen; Tab. VI kan immer have sin Nytte; dog er den ej til megen Tieneste for den danske Søemand, siden Professor Lous har tilføjet Forskjeller for hver Time i sine Declinations-Tabeller. Tab. VII haves aldeles hos Lous. Tab. VIII, IX, X og XI bruges til Dunthornes Maade at finde Længden paa. — Tab. XII og XIII høre til Lyons Methode at finde Længden paa. — Tab. XIV er allene for at forandre Grader og Minuter til Timer ꝛc., og omvendt. — Tab. XV indeholder Proportional-Logarithmer, skjønt disse ikke ere absolut nødvendige ved Længdeberegningen, kan de dog lette endeel den sidste Proportions-Regning i samme, og ere derfor nyttige for Søemanden. Tab. XVI indeholder Brede og Længde af de fornemste Søestæder, som ej i Originalen var anført. Tab. XVII og XVIII tjene til at lette Beregningen af Maanens Gjennemgang igjennem Meridianen, og dens Declination fra Greenwich til enhver anden Meridian. — Om Tab. XIX gjelder det samme som vi have sagt om Tab. VI. Tab XX, XXI og XXII høre til Maskelynes Maade at beregne Længden paa.

Med 2den Afhandling begynder et nyt Sidetal, den gaaer fra Side 1 til 10, og indeholder Maaden at stille Instrumenterne paa, og den bequemmeste Tid til at maale Maanens Afstand fra Solen eller en Stjerne; den er for det meste Oversættelse af Tables requisite&c.

3die Afhandling gaaer fra Side 10 til 41; er Forklaring over de foromtalte Tabeller, og er ligeledes for det meste Oversættelse af Tables requisite &c. — Den Side 17 anførte Maade at finde sin Afstand fra Land kan haves lettere i Lous's Styrmandskunst Side 474.

Hvorfor Forf., som han siger Side 23, vilde have udeladt Tab. VIII, kunne vi ikke begribe, da den er een af de vigtigste; og Brugen af den kan ved liden Øvelse

ikke medføre megen Vanſkelighed; den eneſte antagelige Aarſag ſkulde være, fordi den findes aldeles ſaadan i Lous's Marin-Calender.

I den 4de Afdeling fra Side 41 til 129 er viiſt Brugen af Tabellerne ved Opløsningen af 7 forſkjellige Problemer.

Diſſe Problemer ere tildeels Overſættelſe af det 3die, 5te, 6te, 7de, 8de, 9de og 10de af Tables requiſite &c. Det 1ſte, 2det og 4de er udeladt fordi de findes deels i Louſes Styrmandskunſt og deels i hans Marin-Calender.

Det ſidſte Problem: Naar den apparente eller obſerverede Afſtand imellem Maanen og Solen eller en Fixſtjerne, ſamt deres Højde, ere givne, at finde deres ſande Afſtand fra hinanden: ſom i Tables requiſite &c. er opløſt efter Lyons, Dunthornes, Maſkelynes og 2de af Witchells Methoder, har Forf. forsøgt med een endnu af Witchell, ſaaledes ſom den er givet i ſidſte Udgave af Robertſons Elements of Navigation, een af Wilſon, taget af hans Elements of Navigation, og een af Chevalier de Borda, formodentlig taget af hans Deſcription & uſage du cercle de reflexion; ſaa at her i alt findes 8 forſkjellige Maader at opløſe det ſamme Problem paa. At Forfatteren har givet ſaamange forſkjellige Opløsnings-Maader, kunne vi ikke bifalde; thi for den theoretiſke Søemand er Bogen ikke ſkrevet; og foruden at de gjør Bogen dyrere for den praktiſke Søemand, forvirre de ham og ved deres Forſkjellighed, og afſkrække ham formedelſt deres Mangfoldighed, naar een eller højt 2 Methoder, vel forklarede, kunne have den modſatte Virkning.

Den 5te Afhandling, fra Side 129 til Slutningen, handler om Længdens Beregning ved Maanens Afſtandsmaaling fra Solen eller en Fixſtjerne.

Den indeholder 2de Problemer, det 8de og 9de; i det første gjelder det om at finde Længden til Søes ved Diſtance-Maaling mellem Maanen og Solen eller en Stjerne, naar Objecternes Højder tillige vorde maalte, hvilket er det ſamme ſom i Tables requiſite &c. er Gjenſtanden for 11te og 12te Problem. I det ſidſte lærer Forf. hvorledes Fremgangsmaaden bør være, naar Objecternes

Højder

Højder ej kunde maales, men ved Hjelp af Tiden da Observationen skede maa beregnes. Da man ikke haver Oplosningen af dette Problem før trykt paa Dansk, saa har Forfatteren virkelig gjort den danske Sømand en Tieneste med at meddele samme her.

I begge disse Problemer ere Exemplerne tagne af Observationer Forfatteren har gjort paa sine egne Søereiser, og oplost efter Lyons, Dunthornes, Maskelynes, Witchells og Bordas Methoder.

Paa de 2 sidste Sider gives en kort Underretning om at finde Længder ved Maaneformørkelser, oplyst ved Beregningen af en Observation Forf. selv har gjort 1783 paa samme, og som efter de Data Forfatteren der har givet, har slaaet meget got ind for ham.

Forfatteren har i det Hele været noget vidtloftig, og skjønt Oversættelsen paa adskillige Steder ikke er saa kort og bestemt som man kunde ønske, er den dog ingen Steder saadan, at den kan forlede Læseren til nogen Fejltagelse. Liste paa Trykfejl findes her ikke; Bogen maatte altsaa enten være meget nøje rettet, eller slet ikke revideret. Vi ville ønske det første, men vi frygte for det sidste, da vi hist og her have funden nogle Fejl. F. Ex. Side 14 Linie 13: Time i Bevægelse, skal være Time-Bevægelse; Side 19 Lin. 3 staaer B. M. S., skal være D. M. S.; Proportional-Logarithmer for 2° 10′ 56″ er i Bogen 4382, den skulle være 1382.

Homers Ilias. Første Bog. Oversat med tilføjede Anmærkninger. Kjøbenhavn, 1794. Trykt paa Hegelunds Forlag hos Schultz. XII S. og 40 S. 8vo.

Fra en ubekjendt Haand har den studerende Skoleungdom her faaet en prosaisk saa kaldet Oversættelse i Modersmaalet af det Stykke af Homers Ilias, der i Skolerne skal tydes. Hr. Oversætteren har, som han i Forerindringen (S. III-IV) beretter, troet, at dette Arbejde ikke vilde være unyttigt, da denne Bog i Skolerne som oftest ikke læses med Lyst, hvortil den almindeligste Aarsag vel er, at Sproget saa meget kræver de Unges

Opmærkſomhed, at det bliver ikkun liden tilovers for Indholdet. Rec. tør ikke modſige denne Erfaring, men erkjender det for gavnligere eller i det mindſte mere uſkadeligt, at der ved Trykken gives Diſciplerne en god Overſættelſe af Roms og Grækenlands Autorer og Digtere i Hænder, end at de, hvilket oftest er Tilfældet, ſkulde behjelpe ſig med undertiden i dyre Domme tilhandlede Afſkrifter af ſtedſtedelen upaalidelige og ſmagløſe Overſættelſer. Men god maatte da og den Overſættelſe være, man Tingen fra denne Synspunkt betragtet, ikke ſkulde have noget imod at ſee trykt; var den slet, vilde den være saa meget ſkadeligere end de blot ſkrevne, ſom dens Virkninger lettelig torde blive mere udbredte. Anvendes dette paa nærværende Forſøg, maa Rec. tilſtaae, det forekommer ham, ſom det havde været nok ſaa got, det aldrig var kommet for Lyſet. Ikke anker han paa, at Overſættelſen er proſaiſk; om de gamle Digtere hellere bør overſættes i bunden end i ubunden Stil, om man kan tænke til i hin paa det fuldkommenſte at udtrykke Originalens Mening, eller i denne at efterligne dens Foredrag, o. m. deſl., ere Spørsmaale alt for vanſkelige og omtvistede til paa dette Sted at afgjøres: altſaa ingen Ophævelſer her, fordi Homer er overſat i Proſa. Men ſaaledes antaget, at Overſættelſen, ſkjønt proſaiſk, kunde være god, ſpørges videre, om den er det? og dette kan Rec. ikke tilſtaae. Digternes Fader, den i Aartuſender beundrede Homer, udmærker ſig i denne Overſættelſe for en ſtor Deel ved et ſaa plat, vandigt og ikke allene for en, endog i Proſa opnaaelig, Vellyd, men for hver en Slags Skjønhed blottet Foredrag, at hvo der ikkun herfra lærer at kjende ham, maa ledes til Domme, der ere lidet fordeelagtige ſaavel for Digteren ſelv ſom for hans Beundrere. At udpege alle de Steder, hvor Overſætteren har ſpæet Vand til, hvor Udtrykkene ere ilde valgte, Homers Forbindelſer og Overgange ſlet iagttagne, overhoved hvor der er tabt mere end det Proſaiſke og Sprogenes Forſkjellighed førte med ſig, vilde være det ſamme ſom at afſkrive i det mindſte det Halve af Overſættelſen. Men Rec. har og ſtødt paa Steder, hvor Hr. Overſætteren ſynes ham endog at have forfejlet Meningen,

og

og de betydeligſte af diſſe vil han ſøge at gjøre dem opmærkſomme paa, ſom maatte faae i Sinde at bruge denne Overſættelſe, al dens Ufuldkommenhed uagtet. L. 35 hos Homer hedder det om Præſten Chryſes: πολλα ηρατο: i Overſættelſen; han bad inderlig, hvilket ſidſte rigtig nok ſtemmer overeens med Hr. Prof. Sahls intentis enixisque precibus, men ſeer man hen til det foregaaende δακεων ſynes Koppens: han bad med lydelig Røſt, at fortjene Fortrinet. I 37te L. tales der ikke et Ord om at Apollo med ſin Sølvbue beſkytter Chryſa. L. 50 κυνας αργας: Overſ.: rappe Hunde. Hvor længe vil man da blive ved per antiphraſin at paatvinge et Ord denne Betydning, hvilket efter Sprogbrugen ſaa bequemt kan forklares ved hvide? ευχωλη L. 65 er ikke et Løfte, men det Slags Bøn, Præſterne forrettede for det hele Folk. Berømmelig torde dog virkelig være for meget for Homers αμυμων L. 92 og L. 413. L. 98 kaldes Chryſeis ἑλικωπις. Af de flere Betydninger, man har tillagt Ordet, ſynes Hr. Overſ. at have valgt den mindſt hældige, naar han forklarer det om ſorte Øjne: ſnarere bør det vel forſtaaes om runde, hvalte, eller og ſpillende Øjne. Bürger har: das ſtralenaugige Mädchen. αχνυμενος L. 103 ikke: forbitret, men dybt bedrøvet. Udvortes og indvortes Egenſkaber er paa ingen Maade en Overſættelſe af δεμας og Φυη L. 115 ɔ: Legemsſtørrelſe og Vært. Ikke ſaa, ihvor kjæk du end er, ſkal du bedrage mig, er noget ganſke andet end: μηδ' ουτως, αγαθος περ εων — κλεπτε νοω (L. 132) ɔ: da du dog er ſaa kjæk, ſaa ſøg ikke at blænde mig ved Liſt. Du ſkal ikke forføre, bør hedde: ikke undgaae mig. Hvorfor κορωνιδες L. 170 (ɔ: runde) udeladt? ατιμος εων L. 171 forſtaaer Overſætteren med de fleſte om Achilles, imidlertid ſynes L. 174 f. temmelig tydeligt at vise, det gaaer paa Agamemnon. μητιητα L. 175 er fra et Jupiters Tilnavn: den Vise blevet til: en ſom ſørger for Agamemnon. αντην L. 187 ɔ: offentlig, ſeer man ikke i Overſættelſen. Det er Athenes ikke Achilles's Øjne der L. 200 tales om. βεβηκει L. 221 har Bemærkelſen af et Plusquamperfectum: er alſaa ikke hun foer. μεροπων L. 250 ɔ: de mange Sprog talende, er ikke udtrykt i

Overſættelſen, og Anmærkningen desangaaende giver en, ſkjønt ſædvanlig, dog for den Tidsalder for lærd Forklaring. L. 269 ελθων ɔ: da jeg var reiſt, ikke da jeg reiſte. αντιβιην L. 278 ɔ: voldſomt, tabt i Overſættelſen. κυδος L. 279 er: Majeſtæt, den øverſte Magt, ikke enhver Ære. L. 283 bør efter λισσομαι underforſtaaes σε: jeg ſkal bede Achilles er altſaa urigtigt. νηας ειτας L. 306 er ſnarere ſkjønne end ligedannede Skibe. S. 316 kaldes Havet ufrugtbart, ikke dets Bred. Han reiſer (L. 343 i Overſ.) er vel en Trykfejl, for: han raſer. Agtværdig udtrommer ligeſaalidet ποτνια L. 357, ſom priſeligſte Homers κυδιστε L. 122. ιερη L. 366 er ikke paa det Sted hellig, men ſkjøn, ſtor o. desl. ει δυνασαιγε L. 393 ɔ: om du kan, ikke: ſiden du kan. κτεινομενους L. 410 forklarer ſelv Prof. Sahl (ſom Overſ. dog temmelig ſtemmer overeens med) ved cædendos, her overſættes det: efterat de ere ſlagne. L. 444 ſtaaer: at Vi, ej at J, kan forſone. L. 468 har Homer vel ſnarere tænkt paa et herligt Maaltid, end paa: lige Mad. πορφυρεον κυμα L. 482: er blevet til ſorte Bølger, ligeſom L. 350 οινωψ ποντος til den ſorte Søe. Sortladen i det høieſte havde været meer end nok. L. 490 tales om en Forſamling, ſom gjør berømmelig, ikke om berømmelige Mænds Forſamling. En ſaadan Overſættelſe gjør ſandelig ikke berømmelig. κρατος L. 509: Overſ. Sejer: hvorfor ikke ligefrem Kraft? L. 510 nye Hæder? nei! ſtørre, overflødig. αυτως L. 520 er vel ſnarere allerede end uden Grund. ου απατηλον: uden Svig, ikke ufejlbart; dette udtrykkes i det følgende Ord. L. 545: „tør du? nei! har du villet. Homers L. 545 og 546 ere reent blevne forqvaklede: endſkjønt du er min Kone ſtaaer hos Homer i Forbindelſe med: de ville blive dig ubehagelige (ikke for ſvære). L. 561 du ſlemme! Homer bruger et Kjærord. L. 581 „nu vil Tordneren, kan han nedſtyrte," for: vilde Tordneren nedſtyrte os, ſaa — L. 584: „han ſtod op": han foer, ſprang op. L. 585: en dobbelt Pokal: ganſke ſimpelt: en ſtor Pokal. Homers L. 588 er aldeles forbigaaet. L. 607 kaldes Vulkan ikke den hinkende, kun den langſom gaaende. L. 611 Zeus

ſov

ſov ikke (ſee Jl. H. 2). Han ſtræbte kun derefter. Endeel af diſſe Erindringer vare maaſkee blevne unødvendige, dersom Hr. Overſ. havde raadſpurgt de beſte Fortolkere, f. Ex. ovenanførte Koppen. Anmærkningerne (S. 25-40) give iſær nogen Underretning om de forekommende Perſoner Steder og Skikke. Endeel ere overflødige, iſær for dem, ſom dog maa formodes at gaae til Homer med nogen klaſſiſk Læsning. Andre kunde være kommet i deres Sted. Desuden er der forudſendt Indledning om Homer og Digtets Plan, hvorved dog maa erindres, at Chryſeis blev tagen til Fange, ikke ved Chryſas, med ved Thebas Erobring, Jl. 1, 366. Sproget er overalt ſkjødesløst og urigtigt.

Hr. Overſ. synes ſaaledes ikke at burde gjøre ſig Regning paa „Opmuntring til at udgive mere af denne Digter.“ Mere ønſkeligt var det, om Hr. J. Bindesbøll (hvis Evner til at overſætte Grækenlands Digtere i Proſa, Minerva for Oct. 1786 S. 463-70 har viiſt) vilde opfylde det Haab Worms Bogſkriverlexicon (3 D. S. 80) for ti Aar ſiden gav til en metriſk Overſættelſe af Iliaden fra hans Haand. Denne ubenævnte Overſ. feiler i øvrigt, naar han mener, at vi endnu intet have af Homer i vort Sprog; i Aaret 1783 udkom i Odenſe **Forſøg til en proſaiſk Overſættelſe af Homers Odyſſe med en Indledning om ham og hans Værker, Første Bog.**

J. A. H.

Over Oplysning. Om den kan være farlig for Staten — for Religionen — eller i Almindelighed. Et Ord til Opmuntring for Regenter, Statsmænd og Præſter. — Enhver aflægger Løgn og taler Sandhed med ſin Næſte. Første Fragment. Overſat efter det tydſke fjerde uforandrede Oplag. Med et Par Ord i Henſigt til Fædrelandet. Kjøbenhavn 1794. Paa Mallings Forlag. 8vo. 39 S.

Efter at Oplysning ſaalænge har beviiſt ſin gavnlige Indflydelſe paa Menneſkeſlægten, ſkulde man neppe troe den behøvede ydermere Talsmænd. Men der vil ſtedſe findes

Mennesker, som deels have aldrig selv nydt Oplysning, skjønt de ere, som man kalder det, studeerte, deels hvis Handlinger ikke taale Lys. Imidlertid skal Dumhed aldrig mangle Talsmænd, og Oplysning stedse behøve dem. Dette lille Skrift viser især hvor farligt det er at indrømme Religionslærerne mere Myndighed end andre Oplysningslærere: at Religionen altid har givet sine Lærere farlige himmelsendte Vaaben og en Indflydelse, som de sande Oplysnings-Elskere aldrig nok kan være paa Færde imod.

Originalen haves ikke ved Haanden for at kunne jevnføre den med Oversættelsen: Imidlertid lader denne sig vel læse. Pag. 15, Linie 10 fra neden, fandtes uforstaaelig; dog er det kun Ordet som der maa udslettes.

Om en Overopsynsmands Nødvendighed og Egenskaber ved en Højskole i Almindelighed, og ved den Sorøeske i Særdeleshed, af Caspar Abraham Borch, Prof. i Veltalenhed og Poesie. — Indbydelses-Skrift i Anledning af Kongens Fødselsfest højtideligholdt ved Academiet i Sorøe. Sorøe, den 28de Jan. 1794. Trykt hos F. H. Lillie. 33 S. i 4to.

Anledningen til dette Skrifts Udgivelse fortæller Forfatteren selv. „For henved fire Aar siden, siger han, bleve „ Professorerne ved Sorøe Akademie af Commissionen „ for Universitetet, de lærde Skoler ꝛc., anmodede om „ at give udførlig Underretning om dette Academies nær„ værende Tilstand m. v., samt deres Betænkning om, „ hvorledes denne Stiftelse til sand Nytte for Staten „ kunde forbedres. Blant andet blev da Spørgsmaalet „ om en Overhofmesters Nødvendighed ogsaa en Gjen„ stand for disse Professorers Overvejelser. De fleste „ Colleger paastode den Gang, at en Overhofmestrr var „ unødvendig; Nogle endog at han var skadelig. Over„ beviist om det Modsatte den Gang, ligesom endnu, „ fremsatte jeg da mine Colleger skriftlig mine Tanker „ herom i en liden Afhandling. Denne blev tilligemed de „ andre Professorers Betænkninger og Forslage indsendt til „ Commissionen. Og denne Afhandling, efterat den paa

„ nogle

„ nogle Steder er omarbejdet, vover jeg nu ved denne „ Lejlighed at fremlægge for Publikum.

Han undersøger i denne Henseende to Stykker. 1) Er en Opsynsmand nødvendig eller nyttig ved en Højskole, og 2) hvilke ere da de fornemste Egenskaber han bør besidde. Forfatterens Ræsonnement over første Spørgsmaal er kortelig dette. „Love nytte intet uden de haandhæ„ves. Opsynsmand over dem er altsaa nødvendig. For„nuft og Erfaring stadfæste, at intet Laug, Korporation, „Selskab ꝛc. kan stifte Nytte, naar ingen vaager over „dets Loves ꝛc. Haandhævelse. Kan da nogen gyldig „Aarsag tænkes, hvorfor et saadant Opsyn var unødven„digt ved en Højskole, der ogsaa er et Selskab?" Da alle Laug og Selskaber og Love ꝛc. have deres Opsynsmænd, Collegier, og Haandhævere hos os, saa mangler her en Sats i Ræsonnementet, som just var den der trulde bevises, nemlig, at hvert Laug, hvert Selskab skal have sin særegne Opsynsmand. „Lærerne kan behøve denne Op„synsmand. Videnskabsmænd ere ofte ikke bedre end „andre, for Ex. William Dodd." (En Svale gjør ingen Sommer). „De adelige unge Studerende behøve „ham endnu mere. De lystre vanskeligt andre end den „der har vim coactivam." (De lystre heller ikke ham. Lad dem opdrages hjemme). „Persiske og Lacedæmonske „Stater, der toge sig saa meget af Børne-Opdragelsen, „fandt begge for denne offentlige Opdragelse Opsynsmænd „nødvendige. (Ja det passer vel paa Sorø, hvis denne Højskole er et Wajsenhuus. Er det et saadant; ere de unge Adelsmænd, som tilsendes, saadanne Børn som hine unge Perser og Lacedæmoner; saa kan ingen bedre og med ringere Bekostning være deres Opsynsmænd end Professorerne selv, som uden Modsigelse have Tid dertil i Overflod. Og vil de unge Adelige ikke høre dem, saa lad dem høre Mosen og Propheterne. Een Opsynsmand som Børneopdrager forslaaer vist ikke).

„ 2) Opsynsmanden maa ei selv være Lærer. Han „bør være en hædret Mand i Staten," (ɔ: have Rang og Titler, for at yndes og agtes af Muserne og Musernes Dyrkere!) „og Litteratus, og boe ved Højskolen ꝛc."

Der-

Dernæst vises, „at saafremt Sorøeskole skal være „ en Højskole for Adelsmænd og disse blive deres Grund„ sætser troe, (nemlig føle sig bedre end andre) saa vil „ en Opsynsmand blive endnu mere nødvendig.“ Her angives adskillige Aarsager, som de fleste have Hensyn til Adelsaanden og vise, hvor vanskelig en uadelig Lærer udretter noget hos et adeligt Barn.

Naar man betænker, at privat Opdragelse og Underviisning er i de fleste Hensseender bedre end den offentlige: at de Adelige, hvis de endelig skal underviises offentligt, ere af mange Aarsager tjente med at underviises blant Uadelige; saa maa man sige, at en Underviisnings-Anstalt for blot Adelige er noget af det Unyttigste i Verden. Og lægger man nu hertil, at henved halvfemtetusende Tønder Hartkorn ere henlagte til denne Stiftelse, at her ere kun to Studerende ved dette Akademie, og endnu intet er afgjort, hverken for denne eller de andre Underviisnings-Anstalter i Staten for at de kan holde Skridt med den øvrige Kultur; saa skulde man næsten troe den Fremmede har Ret, som gjorde den Opdagelse, at den danske Nation er syvnig.

Ved denne Fødselsdags Højtid blev følgende Tale holdt:

Opdragelses-Væsenet i Danmark, som en af de vigtigste Hindringer for National-Oplysningens Fremme. En Tale holden paa Sorøe Academie i Anledning af vor allernaadigste Konges Christian den 7des Fødselsfest 1794, af **Gottsche Hans Olsen**, Prof. Philos. i Sorøe. 28 S. i 4to.

Denne Tale er indført i Minerva's April for dette Aar. Den er altsaa læst og bekjendtgjort for længe siden. Kun vil Recens. her anmærke, at man i denne Tale finder en Afhandling meget brugt, som ogsaa findes i Minervas Maj og Julii 1791. Hele Perioder ere indrykkede af den ene i den anden uden at meldes.

Raad

Raad til de Herrer Præster paa Landet i Dannemark ved Extra-Skats Mandtallenes Forfattelse, grundet paa virkelige Tildragelser og ledsaget af Collegialbreve, Tingsvidner ꝛc. Udgivet af D. M. Blicher ꝛc. Kjøbenhavn, 1792. Trykt hos Holm. 160 S, i 8vo.

Hvad ond Dæmon der har forfulgt dette Skrift, siden det undløb vor kritiske Territorium; eller blendet os, siden vi ikke før øjnede det i Flugten; det ere vi ikke i Stand til at gjøre Rede for. Nu efter to Aars Forløb at anmelde dets Indhold var et overflødigt Arbejd; og at bedømme dets Værd et unyttigt. Publikum har forlængst gjort begge Dele. Recens. vil blot udskrive et Par Ord af Begyndelsen, S. 28 og 29: „Extra-Skatten blev paa„ lagt, efter Forordningen af 23de Septbr. 1762, til „ Landets Gjelds Afbetaling. At dette var især Øjemed, viser Plakaten af 29de Decbr. s. A. Den har da „ nu vedvaret i 29 Aar og derover, uden at Øjemedet „ hidtil er opnaaet. Maaskee kan det ikke anstaae en „ Undersaat, især en Mand i geistligt Embede, i Danmark, „ at vove sig ind i Discussioner om denne Sag. — Saa „ meget kjender jeg i det Mindste til den Danske National-„ Tænkemaade, at enhver Byrde, som ikke er over vore „ Kræfter, bære vi villigen, saa længe vi troe, at vor „ Faders Bekymring for hans Børns fælles Tarv derved „ kan lettes, og Landets Vel derved fremmes. Da der „ for os Danske hænger et uigjennemtrængeligt Slør over „ denne Deel af de offentlige Sager, saasom om denne „ Skats aarlige Beløb, dens Anvendelse til det befalede „ Øjemeed, Gjeldens Formindskelse derved o. s. f.“ Rec. har udskrevet dette Sted, især fordi dette uigjennemtrængelig Slør findes atter omtalt i et vist mærkeligt Indlæg i en mærkelig Sag for Hof- og Stads-Retten, der ventelig snart vil blive lagt for Publicums Øjne.

Kort Underretning om Frugtsommeliges og Barsel-koners Levemaade og Pleje, af C. E. Mangor, Med. Doct. — Andet og forbedrede Oplag. — Kjøbenhavn, 1794. Paa A. Ritschkes Forlag. 110 S. i 8vo.

Den første Udgave af denne Bog, der udkom i Aaret

1779, er recenseret i disse Efterretningers No. 9. for Aaret 1783. De Erindringer, som da bleve gjorte i Henseigt til Bogens Mangler, ere her for den største Deel benyttede, og den hele Bog har vundet baade i Henseende til Forbedringer og Tillæg, iblant hvilke vi fornemmelig kunne regne Barselfeberen, saa og i Henseende til Stilen og Retskrivningen, som her er ulige bedre. En Bog af denne Beskaffenhed er næsten uundværlig for dem, der boe langt fra Lægen, og da den er kort, tydelig og forstaaelig, uden Recepter og den forvildende Mængde af Lægemidler, som man finder i en Deel andre Lægebøger, vil den for den almindelige Mand være meget nyttig, formilde de Lidendes Smerter, og rædde mangen en Barselkone fra haarde Sygdomme, ja fra Døden selv.

*** *** ***

I No. 44. af disse Efterretninger stod en Anmeldelse, taget af Adresse-Contoirets Efterretninger, som sagde, at „det Kongelige Storbritanniske Agerdyrknings-Colle„gium havde udsat en Præmie paa 50 Rdlr. for den beste „ Underretning om Landvæsenets nærværende Tilstand i „ Danmark; og at Afhandlingerne skulde indsendes inden „ Aarets Udgang." I den Anledning tjener Følgende til nærmere Bestemmelse. Den udsatte Præmie er ikke 50 Rdlr., men 50 Pund Sterling. At Bekjendtgjørelsen saa sildig kom i vore Efterretninger, var en Følge af, at den ved en særdeles Hændelse var over to Maaneder undervejs fra London hertil. Da nu desaarsag Tiden er alt for knap taget for Concurrenterne til denne Præmie, saa paatager Justitsraad Thorkelin, som den, igjennem hvis Hænder ovennævnte Collegium har vildet, at dets Notification skulde komme for det danske Publicum — han paatager sig ved Correspondence med Collegiet, at faae Indsendelses-Terminen længere udsat. Saasnart han faaer nogen bestemt Efterretning derom, skal det strax i disse Efterretninger vorde bekjendtgjort.

I den ovennævnte forsinkede Skrivelse fra Agerdyrknings-Collegiets Præses, Baronet John Sinclair, til Hr. Justitsraad Thorkelin, som er det, hvorpaa den i No. 44. af disse Efterretninger aftrykte Anmeldelse grun-

det

der sig, hedder det; „The Board of Agriculture being very desirous of acqviring a competent knowlege of the present state of Agriculture in the Dominions of Denmark, and to receive a Report there of drawn up under several divisions.“ d: „Agerdyrknings-Collegiet „ønskede at faae en nøje Kundskab om Agerdyrkningens „nærværende Tilstand i de danske Stater, og at modtage „en Efterretning derom, forfattet under adskillige Ru„briker.“ Disse Rubriker ville vel i den fra Engeland forventede ny Annonce blive nøje specificerte; imidlertid kan de som Sagen interesserer gjøre sig et Begreb om en sinclairsk Nøjagtighed og Udførlighed af de topographiske Spørgsmaale, som staae aftrykte i det 4de Bind af Ugeskriftet Samleren (No. 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26.) og derfra slutte sig til det oeconomiske, og desuden kan enhver her i Byen hos Undertegnede efterseee et Par til ovennævnte Agerdyrkningscollegium indkomne Rapporter om Agerbrugets Tilstand i enkelte Herreder og Districter i Engeland. Der gives i dem Efterretning om Jordbundens Beskaffenhed, om Beboernes Antal og sammes forskjellige Classer, om Ager og Eng og Skovvæsen, om Faare- og Heste-Avl og Nygt, om Køer og Holländerie, om Korn-Arter og sammes Behandling, Gjødning, Plovens Dannelse, Potatos-Hør- og Hamp-Avl, Klever og Rajgræs, Vejenes og Kjøretøjets Beskaffenhed, Fælleder og Hegn, Hov-Arbejde og Forpagtning o. s. f.

R. Nyerup
Redacteur af de Kjøbenhavnske lærde Efterretninger.

*** *** ***

I Jenaische allgem. Litteraturzeit. No. 350. recenseres og roses Doct. Mangors Underretning om Radesygen (som anprises til Oversættelse i det Tydske) og Prof. Viborgs Forsøg til Planternes danske Navne. „Seine Arbeit, hedder det, zeigt von praktischer Einsicht in die Botanik und von tiefer Sprachkenntniß.“

I No. 349. af allgem. Litteraturzeitung anmeldes de tvende danske Skuespil, det ene Hr. J. N. Bruns Republiken,

publiken paa Øen, et Stykke i 5 Acter, Bergen, 1793. Og det andet Skrivefriheden et Stykke i 1 Act, Kjøbenhavn, 1794. Om det første siges kortelig, at det ikke ikke duer meget, og om det sidstnævnte, at det slet intet duer.

Subskriptions-Plan

Det Bifald, hvormed Publikum har imodtaget Hr. Doctor Marezolls Andagtsbog for Fruentimmer, som i en dansk Oversættelse er udkommen paa mit Forlag, har opvakt det Forsæt ogsaa at besørge en dansk Oversættelse af samme Forfatters:

Predigten,
vorzüglich
in Rücksicht auf den Geist
und die
Bedürfnisse unsers Zeitalters.

Bogens Værd er for afgjort til at den her skulde trænge til nogen Anbefaling; Forfatterens Navn og bekjendte Fortjenester ere desuden tilstrækkelig Borgen for Værkets fortrinlige Godhed. — Publikum indbydes altsaa til, ved Subskription at fremme dette lærerige Skrifts Udgave i det danske Sprog. Det indeholder en Samling af tredive Prækener over saadanne Æmner, som i vor Tidsalder især fortjene at overtænkes og prøves. Som et Anhang tilføjes tolv Prækener af samme Forfatter, hvilke i en ældre Samling ere komne for Lyset, og Oversættelsen vil i alt udgjøre 2de Bind. Den danske Udgave haaber jeg at kunne overlade til en langt billigere Priis end Originalen sælges for. Oversættelsen besørges af Hr. Pastor Liebenberg. Subskriptionen modtages hos

Joh. F. Schultz,
i Høibroestrædet No. 64.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnſke

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 48.

den 6te December.

Samlinger om Agerdyrkning og Landvæſen, i Kortheb uddraget af de beſte oekonomiſke danſke og fremmede Skrifter, til Brug for Landsbye-Præſter og andre paa Landet boende, ved en Præſt i Sielland (Lago Matthias Wedel, Sognepræſt til Ewerdrup.) Førſte Hefte. Kjøbenhavn, 1792. Paa Tilkiøbs Forlag. Trykt hos P. H. Hødecke. 196 S. og 8 S. Forerindring. Andet Hefte. Ibid. eod. 274 S. i 8vo.

De Læſere, for hvilke diſſe Samlinger egentlig ere beſtemte, ville viſt vide den flittige Forfatter ſaare megen Tak for dette gavnlige Arbejde. De, ſom ere ukyndige i Landvæſenet, og hvis borgerlige Stilling dog fører det med ſig, at de maa lægge ſig derefter, ja ſom maaſke ere nødte dertil for at have Livets Ophold for ſig og Familie, kunne her i faa Dage indſamle ſig en virkelig rig Forraad af de i denne Henſigt fornødne Kundſkaber, i Steden for at opſanke dem møiſommelig ved egen Erfaring og ved Raadførſeler med Folk, ſom endda ſtundum ere ukyndige, ſtundum uredelige; og det ſom er en Hovedſag, de kunne allerede ved dette ene Skrift, ſom hverken er ſaa vidtløftigt eller ſaa koſtbart, at det kan afſkrække Nogen, temmelig ſættes i Stand til at betrygge ſig for mangt et Tab, ſom en Husbonde, der førſt ſkal begynde at lære Landvæſenet, er udſat for. Vel gives der i fremmede Sprog adſkillige Skrifter, af hvilke de i den-

ne Henſeende fornødne Kundſkaber kunne øſes, men de nyttigſte iblant diſſe ere ſom oftest alt for udførlige og bekoſtelige, for Ex. der Hausvater af Münchhauſen, for at nævne et af de beſte. I vort Modersmaal kunne vi ikke klage over at være for vel begavede med gode oekonomiſke Skrifter, i det mindſte gjøre de, ſom vi have, ikke dette nærværende overflødigt. Det var da virkelig et meget nyttigt Arbejde Hr. Wedel har foretaget ſig, at uddrage af de beſte oekonomiſke Skrifter, baade i vort eget og fremmede Sprog, det Vigtigſte i Landvæſenet, for ſaavidt ſom det hos os er anvendeligt. At dette har koſtet Forfatteren megen Tid og Umage, og mange Bøgers Gjennemlæsning, vil ingen kunne nægte. Ogſaa bliver man lettelig vaer, at Skriftet ingenlunde er en blot flygtig Compilation, men ſamlet med Valg og Overlæg, og at det desuden indeholder Adſkilligt, ſom ſkyldes Forfatterens egne Erfaringer og egen Eftertanke.

Diſſe 2de første Hefter afhandle i 18 Capitler følgende Materier: 1ſte Hefte: Det danſke Landbrug i Almindelighed — Fælledſkabers Skadelighed og Fordele, ſamt Forſigtigheder (Forſigtigheds-Regler) ved ſammes Ophævelſe — Markens Renøning og første Indhegning — Steengjerder, ſamt Sten nes Opbrydning, Sprængning og Tilkjørſel — Grøfter og Jord-Diger — Selvvæxt (formodentlig et ſiellandſk Ord, men ikke adagvat) eller levende Gjerder — Riisgjerder, og det dertil behøvende Gjerdſel — Skovs Plantning og Opelſkning — Vand- og Brak-Grøfter, ſamt Sluſer. — 2det Hefte: Kort hiſtoriſk Udſigt over andre Rigers Landvæſens Forfatning med Henegnelſe paa det Danſke — Gjødningen, dens Formerelſe og Behandling — Jordens Forarbejdelſe og Behandling til Sæd — Sæden, Tiden og Maaden at ſaae — Sædens Indhøſtning og Tørſkning m. v. — Engenes Behandling og Forbedring — Kunſtige Enge og Foderurter. — Adſkillige Vexter, nødvendige og nyttige for Landmanden at dyrke — Adſkilligt for Landmanden ſkadeligt Urøj og Ukrud. Recenſ. haaber, at Bogens Læſere næſten ved hvert Capitel ville finde Aarſag til at ſtadfæſte den fordeelagtige Dom han for ſin Deel har fundet ſig beføjet til at fælde over Bogen i Almindelighed. Det 4de Capitel, ſom handler

handler om Steengjerder o. s. v. udmerker sig ellers i Særdeleshed, efter Recensts. Tanker, ved mange rigtige og nyttige Regler. Man sporer tydelig, at Forfatteren særdeles nøje har giennemtænkt denne Materie, og det synes at hvad han har sagt om den, er aldeles hans eget, grundet paa egen Erfaring og Eftertanke. Gaaer Forfatteren end her i et Detail, som for mangen en Læser maatte synes alt for smaalig og maaskee kjedsommeligt, vil dog vist mange erkjende dets Nytte.

Vi skylde i øvrigt vore Læsere og selv Forfatteren (som vi, i Overbeviisning om Skriftets Værd og Brugbarhed, ville ønske saa megen Afsætning, at han maatte faae Anledning til at oplægge det paa nye) at anmerke en og anden af de Urigtigheder, som ved Gjennemlæsningen have mødt os. Saaledes er selv Definitionen over Landvæsenet, hvormed Bogen begynder, intet mindre end rigtig. Det er ikke Landvæsenets egentlige Formaal, at anvende Naturproducterne, som Forfatteren antager, men meget mere at frembringe dem, at tilvejebringe den største muelige Mængde, af beste Slags, og i det fordeelagtigste Forhold; og at kalde Landvæsenet „den Deel af Philosophien, der fremsætter dogmatisk de Sandheder, som ere hidledede af Naturens Virkninger," er særdeles upassende; hører da Udsvelsen ikke til Landvæsenet? Og atter maatte man paa den anden Side spørge: Kan Theorien om Magneten, og utallige anden physiske Sandheder regnes med til Landvæsenet? — S. 10 giver Forfatteren en Advarsel imod at henvende al sin Agtsomhed paa een vis Deel af Landvæsenet. Denne Advarsel fortjener neppe uindskrænket Bifald; Englands Exempel vidner imod den. Det er bekjendt, at just denne Omstændighed bidrager meget til Landvæsenets fortrinlige Flor i England, at adskillige af dets Landmænd lægge sig udelukkende efter een eller anden vis Green af Landvæsenet, i Steden for at dele Opmerksomheden paa det Hele. Uden Tvivl er det best, at enhver Landmand har besynderlig Hensyn paa de Ting, som hans Jords Beskaffenhed og andre lokale Omstændigheder besynderlig giver ham Anledning til at fremelske. — Det faldt Recens. temmelig haardt at see S. 34 den ædle og uskyldige Lyst til Havedyrkninge parret med Ly-

ſten til Spil. — S. 39 anmerker Forfatteren meget rigtig adſkillige Ulejligheder, ſom en Landsbye-Præſt udſætter ſig for, ved at bortforpagte ſin Avling, men endeel af diſſe kunne dog forebygges, naar han forbeholder ſig nogle Tønder Land af ſin Jord, ſaa meget ſom bequemt kan drives ved de ſamme Folk og Heſte, ſom han alligevel, uden Avling, var nødt til at holde; og det ſom endnu i Anledning af Ubequemmeligheden ved Bortforpagtning anføres S. 40, at „den Fornøjelſe at have Afvexling fra Studeringer til andre ſømmelige Beſkjeftigelſer, og dermed forſøde mangen en ubehagelig Time — kun er egen for dem, der ſelv have frie Hænder ved Avlingens Drift," er ganſke viſt alt for udelukkende ſagt. Havedyrkning, mekaniſke Arbejder, Muſik, o. a. m. kunde jo dog ogſaa give behagelig og uſkyldig Afvexling, ligeſaavelſom Landbrug, hvis Værd man derfor ingenlunde tænker at ville nedſætte. — Forfatterens Raad S. 41 helſt at forpagte Avlingen bort til Byemændene, kunne vi ingenlunde bifalde. Det kunde maaſkee vel for nærværende Udlejer være fordeelagtigt, men da Byemændene ſelv have Jord, ſom er deres egen for deres hele Levetid, og de derimod ikke kunne beholde Præſtens Jord længere end hans Embedstid eller de beſtemte Forpagtnings-Aar, ſaa er der megen Friſtelſe for dem til at forbedre hin paa dennes Bekoſtning. Forfatteren meddeler ellers over denne hele Materie mange gode Anmærkninger, ſom fortjene at lægges paa Hjerte af dem der ville forpagte deres Avling bort. S. 54 paaſtaaes, at Faarene trives meget bedre i Tøjer, end naar de gaae løſe; herom kunde man vel have Aarſag at tvivle. — Iblant de S. 64 anførte Skrifter have vi ugjerne ſavnet det klaſſiſke Skrift, Morvilles Jordſkiftningslære, ligeſom S. 160 Trøjels Prisſkrift og Paſtor Oeſt's Abhandlung von Einfriedigung der Ländereyen, ſaa meget mere, da de ere af indenlandſke Forfattere. — S. 107, hvor der tales om Ledde, eller og i Afhandlingen om Steenſprængning, havde vi ønſket, at Forfatteren havde tilraadet Steen-Ledpæle, ſom i Fyen ere ſaa meget brugelige, og ſom fortjente at være bekjendte og indførte overalt. — Den S. 121 anførte og tilſtaaede Indvending imod, at anvende det foreſlagne Hegn paa ſtore Herre-

gaards-

gaards-Marker, falder bort, naar man betænker, at jo ſtørre Areal, jo kortere bliver i Proportion Linien, ſom indſlutter det, cæteris paribus, ſaa at naar for Ex. 2 ligeſidede Qvadraters Arealer forholde ſig ſom 16:1, ſaa vil deres hele Indhegnings-Linie kun forholde ſig ſom 16:4; heraf følger, at naar den foreſlagne Indhegningsmaade er fordeelagtigere og mindre bekoſtelig i det Smaa, ſaa er forholdsviis Fordelen endnu ſtørre i det Store. — S. 137 opregnes nogle af de almindeligſte Ukrudsarter, ſom meeſt hindre levende Gjerders Fremvæxt, og nævnes da iſær: Humulus, Bryonia alba & nigra, Clematis flammula, Urtica major, Fagopyrum ſcandens, &c. Recenſ. finder det her beſynderligt, deels at ſaa bekjendte Planter, ſom Humlen og Nelden, ikke hellere nævnes ved deres danſke Navne, da Bogen dog ikke er beſtemt allene for ſaadanne Læſere, ſom forſtaae Latin og det botaniſke Sprog, (i dette burde desuden diſſe 2 have heedt: Humulus Lupulus og Urtica dioica), deels at Br. nigra anføres, ſom dog neppe er til, og Clematis flammula, ſom uden Tvivl ikke voxer nogenſteds i Danmark. Fagop. ſcandens, ſkal formodentlig være Polygonum ſcandens eller troligere P. Convolvulus L. Rimeligere og nyttigere havde det været, at nævne de almindeligſt forekommende med deres bekjendte triviale Navne, ſaaſom: Nelden, Snejlen, Gedetrinden, Humlen, o. ſl.; den ſidſte er noget nær blant alle den ſkadeligſte i dette Tilfælde. — Nomenclaturen af de til levende Gjerder anbefalede Væxter kan Recenſ. heller ikke bifalde. Saaledes findes S. 139 nævnt Salix vulgaris, hvilket Navn Syſtemet ikke vedkjender ſig, men nøjes med det blotte Navn Salix, ſom fælleds Slægtenavn for de mangfoldige Pile-Arter, Tydſk Pil S. 140 kaldet S. caprea, da ellers ved dette ubeſtemte danſke Navn almindelig forſtaaes euten S. purpurea eller viminalis. Overhovedet er Pil, ſom Forf. rigtig anmærker, ikke ſynderlig ſkikket til egentlig levende Gjerder, men dens mangfoldige Nytte er ikke deſto mindre, ſom bekjendt, vigtig nok til meget at anbefale dens Fremavl. De Pilearter, ſom da fortrinlig fortjene at komme i Betragtning, og ſom man ogſaa tildeels almindeligſt lægger Vind paa, ere: Salix pentandra, fragilis,

purpurea, alba, caprea, viminalis, hvortil endnu af udenlandſke kunne lægges vitellina og babylonica — Viburnum henſøres S. 142 under det Genus Sambucus, da dog Vib. ſelv er et Genus, hvoraf det Species Opulus voxer vild hos os. — Men det vilde maaſkee være ubilligt at fordre den ſtrængeſte Nøjagtighed i ſlige Ting af vor Forfatter, da han vel ikke gjør Fordring paa, at være Botanikus, og for endeel af vore Læſere vilde det maaſkee og være trættende, hvis man her vilde gjennemgaae alle botaniſke Fejl. Derimod er Recenſ. villig til privat at meddele Forfatteren ſine Rettelſer, hvis han ønſker det, til Værkets ſtørre Fuldkommenhed, i Tilfælde af et andet Oplag. — S. 147 foreſlaaes at formere Berberiſſer ved Snitlinger; men denne Maade er temmelig mislig, endſkjønt det rigtig nok kan lade ſig gjøre; de lade ſig derimod hæftig optrække af Frøe, ſom naar det ſaaes ſtrax efter at Bærrene ere udpreſſede, temmelig viſt kommer op næſte Foraar. — Eſp, S. 178 er ikke Populus alba, men tremula, ſom i Fyen ſædvanlig kaldes Beveræſk. P. alba udmærker ſig ſærdeles fra denne og de andre Poppel-Arter ved den Sølvglands, ſom Bladenes Bagſide fremviſer, formedelſt det Laad, hvormed den er overdragen. Denne Art findes hyppig i det Slesvigſke, og kaldes der Abeler; i de andre danſke Provintſer forekommer den ſielden, ſaavidt Recenſ. veed, men almindelig er derimod P. tremula og nigra. — Andet Hefte S. 20 og 21 fremſætter Forfatteren en Hypothes om den Maade paa hvilken Kornavling først er bleven indført her i Norden, ſom er ſaare uſandſynlig. Fodermangel ſkulde nemlig have lært vore Forfædre først at ſaae og opelſke Græsarterne, og de ſkulde derefter, ved at erfare, at viſſe Græsarter bare et ſundt og velſmagende Frøe til Næring for Mennesker, være blevne foranledigede til at ſamle og dyrke diſſe. Man tør tvertimod af gode Grunde ſikkert paaſtaae, at Græs-Arternes Dyrkning til Qvægets Føde er baade her og andre Steder en Datter af Korndyrkningen, og ikke dens Moder. Desuden kunde man vel med Føje tvivle om, at nogen af vore nu dyrkede meelrige Græsarter (Cerealia) hører hjemme her i Norden. — Den Bygart, ſom S. 112 kaldes det engelſke med flade Ax, maa ventelig være

Hor-

Hordeum zeocriton, Riisbyg, eller, ſom Bønderne i Recenſs. Egn ganſke bequemt kalde det, formedelſt Axets Dannelſe: Viftebyg. Recenſ. tør, ikke allene paa Hr. Viborgs Autoritet i hans Prisſkrift om Bygget, men endog efter ſin egen og fleres Erfaring, frit anbefale det, ſom fuldkommen ſaa frugtbart, ſom de ellers her til Lands almindeligſt dyrkede Arter, og anvendt til Grøn, overgaaer det dem mærkelig i Hvidhed og Smag; fremdeles har det ogſaa den Fuldkommenhed, at i feed Jord, hvor Bygget gjerne vil falde omkuld eller i Leje, ſtaaer Riisbygget ikke nær ſaa megen Fare, ſom de andre Arter, formedelſt dets korte Straae. — S. 181 ſiges, at den hvide Klever er ikke ſaa fyndig ſom den røde. Dette er tvertimod almindelig Erfaring. Den røde er mere vandet, mindre fyndig, nærſom og ſund, end den hvide; Qvæget trives og malker bedre efter denne end efter hiin. Derimod maa man tilſtaae, at den røde voxer højere og ſtærkere, ſaa at den paa lige ſtort Stykke Land underholder flere Høveder, og paa middelmaadig Jord, hvor endda en ſikkelig Grøde kunde avles af rød Klever til Høe, vilde den hvide neppe voxe ſaa høj, at den med nogen Fordeel kunde ſlaaes. — Eſparſette ſkal, efter S. 183, udkræve god Jord. Recenſ. har tvertimod gode Grunde til at troe, at denne Foderurt juſt er meeſt paſſende for de magre, tørre og ſandige Jorder; Rødderne have i ſaadan Grund letteſt ved at ſkyde dybt ned, ſom deres Natur medfører; ſlig Jord giver og mindre Ukrud af ſig end den gode, og da Eſparſette er meget udſat for at qvæles af Ukrud medens den er ſpæd, bør viſt nok denne Omſtændighed paaſees; endelig er og denne Jordart meeſt trængende til den lange Hvile, ſom den kan faae, medens Eſparſetten vedvarer; og under diſſe Omſtændigheder vil det viſt ikke feile, at en med Eſparſette nogenledes bevoxet Ager ikke allene erſtatter Tabet af det Korn, ſom kunde været avlet derpaa, men endog betydelig forbedrer ſaadan ringe Jord. — Om Luzernen ſiges derimod S. 186, at den ikke behøver ſaa god Jord, hvilket ſtrider imod hvad Recenſ. baade har læſt og erfaret. — Lolium perenne med Ax, ſom ligne Havreax, S. 189, gives ikke, men mueligt Forfatteren har meent det ſaa kaldte franſke Ray-

Græs (Avena elatior L.), ſom maaſkee af alle Foderurter meeſt fortjente at dyrkes her til Lands. — Af den S. 166 og 190 nævnte Sulla (Hedyſarum coronarium L.), der dyrkes, ſom Haveblomſter, formedelſt ſin ſkjønne Flor, har Recenſ. ikke engang kunnet erholde modent Frøe i Haven, ſaa den viſt ikke kan fortjene at komme i Betragtning ſom Foderurt her til Lands, ſaa meget mindre, ſom den ej er perennerende; men de øvrige ſammeſteds anførte, og mange andre, kunne uden Betænkning anbefales. Medicago falcata er ſærdeles af Landhuusholdnings-Selſkabet anpriiſt i Almanakken for 1794, ſaavelſom nysnævnte Avena elatior. — S. 269 paaſtaaes, at Brandkornene ere tungere end de ſunde Hvedekorn ſelv, hvilket har baade Sandſynlighed og Erfaring imod ſig, da Brandkornene ved Kaſtningen holde ſig til det ſvange Korn, Efterkornet kaldet. Imidlertid holder Almuen i Recenſs. Egn almindelig for, at den allerforreſte Hvede, Krogekornet kaldet, er mindre tjenlig til Sæd, end den næſt efter, paa Grund af den ſkulde ſtaae Fare for at raadne; imidlertid har det ventelig ingen Nød derfor, naar kun Kornet er fuldkommen tørt indavlet. Men Sagen fortjente nok nærmere at underſøges.

Nogle ubekjendte Ord have mødt os, ſaaſom: Lane, Kætte, Tiſt, diungt; men vi formode, at de maa være ſjellandſke Provincial-Ord. — Forfs. Stil er paa mange Steder ikke god, iſær i Begyndelſen af Bogen; undertiden have vi endog fundet den uſammenhængende og inconſequent. — De anbragte Mottoer over hvert Kapitel, og ellers hyppig indſtrøede Vers eller Sententzer, kunne maaſkee ſmage Somme, men Recenſ. maa bekjende, at dette har for ham ſeet noget affecteret ud, ikke at tale om, at de uden Nødvendighed optage Rum i Bogen, og altſaa ſtride imod den Korthed Forf. ſaa ofte lover ſine Læſere.

Ved de her nedſkrevne Anmærkninger have vi ingenlunde villet forringe dette Skrifts Agtelſe, ved hvilket den værdige Forfatter, i vore Tanker, virkelig har gjort ſig fortjent af ſine Medborgere; men vi troe tvertimod, ſelv ved diſſe Anmærkninger at have godtgjort, at vi hverken have bedømt Skriftet løſelig eller været partiſke i at fælde den almindelige Dom over det, til dets Fordeel,

og

og tør altsaa nu desto friere anbefale det til enhver Begynder i Landvæsenet, ja selv til dem der længe have dyrket det, som vi troe ville finde sig tjente med at læse og nytte det. Det allerede udkomne 3die Hefte opsætte vi at bedømme indtil vi tillige kunne medtage det 4de, som formodentlig er under Pressen.

Prædikener i Anledning af Ildebranden paa Christiansborg den 26de Februar 1794.

Det var at formode, at endeel af vore Præster vilde udgive deres Taler ved en saa besynderlig, som alvorlig og sørgelig Anledning. Men dersom der ikke ere udkomne flere end de Recensenten har faaet tilsendt, og her vil anmelde, er Mængden endda ikke saa stor. Dog da det vilde blive for vidtløftigt at anmelde enhver udførlig, har Recensenten foresat sig ikkun kortelig at omtale de Mands Prædikener, som det læsende Publikum allerede tilfulde kjender af lignende Arbejder, og derimod at skjenke de mindre bekjendte, især fra Provindserne, et større Rum.

Det hører vel med til Fuldstændighed ogsaa at anmelde de anordnede Texter og Bønnen, som brugtes ved denne Lejlighed. Altsaa bliver:

No. I. Texter og Bøn til Brug paa en Andagts- og Bededag, som holdes paa hvert Sted i begge Rigerne næste Søndag, efterat Hans Kongelige Majestæts Befaling desangaaende er indløbet, i Anledning af den ulykkelige Ildsvaade, som fortærede det Kongelige Residence-Slot Christiansborg i Kjøbenhavn den 26 Februar 1794. Kjøbenhavn. Trykt hos J. F. Schultz, Hof- og Universitetets Bogtrykker. 16 S. 8vo.

Recensenten har hørt forskjellige Domme over disse Texter, og det kunde ej være anderledes, da hver har sin Smag. Hovedspørgsmaalet bliver uden Tvivl, om de passe til Dagen og Hensigten, og da kan det neppe nægtes, at de jo give bequem og frugtbar Anledning til at

opfylde Dagens Øiemed. Bønnen er meget god, og Valget af Psalmerne saa passende, som Bogen tillod.

II Prædiken over Esaiæ 43 C. 1-3 V. til Høimesse for de Kongelige Herskaber i Holmens Kirke paa Andagts- og Bededagen, af Dr. Nicolai Edinger Balle, Biskop i Sjællands Stift. Udgivet til Hjelp for de meest Nødlidende, som have lidt Tab ved Ildsvaaden paa Slottet. Kjøbenhavn. Trykt hos Schultz. 16 S. 8vo;

Prækenen viser, at det ikke er forgjæves at fæste sin Tillid paa Herren; thi a) Herrens Magt og Vælde er ubegrændset, og b) hans Naade og Miskundhed urandsagelig. Den Højærværdige Forfatters Maneer er bekjendt. Denne Tale er analytisk, da hver Tertens Deel gjennemgaaes og anvendes paa Fædrelandet. Varme for Sandhed og Dyd og dansk Kjerlighed til Kongen og Medborgere fremlyser af Mandens Tale, som af hans Vandel.

III. Prædiken paa den anordnede Andagts- og Bededag, efterat Christiansborg Slot var brændt den 26 Februar 1794, i Frelserens Kirke til Aftensang af P Paludan. Til Bedste for en Familie, som ved Branden mistede Alt. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos S. Popp. 16 S. 8vo.

Denne Forfatter har skrevet mange Prækener, saa hans Foredragsmaade behøver ej her at omtales, saa meget mindre, da Recensenten snart kommer til at anmelde hans sidst udgivne Samling. Talen viser, Hvorledes Jesu Religion fører os vel i alle Livets Omstændigheder i det den baade indprenter Tillid og Hengivenhed til Gud i Nød og Fare, og tillige opmuntrer Hjertet til Taknemmelighed, efterat man har seet Herrens Gjerninger. At Davids 46 Psalme er næsten heel brugt i Bønnen, har Recensentens fulde Bifald. Dog troer han, at det havde endnu været bedre, om Ordføjningen var blevet mere stemt i Bønformen, og Forfatteren heldig havde

havde kunnet forandre det 10de og 11te Vers. Mandens Gjerninger, som David omtaler, ere forlangt fra vore Tider.

IV. Prædiken over Esaiæ 43 C. 1-3. til Højmesse i Helliggeistes Kirke paa den anbefalede Andagts- og Bededag, i Anledning af den sørgelige 26 Februarii, af Peter Hansen, Dr. og Professor Theologiæ, Sognepræst ved Helliggeistes Menighed. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos P. Poulsen. 24 S. 8vo.

I en kort Forerindring siger Hs. Højærværdighed: „En „ brandlidt fattig Familie i Ringsted, til hvilken Byes „ sørgelige Skjebne jeg som dens forrige Lærer seer med „ sand Deeltagelse, ønskede jeg i dens Kummer at yde „ en velmeent Skjerv, som af det indkomne (indkom„ mende) lidet for denne Præken herved ofres den." Dette er en af de Aarsager, som bestemte ham til at udgive denne Præken. For endeel Aar siden har ogsaa denne Forfatter udgivet en Samling over Evangelierne i 3 Bind, saa Recensenten og ved ham kan være kort. Hs. Højærværdighed afhandler disse fire Sætninger: Gud paa minder Menneskene, og det ofte alvorlig; men han skaaner tillige faderlig; Hvad bevæger ham til denne Skaansel midt i sine (hans) alvorlige Paamindelser? Hvad Virkning bør den frembringe hos os? Saavidt Recensenten synes, har Forfatteren ved ingen af dem foreskrevet sig bestemte Grændser nok, inden hvilke han stedse kunde beholde Dagens Øiemed i Sigte. Det, som i sidste Deel, S. 21 indtil Enden, egentlig har Hensyn til den sørgelige Hændelse, læses med Fornøjelse. Sproget har Recensenten ej fundet saa korrekt, som han havde ventet af en saa øvet Skribent.

V. Predigt, auf Veranlassung der Feuersbrunst, welche den 26 Februar 1794 das Königliche Residenz-Schloß Christiansburg verheerte, gehalten von C. J. R. Christiani Königlichen Hofprediger in Kopenhagen. Kopenhagen, gedruckt bey S. Popp. 24 S. 8vo.

Efter det, Recensenten kjender til den ædle Forfatter af hans

hans liturgiske Breve og denne Prædiken, længes han meget efter den Samling, han offentlig har lovet os. At anmelde den vil uden Tvivl vorde Løn for meget andet Trælarbejde. Her besvares disse tvende Spørsmal: Hvorledes bør vi efter Kristelige Grundsætninger bedømme den ulykkelige Begivenhed, Dagen minder om? Og hvortil opfordrer den os? I Svaret paa første Spørsmaal godtgjør Forfatteren, at vi ej tør ved at anſee den sørgelige Begivenhed for en Straffedom af Gud. Dog bør vi betragte den som en guddommelig Tilskikkelse og derfor ikke forestille os den anderledes end velgjørende i dens Følger. Den anden Deel giver nogle Vink til nøjere Eftertanke. — Blidt, ukunstlet og værdigt, som den Religion, han forkynder, er Forfatterens Foredrag. Efter Recensentens Tykke har han i simpel Yndighed og overtalende Hjertelighed megen Lighed med hans Formand ved Hoffet, Superintendent Adler.

VI. *Empfindungen* und *Entſchlieſſungen* bei den Ruinen des am 26 Februar 1794 durch Feuersbrunſt zerſtörten Königlichen Reſidenz-Schloſſes *Chriſtiansburg*. *Eine Predigt* auf Königliche Verordnung in der reformirten Kirche zu Kopenhagen gehalten von J. G. Maurenbrecher. Copenhagen, gedrukt bei den Hofbuchdruchern N. Möller und Sohn. 1794. 30 S. 8vo.

Forfatteren har tilegnet denne Prædiken til sine eftertænksomme Medborgere, denen die Sprache des Schicksals geheimſte Gottesſprache für ihre Herzen iſt.

Af det temmelig høje Sidetal maa Læseren ej slutte, at Talen overstiger en Prædikens vedbørlige Længde; Trykken er, som Titelen viser, med latinske Skrivter og tillige vid. I et rigt og blomsterfuldt Foredrag udvikler Forfatteren paa skjønneste Maade, at Slottets hastige Forstyrrelse a) lærer os Guds Storhed og Magt — hans skaanende Kjerlighed — og alle jordiske Tings Forgængelighed og Forgængelighed. b) At den opvækker os til Bod, opfordrer os til virksom Medlidenhed mod vore Medmennesker, som derved ere blevne ulyk-

ulykkelige, og giver os Lejlighed til ved vor kjerlige og hengivenhedsfulde Opførsel mod vor Landsfader, i det meest overtydende Mønster at vise hele Verden, hvad troe Undersaatter skylde deres Fyrste, som regjerer dem med Retfærdighed og Godhed. Den i hans Kirke indførte og meget efterlignelsesværdige Skik at oplive Menigheden ved passende Sang under Foredraget, har Forfatteren nyttet ved Slutningen af første Deel. Saa har han og i den trykte Præken tilføjet nogle Strofer af Thaarups Hymne, med nogen Forandring efter hans egen trykte Oversættelse, hvilke og efter Recensentens Følelse staae her paa et meget passende Sted. Den anordnede Aftensangstext staaer over Indgangen; men er kun saare løselig berørt Side 12. Dog vil neppe andre, end Recensenten, som paa Embeds Vegne maa see nøje til, gaae i Rette med den gode Forfatter derom. Han giver enhver anden Læser saa megen sund og behagelig Føde for Forstand og Hjerte, at de vist ikke ændse saadanne Smaating.

VII. Die göttlichen Prüfungen, von ihrer beruhigenden lehrreichen und wohlthätigen Seite betrachtet; in einer am Andacht- und Bettage nach der Einäscherung der königlich Residenzschlosses Christiansburg gehaltenen Gottesverehrung, von K. K. von Gehren, evangelisch-reformirten Prediger. 1794, gedruckt bei J. R. Thiele. 30 S. 8vo.

Prædikenen er, ligesom Balles, udgivet til Hjelp for de mest Nødlidende, som have lidt Tab ved Ildsvaaden. Forfatteren har givet os saa mange Prøver paa sin smukke og grundige Prækemaade, at den kan forudsættes, som almindelig bekjendt. Titelen viser de tvende Sider, fra hvilke de guddommelige Prøvelser i Almindelighed og i Særdeleshed Dagens Begivenhed betragtes. Sin valgte Materie behandler Forfatteren paa saa lys og lærerig en Maade, at hver tænkende Læser med sand Glæde og Opbyggelse ledsager ham igjennem de tvende første mere almindelige Dele, og hver dansk Mand med fuld Deeltagelse seer sit Hjertes Ønsker lagt for Dagen

gen i Udviklingen af de glædelige og velgjørende Følger, ſom Slottets Afbrændelſe kan og vil have ſaavel for Kongen og hans dyrebare Familie, ſom for ſamtlige Indvaanere i de danſke Stater. Med den anordnede Højmeſſetext har Forfatteren forbundet Sal. Ordſprog 3, 11, 12. og ſeran Talens Deling kortelig gjennemgaaet dem i Forening med hinanden.

VIII. Hvad der ſkal tröſte os over Kongeboligen Chriſtiansborgs ſorgelige Levninger, foreſtillet i en Prædiken paa anden Søndag i Faſte over den befalede Text Eſ. 43, 1-3, af Lorenz Nikolaj Fallesen, Sognepræſt for Sæby og Gilleleie Menigheder i Sjælland. Kjøbenhavn 1794. Trykt paa Gyldendals Forlag. 31 S. 8vo.

I Anmeldelſen af Forfatterens Magazin No. 40 d. E. er denne Prædiken allerede vel omtalt. Recenſenten kan da her vare des kortere, og det ſaa meget mere, da Publikum nu aarlig, ſaalænge Religionsmagazinet varer, faaer Prøver i Mængde af Forfatteren.

I denne Tale, hvis Thema Titelen viſer, udvikles følgende Tröſtegrunde. 1. Den Viſhed, vi have derom, at Kongen og hans Familie er bleven redder. 2. Fordi vi veed (vide) det med Viſhed, at Kongen og hans Familie og Regjeringen i Almindelighed ere chriſtelig ſindede mod deres Underſaatter. 3. At ej allene alle de andre offentlige Bygninger, ſom grændſe tæt op til Slottet, og hvori en ſtor Deel af Landets Velſtand var forvaret, men og at hele Byen, der var ſaa bienſynlig i Fare, iligemaade blev reddet. 4. At vi med Sandhed kunne ſige det, at Landet, i det Hele taget, er i ingen ſlet Forfatning, og at følgelig dette Tab, i hvor ſtort det endog var, let lader ſig forvinde. 5. At Ildebranden, der ſkede paa Chriſtiansborg den 26 Februar 1794, vil blive en nye Tidspunkt i den danſke Hiſtorie, hvorfra man iſær vil regne Folkets og Kongens indbyrdes Hengivenhed den ene imod den anden. Diſſe Tröſtegrunde ere ret godt udviklede. Dog er Recenſenten enig med Forfatteren, at Foredraget hiſt og her ikke er ſaa populært, ſom hans Menig-

Menigheders Tarv udfordrede. Maleriet Side 12 14 hører uden Tvivl til disse Steder. — Den hele Tale forekommer og Recensenten for lang. Den holdtes neppe i en Time og Forfatteren har to Menigheder.

IX. I Anledning af den gyselige 26 Februar efter Prædiken Fastelavns Søndag 1794 i Store Hedinge Kirke af Andreas Woldike. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn. 15 S. 8vo.

Titelen viser, at dette er ikke en egentlig Prædiken paa den anordnede Bededag; men et Par Ord, Forfatteren af egen Drivt har talt til sin Menighed, saasnart Rygtet om den sørgelige Begivenhed var kommet ud til ham, paa nærmeste Søndag efter Ildsvaaden. Som saadant et hurtig forfattet Udkast maa det have været kjerkomment for den retsindige Forfatters Menighed, og fandtes der endog i den skarpsindige Dommere, saa vilde de endog med Føje have kunnet undskylde, at der ej findes den Orden i Tankerne, som de vel ellers maa være vante til hos den kyndige Forfatter. Men nu, da Forfatteren har ladet det trykke ligesaa ufuldkomment, som det holdtes, maa Recensenten ikke være fornøjet dermed, og Læseren vil neppe lade hin Undskyldning gjelde til Forfatterens Retfærdiggjørelse. De historiske Efterretninger Side 6 forekomme Recensenten ikke interessante nok til at fortjene Plads her. Side 8 staaer: „at nogle af de kongelige Personer intet fik reddet uden hvad de gik og stod (e) i" Det er, saavidt Recensenten har kunnet erfare, ikke overeensstemmende med Sandhed, burde altsaa ikke heller findes her.

(Fortsættelsen følger.)

Subskriptions-Plan.

Et nyt Verk, med Titel: Jorden, kjendeligen efter et Fornuftvæsens Plan en Verden for levende og velsindede Væsener, udkommer i smaa Hefter. Hovedhensigten ved samme er at forklare, hvorledes det paa Jorden

den Levende vedvarer, og lider vel, fordi den jordlige Naturens døde Deel er bleven indrettet saaledes, som den det er. Dettes Forklaring meddeles i særlige Taler om Jordmassen — dens Tilbehør, Oceanen og Luft-Kredsen — disses, og de jordlige Legemers Bestanddeele: eller Grundstoffene i den jordlige Natur — Lysstoffet — Varmestoffet — Suurstoffet — Vand — Jord — Luft: eller de elastiske Dampe, Gaßerne — de jordlige Grundstoffers Eeningsmaader — Virkelser paa hinanden — Legemernes deraf følgende Forandringer — Gjæring — Raadnelse — Opløsning — Forflygtigelse — Forvittring — Forbrending o. s. v.

Derefter handles om de store Classer af det jordlige Levende — Planter — Dyr — Mennesket — Levenhed — Levenheds Grader — Organisazion — Irritabilitet — Dyrisk Følelse — Livs Ophør; eller Død — det Levendes Mangfoldighed — Arters Vedvarighed — faste Form — Afartning — Afstufning — Omvandling i den jordlige Natur.

Heraf uddrages Philosofies-Ideer om Eenhed — Harmonie — Ligevægtssystem — Vedvarighed — Rigdom — Sammenkjædning i den jordlige Natur.

Et Physikssystem leveres ikke; men i Bonnets Maneer handles om Sætting og Særvirkelser, hvilke tydeligst tilkjendegive et skeet fast Anlag for den jordlige Natur; altsaa: en Jordens Verkmester, og denne som et Fornuftvæsen, der har havt Tanke, Plan, Magt, Villie til at skaffe al muelig Lykkalighed.

Stykkerne, eller Talerne, sammenkortes — i hver afhandles en Idee for sig — hver kan da være et Læsestykke for sig. Læsningen skulde være saa let, som Ideernes Tydeliggjørelse det kunde medføre.

Jeg er vant til at have faa Læsere. Derfor: paa det ikke Exemplarer skulle trykkes til Spilde, imodtages Subscription i den Gyldendalske og den Schultziske Boghandling. T. Rothe.

Af disse Kjøbenhavnske lærde Efterretninger udgives ugentlig et Stykke ved Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1794.

No. 49.

den 13de December.

Fortsættelse af Recensionen over Prædikener i Anledning af Ildebranden paa Christiansborg. (S. No. 48.)

X. Exegetische Gelegenheitsrede nach gedämpfter Feuersbrunst, welche in dem Pallast Christiansburg gewüthet den 26 Februar dieses Jahrs, Gehalten den nächst gefolgten und zur Andacht geweiheten Sontag in hebraisch-rabinischer Sprache in der Sinagoge der hiesigen hochdeutschen Judengemeinde, von dem Ober-Rabiner Hr. Abraham Gedalia. Deutsch übersetzt von S. M. Simon, und herausgegeben zum Besten der dürftigen Abgebrannten zu Lille Værløse, von J. P. Eichel. Kopenhagen 1794, gedruckt bei S. Popp. 23 S. 8vo.

De fleste af disse Efterretningers Læsere have uden Tvivl hørt eller læst tusende saa kaldte kristelige Taler; men kun saare faa en Prædiken af en Jøde; de ville derfor neppe tage Recensenten det ilde op, at han lidet udførligere anmelder denne Hr. Gedalia's Lejlighedstale. Forfatteren gaaer ud fra Jerem. Begrædelsl. 4. 11. hvor han i det andet Hemistikon tager ו for en Kausalpartikel, saa at Efterſætningen skal indeholde Grunden til den i Forsætningen indeholdte Paastand. — Ved de emphatiske Udtryk udfort (i vor Oversættelse fuldkommet) og udøst, mener Forfatteren, at Digteren her vilde have forstaaet en yderlig stor og næsten utrolig Revselse, der saa at sige udtømmer den evige Dommers Vrede, og er Borgen

for, at ej flere store Landeplager skulle ramme. Beviserne herfor finder han i Ordene selv, i det følgende Vers og i Slutningen af Elegien: „Vollends gebüßt ist sie, deine Schuld, du Tochter Zions.“ „Men hvorledes, spørger dernæst Forfatteren, har nu Profeten troet, at det i Luer opblussende Zion, at kunne udlede denne store og beroligende Trøst, denne Amnestie fra Guds Side?“ Ved dette Spørsmaal ledes han til det almindeligere: Hvi hjemsøges Dydige med Lidelsers bittre Kalk? og dette anvendes forteligen paa Dagens Begivenhed.

Strax efter Spørgsmaalene om, hvorfor Kristiansborg skulde vorde et Rov for Luerne, hedder det: „Disse „ og flere saadanne Spørsmaal lode sig vel tilstrækkelig „ besvare med det paa mangen stor Verdens-Begivenhed „ anvendelige Sprog: Herre! dine Veje ere uudfor„ skelige; vore Øjne for svage, vor Fatteevne ind„ sluttet i en alt for snever Kreds; men allevegne at „ trække sig tilbage under Uvidenheds Fane; ved enhver „ Begivenhed, ej at ville bruge Eftertanken, men over„ alt at forevende sin Svaghed, for at spare Umagen, „ der er ved nøjere Eftergranskning, er det vel andet, „ end det, hvorom Profeten siger ואת גורל ה לא ידישו „ Esaiæ 5, 12. Og sandelig denne alt for store Frygt„ agtighed er ikke mindre Synd, end hin forvovne Dum„ dristighed, allevegne at ville mestre Herren.“

Forfatteren dadler nu sine Forgængeres Meninger, af hvilke Recensenten kun vil anføre Talmuds: „Det ærefrygtopvækkende i Guds Majestæt fremstraaler ej allene af hans Tempel, men af hans troe Tjeneres beredvillige Selvfornegtelse.“ Denne og flere, som anføres, tilfredsstille ej aldeles Forfatteren. Han søger altsaa selv at besvare det mere fyldestgjørende. Ordsprog. 3, 11. 12. lægger han til Grund, og raisonnerer, efter jødiske Grundsætninger ikke ueffent, over det saa vel som over Sagen selv. Efter nogle exegetiske Vink angaaende Esaiæ 43, 2. Deut. 16, 18. og Exod. 25, 2. kommer han til Anvendelsen, som begynder saaledes S. 19: „Alle „ disse Betragtninger, kjere Brødre! ere Frugterne af „ min Grublen paa hin rædselfulde Nat, da vor gode „ og milde Landsherres Pallads, en, ligeledes (han „ har forhen nævnet Jerusalems Tempel) som for Evig„ heden,

„ heden, henſat Borg, inden faa Timer gik op i Rog; „ da en, ſom af Grundſæden til al jordiſk Ild opſti„ gende Lue truede vore Tage, vore Arneſteder, vor „ Ejendom, med Undergang. Iblant Mængden, og midt „ i denne Fare ſaae vi vor almeenelſkte Kronprinds at „ gaae uryggelig frem. I hans Aasyn laae den ægte „ Glands af indvortes Sjelerøe; en reen Samvittigheds Stemme lød ham imøde med den ſtørſte af alle „ Beroligelſer! Naar du gaaer igjennem Ilden, ſkal „ Branden ikke ſmerte Dig; thi denne Ild luer „ ikke for Dig, ikke for Din Skyld" Eſ. 43, 2. (efter Forfatterens Fortolkning). Mod Enden af Talen opmuntrer han ſine Tilhørere til at bidrage til Kriſtiansborgs Iſtandſettelſe. Efter fuldendt Tale ſang Menigheden den 20, 25, 75, 80 og 85 Pſalme, og Andagten endtes med en Bøn, forfattet til Dagen af Hr. Gedalia. Recenſenten hidſætter endnu Slutningen af denne Bøn: „ Ophold for os endnu længe vor gode „ Monark, udbred din grændſeløſe Naade over det for „ kommende Slægter indviede Hoved, og over den hele „ fyrſtelige Familie, ligeſom De lade enhver af deres „ Undersaatter vederfares den Mildhed, Godhed og „ Naade, der ſtaaer i deres Magt. Før Kriſtians „ Majeſtæt igjen tilbage i det Pallads, hvis Ruiner vi „ nu betragte med Veemod og Forbauſelſe, Lad da den „ igjen opbygte Borg prange for vore Øine med dobbelt „ Pragt og med dobbelt Værdighed. Fader! Skjenk os „ denne Velſignelſe! Dit hellige Navn er priſet i al „ Evighed. Amen."

Faaer nu Recenſenten ingen anden Tak for denne Anmeldelſe, ſaa har han dog havt Mørſkab ſelv af at gjennemløbe denne uden Tvivl ſelvtænkende Lærers Arbejde.

XI. **Prædiken i Anledning af den uhældige Ildsvaade, ſom indtraf i Kjøbenhavn den 26 Febr. d. A., holden den 3 Søndag i Faſten af Peder Soeborg, Sognepræſt for Hageſted og Gislinge Menigheder i Sjelland. Kjøbenhavn, trykt hos C. F. Holm 1794. 18 S. 8vo.**

Denne Prædiken er tilegnet Hr. Kammerherre og Generalmajor

ralmajor J. M. H. Caſtenſchiold, Commandeur ved Garden til Heſt. Den er udgivet fordi een og anden af Forfatterens Sognefolk yttrede det Ønſke, at eje den trykt.

I Indledningen viſer Forfatteren, hvorlider vi herneden kunde være ſikre for Modgang og Lidelſer, og baner ſig herved paa en bequem Maade Vejen til Hovedbetragtningen: **En ſand Kriſtens ſikre og velgrundede Haab om Herrens Frelſe af legemlig Nød.** De trende Bevæggrunde, ſom opmuntre til ſaadant frimodigt Haab, hvilke den anordnede Text indeholder — jeg ſkabte dig — jeg er din Forløſer — jeg kalder dig ved Navn, du er min — udvikles i første Deel meget vel, med fornøden Anvendelſe paa os. I den anden Deel faſtſættes Vilkaarene hvorunder en ſand Kriſten kan forviſſe ſig om Herrens Frelſe. De ere følgende: for det første maa han trolig anvende de Evner han beſidder, og de Hjelpemidler Forſynet tilbyder ham, dernæſt maa han ikke forglemme Bønnen, naar hans Haab om Herrens Frelſe ſkal være grundet, og endelig maa han redelig anvende de nærværende Lidelſer til ſit Hjertes Forbedring. Enhver maa finde denne Udvikling ret paſſende. Ordenen og Rigtigheden i Tankerne, og det ligeſaa ukunſtlede og jevne, ſom ſmukke og flydende Sprog give et fordeelagtigt Vidnesbyrd om Forfatterens dyrkede Kundſkab og Smag. Men neppe kan det nægtes, at Dagens Hændelſe er mindre nyttet, end den efter ſtreng Pligt burde have været, da den kun et Par Steder omtales og det endda ikke ſynderlig udførlig. Iſær falder det Recenſenten ganſke ubegribeligt, hvorledes Forfatteren kunde give ſlip paa den herlige Anvendelſe af Dagens Begivenhed, ſom det ſidſte Vilkaar ſaa ligefrem gav ham i Hænderne. Det andet Vilkaar kunde uden Vidtløftighed og burde maaſkee og have været lidt videre udført. Bønnens praktiſke Nytte er uden Tvivl en rig Materie for den tænkende Folkelærer, og dens rette Anbefaling unægtelig til Kriſtendommens ſande Hæder, og Fordobling af dens velgjørende Indflydelſe. — Paa et Par Steder havde Recenſenten ønſket mere beſtemte og tydeligere Udtryk. Neppe har Forfatteren Vanſkelighed ved at finde dem.

XII. For-

XII. Forſøg til Opdagelſe af Herrens Henſigter ved vor Konges Boligs, vor Kriſtians Borgs Opbrændelſe. En Prædiken holden i Phanefjord Kirke paa Møen den 16 Marts 1794 af Johan Paludan. Til Bedſte for en Familie, ſom ved denne Ildebrand miſtede Alt. Kjøbenhavn. Trykt hos S. Popp. 32 S. 8vo.

Dette er en af de Prækener, Recenſenten, efter ſin Formening, har Lov til at opholde ſig lidt længere ved. Titelen viſer Hovedbetragtningen. Strax efter den ſiger vel Forfatteren, at diſſe Guds Henſigter høre enten til de lærerige og forbedrende eller til de troſteſulde og beroligende. Men Recenſenten kan ikke opdage, at Forfatteren under Udarbejdelſen har havt ſirena Henſyn hertil, og vil altſaa ikke have, at det ſkal anſees for angivet Deling. Hovedſagen afhandles paa følgende Maade. Alle Elendigheder maa anſees ſom viſe Opdragelſes-Midler i Forſynets Haand; den første Henſigt er derfor, at den Hellige og Retfærdige ved Ulykkens kraftige Advarsler vil minde Synderen om at omvende ſig i Tide S. 9-14. Dernæſt vilde han ved Dagens Begivenhed udſlette ſaavel hos den Ophøjede, ſom hos den Ringe den bedragelige Fordom, at Ære, Rigdom og Herlighed udgjøre menneſkelig Lykſalighed S. 14-17. Udførelſen af denne Henſigt er iſær S. 16 fra Midten til Enden, meget heldig. Fremdeles vilde Herren ved hine Luer, ſom ingen menneſkelig Hjelp kunde udſlukke, lære os, hvormeget vi behøve hans kraftige Biſtand, hvilken vi derfor bør ſøge S. 17-20. Endelig var det og Guds Henſigt, at han vilde kalde os tilbage til forſømte Pligter, og give os Leſlighed til at lægge vor Tænkemaade for Dagen. Herunder gjennemgaaes Taknemmelighed til Gud S. 21-24, og Kjerlighed til Fædreland og Konge Side 24-29. Som i Forbigaaende peger Forfatteren S. 30 paa nogle andre Pligter, hvortil Ulykken efter Herrens Henſigt, desforuden kunde opfordre. Iblandt dem ſaae Recenſenten med Fornøjelſe Forſigtighed med Ild og Lys, og havde gjerne unDt en lidet udførligere Formaning desangaaende, den fornødne Plads. Slutningen S. 31-32 indeholder nogle

Vink om Eviaheden, ſom det Hjemed hvortil alle Herrens Forelſer ſigte.

Man ſkjønner ſelv let, uden Anviisning af Recenſenten, at her er rig og frugtbar Materie, og at Forfatteren havde været i Stand til at udarbejde den aldeles fyldeſtgjørende, derom vidner det ovenfor roſte Sted og af det Stykke om Kjerlighed til Kongen vil Recenſenten her til Bevis anføre et andet, efter hans Følelſe, meget ſmukt Sted. Side 27, hvor han har talt om at den ſørgelige Hændelſe drog Kongens Hjerte til Folket og dets igjen til ham, hedder det: „Derfor ile de fra alle Rigets „ Kanter, for at frembære til den ſaarede Konge Balſom „ for hans Hjerte, uhykkelſke Røgelſer, rørte Sjele, „ Taarer, frivillige Gaver. Og de bede dig: Tag dem „ kjere Konge! Meget Guld eller Sølv have ikke mange „ iblandt os, men hvad vi have, det give vi i den Herres Jeſu Navn — tag det milde Landsfader! Forſmaa „ ikke dine fattige Børn: Opbyg igjen din Herligheds „ Trone, dine Fædres Huus, og Gud være med Dig! „ Flyt derind endnu i vore Dage, og Gud velſigne „ Dig: Boe der uforſkrækket med dine Elſkelige, og „ Gud beſkytte Dig! Flyt ſildig ud deraf til Graven, „ og Gud gjengjelde Dig, fordi du elſker os.“ Den yndige Simpelhed, ſom, paa de ſlemme Røgelſer nær, udmærker dette Sted, behøver viſt Recenſenten ikke at betyde den, der med ſund naturlig Følelſe forenede dyrket Smag.

Lignede det øvrige i Talen dette og andre gode Steder, eller vanheldede ſaa ſaare Meget ikke det Gode, Recenſenten kunde da her have ſluttet, og Læſeren vilde have henſat denne Prædiken iblandt de bedſte, ſom ved denne Leilighed ere udkomne. Men nu bør Recenſenten ikke fortie, at den gode Forfatter er meget hengiven til den, iſær i en vis Tid herſkende, Jagt efter at tale høit og ſtærkt og ſkjønt, hvorved han ſaa ofte forledes til at give os buldrende Deklamationer, ſkjeve Prydelſer, ſvulſtigt Klingklang, og ſtundum ſaare uforſigtige Udtryk, for ej at ſige noget værre.

Naar Recenſenten, til ſin ydermere Betryggelſe, har bedet Læſeren at lægge Mærke til, at denne Prædiken

er

er holden i en Landsbyekirke, saa vil han af sit lange Register anføre nogle, saa vidt han formaaer at indsee, tilstrækkelige Beviser for Gyldigheden af sin haarde Paaanke.

Unyttige og som Forfatteren uden Tvivl selv har følt ved S. 7 L. 12, overdrevne Deklamationer ere Skyld i, at Indgangen optager næsten 7 fuldtrykte Sider. Skadefro om Gud skurrer usigelig i Recensentens Øre, endog i et Spørsmaal, hvis Benægtelse er soleklar Side 8. En lynende Jupiter staaer neppe smukt i en kristelig Tale for Bønder s. S. S. 12 vil Forfatteren ikke opvække den Mistanke, som om Herren, allene for at vække de Riges og Æredes Samvittighed, havde udsendt i deres Middelpunkt Røg og Ildsluer, Brand og Modgangshede. Side 13 spørger han om ikke Hevn, Utugt o. s. v., Laster, for hvilke Djevle selv maatte skjelve, udføres og drives uden Skye iblandt det saa kaldte uskyldige Landfolk. Side 15 „Den Rige forvandles ofte fra et Menneske til en Tiger, der lurer i sin Vinkel paa at rive andres Ejendomme til sig.“ Mon en enfoldig Bonde ved denne Lignelse kunde undgaae Tanken om Varulven? Side 22, for at gjøre et stort Spring — siger han, at siden vi ikke ere saa skjønsomme med Gud for hans Velsignelser, som vi burde, „saa fortjene vi at Kummer og taalelige Revselser skulle føre os Forlorne tilbage til Faderen.“ Dette er meget godt og sandt; men nu lægger han til: „Taalelige Revselser? „Fortjene vi? Nej! du skulde, Herre! have taget „vor gode Konge og hans Søn fra os, at vi „kunde have været Faderløse, Broder- og Værgesløse; du skulde have ladet uudslukkelige Luer „fortære Rigernes øvrige vigtige Byninger, du „skulde have ladet Ødeleggelsens Vederstyggelighed „udbredet sig over Staden og det ganske Land — „skulde have styrtet os i bundløse, trøstesløse og „langt rædsommere Afgrunde, end de, af hvilke „du haver udrevet os, det havde vi fortjent — da „var maaskee et følesløst Folk vendt tilbage til dig „med Oprigtighed, og (havde) følet, hvordan det „nu burde takke dig.“ At en sindig Almueslærer

bør føre ſaadant et Sprog, ſtaaer i det mindſte ikke i Recenſentens Paſtoralrethorik. Side 28 „ Hvad om nogen af vore Boliger — der Gud forbyde — brændte, og I ſaae Menneſker, der uden at røre ſig, ſtode hylende ved Ilden? Fordømte Hylen! maatte I ſige, der ikkun døver Øret o. ſ. v. ' Er det moralſk rigtigt, at en Præſt lægger ſine Tilhørere ſaadanne Ord, ſom det udmerkede, i Munden? Side 31. Nu, da den Almægtiges Pile have tørnet paa vort Bryſt og gjennemforet (boret) det indtil Sjelen — en fra flere Sider ſkjev og upaſſende Tanke.

Læſeren har vel nok af denne ubehagelige Dokumentering; Recenſenten vil altſaa lade det beroe herved. Maatte nu kun de Vink, hvori Rec. ſelv har fundet ſaa megen Mishag, optages af den gode Forfatter ligeſaa velmeent ſom han har gjort dem, ſaa vilde de lede Manden, der ikke mangler heldigt Talent, til mere Vaerſomhed i ſit Foredrag, og langt ſtrengere Kritik over ſamme, og da naaede Recenſenten ſin eneſte broderlige Hensigt med at gjøre ham opmerkſom paa de Pletter, der vanzire denne Præken.

XIII. Prædiken paa den anordnede Andagts- og Bededag i Anledning af den ulykkelige Ildebrand, hvorved det Kongelige Reſidents-Slot Chriſtiansborg blev ødelagt den 26 Februarii 1794, holden paa tredie Søndag i Faſte i Aarhuus Domkirke af Biſkoppen Doctor Hektor Friedrich Janſon. Aarhuus. Trykt hos Niels Lund, 1794. 41 S. 8vo.

Neppe kunde ſelv den ædle Forfatter blandt vor hele Geiſtlighed udlede nogen Mand, ſom følte inderligere Velvillie eller hjerteligere Høiagtelſe for ham, end Recenſenten. Tanken om den kjerlige Opmuntring, den oplivende Agtelſe og virkelig faderlige Omhu, Janſen, ſom Univerſitetslærer, uden nogen anden Anledning end den, deres videnſkabelige Forbindelſe, ſom Profeſſor og Student frembragte, beſtandig udviſte imod Recenſenten, er ham endnu ſaare kjer. Og derſom den Højærværdige Forfatter modtager denne offentlige

lige Bekjendelse, som et uskrømtet Beviis paa den skjønsomme og hæderfulde Erindring, i hvilken hans Minde fra hine Dage bevares hos Recensenten og alle dem, som da kiendte ham ret; saa skal det meget glæde Recensenten at han fulgte sit Hjertes Tilskyndelse og benyttede sig af denne Lejlighed til at aflægge den.

Efter denne Indledning venter ingen, at Recensenten skal bedømme den anførte Tale. Forfatteren behøver ej helle Recensentens Roes for sin grundige og opbyggelige Prædiken. Naar han derfor blot har sagt, at Prædikenen handler om: „Den Visshed, som Guds Folk haver om hans Beskjermelse i paakommende Ulykker og Farer;" saa anfører han den Omskrivning af Herrens Velsignelse, med hvilken Forfatteren sluttede sin Prædiken. Den lyder: „Endnu engang opløfter eders Hjerter „ til Gud og ønsker med mig, over Kongen, over Konge„ huset og hele Folket, Herrens Velsignelse: Herren „ velsigne vor Konge og Kongehuset, med alle gode „ Ting i det Timelige og Aandelige! Herren velsigne det „ hele Danske og Norske Folk! Herren velsigne ogsaa „ denne Bye og denne Christen Menighed! Herren be„ vare dem alle!

„ Herren lade Lyse sit Ansigt over Dem! at „ Kongen og hans hele Folk altid i fuld Klarhed maa „ erkjende ham, som deres Gud og Fader og Velgjører! „ Herren være Dem naadig!

„ Herren løfte sit Aasyn paa Dem! at Kongen „ og hans hele Folk maa vare en udmerket Gjenstand for „ hans bedste Velgjerninger, for hans grændseløse Kjær„ lighed! Herren give Dem Fred! Han give Kongen „ og Kongehuset Lykke, Glands og Hæder indtil Dage„ nes Ende! ja Fryd og Herlighed, som varer og bliver „ evindelig! Han give Landet og hele Folket, ogsaa „ denne Bye og denne Christen Menighed sin Fred, „ sand og stor og høj Lyksalighed, værdig at nydes af „ sande Gudsdyrkere i alle Tider og igjennem alle Evig„ heder! Amen!

XIV. Den faderlige Haand, som fører det Riis, som resser de elskelige Børn. I en Tale paa 5te Søndag i Faste i Korskirken, ved J. M. Bun. Bergen 1794, trykt hos R. Dahls Efterleverske. 23 S. 8vo.

Til den tropiske Hovedsætning, som Titelen viser, tager den Højærværdige Forfatter Anledning af sit Indgangsprog Michas 6, 9: Hører Riset og den som haver beskikket det! Han deler den i tvende Dele a) Børnene, b) Riset c) den faderlige Haand. I første Deel udvikler han, efter Høymesseteksten, de elskelige Børns stolte Herkomst, deres guddommelige Forædling og deres velgrundede jonkige Tillid. I den anden Deel fremsætter han først den rimelige Mening af de profetiske Billeder, „ at gaae igjennem Vandene, Floderne, Ilden og Luen" og dernæst anvender han dem i deres bogstavelige Forstand paa Dagens Begivenhed. I den tredie Deel handles om Forsynets Varetægt under Dagens Tildragelse.

Uagtet der er Adskilligt baade i Thema og Tale, som ikke stemmer overeens med Recensentens Smag og hans Begreber om en kristelig Prædiken, tilstaaer han dog efter Pligt, at han med Behag har gjennemlæst det Hele. Her findes smukke, originale og syndige Steder, besjelede af Forfatterens Digterild. Recensenten giver et Par Steder til Prøve, som Læseren neppe vil fortryde paa at finde her. S. 15: „Vandet, dette venskabelige „ flydende, som slikker det yderste af den grønne Eng „ med sine smaa smaksomme Bølger. Disse Floder, der „ komme ned af Bjergene, og gaae i mange Grene og „ Bugter, krummende sig hen over de dyrkede Landstrækninger, ligesom fuldblodige Aarer over en sneehvid „ Tinding; naar dette Vand vorer, naar disse Floder „ blive skummende, da føre de Død og Undergang, Ødelæggelse og Ruiner, Frygt og Angest i deres Skjold. „ Vi hørde for føje Tid dette Riis, hvorledes det ressede „ vort Broderskab i Norges østlige Dale; Mennesker og „ Qvæg bortførtes med rasende Fart for at styrtes mod „ Klippen; Huse og Hytter bleve flydende, som Skibe „ og Baade, dyrkede Agre dybt begravne under Sand „ og Gruus."

Side 18 hedder det om Kristiansborg: „Høit „ brændte denne Bygningers Dronning, indtil Taarnet, „ hendes Hoveds Krone, faldt, indtil enhver af hendes „ Prydelser vare afklædte; den syntes at græde Guld og „ Sølv, saa dryppede Kostbarheder, smeltede i Asken, „ og inden faa Timer stod kun den usle, gyselige Been„ rad tilbage af nogne og forbrændte Mure.“

Side 21 hvor Forfatteren taler om Virkningen af Slotsbranden paa det danske Folk, udtrykker han sig blandt andet saaledes: „Men denne fortærende Lue tændte endnu „ en anden Ild og den er skjøn, og høit brænder den, „ og Luens Brag skal tale til Riger, hvor Konger myr„ des, og sige dem, hvad det danske Folk føler for Kon„ gen og hans Huus.“ — „Der stode de plyndrede „ Slotsmure, ligesom troe og uovervindelige Tjenere, „ og tilbøde endnu deres gamle Herskab sin (deres) huldе „ Bistand, sine (deres) brede Skuldre; der stode de, „ som skaldede Mænd, og begjærede nu ikke, som før, „ en Kobber-Hjelm, dog et Dække over deres Hoveder, „ at ikke Regn skulde fortære, hvad Ilden havde levnet. „ Der stode de med nogne Sider og ligesom betlede, ikke „ om Silkeklæder, som før, kantede med Guld og Sølv, „ dog om et anstændigt Skjul for deres Nøgenhed, at „ de ikke evig skulde blive ubrugbare til Kongens Tjeneste. „ Ja! den Fader, der bruger Luen som et Riis, kan „ ogsaa gjøre Stenene talende. Ilden var slukt, og „ skrax tændtes en anden, der var ogsaa Herrens Lue; „ thi det var Kjerligheds Ild, og Gud er Kjerlighed. „ Det danske Folk, uanmodet, mod Kongehusets For„ modning, og langt over alles Formodning, sam„ menskyder til at bygge Kongen og hans Huus et Huus, „ Kongen værdigt.“ o. s. v.

Uden Tvivl vil der findes danske Mænd, som ej ville aldeles være tilfreds med de i sidste Punktum udmerkede Ord; men Recens. troer sig ej bøjet til her at gaae i Rette med den Højærværdige Forfatter om den Sag. Fra den Synspunkt han betragter Prædikenen har han allerede ytret sin uforgribelige Mening om den, og den skal han altid vedstaae.

XV. Sande

XV. Sande Christnes grundede Forvisning om Guds naadige Forelser, forestillet i en Prædiken paa Andagts- og Bede-Festen den 4de Søndag i Fasten 1794 over Texten Esaiæ 43 1-3. af Geo. g Hahn, Sognepræst til Kjøbelsv og Vindebye Menigheder i Laaland. Kjøbenhavn. Trykt hos J. F. Schultz, Hof- og Universitets-Bogtrykker. 31 S. 8vo.

Fra den almindelige Sandhed, at Religionskundskab og dens Udøvelse er af yderste Vigtighed og Nødvendighed for vor Lykfalighed, gjøres en rigtig Overgang til Hovedfætningen, som Titelen allerede har sagt Læseren. Han forklarer først, hvad han her forstaaer ved Guds Forelser, det mere særdeles Guds Forsyn, hvorved det høieste Væsen bestyrer enhver enkelt skabt Ting, enhver enkelt Begivenhed, ethvert Menneskes Skiebne. Baade af Forjættelserne i Texten og af de guddommelige Forelsers høist gavnlige Hensigt beviser han dernæst hvor grundet de Christnes Forvisning er. Og endelig udvikles, at denne Forvisning bør virke hos os Tillid og Fortrolighed til Gud, Taalmod og Uforsagthed i alle Lidelser, og inderlig Taknemlighed mod Gud — Recensenten skulde været meget tilfreds med denne Prædiken, hvis ikke Forfatteren saa vidt han kan skjønne, havde givet sin Materie en saa vid Udstrækning, at han næsten heelt igjennem har maattet opholde sig ved det Almindelige, og ej kunnet henlempe sine Betragtninger saa meget, som man med Føie kunde ønske af ham, paa Dagens Begivenhed.

Af det meget gode Sted Side 15: „Jeg har saa meget mere Aarsag" o. s. v. indtil „sørgelig Erfaring" Side 16 seer Recensenten med særdeles Fornøielse, at Forfatteren, som det egner en tænkende Folkelærer, agter paa de Mennesker, med hvilke han har at bestille, og søger til Tid og Sted at rette deres vildfarende Begreber.

XVI. Christelige og værdige Følelser ved andagtsfuld Erindring om Forsynet-besynderlig naadige Forelse i den skjensynligste Ildsnød og Fare da Christiansborgs Kongelige Slot afbrændte den 26 Februarii 1794, forestillet paa den efter Kongelig Befa-

Befaling anordnede Andagts- og Bededag i en Prædiken til Højmesse over Es. 43, 1-3. holdet i Roeskilde Domkirke og i vor Frue Kirke paa anden Søndag i Fasten af A. F. Worsøe, Sognepræst for vor Frue Menighed ved Roeskilde. Kjøbenhavn. Trykt hos N. Christensen. 30 S. 8vo.

Forfatteren fortæller, at nogle af hans Tilhørere have anmodet ham om denne Prædikens Bekjendtgjørelse ved Trykken Saa gjerne Recensenten troer enhver paa hans Ord, saa vis er han paa den anden Side om, at de omtalte Tilhørere have enten ikke villet eller ikke kunnet domme om en Prædikens Værd.

Af det saare vidtløftige Thema: „Christelige og værdige — afbrændte", som Titelen fremstiller, have uden Tvivl Læserne allerede formodet, at denne Prædiken ej henhører blandt de heldigste, som ere udkomne ved denne Leilighed. Recensenten skulde og tage meget Fejl, hvis ikke Talens Læsning hos de allerfleste stadfæstede Formodningen. Foredraget, som forekommer Recensenten skjødesløst, bliver end mere ubehageligt ved et ukorrekt Sprog.

XVII. Prædiken over Esaiæ 43, 1-3. paa den forordnede Andagts- og Bededag i Anledning af den ulykkelige Ildsvaade, som fortærede Kongeboligen Christiansborg, holden til Højmesse i Mariekoe Kirke Midfaste Søndag af Stedets Sognepræst Jørgen Stauning. Kjøbenhavn. Trykt hos Poul Herman Høecke 1794. 55 S. 8vo.

Dette er, som Sidetallet viser, en Afhandling og ikke en Prædiken. Gud og Forfatteren maa vide, hvorledes den uden Kjedsomhed, baade for Taler og Tilhørere har kunnet holdes. Thi lad endog være, at tvende Blade fragaae til Tilskriften til Kronprindsen: saa er igjen alt hvad der egentlig angaaer Slotsbranden i Talen, ikke mindre end 5 a 6 Blade, trykt med meget fin Skrift. Og skal nu en Prædiken over tre Ark stor, som sluttes med en Bøn paa et halvt Ark, ikke opremses, men ordentlig

dentlig udtales, saa skjønner Recensenten ikke ligere, end at der, som mindst, maa hengaae over to Timer med den Færd. Men til blot at høre paa slige alenlange Prædikener skal der en Jobs Taalmodighed; Andagt og Opbyggelse gaaer upaatvivlelig i Løbet.

Salig Doktor Morten Luther gav sin Tids Præster en saare gylden Regel: „Naar I see, at Folk høre „til med stor Lyst og Alvorlighed, saa maa I „slutte; thi saa komme de næste Gang des villigere „igjen." Det var vist godt, om mange af vore Dages Prædikantere ville erindre og efterleve denne fornuftige Advarsel. Der klages fjern og nær over Uvillie til at komme i Kirke. Nogle af Aarsagerne hertil maa uden Tvivl søges i Præsternes, paa en eller anden Maade, forkeerte Foredrag.

Men til Prækenen. Efter en kort Indledning fremsætter Forfatteren sin Hovedsætning: „Den gode „Christens og ædle Borgers Følelser ved egne eller Med„borgeres ligesaa merkelige Trængsler, som merkelige „Frelse fra dem." Den korte Oversigt over Texten, som derpaa følger, fører til Grundlaget, som det kaldes, for Betragtningerne: „merkelige Trængsler, Frelsen af dem og de Følelser, som efter Omstændighedernes Forskjellighed derved opkomme hos den gode Christen og ædle Borger."

„Trængsler", saaledes begynder Forfatteren sin første Deel, „ere saadane Omstændigheder i vort Liv, der „ligesom sammenknytte Sjelen af Engstelse, Frygt, „Sorg, fordi de angribe vort Kjereste, vort Gods, „vort Velevnet, vor Frihed, vort Liv, bortsprede vore „behageligste Forventelser, tilintetgjøre vore med glade „Udsigter udkastede Planer, male Skræk for Sandserne og ved sandselige Fornemmelser overstrømme „Sjelen med Angest og Frygt." Og da han kan sige saa meget for at forklare dette ene Ord, som neppe trængte til den Forklaring; saa er det intet Under, at den første Deel gaaer fra Pag. 15-27, uagtet i den er kun saare lidet Dagen vedkommende. Fra Pag. 27-38 handles om Frelsen, Herren lover sit Folk; og paa tvende Sider anvendes dette paa Begivenheden. Pag. 38 begynder

gynder den tredie Deel og naaer til Enden. At Forfatteren, uden Forlov af sit Thema eller sin Hoveddisposition, har sat en Christens Handlinger ind i tredie Deel, var i det mindste unødvendigt for at faae Materie til at tale over. I denne Deel findes Hovedanvendelsen af Dagens Begivenhed Pag. 47-54.

Forfatterens Foredrag forekommer Recensenten vel ordrigt, stundum kunstlet; hans Sprog er overalt ikke saa jevnt og letflydende, som Recensenten havde ventet det hos en Mand, der har skrevet saa meget. Et heldigt Indfald er det efter Recensentens Tykke, at Forfatteren har dokumenteret vor faderlige Regjerings Tankemaade ogsaa med et Par enkelte Sentenser af de nyere Kongelige Forordninger.

Hvor Kongens Ord og Daad saa nøje stemmer overeens, som hos os, der maa Undersaarten vorde overtydet om, at de smukke Tanker, som indlede Paabudene, ere hverken gammel Slendrian eller hykkelske Stikpenge eller politiske Skalkeskjul.

XVIII. Prædiken over Aftensangstexten paa Andagts- og Bededagen i Anledning af den ulykkelige Ildebrand, som fortærede Christiansborg Slot den 26 Februar 1794, holdet for St. Hans Menighed i Odense af Hans Christian Bunkeflod, Sognepræst til Hsybye og residerende Capellan ved St. Hans Menighed. Odense 1794. Trykt hos L. N. Faber, Eier af Adresse-Contoiret. 22 S. 8vo.

Den vigtige Begivenhed, der gav Anledning til Talen, og Præstenes Korthed, mener Forfatteren, vil tjene ham til Undskyldning for dens Udgivelse. Naar den var slet, vilde det anførte ikke forslaae; men da den ret vel lader sig læse, vil ingen tage Forfatteren det synderlig ilde op, at han fulgte sine Venners Begjering.

Talen gaaer ud paa at bevise, at den Frelse, som Gud i Nødens Tid sender sine Børn, forpligter dem til forstørret Ærbødighed, Kjerlighed, Taknemmelighed og Lydighed mod ham. Og den beviser virkelig, hvad den skulde.

XIX. Præ-

XIX. Prædiken i Anledning af Christiansborg Slots ulykkelige Ildebrand den 26 Febr. 1794, holden i Falnæs Kirke Palme-Søndag f. A. af Hans Jacob Grogaard, Capellan p. p. til Skudesnæs Kald. Bergen 1794. Trykt hos R. Dahls Efterleverske. 31 S. 8vo. Med Tilskrivt til Biskop Tybring.

Forfatteren er en stor Ven af at anføre Bibelsprog, især af det gamle Testaments poetiske Bøger. Recensenten har andensteds i disse Blade yttret sine uforgribelige Tanker derom, som ej heller sigtede til at fraraade Brugen af denne ærværdige Bog. Deri er Recensenten aldeles enig med Forfatteren, at man og stundum kan bruge Skriftens Ord som Prydelser. Menige Mands Smag og Tarv fraregnet, som dog ogsaa herved bør komme i nogen Betragtning især hos Folkelæreren for den simple Almue, findes der i Bibelen saadanne Steder, som, hvis de stode hos hedenske Skribentere, vilde for deres Skjønheds og ligesaa simple som høje og fyndige Tankers Skyld, vorde opløftede til Skyerne, men glemmes eller overseés nu, da de staae i den gammeldags Bibel. Rigtig nok hører der dyrket Smag og sund Kritik til at ramme Maade i denne Sag. Saaledes som Forfatteren Side 30 i Bønnen for det Kongelige Herskab har sammendynget Bibeludtryk, er det efter Recensentens Tykke hverken opbyggeligt eller smukt. Læseren dømme: „Han give dem at glemme „Møje som det Vand, der er løbet forbi! Job 11, „18. Han lade en Regn med Velsignelser bedække „dem. Ps. 84, 7. saa al Verden maa kjende, at de ere „en Sæd, som Herren haver velsignet Esaiæ 61, 9. „Han mætte dem med et langt Liv og lade dem see „paa din Salighed. Ps. 91, 16." Derimod skal Recensenten ingensinde fragaae, at saaledes som Forfatteren har anbragt Ps. 107, 25-28. Side 10 og Job 2, 10. Side 16, staae de. efter hans Overbeviisning baade til sand Opbyggelse for Almuen og til Prydelse i Foredraget. Kun vil Recensenten ikke raade til en alt for hyppig Brug af Skriftsteder i denne Henseende; thi man kan overdrive Alt, og dertil synes den gode Forfatter ikke lider tilbøjelig.

Prædikenen handler om Bedrøvelse som et Middel til Glæde, og fortjener at læses.

(Slutningen følger.)

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 50.

den 16de December.

Nøgelen for Jord- og Himmel-Kuglernes Brug, til Nytte for Begyndere udi Geographien og Astronomien, saa og ved mange og adskillige Tilfælde corjøs til de Søefarendes Nytte, samt andre Elskere af denne Videnskab til mere Opmuntring og Forlystelse i Dansk forfattet, og med tjenlige hosføjede Kobber-Tryk forsynet, af Jørgen Kjeding, Compas- Flag- og Sejlmager i Bergen. Bergen, 1788. Trykt i Hans Kongel. Majestæts privilegerede Bogtrykkerie, hos Rasmus H. Dahl. 304 S. i 4to, foruden Register og Fortale.

Nu først at anmelde Bøger fra 1788, kunde vel synes at være et Prosit som kom seent; men betænkes at Producter af den bergenſiske Presse stundom ere saare længe undervejs herned til Danmark, saa kommer Anmeldelsen deraf forholdsviis ikke stort senere, end naar Bøger, som ere udkomne her i Kjøbenhavn, ikke faae deres Plads i disse Efterretninger, før de ere en tre eller fire Aar gamle, og af den Alder henligge uden Tvivl urecenserte Skrifter af Professor Abildgaard, Biskop Balle, Confessionarius Bastholm, Etatsraad Rothe, Professor Vahl, o. s. v. — Hr. Kjedings nærværende saa kaldte Nøgel har al den udvortes Pragt, som det dahlske Officin har kundet afstedkomme. Papiret er bedre end det sædvanlig falder i Norge, og Trykken er med latinske Typt. Hertil

kommer 18 zirlige illuminerte Figurer og foran paa et elegant Titelkobber Autors Portrait. Det maa have kostet anseeligt at belæsse Verket med saa megen Prydelse. Kun Skade, at man i den hele Indretning savner Smag, Typi[illegible]ere for Exempel alt for store, og paa Titelbladet verle paa gammelvagsviis røde og sorte Linier af med hinanden. Saa meget om Verkets Udvortes. Hvad det Indvortes angaaer, saa erklærer Autor i Fortalen, at han har uddraget disse Begyndelsesgrunde i Astronomie og den mathematiske Geographie af det tydske og andre fremmede Sprog, (især, som det synes, af Wolfs, Sturms, og Peder Horrebows Skrifter). Foran staaer en Dedication til Kronprintsen, som begynder saaledes: „At „ Dekes Kongelige Højhed har opelsket Videnskaberne, „ det er af hver Fornuftig erfaret; derfor understaaer „ jeg mig at pryde dette mit Arbejde med Deres Kongelige Højheds Navn, som maatte blive til en allernaadigst „ Protection imod Had og Avind, ja Tilflugt i verdslige Sager."

Verket er deelt i 2 Sectioner, hvoraf den første afhandler den konstige Jordkugles, den anden Himmelkuglens Nytte og Brug. I Forberedelsen til den anden Deel hedder det blant andet: „Naar der tales aandeligviis om de trende Himle, de forstaae vi Christne at være: 1) Den første er det skabte Firmament med sin ganske Histii (sic) og Højde, der omkringgiver og indslutter det ganske Jorderige med alt hvad derudi er. Under dette Firmament ere de store Lys, Soel og Maane, samt Stjerner, satte, og udrette deres Befaling (d: det som er dem befalet) til den yderste Dag, da de og skal smelte og forgaae, som Apostelen Peder vidner i 2den Petri 3die. 2) Den anden Himmel er den hellige christelige Kirkes Samfund, hvorudi Christus, som Retfærdigheds Soel, formedelst den Hellig Aand ved Ordet oplyser, kalder, forsamler, helliger, og opholder sine Forløste. I denne Himmel strider han og hans tro Engle med os, ja med Lærere og Underhyrder, som den himmelske Michael mod den Helvedes Drage og hans Anhang, og støder ham ud af Himmelen, Apocal. 12te. 3) Den tredie Himmel er det rette Fædreneland og det evige Liv, og det har sig da med saadan Lejlighed,

lighed, at alle Menneſker, ſom ere fødde af Adam, maa tilforne have været i de tvende førbenævnte, førend de kan komme i den tredie Himmel; thi under den første Himmel annammer vi det naturlige Liv — — — udi den anden Himmel blive vi døbte og igjenfødde — — — naar et gudfrygtig troende chriſten Menneſke døer paa Chriſtum, og aflægger ſit jordiſke Tabernakel eller dødelige Legeme, da kommer han i den tredie Himmel," o. ſ. v.

Vel er Autors Bog, hvor han taler verdsligviis om Globorums (denne latinſkdanſke Genetiv haves S. 2 i Fortalen) Brug, ikke fuld ſaa beſynderlig, ſom denne aandelige Præk kunde lade formode, men den mangler dog Orden, Tydelighed, Planmæssighed, og andre Egenſkaber, hvis Savn gjør den mindre brugbar. Med de nyere Skrifter i ſin Videnſkab fra ſidſte Halvdeel af dette Seculum er Autor ſaa godt ſom aldeles ubekjendt, en Omſtændighed der dog ikke ſaa meget kan lægges ham til Laſt i hans Forfatning, og paa ſaadant et Sted, hvor man ikke har et kongeligt eller ſuhmſk Biblioth-k for ſig, hvor man kan gjøre ſig bekjendt med den nyere Litteratur.

Recenſ. ender denne ſin Anmeldelſe med at udſkrive følgende Anbefaling af Bogen, ſom findes ſtrax efter Fortalen. „Dette ſaa herlige Verk, kaldet Nøgelen for Jord- og Himmelkuglernes Brug, har jeg med Flid og Glæde igjennemlæſt, ſom ej allene fortjener Berømmelſe hos mig, men endogſaa hos flere retſindige Patrioter, der elſker baade Videnſkab, Landets Vel, og Tungemaalets Zir. Til Hr. Jørgen Kjedings berømmelige Flid og Bekymring for dette Verks Fuldførelſe, maa jeg med ſtørſte Henrykkelſe bruge Pauli Ord til de Romere udi det 11te Capitel 33de Vers, og ſige: O Rigdoms Dyb baade paa Guds Viisdom og Kundſkab! hvor aldeles uranſagelige ere hans Domme og hans Veje uſporlige! Ja, jeg maa og bruge ſamme Ord, ſom Forfatteren ſelv har brugt udi Enden af første Afdelings 9de Cap. Dette med mere viſer, at han ikke giver ſig ſelv, men Gud allene Ære. Endnu bør det høyt admireres, at, da vores Forfatter, ſom i ſin Ungdom uſtuderet, og nu i ſine ſaavidt aldrende Aar kan viſe ſin Konges ſande Tronfølger, (ſom elſker Videnſkab) Fædrenelandet og Publi-

cum dette af ham ſtore og nyttige Verk, ſaa at man med al rette kan ſige: Han elſker alt dette indbenævnte, og derfor bør æres og elſkes.

Hvilket jeg med Sandfærdighed ſtadfæſter.

Michael Bertelſen Ryſſing,
Navigationsmeſter udi Bergen."

Bekjendtgjørelſe og Underretning om norſke Naturalkamre og om en Naturkunſtner for at tillave Naturting af alle 3 Natur-Riger til Naturkammeres og Naturſkabes Indretning, ved Chriſtopher Hammer. Juſtitsraad, General-Conducteur over Aggershuus Stift og Medlem i det Kongel. Norſke Videnſkabers-Selſkab, ſamt flere lærde Selſkaber. Kjøbenhavn, 1794. Trykt hos Brødrene Berling. 16 S. i 8vo.

Titelen røber meget rigtig hvad man kan vente ſig: en Blanding af uheldige og trivielle Ideer. Pjecen er for meget under al Kritik til at den fortjente at nævnes her, derſom den ikke var blevet værdiget en Plads i Danmarks meeſt yndede Maanedſkrift, Minerva. Recenſ. har ikke ſaa meget undret ſig over, at Juſtitsraaden vilde udgive ſaa elendigt et Smørerie; thi dertil er man temmelig vant, ſom at Profeſſor Rahbek har villet indføre den i et Skrift, ſom prydes med ſaa mange gode Afhandlinger. Man er vant til, endog uden rigs, at antage Minerva ſom et Maal for Oplysningens Tilſtand hos os; hvad vil vore Naboer tænke, naar de fra denne Afhandling ſlutte til Oplysningen i Naturvidenſkaberne i Danmark? Uden Orden og Beſtemthed er den i høieſte Grad. Snart er Forfatteren ved Kunſt- og ſnart ved Naturproducter; ſnart ſkal diſſe anbringes i Skabe og ſnart paa et Spiſe-Bord eller paa Væggene i en Haugeſtue.

Om hans Stil og Held i at definere kan man dømme af følgende Perioder: S. VIII: „Jomfrue A. N. „ Steenkuhl udi Chriſtiania har for mig udſtopper mange „ ſtore og ſmaa Fugle med kunſtige indſatte Øine, ſaa de „ ſynes at ſtaae paa ſmaa Bræder, zirede med kunſtige „ Norſke Blomſter, ſom levende." S. XII: „Til na-

„ tur-

„ turhiſtoriſke Konſtſager hører ſmaa og ſtore Inſecter,
„ gjorte af Metal og med naturlige Farver lakerede, ſaa
„ de ſynes levende, i Batavia.“ Ibid.: „Dyriſke Van-
„ ſkabninger ere en Kalv med 2 Hoveder, 2 Fødder paa
„ Ryggen; en Kat med Øje foran i Panden.“ Dette
ligner i rigtig Beſtemmelſe Definitionen over Naturalier og
Naturhiſtorie i Juſtitsraadens norſke Naturhiſtorie; det
hedder der i Fortalen: „Naturalier eller Natur-Ting ere
„ alle de Legemer, ſom findes paa og i Jorden udi Nor-
„ ge. — Den norſke Naturhiſtorie er en Videnſkab, der
„ opregner, inddeler og beſkriver alle Naturalier.“

Dame-Bibliothek Samling af moralſke Fortællinger ved et Selſkab. Femte Bind. Første og andet Hefte. Kjøbenhavn, 1794. Paa Hr. Nyegaards Forlag. Trykt hos S. Breum. 10 Ark i 8vo.

Hvert Bind af denne gode Læsebog, ſom før beſtod af 2 Hefter, har nu fire, hvert paa 5 Ark, og udkommer følgelig nu i kortere Mellemtider, med hvilken Forandring nok Læſerne ville være velfornøjede. Ej allene fordi de des ſnarere faae Fortſættelſe af brudte Stykker, men ogſaa fordi det fordobler Fornøjelſen. Naar man holder ſligt et Værk, ſaa glæder man ſig til hvert nyt Stykke der udkommer, og da er det viſt bedre at glæde ſig otte Gange om Aaret, end fire. Her findes: Ringſtingeren, en Scene af det ſextende Aarhundrede. Gyſelig, men belærende. Landsbye-Redelighed. Ypperlig. — Reymond og Mariane. Viſt overſat af det Franſke, da Fortællingen er ubeſkrivelig langttrækkende og blandet med ſaadan uendelig Hoben Tale, der ſkal være lidenſkabelig, men er kjedſommelig Snak. Det havde uden Tvivl været bedre at give et Udtog af Fortallingen, ved at perſe alt dette ſnagloſe Vand ud af den. Saaledes ſom den er nu, er den neppe udholdelig. — Den lykkelige Beſtendighed. Romantiſk indtil Utroelighed. — Den blinde Berler. Rørende, og, da her Laſten ſtraffes retfærdigen, intereſſant; ligeſom man bør ønſke hin Reymond afkortet, ſaa kunde man ønſke denne lille Fortælling mere udført, dog ikke med Snak, men med Pragmatiſkhed. — Foruden

endnu en Fabel og nogle ſmaa Anekdoter, indeholder det femte Hefte ogſaa tre ſmaa Afhandlinger: Om Ryſſe ved Panteleg, ſom her tales imod ſom farlige. — Om Lateren, ſom forſvares. — Om Aands Fortrin for Skiønhed. Alle tre ere juſt ei meget bevendte, dog er den første bedre end de andre.

Overſættelſen kan ikke ſynderlig roſes; men det var kun Tids og Papirs Spilde, at opregne her de Ord og Vendinger, ſom ved Uvanſkhed, Utydelighed eller Stivhed kunde være at paaanke; thi vore Overſættere have nu engang indgaaet offenſiv Allians imod Sproget, og da kan de lette Tropper, ſom i en Anmeldelſe rykke ud imod deres Phalanx, ikke udrette meget.

Dame Bibliothek. Samling af moraliſke Fortællinger ved et Selſkab. Femte Binds tredie og fierde Hefte. Kiøbenhavn, 1794. Paa Hr. Nygaards Forlag. Trykt hos J. Breum. 170 S. i 8vo.

Her findes: Scener af: Slaven, et Skuespil af Philip Massinger. Massinger er rigtig nok ikke ſynderlig bekiendt hos os, men i Engeland er han ikke ſaa ubekiendt, man har endog en nyere Udgave af hans ſamtlige Skuespil, hvori, ſom her ganske rigtig ſiges, er meget der har ſand poetiſk Værd. Det er en lykkelig Tanke, at give os efterhaanden ſaadanne Scener af denne gamle Digter, (han er af Shakespears Tidsalder) ſom have ægte poetiſk og dramatiſk Aand og denne første Prøve er godt valgt. — Breve fra Julie Lerſe. De indeholde en liden Roman, hvori Samtaler og Raiſonnements afvexle med Fortællingen. Fortſættelſen er ikke kommet endnu, ſom dog viſt ønſkes af flere Læſere; thi Stykket opvækker Intereſſe. — Hytten, en meget ſmuk Fortælling, ſom rører og glæder. — Træ-Engelen, en løierlig Anekdot, om ikke ſand, dog fortienende at være det. — Anekdot til Hæder for det ſmukke Kiøn, meget brav! — Der og Bettina, en venetianſk Hiſtorie, af Grevinde Roſenberg. Efter en Beſkrivelſe over den venetianſk Folkefeſt Regata, følger denne paa Virkelighed grundede Fortælling, ſom er ſmuk og intereſſerer Læſeren fra mere end en Side.

— Tre

— Tre afſkyelige Anekdoter ſlutte dette Bind. Helten i dem er den berygtede Abbee Terray, ſom i Ludvig 15des ſidſte Regierings-Tid var Finantsminiſter i Frankrig. Den Frekhed hvormed han øvede ſine gruſomme Voldſomheder fremlyſer af hver af diſſe Anekdoter, og havde man ingen andre Efterretninger fra hine Tider end diſſe tre, ſaa lod ſig af dem allerede begribe, at en Revolution var uundgaaelig i et Rige, hvis Monark overlod Folket til ſaadanne Uhyrers deſpotiſke Behandling. At begaae Gruſomheder, Uretfærdigheder, er alt ſlemt nok, men at være dem bekjendt, at trodſe, at ſpotte den Undertrykte, det raaber højt om Hevn, og den udebliver ikke. Den traadte Orm krymper ſig, og tidt dødelig ſaarer den Fod der nedtræder den.

Slutningen af Recenſionen over Prædikener i Anledning af Ildebranden paa Chriſtiansborg. (S. No. 49)

XX. Tale paa Andagts- og Bededagen, ſom i Anledning af den ulykkelige Ildsvaade den 26 Febr. 1794 paa Chriſtiansborg Slot, holdtes til Højmeſſe i Frue Kirke i Odenſe den 16 Martii 1794 af Chriſtian Seidelin, Sognepræſt for bemeldte Frue Menighed i Odenſe. Odenſe 1794, trykt hos L. N. Faber, Ejer af Adreſſe-Contoiret. 51 S. 8vo. foruden Tilſkrivt til Kongen og Fortale til Læſerne.

„Troe ikke, min gunſtige Læſer", ſiger Forfatteren i Fortalen, „at Begjerlighed efter forfængelig Roes, „hvilken jeg maaſkee allermindſt iblandt alle maatte „have Tilbøjelighed til at torde tiltroe mig Vær„dighed at fortjene, haver været Drivefjederen, ſom „haver anlediget mig til Udgaven af denne min paa „Andagts- og Bededagen holdte Prædiken." Er dette ikke ſaat paa Skromt, og forſtaaer Forfatteren ved forfængelig Roes, de kritiſke Blades berømmende Omdømme; ſaa vil det ej komme ham ſaa meget uventet, at Recenſenten ogſaa efter ſin hjerteligſte Overbeviisning ſamtykker, at Forfatteren ej for denne Prædiken haver forſeent forfængelig Roes.

Alle de, der ere enige med Recenſenten deri, at en god Taler er ikke den, ſom taler meget, men den, ſom taler vel, og at en chriſtelig Folkelærer bør, efter ſin Mæſters Bud og Exempel, i ethvert Foredrag undflye al Battologie; de vilde ſikkerligen og aldeles bifalde ovenſtaaende Dom.

Var Recenſenten en Ven af at loſte, ſaa tilbød ſandelig denne Prædiken en meget friſtende Leilighed. Men nu vil han tilbageholde alt det Nedtrykkende, der med tilſtrækkelig Grund kunde ſiges om den, og blot hjemſøge Læſeren med et lider Stykke, det første, der falder op, til Beviis paa den fyndløſe Snakſomhed, ſom er en af denne Prædikens Feil.

Læſeren ſkal have S. 24, der lyder det, ſom følger: „Maa vi endog beklagelig tilſtaae, at der blandt os „ endnu findes mange frekke Syndere, hvis opdynede „ Synder endogſaa kan have befordret Udbruddet af Her„ rens retfærdige Vrede over dette Folk, ſom ved Hjem„ ſøgelſe af denne ulykkelige paſſerede Ildebrand er kom„ met over Kongens Huus, men tillige til Kummer for „ det ganſke Land haver ſaaret og nedſlaget ſamme, ſaa „ dog desuagtet, og dette hidtil ſaa ubehagelige Foreſtilte „ uanſeet, ſaa troe vi Danſke det dog tilviſſe, og jeg „ vover ſikkerligen at udaive det for en Sandhed, at der „ tillige blandt dette Folk findes adſkillige ſande Retfær„ dige, redelige og ſande Guds Tilbedere, aabenbare og „ ſkjulte, ſom i Aand og Sandhed lægge Vind paa at „ gjøre Guds Villie, og altſaa maa kunne ſættes i Klaſe „ med og ved Siden af det aandelige Iſrael, ſom Her„ ren ſelv ved ſin medarbejdende Naade haver ſkabt og „ dannet — og for diſſe faa Retfærdiges Skyld (om „ endog deres Antal maatte befindes at være ſaare lidet i „ Forhold mod de Onde) maa det ikke kunne feile, at ſo „ Herren ogſaa vil i Naade maa anſee det danſke Folk „ ſom ſit eget Folk iſær.“

For Ordens Skyld maa Recenſenten ogſaa ved denne Prædiken anføre Hovedfætning og Dele. Forfatteren ertragter, i Følge ſit Indgangsſprog Pſ. 18, 2. 3. i Forening med Dagens Text: „Herren for ſit Folk ſom en „ tryg Steenklippe og Befæſtning, ſamt ſom en ta„ mig-

„ mægtig ſom naadig Befrier af al Nød.“ Deraf viſer han 1) for hvem det er, at Herren allene er en ſaa tryg Steenklippe o. ſ. v. 2) Hvorledes han ſikkerligen er dette for dem.

XXI. Opbyggelſes Tale holden for Paarup og Odenſe Hoſpitals Menigheder paa Andagts- og Bededagen, til Taksigelſe for Guds naadige Beſkjermelſe over Kongen og Kongeſtaden under den ulykkelige Ildsvaade paa Chriſtiansborg den 26 Februarii 1794, og udgiven i Trykken efter Nogles Ønſke til videre Opbyggelſes Nytte af H. J. Gottſchalck, Mag. Phil. og Præſt ved benævnte Menigheder. Odenſe 1794. Trykt hos L. N. Faber, Eier af Adreſſe-Contoiret. 35 S. 8vo.

Det ſtore Sidetal er for en Deel foraarſaget ved den ſtore Tryk. Den tydſke Skriftdommer, ſom, om Recenſenten mindes ret, i de theologiſke Annaler har anmeldt en Deel af de Prædikener, ſom ere udgivne i Anledning af Slotsbranden, har uden Tvivl været ubillig mod denne Forfatter. Denne Prædiken forſvarer unægtelig heel vel ſin Plads iblandt de ved denne Leilighed udkomne. Den afhandler vor tilbørlige Tak til Gud for den Kongen og Fædrenelandet ſaa nylig i ſin ſtore Nød beviſte Redning og Freiſe, og ſaavidt Recenſenten ſeer er dette ret godt igiennemgaaet. Recenſenten vil give et kort Udkaſt af Planen i Talen. I Indledningen gaaer Forfatteren ud fra den almindelige Forpligtelſe til at takke dem, ſom have draget os ud af Nød og Fare, hvorfra gjøres en riatig Overgang til den anførte Hovedſætning. Efter den giver han en exegetiſk og hiſtoriſk Overſigt over Textens Sammenhæng og de i den givne Løfters Opfyldelſe paa det jødiſke Folk. Derpaa kommer Forfatteren tilbage til Dagens Handelſe og afſkildrer ſaavel Noden ſom Freiſen. Endelig forklares, hvorledes vi derfor bør yde Gud vor tilbørlige Tak, ſom ſkeer efter Forfatterens Udvikling, ved at erkiende ham for vor Hielper, ved at love, priſe og ophøie hans Miſkundhed, ved at holde os des faſtere til ham med vor hele Hengivenhed og Lydighed, og ved at ſætte vort Haab og vor Tillid, vor hele For-

troligheb og Fortroſtning til ham. Man ſeer, at her er Materie nok, ikke urettelig eller uden Orden valgt, og med Udarbeidelſen ville de Fleſte uden Tvivl være fornøiede. De, ſom elſke Bibelſprog i en kriſtelig Prædiken, ville og i denne Hen.ende finde ſig tilfredsſtillede her. Skulde Recenſenten endelig give den værdige Forfatter Vink om Noget, da blev det om Stilen, at han ej maatte være for gavmild med den Ordrigdom, man kan ſkjønne han beſidder. Ved for ſtor Rundhed i den Henſeende ſtaaer han maaſkee undertiden i Fare for at opofre den flydende Jevnhed og Vellyden i Talen. Skulde det ikke ogſaa ſtundum henbe ſig, at den brave Forfatter ved ſine Talers Holdelſe kommer i Forlegenhed med ſine lange Perioder.

XXII. Tale i Anledning af den ulykkelige Ildsvaade, ſom fortærede det kongelige Reſidents-Slot Chriſtiansborg i Kjøbenhavn den 26 Febr. 1794, over den anbefalede Text: Skabelſens Bog 35 Kap. 3 V., holdet til Aftenſang i Roeskilde Domkirke den 2den Søndag i Faſten paa den anordnede Andagts- og Bededag af Peder Baagøe, Medpræſt ſammeſteds. Kjøbenhavn. Trykt hos N. Chriſtenſen. 24 S. 8vo.

Talen gaaer ud paa at opmuntre til ydmygſt Taknemmelighed mod den Almægtige, ſom ved Kongehuſets Fortarelſe af Luerne, hørte vore Sukke og hindrede, at ej Ødelæggelsen blev ſtørre. Slutter Læſeren af denne Hovedſætning, ſom kunde have været baade kortere og heldigere fremſat, at Talen er ſlet, ſaa fornærmes Forfatteren; thi han har ret vel nyttet ſin Text, og baade i Henſeende til Udvikling, Tanker og Stil er det Hele upaaklageligt. Nogle Smaating, ſom under Læsningen ſtøde Recenſenten, vil han artig anføre. Spillet med Sypallet Side 6: „Det mageloſe Chriſtiansborg, bygget i 7 Aar, forſvandt paa 7 Timer under den 7de Chriſtian", er, efter Recenſentens Dom, i det mindſte ingen Prydelſe. Omſtændeligheden ved de hiſtoriſke Efterretninger S. 14 behovedes viſt ikke. Ej heller troer Recenſenten, at Lignelſen S. 21 ſtaaer her paa ſit rette

rette Sted, da vist den mindste Deel af Roeskildes Borgere kjender Kartaginenserne og Alperne — Aviserne tale nu om Frankernes Uforsagthed til at klavre — men alle disse godt Folk blive nok best uden for vore Prækener.

XXIII. Tale paa Andagts- og Bededagen i Anledning af den 26 Februarii dette Aar, da Slottet Christiansborg blev lagt i Aske, holdet over den forordnede Text Esaiæ 43, 1-3 af Hans Christopher Glahn, Professor ling. Grønl. ved det Kongel. Universitet, Præpositus Honorarius, Sognepræst for Nørre-Vedbye og Nørre Alslev Menigheder paa Falster, og Medlem af det Kongel. Norske Videnskabernes-Selskab. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos N. Christensen. 30 S. 8vo.

I Indgangen indfører Forfatteren den mværende Dreng som Olding fortællende engang i Tiden sin Sønnesøn om den merkværdige 26 Februar 1794. Hovedsætningen udtrykker han i en Tale til Gud saaledes: „Du er Herren „ vor Gud. Du Israels Hellige er vor Befrier. For „ dit Folk Israel var du dette, og at du er det „ samme for os, det have vi saa ofte og endnu „ nyligen ved Slottets Ildebrand hart de tydeligste „ Prøver paa. Du straffede og straffede haardt, „ men midt i Straffen tænkte du paa Naade; midt „ i Straffen paa Trøst for os.“ Om Israel handler han derpaa Side 9-17 og derefter indtil Enden om vort Lands almindelige Lykke under andre Landes trykkende Ulykker og om Dagens Begivenhed med dens velgjørende Følger. Hvad herom er sagt vil ej kunne læses uden Deeltagelse, da det er vel udført. Kongeskepter Side 7 maa vist være en Trykfejl. Tompter S. 30 kjender Recensenten ikke blandt sit Dansk.

XXIV. At det sikkerste Betryggelses-Middel i alle truende Farer er, at sætte sit Haab til det Alt bestyrende Forsyn. Foreslillet i en Prædiken over Esaiæ 43 Kap. 1-3 i Anledning af Christiansborgs Opbrændelse den 26 Februarii 1794, ved Severin

Toprærd,

Topværd, Candidat i Theologien. Kjøbenhavn. Trykt hos Chriſtian Friderik Holm, 1794. 15 S. 8vo.

Denne lille Tale er ikke holdet offentlig for nogen Menighed, men foreläst for Forfatterens Familie, ſom uden Tvivl har fundet ſig opbygget ved denne Huusandagt; hvilket og kan ſkjønnes deraf, at en af Forfatterens Venner paa egen Bekoſtning har ladet den trykke.

Med denne ſluttes den Samling af Prædikener, udkomne i Anledning af Slotsbranden, ſom er ſendt Recenſenten til Anmeldelſe. Blandt diſſe er ſlet ingen af vore holſteenſke Brødres. Men da de danſke Skrifters Antal ſtedſe forøges, ſeer vel Redaktøren for diſſe Efterretninger ſig ſnart nødt til, formedelſt Bladets indſkrænkede Rum, at udelukke aldeles alle holſteenſke Produkter og at henviſe dem til ny Domſtol, ſom er oprettet paa Grændſerne.

De Herrer Præſter, ſom have indrykket deres ved denne Leilighed holdte Taler i Maanedsſkrifter, have derved undtaget ſig fra nærværende Recenſents Anmeldelſe, og maa nu ſee til, hvorledes de komme ud af det med den hans Medarbejder, i hvis Lod det falder at give Fruerne, Minerva og Iris, deres Skudsmaal.

æ. π.

Skjemt og Alvor. Et Ugeſkrivt. Første Binds første Hefte. Kjøbenhavn 1794. Trykt hos N. Chriſtenſen. 208 S. 8vo.

Skjemt et Ugeblad ikke, ſom Folkevennen, opvarter os med idel cenſidine Domme, dem vi ſkal troe, hvis vi ej vil blive udſkjældte, og paa den anden Side ikke heller, ſom Folkefienden, fortæller os unødvendigen, at Greve Ahlefeldt og Hr. Verſl — to, ſom dog nok ikke ere ſaa vigtige, at det hele danſke Folk intereſſerer ſig for dem — ere uenige, ſaa er det derfor endnu ikke ſagt, at dets Værd er meget betydeligt. Skjemt og Alvor hæver ſig vel blandt Mængden af Ugeſkrivterne; men var det ikke forvovent, ſaaledes at ſtille ſig paa Siden af Danſke Tilſkuer? Og ſkulde der da ikke gives nogen anden Maade

til

til at gavne og more paa, end netop den, han har valgt?

Blandt de Stykker, som udmærke dem mellem Skrivtets øvrige, troer Anm. at kunne regne følgende: en Spadseregang i Kongens Hauge; No 7, hvor dog den Idee, at alting kan komme til at see ud som det var Vers, naar Linierne kun afdeles, endog selv Folkevennen, er, uden at melde det, noget saa nær laant af Knigge: Ueber Schriftsteller und Schriftstellerey Pag. 196 og 197, en Bog, der ufortjent er dadlet i Efterretninger om udenlandsk Literatur; Hymne til mig selv, da jeg manu mea propria havde barberet mig, af hvilken Anm. vil udskrive følgende morsomme Vers:

„Ej lyde skal meer de vældige Prat
For bange og zittrende Øre,
Gewaltiges Praat von Hamlets Spiel
Den grausamen Räubern, den danske Thiaters
Lauchönender Schmach!

Et Forsøg til en ny Inddeling i Historien; No. 20; No. 21. Af det sidste Nummer seer man, at det er tvivlsomt, om Ugeskrivet kan vedblive. Trænge til det gjør vi ikke; skal der dog imidlertid fortsættes, saa vil Anm. blandt andet ønske, at der ogsaa maatte sørges lidet nøjagtigere for korrekt Tryk, end hidtil.

α — μ.

Skoemager-Catechismus. Det er: de første Grunde til Haandværkernes Forhold i deres Omgangsmaade og i Næringsvejen. Efter Foregivende forfattet af den hollandske Stor-Pensionair — — —, men nu paa Dansk oversat, med en liden Fortale og nogle smaa Anmærkninger. Bergen 1793. Trykt hos N. Dahl. 32 S. 8vo.

Vi eje alt mange af denne Art Catechismer; og, skjønt, Anmelderen ikke kan nægte, at han jo troer, de maaskee kan stifte ligesaa megen Nytte, som den ene gudelige, vi have, saa kan man dog faae for meget af det Bedste selv. Vittighed findes i denne Catechismus; dog

har

har nok Forf. handlet urigtigt i det, han Pag. 32 fortæller os, at have gjort: „Læſeren mærker vel ſelv — ſiger han — at man har, for det meſte, ſkrevet ironice eller ſkjemteviis, ſaa at det Modſatte maatte ønſkes; dog iblandt ganſke alvorligt og ligefrem.“ Denne Blanding er viſt ſkadelig, (iſær for den Art Læſere, han efter Titlen har ønſket at bekomme) naar Overgangene ikke ere destydeligere. Forfatt. bruger ogſaa Lignelſer, i hvilke Hercules, Apollo og Homerus forekomme, Perſoner, der nok af faa Haandværksmænd ere kjendte.

α — μ.

Subſkriptions-Indbydelſe
paa en Udgave
af Hr. Juſtitsraad og Profeſſor Bugges mathematiſke Forelæsninger.

Vel har man adſkillige gode Skrivter over enkelte Dele af de mathematiſke Videnſkaber, men et ſammenhængende Syſteme af den hele Mathematik mangle vi endnu i Modersmaalet. Det er dog uſtridigt fordeelagtigere, iſær for Begyndere, at have Videnſkaben i ſin hele Omfang behandlet ved een Haand og paa ſamme Maade, end at læſe een Deel af Videnſkaben hos een Forfatter, og en anden hos en anden Forfatter, hvorved Citationer af de foregaaende Diſcipliner maa mangle, og dette er dog een af de vigtigſte Hjelpemidler, og een af de bedſte Vejledninger for Begynderen ved hans videre Fremgang.

Hr. Juſtitsraad og Profeſſor Bugge vil afhjelpe denne Mangel, og udgive ſine Forelæsninger over de mathematiſke Videnſkaber udi fire Bind, af hvilke det første indeholder Regning, Geometrie, Trigonometrie, Landmaaling og Nivellering. Det andet Bind indeholder Algebra eller Analyſis. Det tredie Bind afhandler de mekaniſke Videnſkaber, nemlig den egentlige Mekanik, Statik, Hydroſtatik, Aeroſtatik og Hydraulik, ſamt Maſkinlæren. Det fjerde Bind indeholder de optiſke Videnſkaber, nemlig den egentlige Optik, Catoptrik og Dioptrik, ſamt de aſtronomiſke Videnſkaber, hvorhen regnes den ſphæriſke Trigonometrie, den ſphæriſke Aſtronomie,

den

den theoretiske Astronomie, den mathematiske Geographie, Chronologien og Gnomoniken. Af de vigtigste og brugbareste Theorier skal intet savnes, og Forfatteren har bestræbet sig at foredrage dem paa det ordentligste og tydeligste. Theoriernes Anvendelse i det praktiske, og deres Brug og Nytte ved de borgerlige Indretninger ere tilføjede, og overalt er henviist til de nyeste og bedste mathematiske Skrivter, saa at man tillige vil finde en kort Vejledning til den nyeste mathematiske Litteratur. Saa meget om Planen til dette Værk i Almindelighed.

Værket trykkes i stor Format. Formedelst Trykningens Dyrhed af mathematiske Skrifter, kan Arket ikke overlades til ringere Pris end 4 ß. for Arket paa Trykpapir, og 5 ß. for Arket paa Skrivpapir, hvilket i Hensende til andre mathematiske Værker, og i Betragtning af den store Format, er en ganske billig Pris. For Kobberne til Værket skal Betalningen og blive saa billig som mueligt. De, som inden Marts Maaneds Udgang 1795 behage at subskribere paa Værket, faae hver Deel 1 Mk. ringere end andre Kjøbere. Hver som tegner sig for 10 Exemplarer, faaer det ellevte frit. Subskriptionen modtages hos mig som Forlægger

S. Poulsen, Hofboghandler.

Anmeldelse.

Forfatteren af den almindeligen yndede Bog: Hallo's lykkelige Aften, har i et andet Verk, kaldet: Timer, levede for Evigheden, malet tvende dydige Ellskendes virksomme Dyd i mange heel forskjellige Forfatninger. Han er, skjønt ubenævnt, dog alt for bekjendt til, at Undertegnede kunde troe sig at vove Noget ved at levere sine Landsmænd en Oversættelse af sidstnævnte Bog. Han tilbyder derfor herved denne Oversættelse, der vil indeholde megen beslægtelig Sædelære, indklædt i behagelig og rørende Samtale og Fortælling. Den vil især lede til kraftig Følelse af den menneskelige Naturs Værd, og bevæge til Ømhed og virksom Kjerlighed for den Lidende. — Bogen bliver 30 Ark stor, og overlades Subscribenterne for 3 ß. Arket paa Trykpapir, og 4 ß. Arket paa

Post-

Poſtpapir. — Paa ti Exemplarer gives det ellevte frit. Indtil Aarets Udgang kan man tegne ſig hos

Hofboghandler S. Poulſen,
boende i Antoniſtræde No. 324. og 325.

(Indſendt.)

I en Anmeldelſe af min Tale om Opdragelſes-Væſenet ꝛc. indført i Kjøbenhavnſke lærde Efterretninger No. 47. for dette Aar, finder jeg i Recenſentens Anmærkning følgende Ord: „Hele Perioder ere indrykkede af den ene (nem„lig en Afhandling i Minervas Maj og Julii 1791 i „den anden uden at meldes.“ Jeg har, ſom Recenſenten ſiger, meget brugt denne Afhandling; og jeg har, før jeg ſkrev min Tale, læſt den og mange flere. Det vilde vel være uforſvarligt ej at kjende, og ej at nytte ſine Forgjængeres Arbejder, og Forfatteren af ovenmeldte Afhandling er i mine Tanker en af de fortrinligſte blant Skribenterne om Opdragelſesvæſenet i Dannemark. Men naar jeg faaer ſagt, at jeg ikke mindre end trende Gange har nævnt ham i min Tale, og tvende Steder udtrykkelig anført ham ſom Autor til mine Ord, ſaa troer jeg mig fritkjendt for et anonymt Skumlerie, ſom derhos er ganſke udocumenteret. Skulde Recenſenten behage at nævne ſig, og have videre at erindre, da er jeg meget villig til at indlade mig; og ved ærlige Debatter om Plagiat, og Anonymitet, og Recenſioner vil da maaſkee det Reſultat udkomme, at Recenſions-Væſenet i Dannemark er ligeledes en ikke uvigtig Hindring for National-Oplysningens Fremme. De andre Trykfejl i Anmeldelſen og den foregaaende Recenſion, hvormed den ſtaaer i Sammenhæng forbigaaer jeg, og faaer i øvrigt trøſte mig over, at Talen har kun erholdet en Recenſion netop ſaa lang ſom dens Titel. Kjøbenhavn, den 12te Decbr. 1794.

G. H. Olſen.

Trykfejl i No. 47 og 48.

S. 746 Lin. 18, for Poeſie læs: Hiſtorien. S. 757 Lin. 25, for Snejlen læs: Snerlen. Ibid., for Gedetrinden, læs: Gedetrinden.

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 51.

den 20de December.

Politiſk og phyſiſk Magazin, meſt af udenlandſk Læsning. Et Maanedſkrift. Junius. Kjøbenhavn 1793. Friderik Holm. 762 S. 8vo. December. 766 S. 1ſte Bind Januar — Trykt hos Chriſtian 2det Bind Julius —

Første Hæfte af dette Maanedſkrift er allerede anmeldt i No. 5 af disse Efterretninger for forrige Aar. Februarhæftet indeholder først Oversættelse af et Par Afhandlinger, tagne af Schleswigſches **Journal**, dernæst Fragmenter af den bekjendte gode Bog **Martin Luther oder deutſche geſunde Vernunft.** Som Contraſt til dette sidſte Stykke er tilføjet noget saakaldet **uſund** dansk **Fornuft**, exeerperet udaf Hr. **Prof. L. Smiths** Prædiken imod **Frihed og Lighed.** No. 5 i dette Hæfte er originalt og har til Overskrift **Menneſket aldrig Abekat efter Naturen men vel efter Smagen** Den meget let kjendelige Autor viser af anatomiske Grunde, hvor umueligt det lader sig tænke, at Aber og Mennesker skulde kunne beblande sig med hinanden og fremavle Abemennesker. Naar det nu meget alvorligt og med scientifiske Grunde er afgjort, vender han sig til sin anden Paastand, at **Menneſket er Abekat efter** (i Henseende til) **Smagen**, hvor hans Argumentation da er Satire og Persiflage (og deri har han da nok saa megen Øvelse som i Dyreanatomien). Rec. vil afskrive et Sted til Prøve.

„ Hisset ved Thronerne staae de forgyldte Skovmennesker, plukke af samme en skinnende gloendeheed Steen, Ansvar nemlig. De holde i Haanden en usigelig Række af Abekatte, som kaste denne Steen fra den ene til den anden. Denne arbeidsløse Skare omkringspender hele Riger, og disse Abekatte see med Haan ned paa den trællende Bonde, fordi han ikke kan vise Aret af den brændende Steen, der gjorde Hænderne uskikkede til Arbejde.“ Det ligner vel meget Orakelsprog; man kan til Nød skimte Meningen. Tydeligere er følgende Sted: „Nogle Mennesker gjøre sig ved grusom Haardhed til Tigre, ved sandseesløs Svælgen til Svin, ved skammelig Dorskhed til sovende og ubevægelige Murmeldyr, der skye alt Arbejde, og neppe deres hele Levetid rykke et Skridt frem paa Fuldkommenheds Bane; andre ved overdreven Følsomhed og tillige Ungdoms-Udsvævelser blive til hjelpelsse Misfostere, til usle Snegle, der fremskyde sig med deres egen Usselhed og Slim, bærende ligesom Huset, hvori de trække sig ind, paa Ryggen, Græmmelse over et skammeligt forødt Liv.“ Under Rubrik **Fruentimmerlægen** gives meget gode og vigtige Erindringer om Kulildens især Kuldampens Skadelighed i Sovekamre, og Luftens Beskaffenhed i Stuerne i Almindelihed.

Martshæftet har ogsaa adskillige meget gode Stykker, som strax det første **om Tænke- og Skrivefrihed**, taget ud af Schleswigsches Journal for Januar 1793. Her ytrres nøiagtigen Thorildske Ideer om Skrivefrihedens Misbrugs Uskadelighed, naar det for Ex. her heder i Anledning af trykte Anfald mod privat Mands Ære: „I Ungdommen smerte Bagtalelser os; vi troe, alting beroer paa, at overbevise Verden om det Modsatte; i den modnere Alder lære vi at foragte dem. Mirabeau sagde: Rien ne deconcerte plus efficacement les desseins des pervers que la tranquillité des grands coeurs. Naar vi roligen overveje, hvor lidt Bagtalelser skade, saa vil vi for det meste finde, at Foragt er den beste Hævn over dem.“ — No. 2 i dette Hæfte er Oversættelse af en grundig, men for det meste i et tørt, trangt og ubehageligt Foredrag affattet Afhandling i Hr. Prof. Ehlers's **Staatswissenschaftliche Aufsätze**, med Overskrift: Betragt-

Betragtning over vor Tids Frihedsbevægelser. Dette Stykke ender med følgende Erklæring, den Recenſenten i eet og alt efter fuldeſte Overbeviisning underſkriver: „Man maatte være affindig, naar man endog kun „ langt fra vilde ønſke, at Danmarks Stilling maatte, „ ligeſom den franſke, blive forbedret ved en Revolu„ tion. En kan med den ivrigſte Varme tage Deel i „ den franſke Revolution, og maa ſom patriotiſk Med„ borger af det danſke Rige erklære ſig paa det hæftigſte „ imod en Revolutionstanke i Danmark. Endog den „ ringeſte Mand i Danmark har efter mine Tanker For„ ſtand nok til at indſee, at Oprørsbevægelſer ikkun „ ville bringe Nød og Elendighed over Landet. Endog „ vor kjære Kronprinds vil paa ſine Veje og i ſit Sinde„ lag mod ſine Statsborgere ſandelig ikke lade ſig føre i „ Vilderede ved falſke Foreſtillinger, falſke Rygter, og „ Løgn af dem, ſom gjerne ville forſtyrre Regjeringens „ ſunde Forholdsregler, og ſaa gjerne gjøre Ende paa al „ Trykkefrihed til ſtørſte Skade ſaavel for vore Konger „ ſom for Folket, og bortvende hans Hjerte fra den „ ſtørſte Deel af danſke Underſaatter, der tillidsfulde „ overdroge de danſke Konger ſaa megen Magt.“ — No. 3 i Hæftet er et Stykke af Paines *Rights of Man* om Regjeringsformerne, overſat efter det tydſke, hvilket Rec. her forbigaaer, da alle 3 Delene af Die Rechte des Menſchen tilforn ere anmeldte i diſſe Efterretninger. — Foruden adſkillige ſmaa mindre betydelige Stykker haves et Par meget læſeværdige naturhiſtoriſke: Tanker, nemlig, om nogle Dyrs Tilſtand om Vinteren, og Naturgrandſkning. De medicinſk-diætetiſke Forholdsregler, ſom her forekomme under Rubrikerne Noget om Hovedpynt og Klædearter, og Fruentimmerlægen, ere heller ikke u-inſtructive.

Aprilhæftet begynder med et godt Stykke, nemlig Mærkværdige Steder af Joſeph den andens politiſke Teſtamente. Derpaa følger det ſchmettowſke ſaare intereſſante Tænk engang! Skrædern beholdt Hatten paa og Lejetjeneren ſatte ſig ind i Kareten hos ſin Herre, overſat af Schleswigſches Journal for Januar 1793. Derpaa nogle Ligheder imellem

Reformationen og Revolutionen, og et Stykke af Paine. Det var de politiske Afhandlinger i denne Maaned; blant de physiske er en physiologisk Afhandling om Fedtets Oprindelse og Liv, af Hr. Riegels, hvis Navn vel ikke staaer explicite under Afhandlingen, men implicite giver Autor sig tydelig nok tilkjende. Naturhistorieselskabets Directeurer er han slet ikke tilfreds med. S. 80 doleres over, at Naturhistorieselskabet ikke saa velvillig, som Mægler Bunzen og Hr. Jordan, har villet gribe Naturgranskeren under Armene," end ikke dets Chymicus har agtet det værdt at svare paa nogle chymiske Spørgsmaale om Fidtets Bestanddele, som man venskabeligen ønskede oplyste." Under Rubriken: Kan et offentligen indrettet Lighuus være tjenligt til at bringe tilsyneladende Døde igjen til Live? fremsættes adskillige vel grundede Betænkeligheder ved Hr. Confessionarius Bastholms bekjendte Forslag. Da imidlertid dette Bastholmske Skrift, som her gjøres Erindringer imod, ligervis som adskillige andre af Hr. Doctorens seneste Producter, ikke er bleven anmeldt i disse Efterretninger, vil vi ved denne Lejlighed kortelig anføre dets Indhold. Titelen er:

Æn Opfordring til Kjøbenhavns Indvaanere om en offentlig Indretning, der sætter os i Sikkerhed for ikke at begrave nogen levende, af Dr. C. Basthołm, Kongel. Confessionarius. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos Joh. Rud. Thiele. 31 S. 8vo.

I Fortalen taler Autor om Tingens Vigtighed, om de ved Brunsvig og Weimar indrettede Lighuse, om den til slig en Anstalts Indretning fornødne Capital og sammes Anvendelse. De Geistlige og Lægerne har han tilsendt Subscriptionsplaner til denne Capitals Tilvejebringelse, med Begjæring, at lade dem circulere i Husene her i Byen; og dersom der blev en klækkelig Summe subscriberet, saa havde Stadsphysicus Dr. Mangor og Hr. Professor Tode lovet at paatage sig Bestyrelsen af Anstaltens Indretning.

I Af-

I Afhandlingen eller Opfordringen selv vises først hvor usikre alle de Kjendetegn ere hvorefter man plejer at slutte om en er virkelig død. Pag. 15 anføres en mærkelig Tildragelse, hvor der var alle bekjendte og antagne Dødstegn — ingen Aande — ingen Puls — ingen Bevægelse — alle Opvækkelsesmidler forgjeves — de kraftigste Pirringsmidler frugtesløse — sex Dages Dødssøvn — og dog kom Livet tilbage igjen. — Det eneste ganske sikre Dødstegn angives S. 17. og det er total Forraadnelse, eller Forraadnelse som udbreder sig over det hele Legeme. Da der kan gaae en Deel Dage bort, og det ikke altid gaaer an at beholde et Lig saalænge indtil Forraadnelsen indfinder sig, saa foreslaaes, at, for at man kunde være vis paa, at den Døde ikke kom til Live i Graven, kunde man i det Øieblik Kisten skal slaaes til og Liget bæres bort, overskjære Lufstrøret og Pulsaarerne. „ Det er vel sandt, siger Autor, var han endnu ikke „ fuldkommen død, saa dræbde man ham; men dette var, „ efter min Overbeviisning, en Velgjerning. Lykkeligere var dette for ham end at blive begravet levende. „ Saalænge man ikke haver nogen offentlig Anstalt, der „ i denne Henseende fuldkommen kan betrygge os, veed „ jeg til de Døendes og Efterlevendes Sikkerhed intet „ andet Middel, naar man vil begrave nogen, uden at „ oppebie den ovenmeldte Grad af Forraadnelse. For de „ Efterlevende er det en Betryggelse, de vide da med „ Vished, at deres Ven ikke er kommen halvlevende i „ sin Grav, og for den Begravne er det bedre, at den „ sidste Livskraft paa denne Maade udslukkes, end at „ den i hans Kiste eller hans Grav skulde opvaagne; og „ er han virkelig død, er Livskraften allerede udslukket, „ da gjør denne Operation ham intet.“

„ Men for at undgaae begge disse Betænkeligheder, „ baade den at dræbe den, som maaskee endnu kunde „ komme til Live, og at begrave den, som endnu ikke er „ virkelig død, foreslaaer jeg for mine Medborgere samme „ Indretning, som den man til Ære for Menneskeligheden haver i Weimar. Jeg mener en Bygning uden „ for Porten, i hvilken de, som man anseer for døde, „ skulde hensættes, og der under Opsyn blive staaende,

„ indtil man var fuldkommen overbeviiſt om deres virke„ lige Død.“

Slig en Anſtalts udforderlige Indretning beſkrives. Den dertil behøvende Bygning vilde af Grundmuur koſte 5000 Rdlr. og af Bindingsverk en 3000. Tilſidſt taler Autor om ſit Forſlags Vigtighed, og anbefaler det med megen Veltalenhed til Geiſtlige og Læger, til Høje og Lave, ja tiltaler Kirkerne: „I vore Kirker! ſom kunne „ opofre Tuſinde for at vedligeholde Taarne, der hver„ ken nytte de Levende eller Døde, kommer til Hjelp, „ underſtøtter et Foretagende, der er ſaa velgiørende for „ begge.“ Efter dette Udfald mod Fruetaarn, endes med følgende neppe paa et paſſende Sted anbragte Bitterhed imod Kortenſpillere: „Den ſom haver Formue til „ at bidrage til ſaa ædelt et Verk, den ſom paa een „ Aften kan opofre mere paa et kiedſommeligt Korten„ ſpil, end han behøvede at ſkienke til dette Verks Be„ fordring, og trækker ſig lunken, kold, følesløs tilbage, „ hvad! om han vaagnede i ſin Grav, fortjente han „ det?“

Naar en Mand af den Anſeelſe og Stilling i Staten, og af de Talenter og Overtalelſesgaver, ſom Confeſſionarius Baſtholm, vil drive en Sag, ſom forekommer ham at være af yderſte Vigtighed, igiennem, ſkulde man troe, at alle Vanſkeligheder lode ſig hæve: ikke deſto mindre har, ſaavidt Rec. veed, dette Forſlag havt lige ſaa lidet Fremme, ſom den Anſtalt til at bringe Druknede igien til Live, ſom Prof. Tode for nogle Aar ſiden foreſlog. Det ſom i Anledning af den baſtholmſke Opfordring er ſkreven i Majhefret af Maanedſkriftet Iris, i Kritik og Antikritik for 1793 No. 43, og i dette Magazin, har ſigtet til at beſtride Hans Højærværdigheds Forſlag og de Grunde hvorpaa ſamme er bygget. En Skribent har dog aldeles givet Planen ſit Bifald, og ivret over, at den ſaaledes blev henlagt paa Hylden. Hans ubetydelige og i et ſluddervorn Sprog affattede Skrift heder: Ideer til nøiere Reflexion, yttrede ved Iværkſættelſens Seendrægtighed af Confeſſionarius Baſtholms Opfordring. Kiøbenhavn 1793. Trykt hos N. Chriſtenſen. 15 S. 8vo. Dog indeholder Pieçen

et

et Par brugbare Henvisninger til Skrifter om denne Sag.

I Majheftet fortsættes 1) Paine og 2) Josephs politiske Testamente. No. 3 er Lovgivning; grundsætninger angaaende den offentlige Religion og Nationaloydragelse; tilegnede den franske Nationalconvent; taget af Schleswigsches Journal for Februar 1793. Et meget godt Stykke, som meget frimodigen viser det Skadelige af en privilegeret og herskende Kirke, der altid er intolerant, og i Forening med Despotisme lægger tunge Baand paa den borgerlige Frihed. „Hierarchie og Despotisme ere uadskilleligen forbundne, ligesom sammenvorne Tvillingbrødre, dem „Helvede fødte paa eengang. Franker! I maa dræbe „dem begge; enhver af dem, allene tagen, er ufordra„gelig. Og vel Eder, at Eders Nation fremfor alle „Nationer i Verden staaer paa en Høide af Opklaringen „(Oplysningen), som gjør det mueligt, at tilintet„gjøre dem begge med et Strøg (Hug)." — Et Brev fra Hr. Translateur Heiberg til Justitsraad Pontoppidan, et Ord sagt i rette Tid, og som man med Føie maa kalde „fornøden Sandhed" der „er ingen Mand for braaget," forhøjer dette Hæftes Værdie. Skrivelsen paaanker nogle Hr. Justitsraadens Udtryk i Planen til et Sammenskud til derfor at lade prøge en Medaille i Anledning af Kronprindsesse Marias Nedkomst, samt den Orden hvori han i sit trykte Regnskab har fremsat Medinteressenternes Navne. Denne Tings Titel er:

Regnskab til de Herrer Participantere for Ovenstaaende (Medaillen i Anledning af Prindsesse Maria Louises Fødsel) af de nordiske Rigers Mindesmærker. Kjøbenhavn 1793. Trykt hos J. F. Schulz. 32 S. 4to.

hvor! man finder Contribuenterne saaledes opstillede efter Bogstaverne i Alphabetet, at isteden for den nøje alphabetiske Orden begynder hvert Bogstav med en Greve eller Excellence, for Ex. i Spidsen af A staaer Ahlefeldt Greve, Hofmareschal og Kammerherre, i Spidsen af D Grevinde Desmercieres, af F Admiral Fontenai, J

Baron Juel, L Grev Lynar, M Grev Moltke, P General Peyz o. ſ. v. Hr. Translateuren antager nu følgende Hypotheſe her i Politiſk phyſiſk Magazin Pag. 242: „Jeg troer, at de har havt alle Navnene klinet paa Gnavbrikker, heraf har De nu først udſøgt Matadorerne, ſaaſom Gjøgen, Hugaf, Katten, Heſten og Huſet — lutter adelige Væſener — og opſtillet dem efter deres Rang; alle de andre Navne har De anſeet ſom Matto, Potter, Ugler, Rummer-nul, eet, to, tre o. ſ. v., og dem har De udtrukket i ſleng, og henkaſtet hulter til bulter paa Papiret, ſom noget der ikke var værdt at gjøre ſig Umage med at ſortere.“ Forreſten ſynes Rec. at det er ubilligt af Brevſkriveren at han i Slutningen af ſin Epiſtel ſtikker til de „ſaa rigeligen lønnede Stadens Fædre, der intet andet havde tilovers for „Kongehuſet end deres Bønner og Hjerters Følelſer.“ Om diſſe Vedkommende end ikke havde nogen anden Grund til ikke at tegne ſig for Bidrag til denne Skuepenge, end denne, at de tog i Betænkning at regne ſig ſom Deeltagere i et Foretagende, hvis Entrepeneur bærer ſig, det Hr. Translateuren viſt ikke vil nægte, noget kinks ad, ſaa var det allerede en ikke aldeles forkaſtelig Undſkyldning. Vel ogſaa muelig, at Stadens Fædre troe, at om de har noget tilovers, der da kan være Maader at anvende det paa, der alle Dage ere ligeſaa rosværdige, ſom til Mindesmærker, der ſaa idelig og uendelig ofte have været opreiſte af hykkelſke Dientjenere, at de næſtendeel have tabt al anden Betydning, uden den, at Hiſtorici efter nogle Aarhundredes Forløb ved Hjelp af dem kan verificere et Datum.

Junius. Gjør det nogen Forſkiel i en Handlings Moralitet enten den bliver begaaet af Høje eller Lave? af Schleswigſches Journal. En fortreffelig Discuſſion, ſom alt hvad der er taget af denne deſto værre ſaa tidlig ophørte ypperlige Journal, hvoraf dens Afkom Genius der Zeit er kun en ſvag Efterligneſſe. Anledningen til Afhandlingen er taget af følgende Spørgsmaal i Wielands Merkur: „De franſke Sanſcu„lotter have vel begaaet Skjendigheder og begik dem „med bruſende Blod; men hvorfor ere Philoſopherne

„tauſe

„ tause til de Skjendigheder, som bleve foretagne af den „ store Friderich), den philosophiske Cathrine, og den „ menneskekjerlige Joseph?" — Da Rec. forresten især vil gjøre opmærksom paa hvad der i hvert Hæfte er originalt, saa anmærkes, at her er et Brev fra Riegels, hvori indeholdes blant andet en latinsk Subscriptionsplan paa et Værk, som han i mange Aar har havt liggende færdig til Pressen, under Titel af Primæ Lineæ linguæ Judæorum hellenisticæ, som i Tryk vilde udgjøre omtrent 1200 S. i Octav. Et kort Forslag angaaende Hof- og Stadsretten, Waisenhuset og Hospitaler S. 362-67, fortjener af Vedkommende at tages i Overvejelse. Hæftet sluttes med følgende Spørgsmaal og Gjensvar: „Hvori bestaaer egentlig Forskjellen imellem de nu værende franske og danske Jacobinere?" Svar: „De franske have røde Huer, og ere i Friheds-Stand til at gjøre det Onde som de lyste; men de danske bære røde Ermer og have mistet Friheden til at være Skadedyr." Det lader som Hr. Redacteuren har mistet al Eftertanke da han i Junius 1793 lod aftrykke denne elendige og i høieste Grad flaue Vittighed, som Rec. vil have anbefalet til Folkevennen, hvor den passer godt, og hvor den Kjedel da ikke sværter den Gryde.

I Julihæftet er der atter Fortsættelse af Paine og af Fruentimmerlægen, Artikler som næsten gaae igjennem hele Aargangen. Hvad der ikke er af Paine og ikke er Fruentimmerlægen, er for det meste i denne Maaned, som sædvanlig, Stykker oversatte af Schleswigsches Journal.

Augustmaaned har foruden de nysnævnte saaende Artikler, ogsaa blandt andet en Anecdote om de franske Emigranters Opførsel i Manheim, og en Efterretning om Marats Død, to Stykker, der, om Rec. mindes ret, have staaet i Arkenholzs Minerva. (Hvorledes Charlotte Corday kan kaldes Marats Hevnerske da hun var hans Morderske, indseer Rec. ikke, og det er ingen Trykfejl). Et Brev med Svar fra Hr. v. d. Chirurgiens Historiesforfatter, anbefaler Naturgranskning. Vi afskrive Slutningen: „Efterat de geographiske Karter ere færdige begyndes paa Rigets Nivellation. Naar skadeligt Vand er borte, begyndes paa Provindshospitaler

for Mennesker og Huusdyr, hvis Dissections- og Helbredelses-Protocoller vise, hvor grandskende Lægerne gaae frem. Dog disse delee Veterinairskolens Stuepige, der haver givet Forregnelse i Trykken over det hun haver afskrevet og oprømmet. — Med Glæde sætter Naturhistorieselskabet Elektriseermaskiner ud til Leje hos Naturgransere paa Landet, (og) tage Naturiagttagelser i Betalning. Troe mig, Naturhistorieselskabet vil gjøre sig en Ære af at understøtte dem. Deres Opdagelser skulde dog vel paa Billighedens Vægtskaal kunne veje ligesaa meget som „Reenskrivning" o. s. v. Det er dog fortrædeligt med denne Forfatters evige dunkle Ironie, som ingen Dødelig ret kan forstaae naar man ingen Nøgel har dertil! Og hvad det er for Smagløshed og Ufornuft i høj Grad, saaledes ved idelige Allusioner at skose og stikle til Personer og til Begivenheder, hvorom Publicum ingen Underretning har! Hvorfor ikke ligefrem fortælle og documentere: Naturhistorieselskabet vil ikke laane mig sine Elektriseermaskiner, vil ikke bekoste mine Observationer reenskrevne, eller hvad andet der maatte kunne være passeret dem imellem? Naar man først vidste Facta, saa kunde Autor siden længe nok øve sin Vitrighed, og saa var Publicum istand til at justere hans satiriske Udfald og hans pudserlige Vendinger, der, som Sagerne nu staae, maae see ud som Dumheder og Galimathias. — I dette Hæfte af Magazinet er en Oversættelse af Marseillianernes Marsch, kun Skade at der ingen Noder følge med. Hjorder i det andet Vers er nok en Trykfejl for Horder.

Til Septemberhæftet har Arkenholzs Minerva atter ydet en Deel Bidrag; saa er her ogsaa Fortsættelse af Paine og Fruentimmerlægen; og, foruden adskillige Smaastykker, Begyndelsen af en Oversættelse af Kammerherre Hennings's fordomsfrie Tanker om Adelsaand og Aristocratisme. Side 261 i Noten hvor Hennings har citeret „in den Staatsanzeigen" oversættes „Man see i den Staatsanzeigen!" Sammesteds staaer den mindste Religion isteden for mindst Religion, og det tydske darf oversættes ved tør, isteden

iſteden for maa, glåndſend ved glindſende iſteden for glimrende o. m. ſl.

October indeholder Overſættelſe af den den 24 Jun. 1793 af den franſke Nationalconvent decreterede Conſtitution, og derpaa Fortſættelſe af Paine og Hennings, og, blant andet, til Slutning et Par Erindringer om den offentlige Ros, af Friherre Bibra, af hans Journal von und für Deutſchland. „De Store, hedder det med Rette, blive ikke mere fordærvede ved nogen Ting end ved ufortjente Apotheoſer og utidige Smigrerier. Verdens og Efterverdens Forbandelſe vil falde paa den Panegyriſts Hoved, ſom roſer en Fyrſte naar han fortjener Dadel. — Saaſnart en Fyrſte kan yttre halv Menneſkeforſtand, ſaa er han ſin Tidsalders Orakel.“ o. ſ. v. Alt ſammen dyrebare Sandheder.

I November Paine og Hennings, forreſten i denne Maaned ingen ſynderlig mærkelige Ting undtagen til allerſidſt Anecdoten om Generalmajor Mansbach.

I December Hvad det er at benaade, af Grev Schmettow. Et overordentligt herligt Stykke. Vi afſkrive her blot Begyndelſen deraf ſom en Prøve: „At benaade? Jh! det forſtaaer jo enhver Hoflagvei, enhver Kjøkkendreng (Kokkedreng); naar vor naadigſte Landsherre gjør Nogen Godt, ſaa benaader han. Han har ogſaa ſaadant et godt Hjerte — han kan aldeles ikke ſige Nej, naar Een beder ſom han under vel. Det er en ſand Landsfader. Sidſt bad jeg ham per Exempel om Compagnie til min Couſin Fritz, da han var ſaa naadig paa Ballet, og ſtrax ſagde han Ja, med en Mine, ah! ſaa nedladende. Man behøver ikkun at ſee paa vor naadigſte Fyrſte, ſaa veed man allerede, hvad Naade er. Da den ulykkelige Greve * * * var af alle Retterne dømt til døde, formedelſt Forgiftelſen, og hans Familie gjorde Knæfald, ſtode Taarene i Øjnene paa den naadige Herre, og han pardonnerte paa Stedet. — Dog ſpørger endnu ſaadan Blækſmører, hvad det er at benaade. Hem! tilſidſt vil de vel ſpørge, hvorfor den Durchlauchtigſte Herre bærer ſin ſtore Orden.“ Det er en Commentar over Benaadelſe, ſom vilde finde Bifald i ſtore Aſſembleer o. ſ. v.“ Autor forlader ſiden den bittre ſpøgende

Tone,

Tone, og begynder med at classificere. „Efter den almindeligste Talebrug pleje Landsherrerne at benaade:
1) naar de borgive Embeder;
2) naar de meddele Pensioner;
3) naar de forunde Titel, Rang eller Ordener;
4) naar de eftergive Paalæg;
5) naar de eftergive Forbrydere den velfortjente Straf eller dog formilde den.'

Alle disse 5 Tilfælde gjennemgaaes ypperlig, og uden Naade eller Barmhjertighed beraages Fyrsterne Benaadelsesretten, som de fra umindelige Tider har været i Besiddelse af og faaet Hævd paa; — og Autor har da for denne og al anden udviist demokratisk Ulyhed, og stye dumdristige patriotiske Tanker, omsider maattet vandre heden; „over hannem hvile Freden!"

Subscriptions-Indbydelse.

Bøgernes og Smaaskrifternes Mængde forøges næsten hver Dag, især i Tydskland; og de, som ved Læsning ville udvide deres Kundskaber, finde i store Strøder næsten ingen anden Hindring for deres Videlyst, end hiin Mængde selv, som er vanskelig at overskue; med mindre de have Fortegnelser ved Haanden, hvori de nyeste og brugbareste Skrifter ere bragte i en vis Orden. Denne Erfaring giver mig Anledning til det Forsøg, jeg herved gjør, at tilbyde mine videlystne Medborgere saadan en Fortegnelse over de nyeste Skrifter siden 1789, hvorom jeg haver kundet faae nogen Kundskab; endskjønt jeg gjerne tilstaaer, at jeg ej kjender alle moersomme Skrifter, som jeg ved Udelukkelsen af min Fortegnelse, ingenlunde vil have erklæret for ubrugbare. Ville nu de Læselystne, ved en tilstrækkelig Subscription, holde mig skadesløs; saa kan jeg forinden dette Aars Udgang love Dem Fortegnelsen trykt paa omtrent 8 til 10 Ark Skrivpapir, eller planeret Trykpapir; med Hensyn til, at Enhver deri kan udmærke, hvad han maa have læst, og hvad han endnu ønsker at kjende lidt nøjere. Skulde flere Videlystne, end de, som hidindtil have yttret deres Ønske, endnu snarere ville eje Fortegnelsen; saa kunne de ogsaa faae den arkevis, dersom de behage at prænumerere 2 Mk., med For-

Forbehold, at dersom den skulde blive større end 8 Ark, de da vilde godtgjøre Overskudet. For des snarere at tilfredsstille disse Videlystnes Ønske, kunde jeg da lade Fortegnelsen trykke i 2 Afdelinger, den Historiske og den Videnskabelige; saa at Læserne den ene Gang kunde modtage et historisk, den anden Gang et videnskabeligt Ark, hver Afdeling med dens fortløbende Numere. Jeg lover da tillige Kundskabs-Elskerne, ved alle Bogtitler, som jeg selv haver kundet udskrive, at tilføje Robbertavlernes Tal, dersom Skriftet haver saadanne; og Arketallet, for at kyndige Mænd deraf kunne gjøre Slutning, om saadan en Afhandling kan ventes udførlig, eller kortere. For at tjene flere Videlystne, vil jeg dog ogsaa paa behørige Steder indføre endeel Bogtitler, som jeg blot haver udskrevet af Anmældelser; men betegne samme med *, for ikke at blande dem med hine, som jeg nøiere kjender.

Finder dette mit Tilbud tilstrækkelig Opmuntring, saa vil jeg hvert Aar om denne Tid, naar først de nyeste Tydske Bøger kunne haves indbundne, udgive et Par Ark Tilsætninger til denne første Fortegnelse; og med dette Hensyn, betegne de mig nu bekjendte Skrifter med visse Tal, hvor jeg siden agter at henvise, for at Enhver maa kunne overskue, hvilke Kundskabs-Grene inden et Aar maatte blive berigede med nye Skrifter, hvis lige under samme Numere findes i den første Fortegnelse.

Kjøbenhavn, den 25de October 1794.

D. Fredrik Ekkard,
Kongelig Bibliothek-Secretaire.

Dansk Flora.

Under denne Titel vil der paa Hr. Boghandler Buchs Forlag udkomme en systematisk Beskrivelse over de i Danmark og Holsteen, hidindtil bekjendte, vildtvoxende og dyrkede Vexter, med deres Nytte og Anvendelse i Landhusholdningen, Kunster og Haandværker, samt deres Indflydelse paa Menneskenes og Husdyrenes Sundhed.

Før Planterne selv afhandles, forudskikkes en Forklaring over de brugte Konstord, samt en kort Anvisning om Maaden at benytte sig af Systemet, for at examinere en Plante; herpaa følger Plunternes Naturlære

eller

eller Physiologie, bearbejdet efter de nyeste Opdagelser, vi skylde den antiphlogistiske Chymie.

I de karakteristiske Beskrivelser paa Planterne er Linne fulgt; kun paa de Steder, hvor Mærkerne fandtes mindre passende til den danske Plante, har jeg vovet at forandre dem.

Ved hver Klasse findes en Oversigt over alle dens indeholdende Slægter; ved hver af disse er, foruden den karakteristiske Beskrivelse, tilføjet en habituel, da jeg troer, at dette meget vil lede Begyndere paa Spor til at finde den søgte Plante. Navnene paa Slægterne og Arterne ere de Viborgske. Disse har jeg saa meget hellere antaget, som de ere dannede efter de Linneiske Regler, og nu temmeligen almindeligen bekjendte i Danmark, saa at nye Navne vilde foraarsage Forvirring.

Ved hver Art gives, foruden Særkjender, ogsaa en udførligere Beskrivelse, som er gjort efter den levende Plante, hvor jeg har kunnet have den, og siden sammenlignet med de bedste Forfattere. Kun ved de sjeldnere Planter har jeg maattet beskrive efter tørrede Exemplarer. De provincielle Navne ere tilføjede ved hver Art, tilligemed dens Blomstertid og Voxested, samt henviist til Figuren i Flora danica, om Planten der findes aftegnet.

Ved at udarbejde den oekonomiske Anvendelse af Planterne, har jeg betjent mig af hvad de bedste danske, svenske, tydske, franske, engelske og italienske Forfattere have leveret, deels i Floraer over hele Lande eller enkelte Provindser, deels i enkelte smaa Afhandlinger over særskildte Planter, deels i Rejsebeskrivelser, Chorographier, Landvæsens-Skrifter, Materiæ medicæ, Journaler ꝛc. Dette har jeg ordnet til et Heelt, med Anvendelse paa Fædrenelandet og forsøget med en Deel Erfaringer, dem jeg deels selv har samlet paa Rejser omkring i Landet, deels har et Par af Danmarks Lærde at takke for. Hertil komme mangfoldige, som jeg troer, ikke uvigtige Forsøg, anstillede paa sunde og syge Huusdyr, deels med giftige Planter, deels med saadanne, hos hvilke jeg formodede nogen Lægekraft, og som enten aldeles ikke tilforn vare forsøgte, eller hvor Forsøgene intet bestemt Udslag havde gjort. Henimod 100 nye Farveforsøg med indenlandske Planter skylder jeg en af Danmarks ældre Chymici.

Jeg

Jeg troer saaledes at have bestræbt mig for at Landmanden, at Kameralisten i Ordets videste Bemærkelser, at Menneske- og Dyrlægen, Manufacturisten og Konstneren ligesaa lidet skulde lægge Bogen af Hænderne uden al Nytte, som den der blot søger herefter at studere Naturen.

Til dem, som forinden Januarii Maaneds Udgang behage at subscribere hos Forlæggeren Boghandler Buch, overlades Bogen for 3 ß. Arket paa Trykpapir og 4 ß. Arket paa Skrivpapir. Man vil finde denne Priis saa meget billigere, som den trykkes paa stort Papir, og Forlæggeren intet vil spare paa typographisk Smukhed. For andre Kjøbere bliver den siden dyrere. Den vil bestaae af 2 Dele, hver omtrent 30 Ark stor, hvoraf den første i Maj 1795 kan ventes færdig fra Pressen.

Kjøbenhavn, den 10de Novbr. 1795.

Carl Gottlob Rasn.

(Indsendt.)

Naar den unavngivne Recensent i No. 46. af de lærde Efterretninger, bedømmer min Bog; saa er jeg vis paa, han ikke misbilliger, at jeg finder mig fornærmet ved nogle af hans Udtrykke, dem han har brugt, fordi jeg ej er saa blodig en Jakobiner som han. Han har, ved at røge for min Vittighed, ikke undladt tillige, at røge mig blind paa min borgerlige Ære, naar han siger: **Jeg tør ikke andet end være af Fordeelssystemet** — og **Man kan mistænke mig for Frygt eller Higen efter nædel Fordeel.** Jeg forstaaer ikke hvad det vil sige: At være af Fordeelssystemet i Danmark, — ligesaalidet som jeg veed hvorhen den sidste beskyldende Mistanke skal sigte. Hen opgive det om han kan! Jeg troer kun, at Kongerne bør levnes en Plads i Verden at staae paa, ligesaavel som de franske Frihedsmænd, og dernæst: At ingen kan forkjætre mig for denne Mening, da man i Danmark endnu ingen modstridende Lov har for sin politiske Troe. Dette har min gode borgerlige Samvittighed bedet mig svare. Recensenten ansee det ikke som noget Manifest! — da jeg ikke har fundet mig pligtig at tie; men som en Afparering fra den Krog, hvori jeg — efter de litterære Krigs-Artikler —

har

har været udsat for hans Stød, men hvori jeg ikke vil stille mig blot for nogen mistænkende Borgers Haan.

Strandet, den 9de Decbr. 1794.

A. F. Juſt.

Recenſentens Svar.

Fordi jeg holder Frankernes Revolution nødvendig for dem, og ønſker dem alt Held til deres gode Sags Fremme; fordi jeg altſaa leer, naar Hr. Juſt vil troe, at han kan latterliggjøre dette Europa's fri og kjække Folk, derfor er jeg en blodig Jakobiner. Hvilken philoſophiſk Slutning! Jeg beſkyldes for: at jeg „ved at røge for hans Vittighed, (ſkjønt jeg dog kun har brugt den ſom Røgelſe; altſaa røgt med den, hvor jeg hiſt og her mærkede en ſaare ilde Lugt) ikke har undladt at røge ham blind paa hans borgerlige Ære.“ Hvorledes man kan vorde blind paa den borgerlige Ære, en Ting, man ikke beſidder for det blotte Syns Skyld, (og Blindhed har kuns med Synet at gjøre) forſtaaer jeg ikke; men er maaſkee Meningen af dette Sted, hvor ellers Forfatteren, ſom det hedder i Guldaaſen, for en Fejls Skyld ſidder faſt i Vittighed, denne: at jeg har fornærmet hans borgerlige Ære, ſaa maa jeg dog erindre ham om: at, da det nok er de muelige Følger, der kunde flyde af det Beſkyldte, ſom her beſtemme Fornærmelſens Størrelſe og Værd, ſaa har han angrebet min borgerlige Ære langt mere, ved at ſige, at jeg er en blodig Jakobiner. Jeg afſkyer dette Navn ligeſaa meget, ſom jeg afſkyer hans Fremgangsmaade, naar han vil haane de ædle og brave Franker, og ſom jeg ærer den Mand, der anſeer Arve-Adel for Nürnberger-Dukketøj, ſom kun kan fornøje Børn, men aldrig bør give den Duelige eller Dosmeren mindſte Fortrin for den endog kuns eet Gran vægtigere Borger; altſaa, ſom jeg ærer Demokrater. Videre Svar troer jeg ikke findes fornødent paa en Beſkyldning, der ſlet ikke vejer op mod min Modbeſkyldning; og vil Hr. Juſt beviſe, at jeg er en blodig Jakobiner, ſkal jeg ogſaa beviſe, hvad jeg har ſagt; men, indtil han kan det, tier jeg.

— —.

Kjøbenhavnſke
lærde Efterretninger
for Aar 1794.

No. 52.

den 30de December.

Samling af nogle Lejlighedstaler i Præſteembedet, ved Ungdommens Confirmation, Brudevielſer, Barſelkoners Kirkegang, Skriftemaal og Ligbegjengelſer, holdne af Frederich Randrup, Sognepræſt for Bregninge og Bjergſted Menigheder i Sjelland. Kjøbenhavn 1793, paa Buchs Forlag. 544 S. 8vo.

Det har været Skik og Brug, og er vel endnu paa ſine Steder, at Præſterne i enhver Religionstale, af hvad Navn nævnes kunde, ſkulde indlemme næſten det hele dogmatiſke Syſtem. Slap man for at høre eller læſe Treenighedslæren gjennemgaaes, ſaa kunde man være desviſſere paa at faae deſto mere om Arvesynden, eller, ſom de almindeligen kalde den, vor aandelige Elendighed, Blindhed og Afmagt til al Godt, hvorefter da ligefrem fulgte, at Jeſus ved ſit Blod har forſonet Gud og afrenſet vor Syndeſmitte, og at den Hellige Aand er rede til at virke Troen i vore Hjerter, og at ſtyrke os mod Djevelens mangehaande Friſtelſer, og endelig at vi allene blive retfærdige af Troen. Recenſenten er viſt ingen af dem, ſom troe, at nogen af vor Jeſus virkeligen foredraget Lærdom bør i Chriſtnes Underviisning aldeles forbigaaes; men han holder det for aabenbar Uſkik, at blande upaſſende Ting ſammen eller gjøre vrang Brug af Troeslærdomme i de offentlige Foredrag, ej allene fordi ſund Fornuft og ſund Smag derved fornærmes; men iſær

fordi baade Tilhører og Læser tabe saa usigelig meget derved, da Religionens velgjørende Indflydelse til sandt Menneskeheldś Befordring ved slig usikket Foredragsmaade storligen forhindres. Unægteligt er jo dog, at den saa nødvendige Klarhed og Tydelighed i Begrebernes Udvikling og Orden og Sammenhæng i Tankerne og Delenes Forbindelse aldrig kan finde Sted, naar Dogmatiken allevegne, som tiest hovedkuls, kastes ind i de christelige Taler. Unægteligt er det jo og, at naar Tilhøreren idelig hjemsøges med de samme Tanker, og bestandig hører Dogmatikens, i sig selv dunkle Ord og Talemaader, da gaaer det ham med dem, som med Fader Vor, han tænker snart aldeles intet derved. Og endelig, saa ofte disse idelig gjentagne Dogmata komme frem, gjøre de ikke allene Tilhøreren tankeløs, medens de foresiges; men svække endog mangfoldig Lysten og Agtsomheden ved det øvrige, som Talen indeholder.

Ja Recensenten har upaatvivlelig Sandheds Medhold og Erfaringen paa sin Side, naar han frimodig paastaaer, at den omtalte og anden forkeert Brug af Dogmatiken i Religionstaler har gjort Almuens og hele Christenhedens Moralitet uberegnelig Skade. Den simple Tilhører forstod ikke, eller kunde Intet tænke sig ved Dogmatikens Spidsfindigheder, som han saa ofte maatte døje, derved kom han naturlig efterhaanden i Vane med ei heller at tænke ved Jesu tydelige og vennehulde Dydelære. Fordi han ikke kunde anvende de ufornuftigen foredragne Troeslærdomme paa sit Hjerte og sin Vandel, i det daglige Liv, derfor faldt det ham ikke heller ind, at han kunde eller burde gjøre daglig Brug af vor guddommelige Forløsers lykksaliggjørende Pligtlære. Og vel endda, om ikke de forkeert brugte og forkeert udlagte dogmatiske Lærdomme have forledt mange til Ligegyldighed i Religionen, Overtroe, Syndesikkerhed, og saadant mere. Treenhedslæren, alt for dogmatisk og idelig foredraget, skyder en Christens Hu bort fra Tanken om Gud, da derimod Jesu blide Lære om hans og vor Fader i Himlene drager ethvert Hjerte med uimodstaaelig Magt til Guds Betragtning og barnlig Kjærlighed til ham. Den vrange og særdeles overspendte Lære man stundum foredrager om det, man kalder

Arve-

Arvesynd, skal man forgjæves umage sig for at finde i Skriften, naar den rettelig fortolkes. Den er ej heller enten Gud eller Menneskет værdig, og hos den mindre tænkende leder den lige til Foragt for sig selv, og til den sørgeligste Mistvivl om at kunne forbedre sig. Forsoningslæren, foredraget jødisk og uforsigtig, det er, i sandselige og ubestemte Udtryk om en fornærmet og opbragt Gud, om hans hævnende Retfærdigheds Tilfredsstillelse, om Jesu Blod som Soneoffer, om al vor Synds Aftvættelse i hans Blod, om vor fuldkomne Retfærdighed ved hans Værdskyld, har forført og maa stedse forføre dem, som blot faae disse Begreber i Hovedet, til Ligegyldighed i Henseende til deres moraliske Værd og deraf flydende Syndesikkerhed. Erfaring har frygtelig nok stadfæstet Sandheden heraf; thi mon ikke de tildeels falske, tildeels ubestemte Lærdomme, som ere foredragne om Forsoning og Syndsforladelse, have bibragt og dybt indprentet hos Almuen den ligesaa almindelige som grundfordærvelige Fordom, at de ved Altergang, især paa Sygesengen, gjøre fuld Afregning med den Høieste, og ansees af ham, for Christi Skyld, som om de aldrig havde syndet? Mystiske, overdrevne, Skriften paanødte Begreber om den Hellig Aands Virkning paa Menneskет, om hans saa kaldte forekommende, iboende, og øvrige Naader, lede den ukyndige Almuesmand letteligen til den falske Formening, at han selv har intet at bestille med hans Hjertes Forædling og Vandels Forbedring, men at det allene er den Hellig Aands Gjerning, og at han altsaa i god Mag kan vente paa det lykkelige Øieblik, naar Aanden vil skabe et nyt Sind i ham, uden at han selv bidrager dertil. De urimelige, det nye Testamentes sande Aand ganske modstridende Lærdomme om Djevelens Indskydelser og hans vanærende Magt over Guds Skabninger og Jesu Forløste, maa hos den simple Christen udslukke den ædle Gnist af ædel Kjærlighed og Agt for sig selv og tillige forebygge og aldeles tilintetgjøre den saa høilig fornødne Selvkundskab og Aarvaagenhed over Lyster og Idrætter. Indhylles nu endelig Lærdommen om den saliggjørende Troe paa Jesum i vrange og mystiske Talemaader om aandelig Kamp og Anfegtninger, bygges den

paa vor let ſkuffende Følelſe og bedømmes af voldſomme Sindsoprør, ſaa ſynes der virkelig at udfordres et Mirakel til, om Almuesmanden under dette trykkende Aag af overtroiſk Vankundighed og golde Spidsfindigheder ſkal bevare mindſte Agt og Kjerlighed for Jeſu dyrebare Religion. Viſt er det, at naar man fra denne Side filoſoferer over den misbrugte Chriſtendoms Virkninger, ſaa maa man ſtorligen undres over, at der paa mangfoldige Steder er endnu ſaa megen Sædelighed, ſom der endda findes.

Slutningerne, ſom Recenſenten paa dette Sted vilde have udledte, følge uden Tvivl uden ſynderlig Vanſkelighed af det anførte. De vigtigſte ſynes ham at være følgende: Det egentlige Lærde i Dogmatiken har neppe nogentid Sted i Almuens offentlige Underviisning. Troeslærdomme er det ikke raadeligt idelig og altid i Tide og i Utide at foredrage Tilhørerne, da det upaatvivlelig ſtifter mere Unytte end Nytte. Naar en Troeslærdom forebringes, bør det ſkee fra den praktiſke Side, da den theoretiſke ſynes allene at kunne med Føje anbringes ved Underviisningen i Skolerne og paa Kirkegulvet. Naar den der drives med Iver og Nidkjerhed, ſynes den ſtedſe med Grund at kunne forudſættes i det offentlige Foredrag.

I enhver Lærdom bør Læreren vogte ſig for alt overdrevent og myſtiſk. De øſterlandſke fra vore Tider, Sæder og Begreber ſaa langt afvigende Talemaader bør vi ikke glemme at forklare i den omtalte Underviisning, men efter Recenſentens Tykke i de offentlige Taler ikke, uden højeſte Nødvendighed, anføre andet end Reſultatet i tydelige og klare Ord. Ved ethvert Foredrag, være ſig Prædiken eller Leilighedstale, bør vi ſom ſamvittighedsfulde Folkelærere vælge Materien efter vore Tilhøreres almindelige og de Paagjeldendes ſæregne Tarv under den Stilling, Talen henſigter til, og da for Alting aldrig glemme tydelig at gjøre den afhandlede Lærdom frugtbar for det daglige Liv. Uden denne Henlempning og praktiſke Anviisning maa Læreren ſtedſe blive ſtaaende ved det Almindelige i Religionen, og det høres og glemmes lige haſtig, eller om det endog erindres, forſtaaer dog Tilhøreren ikke vedbørlig til Tid og Sted at anvende det: hvortil han

desuden

desuden med Føje kan vente og fordre Anviisning af sin Lærer.

Lader Recensenten det endog denne Gang blive ved disse faa Slutninger, saa vil dog vist den ærværdige Forfatter allerede sige sig selv, at Recensenten maa i denne Samling af Lejlighedstaler have fundet mange Talemaader enkelte Steder og hele Foredrag, som efter hans Overbeviisning, grundet paa foregaaende korte Betragtning, ikke ere saaledes beskafne, som han troer, de burde være, for at kunne til almindelig Nytte paa heldigste Maade fremme den christelige Religions lykſaliggjørende Indflydelse.

Pligtig er Recensenten til at tilstaae, og med sand Glæde erklærer han, at der overalt hist og her, dog maaskee især i Brudetalerne og Talerne ved Barselkoners Kirkegang, findes Steder som kunde gavne, og maa behage enhver Læser, f. Ex. den anden af de sidstnævnte S. 249, der forekommer Recensenten overmaade heldig. Saa kan ej heller nogen agtsom Dommer frakjende Forfatteren ret megen Belæsenhed i den hellige Skrift, og den maatte ogsaa tillukke Øinene, som ej tydelig nok kunde læse sig til Forfatterens gode Hensigt og ærlige Villie at opbygge sine Tilhørere og Læsere. Sproget er iligemaade overalt smukt, jevnt, og, hvor det er frie for østerlandske Sving, tydeligt. Men saa villig Recensenten er til at erkjende disse Talernes gode Sider, saa hellig skylder han Sandheden den ubehagelige Tilstaaelse, at det Anstrøg, som i det Hele herſker i Bogen, er alt for tør dogmatisk og stundum aldeles jødisk, at Skriftsteder ofte ere anførte blot efter Ordenes Lyd, og at Talerne ikke ere frie for vaklende og ubestemte, eller overspændte Sætninger. Det vilde blive alt for vidtløftigt at anføre her Beviser for enhver af disse paaankede Dele. De, som ej troe at kunne lide paa Recensentens Forsikring, læse selv et Par af Confirmations- eller Skriftetalerne, og, ere de ikke forud indtagne, skulle de vel snart vorde overtydede om, at Recensenten ej dømmer uden Grund. De, som dette synes for vidtløftigt, slutte fra de tvende Prøver, som hidsættes til Dommens Bekyrkelse.

Side 333 ſiger Forfatteren „Det er den nye Pagts (Pagts) Vilkaar ikke at gjøre men at troe til „ Retfærdighed paa den forsafstede Midler, ſom døde „ for os Ugudelige, og derved gjorde det ſaligſte Bytte „ med os Elendige, da han blev gjort til Synd for os, „ at vi ſkulle vorde Guds Retfærdighed i ham.“ Uden ganſke at miskjende Aanden i Jeſu hellige Religion, glemme Hensigten af hans Forkyndelse og forkaſte ſolklare Udtryk og Lærdomme i det Nye Teſtamente, ſynes det Recenſenten umueligt at vedſtaae dette. Jeſus ſelv og hans Apoſtle erklære tydelig nok Math. 7, 22. Joh. 7, 17. Joh. 14, 21. 23 og 24, hvortil kan legges Tit. 2, 11-13 og Jak. 2, 14. 17. at det rette Vilkaar for Deelagtighed i hans Religions Lykſalighed og det ſande Kjendetegn paa hans værdige Bekjendere er, at de af Kjerlighed gjøre Faderens Villie, ſom er i Himlene. Kommer hertil Skriftens rene Lære Math. 16, 27. Rom. 2, 6 og 2 Cor. 5, 10. at den Evige betaler Menneſkene efter deres Gjerninger, ſaa er det uden Tvivl enhver tænkende Recenſents Pligt og Skyldighed at erklære det ovenanførte for vakkelende og ubeſtemt. Vil man nu dernæſt læſe en meget overſpendt Sætning, ſaa efterſlaae man S. 387, der ſtaaer „at Gud i Alterens Sakramente meddeler de Troende et Glimt af „ Evighedens Saligshed, giver dem en Forſmag „ deraf og det kraftigſte Pandt derpaa, en Erfa„ ring (alt efter Troens Grad) af den tilkommende „ Verdens Kræfter Cor. 6, 5.“ Der ſkal viſt mere Indbildning end ſand chriſtelig Tænkemaade til ſlig Erfaring. a. n.

*** *** ***

Til Redaktøren af de lærde Efterretninger.

Schmettow var død, der forleb Maaneder, og Patriotens Død blev ikke meldt i Deres Blad. For Redaktøren maaſkee ikke, ſaa tænkte jeg, pryde den Mands Urne med en Krands, ſom i ſine ſidſte Dage var en Gjenſtand for fiſkalſk Action, vil han paa den anden Side ikke anføre

føre hans Død uden at kunne tillægge noget om hans udmærkede Fortjenester? At Schmettow var en Holstener, kan umuligt være Grunden til denne Taushed; Bladet leverer jo dog, uagtet det langt fra ikke slaaer til endog til de egentlige danske Skrifter, uagtet Holsteen, skjønt henhørende til de danske Stater, neppe er nogen integrerende Deel af Kongerigerne Danmark og Norge — af og til Kundskab af hvad Holstensk er, og har jo selv med vedbørlig Ros omtalt de Schmettauske Gedanken. Men jeg vilde saa nødig til at give den Formodning Rum, at Magten og dens Meninger skulde kunne have Indflydelse paa sande Videnskabsmænd til at forkynde eller fortie Forfatteres og deres Arbejders Værd i nogen Henseende, jeg havde desuden seet Schmettows Minde hædret, rigtig nok ikke af vor Suhm, men dog af et Par Digtere, som derfor, det forstaaer sig, intet andt var vederfaret; var dog saa udstrakt et Dødsfald i flere Henseender for mærkeligt til ej at nævnes. Jeg holdt mig da hellere til den Grund, som syntes at være tilbage: reen Glemsomhed, og denne min sidste Mistanke steg saa temmelig, da jeg mærkede, det ikke gik et Haar bedre med Digteren Storm, og Literatoren Wandal. Men saa stor en Forsømmelighed havde jeg dog aldrig tiltroet Dem, at De aldeles vilde lade deres Læsere uvidende om det mærkelige Dødsfald en af Medarbejderne i det Medic. chirurg. Bibliothek formoder at være indtruffet i Sorøe. Rigtig nok er dette kun seemsat der som Formodning, og saa meget mindre fri for al Tvivl, som Hr. Forslev, hvem man strax efter med Vished fortalte at være død i Juni Maaned, dog virkelig levede i Juli; men hin Formodnings Urigtighed var imidlertid ingenlunde oplyst, og, uagtet adskillige af de Hrr. Sorøiske Professorer just ikke ved trykte Arbejder havde gjort sig berettigede til nogen Ligtale i en lærd Avis, var der dog et Par af dem man ikke i saa Henseende ganske kunde forbigaae, skjønt de syntes at have standset paa Halvveien. Som sagt: denne Forsømmelighed forekom mig for stor, og jeg saae mig om efter andre Grunde. Maaskee skal Bladet efterdaas ikkun befatte sig med vore literariske Progresser? og deraf forklarede jeg mig da den dybe

Taushed De stedse har iagttaget angaaende Actionerne imod Rahbek, Hejberg, Vækkeren o. s. f.; thi disse synes just ikke at true med Oplysningens Fremgang. Men saa fandt jeg f. Ex. næsten et Par No. opfyldte med — Ildebrandsprækener, hvoriblant dog den, kanskee allermeest interessante, udtogsviis trykte, af Hr. **Treu**, forgjæves søges. Derimod savnedes ikke blot vigtige (Ordet ikke taget i Badensk Forstand) Værkers Anmeldelser, men og Data til Fremgangen af vor Høder udenlands, f. Ex. Udtog af den Bedømmelse, der allerede en Tid siden stod i den Gothaiske Literatur-Tidende, over **Salz, Laune und Mannigfaltigkeiten**, da det iblant andet hedder om de deri bearbeidede Pramske Fortællinger, at de vare skrevne med ægte Voltairisk Vittighed, og af den, der i Aar læstes i Oberdeutsche allg. Lit. Zeit.(*) over Birchners paa tydsk oversatte Afhandling om at tale om Gud i Selskaber, hvilken siges at være forfattet med Grundighed, Menneskekundskab, philosophisk Skarpsindighed og Sandhedskjerlighed, saa at Forfatteren, om han end ikke vandt Præmien, dog har fortjent Ros og Hsjagtelse. Men som jeg saaledes var forlegen med Undskyldninger for dem, faldt det mig ind, at i **Efterretningerne om udenlandsk Literatur** for i Fjor Dødsfaldene vare kylede sammen til Slutningen, hvilken Skik jeg nu formodede De i Efterr. om den indenlandske Literatur ogsaa vilde udføre; men da det dog var let muligt, at min Formodning atter heri var urigtig, og det imidlertid er unægteligt, at „det Prosit, som kom seent, er bedre end aldeles ingen," besluttede jeg at minde Dem om hvad der var forsømt, at De da kunde forklare om det virkelig var skeet med beraad Hue, og derved tillige i Henseende til den indenl. Literatur, imod enhver Exception værne om den Ros for særdeles Redaktions-Talent, **Allg. Lit. Zeit.** i Hensyn til udenlandsk Literatur yder Dem, ligesom jeg og ønskede, at De og Medarbejdere stedse maatte fortjene den udmærkede Rang iblant „Skribenter, der synes at have studeret Sproget med Kritiken, og der allevegne ere sig selv lige," hvilken af en Sprogforsker nys er bleven Dem tilsendt. **M. K. M.**

Svar.

(*) 2te Jahres Hälfte S. 198 f.

Svar.

Uagtet jeg vel ikke troſter mig til Punct for Punct at kunne beſvare alle Hr. Mts. Ankepoſter, er jeg dog ikke, ſom Weſſels, Grovſmed Jens, for at Undſkyldning læns." Forſommelſen af det Schmettowſke Dodsfalds Anmeldelſe, kom af min fyenſke Reiſe (der ved en anden Leilighed er bleven nævnt i diſſe Efterretninger); og da Anmeldelſen nu engang var forſømt, ſaa udſattes den med andre Nyheder af ſamme Natur, indtil Aargangens Slutning (*).

Hvad den Bebrejdelſe angaaer, at jeg ikke har været paapaſſende nok i at excerpere fremmede Journaliſters Domme om danſke Skrifter, da er det ganſke rigtigt; thi non omnia poſſumus omnes, d: jeg kan hverken overkomme at faae eller at læſe alle udenlandſke Journaler. Det er iſær den jenenſiſke Literaturzeitung og de gottingſke Anzeigen, hvis Bedømmelſer af danſke Skrifter udtegnes i diſſe Efterretningee, ligeſom det er allgem. deutſche Bibliothek og de Rintelnſke theolog. Annaler, der iſær extraheres i Kritik og Antikritik. Hvad der nu i enkelte Tilfælde andenſteds maatte kunne forekomme danſk Literatur angaaende, det kan da Hr. Profeſſor Baden i ſin Univerſitets-Journalen de Herrer Udgivere af medicinſk-chirurgiſk ꝛc. Bibliothek, og andre vore Med-Colleger gjøre Brug af.

Dog ihvorom alting er, ſaa bliver det bedre at rette en begaaet Feil, end at undſkylde den; (jeg tænker desuden paa Almue-Ordſproget: Fanden ſlog ſin Moder, fordi hun ikke kunde finde paa Undſkyldning) og altſaa ſtrax til det ene Slags peccata omiſſionis i diſſe Efterretninger, ſom er Lærdes og Bogſkriveres

Befordringer.

Den 9de Maji er Bye- og Herredsfoged Doctor Juris

(*) At Hr. Kammerherre Suhm, hverken i ſine Strøe-Tanker i de ſamlede Skrifter har omtalt den Schmettowſke Sag, ej heller ſiden i Aviſerne har ſat Schmettow nogen Gravſkrift, kan vel forklares deraf, at da han var ham beſlægtet, ſaa kunde hans Dom kun vanſkelig faae Udſeende af at være fuldelig upartiſk.

Guſtav Ludvig Baden beſtikket at være Borgemeſter og Byefoged i Nakſkov, ſamt Herredsfoged i Lollands Søndre Herred.

Den 11te Julii Doct. Medicinæ Jens Roefoed beſtikket at være Landphyſicus i Viborg Stift, ſamt i Thye og Morsøe i Aalborg Stift og de derudi liggende Kjøbſtæder.

Samme Dag er Lector Juris & Matheſeos ved Bergſeminarium paa Kongsberg Olav Olavſen beſtikket at være Profeſſor extraordinarius og at have Rang med No. 10. i Rangforordningens 7de Klaſſe.

Den 25de Julii er Over-Auditeur og Højeſterets Procurator Peder Roſenſtand Goiske beſtikket at være Laugmand i Chriſtianiæ Laugdomme.

Samme Dag er Hr. Jens Hornſyld, Præſt ved Hoſpitalet i Randers, beſtikket at være nederſt Capellan ved St. Mortens Kirke i bemeldte Randers; og forrige nederſte Capellan Matthias Galthen beſtikket til overſte Capellan.

Den 1ſte Auguſt er Inſpecteuren ved den danſke Porcellain-Fabrik Juſtitsraad Franz Henrich Müller beſtikket at være konſtforſtandig Adminiſtrator ved bemeldte Fabrik, og Cancellie-Secretair Peter Grønland, til oeconomiſk Adminiſtrator ved ſamme Fabrik.

Den 26de Auguſt er Etatsraad og Profeſſor Medicinæ deſignatus ved Kjøbenhavns Univerſitet Matthias Sapdorf forundt Sæde og Stemme i Conſiſtorio.

Den 29de i ſ. M. er Fuldmægtig Hans Chriſtian Amberg beſtikket at være Poſtcontroleur ved det norſke Poſtcontoir i Kjøbenhavn.

Den 17de October er Profeſſor Juris extraordinarius Chriſtian Magdalus Theſtrup Cold beſtikket til Politiemeſter i Kjøbenhavn.

Den 14de Novbr. er Præſten ved Hoſpitalet og Tugthuſet i Trondhjem Friderich Julius Bech beſtikket til Sognepræſt for Ørelands Præſtegjeld i Trondhjems Stift.

Samme Dag er Ferdinand Louis Mourier confirmeret at være første Præſt ved den franſke reformerte Menighed i Kjøbenhavn, og Jean Monod, ſom anden Præſt ved benævnte Menighed.

Den

Den 15de Auguſt er hidtil værende Profeſſor ved Kiøbenhavns Univerſitet Torkel Baden beſkikket til Profeſſor Philoſophiæ & Eloqventiæ extraordinarius i Kiel. (Af det Kongel. Storbrittanniſke Videnſkabers-Selſkab i Göttingen er han den 1ſte Auguſt valgt til dets correſponderende Medlem).

Samme Dag er Hr. Kammerherre og Stoldmeſter Adam Wilhelm Hauch udnævnt at være tillige Hofmarſchal og Directeur for Skuespillene, ſamt Ordens-Secretariats-Forretningerne og Tilſynet med Capellet ham betroet. Til Meddirecteurer for Skuespillene ere beſkikkede Læreren ved Søe-Cadet-Academiet Thomas Thaarup, og Edward Storm. (Da Hr. Storm ſnart derefter ved Døden afgik, fik Hr. Profeſſor Jørgen Kjærulf haus Poſt i Theater-Directionen. Under 14de Novbr. er Hr. Thaarup efter Anſøgning entledet fra ſit forrige Embede ſom Lærer i Hiſtorie, Geographie, Philoſophie, og de ſkjønne Videnſkaber ved Søe-Cadet-Academiet).

Dødsfald.

Den 20de April døde i Wiborg Hr. Doctor og Landphyſicus Johan Philip Rogert. Hans Levnet og Skrifter findes hos Worm.

Den 23de Junii døde i Chriſtiania Hr. Niels Chriſtian Clauſſon, Doct. i Theologien, Provſt og Sogne-Præſt til den Danſke Menighed eller Trinitatis Kirke i Fridericia. Juſtitsraad Worm har i ſit Lexikons 3die Deel, S. 152 anført hans Levnets-Omſtændigheder og udgivne Skrifter, hvortil bliver at anføre: hans 1785 udgivne Priisſkrift: Underſøgning om Amerikas Opdagelſe har ſkadet eller gavnet det menneſkelige Kjøn; 1787 udgivne Proprietærernes Ejendom, ligeſaa hellig i Regjeringens Øine ſom Bondeſtandens Frihed; ſamme Aar: Svar paa Kritiken i Minerva, over Brevene om Proprietær og Bonde. 1790: Diſputaz for Doctor-Graden i Theologien: De origine & natura oraculorum tam ſanctorum qvam profanorum.

Den 7de Julii døde i Plsen Hr. Woldemar Friderich Greve af Schmettow, 45 Aar gammel. Til Fortegnel-

tegnelſen over hans Skrifter hos Worm maa lægges nogle for det meſte anonymiſke Stykker i Schlözers Staatsanzeigen og Schleswigſche Journal (af de i ſidſtnævnte Journal ere en Deel paa danſk overſatte i Politiſk og phyſiſk Magazin), men fremfor alt maa dertil lægges de i diſſe Efterretninger ſaa ofte omtalte Patriotiſche Gedanken, der først gjorde ſaa megen Senſation og foranledigede de mange Stridsſkrifter, item en Duel-Affaire, og endelig trak en fiſkalſk Action efter ſig, ſom hævedes ved Grevens Død. I Annalen der leidenden Menſchheit og derfra i Polit. phyſiſk Magazin for November, kan man læſe, at han endnu med den ene Fod i Graven ganſke høitidelig erklærede, at han aldeles ikke fandt ſig ſkyldig i Skrive-Frihedens Misbrug, ſom var den Brøde, hvorfor han af Hans Høiſ. Durchl. Prints Carl var anklaget. Foruden at de i Anledning af Patriotiſche Gedanken udkomne Controverſſkrifter, ere anmeldte i diſſe Efterretninger, ſaa findes der ogſaa en kort og ſummariſk Overſigt over dem i det danſke Krigsbibliotheks 3die Hefte. (Den i diſſe Efterretninger forrige Aar No. 28. indførte Recenſion over Schmettows Modſtander, den norſke Officier, er overſat paa ſvenſk og inført i Stockholmsposten No. 282., „icke mindre (hedder det) för Wigten af de Ämnen „ der widröras, än at låta wår Almänhet ſe på hwad ſätt „ ſom elaka Scribenter bemötas af andre Länders Jour„ naliſter.")

Den 29de Septbr. døde i Kjøbenhavn den bekjendte Digter Edward Storm. I Selſkabet for Efterſlægten, hvis Skole han i ſaa lang Tid førte et gavnligt og berømmeligt Opſyn over, blev af Hr. Profeſſor Rahbek holdet en Amindelſestale over ham, der vel kan ventes trykt. Maanedſkriftet Iris for October, Minerva for November, og Univerſitæts-Journalens 4de Hefte for 1794, har hædret hans Minde, og Hr. Kammerherre Suhm ſkrev:

H. S. E.
EDVARDUS STORM
Vir Eruditus
Pius Probus
Poeta Inſignis

Educa-

Educatione Puerorum
Et Scientia Pædagogica
Insignior
Puerorum Fautor & Amicus.
Amico Optimo
Posuit
P. F. Suhm.

Den 5te October døde i Kjøbenhavn Hr. Prof. Peder Top Wandal. Foruden hans andre bekjendte Arbejder og Idrætter for den danske Litterairhistorie har han især ved sine Jægerspriſiske Mindesmærker, hvoraf 2det Binds 1ste Hefte udkom kort før han døde, stifter sig et varigt Minde. Hr. Kammerherre Suhm skrev følgende korte Characteristik:

H. S. E.
PETRUS TOP WANDAL
Vir Bonus Manſvetus
Hilaris Eruditus
Nulli Moleſtus
Scriptis Clarus
Sic
Amico Optimo
Posuit
P. F Suhm.

Den 1ste Novbr. døde Brandmajor Georg Volmeister, 75 Aar gammel. Han udgav Aar 1791 Anmærkninger over Tømmerbygningskonſten og Tømmermaterialier, trykt hos Hofbogtrykker Møller, 36 S. i 8vo.

Den 20de Novbr. døde i Slesvig Hr. Jens Juel Greve af Ahlefeld Laurvig, 30 Aar gammel. Han har paa de sidſte Par Aar paa tydſk udgivet adskillige politiſke Smaapiecer, hvoraf ogsaa nogle ere blevne oversatte paa dansk og anmeldte i disse Efterretninger, saasom: Skrivelse fra en dansk Borger til Kronprindſen, o. a. ſ.

Den 9de November døde Hr. Provst Søren Bugge, Præst til Hjestad i Christianſands-Stift. Hans Skrifter findes hos Worm

Literaire Tribunalbegivenheder.

Disse kunde vel her forbigaaes, først fordi man vel kan vente, at i de vigtigste af dem blive Procedurerne fra den ene eller anden Part fremlagte for Publicum, som da vil kunne lære at kjende Begivenhederne fra Grunden af, dernæst ogsaa fordi jeg har spurgt, at vi med dette forestaaende Nyt-Aar faae en Juridisk Calender af Hr. Assessor Bährens. Da han er Medlem i den Ret, ved hvis Forum alle de Sager, som reise sig af Skrivefrihedens formeentlige Misbrug, nu, i Følge seneste priselige Anordning af 3die Decbr. 1790, skal forhandles, saa har han derved den beste Leilighed til at gjøre sig dem bekjendte, og hans Beretninger derom vil da endog blot af den Aarsag kunne være saa meget desmere instructive. I Forhaabning om at disse tvende Forudsætninger indtræffe, blive de da her blot kortelig nævnte.

Der har i indeværende Aar været ikke mindre end 7 Sager indstævnte for Hof- og Stads-Retten, der havde deres Oprindelse fra trykt Bog eller Skrift, saa at Indstævnte beskyldtes for at have misbrugt den guddommelige Gave Trykkefriheden. De Indstævnte har været a) Bogtrykkersvend Stephensen. b) Bogtrykker-Enke Mad. Svare eller hendes Svigersøn og Forstander af Bogtrykkeriet Hr. Winding. c) Hr. Professor Rahbek. d) Hr. Prof. Rahbek og Hr. Translateur Hejberg. e) Capellanen ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, Hr. Rørbye. f) Hr. Splid, Fuldmægtig i Rentekammeret, og g) Hr. Werfel, tilforn Fuldmægtig hos Theater-Casserer Lassen. I de 4 første har actio publica havt Sted, de 3 sidste ere actiones privatæ.

a) Hr. Stephensen udgav: **En Raadslutning hvorlunde de danske Heste, Køer, Faar, Svin, Høns og Gjæs ville give mange Penninge til Christiansborgs Slots Opbygning.** Kjøbenhavn, trykt hos Zacharias Breum. 16 S. i 8vo. Generalfiskal Hr. Skibsted fik af Cancelliet Ordre til at actionere ham for Hof- og Stads-Retten, som den der havde skrevet bespotteligt imod det hellige Ord. Hof- og Stads-Rets Procurator Auditeur Steenstrup valgte Stephensen til

sin

ſin Advocat. Han ſkrev en meget vidtløftig og lærd Deduction til hans Forſvar. Retten dømte ham til at ſidde 8 Dage paa Raadſtuen paa Vand og Brød. Det var Enden paa denne Sag, ſom begyndte med at hefte Autor og confiſqvere ſaa mange Exemplarer af Pjecen, ſom i de første Dage ikke vare bortſolgte.

b) Fra Svares Trykkerie udkom i Sommer i Tømmermændenes Uroelighedes Tid Vækkeren, et Blad for menige Mand. No. 1. 2. 3., hver Gang et halvt Ark. No. 1. var af den Beſkaffenhed, at Generalfiſkalen fik Cancellie-Ordre, at ſagſøge Autor for oprørſk Hensigt med ſit Blad. Hr. Binding navngav ikke Autor, men indeſtaaer ſom Udgiver for Følgerne i Autors Sted. Retten har endnu ikke (den 25 Dec.) afſagt nogen Kjendelſe i denne Sag. Højeſterets Advocat Klingberg er Hr. Bindings Forſvar og har for ſin Principal udarbeidet en vyperlig Plaidoyer, der formodentlig ſnart bliver trykt.

c) Hr. Prof. Rahbek havde i No. 21. af ſit, med ſaa ſtor Ret almindelig yndede Ugeblad, den danſke Tilſkuer, indrykket et pſeudonymiſk Brev, hvori der berettedes, at en Skurk, der talte et fremmed Tungemaal, havde viſt en djævelſk Glæde ved Chriſtiansborg Slots Opbrændelſe den 26de Februar. Den da herr Byen værende engelſke Miniſter, Hailes, dolerte derover hos Grev Bernſtorff, paaſtod der var veget paa ham, og fordrede Lovenes Biſtand. Det blev lovet ham. Grev Bernſtorff overdrog Sagen til det danſke Cancellie, ſom gav Ordre til Hof- og Stads-Retten at udnævne en Actor imod Profeſſor Rahbek, ſom den der traadte i den ubenævnte Brevſkrivers Sted. Ober-Auditeur ſamt Hof- og Stads-Rets Procurator Knudſen blev Actor; Kammer-Advocat Schønheyder var Defenſor; og kjendtes for Ret, at Hr. Prof. Rahbek bør for Actors Tiltale i denne Sag fri at være.

d) I No. 43. af danſke Tilſkuer havde Hr. Prof. Rahbek indſørt en af Hr. Translateur Hejberg forfattet, i en Klub affſungen, og med Forfatterens Navn under trykt, Viſe. I det 5te Vers af denne Viſe tales om King George's politiſke Adfærd, og det ſaaledes, at der gik Kongelig Ordre til Generalfiſkalen, at actionere baade

For-

Forfatter og Udgiver. Diſſe valgte ſig en fælleds Defenſor i Kammer-Advocaten. Udfaldet paa Sagen blev, at Prof. Rahbek fandt man uſkyldig, men Translateur Hejberg dømtes til at betale 300 Rdlr., og desuden Generalfiſkals Salarium 30 Rdlr. Man ſkulde formode at Publicum med Fornøjelſe læſte Procedurerne i en Sag, hvorom Meningerne have været ſaa meget deelte, og at altſaa Nogen tænkte paa at give dem i Trykken.

De trende private Sager ere af mindre Vigtighed. Alumni Collegii Regii ſtævnede, ved Advocat Klingberg, Hr. Splid, fordi han i en trykt Pjece, i Anledning af Tømmerſvende-Allarmen, havde beſkyldt nogle Regentianere for Gadedrengeſtreger. Højeſterets-Advocat Rottbøl var hans Advocat, men han dømtes at bøde 20 Rdlr. til almindelig Hoſpital, og de i Skriftet brugte Udtryk mortificeredes. Hr. Stift-Amtmand Helfrieds anlagte Sag imod Hr. Rørbye, formedelſt en Recenſion i Kritik og Antikritik, og forrige Hofmarſkal Grev Ahlefeldts Dito imod Werſel, Forfatter af nogle Blade, ſom kaldes Folkefienden, er der endnu ikke falden Dom i.

(Indſendt.)

I den Orlogsſang, ſom i Sommer blev uddeelt paa Floden, med de dertil hørende Noder, og ſom tillige er aftrykt i det danſke Krigsbibliotheks 3die Hefte S. 375, har Commiſſionairen, ſom i Autors Fraværelſe beſørgede Sangen trykt, uden Forfatterens Vidende og imod hans Villie forandret de to allerſidſte Linier. Den rigtige Læſemaade er:

Dit Tegn vandt Jorden Himlens Fred
Og herſker end paa Havet.

Ved denne Anledning kan tillige anmærkes, at ved Aftrykket i Krigsbibliotheket er indſmet en Trykfejl S. 376 Lin. 1, hvor der ſkal ſtaae:

Da er vor Sands tilſtede.